МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет
«Одеська юридична академія»

О. О. Кулініч

ПРАВО ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ НА ВЛАСНЕ ЗОБРАЖЕННЯ:
СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Монографія

Одеса
«Юридична література»
2016

УДК 347.15/17:347.783
ББК 67.404.3
К903

Монографія присвячена проблемам здійснення та захисту права фізичної особи на власне зображення, встановлення балансу між правом фізичної особи на власне зображення та авторськими правами, правом фізичної особи на доступ до публічної інформації. Формується концепція цивільно-правової охорони права фізичної особи на власне зображення.

Книга розрахована на наукових та науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів і наукових установ, студентів, аспірантів та докторантів, практичних працівників судових, правоохоронних органів, посадових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування, представників засобів масової інформації і широкий читацький загал.

Автор

Кулініч Ольга Олексіївна, доцент кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат юридичних наук, доцент

Рецензенти:

Гринько Світлана Дмитрівна, завідувач кафедри цивільного права та процесу Хмельницького університету управління та права, доктор юридичних наук, професор;

Мироненко Наталія Михайлівна, заступник директора з наукової роботи Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України;

Шевченко Ярослава Миколаївна, доктор юридичних наук, професор, дійсний член (академік) НАПрН України, заслужений діяч науки і техніки України.

Рекомендовано до друку вченою радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
(Протокол № 1 від 04.09.2015 р.)

ISBN 978–966–419–287–0

© Кулініч О. О., 2016

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE

National University “Odessa Law Academy”

O. Kulinich

THE RIGHT OF PRIVATE PERSON TO THE OWN IMAGE:

CURRENT STATUS AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT

Monograph

USC 347.15/17:347.783
LBC 67.404.3
K903

The monograph is devoted to the realization and protection of the right of natural person to the own image, finding a balance between the right of individual to own image and author's rights, the right of individual to access public information. The concept of civil-legal protection of the right of private person to the own image is formulated.

The book is intended for scientific and scientific-pedagogical workers of higher educational institutions and scientific institutions, students, post-graduate and doctoral students, practitioners of the judiciary, law enforcement bodies, officials of state authorities and local self-government, representatives of the media and wide reading public.

Author

Kulinich Olha Oleksiivna, Associate Professor of the Department of Intellectual Property Law and Corporate Law of National University "Odessa law Academy", Candidate of Legal Sciences, Associate Professor

Referees:

Hrynko Svitlana, Head of the Department of Civil Law and Process of Khmelnitsky University of Management and Law, Doctor of Legal Sciences, Professor;

Myronenko Natalia, Deputy Director for Science of the Scientific and Research Institute of Intellectual Property, Doctor of Legal Sciences, Professor, Associate Member of the National Academy of Law Sciences of Ukraine;

Shevchenko Yaroslava, Doctor of Legal Sciences, Professor, Full Member (Academician) of the National Academy of Law Sciences of Ukraine, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine

Recommended for printing by Academic Council
of National University "Odessa Law Academy"
(Protocol № 1 from 04.09.2015)

ISBN 978–966–419–287–0

© Kulinich O., 2016

Зміст

Вступ 6

Розділ 1. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ЗОВНІШНІЙ ВИГЛЯД ЛЮДИНИ» ТА «ЗОБРАЖЕННЯ ЛЮДИНИ»

1.1. Поняття та ознаки зовнішнього вигляду людини як об'єкта цивільних прав 15
1.2. Поняття, ознаки та класифікація зображення людини як об'єкта цивільних прав 42
1.3. Об'єктивізація зовнішнього вигляду людини у фотографіях та інших художніх творах 79
1.4. Відтворення зовнішнього вигляду людини у зображенні персонажів та двійниках 117

Розділ 2. ПРАВОВА ПРИРОДА ТА ЗМІСТ ПРАВА ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ НА ВЛАСНЕ ЗОБРАЖЕННЯ

2.1. Доктринальні підходи до визначення права фізичної особи на власне зображення 145
2.2. Зміст права фізичної особи на власне зображення та особливості його здійснення 183

Розділ 3. ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВА ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ НА ВЛАСНЕ ЗОБРАЖЕННЯ

3.1. Цивільно-правове регулювання відносин зі створення та/або використання фотографій та інших художніх творів з зображенням людини 225
3.2. Поняття та зміст договору про створення та/або використання фотографій та інших художніх творів з зображенням людини 248
3.3. Здійснення права фізичної особи на власне зображення при створенні та/або просуванні товарів та послуг учасників цивільного обороту 269

Розділ 4. ВІЛЬНЕ СТВОРЕННЯ ТА/АБО ВИКОРИСТАННЯ ЗОБРАЖЕННЯ ЛЮДИНИ

4.1. Принципи вільного створення та/або використання зображення людини 301
4.2. Критерії визначення правомірності вільного створення та/або використання зображення людини 351

Розділ 5. ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВА ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ НА ВЛАСНЕ ЗОБРАЖЕННЯ

5.1. Порушення права фізичної особи на власне зображення та особливості їх доказування 447
5.2. Застосування цивільно-правових способів захисту права фізичної особи на власне зображення 469

Висновки 522
Список використаних джерел 526

Contents

Preface 6

Section 1. THEORETICAL FOUNDATIONS OF THE CORRELATION BETWEEN THE CONCEPTS OF "APPEARANCE OF INDIVIDUAL" AND "IMAGE OF INDIVIDUAL"

1.1. The concept and features of the appearance of individual as an object of civil rights 15
1.2. The concept, characteristics and classification of the image of individual as an object of civil rights..... 42
1.3. The objectification of individual's appearance in photographs and other artistic works..... 79
1.4. The reproduction of individual's appearance in the image of personages and doppelgangers 117

Section 2. THE LEGAL NATURE AND CONTENT OF THE RIGHT OF PRIVATE PERSON TO THE OWN IMAGE

2.1. The doctrinal approaches to the definition of the right of private person to the own image..... 145
2.2. The content of the right of private person to the own image and features of its implementation 183

Section 3. THE CIVIL-LEGAL REGULATION OF THE EXERCISE OF THE RIGHT OF PRIVATE PERSON TO THE OWN IMAGE

3.1. Civil-legal regulation of relations on the creation and/or use photographs and other works of art depicting an individual 225
3.2. The concept and content of the agreement on the creation and/or use photographs and other works of art with the image of individual..... 248
3.3. The implementation of the right of private person to the own image when creating and/or promoting goods and services of participants of civil turnover..... 269

Section 4. FREE CREATION AND/OR USE OF THE IMAGE OF INDIVIDUAL

4.1. The principles of free establishment and/or use of the image of individual..... 301
4.2. Criteria to determine the legality of free create and/or use of the image of individual..... 351

Section 5. THE CIVIL-LEGAL PROTECTION OF THE RIGHT OF PRIVATE PERSON TO THE OWN IMAGE

5.1. Violation of the right of private person to the own image and features of its proof..... 447
5.2. The application of civil-legal methods of protection of the right of private person to the own image..... 469

Conslusion 522
References 526

Ця книга була б неможлива
без участі та підтримки
найкращих людей у моєму житті.
Вдячна усім Вам та Богові
за Вас та натхнення!

Вступ

В умовах розвитку науково-технічного прогресу, поширення інформаційних технологій та засобів соціальної комунікації особливої уваги заслуговує питання розвитку права фізичної особи на власне зображення. Принцип пріоритетності людини та її прав і свобод у порівнянні з іншими соціальними цінностями обумовлює інтерес до визначення окремих нематеріальних благ, що є об'єктом її прав і інтересів, зокрема й до зображення людини.

Закріплення цивільно-правових засад охорони та захисту інтересів фізичної особи при створенні та/або використанні творів з її зображенням у ст. ст. 307, 308 Цивільного кодексу України (далі — ЦК України) має своєю метою створення правових можливостей для фактичного здійснення та захисту права фізичної особи на власне зображення та свідчить про необхідність формування в межах цивільного законодавства системи правових норм, які б забезпечували не тільки охорону немайнових інтересів фізичної особи, але й регламентацію зобов'язальних відносин у сфері створення та/або використання зображення людини. Положення законодавства потребують переосмислення та кардинальної зміни в частині правового регулювання зазначених відносин, адже норми ЦК України у загальному вигляді неповно та з деякими суперечностями регулюють відносини у зазначеній сфері, не розкриваючи поняття та сутність права фізичної особи на власне зображення.

Слід звернути увагу на комплексність публічно-правового та приватноправового регулювання відносин у сфері створення та/або використання зображення людини в Україні. Окремі норми, що стосуються охорони прав зображуваної особи, містить інформаційне, трудове, адміністративне, кримінальне законодавство. Зокрема, урегульовані питання щодо умов охорони зображення фізичної особи як персональних даних у трудових відносинах; умов правомірності зйомки фізичної особи без її згоди посадовими особами при виконанні покладених на них функцій; умови обороту зображувальної інформації як об'єкта авторського права у засобах масової інформації, їх публічної демонстрації, показу; підстави припинення показу та поширення зображувальної інформації у випадку порушення норм суспільної моралі, розголошення таємниці особистого життя; умови правомірності використання зображення людини у рекламі, як складового елемента знака для товарів та послуг тощо.

Інтерес до визначення сучасного стану охорони та визначення перспектив розвитку права фізичної особи на власне зображення обумовлений декількома факторами. По-перше, розвитком науково-технічного прогресу у сфері створення зображення людини (поява сучасних засобів проведення фото- та відеозйомки; комп'ютерних технологій для штучного створення зображення, у тому числі й динамічного), його зміни (наприклад, за допомогою спеціальних програм, що застосовуються як при створенні зображення, так і при його редагуванні), використання засобів передання зображення людини (наприклад, у мережі Інтернет, мобільними засоби зв'язку) тощо. По-друге, розширенням форм об'єктивізації зображення людини та способів його використання. У порівнянні з попереднім століттям, крім фіксації або відтворення зображення людини у фотографіях, картинах, скульптурах, карикатурах, пародіях, промислових зразках, у рекламі, у знаках для товарів та послуг, здійснюється використання зображення як аватарів, у тому числі й на фейкових сторінках у соціальних мережах, для створення мотиваторів, демотиваторів та інших об'єктів мережевого мистецтва, що також потребує правового осмислення. По-третє, відсутністю цивільно-правової регламентації зобов'язальних відносин у сфері створення та/або використання зображення людини та невизначеністю майнових правомочностей зображуваної особи, внаслідок чого створюється плутанина та непорозуміння щодо визначення предмета та об'єкта договору, умов договору про створення та використання зображення людини, особливостей використання зображення неповнолітніх осіб та фізичних осіб після їх смерті. По-четверте, доцільністю забезпечення балансу між правами зображуваної особи та авторськими правами правоволодільців зображення, правами власників форми об'єктивізації зображення, правами суспільства на доступ до інформації, у тому числі й у зображувальній формі.

Отже, розширення способів та засобів створення зображення людини завдяки стрімкому розвитку наукового прогресу, появі технічних засобів фіксації та відтворення інформації у зображувальній формі, переданню зображувальної інформації засобами теле-, відео-, Інтернет-зв'язку обумовлює доцільність реформування засад цивільно-правового регулювання відносин у зазначеній сфері з врахуванням особливостей створення зображення, зокрема завдяки фіксації зовнішнього вигляду людини засобами фото-, відео-, кіно- і телезйомки, відтворення образу людини у картинах, скульптурах та інших творах образотворчого мистецтва, у тому числі з застосуванням програмно-комп'ютерних технологій для створення віртуальних зображень. Прогресивний розвиток науково-технічної сфери створює сприятливі умови для порушення прав та інтересів фізичних осіб. З появою електронних засобів збереження інформації, поширенням мережі Інтернет стає можливим надання доступу до інформації, у тому числі й фото- та відеоматеріалів, одночасно у різних кінцях світу. Такий швидкий розвиток технологій обумовлює необхідність створення механізму цивільно-правового захисту цивільних прав та інтересів фізичної особи, які можуть бути порушені неправомірним створенням та/або використанням фотографій та інших художніх творів з зображенням людини. Попри порівняно незначний, нетривалий досвід цивільно-правового регулювання відносин, об'єктом яких є зображення людини, постає питання про необхідність визначення поняття «зображення людини», його юридично значимих ознак як об'єкта цивільного права, умов правомірності створення та використання, особливостей режиму правової охорони, здійснення права на власне зображення неповнолітніми особами, охорони інтересів зображених осіб після їх смерті та інше, що й обумовлює актуальність обраної теми дослідження.

У більшості країн також у рамках цивільного законодавства закріплюються засади охорони права фізичної особи на власне зображення, але не розкривається зміст цього права, особливості його здійснення та захисту. Законодавство деяких зарубіжних країн містить оригінальні приклади нормативних актів, котрі частково можуть бути запозичені для української законодавчої практики. Наприклад, єдиний спеціалізований закон було прийнято у 2012 році на острові Генрсі (The Image Rights (Bailiwick of Guernsey), Guernsey Statutory Instrument, 2012, № 55). Становить інтерес й позиція американського законодавця в частині охорони в окремих штатах права знаменитостей на власне зображення та, зокрема, права на власне зображення знаменитостей після їх смерті (An act to amend Section 3344.1 of the Civil Code, relating to deceased personalities : Senate Bill 771, October 10, 2007, California).

Безумовно, при вдосконаленні законодавчої бази слід враховувати досвід забезпечення правової охорони відносин у сфері створення та використання зображення людини у зарубіжних країнах.

Зображення людини є одним з об'єктів наукових досліджень, визначення правового режиму охорони якого вже протягом кількох століть викликає жваві дискусії серед науковців. Перші доктринальні дослідження правових засад здійснення та захисту права фізичної особи на власне зображення датуються другою половиною XIX ст. Серед праць, що зробили вагомий внесок у теорію права фізичної особи на власне зображення, можна відмітити як монографічні дослідження В. Спасовича «Про фотографічну власність» (1865), П. Міллера «Фотографічна власність» (1883), Г. Кейснера «Право на власне зображення» (1897), О. В. Завадського «Про право на власне зображення» (1909), так і статті у періодичних виданнях таких авторів, як І. Вольман, В. Б. Гуревич, Я. А. Канторович, В. Спасович, В. Ейнгорн, М. В. Шимановський та ін.

У радянський період питання правової охорони зображення людини в рамках системи охорони особистих немайнових прав розкривалися у працях Л. О. Красавчикової «Право громадянина на власне зображення» (1977), «Авторське право та право громадянина на власне зображення» (1980), М. М. Малеїної «Право громадянина на зовнішній вигляд (вид)» (1990). Зазначені розробки висвітлювали питання забезпечення охорони особистих немайнових прав громадянина при створенні художніх творів з його зображенням.

Серед сучасних досліджень особливу увагу привертають праці А. С. Мограбян «Право фізичної особи на недоторканність зовнішнього вигляду» (2011), О. О. Ніколаєвої «Зображення громадянина: проблеми правового регулювання, використання, охорони та захисту» (2014). У зазначених роботах автори торкаються загальних питань охорони зовнішнього вигляду фізичної особи, її зображення, але залишаються без визначення ознаки зображення, зміст прав зображуваної особи, критерії вільного створення та/або використання зображення людини тощо.

Також слід відзначити наукові дослідження з питання, що безпосередньо стосується фотографій, художніх творів у ракурсі охорони зображення фізичної особи, зокрема таких авторів, як Г. М. Адіятулліна, К. Г. Афанасьєва, О. С. Бандуріна, І. О. Близнець, В. І. Бобрик, А. А. Боєр, К. С. Братеівський, О. А. Ведерникова, З. В. Вершкурцева, К. Г. Вівчарук, В. Ю. Волочагін, Ю. Г. Галай, Р. В. Горнев, С. П. Гришаєв, О. В. Докучаєва, О. М. Ерделевський, А. К. Капишева, О. О. Капітонова, В. А. Колосов, О. Л. Комзюк, Л. Г. Кравець, А. С. Куріцина, В. М. Ляшко, С. В. Мазуренко, А. І. Маматказіна, В. М. Мельников, В. О. Мікрюков, В. А. Мужанова, В. І. Невядомська, І. В. Орел, І. М. Перель, В. Д. Пилипенко, О. О. Посикалюк, Ю. В. Пустовалов, Т. С. Романченко, Р. О. Стефанчук, Н. О. Сидоріна, С. О. Сліпченко, А. В. Тристан, Д. Г. Чайников, М. З. Шварц та ін. У працях зазначених авторів розкриваються окремі проблемні питання, що виникають у сфері цивільно-правової регламентації створення та/або використання фотографій та інших художніх творів з зображенням людини. Разом з тим, незважаючи на значну кількість наукових напрацювань, залишається потреба комплексного дослідження цивільної охорони права фізичної особи на власне зображення.

Теоретичною базою дослідження є праці таких вітчизняних та зарубіжних романістів, цивілістів, фахівців інших галузей правової науки, як М. М. Агарков, Б. С. Антимонов, В. І. Борисова, С. М. Братусь, Т. П. Будякова, В. А. Васильєва, І. В. Венедіктова, Е. П. Гаврилов, Є. В. Гаврилов, М. К. Галянтич, Ю. С. Гамбаров, В. П. Грибанов, М. С. Дашян, О. В. Дзера, А. С. Довгерт, О. М. Ерделевський, О. С. Йоффе, І. С. Канзафарова, Я. А. Канторович, А. В. Кашанін, А. О. Кодинець, В. М. Коссак, О. В. Кохановська, С. С. Клімовський, Н. С. Кузнєцова, О. О. Лисенко, Т. В. Лісніча, В. В. Луць, Р. А. Майданик, М. С. Малеїн, Л. В. Малюга, Н. М. Мироненко, Е. Е. Мухамєдова, Ю. В. Олександровський, В. П. Паліюк, К. П. Побєдоносцев, Й. О. Покровський, М. Ю. Потоцький, З. В. Ромовська, І. В. Саприкіна, М. О. Стефанчук, Є. О. Суханов, В. С. Толстой, Ю. К. Толстой, Г. О. Ульянова, К. О. Флейшиць, Є. О. Харитонов, О. І. Харитонова, О. І. Чепис, Я. М. Шевченко, Г. Ф. Шершеневич, О. Р. Шишка, Р. Б. Шишка, О. О. Штефан та ін.

Викладене свідчить, що сучасна наука потребує розробки авторської концепції цивільно-правової охорони права фізичної особи на власне зображення з врахуванням трьох взаємозалежних елементів, що обумовлюють та доповнюють один одного — доктрини, правотворчої та правозастосовчої практики. Дослідження теоретичних і практичних аспектів цивільно-правової регламентації відносин у сфері створення та/або використання зображення людини, що здійснене з урахуванням правозастосовчої практики та вироблення рекомендацій щодо удосконалення правового регулювання зазначених відносин, може бути основою для реформування законодавства та надасть можливість виявити прогалини та суперечності у правовому регулюванні, узагальнити досвід правозастосування з відповідної категорії справ, сприятиме виробленню рекомендацій однакової практики правозастосування.

Розділ 1

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ЗОВНІШНІЙ ВИГЛЯД ЛЮДИНИ» ТА «ЗОБРАЖЕННЯ ЛЮДИНИ»

Проблема співвідношення понять «зображення людини» та «зовнішній вигляд людини» протягом тривалого часу залишається невирішеною у науковій літературі. Відсутність усталеного підходу до розуміння зазначених понять, їх ототожнення у більшості праць створюють плутанину та непорозуміння в позиціях науковців при визначенні природи цих об'єктів та змісту прав на них. Тому уявляється доцільним визначити змістовне навантаження цих понять, їх співвідношення між собою, правову природу, належність до певної категорії об'єктів цивільного права та відповідність певним ознакам як об'єкта права. Вирішення зазначених питань є передумовою для визначення природи, змісту права фізичної особи на власне зображення, особливостей охорони та захисту зображення людини як об'єкта цивільного права.

1.1.

Поняття та ознаки зовнішнього вигляду людини як об'єкта цивільних прав

Зовнішній вигляд людини характеризується науковцями як елемент особистості людини[1], як особисте нематеріальне благо, яке індивідуалізує особу та спрямоване на забезпечення її фізичної недоторканності[2]. Саме тому, як звертає увагу О. Ерделевський, опис зовнішності або зображення людини передають частину відомостей про неї[3].

У науковій доктрині склалися два підходи до розуміння поняття **зовнішній вигляд** (зовнішність, індивідуальний вигляд) **людини.**

1. Вузьке розуміння *даного поняття як сукупності зовнішніх ознак людини.* Зокрема, на думку деяких вчених, зовнішній вигляд людини поєднує в собі зовнішність, фігуру, фізичні дані, одяг, тобто сукупність таких відомостей про особу, які можна отримати без застосування спеціальних експертних або інших досліджень і спостережень[4]. М. О. Леонідов визначає зовнішній вигляд як будь-яку сукупність виражених зовні ознак (рис), за допомогою якої можлива ідентифікація певної особи серед інших[5]. Аналогічно

---

[1] *Эрделевский А.* Тайна *внешнего* облика // Домашний адвокат. — 2007. — № 11. — С. 4; *Эрделевский А. М.* Об охране изображения гражданина // Законодательство. — 2007. — № 7. — С. 10–11.

[2] *Бузарова Н. Х.* Средства индивидуализации граждан в российском гражданском праве : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Бузарова Нина Хасановна. — Краснодар, 2007. — С. 128–131.

[3] *Эрделевский А.* Тайна внешнего облика. — С. 4; *Эрделевский А. М.* Об охране изображения гражданина. — С. 10–11.

[4] *Дурнайкин Д. Г.* Теоретико-правовые основы защиты личных неимущественных прав российских граждан : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Дурнайкин Дмитрий Геннадиевич. — Москва, 2008. — С. 33–34; *Гаюров Ш. К.* Личное информационное право граждан: проблемы гражданско-правового регулирования в Республике Таджикистан : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / Гаюров Шукрулло Караматуллоевич. — Москва, 2010. — С. 252; *Цветков П. П.* О криминалистическом исследовании внешнего облика человека // Правоведение. — 1972. — № 2. — С. 124; Гражданское право. Ч. 1 : учебник / под ред. А. Г. Калпина, А. И. Масляева. — [2-е изд., перераб. и доп.] — Москва : Юристъ, 2000. — С. 162.

[5] *Леонидов М. А.* Гражданско-правовая охрана чести, достоинства, деловой ре-

А. Розенгал предметом права на зовнішній вигляд фізичних осіб визначає сам вигляд людського обличчя і фігури певної особи, включаючи їх характерні риси[1]. Якнайповнішим визначенням є запропоноване А. С. Мограбян як невід'ємне від фізичної особи її особисте нематеріальне благо, яке її індивідуалізує та спрямоване на забезпечення фізичної недоторканності, котре включає сукупність зовнішніх ознак (колір шкіри, волосся, розріз очей, форма носа, статура, зріст та ін.), що сприймаються оточуючими як єдине ціле або як частини цілого, схильного до змін упродовж життя людини[2].

Вченими-криміналістами приділяється увага визначенню понять «зовнішній вигляд», «елемент зовнішнього вигляду», «ознака зовнішнього вигляду»[3]. На їхню думку, зовнішній вигляд людини є сукупністю зовнішніх елементів і ознак, що сприймаються оточуючими як цілий або фрагментарний образ[4].

Отже, з позиції вузького розуміння, зовнішній вигляд людини умовно можна поділити на дві складові: по-перше, наявне (тілесне) та додане (те, що може бути додано, наприклад, одяг, зачіска тощо), але обґрунтованим, на наш погляд, є широке розуміння зовнішнього вигляду людини.

2. Широке розуміння *даного поняття як сукупності зовнішніх ознак та інших проявів індивідуалізації людини.* Ця позиція висловлюється у деяких цивілістичних дослідженнях, присвячених зовнішньому вигляду. С. А. Андросова зовнішній вигляд особи визначає як сукупність анатомічних (антропологічних), функціональних (голос, міміка, жести, манери, хода, осанка, мова), соціальних (одяг, прикраси) ознак людини, за допомогою яких складається зорове враження про неї[5]. Н. Х. Бузарова підкреслює, що зміст цього поняття надзвичайно місткий і включає не лише зовнішній вигляд конкретної людини (зовнішні дані та фігуру), але також і її манеру поведінки, жести, голос, манеру розмовляти, ходу, стиль

путации и доброго имени : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Леонидов Максим Алексеевич. — Москва, 2007. — С. 49–50.

[1] *Розегнал А.* Чешская Республика. Охрана личности и честного имени юридического лица в СМИ // Социально-политические науки. — 2013. — № 1. — С. 152.

[2] *Мограбян А. С.* Право физического лица на неприкосновенность внешнего облика : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Мограбян Армине Самвеловна. — Волгоград, 2011. — С. 9.

[3] *Подволоцкий И. Н.* Соотношение понятий «элемент внешнего облика человека» и «признак внешнего облика человека» в габитоскопии // Lex Russica. — 2011. — № 3. — С. 555–565.

[4] *Цветков П. П.* Вказ. ст. — С. 124.

[5] *Андросова С. А.* Характеристика внешнего облика человека по его одежде (на материале арготических фразеологизмов французского языка) // Франція та Україна, науково-практичний досвід у контексті діалогу національних культур. Філологічні науки : матеріали XIII міжнар. конф. / Дніпропетр. нац. ун-т ; упоряд. Л. В. Пономарьова. — Дніпропетровськ, 2009. — С. 53–54.

стрижки, зачіски й одягу, а також — такий елемент, як стать[1]. О. О. Ніколаєва звертає увагу на те, що індивідуальний вигляд (під яким, напевно, автор розуміє зовнішній вигляд конкретної людини) складається не лише із зовнішнього, але і з внутрішнього вигляду, який часто знаходить відображення в зовнішньому вигляді, але не входить у поняття зовнішність[2].

Слід погодитися з доцільністю використання у теорії цивільного права широкого розуміння поняття «зовнішній вигляд», адже саме завдяки такому тлумаченню складається цілісне уявлення про людину, способи її індивідуалізації, та відмінні риси, які відрізняють ззовні особу серед інших.

Становить інтерес визначення зовнішнього вигляду людини у системі об'єктів цивільного права. У ст. 177 ЦК України є згадка про матеріальні та нематеріальні блага, які вказані як вид об'єктів цивільних прав. У главі 15 «Нематеріальні блага» ЦК України законодавець закріплює перелік нематеріальних благ (результати інтелектуальної, творчої діяльності (ст. 199), інформація (ст. 200), особисті немайнові блага (ст. 201)), загальні положення про зазначені види благ, але не надає тлумачення цього поняття та не визначає ознаки, притаманні нематеріальним благам.

Зовнішній вигляд людини за своїми ознаками входить у відкритий перелік особистих немайнових благ, про які йдеться в ст. 201 ЦК України. Оскільки ЦК України дає лише приблизний перелік нематеріальних благ, що користуються цивільно-правовим захистом, то об'єктом цивільно-правових відносин може виявитися і не назване ЦК України нематеріальне благо. Як звертає увагу А. С. Мограбян, зовнішній вигляд людини є одним із видів нематеріальних благ, об'єктом особистого немайнового права — права на зовнішній вигляд[3].

Всебічне дослідження поняття «благо» здійснила Т. М. Палькіна та уточнила його доктринальне визначення[4]. Автор звертає увагу, що під поняттям «благо» в тлумачних словниках розуміється усе добре, корисне, таке, що служить нашому щастю[5]. Сучасні філо-

[1] *Бузарова Н. Х.* Вказ. дис. — С. 128–131.

[2] *Николаева А. А.* Изображение гражданина: проблемы правового регулирования, использования, охраны и защиты : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Николаева Александра Александровна. — Москва, 2014. — С. 57–58.

[3] *Мограбян А. С.* Медиация как специфическая форма защиты права физического лица на неприкосновенность внешнего облика // Новейшие юридические технологии: гражданский процесс, арбитражный процесс, альтернативные способы разрешения споров : материалы круглого стола, г. Волгоград, 18 мая 2012 г. — Волгоград, 2012. — С. 143–144.

[4] *Палькина Т. Н.* Личные неимущественные права по гражданскому и семейному законодательству РФ и зарубежных стран (на примере США и Германии) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Палькина Татьяна Николаевна. — Москва, 2011. — С. 45–47.

[5] *Даль В. И.* Толковый словарь живого великорусского языка / В. И. Даль. — Москва : Рус. яз., 1978. — Т. 1 : А–З. — С. 90.

софські енциклопедії розглядають «благо» в якості позитивної цінності, підкреслюючи, що це предмет або явище, що задовольняє певну людську потребу, відповідає інтересам, цілям і прагненням людей[1]. Поняття «благо» походить від загальнослов'янського — «bolgo» й означає «добро, користь», а також може використовуватися в розмовному стилі в значенні «добре, що»: «благо, людина була відсутня» і «добре, що людина була відсутня». У юридичній літературі особисті блага визначалися як об'єкти відносин, в яких відбувається індивідуалізація особи за допомогою виявлення і оцінки її морально-політичних та інших соціальних якостей[2].

Враховуючи викладене, слід звернути увагу, що зовнішній вигляд не завжди може мати позитивну цінність блага, бути добрим та корисним для особи. Суспільні стереотипи щодо зовнішнього вигляду, який може бути благом для кожної людини (наприклад, щодо параметрів фігури, краси обличчя тощо), не завжди є об'єктивними. Лише суб'єктивне ставлення особи — носія зовнішнього вигляду — визначає, скільки добра та користі отримає людина завдяки власному зовнішньому вигляду. При цьому існує безліч протилежних ситуацій, коли людина з «ідеальною» зовнішністю (що відповідає соціальним стереотипам) може бути незадоволена нею та не вважатиме її благом для себе, та, навпаки, особа з ознаками каліцтва — цілком задоволена власним зовнішнім виглядом. Люди нестандартної зовнішності живуть повноцінним життям, отримують суспільне визнання та прибуток, звертають на себе увагу саме завдяки «відхиленню» від суспільно визнаних стандартів краси. Наприклад, Нік Вуйчич (людина з рідкісною генетичною патологією, яка отримала світове визнання та стала мільйонером)[3], Медлін Стюарт (дівчина, яка потерпає від синдрому Дауна, але отримала визнання у модельному бізнесі)[4] та ін. У шоу-бізнесі отримали популярність шоу справжніх товстуль «Красотки Рубенса»[5], шоу-вар'єте «Гранд» Товстулі[6], моделі розміру плюс Тару Лінн, Кендіс Хаффін, Робін Лоулі[7], параметри яких відрізняються від стандартних параметрів зовнішності моделей.

[1] *Философский* энциклопедический словарь / гл. ред.: Л. Ф. Ильичев[и др.]. — Москва, 1983. — С. 55; *Краткая* философская энциклопедия / ред.-сост.: Е. Ф. Губский, Г. В. Кораблева, В. А. Лутченко. — Москва, 1994. — С. 45.

[2] *Собчак А. А.* Основы гражданского законодательства: проблемы совершенствования / А. А. Собчак, Н. Д. Егоров // Советское государство и право. — 1988. — № 10. — С. 47–55.

[3] *Вуйчич Ник* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/Вуйчич,_Ник.

[4] *Madeline Stuart* [Електронний ресурс] — Режим доступу: https://en.wikipedia.org/wiki/Madeline_Stuart.

[5] *Шоу* настоящих толстушек «Красотки Рубенса» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://krasotkirubensa.ru.

[6] *Шоу-Варьете* «Гранд» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://supertolstushki.mirtesen.ru.

[7] *Модели* размера плюс [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://modagid.ru/articles/1453.

Наведені приклади свідчать про те, що суспільні уявлення про зовнішність, яка є благом (добром, користю) для людини, не відповідають суб'єктивному ставленню особи до власної зовнішності як до блага. Отже, зовнішній вигляд як певний об'єктивний фізіологічний чинник може піддавати критиці розуміння набору блага у загальному контексті. Незважаючи на таку оцінку зовнішнього вигляду, все ж таки у системі об'єктів цивільних прав зовнішній вигляд людини належить саме до особистих немайнових благ.

У науці цивільного права немає єдності думок з приводу визначення змісту та співвідношення понять «нематеріальне благо» та «особисте немайнове благо». На погляд Т. М. Палькіної, нематеріальні блага є немайновими цінностями, що є природними за своїм походженням, мають нематеріальний характер, мають ознаки невідчужуваності і непередаваності, що є об'єктом регулювання й захисту особистих немайнових прав[1].

Т. В. Лісніча запропонувала визначення нематеріального блага як «об'єкта особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування фізичної особи як строго позитивної (корисної), ідеальної (абстрактної), належної кожній людині від народження субстанції (лат. substantia — сутність; те, що є основою), наявність якої обумовлює існування людини у світі як такої, без якої буття людини не буде можливим, і користування яким людиною не завжди пов'язане з усвідомленням нею його корисності»[2].

Враховуючи віднесення законодавцем результатів інтелектуальної, творчої діяльності до нематеріальних благ, наведені визначення нематеріального блага як об'єкта особистих немайнових прав уявляється неповним, адже щодо деяких з благ, наприклад, результатів інтелектуальної, творчої діяльності, можуть виникати майнові права.

Залишаючи поза увагою інші доктринальні підходи до визначення поняття нематеріальні блага[3], можна прийняти за основу тлумачення даного поняття Р. О. Стефанчуком. На його погляд, нематеріальні блага з точки зору теорії цивільного права — «предмети, явища нематеріального світу, з приводу яких та у зв'язку

[1] *Палькина Т. Н.* Вказ. дис. — С. 45–47.

[2] *Лісніча Т. В.* Захист особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування фізичної особи (право на життя, здоров'я, свободу та особисту недоторканність) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Лісніча Тетяна Володимирівна. — Харків, 2007. — 20 с.

[3] *Арзуманян А. Б.* Нематериальные блага как объекты гражданских прав : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Арзуманян Анна Борисовна. — Ростов-на-Дону, 2008. — 201 с.; *Тимешов Р. П.* Нематериальные блага в гражданском праве и их защита : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Тимешов Роман Павлович. — Краснодар, 2010. — 208 с.; *Ермолова О. Н.* Нематериальные блага и их защита : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Ермолова Ольга Николаевна. — Саратов, 1998. — 150 с.; *Трофимова Т. В.* Нематериальные блага как объект гражданско-правового регулирования : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Трофимова Татьяна Владимировна. — Волгоград, 2004. — 23 с.

з якими виникають цивільні правовідносини. У цьому розумінні нематеріальні блага виступають об'єктом цивільних правовідносин». Поняття «нематеріальне благо» Р. О. Стефанчуком тлумачиться як «сукупність благ, які позбавлені матеріального змісту та поділяються на такі види (гл. 15 ЦК України): результати творчої діяльності (літературні та художні твори, комп'ютерні програми, компіляції даних (бази даних), виконання, фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення, наукові відкриття, винаходи, корисні моделі, промислові зразки, компонування (топографії) інтегральних мікросхем, раціоналізаторські пропозиції, сорти рослин, породи тварин, комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення, комерційні таємниці); *особисті немайнові блага* як самостійна група об'єктів цивільних прав, які регламентуються та охороняються цивільним законодавством України»[1].

Отже, особисті немайнові блага є видом нематеріальних благ, які, на погляд Л. В. Малюги, можна визначити, як «певні сутністно-якісні властивості або стан особи (природні блага фізичної особи) та інші соціально вартісні властивості особи (блага соціального характеру та блага, належні юридичним особам), які визначають автономність, індивідуальність, цінність особи та забезпечують її фізичну, духовну, соціальну самодостатність та реалізованість як таку»[2].

О. О. Посикалюк звертає увагу, що значення особистих немайнових благ у теорії цивільного права полягає у тому, що вони становлять невід'ємну складову в системі об'єктів цивільних суб'єктивних прав, слугують однією з характерних ознак особистих немайнових прав, розмежовуючи їх від інших суб'єктивних прав, отримують особливий цивільно-правовий режим, що у свою чергу впливає на статику та динаміку особистих немайнових прав фізичних осіб, є збірним поняттям, тобто об'єднує низку однородних об'єктів, та наділені поряд із загальними особливими юридично значущими ознаками[3]. З врахуванням викладеного слід аналізувати зовнішній вигляд як особисте немайнове благо фізичної особи.

Як звертає увагу Ш. Х. Заман, у вітчизняній юридичній науці перелік особистих благ не є постійним, їх склад визначався часовими особливостями того моменту, коли вчені зверталися до них[4]. Першим подібний перелік у своїх роботах навів М. М. Агарков[1]. Ним у якості невід'ємних від особи особистих благ було названо життя, тілесну недоторканність, здоров'я, честь, гідність, ім'я, авторство.

[1] *Стефанчук Р.* Нематеріальні блага // Енциклопедія цивільного права України / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; відп. ред. Я. М. Шевченко. — Київ, 2009. — С. 530.

[2] *Малюга Л. В.* Особисті немайнові права фізичних осіб в цивільному праві: теоретичні основи та проблеми правового забезпечення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Малюга Людмила Василівна. — Київ, 2004. — 22 с.

[3] *Посикалюк О. О.* До питання про об'єкт особистих немайнових прав фізичних осіб // Юридична Україна. — 2009. — № 5. — С. 69.

[4] *Заман Ш. Х.* Гражданско-правовой статус физических лиц в Германии, Италии, Франции и России : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Заман Шамима Хасмат-уз. — Москва, 2009. — С. 118.

У якості нематеріальних благ різними авторами[2] називалися: зображення, таємниця листування, ім'я, безпека, свобода слова, недоторканність житла, особиста недоторканність, сфера особистого життя, стан здоров'я, різноманітні прояви індивідуальності, притаманні кожній особі, життя і здоров'я, честь і гідність, вільне пересування та вільний вибір місця проживання, недоторканність особистої документації, національна приналежність, рідна мова та вибір мови спілкування, віросповідання, репутація, портрет і звукозапис, особиста таємниця, папери особистого характеру та ін.

Н. Х. Бузарова, говорячи про духовні блага (особисту гідність, релігійні вірування, індивідуальний вигляд, талант особи і т. д.), підкреслювала, що набір цих благ особа має незалежно від того, чи визнає їх за нею держава, чи не визнає. На певному етапі розвитку людства постала проблема визнання цих благ за людиною та охорони їх від посягання; проблема визнання суб'єктами права всіх людей, а також забезпечення рівних правових можливостей захисту нематеріальних благ, що належать людині від народження[3].

В контексті дослідження зовнішнього вигляду як нематеріального блага важливим є визначення його ознак як об'єкта цивільних прав. Спираючись на наведені Р. О. Стефанчуком[4] загальні ознаки особистих немайнових благ як об'єктів цивільних прав, проаналізуємо їх при дослідженні **ознак зовнішнього вигляду людини**.

По-перше, ***належність особі від народження чи за законом***. ЦК України не закріплює загальні положення про немайнові блага, але щодо прав на ці блага визначає, що особисті немайнові права належать кожній людині від народження або згідно із законом (ч. 1 ст. 269 ЦК України). Особисті немайнові блага, зокрема зовнішній вигляд людини, її життя, здоров'я, є благами, які належать з моменту народження.

[1] *Гражданское* право. Ч. 1 / отв. ред.: Я. Ф. Миколенко, П. Е. Орловский. — Москва : Юрид.изд-во НКЮ СССР, 1938. — С. 136.

[2] *Иоффе О. С.* Новая кодификация советского гражданского законодательства и охрана чести и достоинства граждан // Советское государство и право. — 1962. — № 7. — С. 62; *Матузов Н. И.* Личность. Права. Демократия. Теоретические проблемы субъективного права / Н. И. Матузов. — Саратов, 1972. — С. 246; *Ярошенко К. Б.* Жизнь и здоровье под охраной закона. Гражданско-правовая защита личных неимущественных прав граждан / К. Б. Ярошенко. — Москва, 1990. — С. 3–4, 11; *Ермолова О. Н.* Вказ. дис. — С. 14; *Гражданское* право : учебник. В 2 т. Т. 1 / [О. А. Дюжева, В. С. Ем, И. А. Зенин [и др.] ; отв. ред. Е. А. Суханов. — [2-е изд., перераб. и доп.]. — Москва, 1998. — С. 724; *Апранич М. Л.* Проблемы гражданско-правового регулирования личных неимущественных отношений, не связанных с имущественными : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Апранич Марина Леонидовна. — Санкт-Петербург, 2001. — С. 15–16.

[3] *Бузарова Н. Х.* Вказ. дис. — С. 110.

[4] *Стефанчук Р.* Нематеріальні блага. — С. 530.

По-друге, ***немайновість*** (відсутність економічного змісту, тобто неможливість точної матеріальної грошової оцінки). На прикладі особистих немайнових благ Р. О. Стефанчук звертає увагу, що немайновість означає, що праву на особисті немайнові блага не притаманна економічна природа походження, що означає, що дані права не створюються (виникають) в результаті економічного виробництва[1]. Отже, й нематеріальні блага як об'єкт особистих немайнових прав не є товаром і позбавлені вартісної оцінки[2].

О. М. Єрмолова звертає увагу на те, що зовнішній вигляд не має матеріального (майнового) змісту[3], що проявляється в неможливості його точної оцінки. На думку Л. О. Красавчикової, духовні, нематеріальні блага мають позаекономічну природу й мають функціональну властивість нетоварності (не стають товаром за жодних умов нормального існування й розвитку людського суспільства)[4].

Ця ознака в сучасній юридичній літературі піддається сумніву (С. Сліпченко)[5]. Як звертає увагу І. В. Воробйова, у традиційне розуміння нематеріальних благ вносяться певні корективи. Проблема оцінки цієї категорії благ ускладняється значною відмінністю пріоритетів людей і складністю організації ринків нематеріальних благ. Проте останнім часом з'являється все більше передумов для розвитку й таких ринків. Вже стають звичними словосполучення «ринок інформації», «ринок органів для трансплантації», «ринок забруднень»[6].

Розглядаючи питання про об'єкти особистих немайнових прав, К. Г. Афанасьєва зауважує, що американська доктрина права виходить із того, що конструкція прав на об'єкти особистих немайнових прав аналогічна конструкції права власності на матеріальні об'єкти. Цей умовивід підтверджується тим, що в американському праві існують поняття: «in tangible property» («невідчутна власність») і «tangible property» («відчутна власність»). У судовій практиці деяких країн визнається, що фізична особа може поступатися

[1] *Стефанчук Р. О.* Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : монографія / Р. О. Стефанчук ; відп. ред. Я. М. Шевченко. — Хмельницький : Вид-во Хмельниц. ун-ту упр. та права, 2007. — С. 124.

[2] Цивільне право україни. Загальна частина : підручник / [С. М. Бервено, В. А. Васильєва, М. К. Галянтич та ін] ; за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової, Р. А. Майданика. — [4-те вид., стереотипне]. — Київ, 2014. — С. 22.

[3] *Ермолова О. Н.* Вказ. дис. — С. 20–21.

[4] *Красавчикова Л. О.* Понятие и система личных неимущественных прав граждан (физических лиц) в гражданском праве Российской Федерации / Л. О. Красавчикова. — Екатеринбург : Изд-во Урал. юрид. акад., 1994. — С. 12.

[5] *Слипченко С. А.* Оборотоспособность объектов личных неимущественных прав, обеспечивающих социальное бытие физического лица / С. А. Слипченко. — Харьков : ФОП Мічурина Н. А., 2011. — 336 с.

[6] *Воробьёва И. В.* Защита неимущественных благ как институт гражданского права России : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Воробьёва Ирина Викторовна. — Москва, 2006. — С. 16.

правом на використання власного зовнішнього вигляду, який у свою чергу може отримати самостійну майнову цінність[1].

Зовнішність людини має економічну цінність, що не є рівнозначним поняттю економічної оцінки, тобто формуванню ринкової вартості товару. Цінність з'являється в результаті зусиль людини, її креативності. На відміну від майнових прав, прав на об'єкти інтелектуальної власності та речей, оцінка зовнішнього вигляду як особливого товару не засновується на законах економіки, підходах та методах оцінки, розробленої економістами, зовнішній вигляд не має встановленої вартості. Основою для визначення оцінки є «трендовість» зовнішності та її відповідність певним проектам та заявленим стандартам (наприклад, у модельному бізнесі є декілька понять: фешн-модель, фешн-модель на передовицю (обкладинку чи розворот журналу), подіумна модель, комерційна модель, glamour-модель, промо-модель, модель для каталогу, petite-модель, фітнес-модель, модель за частинами тіла, plus-size модель, ню-модель, альтернативні моделі[2]), вміння позувати, посміхатись, «працювати обличчям». Щодо зазначених ознак, безумовно не існує можливості розроблення стандартів чи методів їх оцінювання.

По-третє, ***особистісність*** (невіддільність від особи носія (неможливість відділити їх від особи носія та передати іншим особам). На думку Р. О. Стефанчука, зазначена ознака проявляється у «нерозривному зв'язку з особою носієм»[3]. Слід погодитися з Н. Х. Бузаровою в тому, що зовнішній вигляд нерозривно пов'язаний з особою носія[4]. Аналогічно І. В. Воробйова вважає, що характерною рисою зовнішнього вигляду як блага є невід'ємність зовнішнього вигляду від особи конкретної людини[5]. Ця невід'ємність існуватиме завжди, навіть якщо ми включимо в поняття зовнішнього вигляду матеріальні об'єкти — одяг, аксесуари й інші прикраси, що в комплексі зробить невід'ємним саме благо.

[1] *Афанасьева Е. Г.* Как защитить право ребенка на собственное изображение на телевидении : дайджест 2011.03.036 // Социальные и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература. Серия 4 : Государство и право : реферат. журн. — 2011. — № 3. — С. 111. — Дайдж. на ст.: Serrano Maíllo I. Cymo proteger el derecho a la propia imagen de los menores en television // Revista online especializada en derecho de la comunicación (derecom). — NUEVA ÉPOCA, 2010. — № 2. — P. 1–13. — Mode of access: http://www.derecom.com/numeros/articulo0402.html.

[2] *Толкачев Е.* Категории моделей в модельном бизнесе. Ч. 1 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://podium.life/photoblog/530998-Kategorii-modeley-v-modelnom-biznese-ChAST-1 [17.06.2015; 23:41]; *Толкачев Е.* Категории моделей в модельном бизнесе. Ч. 2 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://podium.life/note/531064-Kategorii-modeley-v-modelnom-biznese-ChAST-2 [18.06.2015; 13:39].

[3] *Стефанчук Р. О.* Особисті немайнові права фізичних осіб... — С. 122.

[4] *Бузарова Н. Х.* Вказ. дис. — С. 117–118.

[5] *Воробьева И. В.* Вказ. дис. — С. 16.

Окрім загальних ознак, слід виділити **специфічні ознаки зовнішнього вигляду людини як особистого немайнового блага**. До них відносяться такі.

По-перше, ***ознака індивідуалізації особи***. Зовнішній вигляд має властивість індивідуалізації самої особи його носія, робить його неповторним, несхожим на інших. Більшість учених[1] підтримують таку позицію, відносячи зовнішній вигляд до особистих немайнових благ, що індивідуалізують особу, або до засобів індивідуалізації, що є настільки ж унікальними, як і сама людина. Слід погодитися з Р. Б. Шишкою в тому, що індивідуальність проявляється саме «завдяки притаманним конкретній фізичній особі особистих ідентифікаційних ознак, які відрізняють її з-поміж інших фізичних осіб та мають правове значення, персоніфікують правовідносини або зумовлюють певні суб'єктивні права та юридичні обов'язки, підлягають охороні та захисту у встановленому законом порядку»[2].

По-друге, це ***подвійна природа блага***. Поділ благ на групи ускладнений, оскільки в юридичній літературі недостатньо досліджена суть цих благ. Виходячи з поглядів на людину як біосоціальну істоту, науковцями пропонується класифікація нематеріальних благ на дві групи:

— блага, що мають біологічну основу: життя, здоров'я, зовнішній вигляд (що включає риси обличчя і статуру людини);

— блага, що мають соціальну основу: честь, гідність, ділова репутація, ім'я, особиста недоторканність, таємниця приватного життя та ін.[3]

Варто підтримати Г. Б. Арзуманян в тому, що характерною особливістю зовнішнього вигляду як нематеріального блага є його подвійна природа, змішаний характер. Воно може бути віднесено як

[1] *Тимешов Р. П.* Вказ. дис. — С. 144; *Красавчикова Л. О.* Понятие и система личных неимущественных прав граждан (физических лиц) в гражданском праве Российской Федерации. — 1994. — С. 53–76; *Гражданское* право. В 4 т. Т. 2. Вещное право. Наследственное право. Исключительные права. Личные неимущественные права : учеб. для студентов вузов, обучающихся по направлению 521400 «Юриспруденция» и по специальности 021100 «Юриспруденция» / [И. А. Зенин, Е. В. Кулагина, Е. А. Суханов и др.] ; отв. ред. Е. А. Суханов. — [3-е изд., перераб. и доп.]. — Москва : Волтерс Клувер, 2008. — С. 140; *Жакенов В. А.* Личные неимущественные права в советском гражданском законодательстве и их социальное значение : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Жакенов Валерий Алимханович. — Москва, 1984. — С. 60–61; *Малеина М. Н.* Личные неимущественные права граждан: понятие, осуществление, защита / М. Н. Малеина. — Москва : МЗ Пресс, 2000. — С. 22; *Бузарова Н. Х.* Вказ. дис. — С. 117–118.

[2] *Шишка Р. Б.* До проблем індивідуалізації фізичної особи // Еволюція цивільного законодавства: проблеми теорії і практики : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. м. Харків, 29–30 квіт. 2004 р. / Акад. правових наук України, НДІ приват. права і підприємництва, НДІ інтелектуал. власності, Нац. юрид. акад. ім. Я. Мудрого. — Київ, 2004. — С. 156.

[3] *Малеин Н. С.* Охрана прав личности советским законодательством / Н. С. Малеин ; отв. ред. А. И. Масляев ; Акад. наук СССР. — Москва : Наука, 1985. — С. 9; *Ермолова О. Н.* Вказ. дис. — С. 12.

до благ природного походження (зовнішність людини і, відповідно, його матеріальним носієм виступає людський організм), так і до благ соціального походження (функцією якого є індивідуалізація). Як благо, що індивідуалізує особу, зовнішній вигляд відіграє в житті деяких людей мистецтва не менш важливу роль, ніж ділова репутація в житті підприємців[1].

Біологічна природа зовнішнього вигляду проявляється як при народженні людини, так і з часом — при захворюванні, отриманні травм чи вікових змін. Соціальна природа зовнішнього вигляду як блага є результатом способу буття в соціумі, зокрема завдяки перейняттю національних традицій, соціальних або кастових стереотипів уявлень про красу, зовнішній вигляд. Слід звернути увагу, що біологічна та соціальна природа залежать одна від одної та взаємовпливають на формування зовнішнього вигляду людини. Наприклад, у людей з вадами зору (сліпих) формується уявлення про красу тільки завдяки тактильним відчуттям, розповідям інших людей тощо. Їх зовнішній вигляд у переважній більшості випадків формується завдяки посередництву інших осіб та їх допомоги у підборі зачіски, взуття, одягу тощо.

По-третє, це ***схильність до якісних змін***. Характеризуючи блага, багато дослідників відмічають притаманну їм властивість «змінності»[2] — людина має право змінити свої ім'я та прізвище, з часом змінюються здоров'я й зовнішній вигляд. М. С. Малеїн відмічає, що духовні якості індивіда змінюються під впливом різних чинників — віку, громадянського стану, роду діяльності, середовища, освіти, виховання, сімейного стану, а також глобальних чинників в масштабі держави та світу в цілому[3]. Вважаємо за необхідне підтримати позицію О. М. Єрмолової, що змінюються не самі блага, а їх зміст, склад[4]. Схильність до якісних змін, як і подвійна природа блага, також обумовлена системою факторів, що впливають на формування зовнішнього вигляду.

Отже, на підставі викладеного можна зробити висновок, що особливості зовнішнього вигляду людини як нематеріального блага розкриваються через притаманні йому загальні та спеціальні ознаки.

Крім цього, особлива природа зовнішнього вигляду людини як нематеріального блага проявляється через систему факторів, котрі впливають на його зміну. Уявляється можливим усі фактори, що

[1] *Арзуманян А. Б.* Вказ. дис. — С. 103–104.

[2] *Арзуманян А. Б.* Вказ. дис. — С. 123–124; *Воробьёва И. В.* Вказ. дис. — С. 16; *Захаров Д. Н.* Теоретические и практические проблемы защиты личных неимущественных прав : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Захаров Дмитрий Николаевич. — Москва, 2007. — С. 19–20; *Бабаджанов И. Х.* Гражданско-правовые проблемы права на жизнь и здоровье : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Бабаджанов Исрофил Хусейнович. — Душанбе, 2004. — С. 37.

[3] *Малеин Н. С.* Охрана прав личности советским законодательством. — С. 13.

[4] *Ермолова О. Н.* Вказ. дис. — С. 20–21.

впливають на якісну зміну зовнішнього вигляду, класифікувати за різними підставами. Наприклад, **через залежність від волі особи** на такі групи:

1. ***об'єктивні*** — усі обставини, які впливають на зовнішній вигляд подіями;

2. ***суб'єктивні*** — які впливають на зовнішній вигляд діями особи.

Більш детальну систему факторів впливу на зовнішній вигляд можна описати, ґрунтуючись на **природі виникнення та існування факторів, а також на їх взаємозв'язку з волевиявленням** людини при формуванні її зовнішнього вигляду.

1. Система особистісних факторів — їх існування зумовлене традиціями, правилами родини, в якій особа народилась і/або виховувалась, та волею особи.

По-перше, це ***генетичний фактор*** — зумовлюється походженням дитини та виражається у стані здоров'я, наявності успадкованих хвороб тощо.

По-друге, це ***фактор традиційних родинних цінностей*** — характеризується впливом на формування зовнішнього вигляду людини поглядів родини, ступеня значення зовнішності в системі родинних цінностей, певних визнаних стандартів зовнішності. У випадку коли людина виховувалася не у родині, а, наприклад, у дитячому будинку, інтернаті, то фактори подібної природи формування (фактор середовища, в якому зростає дитина) закладаються соціальним оточенням. Несвідомі об'єктивні фактори подібної природи формування будуть лише у несвідомому віці, а у подальшому вони переростають у свідомий родинний або власний вибір, який не буде відповідати родинному. Крім цього, слід враховувати, що у деяких випадках відбувається девіація поведінки, внаслідок якої можливо відхилення від традиційних родинних цінностей (наприклад, вибір одягу, призначеного для особи протилежної статі).

По-третє, це ***вольовий фактор*** (фактор індивідуальної поведінки), який є проявом внутрішніх переконань особи, її прагнень та проявляється в діях особи, які впливають на зміну зовнішнього вигляду та формування власної індивідуальності (спосіб життя, негативні чи позитивні звички, відношення до вживання алкогольних напоїв, наркотичних засобів та інших речовин та засобів, відношення до спорту, харчові уподобання та ін.). Поведінка особи призводить до корегування природних даних та зміни зовнішності людини. Але у певних випадках, наприклад за наявності спектрофобії, людина намагається взагалі уникати відображення власної зовнішності у дзеркалах, наслідком чого може бути зменшення рівня власної уваги до зовнішнього вигляду.

Внаслідок певної неналежної поведінки у суспільстві зовнішній вигляд людини може бути змінено поза її волі. Наприклад, з давніх часів встановлювалися правила, що стосуються індивідуального вигляду осіб, що вчинили правопорушення. Але кілька століть тому ці заходи мали більш суворий характер, ніж спеціальна форма одягу. Основними з них були каліцтво й таврування. Як звертає увагу Г. Хелфінг, каліцтво служило в давнину і покаранням, і одночасно штучно створювало яскраві ознаки зовнішності, що говорять про характер злочину і навіть про те, скільки злочинів скоєно цією особою. У Стародавньому Єгипті за здійснення крадіжки відсікалася рука. У Соборному уложенні царя Олексія Михайловича Романова (1649) було встановлено за першу крадіжку бити батогом і відрізувати ліве вухо, а за наступну крадіжку — праве вухо, за крадіжку коня в ратної людини злодієві відсікалася рука[1]. Якщо раба-утікача Римської імперії вдавалося впіймати, то на його лобі або на руках і ногах випалювалися спеціальні клейма, йому голили голову і брови, надівали на шию металевий нашийник із вказівкою імені й місця проживання рабовласника[2]. М. Н. Шухнін розглядає таврування, яке було відоме ще в Стародавній Індії (II ст. до н. е.). У Франції в XIV–XVIII ст. тіло злочинця покривалося клеймами у вигляді букв, що вказують на характер злочину. Наприклад, буква «V» означала «злодій», букви VV — «злодій-рецидивіст». У Росії правило про таврування злочинців уперше згадується в Статутній грамоті великого князя Василя Дмитровича (1397): «гатя всякого пятнити». Таврування злочинців у нашій країні було скасоване лише в 1863 р. напередодні введення судової реформи 1864 р.[3] Отже, у подібних випадках зовнішність людини змінювалася внаслідок її неправомірної поведінки, метою якої зовсім не було здійснення зміни вигляду.

Зовнішність людини є одним із проявів її індивідуальності. А. С. Шалиганова, аналізуючи поняття «індивідуальність», доходить висновку, що «це благо є унікальним, неповторним поєднанням психологічних та анатомо-фізіологічних особливостей фізичної особи, що відрізняють її від інших осіб. У процесі самореалізації особистості, тобто у ході її самовизначення і саморозвитку, ці особливості об'єктивуються у певні зовнішні прояви. Як правове поняття індивідуальність складається з трьох взаємопов'язаних елементів: унікальність (неповторність, автономність, самоцінність) фізичної особи, самореалізація (самовизначення та саморозвиток), зовнішні прояви індивідуальності, перелік яких не є вичерпним»[4].

---

[1] *Шухнин М. Н.* Краткий исторический очерк развития учения о внешнем облике человека // Криминалистическая экспертиза: исследование документов : межвуз. сб. науч. ст. — Саратов : Изд-во Саратов. юрид. ин-та МВД РФ, 1999. — С. 50.

[2] *Хефлинг Г.* Римляне, рабы, гладиаторы: Спартак у ворот Рима / Г. Хефлинг. — Москва : Мысль, 1992. — С. 178.

[3] *Шухнин М. Н.* Вказ. ст. — С. 50.

[4] *Шалиганова А. С.* Індивідуальність як філософсько-правова категорія // Фінанси і право. — 2011. — № 2. — С. 978.

Статтею 300 ЦК України визначено, що фізична особа має право на індивідуальність. Фізична особа має право на збереження своєї національної, культурної, релігійної, мовної самобутності, а також право на вільний вибір форм та способів прояву своєї індивідуальності, якщо вони не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства. О. О. Скокіна звертає увагу на те, що це особисте право означає, що кожна фізична особа має право носити будь-яку зачіску, вуса, бороду, одяг, за допомогою медичних закладів змінювати свій зовнішній вигляд, стать[1].

Деякі дослідники визначають індивідуальність як антипод однаковості, яка непритаманна для усього живого, а тим паче для людини. В умовах однаковості може бути вихований тільки духовний раб[2]. При цьому Е. В. Кузнецов звертає увагу на помилковість твердження про те, що не існує людей, яких не можна замінити[3]. А. О. Бородкін зазначає, що індивідуальність фізичної особи трансформується завдяки традиціям, звичаям, моді та іншим критеріям. На індивідуальність особи завжди впливають природні, юридичні, соціологічні, історичні фактори[4].

При дослідженні поняття «індивідуальність» можна виокремити декілька підходів до її визначення, а саме:

— через особливості характеру та психічного складу, що відрізняє одного індивідуума від іншого[5];
— через зовнішність, голосові дані, одяг фізичної особи тощо[6];
— через комплекс особливостей: внутрішніх та зовнішніх, вроджених та набутих, важливих та дріб'язкових, позитивних та негативних[7], тобто через всю систему властивостей окремої особи, починаючи від біологічних особливостей організму і закінчуючи правовим статусом людини в суспільстві[8].

[1] *Скокіна О. О.* Право на зовнішній вигляд: деякі аспекти цивільно-правового регулювання // Проблеми цивільного права та цивільного процесу на сучасному етапі розвитку законодавства : матеріали міжвуз. курсант. (студент.) наук. конф., 5 квіт. 2002 р. — Донецьк, 2002. — С. 122.

[2] *Багенц Д. С.* Право на индивидуальность — естественное право человека // Международный журнал экспериментального образования. — 2010. — № 8. — С. 214; *Кузнецов Э. В.* Право на индивидуальность: к истории вопроса // История государства и права. — 2009. — № 10. — С. 4–5.

[3] *Кузнецов Э. В.* Вказ. ст. — С. 4–5.

[4] *Бородкін А. О.* Право громадян України на індивідуальність: цивільно-правовий аспект // Проблеми розвитку держави і права України в сучасних умовах : тези доп. учасників Всеукр. студент. наук. конф. 30–31 берез. 2000 р. / відп. ред. С. В. Ківалов ; Одес. держ. юрид. акад. — Одеса, 2000. — С. 230; *Підопригора І. С.* Право фізичних осіб на індивідуальність в Україні: цивільно-правовий аспект // Наука і вища освіта : доп. учасників X міжвуз. студент. наук. конф. — 2002. — Вип. 6, ч. 2. — С. 74–75.

[5] *Яценко Н. Е.* Толковый словарь обществоведческих терминов / Н. Е. Яценко. — Санкт-Петербург : Лань, 1999. — С. 152.

[6] *Бородкін А. О.* Вказ. ст. — С. 230; *Підопригора І. С.* Вказ. ст. — С. 74–75.

[7] *Науково-практичний* коментар Цивільного кодексу України / [Ю. Б. Бек та ін.] ; за ред. В. М. Коссака. — Київ, 2004. — С. 268.

[8] *Мухамєдова Е. Е.* Індивідуалізація фізичних осіб в цивільно-правових відносинах // Другі цивілістичні читання з питань права інтелектуальної власності, присвячені пам'яті професора О. А. Підопригори : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (22 квіт. 2008 р.). — Київ, 2009. — С. 154.

Останній підхід домінує серед науковців. Його прибічники звертають увагу на особливості, які всебічно характеризують особу. Наприклад, на думку Р. О. Стефанчука, поняття «індивідуальність» є «досить різнобічним і таким, що містить у собі низку особливостей фізичної особи, пов'язаних з її національною, культурною, релігійною, мовною самобутністю. З огляду на структуру особистості, зазначені особливості можуть виражатись у зовнішньому вигляді фізичної особи, її голосі, манері поведінки, інтелектуальному, культурному та освітньому рівні. Сукупність цих елементів може створювати цілісне сприйняття особи як певного індивідуума, і охоплюватись загальним поняттям стиль (імідж), що доволі близько межує зі згаданими елементами та взаємопов'язане з поняттям репутації»[1].

С. О. Сліпченко при співвідношенні понять «індивідуальність» та «зовнішність» доходить таких висновків. «Індивідуальна зовнішність, сформована на основі національної, культурної, релігійної, мовної самобутності, може розглядатись як одна з форм вираження індивідуальності, але не може бути нею самою. Індивідуальність може проявлятись і в інших формах, наприклад: мова, віросповідання, стиль спілкування, прихильність до національної кухні, справляння релігійних культів і т.п. Відособленість індивідуальності від зображення фізичної особи, які також інколи ототожнюють, полягає в тому, що останнє є відображенням на матеріальному носії індивідуальної зовнішності (видимого образу), отриманим в певний момент часу. Індивідуальність, по-перше, може проявлятися і в інших формах, не здатних до відображення, для сприйняття, наприклад, аудіозапис. По-друге, вона може змінюватися, на відміну від зображення, яке фіксує зовнішність у певний момент часу. По-третє, зображення фізичної особи може і не відображати її національну, культурну, мовну, релігійну самобутність. В цьому і проявляється відособленість зображення та індивідуальності»[2].

Отже, вольовий фактор полягає в тому, що через сукупність власних дій, які частково є проявом права на індивідуальність, формується зовнішній вигляд людини. Для сторонніх осіб оцінка прояву індивідуальності людини виражається через поняття «імідж», яке й характеризує зовнішність у певному колі осіб.

Імідж (лат. imago, imagines) — зображення, статуя; опис, картина, вид; уявний образ, уявлення, поняття, ідея[3]. В історії філо-

[1] *Стефанчук Р. О.* Особисті немайнові права фізичних осіб... — С. 444–445.

[2] *Сліпченко С. О.* Індивідуальність фізичної особи, як об'єкт особистих немайнових прав // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Право. — 2010. — № 929 : Спец. вип. — С. 343.

[3] *Червинский П.* Толково-этимологический словарь иностранных слов русского языка / П. Червинский, М. Недель-Червинская. — Тернополь, 2012. — С. 202.

софсько-педагогічної думки розроблялася ідея становлення певного типу людини, «потрібної» суспільству в кожен конкретно-історичний період[1]. Слід погодитися з В. І. Горовим в тому, що поняття «імідж» як універсальне поняття може бути застосовано до будь-якого об'єкта, що стає предметом соціального пізнання: до людини (персональний імідж), організації (корпоративний імідж), професії (імідж юриста), освіти (імідж випускника університету) і т. д. Позитивний імідж сьогодні є надзвичайно важливим, часто вирішальним фактором у забезпеченні ефективної життєдіяльності суб'єктів (як окремих індивідів, так і певних організацій)[2].

Як звертає увагу А. П. Панфілов, імідж дорівнює персоніфікації, він включає такі характеристики: зовнішній вигляд (привабливість, впевненість у собі, адекватність зовнішнього вигляду ситуації, особливості поведінки особи та ін.); внутрішній зміст особи (інтелект, ціннісний потенціал, наміри, цілі, внутрішня культура та ін.); психологічний тип (схильність до спілкування та лідерства, спрямованість на репутацію, авторитет, на людські відносини, на результат, ієрархія тимчасових «Я»)[3].

У науковій літературі багато праць присвячено дослідженню іміджу політичних лідерів[4]. Питаннями створення іміджу займаються не тільки стилісти, але й спеціальні фахівці. Наприклад, під час проведення політичних кампаній розробляють не тільки зовнішній вигляд, але й стратегію поведінки, яка формує уявлення про особу. Створення іміджу — це продуманий і добре організований процес, для здійснення якого потрібні витрати грошових, людських ресурсів, певний час для досягнення необхідного результату[5]. Фахівцями навіть розроблені рекомендації щодо іміджу люди-

[1] *Сысоева Ю. Ю.* Историко-педагогический анализ «допонятийного» периода исследований феномена имиджа личности // Гуманитарный вектор. — 2013. — № 1 (33). — С. 48.

[2] *Горевий В. І.* Окремі питання про імідж і статус суддів // Міжнародно-правове забезпечення стабільності та безпеки суспільства : матеріали наук.-теорет. конф. викл., аспірант. та студ. юрид. ф-ту (Суми, 25 трав. 2013 р.) / Сум. держ. ун-т. — Суми, 2013. — С. 83.

[3] *Панфилова А. П.* Имидж делового человека : учеб. пособие / А. П. Панфилова. — Санкт-Петербург : ИВЭСЭП : О-во «Знание» СПб и ЛО, 2007. — 488 с.

[4] *Вознесенская Е. Л.* Формирование имиджа Президента Украины средствами документальной фотографии // Наукові студії з політичної психології : матеріали звіт. наук. сес. Наук.-практ. центру політ. психології АПН України, 28–29 лют. 1996 р. / редкол.: М. М. Слюсаревський (голов. ред.) [та ін.]. — Київ, 1996. — Вип. 2. — С. 158–167; *Цвиркун И. В.* Соотношение понятий «имидж» и «образ» в контексте специфики политической рекламы // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства : зб. наук. пр. / Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. — Харків, 2005. — С. 683–684.

[5] *Кулеба О.* Природа іміджу: об'єктивні характеристики та складові формування // Стратегія реформування системи державного управління на засадах демократичного врядування : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю, Київ, 31 трав. 2007 р. : у 4 т. / за заг. ред. О. Ю. Оболенського, С. В. Сьоміна. — Київ, 2007. — Т. 3. — С. 323.

ни у відповідних сферах здійснення професійної діяльності[1]. Слід погодитися з думкою, що імідж стає повноцінним інформаційним продуктом, а не просто образом, який ґрунтується лише на емоційному сприйнятті. Робота над ним спиратиметься на об'єктивні закономірності і процеси, тим самим все більше наближаючись до науки і необхідності чіткої правової регламентації в праві[2]. Тому у науковій літературі[3] підіймається питання про можливість визнання іміджу в якості об'єкта авторських прав, а діяльність іміджмейкера як творчої діяльності. Імідж — це один із способів формування зовнішнього вигляду, адже зовнішній вигляд може формуватися і не лише за рахунок зміни тіла, але й інших складових зовнішнього вигляду (одягу, манер, вимови, міміки, макіяжу тощо).

Отже, система особистісно-родинних факторів дії поєднує у собі вплив родини, де народилася та/або проживає дитина (зокрема, генетичне походження дитини та традиційні родинні цінності). Слід звернути увагу, що не завжди людина може знати власне генетичне походження, а тому не попереджена про спадкові схильності до шкідливих звичок, про генетичні захворювання тощо. Кожна людина свідомо або несвідомо сприймає або не сприймає також родинні звичаї, традиції.

2. Система природних факторів діє незалежно від волі людини, проявляється у природних законах та явищах оточуючого світу.

По-перше, це ***фактор природного плину часу***, який обумовлює розвиток людини як живої істоти, впливає на формування зовнішності особи, природне старіння людського організму. Людина лише частково може протистояти впливу природного старіння.

По-друге, це ***фактор надзвичайних ситуацій та небезпечних подій природного характеру***. Зміна зовнішнього вигляду особи може відбуватися, коли «обстановка на окремій території чи суб'єкті господарювання на ній або водному об'єкті, характеризується порушенням нормальних умов життєдіяльності населення, спричинена пожежею, стихійним лихом, епідемією або іншою небезпечною подією, що призвела (може призвести) до виникнення загрози життю або здоров'ю населення, великої кількості загиблих і постраждалих, завдання значних матеріальних збитків, а також до неможливості проживання населення на такій території чи об'єкті, провадження на ній господарської діяльності»[4]. На жаль, зазначені

[1] *Закордонний* візит: правила поведінки : посіб. для працівників судової системи / [О. Какауліна, М. Полянська, Т. Пустовойтова та ін.]. — Київ, 2010. — С. 25.

[2] *Вострикова Е. А.* Имиджевые права спортсменов в России как институт частного права / Е. А. Вострикова, Р. Э. Полухина // Современное право. — 2013. — № 12. — С. 87–95.

[3] *Спиряев С. И.* Авторско-правовые и смежно-правовые проблемы индустрии развлечений // Законодательство. — 2009. — № 5. — С. 77–78.

[4] *Кодекс* цивільного захисту України : від 02.10.2012 р. № 5403-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2013. — № 34–35. — Ст. 458.

події можуть вплинути на зовнішній вигляд постраждалих від них осіб.

3. Система соціальних факторів, які частково можуть впливати на поведінку особи, спрямовану на зміну зовнішнього вигляду, та обумовлені історико-національними особливостями регіону, де народилася або проживає людина, соціальними стереотипами (уявленнями) про красу та зовнішній вигляд, нормативно встановленими вимогами щодо зовнішнього вигляду тощо.

По-перше, це ***історико-національний фактор*** — проявляється через сукупність традицій, які історично склалися в країні (регіоні), де проживає особа; сукупність певних національних звичаїв, які зумовлюють встановлення стандартів, особливих для кожної країни у різні епохи, еталонів краси. Зовнішній вигляд людини може змінюватися залежно від звичаїв країни, у якій вона знаходиться. Наприклад, перебування у мусульманських країнах зобов'язує дотримуватися певних правил в одязі.

У Туреччині довгий час велися дискусії про можливість повернення хіджабу в освітні заклади[1]. У численних обговореннях на тему суспільного «дрес-коду», зокрема хустки у дівчат-мусульманок, завжди можна почути аргументацію на користь релігійної хустки як показника скромності і моральності[2].

У 2008 р. для спрощення ідентифікації жінок у державних установах, з метою уникнення демонстрації власного зображення незнайомим чоловікам, дотримання норм ісламського закону, з паспортів саудівських жінок зникли фотографії, які були замінені відбитками пальців[3].

Чинне законодавство України та деяких інших країн містить заборону прояву національної самобутності під час фотографування осіб для окремих категорій документів. В Україні Окружний адміністративний суд м. Києва відмовив 25-річній кримчанці Сусанні Ісмаїловій у праві вклеїти в український паспорт свою фотографію в хіджабі — традиційній хустці мусульманок. Сусанна Ісмаїлова з Бахчисараю судилась із МВС за право сфотографуватись для паспорта громадянки України в хіджабі. У такому праві їй відмовили за місцем проживання — в паспортному столі Бахчисараю, коли після досягнення 25-річчя необхідно було вклеювати друге фото. Примітно, що у попередньому місці проживання, в Джанкойському районі, при отриманні паспорта Сусанні дозволили сфотографуватись у релігійній хустці. На її погляд, Порядок оформлення

[1] *Губань Р.* Хіджаб як право на індивідуальність (досвід Туреччини) // Юридичний журнал. — 2008. — № 5 (71). — С. 60–61.

[2] *Губин М. Ю.* Мусульманский религиозный платок в России: конституционно-правовой взгляд // Конституционное и муниципальное право. — 2011. — № 11. — С. 29–34.

[3] *Отпечатки* пальцев заменят фото в паспортах саудовских женщин [Электронный ресурс] // Юридическая Практика. — Режим доступа: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0015489 [11.09.2008; 10:55].

і видачі паспорта громадянина України[1], в якому передбачено, що людина на фото в документі повинна бути без головного убору, суперечить ст. 3 Закону України «Про свободу совісті і релігійні організації»[2], а також ст. 35 Конституції України[3], що гарантує громадянам можливість безперешкодно відправляти релігійні обряди[4]. Але позитивного рішення на користь позивачки з цього питання суди не винесли.

У Франції (05.03.2006) Держрада зобов'язала сикхів (послідовників сикхізму, секти в індуїзмі) фотографуватися для отримання посвідчення водія без тюрбанів на головах[5]. Також, як звертає увагу А. Г. Ширшикова, зважаючи на рівноправ'я жінок у суспільстві, французький уряд наголошує на перебуванні мусульманських жінок (без наявності паранджі) на території європейських країн, згідно з їх республікансько-державними засадами, намагаючись тим самим просто вирівняти відносини між фізичними особами, що живуть на одній території. Проте чи порушує паранджа, що приховує особу, принципи свободи, рівності й братерства, на яких засноване демократичне суспільство, або це небезпечний прецедент в посяганні на свободу вираження індивідуальності і релігійних переконань, — питання і досі відкрите для дискусії[6].

Отже, історико-національний фактор у культурі певних народів впливає на формування уявлень про стандарти зовнішнього вигляду. Причому він може впливати не тільки на зовнішній вигляд осіб, які проживають на певній території, але й на осіб, які тимчасово перебувають у країні.

[1] *Про затвердження* Порядку оформлення і видачі паспорта громадянина України : наказ Міністерства внутрішніх справ № 600 від 15.06.2006 р. // Офіційний вісник України. — 2006. — 26 лип. (№ 28). — Ст. 2041 (втратив чинність на підставі наказу Міністерства внутрішніх справ «Про затвердження Порядку оформлення і видачі паспорта громадянина України» від 13.04.2012 р. № 320 // Офіційний вісник України. — 2012. — 27 лип. (№ 54). — Ст. 2178).

[2] *Про свободу* совісті та релігійні організації : Закон України від 23.04.1991 р. № 987-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 25. — Ст. 283.

[3] *Конституція* України : від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.

[4] *Крымчанка* судится за право сфотографироваться для паспорта в хиджабе [Электронный ресурс] // Юридическая практика. — Режим доступа: http://yurpractika.com/news.php?id=0019849 [25.01.2010]; *Суд* запретил украинским мусульманкам фотографироваться на паспорт в хиджабе [Электронный ресурс] // КорреспонденТ.net. — Режим доступа: http://korrespondent.net/ukraine/events/1083755-sud-zapretil-ukrainskim-musulmankam-fotografirovatsya-na-pasport-v-hidzhabe [07.06.2010; 23:34].

[5] *Фотографируясь* на права во Франции, сикхам придется снимать тюрбаны [Электронный ресурс] // Юридическая практика. — Режим доступа: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0008257 [07.03.2006; 11:05].

[6] *Ширшикова А. Г.* Запрет на ношение паранджи мусульманками во Франции — закон или беззаконие // Актуальные вопросы развития России в исследованиях студентов: управленческий, правовой и социально-экономический аспекты : материалы IV Всерос. студ. науч.-практ. конф. (Челябинск, 3–13 мая 2011 г.) / Челябин. ин-т (филиал) ФГОУ ВПО «Урал. акад. гос. службы». — Челябинск, 2011. — С. 211.

По-друге, ***фактор конкретно-історичних стереотипів краси*** — визначає уявлення про красу людини в конкретний період часу (сезон), в певному суспільстві чи в групі індивідів (наприклад, прихильників певної культурної течії, неформальних об'єднань) тощо.

Науковцями визначається краса як складне та багатовимірне поняття, яке має свої закони, форму, функції, компоненти, культурно-історичний досвід. Їй притаманні закони об'єктивності, загальності, універсальності. У суспільстві закони краси взаємодіють із законами економічного і соціального життя[1].

Як звертає увагу А. С. Мограбян, у період античності існував культ тіла; тіло людини було мірилом краси й гармонії. Середні віки з їх концепцією жорсткої вертикалі «Бог — світ» заперечували значення фізичної краси людського тіла, значення мала лише душа та її доля. У період Відродження культ тіла знову запанував, проте його треба розглядати з позицій християнської ідеології. Богородиця стала прообразом Прекрасної Дами, за яку боролися лицарі. У період Нового часу головного значення в зовнішньому вигляді людини набули практичність і природність. У період від старовини до Нового часу ні звичайне право, ні писане право не регулювали зовнішній вигляд людини (за винятком Корану в мусульман). Зовнішній вигляд регулювався тільки традиціями й модою, за винятком Росії в період Нового часу, коли в XVII–XVIII ст. вийшов ряд указів, що регулюють зовнішній вигляд чоловіка, — укази про гоління борід[2].

Слід погодитися з А. С. Андросовою у тому, що зовнішній вигляд людини є предметом естетичної оцінки. Естетично оцінюються тільки предмети, доступні для безпосереднього сприйняття (зорового і слухового). При характеристиці й оцінці зовнішнього вигляду людини задіяно тільки зорове сприйняття. Оцінку зовнішнього вигляду людини відносять до оцінок «першого бачення», які є найбільш значимими в процесі встановлення контактів між людьми, оскільки свідомо або підсвідомо людина визначає цінність іншої людини за її зовнішнім виглядом, а лише пізніше звертає увагу на її особисті, моральні, психологічні й інтелектуальні якості. Сприймаючи зовнішній вигляд певних людей, кожна особа «бачить» їх через індивідуальну образно-понятійну систему пізнання. Отже, сприйняття зовнішності людини багато в чому

[1] *Юдина Е. А.* Значение красоты в гармонизации социальных отношений в обществе // VIII Державинские чтения в Республике Мордовия : материалы Всерос. науч.-практ. конф., г. Саранск, 27 апр. 2012 г. / РПА Минюста РФ Средне-Волж. (г. Саранск) фил. ; [редкол.: Г. П. Кулешова, Н. Н. Азисова, И. В. Бахлов]. — Саранск, 2012. — С. 306.

[2] *Мограбян А. С.* Взгляд на внешний облик человека от древности до Нового времени // Актуальные вопросы современного российского права : материалы Всерос. науч.-практ. конф. (Старый Оскол, 20 марта 2009 г.). — Старый Оскол, 2009. — С. 53.

залежить від суб'єкта пізнання. У свідомості різних людей можуть існувати різні уявлення про зовнішність певної особи[1].

Соціальні стереотипи краси завжди впливали на поведінку людей відносно їх уподобань щодо зовнішнього вигляду. Переважно стандарти формують не тільки уподобання щодо одягу, але й поведінки, манерності тощо.

По-третє, ***фактор «дрес-коду»*** — визначених стандартів зовнішнього вигляду. У даному випадку йдеться про певні норми та правила, якими керується особа, обираючи одяг.

Існує декілька рівнів встановлення правил щодо зовнішнього вигляду. Публічно-правові елементи у встановленні вимог проявляються на так званому *державному рівні* закріпленням відповідних норм у законодавчих актах. В Україні такі вимоги пред'являються, наприклад, до осіб, що здійснюють посадові функції в органах державної, виконавчої та судової влади. Введення форменого одягу часто переслідує мету виділити співробітників установ серед інших осіб (покупців, замовників, споживачів, пасажирів, відвідувачів), тобто базується передусім на інтересах установи, а не самих співробітників. Також формений одяг передбачено для військовослужбовців, осіб, які перебувають на покаранні в органах пенітенціарної системи, тощо.

На *недержавному рівні* можуть встановлюватися так звані корпоративні вимоги щодо зовнішнього вигляду, наприклад, правилами внутрішнього розпорядку.

Школа, роботодавець можуть встановлювати особливі вимоги до зовнішнього вигляду школяра, робітника, службовця, але це має бути зазначено у статуті чи іншому локальному акті[2]. У певних випадках вимоги до зовнішнього одягу встановлюються з метою забезпечення охорони здоров'я людини. Цілком логічним є вимоги про спецодяг, обладнання спецзахисту на підприємствах із шкідливими умовами праці.

Як підкреслює В. І. Бобрик, «встановлення таких правил пов'язане з етичними засадами певних професій чи видів діяльності, а тому їх не можна вважати втручанням в особисте життя, оскільки робота (служба) є проявом публічного життя людини». Тому він пропонує законодавчо обмежити свободу проявів індивідуальності не лише тоді, коли вони заборонені законом або суперечать моральним засадам суспільства, а також у випадку, коли вони входять у суперечність з етичними засадами обраної фізичною особою професії або роду занять[3].

[1] *Андросова С. А.* Вказ. ст. — С. 53–54.

[2] *Науково-практичний* коментар Цивільного кодексу України / за ред. В. М. Коссака. — Київ, 2004. — С. 268.

[3] *Бобрик В. І.* Проблеми правомірності обмеження права на індивідуальність // Регулирование личных неимущественных и имущественных отношений граждан в Гражданском кодексе Украины : материалы круглого стола (6 февр. 2007 г.) / отв. ред. Е. В. Зверева. — Донецк : ДонУЭП, 2007. — С. 24.

З цього приводу В. І. Бобрик зазначає, що «положення підзаконного акта, які не відповідають вимогам закону, можуть у судовому порядку бути визнані недійсними». Усунути цю суперечність він пропонує шляхом «внесення до ч. 2 ст. 300 ЦК України таких змін та доповнень: після слів «не заборонені законом» замінити слово «та» на «кому» і після слів «засадам суспільства» додати слова «або не суперечать етичним засадам професії чи роду і занять цієї особи». Крім того, слід переглянути відомчі нормативні акти, які обмежують право на індивідуальність, з метою приведення їх у відповідність до цивільного законодавства»[1]. Зазначена позиція В. І. Борбрика безперечно заслуговує на підтримку.

Норми щодо дрес-коду можуть встановлюватись у закладах приватної форми власності, під час проведення заходів приватного чи публічного характеру. Розрізняють правила дрес-коду на офіційних («White tie», «Black tie») та формальних заходах («Black Tie Invited», «Creative black tie»).

Як звертає увагу В. І. Бобрик, «вимоги до проявів індивідуальності людини проявляються, зокрема, в тому, що власники (адміністрація) окремих закладів (ресторанів, нічних клубів тощо) встановлюють певні вимоги до зовнішнього вигляду клієнтів (одягу, зачіски тощо) і не впускають у приміщення цих закладів осіб, які не відповідають таким вимогам. Реалізація цих вимог здійснюється шляхом так званого «фейс-контролю». Встановлення таких правил слід розцінювати, з правової позиції, як здійснення власником своїх прав, адже жоден нормативний акт не забороняє власнику діяти у такий спосіб, це не є зловживанням правом та, на наше переконання, не існує жодних інших підстав розцінювати «фейс-контроль» як порушення прав окремих фізичних осіб. З цього приводу слід зазначити, що проведення «фейс-контролю» в цілому не вписується в межі української ментальності і його поява на Україні пов'язана з перейняттям досвіду діяльності закладів відпочинку в інших країнах. Однак, незважаючи на це, «фейс-контроль» нині став звичайним явищем у діяльності закладів, які надають так звані «VIP-послуги». Необхідно мати на увазі, що «фейс-контроль» не можуть здійснювати підприємці, які беруть на себе зобов'язання здійснювати продаж товарів, виконання робіт або надання послуг кожному, хто до них звернеться, тобто на умовах публічного договору, адже вони не мають права відмовитися від виконання умов публічного договору за наявності можливостей надання відповідних товарів (робіт, послуг) (ст. 633 ЦК України), зокрема, мотивуючи це тим, що клієнт не пройшов «фейс-контроль»»[2]. Безперечно, думка В. І. Бобрика є вірною, але на практиці, на жаль, відбуваються випадки порушення особистих прав фізичної особи, внаслідок відмови допуску клієнта до закладів, що надають послуги та продають товар на умовах публічної оферти. Одним з прикладів може бути ситуація, коли дівчину-інваліда Оксану Кусакіну (сестру Наталії Водянової) вигнали з кафе та відмовили у продажі чаю та води[1]. Слід звернути увагу, що розголосу ця історія отримала переважно завдяки відомості Наталії Водянової. Більшість подібних випадків залишаються невідомими суспільству.

[1] *Бобрик В. І.* Вказ. ст. — С. 26.
[2] Там само. — С 23.

По-четверте, це ***косметичний, медико-хірургічний фактори***, які визначаються розвитком науки в певних сферах та обумовлюють наявність можливостей для здійснення зміни зовнішнього вигляду, зміни статі шляхом медико-хірургічного втручання, методів лікування тощо. У криміналістиці досліджувалися питання визначення зовнішніх змін людини, внаслідок косметико-хірургічних операцій[2], що є важливим при розшуку злочинців або осіб, підозрюваних у вчиненні злочинів.

Зміна зовнішності завдяки хірургічному втручанню може бути життєво необхідною, наприклад, особам, які постраждали внаслідок військових дій, хірурги вимушені робити ампутації, корекції, титанові імпланти тощо. Крім цього можлива зміна за власним бажанням особи. А. С. Мограбян висловлює думку, що останнім часом, коли краса зведена в культ, а зовнішня привабливість стає обов'язковим атрибутом успіху, все більше людей наважуються на пластичні операції з метою зміни власного зовнішнього вигляду[3].

І. Н. Подволоцький зазначає, що сучасними хірургічними засобами зміни зовнішності людини є: дерматохірургія, електрохірургія, кріотерапія, хімічний пілінг, застосування ботулінічного токсину, контурне моделювання на обличчі ін'єкційними мікроімплантантами[4].

М. А. Шаповалов звертає увагу, що естетична хірургія як медична спеціальність відома у Франції з 1988 р., коли пластичну хірургію стали розділяти на відновну (репаративну) й естетичну. Пластична хірургія покликана відновлювати форму, зовнішній вигляд або функціонування органу або частини тіла. Одна з її складових — відновна (репаративна) хірургія — реконстру-

[1] *Рогозина А.* Обидчикам сестры Натальи Водяновой грозит пять лет тюрьмы [Электронный ресурс] // ВЕСТИ.RU. — Режим доступа: http://www.vesti.ru/doc.html?id=2652294&cid=1.
[2] *Анчабадзе Н. А.* Проблемы идентификации лиц, подвергшихся изменению внешности путем косметико-хирургических операций, по фотокарточкам / Н. А. Анчабадзе, Е. С. Попов // Вестник Волгоградской академии МВД России. — 2010. — № 2 (13). — С. 41–49.
[3] *Мограбян А. С.* Правовое регулирование операций по изменению внешнего облика человека // Медицинское право. — 2008. — № 3. — С. 26–31.
[4] *Подволоцкий И. Н.* Влияние современных медико-косметических средств на изменение характеристик элементов внешнего облика человека / И. Н. Подволоцкий, Н. И. Фролова // Судебная экспертиза : дидактика, теория, практика : сб. науч. тр. — Москва, 2007. — Вып. 3. — С. 156, 158.

ює хворі, прооперовані органи, «розгладжує» наслідки нещасних випадків, а інша — естетична хірургія — покращує форми або зовнішній вигляд частини тіла. Відновна (репаративна) хірургія покликана відтворити те, що природа, хвороба або травма зруйнували, деформували, на відміну від естетичної хірургії, яка носить, насамперед, косметичний характер і не пов'язана з терапевтичною необхідністю. Питання естетичної хірургії у Франції чітко регламентовані, а з прийняттям Закону «Про права хворих і якість системи охорони здоров'я» законодавець остаточно відмежував естетичну хірургію в окрему сферу правового регулювання, що є правильним і обґрунтованим рішенням, обумовленим особливостями цієї галузі медицини[1].

Чинне законодавство України у сфері регулювання ринку операцій, спрямованих на зміну зовнішнього вигляду людини, потребує вдосконалення. Науковцями висловлюються пропозиції всебічно регулювати діяльність, пов'язану з оперативною зміною зовнішнього вигляду людини. Зокрема, пропонується встановити вимоги про вікові обмеження на проведення пластичних операцій; про обов'язковість ведення архівів фотографій пацієнтів до і після пластичної операції; а також необхідно детально регламентувати договір на надання послуг зі зміни зовнішнього вигляду людини шляхом медичного втручання, в якому має бути передбачений і пункт про результати наданої послуги[2].

Слід погодитися з М. М. Малеїною, що зміна зовнішності (шляхом косметичних операцій), а також статури, ваги, зросту та ін. має здійснюватися тільки в спеціальних медичних установах методами, що виключають спричинення шкоди (ризик погіршення незначний)[3].

Сучасним напрямком у розвитку медицини є зміна статі людини. Як звертає увагу Н. Х. Бузарова, стать виступає одним із засобів соціальної індивідуалізації фізичних осіб. Враховуючи значення і мету цієї індивідуалізуючої ознаки, індивідуалізація за статевою приналежністю має переважно соціальне, а не правосуб'єктне значення[4]. Психологи вважають, що особу не можна зводити тільки до сукупності засвоєних нею соціальних ролей (зокрема ролей чоловіка і жінки). Для розуміння сутності особи визначальне значення має вибір, прийняття та виконання людиною певних соціальних дій, внутрішнє ставлення до них. Людина вільно і усвідомлено обирає ту чи іншу соціальну роль, усвідомлює можливі наслідки своїх дій для її здійснення і приймає усю повноту відповідальності за їх результат[1].

О. І. Гримальська звертає увагу, що зміна статі виражається в зміні не лише фізичних даних, але й внутрішньої свідомості, світогляду, зміні соціальної ролі в суспільстві, сім'ї. Одночасно змінюється й ставлення суспільства до особи. Тому інший аспект дослідження — зміна соціальної статі. Отже, фізична особа як учасник цивільних правовідносин має ряд ознак і властивостей, суспільного і природного характеру, які певним чином індивідуалізують її та впливають на її правове становище[2]. При зміні статі доцільно розмежовувати соціальні та юридичні аспекти зміни статі.

По-п'яте, це ***фактор надзвичайної ситуації та небезпечних подій техногенного характеру***[3], до яких належать аварії та/або катастрофи на потенційно небезпечних об'єктах, а також у суб'єктів господарювання, внаслідок чого може бути завдана шкода здоров'ю людини, зокрема її зовнішньому вигляду.

Отже, систему соціальних факторів складають історико-національний фактор, фактор соціальних стереотипів краси, фактор «дрес-коду», фактор надзвичайної ситуації та небезпечних подій техногенного характеру, косметичний, медико-хірургічний фактори. Їх існування обумовлено розвитком суспільства, уявленнями про красу, моду, суспільними здобутками у сфері розвитку науки і техніки, які можуть як позитивно впливати на зовнішній вигляд людини, так і завдавати шкоди йому. Міра впливу вказаних чинників на формування зовнішності може бути різною і зумовлюється конкретними суб'єктивними обставинами, зокрема характером людини, її схильністю до впливу чужої думки, соціальних стереотипів тощо.

[1] *Шаповалов М. А.* Правовые аспекты эстетической хирургии во Франции // Вестник СГАП. — 2007. — № 4 (56). — С. 230, 233.

[2] *Мограбян А. С.* Правовые основы реализации оперативного изменения внешнего облика физического лица // Общественные науки. — 2011. — № 5. — С. 387–395; *Мограбян А. С.* Перспективные направления решения правовых проблем, возникающих в связи с оперативным изменением внешнего облика человека // Гражданское право. — 2012. — № 5. — С. 32–35.

[3] *Малеина М. Н.* Защита личных неимущественных прав советских граждан : (пособие для слушателей народных университетов) / М. Н. Малеина. — Москва : Знание, 1991. — С. 54.

[4] *Бузарова Н. Х.* Вказ. дис. — С. 132–133.

[1] *Малеина М. Н.* Изменение биологического и социального пола: перспективы развития законодательства // Журнал российского права. — 2002. — № 9. — С. 52–59.

[2] *Гримальская О. И.* Гражданско-правовой статус личности и изменение пола, внешности и имени // Современное гражданское законодательство: проблемы применения и пути совершенствования : сб. науч. ст. : в 2 ч. — Курск : Изд-во Курск. гос. техн. ун-та, 2010. — Ч. 1. — С. 154–155.

[3] *Кодекс* цивільного захисту України : від 02.10.2012 р. № 5403-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2013. — № 34–35. — Ст. 458.

* * *

Підсумовуючи огляд загальнотеоретичних аспектів поняття «зовнішній вигляд людини» як об'єкта цивільного права, можемо резюмувати таке.

1. Розуміння поняття «зовнішній вигляд людини» сучасними дослідниками здійснюється у вузькому (як сукупності зовнішніх ознак) та широкому розумінні (як сукупності зовнішніх ознак та інших проявів індивідуалізації особистості). У теорії цивільного права доцільно застосовувати широке розуміння зазначеного поняття як особистого немайнового блага, котре належить фізичній особі від народження, невіддільне від неї та індивідуалізує особу через сукупність анатомічних, функціональних, соціальних та інших ознак матеріального чи нематеріального характеру, має подвійну природу (біологічну та соціальну основу), внаслідок чого схильне до якісних змін.

2. Зовнішньому вигляду людини як об'єкту цивільного права притаманні загальні (належність особі від народження, немайновість, особистісність) та спеціальні (індивідуалізація особи, подвійна природа блага, схильність до якісних змін) ознаки особистого немайнового блага.

3. Ознаки зовнішнього вигляду як нематеріального блага формуються та змінюються внаслідок розгалуженої системи факторів, котрі обумовлюють індивідуалізацію особи, подвійну природу блага, його біологічну та соціальну основу. Зокрема, залежно від волі особи слід розрізняти об'єктивні (існування яких не залежить від волі людини, зокрема, генетичні, екологічні, соціальні тощо) та суб'єктивні (які визначаються волею особи, зокрема, вольовий, естетичний, професійний тощо) фактори. Залежно від природи виникнення та існування факторів, а також їх взаємозв'язку з волевиявленням людини слід виділити особистісно-родинні, природні та соціальні фактори. Існування особистісно-родинних факторів зумовлюється традиціями, правилами родини, в якій особа народилась і/або виховувалась, та волею особи, серед яких слід виділити генетичний фактор, фактор традиційних родинних цінностей, вольовий фактор. Дія природних факторів відбувається незалежно від волі людини та проявляється у природних законах та явищах оточуючого світу. До таких факторів належать, зокрема, фактор природного плину часу, фактор надзвичайних ситуацій та небезпечних подій природного характеру. Соціальні фактори частково можуть впливати на поведінку особи, спрямовану на зміну зовнішнього вигляду, та обумовлені історико-національними особливостями регіону, де народилася або проживає людина, соціальними стереотипами (уявленнями) про красу та зовнішній вигляд, нормативно встановленими вимогами щодо зовнішнього вигляду тощо, зокрема це такі: історико-національний фактор, фактор соціальних стереотипів краси, фактор «дрес-коду», косметичний, медико-хірургічний фактори, фактор надзвичайної ситуації та небезпечних подій техногенного характеру. В системі представлених факторів неможливо визначити ступінь впливу кожної групи на конкретну особу, що обумовлюється особистими характеристиками людини, зокрема її схильністю до громадської думки, поваги до національних та традиційних родинних цінностей.

4. Враховуючи, що зовнішній вигляд людини безпосередньо пов'язаний с особою та втілюється у її тілі, зовнішній вигляд як благо не підлягає відчуженню від особи, але його використання (у гармонійній невіддільності від особи-носія) можливо за цивільно-правовими договорами (наприклад, у договорах про надання послуг, зокрема про участь моделей у показах). Зміст права на зовнішній вигляд складають повноваження по формуванню, зміні власного зовнішнього вигляду з дотриманням вимог чинного законодавства та моральних засад суспільства, а також перешкоджанню іншим особам втручатися у зміну власного зовнішнього вигляду, за виключенням випадків, передбачених чинним законодавством.

5. Визначення поняття та ознак зовнішнього вигляду людини як особистого немайнового блага дає можливість запропонувати доповнити ст. 201 «Особисті немайнові блага» ЦК України таким особистим немайновим благом, як зовнішній вигляд фізичної особи, та надати таке визначення цього блага. Зовнішній вигляд людини — це особисте немайнове благо, яке належить особі від народження, є невіддільним від неї, індивідуалізує особу в суспільстві через сукупність анатомічних, функціональних, соціальних та інших ознак матеріального чи нематеріального характеру, має подвійну природу (біологічну та соціальну основу), внаслідок чого схильне до якісних змін.

Викладене є основою для порівняння зовнішнього вигляду людини як особистого немайнового блага з зображенням людини, їх розмежування як об'єктів цивільного права та виявлення відмінностей у їх природі.

1.2.

Поняття, ознаки та класифікація зображення людини як об'єкта цивільних прав

Для дослідження зображення людини, яке втілено у фотографіях, художніх творах, персонажах мультиплікаційних, комп'ютерних та кінематографічних творів, пародіях та інших формах об'єктивізації як об'єкта цивільного права, звернемося до визначення поняття «зображення».

У судовій практиці зображення будь-якого об'єкта тлумачиться як «те, що створюється із зовнішнього вигляду такого об'єкта. Зображуваний об'єкт може існувати лише в уяві особи, яка зображує такий об'єкт (наприклад, художник малює персонаж літературного твору на основі власного сприйняття, уявного образу цього персонажа, який сформувався після прочитання твору), а може бути реально існуючим»[1].

Варто погодитись із думкою Д. Г. Чайникова, який зауважує, що основна складність розуміння суті «зображення» як предмета полягає в тому, що воно виникає внаслідок процесу зображення. При цьому більш правильним буде використання синонімічного поняття — відображення[2], відтворення, копіювання[3], де відображення є відтворенням особливостей відображуваного об'єкта[4].

У тлумачному словнику поняття «зобразити» визначається так:

«1. Відтворювати, передавати кого-, що-небудь у художніх образах (у літературі, скульптурі, живописі, музиці і т. ін.). // Показувати на сцені, створювати сценічний образ. // Наслідуючи мову, жести, наочно показувати, копіювати кого-, що-небудь. // Бути художнім відображенням чого-небудь (про твори мистецтва, літератури). // Описуючи кого-, що-небудь, характеризувати певним чином.

2. Робити відбиток, схему, креслення і т. ін. з чого-небудь; креслити. // Бути відбитком, схемою, фотографією і т. ін. кого-, чого-небудь»[1].

Слід частково погодитись з О. А. Капітоновою, яка в умовах відсутності в законодавстві чіткої юридичної дефініції поняття «зображення» до нього умовно відносить будь-які малюнки, картини, фотографії, графіті та інші об'єкти, які статично відтворюють що-небудь або кого-небудь. Сучасні зображення різноманітні за змістом і виконанням: вони можуть бути присвячені будь-якій тематиці, існують у вигляді фото й ілюстрацій[2]. Уявляється можливим, з врахуванням сучасних технічних можливостей відтворення, вважати зображеннями не тільки статичні, але й динамічні форми відтворення (фіксації) зовнішнього вигляду людини.

Як правильно вказує О. О. Ніколаєва, зображення можуть створюватися внаслідок творчої діяльності (малюнки, портрети, карикатури, комікси); посередництвом обробки матеріалів (каменю, глини, дерева, синтетичних мас); за допомогою анімаційних та мультиплікаційних технологій (аудіовізуальні твори), персонажі яких створені з використанням зображень (зовнішності) людей та внаслідок діяльності, яка не є творчою (фотокадри та відеоматеріали камер спостереження або інших технічних засобів без участі людини в процесі зйомки, наприклад, керовані за допомогою радіо та/ або інших видів зв'язку роботами, літальними апаратами й іншими автономними системами, у завдання яких входить збір, зберігання і використання інформації, включаючи зображення осіб)[3].

Зображення людини як результат фіксації (відтворення) зовнішнього вигляду особи у фотографії, іншому творі зображального мистецтва або в іншій об'єктивній формі, що створено за допомогою механічних засобів, художніх способів та прийомів, належить до категорії нематеріальних благ (зокрема, Д. Г. Чайников відносить його до благ, що забезпечують соціальне існування фізичної особи[4] (ст. 308 ЦК України), а його форма об'єктивізації може охоронятися як результат інтелектуальної діяльності або як

[1] *Ухвала* Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 26.02.2014 р. по справі № 6-49493св13 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37455196.

[2] *Советский* энциклопедический словарь / редсовет: А. М. Прохоров (гл. ред.) [и др.]. — [4-е изд.] — Москва : Сов. энцикл., 1988. — С. 479, 947.

[3] *Ожегов С. И.* Толковый словарь русского языка / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова ; РАН, Ин-т рус. яз. им. В. В. Виноградова. — Москва : Азбуковник, 1998. — С. 102, 474, 476.

[4] *Чайников Д. Г.* Правовая природа изображения как объекта гражданского права // Проблеми цивільного права та процесу : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті професора О. А. Пушкіна (22 трав. 2010 р.) / Харків. нац. ун-т внутр. справ. — Харків, 2010. — С. 173–176.

[1] *Великий* тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. — Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. — С. 380.

[2] *Капитонова Е. А.* Защита авторских прав на изображение, размещенное в сети Интернет // Цивилист. — 2013. — № 4. — С. 65–69.

[3] *Николаева А. А.* Вказ. дис. — С. 99.

[4] *Чайников Д. Г.* Оборотоспособность изображения как личного неимущественного блага // Актуальні проблеми цивільного, сімейного та міжнародного приватного права (Матвєєвські цивілістичні читання) : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 16 верес. 2010 р. — Київ : КНТ, 2011. — С. 436–440.

матеріальний носій інформації (відповідно до ст. ст. 199, 200 ЦК України). Викладене дозволяє припустити наявність декількох режимів охорони форм об'єктивізації зображення людини, зокрема як результату творчої діяльності і як об'єкта права, що не є результатом творчої діяльності.

Як вірно зауважує В. А. Мужанова, під зображенням особи мають на увазі не виключно портрет, але й будь-яке інше зображення людини, що живе або вже померла[1]. Слід погодитися з автором, адже зображення людини, втілене у формі об'єктивізації, може існувати й після її смерті, тобто коли особа припиняє бути учасником цивільних правовідносин. Тому доречно вести мову саме про зображення людини, а не фізичної особи на відміну від права, яке належить виключно фізичній особі.

У науковій літературі містяться схожі визначення поняття «зображення людини»[2], узагальнивши які можна запропонувати таку дефініцію.

Зображення людини — це зафіксована (фото-, кіно-, теле-, відеозйомкою тощо) або відтворена (завдяки застосуванню прийомів малювання, скульптування тощо) в об'єктивній формі, доступній для зорового, тактильного, слухового сприйняття, інформація про зовнішній вигляд людини або його окремі елементи, котра містить, зокрема, індивідуальні ознаки і характерні риси обличчя, голови й інших частин тіла, фігури людини, рухів, одягу.

Зазначене визначення дозволяє відмітити нематеріальну природу зображення (як інформації) та зв'язок з об'єктивною формою втілення зображення (формою об'єктивізації зображення людини).

Крім цього, слід звернути увагу, що зображення є, зокрема, результатом фіксації (наприклад, фотографування чи відеозйомки людини) або відтворення (за умови позування особи або без її особистої участі завдяки згадкам автора зображення). У випадках, коли йдеться про відтворення, тобто про виконання зображення художнім способом, ми маємо на увазі, насамперед, не фактичну фіксацію зовнішнього вигляду особи в певний момент часу,

[1] *Мужанова В. А.* Понятие изображение в германском праве // Защита частных прав: проблемы теории и практики : материалы междунар. науч.-практ. конф. (г. Иркутск, 20–21 апр. 2012 г.) / отв. ред. Н. П. Асланян. — Иркутск : Изд-во БГУЭП, 2012. — С. 96.

[2] *Николаева А. А.* Вказ. дис. — С. 43; *Крусс И. А.* Злоупотребление правом на изображение // Личность, право, власть в современной России : сб. материалов VIII Всерос. науч.-практ. конф. (11 дек. 2010 г.) : в 2 т. / КГУ им. Н. А. Некрасова. — Кострома, 2011. — Т. 2. — С. 136; *Романченко Т. С.* Зображення як об'єкт особистого немайнового права фізичної особи // Актуальні проблеми цивільного, сімейного та міжнародного приватного права (Матвєєвські цивілістичні читання) : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 16 верес. 2010 р. — Київ : КНТ, 2011. — С. 355–358; *Капышева А.* Право на собственное изображение: проблемные аспекты объекта // Юридический Казахстан. — 2013. — № 1. — С. 79 та ін.

а створення принципово нового твору — зображення, яке створює в уяві реципієнта цілісний образ зображуваної особи (поняття, яке поєднує в собі зовнішній вигляд, риси характеру тощо).

В образотворчому мистецтві, як звертає увагу А. І. Сухарев, ми постійно зустрічаємося зі спотворенням людських фігур, але з правильним і глибоким осягненням людських характерів. У цьому й полягає особливість образотворчого мистецтва, де пізнання духовного світу людини, вираження її почуттів відбуваються неодмінно через зображення реальної дійсності та є головним змістом художньої творчості. Наприклад, у портретному мистецтві художники не лише показують зовнішній вигляд конкретної людини, але й за допомогою використання особливих виражальних засобів створюють художні образи, які виникають лише тоді, коли зовнішній вигляд зображуваної особи пропущений через творчу фантазію художника й перетворений у ній відповідно до його задуму[1].

Фантазійна творчість деяких митців дозволяє навіть створювати так звані «аплікаційні» портрети людей зі значної кількості намальованих картин. Як приклад можна навести портрети Тараса Шевченка авторства Надії Никифорової, яка створила їх з окремих полотен на шевченківську тематику, з героями та сюжетами його творів[2] (додаток 1*).

Іншим прикладом є оригінальна серія картин-ілюзій з подвійним змістом «Двовзори» О. Л. Шупляка — автора, який працює у жанрі станкового мистецтва (додаток 2). Автору завдяки художнім прийомам вдається на картинах на фоні української природи та героїв української літератури вимальовувати портрети відомих титанів українського слова.

У цьому та й у інших подібних випадках, як вірно зазначає Б. І. Черняков, схожість зображення до оригіналу забезпечується суб'єктом творчого процесу шляхом поетапного співвідношення образу, що формується внаслідок сприйняття об'єкта, з образом, що формується внаслідок сприйняття продукту зображальної діяльності[3].

У даному контексті становить інтерес з'ясувати значення поняття «образ» та його порівняння з поняттям «зображення».

[1] *Сухарев А. И.* Пути развития педагогики портретного искусства / А. И. Сухарев, О. В. Шаляпин // Омский научный вестник. — 2011. — № 1 (95). — С. 202.

[2] *Кирей В.* Портрет Шевченка склали з понад сотні фрагментів [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ukurier.gov.ua/uk/articles/portret-shevchenka-sklali-z-ponad-sotni-fragmentiv/ [13.12.2012]; *Середа В.* Мир Шевченко в мириадах «пикселей». Уникальный портрет Кобзаря создают его же сюжеты [Электронный ресурс] // ZN.UA. — Режим доступа: http://gazeta.zn.ua/CULTURE/mir_shevchenko_v_miriadah_pikseley__unikalnyy_portret_kobzarya_sozdayut_ego_zhe_syuzhety.html [04.03.2011, 14:36].

* Тут і далі дивись повнокольорову вкладку.

[3] *Черняков Б. И.* Фотография в системе изобразительной журналистики : метод. разработка по спецкурсу «Основы изобразительной журналистики» / Б. И. Черняков. — Киев : Fotoinfo, 1990. — С. 16–17.

В Ордонансі «The Image Rights» (Bailiwick of Guernsey)[1] поняття «образ» визначається як:

— назва персонажа або будь-яке інше ім'я, за яким відомий персонаж;

— голос, підпис, зовнішній вигляд, силует, індивідуальні особливості, жести, манери і будь-яка інша прикметна характеристика або особистий атрибут персонажа;

— будь-яка фотографія, ілюстрація, образ, картина, рухоме зображення або електронне чи інше уявлення («картинка») персонажа і іншої особи, за винятком тих випадків, коли інша людина не ідентифікована.

Н. В. Великоборцева визначає образ особи як сукупність нематеріальних благ людини, спрямованих на її індивідуалізацію в зовнішньому світі (ім'я, зовнішній вигляд, включаючи зображення, а також голос та індивідуальна манера мови)[2].

Образ — зовнішній вигляд кого-, чого-небудь[3]; вигляд кого-, чого-небудь, відтворений у свідомості, пам'яті або створений уявою; подоба, копія кого-, чого-небудь; специфічна для літератури та мистецтва конкретно-чуттєва форма відображення дійсності; те, що вимальовується, постає в чиїй-небудь уяві; зображення зовнішнього вигляду кого-, чого-небудь (про портрет, фотографію, скульптуру і т. ін.); відображення у свідомості явищ об'єктивної дійсності; обличчя[4], живе наочне уявлення про кого-, що-небудь; у філософії – результат та ідеальна форма відображення предметів і явищ матеріального світу в свідомості людини[5].

Оскільки ми говоримо про зображення, створені художнім способом, тобто внаслідок певної розумової діяльності, то логічно було б зазначити, що досліджуються процеси мислення, і розглянути поняття «образ» у визначенні психологів.

Як звертає увагу Ю. Р. Валькман, образ — чуттєва форма психічного явища, що має в ідеальному плані просторову організацію і тимчасову динаміку. Такі образи різні дослідники ще називають «уявними» (imagery, на відміну від pattern), «чуттєвими», «вторинними», «внутрішніми». Важливо підкреслити, що вони значно

[1] *The Image* Rights (Bailiwick of Guernsey) : Guernsey Statutory Instrument, 2012, № 55 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.guernseylegalresources.gg/article/104749/Image-Rights-Bailiwick-of-Guernsey-Ordinance-2012.

[2] *Великоборцева Н. В.* Понятие и природа права на образ личности в гражданском праве // Интеллектуальная собственность в инновационном развитии России : материалы Третьей всерос. науч.-практ. конф., 23–26 апр. 2007 г. : в 2 т. / Рос. гос. ин-т интеллектуал. собственности (РГИИС). — Москва, 2007. — Т. 1. — С. 67.

[3] *Тлумачний* словник сучасної української мови / уклад.: Л. П. Коврига, Т. В. Ковальова, В. Д. Пономаренко ; за ред. В. С. Калашника. — Харків : Белкар-книга, 2005. — С. 424.

[4] *Великий* тлумачний словник сучасної української мови. — С. 648.

[5] *Яценко Н. Е.* Вказ. пр. — С. 273.

відрізняються від образів у кібернетичному розумінні (у проблематиці розпізнавання образів).

У сучасній психології розуміння механізму створення різних образів базується здебільшого на віднесенні їх до різних психічних функцій (сприйняття, представлення, уява). Тому психологи виділяють, зокрема, три класи образів:

— образ сприйняття — відображення в ідеальному плані зовнішнього об'єкта (сцени), що впливає на органи чуття;

— образ представлення — відображення (згадування) об'єкта без його наявності (сенсорного контакту з ним);

— образ уяви — вигаданий образ, що не має аналогів в реальній дійсності, такий, що ніколи раніше не сприймався.

Відмінність цих образів, зазвичай, вбачається в динаміці співвідношення чуттєвих і понятійних компонентів, у переважанні одиничного або загального[1].

Внаслідок художньої праці відбувається відтворення образу людини з врахуванням суб'єктивного сприйняття, представлення або уяви митця. Відтворення художником образу людини не завжди має результатом зображення, здатне до впізнання. У випадках, коли можуть бути запозичені окремі риси, котрі не індивідуалізують особу, неможливість впізнання є перешкодою для виникнення права фізичної особи на власне зображення.

Отже, усе вищезазначене дозволяє говорити про те, що «образ» зображуваної особи принципово відрізняється від «зображення» зовнішнього вигляду особи, і ці поняття в жодному разі не є тотожними. Відтворення зовнішнього вигляду людини у творах мистецтва являє собою процес, який відбувається завдяки розумовій діяльності художника, тобто завдяки процесу сприйняття образу людини, його уявлення та відтворення в об'єктивній формі. Завдяки переробці інформації про людину образ отримує вираження в об'єктивній формі інформаційної природи — зображенні (картині, малюнку, коміксі тощо).

Зображенню людини притаманні специфічні ознаки як об'єкту цивільного права. Уявляється можливим запропонувати основні та додаткові ознаки зображення людини як нематеріального блага.

Основними ознаками зображення особи (людини) як нематеріального блага є такі.

По-перше, *нематеріальність зображення*. Зображення людини існує у вигляді нематеріальної сутності, яка може бути представлена у різноманітних формах об'єктивізації, наприклад, у фотографіях, художніх творах, у зовнішньому вигляді інших осіб, істот, предметів, у тінях. Самостійність зображення людини відносно

[1] *Валькман Ю. Р.* О структуре образа: доформальное исследование // Интеллектуальный анализ информации ИАИ-2010 : X междунар. науч. конф. им. Т. А. Таран, Киев, 18–21 мая 2010 г. : сб. тр. / гл. ред. С. В. Сирота. — Киев : Просвіта, 2010. — С. 18–19.

форми об'єктивізації обумовлює цінність зображення, яке полягає в змістовному наповненні форми об'єктивізації.

Змістовне наповнення зображення обумовлює наявність другої ознаки — *інформативності зображення*. Будь-яке зображення людини завжди має інформаційну складову, представляє відомості та/або дані про людину. Як звертають увагу у цивілістиці, нематеріальність цих об'єктів означає їх приналежність до інформаційної природи. Теорія інформації бачить призначення людини або, точніше, людського мозку в забезпеченні динаміки ідей, так у формі творчості відбувається розвиток логічної інформації[1].

Ю. Б. Юсупов зазначає, що украй важливо, що зображення має двоєдину природу, оскільки воно, з одного боку, є візуальним рядом, доступним для людського зору, а з іншого боку, несе в собі певну інформацію про зображений об'єкт. Така природа і зумовила той факт, що об'єктом охорони може виступати не лише образ людини, але й інформація про неї[2]. У науковій літературі, зокрема А. А. Єфремов[3], О. О. Снитніков[4], зображення відносять до різновидів інформації. С. О. Сліпченко звертає увагу, що за своєю суттю зображення є сукупністю відомостей, зовнішніх ознак про людину, які через матеріальну форму зорово сприймаються іншими суб'єктами та дозволяють створити у свідомості осіб, що його сприймають, певний образ[5]. Т. Б. Юсупов зауважує, що поняття «зображення» безпосередньо пов'язане з поняттям «інформація», тому відразу виникає питання про вироблення балансу між правом на недоторканність зображення і таємниці особистого життя, з одного боку, і правом на свободу слова, на пошук, отримання, передачу і поширення інформації — з іншого[6].

Інформації як нематеріальному благу (ст. 200 ЦК України) притаманна нематеріальна цінність. В аспекті викладеного також слід висвітлити позицію О. В. Кохановської. На її погляд, «інформація

[1] *Будник Р. А.* Эволюция системы авторских и смежных прав в информационном обществе: от исключительного к инклюзивному праву автора / Р. А. Будник. — Москва : Юрлитинформ, 2013. — С. 12.

[2] *Юсупов Т. Б.* Запрет опубликования личного изображения как мера по обеспечению иска в свете прецедентного права Европейского Суда по правам человека // Европейская интеграция и развитие цивилистического процесса в России : сб. науч. ст. — Москва : РАП, 2006. — С. 37.

[3] *Ефремов А. А.* Информация как объект гражданских прав // Студенты в правовой науке : сб. науч. тр. — Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1998. — Вып. 1. — С. 52–60.

[4] *Снытников А. А.* Информация как объект гражданских правовых отношений : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Снытников Алексей Александрович. — Санкт-Петербург, 2000. — С. 18.

[5] *Слипченко С. А.* Некоторые аспекты характеристики права на изображение физического лица // Актуальні проблеми юридичної науки : зб. тез міжнар. наук. конф. «Восьмі осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 13–14 листоп. 2009 р.) : у 4 ч. — Хмельницький : Вид-во Хмельниц. ун-ту упр. та права, 2009. — Ч. 3 : Цивільне право. Сімейне право. Міжнародне приватне право. Комерційне право. Цивільний, господарський та адміністративний процес. — С. 322.

[6] *Юсупов Т. Б.* Вказ. ст. — С. 40.

залишається специфічним благом і належить поряд із результатами інтелектуальної, творчої діяльності та особистими немайновими благами до нематеріальних благ. Найважливішими ознаками інформації є, зокрема, такі: нематеріальність; ідеальність; невичерпність; масовість; здатність інформації до трансформації; універсальність; якість; фізична невідчужуваність; відокремленість; екземплярність; оборотоздатність інформації, як самостійного окремого об'єкта правовідносин; тиражируваність (поширюваність); змістовність; незалежність форми надання; корисність; наявність в інформації смислу; здатність до багатократного використання; практична незнищуваність; здатність залишатися при передачі у суб'єкта, який її передає»[1]. Ознаки та властивості інформації також були предметом дослідження праць інших науковців[2]. Викладене свідчить про те, що зображення є однією з форм закріплення інформації про людину.

Нематеріальність та інформативність зображення обумовлюють наявність третьої ознаки — *немайновості зображення* — відсутності майнового (економічного) змісту, адже нематеріальні блага не створюються внаслідок економічного виробництва і не можуть бути точно оцінені в грошовому еквіваленті, а у цивільному обороті зображення людини перебуває при втіленні його у певній об'єктивній формі.

Отже, наступною — четвертою ознакою виступає *здатність зображення до об'єктивізації* та, як наслідок, віддільність зображення від особи — носія зовнішнього вигляду.

Зображення існує окремо від особи завдяки його формі об'єктивізації та пов'язано з особою тільки змістом, який відображує зовнішній вигляд, тобто відтворює риси особи у повному обсязі або в певній частині. Об'єктивізацією зображення особи є зафіксований або відтворений зовнішній вигляд людини у формі, доступній для сприйняття іншими особами, як безпосередньо, так і за допомогою спеціальних технічних приладів. Отже, форма об'єктивізації зображення людини може бути втілена у матеріальних носіях, в електронному вигляді, у виконавській або інших формах об'єктивного вираження. Тобто зображення може бути як динамічним, так і статичним, як матеріальним, так і ефемерним, як плоскостним, так і об'ємним та ін.

[1] *Кохановська О.* Інформація як благо // Енциклопедія цивільного права України / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; відп. ред. Я. М. Шевченко. — Київ : Ін Юре, 2009. — С. 413; *Кохановська О. В.* Цивільно-правові проблеми інформаційних відносин в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / Кохановська Олена Велеонінівна. — Київ, 2006. — 35 с.

[2] *Петров Є. В.* Інформація як об'єкт цивільно-правових відносин : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Петров Євген Вікторович. — Харків, 2003. — С. 9; *Дідук А. Г.* Правовий режим конфіденційної інформації: цивільно-правовий аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Дідук Алла Григорівна. — Харків, 2008. — 21 с.

Деякі зарубіжні дослідники виділяють ефемерні зображення, притаманні типу концептуального мистецтва за участю виконавця або якихось дій[1]. Як приклад можна навести творчу діяльність творців, внаслідок якої з'являються ефемерні зображення, які мають тимчасовий характер та здатні до швидкої зміни, а саме: створені за допомогою гри світла та тіні, певних речовин тощо (додаток 3).

Форма об'єктивізації зображення та віддільність його від особи — носія зовнішнього вигляду заперечує можливість відповідності зображення такій ознаці особистого немайнового блага, як «невіддільність від особи носія (неможливість відділити їх від особи носія та передати іншим особам)». Крім того, здатність зображення до об'єктивізації обумовлює важливість розмежування таких благ, як «зовнішній вигляд людини» та «зображення людини». В. С. Толстой звертає увагу, що зовнішній вигляд і його зображення не є тотожними, причому останнє є певним інформаційним об'єктом, що набуває окремого (від вигляду) правового режиму[2]. Слід також підтримати позицію В. Д. Пилипенко, що саме з моменту фіксації зовнішнього вигляду в тій або іншій формі він стає вже окремим, самостійним об'єктом права[3]. Л. О. Красавчикова також дотримується позиції, що навряд чи можна стверджувати, що право на власне зображення — це право на благо, «втілене в самій особі». Якби ці блага були дійсно втілені в самій особі, то неможливо було б дати згоду на публікацію твору образотворчого мистецтва, що містить зображення цієї особи, без «перевтілення» останньої. Поширення зображення особи дає можливість третім особам ознайомитися із зафіксованим на тому або іншому матеріальному носії зримим образом людини в якийсь певний часовий проміжок її життя, але зовсім не з самою людиною (навіть якщо зображення було вдалим)[4]. Деякими дослідниками висловлюється протилежна позиція[5], але з врахуванням викладеного вона уявляється необґрунтованою. Слід звернути увагу, що при об'єктивізації зображення, наприклад, знака для товарів та

[1] *Cheng T.* Does Copyright Law Confer a Monopoly over Unpreserved Cows? // EIPR. — 2006. — Vol. 28, N 5. — P. 276–281.

[2] *Толстой В. С.* Личные неимущественные правоотношения / В. С. Толстой. — Москва : Изд-во Акад. повышения квалификации и проф. переподготовки работников образования, 2009. — 216 с.

[3] *Пилипенко В. Д.* Проблемы реализации права гражданина на изображение // Проблемы социального обновления России в исследованиях молодых ученых : материалы выступлений на аспирант. чтениях 18 апр. 2009 г. — Москва, 2009. — С. 423.

[4] *Красавчикова Л. О.* Понятие и система личных, не связанных с имущественными прав граждан (физических лиц) в гражданском праве Российской Федерации : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / Красавчикова Лариса Октябриевна. — Москва, 2007. — С. 73–76.

[5] *Ельчанинова О. В.* Гражданско-правовое положение лиц, осужденных к лишению свободы : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Ельчанинова Ольга Владимировна. — Санкт-Петербург, 2004. — С. 51–52.

послуг, на упаковці або у зовнішньому оформленні товару (як у плоскостному, так і у об'ємному вигляді) зображення буде охоронятися як складова знака для товарів та послуг, упаковки або дизайну виробу.

Нематеріальність зображення та його втілення в об'єктивній формі обумовлюють наявність іншої — п'ятої ознаки — *дуалізму зображення*. Зображення людини існує у вигляді об'єктивної форми та нематеріальної сутності, що обумовлює відмінності у природі, змісті прав фізичної особи на власне зображення та на форму об'єктивізації, а також можливість належності їх різним суб'єктам.

Властивість дуалізму зображення можна розкрити на прикладі дуалізму об'єктів інтелектуальної власності, тобто при співвідношенні права інтелектуальної власності та права власності (ст. 419 ЦК України). Уявляється можливим за аналогією зі співвідношенням прав інтелектуальної власності з правами на матеріальний носій відзначити такі особливості співвідношення зображення та форми його об'єктивізації:

— права на зображення та права на форму об'єктивізації зображення (право власності, право на особисті папери, право інтелектуальної власності та ін.) не залежать одне від одного;

— перехід права на зображення не означає переходу права на форму об'єктивізації зображення;

— перехід права на форму об'єктивізації зображення не означає переходу права на зображення.

Дуалізм як ознака зображення є основою формування концепції права фізичної особи на власне зображення, адже саме зазначена ознака обумовлює доцільність встановлення балансу між правами зображеної особи та правами на форму об'єктивізації, зміст права фізичної особи на власне зображення та умови поведінки третіх осіб при створенні форми об'єктивізації з зображенням людини. Але, на жаль, без врахування ознаки дуалізму, науковцями взагалі заперечується можливість віднесення зображення особи до нематеріальних благ. Наприклад, О. М. Ерделевський звертає увагу, що зображення людини завжди тісно пов'язане з матеріальним об'єктом, в якому воно втілене, і тому воно не може вважатися таким, що захищається цивільно-правовими способами нематеріального блага, оскільки виходить, що воно все ж матеріальне. Саме зображення не можна вважати нематеріальним благом, зокрема і в сукупності з матеріальним носієм[1]. Ця позиція видається дискусійною з огляду на викладені раніше ознаки зображення людини як об'єкта права.

[1] *Эрделевский А.* Тайна внешнего облика. — С. 3–5; *Эрделевский А. М.* Об охране изображения гражданина. — С. 9–13.

Наступною шостою ознакою досить логічно виступає *оборотоздатність зображення* — можливість перебування зображення у цивільному обороті. Об'єктивізація зображення людини у фотографіях та інших художніх творах надає потенційну можливість зображенню бути об'єктом цивільного обороту. Крім цього, також предметом договору може бути потенційне зображення, котре буде створене при виконанні договору.

Залежно від представленої форми об'єктивізації зображення визначається режим його обороту як результату творчої діяльності, як інформації, як особистого папера, як об'єкта права власності, як об'єкта культурної спадщини[1], як документа з фонду архіву[2], як документа з матеріалів судових справ[3] тощо.

Охорона зображення людини як результату творчої діяльності. Поняття «результат творчої діяльності» в законодавстві не визначений, відсутнє однозначне його тлумачення в працях фахівців із авторського права. Проте чимало досліджень присвячено визначенню природи та особливостей даного нематеріального блага[4]. На думку В. Е. Козирєва, визначення того, чи має місце результат творчої діяльності, здійснюється для кожного конкретного випадку, виходячи із загального уявлення про таке явище культури, як творчість[5].

[1] *Про охорону* культурної спадщини : Закон України від 08.06.2000 р. № 1805-III // Відомості Верховної Ради України. — 2000. — № 39. — Ст. 333; *Долгов С. Г.* Культурные ценности как объекты гражданских прав и их защита (гражданско-правовой и криминалистический аспекты) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09, 12.00.03 / Долгов Сергей Геннадьевич. — Москва 2000. — 189 с.; *Васнев О. Г.* Правовое регулирование оборота культурных ценностей : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Васнев Олег Геннадьевич. — Краснодар, 2006. — 23 с.

[2] *Про Національний* архівний фонд та архівні установи : Закон України від 24.12.1993 р. № 3814-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 15. — Ст. 86; *Про затвердження* Порядку користування документами Національного архівного фонду України, що належать державі, територіальним громадам : наказ Міністерства юстиції України від 19.11.2013 р. № 2438/5 // Офіційний вісник України. — 2013. — 6 груд. (№ 92). — Ст. 3435; *Про затвердження* Правил організації діловодства та архівного зберігання документів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях : наказ Міністерства юстиції України від 18.06.2015 р. № 1000/5 // Офіційний вісник України. — 2015. — 10 лип. (№ 52). — Ст. 1699.

[3] *Про затвердження* Інструкції з діловодства в місцевих загальних судах, апеляційних судах областей, апеляційних судах міст Києва та Севастополя, Апеляційному суді Автономної Республіки Крим та Вищому спеціалізованому суді України з розгляду цивільних і кримінальних справ : наказ Держ. суд. адмін. від 17.12.2013 р. № 173 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/rada/show/v0173750-13.

[4] *Харитонова О. І.* Правовідносини інтелектуальної власності, що виникають внаслідок створення результатів творчої діяльності (концептуальні засади) : монографія / О. І. Харитонова. — Одеса : Фенікс, 2011. — 346 с.; *Шишка Р. Б.* Охорона права інтелектуальної власності у цивільному праві України : монографія / Р. Б. Шишка. — Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. — 424 с.; *Еннан Р. Є.* Права на результати інтелектуальної діяльності: зміст і сутність // Теорія і практика інтелектуальної власності. — 2011. — № 6. — С. 10–16 та ін.

[5] *Козырев В. Е.* Авторское право: вводный курс : учеб. пособие / В. Е. Козырев, К. Б. Леонтьев. — Москва : Университет. кн., 2007. — С. 187–188.

Охорона прав на фотографії та інші художні твори (зокрема, із зображенням людини) як об'єкта авторського права здійснюється відповідно до книги 4 ЦК України, Закону України «Про авторське право і суміжні права». При регулюванні відносин, пов'язаних зі створенням та використанням фотографій та інших художніх творів, у законодавстві України[1] та в судовій практиці[2] звертається увага на необхідність надання твору об'єктивної форми та творчого характеру праці автора.

Окремі види форм об'єктивізації, в яких втілюється зображення людини, наприклад, пародії, можуть охоронятися як виконання, тобто як об'єкт суміжних прав. У деяких випадках зображення втілюється у знаках для товарів та послуг, на упаковках товарів або у їх зовнішньому вигляді. За відповідності встановлених законодавством умов надання правової охорони форма об'єктивізації зображення людини може отримувати охорону як промисловий зразок, як знак для товарів та послуг тощо та набувати встановленого ЦК України та спеціальними законами у сфері інтелектуальної власності режиму охорони відповідного результату інтелектуальної діяльності.

Охорона зображення людини як інформації (об'єкта інформаційних відносин) відбувається відповідно до норм ЦК України та спеціального законодавства у сфері інформації, зокрема законів України «Про інформацію»[3], «Про доступ до публічної інформації»[4], «Про захист персональних даних»[5] тощо.

Інформаційні правовідносини дедалі все більше стають предметом наукового інтересу. Слід відзначити роботи О. В. Кохановської[6], А. О. Кодинця[7], Н. І. Петрикіної[8], які висвітлюють окремі

[1] *Про авторське* право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 р. № 3792-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 13.

[2] *Про застосування* судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав : постанова Верховного Суду України від 04.06.2010 р. № 5 // Вісник Верховного суду України. — 2010. — № 6. — С. 4.

[3] *Про інформацію :* Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 48.

[4] *Про доступ* до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI // Голос України. — 2011. — 9 лют. (№ 24).

[5] *Про захист* персональних даних : Закон України від 01.06.2010 р. № 2297-VI // Урядовий кур'єр. — 2010. — 7 лип. (№ 122).

[6] *Кохановська О. В.* Правове регулювання інформаційних відносин в Україні : монографія / О. В. Кохановська ; Нац. акад. внутр. справ України. — Київ, 2001. — 212 с.; *Кохановська О. В.* Теоретичні проблеми інформаційних відносин у цивільному праві : монографія / О. В. Кохановська. — Київ : Вид.-полігр. центр «Київ. ун-т», 2006. — 463 с.; *Кохановська О.* Інформаційно-правова основа громадянського суспільства // Право України. — 2015. — № 4. — С. 35–42; *Кохановська О.* Інформація як нематеріальне благо та захист інформаційних прав згідно з Цивільним кодексом України // Інтелектуальна власність. — 2009. — № 6. — С. 13–21.

[7] *Кодинець А.* Інформація як об'єкт цивільних прав: концепція, методологія, правова природа // Право України. — 2015. — № 1. — С. 107–115; *Кодинець А.* Теоретичні проблеми правозастосування у сфері інформаційних відносин // Право України. –2015. — № 7. — С. 96–104.

[8] *Петрыкина Н. И.* Правовое регулирование оборота персональных данных:

аспекти регулювання інформаційних цивільних правовідносин. Окремі наукові дослідження присвячені визначенню правових режимів охорони інформації та особливостям здійснення цивільних прав на інформацію залежно від її виду[1].

Режим охорони зображення людини як об'єкта інформаційних відносин може мати як приватноправовий характер, так і публічно-правовий характер, наприклад, коли йдеться про охорону зображень, які перебувають у роботі адміністративних органів.

Охорона зображення людини як особистого папера. У ч. 1 ст. 303 ЦК України визначено, що особисті папери (документи, фотографії, щоденники, інші записи, особисті архівні матеріали тощо) фізичної особи є її власністю, а згідно з ч. 1 ст. 308 ЦК України фотографія, інші художні твори, на яких зображено фізичну особу, можуть бути публічно показані, відтворені, розповсюджені лише за згодою цієї особи. Отже, фотографії можуть бути складовою щоденників, приватних листів, тобто належати до особистих паперів фізичних осіб.

На початку XX ст. при розробці проекту законів законодавець враховував, що частиною листів також можуть бути й малюнки, ескізи, які не передбачалися для публікування[2]. У цивілістиці простежувалися різні позиції при визначенні балансу між правом власності адреса на листи та правом автора на листи як об'єкт авторського права[3]. Загальновизнаною є позиція, що тільки збіг волі двох суб'єктів може бути підставою для обнародування листів[4]. Науковці звертали увагу на забезпечення таємниці приватного

теория и практика / Н. И. Петрыкина. — Москва : Статут, 2011. — 134 с.

[1] *Гоголь Б. М.* Право на інформацію в цивільному праві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Гоголь Богдан Миколайович. — Київ, 2010. — 16 с.; *Братановский С. Н.* Сущность и виды правовых режимов информации // Гражданин и право. — 2012. — № 9. — С. 16–17; *Братановский С. Н.* Понятие и виды правовых режимов в российском законодательстве и правовой науке // Гражданин и право. — 2012. — № 11. — С. 23; *Ясечко С. В.* Цивільно-правова відповідальність за порушення права на інформацію : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Ясечко Світлана Вадимівна ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. — Харків, 2011. — 17 с.; *Городов О. А.* Основы информационного права России / О. А. Городов. — Санкт-Петербург : Юрид. центр Пресс, 2003. — С. 76.

[2] *Гражданское* уложеніе. Проектъ Высочайше учрежденной Редакціонной Коммисіи по составленію Гражданскаго Уложенія. (Съ объясненіями, извлеченными изъ трудовъ Редакціонной Коммисіи) / под ред. И. М. Тютрюмова ; сост. А. Л. Саатчіанъ. — Санкт-Петербургъ, 1910. — Т. 1. — С. 1189.

[3] *Табашников И. Г.* Литературная, музыкальная и художественная собственность съ точки зрѣнія науки гражданскаго права и по постановленіямъ законодательствъ: Сѣверной Германіи, Австріи, Франціи, Англіи и Россіи / И. Г. Табашников. — Санкт-Петербургъ : Тип. М. И. Попова, 1878. — Т. 1 : Литературная собственность, ея понятіе, исторія, объектъ и субъектъ. — С. 399–400; *Проектъ* статей объ авторскомъ правъ на литературныя, музыкальныя и художественныя произведенія съ объясненыями. — Санкт-Петербургъ : Тип. Правительствующаго Сената, 1899. — С. 53–54.

[4] *Шершеневич Г. Ф.* Авторское право на литературныя произведенія / Г. Ф. Шершеневич. — Казань : Тип. Имп. Ун-та, 1891. — С. 185–189.

життя[1], у зв'язку з чим допускали його обнародування тільки у випадку, коли зміст листа «знімав тінь» з чесного імені адресата (у разі завдання образи його честі та гідності) або ж коли його оприлюднення вимагали інтереси держави або слідства[2].

Особисті папери не залишилися поза увагою дослідників[3]. Як звертає увагу К. Б. Курбонов, особисті документи — це не лише річ, але і носій інформації. З огляду на це використання особистої документації і розпорядження нею може полягати в передачі не стільки самого об'єкта, скільки вказаної інформації[4]. С. С. Клімовський *особисті папери* визначає як «матеріальну форму закріплення інформації про особисте життя фізичної особи, тобто правомірну, відносно самостійну від суспільства поведінку особи, спрямовану на задоволення духовних, фізіологічних чи матеріальних потреб та обставини якої особа бажає зберегти в таємниці чи обмеженому доступі, самостійно визначаючи обсяг інформації та коло осіб, яким вона відома, а також порядок ознайомлення та доступу до якої визначається особою самостійно»[5].

Як вид документа, особисті папери не обмежуються тими формами, які передбачені у ЦК, тому до них можна віднести й інші, зокрема ті, які створені в електронній формі. У цьому контексті доволі цікавим є питання віднесення до особистих паперів акаунтів (сторінок), розміщених у соціальних мережах, зокрема, facebook.com, vkontakte.ru тощо, які також містять зображення людини. Слід підтримати думку С. С. Клімовського, що «акаунти (сторінки), як і веб-сайти, є особистими паперами фізичної особи-правовласника, видом документа, тому на них може поширю-

[1] *Канторовичъ Я.* Литературная собственность. Съ приложеніемъ всѣхъ постановленій дѣйствующаго законодательства о литературной, художественной и музыкальной собственности, вмѣстѣ съ разъясн. по кассац. рѣшен. Сената / Я. Канторовичъ. — Санкт-Петербургъ, 1895. — С. 68.

[2] *Афанасьєва К.* Приватні листи та щоденники // Інтелектуальна власність. — 2008. — № 1. — С. 65; *Слободян С.* Дневники и личные письма как объекты авторского права // Хозяйство и право : прил. к ежемес. юрид. журн. «Право интеллектуальной собственности: проблемы правового регулирования». — 2010. — № 8. — С. 22–23; *Симолинъ А. А.* Два вопроса изъ области авторскаго права // Отдѣльный оттискъ изъ журнала «Юридическій Вѣстникъ». — Москва, 1914. — Кн. V (I). — С. 20.

[3] *Клімовський С. С.* Право на особисті папери: цивільно-правовий аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / С. С. Клімовський. — Київ, 2015. — 20 с.; *Софіюк Т. О.* Право фізичної особи на ознайомлення з особистими паперами, які передані до фонду бібліотек або архівів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Т. О. Софіюк. — Київ, 2015. — 19 с.; *Бушков Д. В.* Тайна личной корреспонденции в уголовном праве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Д. В. Бушков. — Ставрополь, 2003. — 26 с.

[4] *Курбонов К. Б.* Гражданско-правовые проблемы права на неприкосновенность частной жизни : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / К. Б. Курбонов. — Душанбе, 2012. — С. 125–126.

[5] *Клімовський С. С.* Право на особисті папери: поняття та характерні риси // Актуальні проблеми цивільного, сімейного та міжнародного приватного права (Матвєєвські цивілістичні читання) : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 19 жовт. 2012 р. : у 2 т. — Київ, 2013. — Т. 1. — С. 186–187.

ватися режим особистих паперів з особливостями, передбаченими договором чи законом. *Право на особисті папери* можна розуміти як можливість особи створювати, зберігати, використовувати особисті папери і розпоряджатися ними; встановлювати режим конфіденційності особистих паперів та вимагати його дотримання; вимагати дотримання недоторканності особистих паперів та визначати міру її порушення»[1].

У судовій практиці в Україні існують непоодинокі випадки розгляду фотографій як особистих паперів, а отже, поширення на них відповідного режиму охорони.

Наприклад, на першій сторінці газети від 07.05.2008 р. під заголовком «Тайные механизмы большого деребана» на першому плані опубліковано фотокартку позивача (який є депутатом Черкаської міської ради та головою правління ЗАТ «Експоінвест», основним видом діяльності якого є будівництво житла) із заклеєними очима. Таке ж зображення опубліковано й на третій сторінці цієї газети. Позивач згоди на опублікування своєї фотографії в цій газеті не давав, тому вважає, що дії газети (опублікування його фотографії із заклеєними очима) порушують його право на особисті папери, а також принижують його честь і гідність та можуть сприяти формуванню в громадській думці уявлення про його причетність до протиправної діяльності, що також ганьбить його ділову репутацію. У частині порушення права на фотозображення позовні вимоги було задоволено як рішенням першої інстанції[2]*, так і при розгляді апеляційної*[3] *та касаційної скарг*[4]. У даному випадку судом доречно було звернуто увагу на неправомірне використання фотографії як особистого папера, тому вимоги позивача було задоволено.

В іншій справі *позивачка звернулася з позовом до відповідача, в обґрунтування якого посилалась на те, що на веб-сайті Інтернет-видання Агенції новин та реклами «Надвірнянської правди» за посиланням «...» був опублікований інформаційний матеріал під назвою «Кримінальна справа Надвірнянського відділення банку в суді, а колишній банкір у міждержавному розшуку», автором якого є відповідач по справі. Разом із опублікованим матеріалом була виставлена її особиста фотографія (яка відображає частину її приватного життя) з колишнім чоловіком без її дозволу. Доступ на веб-сайт є вільним, відповідно даний інформаційний матеріал із опублікованою*

[1] *Клімовський С. С.* Вказ. ст. — С. 186–187.
[2] *Рішення* Соснівського районного суду м. Черкаси від 01.03.2010 р. по справі № 2-145/10 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/9866524.
[3] *Рішення* Апеляційного суду Черкаської області від 22.07.2010 р. по справі № 22-4421/2010 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/10891757.
[4] *Ухвала* Верховного Суду України від 14.12.2010 р. по справі № 6-46965св10 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/13029309.

інформацією прочитали не тільки члени сім'ї позивача, а й її діти, які боляче це сприйняли, а також родичі та знайомі, що призвело до формування негативного ставлення до неї серед оточуючих. Суд звернув увагу на порушення відповідачем ст. ст. 303, 308 ЦК України. Позов задоволено. Визнано розміщення особистої фотографії позивача таким, що порушує особисті немайнові права та порочить честь та гідність. Зобов'язано Інтернет-видання розмістити інформацію в письмовому вигляді про те, що розміщена особиста фотографія позивачки була опублікована неправомірно, а особа жіночого роду, яка зображена на даній фотографії, жодного відношення до даного інформаційного матеріалу не має. Моральна шкода позивачки була оцінена в розмірі 6000 грн[1].

Наведені приклади рішень демонструють можливість захисту зображення людини, яке неправомірно використовується, як особистого папера на підставі ст. ст. 303, 308 ЦК України.

При вирішенні спорів про захист права фізичної особи на власне зображення судом звертається увага на можливість належності фотографій до особистих паперів та, зокрема, до особистого або сімейного фотографічного архіву. *При розгляді іншої справи було встановлено, що стаття в газеті супроводжена фотографією позивачки з її приватного архіву (в той час як фото інших осіб взяті з публічних модельних показів чи фотосесій). На публікацію даної фотографії вона не давала дозволу, тому опублікування такої фотографії є втручанням у її приватне життя. Судом встановлено, що фотографія була надана позивачкою і оприлюднювалась за її згодою в журналі «Вітаємо», що на той момент був вкладкою до газети «Рівненська газета», засновником якої є ТОВ «Видавничий дім «ОГО». Зазначене фото ілюструвало рекламну статтю. Порівнюючи фотографію, опубліковану в журналі «Вітаємо» та в статті газети відповідача, суд не може вважати їх автентичними, оскільки дані фотографії відрізняються за розміром, нижня частина фотографії, опублікованої в журналі «Вітаємо», на відміну від фотографії у статті обрізана. Суд першої інстанції визнав опублікування фотографії позивачки порушенням її права на особисті папери*[2]*. Апеляційною інстанцією було зазначено, що вказане фото позивачка сама надала Видавничому дому для її друкування у статті журналу «Вітаємо». При наданні цієї фотографії сторони не домовлялися, що після публікації статті її слід повернути чи що вона не може використовуватися газетою при друкуванні інших статей про позивачку. Крім того, сама позивачка неодноразово виставляла свої фото в Інтернеті, рекламуючи*

[1] *Рішення* Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 21.05.2014 р. по справі № 344/5503/14-ц [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38838199.
[2] *Рішення* Рівненського міського суду Рівненської області від 13.06.2014 р. по справі № 569/22783/13-ц [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39319400.

ті чи інші події. За наведених обставин колегія суддів доходить висновку, що розміщена в статті фотографія позивачки не є неправдивою інформацією, ця інформація не порушила її честі й гідності та не принизила її ділової репутації[1]. У даному випадку суд обґрунтовано відмовив у задоволенні позову з врахуванням поведінки позивачки. Справедливим є звернення уваги на дії позивачки з надання загального доступу до її особистих паперів шляхом їх поширення в Інтернеті.

А. А. Боєр додатково вводить ознаку «достовірності відображення зовнішнього вигляду»[2], але ця ознака є спірною, внаслідок можливості відтворення художником зовнішнього вигляду людини у фантазійному вигляді, створення карикатурних зображень тощо.

Наведені ознаки зображення людини є основними, такими, що притаманні кожному зображенню особи. Разом з цим крім основних ознак також можна виділити додаткові, які не є обов'язковими. Такі ознаки, як правило, встановлюються у випадку розгляду спорів про порушення права фізичної особи на власне зображення або про порушення особистих прав фізичної особи внаслідок неправомірного використання зображення людини.

Уявляється можливим виділити такі **дві додаткові ознаки** зображення людини як нематеріального блага.

По-перше, наявність реальної або потенційної цінності зображення — означає можливість зображувальної інформації мати цінність некомерційного, особистого характеру (особисті згадки, пам'ять або належність до особистої таємниці) або комерційного (зокрема, отримання прибутку, конкурентних переваг при просуванні товарів або послуг суб'єктів господарювання з використанням зображення людини, здатність задовольнити естетичні потреби тощо). Слід погодитися з О. О. Посикалюком у тому, що зображення може приносити значну економічну вигоду. Ця цінність заснована на особистій популярності та репутації в суспільстві — здебільшого через особливі досягнення, наприклад, у спорті або у мистецтві[3].

По-друге, впізнаваність зображеної особи — означає можливість встановлення особи, зображеної в будь-який спосіб, іншими особами.

[1] *Рішення* Апеляційного суду Рівненської області від 29.07.2014 р. по справі № 569/22783/13-ц [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/40042504.

[2] *Боер А. А.* Защита конституционного права на собственное изображение // Пробелы в законодательстве и пути их преодления : сб. науч. ст. по итогам междунар. науч.-практ. конф. 14–15 сент. 2007 г. — Нижний Новгород : Изд-во Нижегор. акад. МВД России, 2008. — С. 74–75.

[3] *Посикалюк О. О.* Загальне особисте немайнове право («allgemeine Persönlichkeitsrecht») за німецьким цивільним правом // Право України. — 2010. — № 3. — С. 256.

Ознака впізнаваності має значення при вирішенні спорів про захист права фізичної особи на власне зображення. При створенні зображень іноді відповідно до художнього замислу можуть приховуватися риси обличчя особи чи інші характерні для впізнаваності ознаки. Наприклад, фірмовим стилем фотографій Петті Майєр є дівчини «без обличчя». Автор пояснює, що таємниця, яка оточує «безликі» фотографії, допомагає їх зробити універсальними, розповісти історію, героїнею якої може бути будь-хто[1]. Відсутність рис обличчя не позбавляє зображену особу права на зображення, а питання, пов'язані з зазначенням їм'я зображуваної особи, інформації, що її ідентифікує, зазначається у договорі між автором (фотографом) та зображуваною особою.

Впізнаваність є вкрай важливою ознакою у випадках, коли йдеться про поширення негативної чи недостовірної інформації, інформації, що порушує право на приватне життя поряд з використанням зображення. При розгляді спорів важливо встановити ознаку впізнаваності зображуваної особи, яка фактично у сукупності з іншими обставинами справи може свідчити про можливість завдання особі шкоди таким поширенням інформації. Коло суб'єктів, здатних впізнати зображену людину, залежить від ступеня її відомості в суспільстві та може обмежуватися колом родичів, друзів або знайомих чи включати невизначене коло осіб.

Отже, видається доцільним розкрити таку важливу ознаку зображення людини, як впізнаваність (або ознака ідентичності з особою — прототипом зображення). На відміну від ст. 308 ЦК України, як звертає увагу А. Ренкель, у ст. 152[1] Цивільного кодексу Російської Федерації[2] йдеться тільки про зображення конкретної особи, а не особи, що «нагадує», «дуже схожа» тощо. Тобто для застосування зазначеної статті особа повинна чітко ідентифікуватися на зображенні в ролі самої себе[3].

На думку А. С. Головіна, впізнаваність установлюється виявленням подібності. Подібність не слід путати з тотожністю, тобто підмінювати таке поняття, як «реальна подібність об'єктів», суто теоретичним й уже тому в реальності просто неможливим для різних предметів матеріального світу поняттям «тотожність» — ідеального збігу, який дійсно досліджується, але тільки тоді, коли потрібно встановити факт подібності особистості (як під час дослідження трупа або аналізу дій особи), а не факт зображення. Подібністю при зображенні людини є очевидна близькість особливостей цієї людини й особливостей, відтворених у зображенні[4]. О. О. Ніко-

[1] *Безликие* девушки на фотографиях Пэтти Майер (Patty Maher) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.kulturologia.ru/blogs/040713/18516.

[2] *Гражданский* кодекс Российской Федерации (часть первая) от 30.11.1994 г. № 51-ФЗ (ред. от 23.07.2013 г.) // СЗ РФ, 05.12.1994 г. — № 32. — Ст. 3301.

[3] *Ренкель А.* Охрана изображения гражданина // Изобретатель и рационализатор. — 2010. — № 5. — С. 22.

[4] *Головін А. С.* Деякі проблеми захисту інтересів фізичної особи при проведен-

лаєва також наводить аргументи щодо неможливості застосування поняття «тотожність» до зображення людини. Свою позицію вона обґрунтовує тим, що людина ніколи не буде «тотожною» власному зображенню внаслідок нестабільності зовнішнього вигляду як живої, так і померлої особи, тобто внаслідок об'єктивної причини — постійної зміни зовнішності людини під впливом зовнішніх обставин та внутрішнього стану[1].

Ознака впізнаваності зображуваної особи фігурує і в судовій практиці. Як звертає увагу Н. Сидорина, навіть якщо під фотографією немає підпису, але зображену особу можна впізнати, то поширюється дія відповідної статті. І навпаки, якщо під фотографією є додаткова вказівка відомостей про того, кого вона повинна представляти, то для визнання особи зображеною не має значення фактична впізнаваність[2]. Особу можна впізнати не тільки у випадку безпосереднього відтворення її зовнішності, але й навіть тоді, коли риси її обличчя втілюються в образі істот, тварин тощо, прикладом чого є колекція шоколаду «Chok Stars».

Уявляється можливим, ґрунтуючись на аналізі судової практики та наукової доктрини, запропонувати такі **критерії, що є основою для впізнаваності людини у формі об'єктивізації її зображення.**

По-перше, ***наявність у зображенні характерних ознак зовнішнього вигляду людини.*** Ідентифікація особи, як правило, здійснюється за рисами обличчя, проте це не є обов'язковою умовою.

Деякі художники створюють зображення за участю значної кількості осіб, яких по одиночно неможливо впізнати. Наприклад, Артур Моула та Джон Д. Томас у минулому столітті без використання програм піксельної графіки та іншого комп'ютерного забезпечення створили фотографії з зображенням національних символів американської нації завдяки участі солдат. Особи, котрі приймали участь у проекті, формували власними тілами гігантські патріотичні символи, що фотографувалися з висоти[3]. Аналогічний прийом застосовувався Грегом Аланом при створенні портретів Мерілін Монро, Одрі Хепборн, Елвіса Преслі та інших відомих осіб з застосуванням спеціального прийому розташування людей на площі (додаток 4). У таких випадках про можливість захисту кожним з учасників проекту права на власне зображення стверджувати неможливо у зв'язку з неможливістю впізнаваності кожного з них,

ні фото-, кіно-, теле- і відеозйомок у контексті положень статті 32 Коституції України // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. — 2013. — № 4. — С. 7.

[1] *Николаева А. А.* Вказ. дис. — С. 163.

[2] *Сидорина Н.* Фотография в авторском праве России и Германии : монография / Н. Сидорина. — Saarbrücken, 2012. — С. 40.

[3] *Живые* национальные символы Америки. Серия фотографий Артура С. Моула (Arthur S Mole) и Джона Д. Томаса (John D Thomas) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.kulturologia.ru/blogs/020809/11357.

але на практиці існують й зовсім протилежні приклади. Сучасні засоби фотографування та майстерність фотографів допускають створення фотографій з виключним розширенням. Прикладом є популярний знімок Андреаса Гурскі, проданий за 2 355 597 дол. («Чиказька торгова палата-III», період створення з 1999 по 2009 р.). Величезний відбиток на полотні (приблизно 185×240 см) зображує будні торгової палати в Чикаго. Якщо збільшити знімок, можна до найдрібніших деталей побачити робочий персонал, комп'ютери, розглянути одяг.

Зазначений критерій впізнаваності знаходить своє визнання у таких справах. *Позивач звернувся до суду з позовом до КП «Запорізьке міське інвестиційне агентство», в обґрунтування якого зазначив, що відповідач на власних спеціальних стаціонарних конструкціях («сітілайтах» та «бігбордах») розмістив зовнішню рекламу щотижневого інформаційного видання із зображенням титульної сторінки цього видання, яка містить зображення позивача в образливій для нього формі — у вигляді особи, під якою «схований» злочинець в масці, що супроводжувалося коментарем: «Кто украл у запорожцев 880 миллионов? Кто за это ответит?». Представник відповідача надав фотографії позивача, розміщені в загальнодоступній мережі Інтернет. Цей факт дозволяє говорити про те, що* ***неможливо ототожнювати особу, зображену у спірній рекламі, з особою позивача, фотографії якого розміщені в мережі Інтернет, оскільки за зовнішніми ознаками (голови, обличчя, носа, очей, вуха) — це зовсім різні особи****. Отже, оскільки реклама не містить зображення позивача, відсутній факт поширення про нього інформації без його згоди, що засвідчує відсутність правових підстав для задоволення позову*[1]. Отже суд обґрунтовано відмовив у задоволенні позовних вимог.

Відтворення у зображенні лише контуру обличчя (без його рис) не у кожному випадку дає можливість впізнати особу. *В газеті «Технополис» було опубліковано статтю «Газовый «киллер», де позивача звинувачено в нападі на співробітника даної газети. Поряд зі статтею опубліковано його фотографію без отримання дозволу, на якій* ***відсутнє обличчя, а є лише загальний контур особи****. Враховуючи, що у статті відсутнє прізвище, ім'я та по батькові, а є посилання лише на те, що дана особа є вчителем та співпрацювала з газетою «Пошук», відсутні підстави для задоволення позовних вимог*[2]. На практиці можливі виключення з даного прикладу

[1] *Рішення* Ленінського районного суду м. Запоріжжя від 19.12.2012 р. по справі № 0814/8750/2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/28353940; *Ухвала* Апеляційного суду Запорізької області від 10.04.2013 р. по справі № 0814/8750/2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30670821.

[2] *Рішення* Краматорського міського суду Донецької області від 22.12.2010р. по справі № 2-4677-2010 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/13109474.

у випадку, коли контур особи має характерні ознаки та суттєво, неповторно відрізняється від інших осіб.

По-друге, ***наявність у зображенні зовнішнього вигляду людини в цілому або окремих частин тіла, здатних до індивідуалізації за індивідуальними ознаками.*** Як зауважує Т. С. Романченко, зображенням особи є не тільки зовнішній вигляд особи в цілому, а й окремі частини тіла, за умови, що вони дозволяють ідентифікувати зображену особу, тобто з їхньою допомогою можна скласти повне (цілісне) уявлення про людину[1]. Слід погодитися з В. А. Мужановою, що головне у зображенні — наявність тих або інших ознак, характерних саме для цієї особи. Такими ознаками, зокрема, можуть стати деталі, зображені разом з людиною, її фігура, одяг, зачіска, поза, вигляд зі спини або навіть силует тіні[2].

Зазначений критерій щодо окремих елементів зовнішності (частин тіла) застосовується як виключення. Вважається можливим здійснення захисту права на зображення окремих частин тіла у тому разі, якщо їм притаманні певні особливості, що відрізняють їх від аналогічних частин тіла інших людей. Наприклад, мова може йти про використання у спортивних клубах чи спортивних виданнях фотографій із зображенням частин тіла бодібілдерів. У певних випадках рельєф їх тіла може бути неповторним і таким, що легко упізнається для фахівців у цій сфері професійного спорту.

У випадках, коли ідентифікувати особу за частинами тіла неможливо, у задоволенні позову відмовляють. Як приклад можна навести таку справу. *В рамках кримінального провадження були зроблені та використовувалися фотокартки поранень померлого, без зазначення його персональних даних. Позивачкою були заявлені вимоги про неправомірне використання таких фотокарток, але не наведено доводів щодо характерних рис померлого, за якими вони впізнали його на фотознімку. Крім того позивачкою не надано доказів, що фотографії використовувалися поза судових засідань. Враховуючи викладене та те, що за внутрішнім переконанням суду встановити особу з продемонстрованих знімків неможливо, оскільки останні виконані неякісно, містять зображення частини голови (вид зліва зверху) та частини грудної клітини, що унеможливлює ідентифікацію зображеної особи, в задоволенні позовних вимог відмовлено в повному обсязі*[3]. Безперечно, слід погодитися з таким рішенням суду, адже у подібних випадках важливим є надання інформації саме про відмінності частин тіла або рис зображеної особи, які впливатимуть на впізнання особи.

[1] *Романченко Т. С.* Зображення як об'єкт особистого немайнового права фізичної особи. — С. 355–358; *Афанасьева Е. Г.* Как защитить право ребенка на собственное изображение на телевидении. — С. 110–111.

[2] *Мужанова В. А.* Понятие изображение в германском праве. — С. 97–98.

[3] *Рішення* Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська від 17.03.2014 р. по справі № 200/8909/13ц [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37804053; *Ухвала* Апеляційного суду Дніпропетровської області від 12.06.2014 р. по справі № 200/8909/13-ц [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39214893.

Також трапляються приклади спорів щодо захисту права на зображення окремих частин тіла в зарубіжних країнах. Як звертають увагу В. Погуляєва та І. Тулуб'єва, при аналізі матеріалів судової практики в 2003 р. у кількох судах міста Москви розглядалися позови про порушення права на зображення, предмет яких можна віднести до казусів. В одному випадку був опублікований фотознімок із зображенням дівчини-моделі зі спини, у другому — оголена нижня частина тіла іншої дівчини. Обидві дами посилалися на негативні моральні наслідки публікацій у вигляді реакції родичів, знайомих, колег по роботі. У задоволенні першої позовної заяви було відмовлено. Інший позов було залишено без розгляду, оскільки позивачка не надала доказів того, що використано саме її зображення, а також не змогла пояснити в процесі, хто саме впізнав її на знімку і міг би підтвердити це суду[1]. У даному випадку суд також обґрунтовано відмовив у задоволенні позовних вимог.

По-третє, ***наявність персональних даних (достатніх для ідентифікації особи), що супроводжують зображення, створює можливість впізнання особи, навіть за умови часткового приховування у зображенні рис обличчя.*** *Наприклад, при розгляді спору про неправомірне використання зображення позивача було встановлено, що інформація, викладена у статті, дозволила ідентифікувати позивача, оскільки: містила ім'я позивача за паспортом, його ім'я, яке використовується повсякденно друзями, та розкрила інші загальновідомі події з життя особи. Незважаючи на те, що додані до статті* ***фотографії закривають не все його обличчя, а лише очі****, при перегляді справи було встановлено, що посилання на відсутність експертизи про ідентифікацію особи, зазначеної у статті, та позивача є голослівними, оскільки про проведення такої експертизи представники відповідача у суді першої та апеляційної інстанції не заявляли. Крім того, експертизу щодо ідентифікації фізичної особи проводити немає потреби, оскільки позивач і особа, про яку йдеться в надрукованих у газеті статті та фотознімках, — фактично є однією й тією ж людиною*[2]. У даному випадку судом цілком обґрунтовано було заявлено про відсутність необхідності проведення експертизи щодо встановлення зображеної особи. Слід підтримати позицію про можливість самостійної

[1] *Погуляев В.* Право на изображение / В. Погуляев, И. Тулубьева // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. — 2004. — № 3. — С. 42–43.

[2] *Рішення* Галицького районного суду м. Львова від 03.04.2013 р. по справі № 461/1609/13-ц [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/30500467; *Рішення* Апеляційного суду Львівської області від 23.12.2013 р. по справі № 461/1609/13 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37380550.

ідентифікації суддею позивача та зображеної особи, адже у більшості випадків це уявляється можливим.

При розгляді іншої справи судом встановлено, що в газеті «Обзор» у рубриці «Опыт» було опубліковано статтю під назвою «Фемида с загребущими руками», під заголовком якої розміщено ***фотографію із зображенням судді (позивача) під час здійснення правосуддя****. Виходячи з того, що фотографія позивача розміщена під статтею, у якій подана негативна інформація про недовіру українців судам через корупцію, з урахуванням назви статті, характеру поширеної у статті інформації, яка хоча і не стосується позивача по справі, проте розміщена в газеті без дозволу позивача, суд дійшов висновку про обґрунтованість позовних вимог про захист честі, гідності та ділової репутації та прийняв рішення про компенсацію моральної шкоди у розмірі 20 000 грн. При перегляді справи в цій частині рішення змінено не було*[1]*. У 2012 р. колишній головний редактор подав заяву про перегляд зазначеного рішення Апеляційного суду м. Києва у зв'язку з нововиявленими обставинами. В обґрунтування своєї заяви посилався на наявність ухвали колегії суддів Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ, коли за аналогічним позовом прийнято протилежне рішення. Він вказував на те, що не було надано доказів тотожності з опублікованою в газеті фотографією. Отже, рішення суду базується на припущеннях позивача, що на фотографії в газеті був саме він. Але в задоволенні заяви було відмовлено, враховуючи, що протилежні судові рішення за аналогічними позовами не є нововиявленими обставинами у справі*[2]. У представленій справі судом також не було встановлено необхідності проведення експертизи тотожності, адже, як вже було зазначено у дослідженні, про тотожність йдеться, коли потрібно встановити факт подібності особистості (як під час дослідження трупа або аналізу дій особи), а не факт зображення, а тому рішення є цілком обґрунтованим.

По-четверте, ***тривалість показу зображення людини.*** У науковій літературі погляди щодо можливості впливу тривалості показу на можливість впізнання різняться. Наприклад, В. А. Мужанова вважає, що тривалість показу зображення зазвичай не впливає на можливість впізнання. Достатньо навіть 2 або 4 секунд для того, щоб упізнати особу. Для критерію впізнання особи не вимагається швидкий перегляд, оскільки це надало б можливість захистити інтереси тільки відомих осіб. Достатня можливість ідентифікації зображення особи серед певного кола знайомих[3]. Інші автори вважають, що неможлива ідентифікація особи у зв'язку з швидким чергуванням зображень[1]. Незважаючи на протилежність висловлених позицій, видається доцільним враховувати зазначений критерій з огляду на конкретні обставини справи.

У телепрограмі «Критична точка» на каналі «ТРК України» відповідач відкрито продемонстрував на всю Україну фото позивачки з відкритим обличчям у спідній білизні (поряд із фотографіями інших дівчат у спідній білизні), прокоментувавши при цьому діяльність, якою її примушували займатися (у вересні 2009 р. вона стала жертвою організованої злочинної групи, яка займалася торгівлею людьми). Дана телепрограма декілька тижнів була розміщена в Інтернеті, крім цього, сама позивачка на різних Інтернет-сайтах особисто розміщувала свої фотографії аналогічного змісту, без застережень щодо їх використання. Враховуючи це, було встановлено, що демонстрація відповідачем в ефірі телеканалу протягом кількох секунд фотографії позивачки серед зображень інших осіб жодним чином не принизила її честь і гідність, а відтак і не заподіяла їй моральної шкоди. Відповідач в телепрограмі жодного разу не згадав про позивачку і не назвав її прізвища, а його висловлювання виражали лише його власну думку щодо діяльності модельної агенції. На підставі викладеного у задоволенні позову було відмовлено[2]. У даній справі, незважаючи на різні способи поширення фотографій, зокрема, що відповідачами демонстрацію було здійснено через програму національного телебачення та Інтернет, а позивачкою — через Інтернет-сайти, була звернута увага на рівнозначність кола людей, які під час короткої трансляції здатні були впізнати позивачку.

По-п'яте, ***якість представленого зображення людини.*** За загальновизнаною позицією, право на власне зображення не порушується, якщо зображення має незначні габарити, низьку якість, що унеможливлює впізнання людини. Відносно особливостей людини, які дозволяють ідентифікувати, судами застосовується широкий підхід, який дозволяє здійснювати гнучку та динамічну інтерпретацію умов ідентифікації[3].

Щодо впливу якості зображення на можливість ідентифікації особи можна навести такий приклад. *Позивачка працювала в туристичному агентстві «Мелодія-тур» та надала свою фотографію, яку зробила на березі моря влітку для створення макета реклами. Після звільнення позивачка дізналася, що відповідач незаконно займається туристичною діяльністю від свого імені і при цьому викорис-*

[1] *Рішення* Апеляційного суду м. Києва від 25.06.2009 р. по справі № 22-3118/2009 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/10433459.

[2] *Ухвала* Апеляційного суду м. Києва від 26.04.2012 р. по справі № 8-2690/30/2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/24439139.

[3] *Мужанова В. А.* Понятие изображение в германском праве. — С. 99.

[1] *Synodinou T.* Image Right and Copyright Law in Europe: Divergences and Convergences // Laws. — 2014. — N 3. — P. 181–207; doi:10.3390/laws3020181.

[2] *Рішення* Луцького міськрайонного суду Волинської області від 16.05.2011 р. по справі № 2-2129/11 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/23852303; *Ухвала* Апеляційного суду Волинської області від 22.08.2011 р. по справі № 2-2129/11 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/18016756.

[3] *Synodinou T.* Вказ. ст. — P. 181–207.

товує її фотографію для реклами свого турагентства. Фотознімки, що підтверджують факт наявності реклами з її фотографією, були розміщені на рекламному стенді в м. Олександрія. При розгляді справи позивачка не надала відповідних доказів порушень, а також — найголовніше — з наданих ксерокопій рекламних оголошень неможливо розгледіти особу, зображену на фотографії. У задоволенні позовних вимог було відмовлено[1]. Неякісне відтворення фотографії впливає на можливість впізнання особи, і на це необхідно звертати увагу при розгляді спорів про захист права на власне зображення.

Безперечно, представлені критерії не мають вичерпного переліку, але вони у своїй сукупності можуть враховуватися для можливості ідентифікації (впізнання) зображеного іншими особами (колом знайомих чи родичів), а тому їх доцільно враховувати у правозастосовній практиці при розгляді справ про захист права фізичної особи на власне зображення.

Представлена система ознак зображення людини дозволяє відмежувати його від зовнішнього вигляду людини та зробити висновок про те, що на відміну від зовнішнього вигляду, який належить до особистих немайнових благ, зображення особи є нематеріальним благом, але не входить у систему особистих немайнових.

Також для розмежування зазначених об'єктів уявляється доцільним проаналізувати питання про визначення системи **факторів, що впливають на зображення особи**, розгляд якого також важливий на етапі характеристики зазначеного об'єкта як нематеріального блага.

За своєю природою фактори, що впливають на зображення особи, мають як об'єктивний характер (не залежать від волі зображуваної особи), так і суб'єктивний характер (визначаються волею зображуваної особи). Їх класифікацію доцільно проводити залежно від етапів підготовки до виконання та виконання зображення людини.

Умовно фактори, що впливають на зображення людини, можна поділити на дві групи: по-перше, фактори, які впливають на зображення на підготовчому етапі до його створення та, по-друге, на етапі виконання зображення людини.

По-перше, на підготовчому етапі до виконання зображення людини важливою є ***ідея представлення зображення людини***, котра може проявлятися у художній (змістовній) концепції зображення особи та у властивостях засобів виконання зображення особи.

Художня (змістовна) концепція зображення може стосуватися як власне особи, так і зображення у цілому. На прикладі фотографій дослідники звертають увагу на те, що художня концепція є проявом ідеї, авторської індивідуальності, його чуття. Саме художнє чуття наближує діяльність фотографа до діяльності художника[1], завдяки чому фотографія несе в собі відбиток індивідуальності автора, його розуму, його фантазії[2]. Індивідуальність може проявлятися в особливому настрої, специфічній тематиці (сюжеті) й особливостях її подання, композиції, відтінках кольору[3], виборі часу, пункті фотографування, постановці групи, аксесуарах[4], у наданні предмету або обличчю належного ракурсу, у групуванні їх[5], розміщенні моделі в певній позиції, створенні красивих рефлексів, пом'якшенні грубих тіней, переходів тощо.

[1] *Заочне* рішення Олександрійського міськрайонного суду Кіровоградської області від 13.12.2010 р. по справі № 2-3723/10 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/12866559.

Як приклад можна навести незвичний фотопроект американського медіафотографа Закари Скотта, котрий створив серію фотографій для статті на тему «А що, якщо вік — це тільки образ мислення?» для видання «The New York Times». На фотографіях маленькі діти виглядають як старі та демонструють тезу про те, що «вік — це лише цифри». У душі людина залишається молодою[6] (додаток 5).

Іншими прикладами є: проект за участі дітей Адель Энерсен «Коли моя дитина мріє»[7], яка створює імпровізовані декорації, перетворюючи звичайні речі у казкові атрибути снів своєї доньки; сюрреалістичні фотографії Олега Оприска, Джоела Робінсона, які створюють удосконалені сцени з реального життя, кожна з яких має свою історію.

Художній рівень фотографії частіше залежить саме від вибору мотиву, ніж від способу його вираження. Як зазначає Н. Сидоріна, рішення німецьких судів у цій сфері балансують між наданням правового захисту творчим фотографіям і необхідністю захисту свободи мотиву. Надмірний захист авторських прав міг би стати великою проблемою для фотографів: одного разу використаний у фотографії мотив був би закритий для інших авторів[8]. Аналогіч-

[1] *Канторович Я. А.* Основные идеи гражданского права / Я. А. Канторович ; с предисл. проф. А. Малицкого. — Харьков : Юрид. изд-во НКЮ УССР, 1928. — С. 221.

[2] *Спасович В.* Права авторскія и контрафакція / В. Спасович. — Санкт-Петербургъ : Изд. книгопродавца и типографа М. О. Вольфа, 1865. — С. 42.

[3] *Мажинская Н. Г.* Нормативно-правовые основы регулирования защиты авторских прав на фотографические произведения в России, США и Германии / Н. Г. Мажинская, Р. А. Мажинский // Актуальные проблемы российского законодательства : сб. ст. — Москва, 2014. — Вып. 8. — С. 89–90.

[4] *Миллеръ П.* Фотографическая собственность / П. Миллеръ. — Санкт-Петербургъ : Тип. А. Суворина, 1883. — С. 4–5.

[5] *Проектъ* статей объ авторскомъ правъ на литературныя, музыкальныя и художественныя произведенія съ объясненьями. — Санкт-Петербург, 1899. — С. 171–172.

[6] *Grierson B.* What if Age Is Nothing but a Mind-Set? [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nytimes.com/2014/10/26/magazine/what-if-age-is-nothing-but-a-mind-set.html?_r=1.

[7] *Adele Enersen* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://adeleenersen.com.

[8] *Сидорина Н.* Фотография в авторском праве России и Германии. — С. 20; *Сидорина Н.* Субъекты и объекты авторских прав на фотографии в России и Гер-

ним чином художня концепція проявляється й у інших формах об'єктивізації зображення людини.

Властивості засобів виконання зображення. При створенні творів їх кінцевий результат зумовлюється також якістю апаратури, засобів, які використовуються (крейда, олівці, акварель, фотоапарати тощо). На практиці досить часто трапляються випадки, коли зображення створюються завдяки оригінальним засобам. Як приклад можна навести портрет Стіва Джобса, виконання якого відбулось з використанням техніки Apple[1] (додаток 6). Іншим прикладом є роботи китайської художниці Хонг Йі (творчий псевдонім Red), виконані дуже незвичайними способами. Наприклад, повністю із слідів кавової чашки (портрет італійського музиканта Лучо Далла (додаток 7)). Також для роботи художниця використовує свічки, квіти у вазонах та інше[2].

Як приклад технічних засобів виконання зображення можна навести роботи британського художника Хью Тьорві, який вирішив побачити людину наскрізь у буквальному розумінні слова. Він не став шукати в собі екстрасенсорні здібності, натомість створив за допомогою рентгенівського устаткування приголомшливу фотосесію, розфарбувавши знімки вручну[3].

Різноманітні оригінальні засоби виконання обирають й інші творчі особистості. Рейвен Коллінз, очевидно, єдиний у світі художник, що створює посмертні портрети людей і тварин з їх же попелу. Такий вид мистецтва зацікавив її зовсім нещодавно, але, як заявляє сама Рейвен, він уже складає 90 % усього її бізнесу[4]. На практиці також зустрічаються інші випадки, коли портрети створюються нетрадиційними предметами з використанням нетрадиційних для сфери образотворчого мистецтва матеріалів[5].

Досить часто в роботах поєднуються художня концепція, майстерність виконання й оригінальні засоби виконання зображень, які також зумовлюють оригінальність роботи.

мании // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. — 2015. — № 5. — С. 69–70.

[1] *Василий.* Изображение Стива Джобса из продуктов Apple [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ukrainianiphone.com/2009/08/izobrazhenie-stiva-dzhobsa-iz-produktov-apple/?am_force_theme_layout=mobile [11.08.2009].

[2] *Художница* Хонг Йи (Hong Yi) aka Red [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.liveinternet.ru/tags/%ED%E5%EE%E1%FB%F7%ED%FB%E5+%EF%EE%F0%F2%F0%E5%F2%FB [13.03.2013; 13:43].

[3] *Необычные фотографии:* люди в рентгеновских лучах (14 фото) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://pressa.tv/foto/40156-neobychnye-fotografii-lyudi-v-rentgenovskih-luchah-14-foto.html [03.06.2015].

[4] *Портреты* из пепла от Рэйвен Коллинз [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.bugaga.ru/interesting/1146725747-portrety-iz-pepla-ot-reyven-kollinz.html#ixzz3wyI0Sgc7 [20.04.2011].

[5] *Необычные* картины или художники со странностями [Електронний ресурс]/ — Режим доступу: http://morefactov.ru/fact/neobychnye-kartiny-ili-xudozhniki-so-strannostyami.

По-друге, на етапі **виконання зображення**, зокрема: об'єктивні умови створення зображення (місце, час та умови створення зображення) та суб'єктивні (творче виконання (майстерність) автора, застосування прийомів та засобів редагування первинного зображення).

Місце, час та інші умови створення зображення. Різноманітні як природні (зокрема погодні умови, час дня, місце), так і штучно створені умови (зокрема освітлення), здійснення зйомки певним чином можуть впливати на зображення людини у створюваній формі об'єктивізації.

Творче виконання форми об'єктивізації зображення (майстерність). Як вірно зазначає Д. Г. Чайников, враховуючи, що зовнішній вигляд фізичної особи — явище динамічне і може змінюватися внаслідок різних стилів або деталей одягу, емоцій, що виражаються в міміці, характеру діяльності, якою займається людина в конкретний момент фіксації, та інших зовнішніх і внутрішніх чинників, творчий підхід особи, що здійснює відображення (що створює зображення), впливає на кінцевий вигляд зображення (наприклад, портрет, карикатура)[1].

У фотографічній творчості майстерність автора при виконанні твору проявляється у вчиненні певних дій (які у сукупності впливають на якість зображення), а саме: попередня підготовка пластинок, вибір місця для постановки апарата, хмарність, кут, під яким проміні сонця падають на предмет[2], тобто вміння скористатися належним освітленням[3], навички (підбір об'єктивів, лінз, вплив і якість фотографічного шару тощо)[4], знання справи, знання і законів фотографічної оптики, і спектральних властивостей джерел світла, світлофільтрів і стабілізаторів, визначальних властивостей проявника[5], підбір налаштувань, різкості[6] та інше.

Аналогічні дії як прояв майстерності наводяться й у коментарі до закону Російської імперії про авторське право 1911 р.[7] Без участі людини фотокамера не здатна здійснити підготовчу роботу для одержання твору фотомистецтва: визначити потрібний ракурс,

[1] *Чайников Д. Г.* Правовая природа изображения... — С. 173–176.

[2] *Пиленко А.* Международныя литературныя конвенціи / А. Пиленко. — Санкт-Петербургъ, 1894. — С. 467–483.

[3] *Проектъ* статей объ авторскомъ правъ на литературныя, музыкальныя и художественныя произведенія. — С. 171–172; *Мажинская Н. Г.* Вказ. ст. — С. 89–90.

[4] *Миллеръ П.* Вказ. пр. — С. 3–4.

[5] *Рейн Ѳ.* Авторское право на фотографическіе снимки, производимые членами ученыхъ и просвѣтительныхъ обществъ въ области научной фотографіи : доклад, читанный въ засѣданіи Естественно-Истрической Секціи Общества Изслѣдователей Волыни 18 февраля 1912 г. Изданіе Общества Изслѣдователей Волыни / Ѳ. Рейн. — Житоміръ, 1912. — С. 11.

[6] *Право* интеллектуальной собственности : учеб. пособие для студ. вузов, обучающихся по спец. «Юриспруденция» / под ред. Н. М. Коршунова, Н. Д. Эриашвили. — Москва, 2011. — С. 98.

[7] *Законъ* объ авторскомъ правѣ съ изложеніемъ разсужденій и матеріаловъ, на коихъ онъ основанъ / составил Д. А. Коптевъ. — Санкт-Петербургъ : Изд. Юрид. Книж. Магазина Н. К. Мартынова, 1911. — С. 42, 263.

силу освітлення, точку знімання для найкращого відображення об'єкта зйомки, тому можна беззаперечно стверджувати, що фотографія є проявом креативності фотомитця, а фотокамера — механізмом втілення творчої ідеї автора, відображення в реальності образу вказаного твору, що зафіксований у його пам'яті, та який спрямовував митця на пошук об'єкта фотозйомки[1].

Також у фотомистецтві можна говорити про застосування подвійної або багатократної експозиції, що впливає на змістовне наповнення фототвору. Прикладом творчого виконання виступають фотоколажі Томаса Барбе, що вважаються одними з найекспресивніших явищ у світі чорно-білої фотографії. На перший погляд здається, що його роботи виконані за допомогою виключно графічних редакторів, але насправді — це магія умілих рук і результат подвійної експозиції[2]. Сучасні фотографи створюють дуже цікаві проекти завдяки суміщенню декількох фотографій у колаж, котрий представляє портрет людини. Прикладом є фотопортрети-мозаїки Мауріціо Галимберті (додаток 8)[3].

Отже, на даному етапі існує безліч різноманітних прийомів, які завдяки їх застосуванню здатні вплинути на оригінальність зображення особи.

Редагування змістовного наповнення зображення. Наступна обробка негативу та ретуш[4] також впливають на зображення. Проявляючи фотографії, їх автор (фотограф) у своїй лабораторії використовує хімічні реактиви, продивляється кожен кадр, оцінює їх виразність та естетичну цінність, аналізує їх якість, друкує позитиви. Фотограф може використовувати особисті творчі підходи щодо наведення ретуші, поділення деталей та підкреслення ефектів зафіксованих зображень на фотографії, а також може збільшувати зображення в різних формах або використовувати такі прийоми, як фотомонтаж, дифузія, перерваний процес проявлення та ін.[5]

Як приклад слід відмітити проект «Знайте, де Ви стоїте», автор якого — фотограф Сет Тарас намагається завдяки технічним засобам редагування фото розповісти про події, що відбувалися у конкретному місці кілька десятків років тому.

---

[1] *Пічкур О. В.* Обгрунтування нового визначення поняття «фотографічний твір» у законодавстві України з питань авторського права / О. В. Пічкур, В. О. Пічкур // Питання інтелектуальної власності : зб. наук. пр. / редкол.: О. П. Орлюк [та ін.]. — Київ, 2012. — Вип. 10. — С. 135–137.

[2] *Необычные* фотографии Томаса Барбе [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://namba.tj/blogs/post.php?id=5451 [04.01.2014; 03:46].

[3] *Мозаичная* личность: оригинальные фотосессии знаменитостей от Maurizio Galimberti [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.kulturologia.ru/blogs/010313/17952.

[4] *Проектъ статей* объ авторскомъ правъ на литературныя, музыкальныя и художественныя произведенія съ объясненіями. — С. 171–172.

[5] *Штефан О.* Фотографічний твір як специфічний об'єкт охорони авторським правом // Теорія і практика інтелектуальної власності. — 2007. — № 3. — С. 4.

Іншими прикладами є фотопроекти Дайсуки Такакури «Monodramatic» про альтернативні версії самого себе[1], фотопроект Габриеля Агирре «Dépliage du soi»[2], у яких автори суміщують декілька зображень особи в одному.

У сучасних умовах зміни в початкове зображення вносяться за допомогою спеціальних програмних засобів, що дозволяють не лише поліпшити тонові характеристики зображення, але і змінювати пропорції особи, контури окремих елементів зовнішності. У результаті можна отримати зображення, яке або значно, або несуттєво відрізняється від первинного[3]. Як приклад можна навести проект Крістіана Джиротто «Внутрішня дитина», який завдяки ретуші створює зображення дорослих людей, які ніби-то перетворилися на дітей (додаток 9). Іншим прикладом зміни зображення особи за допомогою спеціальних редакторів є фотопроект «Моделі у реальному житті» венгерського фотографа Флори Борсі, який змінював зображення зовнішності моделей задля їх схожості з прототипами відомих полотен митців початку XX ст.[4] (додаток 10).

Як приклад також можна навести «Генетичні портрети», які створив дизайнер і фотограф Ульрік Коллет. На своїх фотографіях він поєднав у графічному редакторі обличчя родичів. Вийшло дуже креативно і незвично. Дивує те, наскільки схожі усі члени сім'ї між собою[5] (додаток 11).

Схожі риси обличчя людей графічний дизайнер і художник Джордж Шамун узяв за основу своєї нової серії «Iconatomy». У пошуках схожості Джордж пильно вивчав зовнішність поп- і кіноікон різних епох. Без використання коректорських властивостей графічних редакторів образи представників світу кіно і музики художник об'єднав у цілісні колажі. Приналежність зірки до певного часу автор підкреслив чорно-білою та кольоровою гамою[6] (додаток 12). Також графічні редактори застосовував Педро Берг Йоснен для створення віртуального зображення ідеальної людини, котра суміщує риси самих красивих знаменитостей (додаток 13). Наведені приклади демонструють різноманітні художні ідеї, що

---

[1] *Множество*: серия причудливых фотографий «Я и мои клоны» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.kulturologia.ru/blogs/260315/23818.

[2] *В поисках* смысла жизни: люди-«клоны» в фотопроекте от Gabriel Aguirre [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.kulturologia.ru/blogs/240613/18479.

[3] *Зинин А. М.* Особенности проведения судебно-портретных експертиз в гражданском судопроизводстве // Цивилист. — 2012. — № 1. — С. 98–102.

[4] *Модели* с абстрактных полотен в реальной жизни — оригинальный фотопроект «The real life models» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.kulturologia.ru/blogs/101013/19000.

[5] *Необычные* портреты [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.liveinternet.ru/users/bogsve/post248356844/ [17.11.2012; 17:32].

[6] *Аноним*. Джордж Шамун: Iconatomy [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://fishki.net/tag/dzhordzh-shamun/ [21.09.2011; 08:25].

втілюються у життя за допомогою фоторедакторів. В арсеналі сучасного фотографічного (як і кіно- або ж телевізійного) «документатора» немало можливостей і засобів виражати себе у своїх фотографічних творіннях за допомогою випробуваних засобів композиції, ракурсів, перспективних скорочень, варіювання об'єктивами з різними фокусними відстанями, мірою відтворення тональності зображення, мірою передачі кольорів, контрасту, трансформацією фотозображення в процесах фотохімічної обробки, ретуші, монтажу тощо[1]. Для художника-живописця комп'ютерні технології в живописі надають можливість розширити та втілити свої творчі ідеї, є унікальною технічною можливістю створювати будь-які форми, стилізувати їх за допомогою різних програм, створювати виразні образи, економлячи при цьому масу часу[2]. Застосування комп'ютерних програм дозволяє вносити зміни, пов'язані зі змінами форми і змісту фотографій та інших художніх творів; створювати колажі або частково поєднувати частини фотозображень із застосуванням комп'ютерної графіки, живопису. Також як приклад можна навести роботи Лоли Дюпре, яка створює колажі завдяки творчій праці (колажуванню старих фото з використанням вирізаних шматочків фотографій)[3] (додаток 14).

Крім цього можливо поєднання художньої творчості з механічною. Як приклад можна навести результати творчої діяльності таких авторів. Бен Гейне — бельгійський художник, карикатурист, фотограф придумав новий вид мистецтва — поєднання фотографії і малюнка (серія «Фотокамера vs. олівець») (додаток 15)[4]. Крім цього, отримали популярність фотопроекти, в яких при створенні фотографій використовуються вже створені фотороботи. Наприклад, проект Джейсона Пауелла «Дивлячись у минуле»[5] дозволяє поглянути на вулиці США початку минулого століття, проект Тейлора Джонса «Дорогий Фотограф» (Дорога серцю фотографія)[6] розкриває окремі спогади людей.

Сучасні технології виконання зображення, різноманітні форми його існування дозволяють класифікувати його за різними підставами.

З врахуванням положень ст. ст. 307, 308 ЦК України зображення людини можна класифікувати на декілька видів *залежно від способів, прийомів, засобів, що застосовуються для фіксації (відтворення) її зовнішнього вигляду*. Ще В. Б. Гуревич наголошував, що слід відрізняти зображення, які виконані художнім способом, від зображень, виконаних механічним способом, особливо за допомогою фотографії. Художній твір не є відтворенням даної особи, а є лише уявленням художника про цю особу, в той час як фотографія надає повне зображення особи й у цьому її небезпечний бік[1]. Даний розподіл форм об'єктивізації зображень, з врахуванням розвитку технічних можливостей сьогодення, може бути доповнений зображеннями, виконаними комп'ютерно-програмним або змішаним способом. Особливості правової охорони інтересів особи, залежно від виду зображень, будуть розглянуті у наступних підрозділах дослідження.

Також можна навести й інші підстави для класифікації форм об'єктивізації зображення людини.

За ***способом вираження***: зображення *динамічної форми* (пародійні та інші виступи); *зображення статичної форми* (твори живопису, портрети, фотографії тощо).

За ***сприйняттям***: *зображення, які стають доступними завдяки технічним засобам* (зображення в аудіовізуальних творах); *зображення, які стають доступними завдяки їх безпосередньому сприйняттю* (портрети живопису, скульптурні зображення); *зображення, що можуть бути доступними як за допомогою технічних засобів, так і безпосередньо* (наприклад, пародії можуть бути доступні як безпосередньо (завдяки їх «живому» виконанню), так і за допомогою відтворення їх технічними засобами).

За ***зв'язком оригіналу примірника форми об'єктивізації з зображенням***: зображення, що *тісно пов'язані з формою об'єктивізації* (пародії, портрети живопису, скульптурні зображення); зображення, в яких *відсутній тісний зв'язок з формою об'єктивізації* (це так звані фотографічні твори, за виключенням самобутніх), які можливо відтворити в декількох примірниках (копіях) у будь-якій матеріальній формі, що не впливає на визначення їх цінності.

За ***значенням використання зображення людини*** у формі об'єктивізації розрізняють: *зображення, що є основним об'єктом використання* та *зображення, яке не є основним об'єктом використання*[2].

В залежності від ***самостійності створення*** зображення: *оригінальні зображення* та *похідні зображення (копії),* що представлені в інших за формою об'єктах охорони авторського права.

Залежно від ***ступеня творчого характеру праці автора зображення***: *творчі (оригінальні)* та *звичайні (з мінімальним ступенем оригінальності).*

[1] *Черняков Б. И.* Вказ. пр. — С. 19.
[2] *Прохоров С. А.* Компьютерные технологии в современной живописи // Известия Алтайского государственного университета. — 2012. — № 2. — С. 205.
[3] *Калейдоскопические* портреты Лолы Дюпре (Lola Dupré) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.kulturologia.ru/blogs/110809/11386.
[4] *Ben Heine* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.benheine.com.
[5] *Jason E.* Powell, Cameraist [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://jasonepowell.com.
[6] *Dear Photograph* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://dearphotograph.com.

[1] *Гуревич В. Б.* Право на собственное изображеніе въ нѣмецкой юриспруденціи // Право. — 1904. — № 37. — С. 1786.
[2] Питання щодо визначення основного об'єкта використання буде розкрито у наступних розділах дослідження.

Залежно від ***суб'єкта створення***: звичайні зображення, створені у повсякденному житті; наукові зображення, створені суб'єктами науково-технічної діяльності або спеціальними пристроями з науковою метою; спеціально санкціоновані зображення, створені посадовими особами відповідно до наданих їм повноважень або спеціальними пристроями у випадках, передбачених законом.

За ***значимістю інформації про зображену особу***: зображення з інформацією про публічне життя та суспільно значимі події; зображення з інформацією про приватне життя фізичних осіб (конфіденційну інформацію); зображення з інформацією про приватне життя публічних осіб, які є суспільно значимими.

За ***режимом доступу***: зображення приватного доступу (доступ до яких визначається фізичною особою); зображення локального доступу (доступ до яких встановлюється на локальному рівні); зображення загальнопублічного доступу (знаходяться у загальному доступі); зображення спеціально санкціонованого доступу (доступ до яких встановлюється спеціально уповноваженими особами).

За ***режимом контролю за змістом зображень***: такі, що перебувають у вільному обороті; такі, що перебувають в обмеженому обороті (наприклад, встановлюється віковий ценз або часовий ценз обороту зображень); такі, що заборонені для публічного обороту (наприклад, внаслідок невідповідності вимогам законодавства про захист суспільної моралі).

За ***суб'єктом встановлення правового режиму доступу до зображень***: такий, що визначається зображеною особою; автором або іншим володільцем майнових прав на форму об'єктивізації зображення; власником форми об'єктивізації зображення як особистого папера; суб'єктом владних повноважень у випадках, визначених законом.

Залежно від ***режиму охорони форми об'єктивізації зображення***: охорона як результату творчої діяльності; як об'єкта права власності, як документа з фонду архіву[1], як документів з матеріалів судових справ[2] тощо. Викладене свідчить про різноманітність застосування правових режимів охорони до форми об'єктивізації зображення людини.

[1] *Про Національний* архівний фонд та архівні установи : Закон України від 24.12.1993 р. № 3814-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 15. — Ст. 86; *Про затвердження* Порядку користування документами Національного архівного фонду України, що належать державі, територіальним громадам : наказ М-ва юстиції України від 19.11.2013 р. № 2438/5 // Офіційний вісник України. — 2013. — № 92. — Ст. 3435; *Про затвердження* Правил організації діловодства та архівного зберігання документів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях : наказ М-ва юстиції України від 18.06.2015 р. № 1000/5 // Офіційний вісник України. — 2015. — № 52. — Ст. 1699.

[2] *Про затвердження* Інструкції з діловодства в місцевих загальних судах, апеляційних судах областей, апеляційних судах міст Києва та Севастополя, Апеляційному суді Автономної Республіки Крим та Вищому спеціалізованому суді України з розгляду цивільних і кримінальних справ [Електронний ресурс] : наказ Держ. судової адмін. від 17.12.2013 р. № 173. — Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/rada/show/v0173750-13.

Запропоновані підстави для класифікації зображення людини надають можливість усесторонньо охарактеризувати окремі види зображень, особливості встановлення та визначення змісту режиму охорони. Викладене свідчить про різноманітність підходів до визначення форм об'єктивізації зображення, відмінності у правовій охороні форм об'єктивізації як об'єкта цивільного права та дозволяє запропонувати такі підстави для розмежування зовнішнього вигляду від зображення особи як нематеріальних благ.

По-перше, в залежності від наявності ознак блага, зображення людини є нематеріальним благом з особливими, притаманними йому ознаками як нематеріального блага, на відміну від зовнішнього вигляду людини, який є особистим немайновим благом людини з притаманними йому загальними та спеціальними ознаками особистого немайнового блага.

По-друге, в залежності від невіддільності від особи та можливості включення у цивільний оборот. Предметом втілення зовнішнього вигляду є тіло людини, а тому зовнішній вигляд внаслідок невіддільності від особи носія не здатний для перебування у цивільному обороті. Предметом втілення зображення людини є фотографії, художні твори або інші об'єктивні форми відтворення зовнішнього вигляду людини, що дозволяє перебувати матеріальним примірникам — носіям зображення у цивільному обороті. Отже, зображення людини, на відміну від зовнішнього вигляду, існує окремо від «оригінального носія зовнішнього вигляду» і завжди втілюється в об'єктивній формі, зокрема: в об'єктах права інтелектуальної власності, в об'єктах, які не належать до них, у третіх особах.

По-третє, в залежності від здатності до змін. Зміни у зовнішньому вигляді обумовлені системою факторів, які як частково залежать від волі людини, так і обумовлені іншими факторами, які непідвласні волі особи, зокрема, дією законів природи. Зовнішній вигляд відрізняється від зображення тим, що у першому випадку йдеться про динамічний об'єкт (зовнішній вигляд), який постійно змінюється залежно від емоцій людини, впливу будь-яких факторів; а в другому випадку — зображення здатне до внесення змін завдяки програмам та технічним пристроям та відображає статику або динаміку зовнішнього вигляду особи іноді лише у короткий проміжок часу. Зображення людини не завжди збігається з зовнішнім виглядом у момент відтворення, адже завдяки використанню програм-редакторів (зміни зовнішності у режимі реального часу, наприклад, програми «Looksery»[1]) можливим є створення зміненого зображення, відмінного від оригінального. Зміни у зовнішньому

[1] *LOOKSERY* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://looksery.com.

вигляді не вносять зміни у раніше створене зображення, аналогічно зміни у зображенні (наприклад, редагування за допомогою спеціальних програм) не вносять зміни у зовнішній вигляд людини.

З врахуванням проаналізованих ознак зображення людини та зовнішнього вигляду людини як нематеріальних благ, факторів, які впливають на їх формування, можна зробити висновок про відмінність природи зображення особи від природи зовнішнього вигляду людини та, відповідно, відмінний правовий режим охорони зазначених благ.

* * *

Дослідження зображення людини як нематеріального блага, його видів та притаманних йому ознак дозволяє зробити такі висновки.

1. Для усунення плутанини в позиціях науковців щодо вживання понять «зовнішній вигляд людини» та «зображення людини» вважаємо за доцільне вживати поняття «зовнішній вигляд людини» як безпосереднє зображення людини у певний момент часу та «зображення людини» як результат об'єктивізації (зокрема фіксації або відтворення) зовнішнього вигляду людини у фотографії, художньому творі тощо. Зображення людини є нематеріальним благом, але, на відміну від зовнішнього вигляду, не належить до категорії особистих немайнових благ.

Зображенням людини є зафіксована (фото-, кіно-, теле-, відеозйомкою тощо) або відтворена (завдяки застосуванню прийомів малювання, скульптурування тощо) в об'єктивній формі, доступній для зорового, тактильного, слухового сприйняття, інформація про зовнішній вигляд людини або його окремі елементи, котра містить, зокрема, індивідуальні ознаки і характерні риси обличчя, голови й інших частин тіла, фігури людини, рухів, одягу.

2. Зображенню людини як нематеріальному благу притаманні ознаки блага, як основні (нематеріальність, інформативність, немайновість, здатність до об'єктивізації, дуалізм, оборотоздатність), так і додаткові (наявність реальної або потенційної цінності; впізнаваність). Виявлені ознаки, у тому числі здатність до об'єктивізації, оборотоздатність, не дозволяють зображення людини віднести до категорії особистих немайнових благ.

3. Важливим для правозастосовної практики є вироблення критеріїв впізнаваності людини, тобто можливості встановлення зображеної особи іншими, зокрема колом родичів, друзів, знайомих або інших осіб. Огляд матеріалів судової практики та наукової доктрини дозволяє запропонувати такі критерії впізнаваності: наявність у зображенні характерних ознак зовнішнього вигляду людини; наявність у зображенні зовнішнього вигляду людини в цілому або окремих частин тіла, здатних до індивідуалізації за індивідуальними ознаками; наявність персональних даних (достатніх для ідентифікації особи), що супроводжують зображення; тривалість показу зображення людини; якість представленого зображення людини.

4. Фактори, що впливають на зображення людини, відрізняються від факторів, що впливають на зовнішній вигляд людини та виявляють відмінності у природі зазначених благ. Усі фактори можна систематизувати у дві групи. По-перше, фактори, які впливають на зображення на підготовчому етапі до його створення — це ідея представлення зображення людини, котра проявляється у художній (змістовній) концепції зображення; властивостях засобів виконання зображення. По-друге, на етапі виконання зображення людини: об'єктивні умови створення зображення (місце, час та інші умови створення зображення) та суб'єктивні умови створення зображення (творче виконання (майстерність) форми об'єктивізації зображення; редагування змістовного наповнення зображення).

5. Підставами для класифікації окремих видів зображень (з метою виявлення особливостей їх правової охорони) є такі: спосіб вираження; сприйняття; зв'язок оригіналу примірника форми об'єктивізації з зображенням; значення використання зображення людини; самостійність створення; ступінь творчого характеру праці автора, суб'єкт створення, значимості інформації про зображену особу; режим доступу; режим контролю за змістом; суб'єкт встановлення правового режиму доступу; режим охорони форми об'єктивізації.

6. Чинне законодавство України закріплює умови для охорони форми об'єктивізації зображення людини як результату творчої діяльності, як об'єкта інформаційних відносин, як особистих паперів. У випадку поширення на форму об'єктивізації режиму охорони як результату творчої діяльності діють загальні положення про строк правової охорони прав інтелектуальної власності на форму об'єктивізації, положення про розпоряджання майновими правами, захист у випадку невизнання, порушення або оспорювання прав інтелектуальної власності на форму об'єктивізації зображення. При поширенні на форму об'єктивізації інформаційного режиму охорони залежно від змістовного наповнення форми об'єктивізації зображення людини допускається обмеження доступу до форми об'єктивізації або встановлення спеціального режиму обороту форми об'єктивізації. Допускається охорона форми об'єктивізації зображення людини як особистих паперів. У таких випадках режим доступу визначається та встановлюється їх власником.

7. Визначення природи зовнішнього вигляду людини та зображення фізичної особи надають можливість розмежувати зазначені нематеріальні блага за такими підставами:

— наявність зв'язку з людиною та можливість бути об'єктом цивільного обороту (зовнішній вигляд на відміну від зображення людини є невіддільним від особи носія);

— відповідність ознакам нематеріального блага та, зокрема, особистого немайнового (зовнішній вигляд відповідає ознакам особистого немайнового блага на відміну від зображення людини, яке належить до нематеріальних благ, але не відповідає ознакам особистого немайнового блага);

— залежно від здатності до змін (зовнішність людини змінюється під впливом факторів, які не завжди залежать від волі особи; зображення людини здатне до змін завдяки застосуванню спеціальних програм та іншим способам).

Вказана класифікація дозволяє зробити висновок про відмінність у природі зазначених благ та відповідно й у певних особливостях правового режиму їх охорони, що дозволяє стверджувати про можливість розмежування права фізичної особи на зовнішній вигляд та права фізичної особи на власне зображення.

8. Визначення зображення людини як нематеріального блага з особливими, притаманними йому ознаками дозволяє запропонувати доповнити главу 15 «Нематеріальні блага» ЦК України ст. 200[1] «Зображення людини». Включення зазначеної норми у ЦК України одночасно з доповненням переліку особистих немайнових благ у ст. 201 «Особисті немайнові блага» зовнішнім виглядом людини допоможе на законодавчому рівні підкреслити відмінність понять «зовнішній вигляд людини» та «зображення людини».

1.3.

Об'єктивізація зовнішнього вигляду людини у фотографіях та інших художніх творах

Зовнішній вигляд людини може бути відтворений (зафіксований) у фотографіях, картинах, скульптурах, карикатурах, аудіовізуальних творах, знаках для товарів та послуг, при створенні сувенірної продукції тощо. Об'єктивізація зовнішнього вигляду людини у зазначених об'єктах може бути як результатом діяльності без елемента творчості (зокрема у випадку фотографування для документів, що засвідчують особу, для особистої справи тощо), так і результатом творчої праці митця (художника, фотографа, скульптура тощо). Тобто зображення створюється за участі суб'єкта-посередника у сприйнятті та переданні людського образу (автора твору).

Творчість є пізнанням нового, раніше невідомого. Це поняття досліджувалося в багатьох наукових роботах з авторського права. Творчий характер твору виявляється в новизні, оригінальності, авторській індивідуальності (неповторності). У судовій практиці склалася презумпція творчого характеру об'єкта авторського права, поки не доказано інше, тому автор при зверненні до суду не повинен доводити, що його твір є результатом творчої праці. Одним із способів спростування творчого характеру є надання відомостей про те, що такий самий результат був одержаний іншою особою при незалежній від іншої особи, паралельній розумовій діяльності[1].

Другим критерієм надання правової охорони творам як об'єктам авторського права є об'єктивна форма вираження. Слід зазначити, що до тих пір, поки твір існує у вигляді творчого задуму у свідомості автора як комплекс ідей, думок і образів, які не є доступними іншим особам без посередництва автора, він не має потреби в отриманні правової охорони та не отримує її. Для набуття авторсько-правової охорони твір повинен набути форми, відо-

[1] *Моргунова Е. А.* Авторское право : учеб. пособие / Е. А. Моргунова ; отв. ред. В. П. Мозолин. — Москва : Норма, 2008. — С. 73.

кремленої від свідомості автора, доступної для сприйняття іншими особами за допомогою органів слуху, зору, дотику, як, наприклад, письмової (рукопис, машинопис, нотний запис тощо), усної (публічне проголошення чи виконання тощо), форми звуко- або відеозапису (механічний, магнітний, цифровий, оптичний тощо), форми зображення (малюнок, ескіз, картина, план, креслення, кіно-, відео- або фотокадр тощо), об'ємно-просторової (скульптура, макет, споруда тощо) та ін.

Як вірно зазначають у науковій літературі, природа творчої праці полягає в тому, що цей процес є розумовим (інтелектуальним), пов'язаним зі значною витратою нервової енергії, усвідомленням навколишньої дійсності, її оцінкою, відображенням її в тих або інших (свідомих або таких, що сприймаються чуттєво) формах і т. ін. Інакше кажучи, творча праця — це праця свідомості, праця духовна. Дослідники виділяють такі компоненти творчого процесу. *Пізнавальна стадія* є необхідною для усіх видів творчості — і наукового, і технічного, і художнього. Для створення твору необхідно знати зображуваний предмет, суть усіх найважливіших сучасних досягнень науки і техніки тощо. *Оціночна стадія*. Досягнення поставленої мети вимагає від творчого працівника позитивно-критичної і водночас об'єктивної оцінки ситуації, що склалася. Правильна оцінка дозволяє адекватно поставити проблему. *Творча стадія* в різних видах творчої діяльності наповнюється своїми специфічними видами і формами діяльності. На цій стадії найвиразніше проявляються особливості відповідних видів творчості. *Стадія об'єктивізації* знає дві форми — індивідуальну (автор надає задуманому об'єктивної форми) та індустріальну (процес індустріального відтворення того, що створив автор). *Завершальна стадія* власне творчою не є, хоча і на ній не виключений подальший пошук, відпрацювання і концепції, і технічної ідеї, доопрацювання сценарію, літературного образу[1]. Наявність зазначених стадій при створенні зображення обумовлюється особистістю митця, умовами праці та іншими обставинами як суб'єктивного, так і об'єктивного характеру.

Отже, постає питання про встановлення балансу між правами суб'єкта, що виконує зображення людини, та правами особи, котра зображена або потенційно може бути зображена у художньому творі.

Конституція України, норми якої мають пряму дію, закріплює право кожного володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності (ст. 41); гарантує свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, авторських

[1] *Советское* гражданское право : учебник. В 2 т. Т. 2 / под ред. О. А. Красавчикова. — [3-е изд., испр. и доп.] — Москва, 1985. — С. 432–435.

прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності (ст. 54).

З метою дотримання прав та інтересів фізичних осіб право на творчість не є безмежним та повинно здійснюватися в межах встановлених правил, з дотриманням умов створення портретів людей чи предметів оточуючого світу, які можуть встановлюватися чинним законодавством, нормами етики та моралі.

Чинне законодавство не містить обмеження щодо умов виконання зображення засобами живопису, скульптування. Найчастіше у законодавстві встановлюються обмеження щодо фотозйомки, наприклад, людей. Зокрема, закон, що забороняє фотографувати поліцейських на вулицях або в приміщеннях, був прийнятий у Великобританії в рамках антитерористичного законодавства в 2000 р. У випадку його порушення особі, що здійснила зйомку або намагалася зняти на фотоапарат, відеокамеру або мобільний телефон поліцейського, загрожує арешт і подальше ув'язнення до 10 років. Дана міра повинна захистити поліцейських від спроб використовувати їхні фотографії в цілях терористичної діяльності або актів тероризму[1]. Інші умови правомірності проведення фото- та відеозйомки фізичних осіб будуть розглянуті у наступних розділах дослідження.

Крім цього, заборона на здійснення зйомки відвідувачами може бути встановлена з метою захисту об'єктів інтелектуальної власності. Наприклад, у Німеччині ті, хто викладають в Instagram або Facebook фотографію поданого в ресторані блюда перед тим, як його з'їсти, порушують закон. Виявляється, кухари німецьких ресторанів можуть подавати до суду на тих, хто фотографує приготовані ними блюда без дозволу і поширює ці зображення. Згідно із законом про авторське право Німеччини, ретельно приготовані та сервіровані блюда у відомих ресторанах розглядаються як твори мистецтва, створені кухарями. Для зйомки і розміщення фотографії блюда в соцмережах і засобах масової інформації необхідно отримати дозвіл шеф-кухаря закладу. Німецький закон про авторське право був розширений рішенням суду від 2013 р., згідно з яким ним тепер захищені і твори прикладного мистецтва. Die Welt відмічає, що заборона на фотографування може поширюватися на абсолютно звичайні блюда за умови, що власник закладу розмістив відповідне повідомлення для відвідувачів[2]. Об'єкти інтелектуальної власності, зовнішній вигляд яких охороняється, можуть бути також складовою вбрання людей. Тому необхідно бути уважним

[1] *В Англии* запретили фотографировать полицейских [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0016819 [17.02.2009, 10:55].

[2] *В Германии* фотографирование еды является нарушением авторского права [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://geektimes.ru/post/260436/ [18.08.2015; 13:39].

й при фотографуванні осіб — моделей у вбранні від кутюр'є, акторів у театральних костюмах, спортсменів у футболках із логотипами тощо[1]. Крім цього, науковці звертають увагу на обережність при завантаженні зображення суконь відомих брендів із джерел новин або інших фотографів без попереднього отримання дозволу або ліцензії[2]. Крім цього обмеження можуть встановлюватися щодо фотозйомки будівель. Так, туристка навіть не підозрювала, що невинне бажання зробити знімок веж Азріель (комплекс хмарочосів у Тель-Авіві) перетворить її на підозрювану в шпигунстві на користь «Хезболли» з наступним занесенням до бази туристів, які підозрюються Службою безпеки Ізраїлю, що в подальшому може ускладнити процедуру отримання візи до країни[3]. Такі випадки додатково свідчать про необхідність ознайомлення туристів з обмеженнями чинного законодавства щодо права фотографування. Наведені приклади демонструють важливість дотримання положень законодавства фотографами при створенні та/або використанні фотографій та інших художніх творів, як з зображенням особи, так і з зображенням споруд, їжі та ін.

Крім встановлення певних умов та обмежень при створенні фотографій та інших художніх творів з зображенням, у законодавстві України (ст. ст. 307, 308 ЦК України) різняться умови охорони інтересів особи, котра зображена або потенційно може бути зображена на фотографіях та інших художніх творах, що залежить від виду твору. Зазначені норми демонструють спробу законодавця встановити баланс між правами авторів творів та особами, зображеними на фотографіях чи інших художніх творах.

Відмінність у правовій охороні, що закріплюється ст. ст. 307 та 308 ЦК України, полягає у способах (механічний чи художній) та засобах (механічні пристрої, пензлики, папір тощо) створення зображень. У випадках, коли розповсюджується дія ст. 307 ЦК України, йдеться про механічне відтворення зображення фізичної особи (дія статті поширюється лише на об'єктивну форму фото-, кіно-, теле- та відеозйомок), а у випадках, передбачених ст. 308 ЦК України, рівень фіксації носить творчий підхід (дія статті поширюється на твори, створені художнім способом: картини, скульптури, художнє фотографування, комп'ютерна обробка фотографій, використання комп'ютерної графіки, відповідних програм тощо).

[1] *Verbauwhede L.* Legal Pitfalls in Taking or Using Photographs of Copyright Material, Trademarks and People [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.wipo.int/export/sites/www/sme/en/documents/pdf/ip_photography.pdf.

[2] *Howard S.* Hogan The Glamorous Side of Intellectual Property Law. Celebrities are supposed to look good, but the path to beauty can lead through legal minefields [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nationallawjournal.com/id=1202642059094/The-Glamorous-Side-of-Intellectual-Property-Law [10.02.2014].

[3] *Россиянка* подает в суд на министерство обороны Израиля [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0010149 [07.11.2006, 12:05].

Стаття 308 ЦК України врегульовує питання отримання згоди на публічний показ, відтворення, розповсюдження фотографій та інших художніх творів, зокрема: літературні, твори образотворчого мистецтва, архітектурні, ужиткового мистецтва, аудіовізуальні, картини, скульптури, воскові фігури, карбування, різьблення, вишивки, ікони, кінокартини тощо. У кожному з них, залежно від виду, можливим є різноманітне відтворення зображення фізичної особи, наприклад: словесне, графічне тощо.

Кожному з зазначених творів притаманна певна специфіка відтворення зовнішнього вигляду людини або його окремих елементів. Особливості виконання зображень в окремих видах творів допоможуть продемонструвати позицію законодавця класифікувати інтереси зображеної особи залежно від виду твору.

Зображення людини ***залежно від способів, прийомів, засобів, що застосовуються для його об'єктивізації***, можна класифікувати на зображення, виконані художнім, механічним, комп'ютерно-програмним та змішаним способами.

До першої групи належать **зображення людини, виконані художнім способом** — переважно твори образотворчого мистецтва. Такі зображення — картини, малюнки, скульптури, шаржі та інші подібні за способом створення зображення — можуть бути результатом фантазійної, творчої майстерності автора та за своїм змістом не претендують на достовірність зображених фактів та подій. А. Капишева називає ці зображення суб'єктивними зображеннями і звертає увагу, що вони створюються на основі уявних образів, які виникають у свідомості людей[1]. Слід погодитися з висловленою думкою, адже художнє зображення створюється через суб'єктивне сприйняття зображуваного об'єкта. Як звертає увагу А. Ю. Бондар, людина відображається в образах та поняттях, які виникають в осіб, що її пізнають, не тільки через просторово-часові характеристики і навіть не тільки через сприйняття певного фізичного складу (конституції), статі, віку особи, але й як особистість, тобто як член соціальної спільноти, як індивід, з притаманним йому характером, здібностями, які конкретно проявляються і в тому, що він робить, і в тому, що він каже, і в тому, що він пізнає[2].

Як звертає увагу К. Сізова, портрет у художньому творі є засобом типізації й індивідуалізації, проте зміст поняття в різних дослідників коливається від суто зовнішнього вигляду до комплексного зображення людини в діалектичній єдності фізичного, соціального і психологічного[3].

[1] *Капышева А.* Право на собственное изображение. — С. 78.

[2] *Бондар А. Ю.* Психологические особенности восприятия человека по его фотографии // «Вектори психології — 2011» : матеріали Міжнар. молодіж. наук. конф. (Харків, 12–13 квіт. 2011 р.). — Харків, 2011. — С. 13–14.

[3] *Сізова К. Л.* Портрет героя як текстова категорія // Діалог: медіа-студії : зб. наук. пр. / відп. ред. О. В. Александров. — Одеса, 2009. — Вип. 8. — С. 302.

Застосування технічних засобів при створенні такого зображення є допоміжним елементом у процесі творчості. Більшість з зазначених об'єктів були предметом наукових досліджень[1], але не завжди охорона прав на них розкривалася з врахуванням інтересів зображених осіб.

Основою при виконанні подібного виду зображень є творча праця митця. Саме його суб'єктивне сприйняття зображуваної особи, майстерність та обрання різновиду твору (наприклад, портрета, шаржу, карикатури, мультиплікаційного зображення тощо) впливають на зображення.

Б. І. Черняков звертає увагу на те, що образотворча діяльність — від її найелементарніших форм до використання сучасних засобів електронної інформатики — ґрунтується на безпосередньому використанні людиною високорозвиненої здатності відображення в його психічній формі: образу, ізоморфного з оригіналом. Оперування гносеологічними образами, що виникають у свідомості суб'єкта відображення, з подальшою матеріалізацією цих образів в продуктах людської діяльності в предметній формі, ізоморфній об'єкту відображення, є процесом створення зображення і змістом образотворчої діяльності[2].

Слід погодитися з С. П. Гришаєвим, який звертає увагу на те, що зорове відтворення вигляду людини засобами живопису є традиційним способом зображення. Недоліком цього способу є те, що подібність з оригіналом залежить від майстерності художника[3]. Майстерність деяких авторів не дозволяє відрізнити створене художнім способом зображення від зображення, створеного механічним способом. Як приклад можна навести твори таких художників, як: Омар Ортіс, Паул Кадден, Камалкі Лауреано, Рей Харе, та інших, картини яких виглядають реалістично, незважаючи на їх виконання маслом, олівцем, вугіллям тощо. Фотографічна та художня творчість дуже переплелися. Іноді й навпаки складно відрізнити фотографії від малюнків завдяки використанню у фотографічній творчості спеціальних програм, що наближають фотографії до художніх творів. Схожість також залежить й від майстерності особи, що демонструє різноманітні проекти. Як приклад, можна навести проект, у якому фотограф зображує людей відповідно до намальованого їх онуками портрета[4].

[1] *Павлова Е. А.* Авторское право на произведения изобразительного искусства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Павлова Елена Александровна. — Москва, 1984. — 203 с.; *Заславский А. А.* Авторское право в области архитектурной деятельности : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Заславский Алексей Аркадьевич. — Екатеринбург, 2001. — 199 с.

[2] *Черняков Б. И.* Вказ. пр. — С. 8.

[3] *Гришаев С. П.* Право на неприкосновенность частной жизни // Гражданин и право. — 2012. — № 12. — С. 48–53.

[4] *Starr B.* Grey power: grandparents photographed just like their grandkids drew them [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.visualnews.com/2013/11/15/grey-power-grandparents-photographed-just-grandkids-drew [15.11.2013].

В українському законодавстві відносини у сфері портретного живопису урегульовані тільки в частині позування за плату. Слід погодитися з П. А. Поповою в тому, що портретне мистецтво може потребувати правового регулювання у відносинах між митцем та зображуваною особою. Портрети захищені законом так само, як і усі інші твори живопису. Отже, в законодавстві існує диспозиція правових норм, що стосуються портретного живопису, і в спірних випадках слід враховувати авторсько-правові положення цивільного законодавства, не забуваючи про норми музейного права і про захист нематеріальних благ, одним із яких є зображення людини[1].

Фактично з точки зору доцільності правового регулювання необхідно розрізняти декілька варіантів виконання зображення. По-перше, за умови позування зображуваної особи, відповідно до ч. 2 ст. 308 ЦК України (правові засади позування автору за плату будуть розглянуті у наступних розділах дослідження). По-друге, виконання зображення відповідно до суб'єктивного уявлення особи або відтворення її образу за фотографіями чи творами образотворчого мистецтва. Ця ситуація не потребує відповідного регулювання, адже, реалізуючи право на творчість, особа може зображувати будь-кого без спеціальних дозволів та додаткових погоджень.

Враховуючи, що створення художніх творів є завжди здійсненням особистого немайнового права на свободу художньої творчості (ст. 54 Конституції України, ст. 270 ЦК України), законодавець не має права встановлювати обмеження чи умови в процесі створення картин, скульптур чи інших художніх творів. Подібні вимоги чи обмеження можуть визначатися тільки на етапі поширення художніх творів з метою встановлення балансу між правами авторів та осіб, зображених у творах.

Принципово іншим у сфері образотворчого мистецтва, на відміну від портретного живопису, є зображення-**карикатури**, в яких відбувається свідоме спотворення зображення людини. При цьому на створення карикатури, як і іншого твору образотворчого мистецтва, не треба отримувати згоду зображеної особи. У судовій практиці існують численні приклади спорів, що виникають з приводу карикатурних зображень, тому доцільно зосередити увагу на визначенні та особливостях зазначеного об'єкта права.

В. Б. Гуревич виділяв сферу *карикатури* як необхідний елемент мистецтва та благо людства та визнавав право зображати з гумо-

[1] *Попова П. А.* Правовая охрана призведений портретной живописи // Интеллектуальная собственность: теория и практика : сб. докл. науч.-практ. конф. «Петербургские коллегиальные чтения — 2009» (Санкт-Петербург, 25–26 июня 2009 г.). — Санкт-Петербург, 2009. — С. 38–39; *Попова П. А.* Правовая охрана призведений портретной живописи // Патенты и лицензии. — 2009. — № 12. — С. 32.

ристичною метою як людську необхідність[1]. З урахуванням зазначеного слід погодитися з Я. А. Канторовичем, який висловлював думку, що якщо вважати, що карикатура може зазіхати на особисті права людини та що її виконання можливе тільки зі згоди зображеної особи, це означає вдарити по обличчю мистецтва, позаяк гумор є одним з важливих, чи не найбільш дієвих аспектів здійснення завдань мистецтва та справляє очищаючий вплив, незалежно від його художнього значення, а тому не може бути забраний у людства. Хто стверджує, що карикатура може зачіпати особисті права, той доводить, що він не розуміє істинних інтересів людства[2]. Проте, як свідчить історія, при створенні карикатур все ж необхідно дотримуватися правил етики, зважати на ситуацію в регіоні. Прикладом тут слугують численні скандали щодо відомих карикатурних видань[3].

У цивільному законодавстві деяких країн закріплено можливість створення похідного твору у жанрі літературної, музичної чи іншої пародії або в жанрі карикатури в переліку обмежень авторського права на переробку творів[4]. Наприклад, в авторському праві Бразилії, згідно зі ст. 46 Закону про авторське право, не визнаються порушенням авторського права парафрази та пародії, що не є відтворенням оригінального твору та не дискредитують його[5]. У країнах прецедентного права, наприклад у США, також визнано право вільного створення карикатур і пародій на публічних осіб. Справа «Hustler Magazine проти Фавелл» стала віхою на шляху розширення свободи самовираження американців. За рішенням суду громадських діячів можуть обирати карикатуристи, коміки, гумористи як мішеней для своїх робіт будь-яких різновиду та форм. Важливість справи для життя американців підтвердив і той факт, що цей судовий розгляд став основою сюжету фільму М. Формана «Народ

[1] *Гуревич В. Б.* Вказ. ст. — С. 1783–1784.

[2] *Канторович Я. А.* Авторское право на литературныя, музыкальныя, художественныя и фотографическія произведенія. Систематическій комментарій къ закону 20-го марта 1911 г. — съ историческимъ очеркомъ и объясненіми, основанными на законодательныхъ мотивах. Литературныхъ источникахъ, иностранныхъ законодательствахъ и судебной практикѣ [Текст] / Я. А. Канторович. — 2-е изд., доп. — Петроградъ, 1916. — С. 265–266.

[3] *Кустарев А.* Карнавал нетерпимости // Эксперт. — 2006. — № 6 (13–19 февр.). — С. 55; *Пост Р.* Религия и свобода слова: изображения пророка Мухаммеда // Сравнительное конституционное обозрение. — Москва, 2006. — № 3. — С. 66; *Шайо А.* Датские карикатуры и веселье: изучение компенсационных пошлин в мировой торговле идеями // Сравнительное конституционное обозрение. — Москва, 2006. — № 3. — С. 74; *Варфломеев В. В.* Оценка «карикатурному скандалу» // Юридический мир. — 2006. — № 8. — С. 36; *Гиренко Н. М.* Законодательство об экстремизме в контексте социальной антропологии // Журнал социологии и социальной антропологии. — 2003. — Т. VI, № 4. — С. 199–200.

[4] *Комментарий* к Гражданскому кодексу Российской Федерации. В 2 т. Т. 2. Части третья, четвертая ГК РФ / под ред. Т. Е. Абовой, М. М. Богуславского, А. Г. Светланова. — [4-е изд., перераб. и доп.]. — Москва, 2010. — С. 312.

[5] *Еременко В. И.* Законодательство об интеллектуальной собственности в Бразилии // Законодательство и экономика. — 2013. — № 3. — С. 46–65.

проти Ларрі Флінта», знятого в 1996 р. й номінованого на премію «Оскар» відразу у двох номінаціях[1].

Безперечно, це уявляється вірним. На жаль, незважаючи на закріплення в авторському праві України визначення поняття «карикатура», його зміст обмежується лише творами образотворчого мистецтва, які є творчою переробкою іншого правомірно оприлюдненого твору, в тому числі персонажа твору або імені персонажа твору, що за своїм змістом має комічний, сатиричний характер або спрямовується на висміювання певних осіб або подій. Доречним було б внесення змін до ст. 308 ЦК України в частині надання визначення поняттю «карикатура» та доповнення положенням про те, що отримання згоди зображеної особи на створення та поширення карикатур не потрібно.

Для визначення поняття «карикатура» слід звернутися до наукових досліджень.

Карикатура (італ. caricatura від caricare «навантажувати») — сатиричний або гумористичний малюнок критично-викривального характеру; будь-яке смішне наслідування, перекручування оригіналу з використанням прийомів гіперболи чи літоти, утрирування, іронія. У художній літературі може реалізуватись у жанрі пародії[2]. Це спосіб художньої типізації, використання засобів шаржу та гротеску для критично цілеспрямованого, тенденційного перебільшення й підкреслення негативних аспектів життєвих явищ або осіб; сатиричне чи гумористичне зображення, що дає критичну оцінку будь-яким суспільно-політичним і побутовим явищам або конкретним особам і подіям. У карикатурі, прояві комічного в образотворчому мистецтві, сатира та гумор слугують завданням критики, викриття, осміювання якихось соціальних, суспільно-політичних і побутових явищ.

У вузькому значенні слова карикатура — особливий жанр образотворчого мистецтва (зазвичай, графіки; рідше живопису та скульптури), що є основною формою зображальної сатири та має чітке ідейне соціально-критичне спрямування[3].

У широкому значенні слова під карикатурою розуміють будь-яке зображення, в якому свідомо створюється комічний ефект, поєднується реальне та фантастичне, перебільшуються, загострюються риси характеру, обличчя, вбрання, манери поведінки, змінюються співвідношення з навколишнім середовищем, використовуються несподівані зіставлення й уподібнення[4]; зображення якогось яви-

[1] *Артемьев М.* Журнал «Хастлер» против Фалуэлла // ЭЖ-Юрист. — 2013. — № 11. — С. 16.

[2] *Літературознавча* енциклопедія. У 2 т. Т. 1. А (аба) — Л (лямент) / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. — Київ, 2007. — С. 462; *Тлумачний* словник сучасної української мови. — Харків, 2005. — С. 295.

[3] *Карикатура* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_pictures/1322/Карикатура.

[4] Там само.

ща у смішному, безглуздому вигляді через спеціальне спотворення вихідного матеріалу, через порушення звичних співвідношень[1].

Карикатура як довільна художня обробка зображення особи є новим зображенням і тут немає наміру автора передати особу реально. Саме авторська позиція відрізняє карикатуру від суміжного за змістом випадку, при якому фотографія отримує сатиричний контекст за допомогою фотомонтажу чи підпису до зображення. Хоч карикатура і не є «зображенням особи в її істинному, дійсному прояві», вона все ж відображає зовнішність людини впізнаваною для третіх осіб формі. Тож з позицій правозастосування, на думку В. А. Мужанової, мало чим відрізняється від фотомонтажу. Крім цього, художня обробка можлива і в образотворчому мистецтві, що не ставить під сумнів наявність у натурника права на власне зображення. На основі зазначеного, виключення карикатури з поняття зображення особи видається необґрунтованим. Нехай карикатура і є «новим» зображенням, але все ж зображенням особи[2].

Карикатура як жанр сатири є різновидом комічного, це особливий спосіб художнього відображення довкілля, що полягає в гострому, осудливому висміюванні негативних, потворних явищ. Сатира використовує засоби гротеску, шаржу, гіперболи, літоти, пародії, навіть фантастики, виявляє амбівалентність сміху крізь сльози, вказує на трагічний аспект людського буття в ситуації безглуздя. Сатира актуальна у творах, в яких ідеться про шкідливі тенденції, що гальмують розвиток суспільства, стосуються будь-яких сфер людської діяльності, зокрема художньої, що проявляється у змаганнях різних літературних напрямів, стилів, шкіл, протистоянні новаторства та традиції[3]. Сатира передбачає не так байдужість, як активні почуття — гнів, ненависть та ін.[4]

Ю. В. Щуріна виділяє такі особливості карикатури як жанру комічного: створюється за допомогою прийому перебільшення; поєднує реальне й ірраціональне; повчає, виховує; засуджує, висміює; неодмінно створює комічний ефект. Текст підпису до карикатури зведений до мінімуму для того, аби вплив був переважно візуальним. Комічне проявляється в здатності побачити в звичному плині життя безглуздість, відмовитися від автоматизму

[1] *Шабанов Д. С.* Имя и образ гражданина // Право: теория и практика. — Москва, 2009. — № 3. — С. 21–22.
[2] *Мужанова В. А.* Понятие изображение в германском праве. — С. 101.
[3] *Літературознавча* енциклопедія. Т. 2. — С. 368; *Великий* тлумачний словник сучасної української мови. — С. 1104; *Тлумачний* словник сучасної української мови. — С. 630.
[4] *Будякова Т. П.* Психологическая оценка оскорбления личности средствами карикатуры // Психологический журнал. — 2003. — Т. 24, № 5. — С. 111, 117; *Родный О. В.* Проблема сатирического и смехового в русской литературе XVII века [Електронний ресурс] // Література в контексті культури. — 2008. — Вип. 18. — С. 229–234 — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/lvk_2008_18_34.

сприйняття дійсності та подивитися на звичайні речі під несподіваним кутом[1].

Зазначені особливості карикатури слід враховувати при розгляді спорів про порушення прав та інтересів фізичної особи її карикатурним зображенням.

При розгляді спорів про порушення особистих немайнових прав фізичних осіб головним питанням, що викликало дискусії, було: чи можливо розглядати карикатури як форму поширення інформації? Більшість учених дотримуються позиції, що власне форма відомостей, зокрема й карикатурна, пародійна, фейлетонна, у відриві від їх змісту не може бути визнана не відповідною дійсності і не може підлягати сумніву. Неприпустимість спростування форми відомостей не викликає суперечок серед авторів. Карикатура, колаж або шарж не відповідають дійсності, тому що представляють дійсність перебільшено. Їхнє основне завдання — звернути увагу читача на певні особливості чи недоліки людини, гіперболізувати їх або зобразити цю людину в безглуздій, часто нереальній ситуації. Спочатку ясно, що, наприклад, карикатура — це не обов'язково відтворення справжньої життєвої ситуації. Отже, слушною видається думка, що вимоги про спростування відомостей, що ганьблять честь, гідність або ділову репутацію особи, не можуть стосуватися шаржів, колажів або карикатур.

Та, на думку Д. А. Самородова, це можливо лише у випадку, коли карикатури не супроводжуються якою-небудь додатковою інформацією, як-от статті, коментарі, підписи. Проте в більшості випадків ілюстрація доповнює якийсь текст і може сприйматися читачем у нерозривному зв'язку з ним, якщо ілюстрація й текст становлять єдине ціле, то їх поєднання можна вважати відомостями та, відповідно, вимагати їх спростування через суд[2]. Коли карикатури супроводжуються текстом, графічні твори відіграють головну роль, а текст має допоміжний характер, тому при зміні чи вилученні тексту порушується цілісність твору: малюнок може стати незрозумілим або бути помилково витлумачений[3]. Цікавою в цьому контексті є думка А. В. Білявського про необхідність зважати на специфіку літературної форми викладу, особливо коли йдеться про карикатури чи фейлетони. Природньо, що карикатура — це не портрет, а фейлетон — не протокол. Якщо автор пише, що наклепник «день і ніч» пише кляузи, «завалив ними всі організації», що повз будинок такої-то людини «небезпечно проходити», називає когось «спритником», «хамелеоном» тощо, то це

[1] *Щурина Ю. В.* Комически креолизованные тексты в Интернет-коммуникации // Вестник Новгородского университета. — 2010. — № 57. — С. 85.
[2] *Самородов Д. А.* Честь и достоинство по российскому гражданскому праву: социальные основы и правовая характеристика : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Самородов Дмитрий Альбертович. — Москва, 2005. — С. 117.
[3] *Павлова Е. А.* Вказ. дис. — С. 53–54.

зовсім не означає, що суд повинен спростовувати ці висловлювання, бо кляузник писав свої скарги лише вдень, не міг двадцятьма листами завалити всі організації, а перехожі можуть не боятися проходити повз його будинок та ін. Про судовий захист честі та гідності фізичних осіб, ділової репутації юридичних осіб говорять тоді, коли в основу комічного зображення покладено факти, що не відповідають дійсності, «а також, коли факти по суті перекручені, неправильно трактовані чи оцінені»[1].

Історично склалося, що цензура у творах повинна відрізняти нешкідливі жарти (зокрема й карикатурні зображення) від злісних спотворень істини та суттєвих образ, вимагати у вигадках тієї суворої точності, котра притаманна опису предметів високих і творів важливих (відповідно до підп. 14 Статуту про цензуру 1929 р.). Цензура мала метою охорону приватної честі кожного від образ та від розголошення подробиць домашнього життя від безсоромного та недозволеного обнародування. Водночас цензура не перешкоджає друку творів, у яких під загальними рисами висміюються вади та слабості, притаманні людям різного віку, різних звань за різних обставин життя[2].

Слід підтримати думку Е. Гаврилова, що права пародистів і карикатуристів не безмежні: пародії та карикатури мають не зачіпати честь, гідність і ділову репутацію автора, виконавця[3]. Неузгоджене зображення у стилі шаржу або карикатури, реальне зображення, що супроводжується прикрими чи образливими написами, використання фотографій у колажах або застосування прийомів монтажу з нищівним змістом можуть бути не тільки приводом для захисту власного зображення, але й для захисту честі та гідності особи[4]. Представлена позиція є дещо спірною, адже коли карикатурист висміює державного діяча, відому особу, завжди у карикатурі перебільшуються недоліки або вчинені дії, завдяки чому зображена особа може вважати порушеними права на честь, гідність, ділову репутацію.

Законодавство та судова практика Великобританії вважають дифамацією і такий спосіб дискредитації, як карикатури, колажі та замальовки. Зазвичай позивач наполягає, щоби вважати карикатуру «фактом», тоді як художник або автор наполягають, що це «позиція». У більшості випадків суди розглядають політичні карикатури як вираження думок, а не твердження про факти. Тягар доказування того, що висловлювання, малюнки та інші твори мають дифамаційний характер, що вони стосуються саме позивача й опубліковані зі злим умислом, покладається на позивача. В англійському законодавстві передбачені великі можливості для критики політичних діячів і влади в пресі. Також суди беруть до уваги те, що публікація настільки просякнута іронією, що жоден читач не поставиться до неї серйозно. Іноді суди аналізують навіть тон, у якому написана публікація. Англійському праву притаманний загальний підхід, згідно з яким межі дозволеного при вираженні позицій є доволі широкими. Якщо особа є громадським діячем, то немає підстав припускати, що зображення такої особи в спотвореній формі має на меті зашкодити її репутації, щоб зробити з неї об'єкт для осміяння. В англійському праві мало таких прецедентів, тому що позови щодо карикатур, пародій, колажів та інші за дифамаційним законодавством одразу ж відхиляються, бо карикатури, сатиричні чи гумористичні твори вважаються думками, що охороняється як вказівка на «сумлінність коментаря»[1].

В Україні у судовій практиці не вироблено єдиної правової позиції щодо захисту честі та гідності внаслідок розповсюдження карикатур і сатиричних творів. Як приклад можна навести такі судові рішення.

У газеті «Наш город», видавцем якої є відповідач, опубліковано статті, де, зокрема, є вислови автора щодо діяльності КП «ДЕЗ» та його посадових осіб. Обидві статті проілюстровано карикатурними зображеннями. Діяльність підприємства полягає в абонентському обслуговуванні населення при наданні комунальних послуг і зборі комунальних платежів. Оскільки такі висловлювання є оціночними та не можуть завдати підприємству моральної шкоди, як й ілюстрації до них, у позові відмовлено, судові витрати залишено за позивачем[2]. Таке рішення суду уявляється вірним та обґрунтованим.

В іншій справі було встановлено факт порушення особистих немайнових прав позивачів шляхом поширення відповідачем недостовірної інформації, що зачіпає честь, гідність, принижує ділову репутацію, — ішлося про карикатурний малюнок. Судом встановлено факт неправомірного поширення відповідачем недостовірної *інформації шляхом розповсюдження карикатурного зображення у принизливій і непристойній формі стосовно позивачів та брутальних і образливих висловлювань, які принижують честь, гідність і ділову*

[1] *Белявский А. В.* Судебная защита чести и достоинства граждан / А. В. Белявский. — Москва : Юрид. лит., 1966. — С. 13–15.

[2] *Уставъ* о цензурѣ от 22 апрѣля 1828 г. — Санкт-Петербургъ : Тип. Департамента народнаго просвѣщенія, 1929. — С. 9–10.

[3] *Гаврилов Э.* Комментарий к постановлению Пленума Верховного Суда РФ и Пленума Высшего Арбитражного Суда РФ от 26.03.2009 г. № 5/29 «О некоторых вопросах, возникших в связи с введением в действие части четвертой Гражданского кодекса Российской Федерации // Хозяйство и право. — 2009. — № 10. — С. 28.

[4] *Боер А. А.* Вказ. ст. — С. 74–75.

[1] *Проценко Д. Е.* Понятие и юридическая природа института диффамации в СМИ // Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России. — 2008. — № 2. — С. 150–151.

[2] *Рішення* Господарського суду Харківської області від 01.12.2009 р. по справі № 38/159-09 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/7132717; *Постанова* Харківського апеляційного господарського суду від 01.02.2010 р. по справі № 38/159-09 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/7842689.

репутацію позивачів, чим завдано їм моральних страждань. Кожний з позивачів є публічною посадовою особою, котра цінує та поважає довіру своїх співробітників й інших громадян, дбає про свій авторитет і ділову репутацію серед оточуючих, виконуючи свої професійні обов'язки сумлінно та чесно. Безпідставне звинувачення їх відповідачем як фізичних і посадових осіб у скоєнні злочинів, зловживанні службовим становищем, особистій антисоціальній, неетичній поведінці, порушенні принципів людської моралі шляхом непристойного та ганебного карикатурного зображення з коментарями принизливого й образливого змісту завдали їм моральних страждань. Було прийнято рішення про визнання недостовірною та такою, що порушує особисті немайнові права — принижує честь, гідність і ділову репутацію позивача, інформацію, поширену відповідачем у листівці з карикатурним зображенням, та вирішено стягнути з відповідача на користь позивачів як відшкодування моральної шкоди по 1000 грн кожному[1]. Слід погодитися з таким рішенням суду, адже важливим є визнання інформації недійсною, адже метою карикатурного зображення є висміювання недоліків особи, їх перебільшення, але ніяк не поширення недостовірної інформації.

В іншій справі суд першої інстанції відмовив позивачеві в захисті честі та гідності, визнав, що у твердженні відповідача: «Позивач смикає за нитки своїх маріонеток...» (при цьому на екрані зображено фотомонтаж за участі позивача та керівництва ТОВ «Телекомпанія «АТН») використовується такий мовностилістичний засіб, як сатира. Суд першої інстанції визнав цю інформацію оціночними судженнями (висловлюванням, яке не може бути витлумачене як таке, що містить фактичні дані, зокрема з огляду на характер використання мовностилістичних засобів (вживання гіпербол, алегорій сатири)). Беручи до уваги, що оціночні судження не підлягають спростуванню та доказуванню їхньої правдивості, у задоволенні позову відмовлено[2]. *При розгляді справи в апеляційному порядку було визнано інформацію, що була повідомлена на замовлення в телепередачі, такою, що не відповідає дійсності та порочить ділову репутацію позивачів*[3]. У зазначеному випадку також в основі судового рішення було визнання інформації недостовірною.

Викладене підтверджує доцільність законодавчого закріплення визначення такого об'єкта авторського права, як карикатура в аспекті охорони прав зображуваної особи, та відмежування його від

[1] *Заочне* рішення Кіровського районного суду м. Макіївки Донецької області від 25.10.2010 р. по справі № 2-527-528/10 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/11948551.

[2] *Рішення* Господарського суду Харківської області від 02.04.2012 р. по справі № 5023/477/12 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/22454106.

[3] *Постанова* Харківського апеляційного господарського суду від 11.04.2012 р. по справі № 5023/314/12 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/23555632.

творів образотворчого мистецтва іншого жанру, які цілеспрямовано не спотворюють зображення людини. Крім цього, важливо уточнити положення ст. 277 ЦК України «Спростування недостовірної інформації» тезою про те, що недостовірна інформація про особу може бути викладена й у зображувальній формі.

При дослідженні зображень, створених художнім способом, слід звернути увагу, що ЦК України урегулює ситуацію, коли зображення створюється за умови безпосереднього позування людини. Йдеться про ч. 2 ст. 308, якою встановлюється, що якщо фізична особа позувала авторові за плату, фотографія, інший художній твір може бути публічно показаний, відтворений або розповсюджений без її згоди. Фізична особа, яка позувала авторові фотографії, іншого художнього твору за плату, а після її смерті — її діти та вдова (вдівець), батьки, брати та сестри можуть вимагати припинення публічного показу, відтворення чи розповсюдження фотографії, іншого художнього твору за умови відшкодування автору або іншій особі пов'язаних із цим збитків. Але крім цього, можливі ситуації, коли зображення створюється за умови позування, але без плати або взагалі образ зображуваної особи відтворюється за пам'яттю митця. Такі ситуації також потребують вирішення на законодавчому рівні шляхом внесення відповідних змін до ст. 308 ЦК України.

Другу групу складають **зображення людини, виконані механічним способом**, зокрема завдяки технічним засобам фіксації зовнішнього вигляду фізичної особи — фотоапарата, відеокамери тощо, та виражені у фотографіях, відеограмах, аудіовізуальних творах. При їх створенні людський фактор не є домінуючим, художня майстерність особи, яка фотографує чи здійснює відеозйомку, має другорядне значення, а ступінь творчого характеру може бути різним (від повної відсутності творчого характеру, наприклад, при фотографуванні в міліції, на місці подій правоохоронними органами, до найвищого — в художніх фотографіях). З врахуванням сучасних комп'ютерних програм зміни та обробки зображення фотографія може бути змінена на етапі її ретуші до неможливості впізнання з вихідним кадром, що також є проявом творчості фотографа.

Прогресивний розвиток науково-технічної сфери сприяв появі нових засобів фіксації зображення фізичної особи, які дозволили фіксувати зовнішність особи у певний момент, виключаючи відтворення за пам'яттю образу людини. Фотографічні та аудіовізуальні твори, на відміну від картин та малюнків, мають ознаку достовірності та правдивості зображення (за умови незастосування програм, що редагують зображення або впливають на його зміну), що вимагає від законодавця посиленої уваги до механізму забезпечення охорони приватності людини, її права на честь, гідність та ділову репутацію.

Фотографія (завдяки своїй техніці) стала принципово новим видом зображення. Адже в різних творах образотворчого мистец-

тва (скульптурі, живопису, графіці) творчою матеріальною силою є рука митця, що реалізує в матеріалі побачене й осмислене художником. З процесу фотографічного відображення, тобто з процесу перенесення на плівку відрізка предметного простору, схопленого об'єктивом, рука як творчий елемент виключена. Художник не прив'язаний технікою свого мистецтва до об'єкта зображення так, як фоторепортер. Він може вільно інтерпретувати простір і форму згідно з баченням, уявленням чи творчим методом. Фотоапарат документально відтворює те, що потрапляє в поле зору об'єктива, він завжди достовірно відтворює оригінал зображуваного в певний момент часу, і ця його особливість виступає як феномен. Вважається, що вдало виконаний малюнок може дати нам більше відомостей про предмет, але й в окремих випадках він все ж таки наділяється ірраціональною силою фотографії, яка примушує нас вірити в її реальність.

Враховуючи таку особливість фотографічних зображень людей, законодавець встановив більш широкий обсяг охорони інтересів фізичних осіб на відміну від їх охорони у творах образотворчого мистецтва та закріпив умови проведення фото- та відеозйомки фізичних осіб, котрі будуть розкриті далі у роботі.

У рамках дослідження становить інтерес розкриття понять «зйомка», «фотографування» фізичної особи, визначення умов правомірності та обмежень процесу фотографування фізичних осіб. У словниках поняття «фотографувати» тлумачиться так: за допомогою фотографічного апарата діставати зображення кого-, чого-небудь на світлочутливому матеріалі (плівці, пластинці); з дуже великою точністю відтворювати, копіювати кого-, що-небудь (у художній творчості); спостерігати і хронометровано фіксувати які-небудь дії, прийоми роботи, процеси і т. ін. з метою дослідження[1]. Фотографування — це процес фіксації фактів на відповідний носій[2]. Під фотографічним процесом П. Міллер розумів створення зображення будь-яким механічним способом (за допомогою світла)[3]. У літературі радянського періоду фотографування розумілось як зйомка, що дає остаточний позитивний знімок[4]. Науково-технічний прогрес, зокрема й у сфері фотографування (розширилася кількість матеріальних носіїв інформації), дозволяє не обмежувати перелік результатів фотографічної діяльності лише надрукованими фотографіями чи негативами.

Фотографування може здійснюватися відповідно до певних стандартів (вимог) та прийомів, тобто без елемента творчості, як,

[1] *Великий* тлумачний словник сучасної української мови. — С. 1330.
[2] *Науково-практичний* коментар Цивільного кодексу України / за відп. ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнєцової, В. В. Луця. — [4-те вид., переробл. і допов.]. — Київ : Юрінком Інтер, 2011. — Т. І. — С. 499.
[3] *Миллеръ П.* Вказ. пр. — С. 22.
[4] *Чертков В. Л.* Авторское право в периодической печати / В. Л. Чертков. — Москва : Юрид. лит., 1989. — С. 30–31.

наприклад, у медичній сфері (рентгенографія та флюорографія), у науково-технічній сфері (ерофотозйомка, астрофотографія), у правоохоронній діяльності (зйомка трупа чи місця злочину) тощо. Такий процес механічної фіксації в більшості випадків має технічний характер та не становить інтересу з позиції охорони інтересів фізичних осіб. Але здебільшого фотографічний процес, поза сумнівом, має творчий характер. Поряд із застосуванням особливих світлових ефектів, обранням оригінального ракурсу фотографування, налаштування об'єктиву, фотографами широко використовуються можливості, пов'язані з різного роду втручанням в «чистий» фотографічний процес (маніпуляції при зйомці, проявленні, фотоколаж, колоризація тощо).

Викладене дає можливість зробити висновок про доцільність розрізнення як творчої фотозйомки особи (наприклад, при її позуванні у постановочних фото), так і технічної, регламентованої зйомки (наприклад, фото на паспорт). У цивільному законодавстві України не закріплено відмінностей у правовій охороні інтересів зображеної особи, але на практиці, що стосується авторства, звичайно воно визнається тільки у випадку створення творчих фотографій. Отже, тільки в цьому разі існує необхідність встановлення балансу між дотриманням прав авторів фотографій та осіб, зображених на них.

У науковій літературі тривала дискусія щодо можливості віднесення фотографій до творів мистецтва. Фотографії, як і інші об'єкти творчої діяльності, іноді продаються за кілька мільйонів доларів[1], іноді за їх використання виплачується незначна сума грошових коштів[2], але все одно це стимулює розробляти нові дієві способи захисту охорони авторських прав та визнавати їх рівноправним об'єктом з іншими творами.

Серед об'єктів авторських прав точаться дискусії щодо наявності творчого характеру у фотографіях. Враховуючи підвищений інтерес до фотографій як об'єкта авторських прав, який виник кілька століть тому[3], та незначну кількість монографічних досліджень[4], з сукупності усіх художніх творів з зображенням людини зосередимо увагу саме на цьому об'єкті творчої діяльності.

[1] *16 самых* дорогих фотографий в мире, стоимостью больше $ 1 000 000 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.rosphoto.com/best-of-the-best/10_samuh_dorogih_fotografiy_mira-671.
[2] *Ухвала* Апеляційного суду Вінницької області від 13.11.2007 р. по справі № 22-2638 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2427981.
[3] *Лавров А. М.* Указатель русской литературы по фотографии с 1858 года по 1-е января 1898 года, составленный редактором издателем журнала «Фотограф-любитель» А. М. Лавровым / А. М. Лавров. — Санкт-Петербург : Тип. т-ва «Обществ. польза», 1898. — 20 с.
[4] *Братковский К. С.* Авторское право на фотографию / К. С. Братковский. — Киев, 2010. — 17 с.; *Капусткин А. С.* Правовые основы фотографии / А. С. Капусткин. — Москва : Юрист, 2011. — 106 с.; *Сидорина Н.* Фотография в автор-

Можливість виразити себе в продукті образотворчої діяльності за допомогою технічних знарядь створення і фіксації в предметній формі світлооптичного зображення далеко не завжди вважалася безперечною. З часу винаходу фотографії (1839) довгі роки панувало упередження, що технічна основа фотографічного способу отримання зображення «автоматично» забезпечує реалістичну основу фотографії і кіно як наслідок їх документальної достовірності[1].

Фотографії, перебуваючи в тісному зв'язку з художніми творами, відрізняються від них способом виготовлення. На відміну від художніх творів твори фотографії отримуються за допомогою спеціального апарату, у котрому на пластинках (які виготовлені фабричним способом) під впливом світла за посередництвом хімічного процесу отримуються зображення, які друкуються у вигляді фотографій. Отже, фотографії виготовляються механічним шляхом[2].

Саме механічний спосіб виготовлення був підставою для заперечення віднесення фотографій до об'єктів авторського права багатьма вченими наприкінці XIX — на початку XX ст.[3] Вважали, що фотографія не може бути визнана явищем одного порядку з іншими мистецтвами, адже переважаюче значення має застосування не особистих сил людини, а механічних засобів. Фотографія подібна до ремесла і в більшості випадків потребує не особливих творчих зусиль, а гарних фотоапаратів[4]. Вважали, що елемент творчості менший, адже світлописний спосіб привносить елемент, не пов'язаний з індивідуальністю творця фотографій[5].

Деякі автори розглядають працю фотографа як технічну діяльність, яка відтворює вже існуючі предмети й образи і не здатна створити що-небудь нове. Оскільки певного об'єктивного критерію, за допомогою якого можна визначити наявність творчого елемента, не існує, законодавство для визнання фотографії авторським твором встановлює формальні вимоги: авторське право на них визнається, якщо на кожному екземплярі твору вказано ім'я автора, місце і рік випуску твору у світ[6].

Думок про те, що першокласний фотоапарат зробить усю роботу і виведе на екран відмінні знімки, було все більше. Але без знання основ побудови композиції, законів сприйняття зображення і способів обробки фотографія не може претендувати на художню (за винятком тих людей, що інтуїтивно відчувають, як побудувати кадр)[1]. У той час засновувалися перші фотографічні товариства[2].

У другій половині XIX — на початку XX ст. відбулося виділення фотографії з групи творів, що становлять «художню власність», в самостійну категорію, а також перехід від реєстраційної системи захисту таких творів до повідомної[3].

Наприкінці XIX ст. дослідники звертали увагу, що в питанні захисту фотографій законодавства деяких країн зовсім оминають увагою їх охорону (Австрія, Бельгія, Франція, Італія), а інші надають захист тільки на п'ять років за умови дотримання формальностей (Німеччина, Данія, Швеція, Норвегія, Фінляндія, Швейцарія) чи визнають захист фотографій нарівні з творами мистецтва взагалі (Великобританія, Іспанія, Мексика, Монако, Гаваї, США)[4].

У XXI ст. спорів щодо авторських прав на фотографії, неправомірного використання фотографій стає дедалі більше, а тому на них все активніше звертають увагу науковці[5].

У науковій літературі підходи до можливості визнання фотографії як об'єкта авторського права зводилися до таких трьох:

— невизнання авторства на фотографії, адже вони створені за допомогою механічного та хімічного способів звичайною працею;

— визнання творчою діяльність під час створення фотографій завдяки вибору певних параметрів (освітлення, місця для розташування фотоапарату, надання предмету певного положення, групування предметів, відділки негативів тощо);

— авторство визнається не для всіх фотографій, це вирішується у кожному окремому випадку[6].

При аналізі літератури початку минулого століття М. В. Шимановський розрізняє такі авторські підходи до охорони фотографій. Ряд авторів визнавали можливість віднесення фотографій до об'єктів авторського права (наприклад, В. Спасович, Г. Срезнев-

ском праве России и Германии : монография / Н. Сидорина. — Saarbrücken, 2012. — 65 с.; *Heitland H.* Der Schutz im Urheberrecht Deutschlands. Frankreichs und der Vereinigten Staaten von Amerika / H. Heitland. — Munchen : C. H. Benckscheе Verlagsbuchhandlung, 1995. — 274 p.

[1] *Черняков Б. И.* Вказ. пр. — С. 17.

[2] *Александровскій Ю. В.* Авторское право. Законъ 20 марта 1911 г. Историческій очеркъ, законодательные мотивы и разъясненія / Ю. В. Александровскій. — Санкт-Петербургъ, 1911. — С. 57.

[3] *Законъ* объ авторскомъ правѣ съ изложеніемъ разсужденій... — С. 111.

[4] *Авторское* право на фотографіи (дело в Сенате) // Право. — 1900. — № 19. — С. 953–955.

[5] *Александровскій Ю. В.* Вказ. пр. — С. 50–51.

[6] *Никитина М. И.* Авторское право на произведения науки, литературы и искусства / М. И. Никитина. — Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1972. — С. 67.

[1] *Свиницкая М. И.* Фотография как особый вид изобразительного искусства // Прикладные аспекты научных исследований. Перспективы инновационного развития общества и технологий : сб. докл. III Междунар. науч. заоч. конф. (Россия, г. Москва, 11 янв. 2012 г.). — Москва : Изд-во ИНГН, 2012. — С. 11–12.

[2] *Устав* Варшавского фотографического общества : [утв. 4 июня 1901 г.]. — Варшава, 1901. — 35 с.; *Устав* Одесского фотографического общества : [утв. 13 сент. 1981 г.]. — Одесса, 1914. — 13 с.

[3] *Николаев В. Е.* Нарушение авторских прав на фотографичческие произведения в России второй половины XIX — начала XX века на примере юридической практики // Право. Законодательство. Личность. — 2010. — № 1. — С. 55.

[4] *Пиленко А.* Международныя литературныя конвенціи. — С. 483.

[5] *McGrath W. T.* U.S. Copyright Case Law Developments in the New Millennium // CW. — 2001. — N 110. — P. 16–19; *Arnold R. Q. C.* Copyright in Photographs : A Case for Reform // EIRP. — 2005. — Vol. 27, N 9. — P. 303–305.

[6] *Канторович Я. А.* Авторское право на литературныя, музыкальныя, художественныя и фотографическія произведенія. Систематическій комментарій къ закону 20-го марта 1911 г... — С. 272–274.

ський, П. Міллер) або повністю заперечували можливість охорони фотографічної власності (Г. Панкевич)[1].

Практика неодноразово показала, що при зйомці декількома особами одного і того ж сюжету знімки завжди виходять різними, кожен із них носить на собі яскравий відбиток особи автора[2], є неповторним унікальним продуктом[3], креативним (доводиться незначною присутністю думки)[4].

Ю. Г. Шаповал при дослідженні фотографій розглядає вплив індивідуального бачення фотографа на створене зображення. На його думку, момент творчості фотографа виражається у такому. З одного боку, постійний об'єкт відображення — реальна дійсність, яку фотограф не може трансформувати засобами своєї техніки, як це робить художник, адже два художники представлять нам різні малюнки певного об'єкта відповідно до індивідуального бачення. Однак, з іншого боку, індивідуальне бачення — риса об'єктивна, вона безпосередньо пов'язана з індивідуальними особливостями діяльності суб'єкта: як художника, так і фотографа. Адже скільки б людей не спостерігали одну й ту ж подію, вони при її описі використають багато різних моментів, деталей і повторяться хіба що в головному. У фотографії індивідуальне, тобто творче, виявляється в правильному виборі об'єкта знімання й обов'язковому пошуку незвичайного ракурсу, що дозволяє знімати «не на рівні очей», тобто не так, як бачать об'єкт звичайні люди[5].

Очевидно, що потрібні критерії, за якими можна було б відрізняти оригінальні фотографії, які вважаються творами мистецтва і, відповідно, об'єктами авторського права, що охороняються, від «нетворчих» фотографій[6], тобто критерії, за якими можна було визначити рівень «художнього характеру, який може бути й незначним»[7]. Ні у науковій літературі, ні у правозастосовчій практиці[8] не простежується єдності позицій щодо визначення критерію «оригінальності» та висловлюються різноманітні позиції.

[1] *Фотографія* въ правѣ и правосудіи. Сообщеніе, читанное въ годичномъ Собраніи Одесскаго Юридическаго Общества М. В. Шимановскимъ. — Одесса : Тип. «Одесскаго Листка», 1894. — С. 13.

[2] *Записка* объ авторскомъ правѣ фотографа Государственной Думѣ отъ 11 Русскихъ Фотографическихъ Обществъ. — Санкт-Петербургъ, 1908. — С. 5.

[3] *Усков В.* О, бедный фотограф, замолви хоть слово // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. — 2001. — № 4. — С. 75.

[4] *Лебедь В. В.* Произведения искусства в авторском праве : монография / В. В. Лебедь. — [2-е изд.]. — Москва : Книгодел, 2011. — С. 24–25.

[5] *Шаповал Ю. Г.* Фотожурналістика : навч. посіб. / Ю. Г. Шаповал ; Міжнар. екон.-гуманіт. ун-т ім. акад. С. Дем'янчука. — Рівне, 2007. — С. 5–6.

[6] *Луткова О. В.* Эволюция охраны фотографических произведений иностранных граждан в авторском праве России // Lex Russia (Научные труды МГЮА). — 2010. — № 1. — С. 140–142.

[7] *Mosimann P.* Zur Fotografie als urheberrechtliches Werk — Bemerkungen zum Bundesgerichtsentscheid vom 5. September 2003, «Bob Marley» / P. Mosimann, P. Herzog // sic!. — 2004. — № 9. — S. 705–708.

[8] *Lee Y. H.* Photographs and the Standart of Originality in Europe : Eva-Maria Painer v Standard Verlags GmbH, Axel Springer AG, Suddeutsche Zeitung GmbH, Spiegel-Verlag Rudolf Augstein GmbH & Co KG, Vergal M. DuMont Schauberg Expedition der Kolnischen Zeiting GmbH & Co KG (C-145/10) // EIRP. — 2012. — Vol. 34, N 4. — P. 290–293.

Деякі дослідники відмічають, що фотографії притаманна *оригінальність трьох видів*. Перший різновид з них забезпечується такими чинниками, як кут зйомки, світлотіні, експозиція, ефекти із застосуванням фільтрів та інших сучасних технічних пристроїв. Другий різновид оригінальності досягається шляхом створення мізансцен або вибором об'єктів фотографування. Нарешті, третій вид — цікава фотографія може бути отримана завдяки тому, що її творець виявився в потрібному місці і в потрібний час[1].

Відносно фотозйомки природи індивідуальність полягає в пошуку місця для створення неперевершеного знімка[2]. Для оригінальності твору, крім створення сцени, щоб сфотографуватися (тобто композиції), іноді достатньо бути в потрібному місці в потрібний час[3].

О. Л. Комзюк[4] звертає увагу, що нормами авторського права охороняються лише ті фотографії, які є творами, тобто результатами творчої діяльності, що відрізняються оригінальністю. Це можуть бути як професійні, так і любительські фотографії. С. В. Мазуренко пропонує закріпити в законодавстві про авторське право поняття «оригінальні фотографії», які повинні відповідати таким характеристикам: новизна, оригінальність, творчий характер та вираження в будь-якій матеріальній формі[5]. Додатково Л. Тимофієнко наводить ознаку — здатність до відтворення[6].

Для фотографії, щоб підтвердити необхідну новизну, вирішальним чинником є те, що фотограф зміг «залишити свій слід» на фото, зокрема завдяки достатній свободі вибору, адже серед іншого фотограф може визначити ракурс, положення і вираз обличчя людини, фон, різкість освітлення[7].

[1] *Кравец Л. Г.* Авторские права на фотографии : дайджест // Патентное дело. Дайджест российской и зарубежной прессы. — 2000. — № 12. — С. 30–32. — Дайдж. на ст.: Gurnet K. Copyright in photograph // EIPR. — 2000. — № 5. — P. 229–237.

[2] *Пиленко А.* Международныя литературныя конвенціи. — С. 467–483.

[3] *Wienand P.* Copyright protection in photographs [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.farrer.co.uk/Global/Briefings/10.%20Media%20Group%20Briefing/Copyright%20protection%20in%20photographs.pdf [March, 2012].

[4] *Комзюк О. Л.* Фотографія як об'єкт авторського права і суміжних прав // Другі цивілістичні читання з питань права інтелектуальної власності, присвячені пам'яті професора О. А. Підопригори : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 22 квіт. 2008 р.) / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. — Київ, 2009. — С. 145.

[5] *Мазуренко С. В.* Фотографії як об'єкт авторського права // Проблеми права інтелектуальної власності : тези доп. круглого столу / за ред. О. І. Харитонової. — Одеса, 2008. — С. 14.

[6] *Тимофієнко Л.* Правова охорона фотографічних творів // Інтелектуальна власність. — 2002. — № 6. — С. 13.

[7] *Batteson A.* AG Sheds Light On «Author's Own Intellectual Creation» and

Деякі дослідники звертають увагу на дещо суб'єктивний характер оригінальності відносно фотографій[1]. Фотографія, що характеризується оригінальною композицією, яка обумовлена творчими знахідками її автора[2].

У науковій літературі існують різні підходи щодо визначення творчої індивідуальності. Наприклад, індивідуальність сама повинна розглядатися в роботі. Творча воля — це концепція рішення, яке є інструментом для творчого вираження. Загальне припущення індивідуальності для цілих груп фотографій або певного жанру виключається[3].

Отже, розглядаючи фотографію як об'єкт авторського права, необхідно досліджувати розподіл фотографій на так звані творчі (оригінальні, самобутні фотографії) і звичайні (неоригінальні, з низьким рівнем творчості). У законодавстві багатьох країн визнано такий розподіл фотографій (за критерієм оригінальності, наявність якої гарантує фотографії як твору мистецтва повну охорону авторським правом), зокрема: в Італії, в Німеччині, в США. Такий підхід закріплений і в ст. 6 Директиви Європейського парламенту та Ради ЄС «Про уніфікацію термінів захисту авторського права і деяких суміжних прав», прийнятої державами — членами Європейського Співтовариства[4].

Фотографії, що є самобутніми (оригінальними), тобто інтелектуальним твором автора, захищаються авторським правом. Жоден інший критерій не приймається для того, щоб визначити, чи можуть фотографії користуватися охороною. Однак держави-члени можуть передбачати охорону і для інших видів фотографії. Також відповідно до ст. 6 зазначеної директиви оригінальність фотографії встановлюється на підставі висновку про те, що фотографія відображає особу свого творця з урахуванням його творчих здібностей. Фотографії позивача, що мають відображення його особистості, відрізняються від подібних фотографій із тим сюжетом.

Jurisdictional Issue // WIPR. — 2011. — Vol. 25, N 7. — P. 43–44.

[1] *Турлак М. С.* Правова охорона фотографічних та інших художніх творів // Актуальні проблеми права інтелектуальної власності : матеріали І Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 10-й річниці святкування Міжнар. дня інтелектуал. власності, 16 черв. 2010 р. / упоряд.: Г. О. Ульянова, Р. Є. Еннан ; Одес. нац. юрид. акад. — Одеса, 2010. — С. 79.

[2] *Мельников В.* Толкование судами «оригинальное произведение» // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. — 2008. — № 9. — С. 49–51.

[3] *Hug G.* Bob Marley vs Christoph Meili: ein Schnappschuss // sic!. — 2005. — N 1. — S. 57–65.

[4] *Про уніфікацію* термінів захисту авторського права і деяких суміжних прав : Директива Ради від 29.10.1993 р. № 93/98/ЄЕС // Офіційний вісник Європейських співтовариств. — 1993. — 24 листоп. (№ 290). — С. 9. (Зміни внесено Директивою 2001/29/ЄС Європейського парламенту та Ради від 22.05.2001 р. // Офіційний вісник Європейських співтовариств. — 2001. — 22 жовт. (№ 167). — С. 10) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_434.

Законодавство зарубіжних країн по-різному тлумачить вираження творчості або оригінальності у фотографіях. Наприклад, через емоційну дію на глядачів (Італія, Іспанія), через наявність індивідуальності фотографа[1]. У Великобританії згідно з § 4 Закону про авторські права поняття «художній твір» (твір мистецтва) включає, зокрема, і фотографію. Фотографія означає запис світла або іншого випромінювання на будь-якому засобі, на який відображається зображення або з якого таке зображення може бути відтворене, але яке не є фільмом[2]. Але законодавець у Великобританії не розкриває поняття «оригінальність», відносячи його тлумачення до компетенції судів. У Німеччині і США для охороноздатності творів виділяється критерій творчості, але без додаткової конкретизації[3]. Оригінальність у французькому авторському праві може бути результатом самостійного вибору автором пози зображуваної людини, місця фотографування. При цьому у французькому авторському праві виділені окремі види фотографій, що охороняються, наприклад, фотографії місця зйомок фільму (п. 48 bis. ст. L. 112-2 Кодекса)[4]. Фотографія, в якій є елементи творчої діяльності (художньої або наукової), має усі підстави визнатися об'єктом авторського права, незалежно від того, чи зроблена вона фотографом-професіоналом, чи фотографом-любителем. Якщо ж елементи творчості в діяльності фотографа відсутні, то фотографія не повинна охоронятися нормами авторського права[5].

Крім оригінальних, творчих фотографій у законодавстві деяких країн виділяють ***звичайні фотографії***. У німецькій юридичній літературі твори з незначним рівнем творчого характеру отримали найменування «kleine Miinze» (нім. — «дрібна монета»)[6]. Це поняття традиційно застосовується до інтелектуальних продуктів із вкрай незначною творчою складовою, яка дає підстави розташувати їх якраз на нижній межі авторсько-правової охороноздатності. Вважається, що робота зі створення творів із незначним рівнем творчості близька до механічної, виконуваної відповідно до певних технологій, правил і стандартів діяльності, тому часто аналогічний продукт діяльності може бути створений будь-яким іншим фахівцем, що має середню кваліфікацію у відповідній сфері. Отже,

[1] *Мельников В.* Охраноспособность товарных знаков, воспроизводящих фамилии. Зарубежный и российский опыт // Интеллектуальная собственность. — 1998. — № 5–6. — С. 69–71.

[2] *Основные* институты гражданского права зарубежных стран / отв. ред. В. В. Залесский. — Москва : Норма, 2009. — С. 968.

[3] *Мажинская Н. Г.* Вказ. ст. — С. 89–90.

[4] *Лебедь В. В.* Вказ. пр. — С. 62.

[5] *Серебровский В. И.* Вопросы советского авторского права / В. И. Серебровский. — Москва : Изд-во Академии наук СССР, 1956. — С. 57–58.

[6] *Кашанин А. В.* Минимальный уровень творческого характера произведений в авторском праве Германии // Законодательство и экономика. — 2009. — № 12. — С. 48–57.

порівняння таких творів з іншими творами не дозволяє говорити про вираження індивідуальності їх творця[1].

При створенні звичайних фотографій може бути відсутній такий професійний підхід, який використовується професійними фотографами при створенні творчих фотографій. Проте, якщо «звичайна фотографія» за бажанням її автора оприлюднюється, експонується на фотовиставці, вона, відповідно, отримає правову охорону, таку ж, як і творча фотографія.

Історії відомі випадки, коли аматорські фотографії з часом отримують більшу художню цінність, ніж ретельно продуманий професійним фотографом твір. Слід також підкреслити, що визначення «оригінальності», «художності», «творчості», що втілені у фотографії, носить суб'єктивно-оцінний характер[2].

Проблема визначення можливості надання охорони «звичайним» фотографіям потребує відповідних наукових досліджень. Наприклад, О. Л. Комзюк вважає доцільним передбачити охорону прав на нетворчі фотографії або в рамках інституту суміжних прав, або (ще доцільніше) — віднести ці права до прав «sui generis» і, використовуючи зарубіжний досвід, розробити відповідне спеціальне законодавство[3].

У деяких національних системах передбачається не лише категорія фотографій — об'єктів авторського права, але і так звані прості фотографії, які не визнаються творами мистецтва, але теж отримують деяку охорону. Наприклад, в Іспанії автори простих фотографій мають повний набір виключних прав, але термін охорони таких фотографій скорочений; Австрія та Італія також встановили особливий режим охорони простих фотографій, які віднесені до об'єктів суміжних прав. Досвід держав, що надали окремий режим охорони простим фотографіям, можна вважати позитивним. У зв'язку з цим виникає дуже тонке питання: якщо художня цінність окремої фотографії юридично не констатується, але фотографія при цьому стала предметом стороннього інтересу, то чи не підтверджує останнє саме її творчу значущість? Тому, на думку О. Луткової, такі фотографії не можна залишити зовсім без охорони[4].

В Італії творцям звичайних фотографій надаються права, суміжні з авторськими. Для здійснення таких прав їх правоволоділець повинен вказувати на фотографії своє прізвище і дату зйомки (для вирахування терміну охорони, який складає 20 років з моменту створення фотографії). Згідно з положеннями Закону про захист

[1] *Мажинская Н. Г.* Вказ. ст. — С. 89–90.
[2] *Штефан О.* Вказ. ст. — С. 4.
[3] *Комзюк О.* Проблеми охорони прав на фотографії у контексті європейської інтеграції України // Інтелектуальна власність. — 2007. — № 9. — С. 63.
[4] *Луткова О.* Международно-правовая охрана фотографических произведений // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. — 2008. — № 11. — С. 6–8.

авторських прав охороноздатними є також фотографії або твори, отримані з використанням схожого з фотографією процесу, за винятком випадків простої фотографії, пов'язаних з їх здійсненням[1]. До суміжних прав в Італії також відносять права фотографів і осіб, зображених на портретах[2]. В Іспанії звичайні фотографії — це фотографії, які інформують про події повсякденного життя або ж на яких туристами зафіксовані пам'ятки відвіданих міст (собори, ратуші, пам'ятники і т. д.). У Великобританії відповідно до п. 1 ст. 4 Закону про авторське право промислових зразків і патентів 1988 р. фотографії охороняються як твори образотворчого мистецтва. Законодавець визначає фотографію як зафіксоване за допомогою світлопису зображення сфотографованого об'єкта. Проте, згідно з цією Директивою, допускається й охорона інших видів фотографій, як це зроблено в Австрії, Італії та Німеччині, які відносять права на «нетворчі» фотографії до об'єктів суміжних прав[3]. У Німеччині відповідно до чинного нині Закону про авторське право (Kunsturhebergesetz KUG) розрізняють дві групи фотографій, що охороняються. Відмінність полягає в тому або іншому ступені «жорсткості» критерію оригінальності та тривалості терміну охорони після смерті автора (відповідно 70 і 50 років)[4]. До об'єктів суміжних (споріднених) прав відносять фотографії, що не є творами фотомистецтва[5]. У німецькому законодавстві поняття «споріднені права» ширше, ніж поняття «суміжні права» у вітчизняному законодавстві[6].

Викладене дозволяє деяким дослідникам, зокрема Д. Д. Сощенко, вносити пропозиції про виділення в законодавстві двох категорій фотографій: «твори фотографічного мистецтва» — умовна назва першої групи — підлягають охороні авторським правом; «технічна фотографія» — найменування другої групи, — оскільки не відповідає критеріям оригінальності, відсутній творчий внесок, то авторське право не поширюється на ці об'єкти. На погляд Д. Д. Сощенко, подібна класифікація відповідає сучасним тенденціям з охорони прав авторів на створені ними твори. Якщо деякі автори публікацій з цієї тематики висловлюються проти поділу фотографій на фото, зроблені професіоналами, і фото, зроблені в стилі любительської зйомки, оскільки пропонується поширювати захист прав тільки на першу групу (професійні фото), то в основі запропонованої класифікації відсутні будь-які дискримінa-

[1] *Основные* институты гражданского права зарубежных стран... — С. 972.
[2] Там само. — С. 1057.
[3] *Черевко Г. В.* Інтелектуальна власність : навч. посіб. / Г. В. Черевко. — Київ : Знання, 2008. — С. 203–209.
[4] *Мельников В.* Охраноспособность некоторых объектов авторского права // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. — 2006. — № 2. — С. 69–71.
[5] *Основные* институты гражданского права зарубежных стран... — С. 970.
[6] Там само. — С. 1055.

ційні підстави[1]. Дещо спірною є ця пропозиція. Можна погодитись з розподілом фотографій на творчі та звичайні, але «технічні» фотографії більшістю дослідників розуміються в іншому сенсі. У певних випадках замість поняття «технічна» більш коректніше вживати поняття «промислова»[2] фотографія.

В Україні, як і в інших країнах, охорона надається усім без виключення фотографіям. При вдосконаленні законодавства про авторське право науковці намагаються усунути правові та економічні фактори невизначеності та можливі спори, що виникають внаслідок цього, котрі можуть зіпсувати звичайний розвиток нормальних людських відносин[3].

Слід також звернути увагу, що у випадку зі звичайними фотографіями важливо позначення на фотографії інформації про її автора. Враховуючи, що поширені випадки, коли фотографії створюються випадково особами (навіть професійними фотографами) на фотоапарат зображуваної особи за її проханням (наприклад, під час екскурсій, подорожей тощо), слід звернути увагу на те, що якщо особа не заявила вимоги про власні авторські права під час фотографування, то у таких випадках конфлікту між автором твору та зображеною особою не виникає. У зображуваної особи виникає право на власне зображення щодо конкретної форми об'єктивізації, право на особисті папери (щодо конкретної фотографії), але авторські права у даному випадку не належать нікому.

Одним з видів звичайних фотографій є так звані «selfie». Незважаючи на те, що цей феномен з'явився більше ніж століття тому (перший автопортрет створено у 1839 р.[4]), у науковій літературі не приділялася увага його розгляду як об'єкта права.

Враховуючи, що такі фото виконуються з відстані протягненої руки (за допомогою фотодзеркала[5], шнура, таймера, моноподу[6]

[1] *Сощенко Д. Д.* К вопросу об авторском праве на фотографию // Актуальные проблемы права и управления глазами молодёжи : материалы междунар. науч. студ. конф. (Тула, 28–29 марта 2014 г.) / под общ. ред. И. Б. Богородицкого ; Ин-т ИЗУ ВПА. — Тула, 2014. — С. 162.

[2] *Промышленная* фотография. Применение фотографии к графическому искусству.. В 3 ч. Необходимая настольная кн. для фотографов, цинкографов, типографов, литографов и всех лиц, соприкасающихся к граф. искусству : с отд. хим. лаб. в пределах фотографического искусства... / сост. по всем новейшим иностр. и рус. источникам П. Ф. Симоненко. — Москва : Тип. Н. Н. Булгакова, 1901. — 452 с.

[3] *Telec I.* Autorske pravo k fotografiim // PV. — 2000. — N 11–12. — S. 221–225.

[4] *Погонцева Д. В.* «Selfie» как современный социально-психологический феномен [Електронний ресурс] // Концепт. — 2013. — № 12 (28). — Режим доступу: e-koncept.ru/2013/13263.htm.

[5] *Спеціально* для любителів селфі створили фото-дзеркало [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://tsn.ua/nauka_it/specialno-dlya-lyubiteliv-selfi-stvorili-foto-dzerkalo-344657.html [10.04.2014; 19:09].

[6] *Первая* палка для селфи появилась в Японии 32 года назад [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ru.tsn.ua/tsikavinki/pervaya-palka-dlya-selfi-poyavilas-v-yaponii-32-goda-nazad-419837.html [09.04.2015; 09:56].

чи інших пристроїв), ноги[1], голови (камери-обскури) або іншим способом, їх зображення створюються під характерним ракурсом, що не дозволяє виявити творчий характер таких фотографій. Незважаючи на те, що наявність творчого характеру у творах науки, літератури, мистецтва презюмується (поки не доказано інше), селфі доцільно охороняти не як об'єкт авторських прав, а як особисті папери фізичної особи. Як і до інших видів особистих паперів, режим доступу сторонніх осіб до селфі фізична особа визначає самостійно. При публічному поширенні даного виду фотографій на сторінках у соціальних мережах вони можуть перебувати як у загальному доступі, так і в обмеженому, але не слід розраховувати, що фотографії не поширяться за межі сторінки користувача. Увага пересічних фізичних осіб приділяється публічним персонам, а також членам їх родини, які не звикли до публічного статусу, викладають різноманітні фото з повсякденного життя, наслідком чого є поширення фото в засобах масової інформації та їх публічне обговорення[2].

У певних випадках створення селфі може заборонятися. Наприклад, на Каннському кінофестивалі заборонили будь-кому робити селфі на червоному хіднику тому що, по-перше, знаменитості виглядають просто жахливо на таких фото, а по-друге — ці фотосесії уповільнюють процес проходу гостей у Палац фестивалів[3]. На жаль, селфі не тільки може створювати незручності, але й призводить до завдання шкоди здоров'ю[4], трагічних смертей підлітків на залізничних вокзалах, мостах[5]. Задля створення вражаючого сел-

[1] *Selfie Shoes.* Американська компанія вигадала жіночі «селфі-туфлі» на підборах [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://tsn.ua/nauka_it/amerikanska-kompaniya-pridumala-zhinochi-selfi-tufli-na-pidborah-418729.html [31.03.2015; 15:14].

[2] Див. наприклад: *Ефектна* дружина голови одного з районів Харківщини любить оголювати груди та хизується підкачаними сідницями [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://tsn.ua/foto/efektna-druzhina-golovi-odnogu-z-rayoniv-harkivschini-lyubit-ogolyuvati-grudi-ta-hizuyetsya-pidkachanimi-sidnicyami-415157.html [13.03.2015; 16:24]; *Соцмережі* 24-річної депутатки Кошелєвої рясніють світлинами з вечірок [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://tsn.ua/politika/socmerezhi-24-richnoyi-deputatki-koshelyevoyi-ryasniyut-svitlinami-z-vechirok-394427.html [28.11.2014; 19:10].

[3] *На Каннському* фестивалі заборонили робити селфі [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://tsn.ua/glamur/na-kannskomu-festivali-zaboronili-robiti-selfi-421810.html [16.04.2015; 18:52].

[4] *Росспоживнагляд* назвав селфі причиною поширення вошей [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://tsn.ua/tsikavinki/rosspozhivnaglyad-nazvav-selfi-prichinoyu-poshirennya-voshey-388328.html [27.10.2014; 14:28].

[5] *Польська* туристка загинула, намагаючись зробити селфі на вершині мосту [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://tsn.ua/svit/polska-turistka-zaginula-namagayuchis-zrobiti-selfi-na-vershini-mostu-390175.html [05.11.2014; 21:36]; *Хлопець* випадково застрелився, поки робив селфі з пістолетом [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://tsn.ua/tsikavinki/hlopec-vipadkovo-zastrelivsya-poki-robiv-selfi-s-pistoletom-361975.html [05.08.2014; 17:02]; *15-річна* фанатка селфі загинула на Львівщині, впавши з мосту [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://tsn.ua/ukrayina/15-richna-fanatka-selfi-zaginula-na-lvivschini-vpavshi-z-mostu-390853.

фі деякі особи ставлять під загрозу своє життя[1]. Викладене було поштовхом для розробки рекомендацій щодо місць, де селфі несе загрозу життю[2].

Отже, враховуючи відсутність творчого характеру у фотографіях-селфі, вважаємо за доцільне охороняти їх у режимі особистих паперів із можливістю самостійного визначення режиму поширення особою, на пристрій якої вони були зроблені. На селфі, як і на інші фотографії, повинні розповсюджуватися принципи та умови створення й поширення фотографій. Потребує вдосконалення й механізм виявлення порушень права на зображення в мережі Інтернет, порядок фіксації доказів, який на даний час не створює можливості для захисту права на зображення. Крім цього, враховуючи випадки самовільного обнародування селфі, зокрема здобутих незаконним шляхом з мобільних телефонів, електронної пошти чи інших носіїв інформації, сторонніми особами, доцільно посилити відповідальність за такі дії.

Доцільність розподілу на законодавчому рівні фотографій на творчі і нетворчі викликає сумніви. Вважаємо за доцільне зберегти в законодавстві поняття «фотографії», а спори відносно наявності елемента творчості повинні вирішуватися в судовому порядку. Але, незважаючи на визнання авторських прав на фотографії, необхідно дотримуватися вимог ст. ст. 307, 308 ЦК України. Критерії для розподілу фотографій на творчі та нетворчі можуть бути запропоновані для закріплення у матеріалах правозастосовної практики, зокрема у роз'ясненнях судових органів для однакового вирішення спорів щодо оригінальності фотографій.

При здійсненні авторських або інших прав (наприклад, права на особисті папери, на персональні дані тощо) на фотографії та інші художні твори повинен дотримуватися дозволений режим використання нематеріального блага у вигляді зображення людини, зафіксованого в об'єкті авторського права. Тим самим, на думку

html [10.11.2014; 13:20]; *Троє* студентів трагічно загинули у спробі зробити селфі на тлі наближення поїзда [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://tsn.ua/svit/troye-studentiv-tragichno-zaginuli-u-sprobi-zrobiti-selfi-na-tli-nablizhennya-poyizda-405535.html [27.01.2015; 18:41].

[1] *Відчайдушна* вчителька зі США підірвала Інтернет моторошним селфі з акулою [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://tsn.ua/tsikavinki/vidchaydushna-vchitelka-zi-ssha-pidirvala-internet-motoroshnim-selfi-z-akuloyu-373051.html [09.10.2014; 15:48]; *Фотограф-екстремал* зробив вражаюче селфі з небезпечною білою акулою [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://tsn.ua/tsikavinki/fotograf-ekstremal-zrobiv-vrazhayuche-selfi-z-nebezpechnoyu-biloyu-akuloyu-389750.html [03.11.2014; 18:26]; *Відчайдушний* канадієць зробив селфі прямо в жерлі діючого вулкана [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://tsn.ua/tsikavinki/vidchaydushniy-kanadiyec-zrobiv-selfi-pryamo-v-zherli-diyuchogo-vulkana-367291.html [08.09.2014; 10:56].

[2] *Basu T.* How selfie-related deaths happen [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://edition.cnn.com/2016/02/11/health/death-by-selfie/?sr=fbcnni022016death-by-selfie0400AMStoryGalLink&linkId=21402113 [11.02.2016; 12:39].

О. О. Осипова[1], фізичній особі гарантується дотримання її інтересів і усуваються підстави для формування спотвореного уявлення про її зовнішній вигляд.

Отже, фактично, слід визнати поширення права на власне зображення як на зображення, втілене у творчих фотографіях, так і у таких, яким не притаманний творчий характер.

На відміну від творів образотворчого мистецтва, особливості створення фотографії посилили увагу законодавця на необхідність захисту інтересів особи не тільки на етапі поширення твору, але й на етапі зйомки особи.

До третьої групи належать **зображення людини, виконані комп'ютерно-програмним способом**, зокрема з застосуванням спеціальних програм та пристроїв завдяки заданому алгоритму дій.

По-перше, у рамках зазначеної групи розрізняють зображення, створені як за участю зображеної людини, так і без її участі, які належать до науково-технічних. Вони можуть бути позбавлені авторського задуму та творчого характеру, лише фіксують дійсність без спроби її інтерпретації[2], мають документальний характер, притаманний і науково-технічним творам[3]. Як звертає увагу І. Абдуліна, дуже часто такі зображення виконують не люди, а спеціальні автоматичні пристрої (наприклад, зі штучних супутників Землі тощо) і з використанням спеціальної апаратури (наприклад, через мікроскоп). Такі фотозображення не відзначені особистістю фотографа, у них використовується тільки фіксуючий спосіб відображення дійсності й вони спрямовані на візуальне представлення об'єкта фотозйомки без спроби його інтерпретації, тому їх не можна вважати об'єктами авторського права[4]. Такий вид зображень людини найчастіше створюється у медицині для ведення історії хвороби, ілюстрації навчальних видань, у ході наукових досліджень. Згідно з правилами, розробленими Інститутом медичних і біологічних ілюстрацій, фотографії, що є частиною історії хвороби, охороняються як конфіденційна інформація пацієнта[5]. Позиції щодо визнання авторських прав на такі об'єкти різнять-

[1] *Осипов А. А.* Интерес и субъективное гражданское право : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Осипов Александр Александрович. — Москва, 2011. — С. 75–79.

[2] *Афанасьєва К. О.* Охорона прав на фотографічні твори: історична ретроспектива // Інтелектуальна власність. — 2006. — № 11. — С. 12–14.

[3] *Судариков С. А.* Авторское право : учебник / С. А. Судариков. — Москва : Проспект, 2009. — С. 106.

[4] *Абдуліна І.* Права інтелектуальної власності у періодичних друкованих виданнях (пресі) // Інтелектуальна власність. — 2003. — № 5. — С. 14.

[5] *Афанасьева Е. Г.* Соблюдение прав личности при осуществлении фото- и видеосъемки : дайджест 97.02.036 // Социальные и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература. Серия 4 : Государство и право. — 1997. — № 2. — С. 136. — Дайдж. на ст.: Beddard R. Photographs and the rights of the individual // MODERN LAW REV. — L., 1995. — Vol. 58, N 6. — P. 771–787.

ся. Деякі вчені не визнають авторські права[1], а інші — допускають можливість їх визнання за установою, в якій вони були виконані[2]. Слід підтримати позицію про виключення таких зображень з авторсько-правової охорони, адже, незважаючи на можливу участь людини при створенні таких знімків, їх виконання відповідно до заданих стандартів виключає будь-який творчий елемент. Виключення становлять випадки, коли знімки створюються за допомогою спеціального обладнання з особистою метою, суб'єктами, що не виконують спеціальні науково-дослідницькі функції.

По-друге, у рамках зазначеної групи також слід виділити зображення, що створюються електронно-обчислювальними машинами за певним алгоритмом. Кожна з програм конструює зображення відповідно до особливого алгоритму. Наприклад, програми для тривимірного моделювання, такі як Sculptris і LightWave, дозволяють створювати 3D-зображення. Генеровані комп'ютером фігури виглядають і рухаються, майже як люди. З такою технологією відкривається цілий світ візуальних можливостей для побудови приголомшливої графіки у відеоіграх і для створення фільмів із цифровими акторами[3]. Також, як приклад, можна навести програми, за допомогою яких створюється фоторобот людини; програму, яка перетворює текстовий опис на 3D-зображення[4]; програму, що проектує зображення співрозмовника у повний зріст (система доповненої реальності)[5].

Відтворення зображення людини може відбуватися завдяки спеціальним програмам, що базуються на особливому алгоритмі дії. Так, пенсільванські учені розробили комп'ютерну програму, яка може робити фоторобот людини на підставі даних про її ДНК. Цей неймовірний функціонал програми став можливим завдяки особливій базі даних, де описуються ознаки окремих рис обличчя. У базу програми внесені риси обличчя 567 людей 7 національностей і різного типажу. Перевірка працездатності програми була проведена в ході невеликого експерименту. Попередні результати розрахунків показують, що, маючи на руках повний набір SNP, в майбутньому учені зможуть створювати високо деталізовані

[1] *Сощенко Д. Д.* Вказ. ст. — С. 162; *Абдуліна І.* Авторське право на фотографічні твори // Інтелектуальна власність. — 2002. — № 12. — С. 15.

[2] *Афанасьева Е. Г.* Соблюдение прав личности при осуществлении фото- и видеосъемки. — С. 136; *Судариков С. А.* Вказ. пр. — С. 106.

[3] *Самые* гиперреалистичные портреты, созданные компьютерной программой [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://cameralabs.org/6000-samye-giperrealistichnye-portrety-sozdannye-kompyuternoj-programmoj [09.07.2014].

[4] *У США* створили програму, яка перетворює текстовий опис на 3D-зображення [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.5.ua/nauka/u-sshа-stvoryly-prohramu-iaka-peretvoriuie-tekstovyi-opys-na-3dzobrazhennia-99910.html# [30.11.2015; 14:46].

[5] *Microsoft розробила* систему доповненої реальності для відеодзвінків [Електронний ресурс]. — Режим доступу:http://www.5.ua/nauka/microsoft-rozrobyla-systemu-dopovnenoi-realnosti-dlia-videodzvinkiv-103880.html [19.01.2016; 16:46].

3D-портрети осіб без особливих проблем. Поки функціонал програми не дає можливості створювати детальні матричні портрети, оскільки в ньому враховується усього лише 7000 точок на обличчі. У майбутньому програму розширять характеристиками структури волосся й іншими даними, які дозволять створити безпрецедентного помічника для криміналістів[1].

У зазначеній групі на відміну від попередньої йде не фіксація зображення спеціальними пристроями, а його відтворення за встановленим алгоритмом.

Отже, сучасний науково-технічний прогрес дозволяє виділити специфічну форму зображення, що створюється завдяки програмному забезпеченню. При цьому рівень творчості людини під час створення зображення може різнитися (від мінімального до найвищого) залежно від алгоритму дії програми.

Застосування сучасних технічних можливостей не виключає появи нових **зображень людини, виконаних змішаним способом (четвертої групи зображень)**, в основі яких можуть поєднуватися художній та механічний, художній та комп'ютерно-програмний, механічний та комп'ютерно-програмний та інші способи створення форм об'єктивізації зображення. Прикладом є роботи Бена Гейне (серія «Фотокамера vs. олівець»)[2], проект Джейсона Пауелла «Дивлячись у минуле»[3], проект Тейлора Джонса «Дорогий Фотограф» («Дорога серцю фотографія»)[4] та ін.

Становить інтерес у рамках зазначеної групи створення спеціальних програм обробки фотографій, суміщення зображень. Наприклад, портал «Ostagram» використовує техніку, відому як мистецтво «Inceptionism», де образи поєднуються за допомогою нейронних мереж для генерації шедеврів, внаслідок чого створюються галюциногенні картини[5].

Викладене дозволяє зробити висновки про поширення чотирьох видів зображень людини залежно від способів, прийомів, засобів, що застосовуються для фіксації (відтворення) зовнішнього вигляду: зображення, виконані художнім, механічним, комп'ютерно-програмним та змішаним способом.

[1] *T 100* Создана компьютерная программа, способная создавать трехмерную модель лица человека по его ДНК [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://scienceblog.ru/2014/03/27/sozdana-kompyuternaya-programma-sposobnaya-sozdavat-trekhmernuyu-model-lica-cheloveka-po-ego-dnk [27.03.2014].

[2] *Ben Heine* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.benheine.com.

[3] *Jason E.* Powell, Cameraist [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://jasonepowell.com.

[4] *Dear Photograph* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://dearphotograph.com.

[5] *Ostagram* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ostagram.ru/static_pages/lenta?last_days=30&locale=en.

Звернення до визначення форм об'єктивізації зображення людини дозволяє встановити такі відмінності у зазначених формах за наступними підставами.

По-перше, за необхідності безпосередньої участі потенційно зображеної особи для створення зображення: у зображеннях, що створюються художнім способом, особа не обов'язково може брати участь; механічним способом — зображувана особа повинна приймати участь безпосередньо, якщо мова не йде про створення запису інших подібних за зовнішнім виглядом осіб (наприклад, двійників, акторів тощо); комп'ютерно-програмним способом — не приймає участі.

По-друге, залежно від ступеня творчої участі автора зображення. У зображеннях, що створюються художнім способом, творча участь презюмується у найвищому обсязі, механічним — від мінімальної до найвищої, комп'ютерно-програмним — творчого характеру взагалі може не бути.

По-третє, залежно від об'єктивності зображення, втіленого у формі об'єктивізації. У зображеннях, що створюються художнім способом, зовнішній вигляд особи відтворюється завдяки сприйняттю, уяві митця, внаслідок чого створюється зображення з ознакою впізнаваності або інший образ, що не володіє впізнаваністю з зовнішнім виглядом прототипу. Образ людини відтворюється автором завдяки сприйняттю та відтворенню із застосуванням творчої майстерності, здібностей та уяви без претендування на достовірність. У зображеннях, що створюються механічним способом, вигляд фіксується безпосередньо, у певний момент часу та може бути змінений завдяки спеціальним програмам або творчим прийомам фотографа. Фіксація зовнішнього вигляду відбувається завдяки механічним пристроям (наприклад, фотоапарата) та має властивість достовірності та реалістичності. У зображеннях комп'ютерно-програмної форми впізнаваність зображення визначається алгоритмом дії програми та частково майстерністю особи, що створює зображення. Створення зображення відбувається відповідно до встановлених параметрів зйомки або до встановленого алгоритму комп'ютерної програми без творчої складової. Можна зробити висновок, що різниця при створенні фотографій та інших художніх творів із зображенням людини полягає у способах відтворення її зовнішнього вигляду та засобах, що використовуються при цьому.

Наведені відмінності обумовлюють підхід законодавця до забезпечення правової охорони інтересів фізичної особи при створенні та поширенні фотографій та інших художніх творів з її зображенням, залежно від виду твору.

При дослідженні особистого інтересу людини, який виникає при створенні та використанні фотографій та інших художніх творів з її зображенням, можна **визначити основні два етапи його прояву**.

По-перше, при проведенні фото-, кіно-, теле- та відеозйомок.

Як звертає увагу Н. Д. Єгоров, будь-яке зображення особи без її на те згоди є протиправною дією. Зображення кого-небудь без його на те згоди і, більше того, для публічного показу може заподіяти зображеному цілу низку гострих душевних страждань. Інтерес особи полягає не лише в тому, щоб вже існуюче її зображення не було опубліковане, відтворене або поширене, але і в тому, щоб її взагалі не зображували яким би то не було способом без її згоди[1].

Слід погодитися з В. Б. Гуревичем у тому, що принцип захисту не припустимий стосовно художніх зображень, виконаних способом іншим, ніж фотографічний (коли художник не користується для портрета послугами оригіналу), тому що інтерес, який належить особі, звичайно не переважає інтерес художника та суспільства, які вимагають поширення зображення. Звичайно, це правило не стосується зображень, які зроблені у непристойному чи образливому вигляді для зображеної особи. Зображення людини без її згоди дозволяється поширювати, за виключенням випадків, коли особі це у вищій мірі неприємно. Як звертає увагу В. Б. Гуревич, у вченні Г. Крейснера доведена до крайнощів позиція, адже, попереджуючи чи виражаючи дійсні зловживання чужим правом на зображення, одночасно з цим він знищує можливість існування не тільки гумористичних чи карикатурних видань, але й усіх ілюстрованих видань, журналів та газет, знищує діяльність фотографів та художників, дуже шкодить художньому мистецтву та перебуває в протиріччі з реальним життям та сучасною свідомістю. Автор зауважує, що не можна теорії про право на власне зображення будувати на принципі абсолютної та виключної належності кожному права на його зображення. Необхідно виходити з позиції, що поширення зображення особи без її згоди неможливе у випадках, коли завдяки цьому порушуються інтереси чи права зображеної особи[2].

На даному етапі інтереси особи стосуються лише творів, створених за допомогою механічних пристроїв, які дозволяють зафіксувати достовірне зображення особи у певний момент часу. Внаслідок певного ступеня фантазійності художніх творів інтереси зображеної особи можуть зачіплятися лише при використанні творів з її зображенням.

По-друге, при публічному показі, відтворенні, розповсюдженні або використанні іншими способами фотографій або інших художніх творів з зображенням людини. На цьому етапі

[1] *Егоров Н. Д.* Личные неимущественные права и их защита // Проблемы совершенствования законодательства о защите субъективных гражданских прав : сб. науч. тр. / Яросл. гос. ун-т. — Ярославль, 1988. — С. 30.

[2] *Гуревич В. Б.* Вказ. ст. — С. 1781–1782.

охорона інтересів фізичної особи має розширювальний характер та поширюється на будь-які види творів, що створюються художнім, механічним, комп'ютерно-художнім та змішаним способами.

Слід частково погодитися з Л. О. Красавчиковою в тому, що при публікації, відтворенні, поширенні твору, в якому зафіксована та або інша особа, можуть бути зачеплені інтереси цієї (зображеної) особи. Довільне (без отримання згоди останньої) здійснення таких дій є вторгненням в особисте життя особи, яка в такий спосіб втрачає можливість самостійно вирішувати таке суто індивідуальне (особисте) питання, як надання або ненадання власного зображення для загального огляду[1]. Як звертає увагу Е. П. Гаврилов, право на використання власного зображення (зокрема право на надання дозволу на використання або заборону його використання) входить до категорії прав, яка охороняє особисте (інтимне) життя фізичної особи[2]. Отже, гарантія, передбачена чинним цивільним законодавством (ст. ст. 307, 308 ЦК України), є способом захисту права фізичної особи на індивідуальність, а також права на невтручання в особисте (сімейне) життя[3]. Викладену позицію слід підтримати частково. Безперечно, при самовільному поширенні фотографій особи може з'явитися загроза порушення таємниці її особистого життя, але, крім цього, основним є порушення права фізичної особи на власне зображення.

Ще на початку XX ст. дослідники звертали увагу на те, що портрети та бюсти, пов'язані з особистими інтересами особи, з якої написано портрет чи зроблено бюст. Ця особа за будь-яких обставин може мати інтерес, який полягає в тому, щоб зображення не поширювалося публічно. У законодавстві все ж таки протягом певного періоду часу ігнорувалися інтереси особи, зображеної на фотографії чи в бюсті, на користь особи, яка зробила замовлення на створення зазначених об'єктів авторського права (ст. 32 дод. до ст. 420, т. X ч. I Зводу Законів)[4]. Таке вирішення зазначеного питання вважаємо спірним, оскільки оригіналом для портрета чи бюста могли бути не тільки замовник чи його родина, але й інші особи, від яких не можна відняти право перешкоджати поширенню їх зображень публічно. Зазначене правило ч. 2 ст. 1318 Цивільного

[1] *Красавчикова Л. О.* Авторское право и право гражданина на собственное изображение // Проблемы современного авторского права : межвуз. сб. науч. тр. / отв. ред.: М. М. Богуславский, О. А. Красавчиков. — Свердловск : УрГУ, 1980. — С. 77.

[2] *Гаврилов Э. П.* Великая российская реформа права интеллектуальной собственности. Нормы, которые уже вступили в силу // Патенты и лицензии. — 2007. — № 4. — С. 9.

[3] *Науково-практичний* коментар Цивільного кодексу України : станом на 1 трав. 2012 р. / за заг. ред. В. В. Богатиря. — Київ, 2012. — С. 326.

[4] *Канторович Я. А.* Авторское право на литературныя, музыкальныя, художественныя и фотографическія произведенія. Систематическій комментарій къ закону 20-го марта 1911 г... — С. 258.

уложення відносно портретів та бюстів знаходить своє підтвердження в іноземних законодавствах того часу[1].

Як звертають увагу у науковій літературі, зацікавленість індивіда щодо контролю за використанням особистого зображення полягає: по-перше, у природному психологічному прагненні підтримувати визначений ним особисто стандарт візуального сприйняття себе іншими особами («бажання адекватно виглядати»); по-друге, у здатності зображення відтворювати внутрішній світ особи, її душевний та фізичний стан; по-третє, у можливості використання зображення для ідентифікації особи без її згоди (наприклад, для розшуку зображеного особами, спілкування з якими він бажав би уникнути); по-четверте, в розповсюдженні зображення, зробленого при певних обставинах або у певному місці, у певний час, що може розкрити такі відомості про особу, яким остання, можливо, бажала надати характер конфіденційності (перебування у певному місці протягом певного часу, знайомство з певними особами, заняття певною діяльністю тощо)[2].

Слід погодитися з М. С. Малеїним у тому, що багато людей хочуть, щоб їх портрет було розміщено в популярному журналі або опубліковано яким-небудь іншим чином, але інші не бажають публікації власного зображення, і це теж їх право. Мотиви негативного ставлення до поширення власного зображення можуть бути різними: одні можуть вважати це зображення невдалим; інших може не влаштовувати обстановка або компанія, в якій вони зображені, тощо. Можуть бути і принципові супротивники афішування власного зображення. У будь-якому випадку юридичне значення має сам факт заперечення, але не його мотиви[3]. Ще на початку XX ст. Г. Кейснер[4] висловлював позицію, що невдоволення оригіналу своїм зображенням не може бути не враховано, адже якщо людина, що стоїть на чолі держави, висловить незадоволення з приводу власного зображення, виготовленого кимось, то в цьому вже полягає вимога, щоб ці зображення були вилучені з обігу і знищені[5].

[1] *Гражданское уложеніе...* — С. 1191–1192.

[2] *Романченко Т. С.* Право фізичної особи на власне зображення // Проблеми цивільного права та процесу : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті професора О. А. Пушкіна (22 трав. 2010 р.) / Харків. нац. ун-т внутр. справ. — Харків, 2010. — С. 242; *Болочагин В. Ю.* Личное изображение и право на его неприкосновенность // Цивилист. — 2007. — № 3. — С. 25; *Болочагин В. Ю.* Право на неприкосновенность личного изображения: перспективы гражданско-правового регулирования личных неимущественных отношений // Теоретические аспекты и правоприменительная практика российского законодательства : материалы Всерос. науч.-практ. конф. 12–14 апр. 2007 г. — Курск : Изд-во Курс. гос. техн. ун-та, 2007. — С. 35–36.

[3] *Малеин Н. С.* Охрана прав личности... — С. 60–61.

[4] *Кейснеръ Г.* Право на свое изображеніе : пер. съ нѣм. / Г. Кейснеръ. — Вильна : Тип. Свято-Духовскаго Братства, 1897. — С. 42, 48.

[5] *Б. Р.* [Рецензия: Гуго Кейснеръ. Право на свое изображеніе. Вильна, 1897 г.] // Журнал Юридическаго сообщества при императорском СП университете. — 1897. — Кн. 4, апр. — С. 8–9.

Окрім цього, О. П. Сергєєв зазначає, що репутація людини формується не лише на основі її поведінки, але й за допомогою сприйняття її зовнішнього вигляду іншими людьми. Як відомо, зовнішність людини, її манера поведінки, стиль одягу можуть служити джерелом інформації не лише про її смаки та звички, але й про внутрішній світ. Тому кожна людина має право сама вирішувати питання про те, наскільки широко публіка може бути ознайомлена з її зовнішнім виглядом. Одні люди бажають зніматися в кіно і бачити свою фотографію в газеті або журналі, інші ж виступають категорично проти цього, будучи супротивниками афішування своєї зовнішності або просто вважаючи своє зображення невдалим. Зустрічаються випадки, коли особи не хочуть публікації власного зображення, тому що їх не влаштовує обстановка або компанія, в якій вони зображені. Вказані причини привели до того, що в законі було спеціально закріплено право людини на власне зображення[1].

Враховуючи відмінності в характеристиці творів, що створюються «художнім» та «механічним» способами, слід зауважити, що саме на етапі проведення фото- та відеозйомки інтереси особи можуть стати об'єктом порушення на відміну від творів, які створюються «художнім» способом, коли інтереси особи можуть бути порушені тільки на етапі поширення або використання твору іншим чином.

Обставини, які визначають зміст інтересу особи, яка зображена або може бути потенційно зображеною у творі, мають суб'єктивний характер (залежать від волі осіб та визначаються індивідуальними особливостями немайнових інтересів суб'єкта, його майнового стану, статусом у суспільстві, прагненнями, метою використання твору тощо). Приватним інтересом у сфері створення та/або використання форми об'єктивізації зображення людини є охоронюваний законом інтерес, спрямований на створення та/або використання форми об'єктивізації зображення людини, що здійснюється фізичними або юридичними особами приватного права відповідно до загальних засад цивільного законодавства та норм моралі, як з особистою некомерційною метою, так і з метою отримання нематеріальних (світове визнання, популярність тощо) або матеріальних (переваги поряд з конкурентами) благ.

[1] *Сергеев А. П.* Право на защиту репутации / А. П. Сергеев. — Ленинград : Знание, 1989. — С. 6.

* * *

При дослідженні правових засад об'єктивізації зображення людини у фотографіях та інших художніх творах можна зробити такі висновки.

1. При характеристиці зображення людини у фотографіях та інших художніх творах слід враховувати особливості виду твору, в якому відбувається об'єктивізація. Основними видами зображення людини залежно від способів, прийомів, засобів, що застосовуються для об'єктивізації зовнішнього вигляду людини, є зображення, виконані художнім, механічним, комп'ютерно-програмним або змішаним способами.

Зображення людини, виконані художнім способом, є результатом переважно творчої праці, майстерності виконання, суб'єктивного сприйняття образу особи автором зображення. Жанр твору (реалістичний, саркастичний тощо) впливає на реалістичність зображення, можливість правомірного спотворення зовнішнього вигляду людини, зокрема без її згоди (наприклад, у карикатурах, шаржах, тощо).

У зображеннях, які створюються механічним способом, домінуюче місце у виконанні належить технічним засобам фіксації зображення людини, а талановитість та авторська індивідуальність особи мають важливе, але другорядне значення.

У зображеннях, які створюються комп'ютерно-програмним способом, відбувається відтворення зображення людини завдяки застосуванню комп'ютерних програм. Ступінь творчої участі людини при цьому обумовлюється алгоритмом дії програми.

У зображеннях, які створюються «змішаним» способом, зображення можуть бути будь-якою комбінацією художніх, механічних або комп'ютерно-програмних зображень.

2. Запропонована класифікація дозволяє розкрити відмінності досліджуваних видів зображень залежно від таких підстав: за необхідності безпосередньої участі зображуваної особи для створення зображення; залежно від ступеня творчої участі автора форми об'єктивізації зображення людини; залежно від об'єктивності зображення людини, втіленого у формі об'єктивізації. Зазначені відмінності обумовлюють особливості регулювання відносин зі створення та використання зображень за обсягом охоронюваних інтересів зображеної особи.

3. Прагнення недопущення конфліктів між суб'єктами здійснення права на творчість та права на власне зображення дозволяє охарактеризувати інтереси щодо різного кола форм об'єктивізації зображення людини на етапах створення та використання форми об'єктивізації. Особливості створення форм об'єктивізації зобра-

ження людини дозволяють виробити концепцію «повної» охорони інтересів фізичної особи щодо механічної форми об'єктивізації зображення (при проведенні фото-, кіно-, теле- та відеозйомок та при публічному показі, відтворенні, розповсюдженні або використанні іншими способами фотографій або інших художніх творів з зображенням людини, за виключенням випадків, встановлених законом). Концепція «обмеженої» охорони інтересів застосовується щодо художньої та комп'ютерно-програмної форми об'єктивізації зображення людини (зокрема, охорона здійснюється тільки при використанні створених форм об'єктивізації зображення та не поширюється у момент створення форм об'єктивізації зображення з метою недопущення обмеження права фізичної особи на свободу творчості).

4. При дослідженні фотографії як результату творчої діяльності (в аспекті охорони права фізичної особи на власне зображення) доведено недоцільність розподілу на законодавчому рівні фотографій на творчі і нетворчі. Доцільним є збереження в законодавстві поняття «фотографії», а спори відносно наявності елемента творчості повинні вирішуватися в судовому порядку. Але, незважаючи на презумпцію творчого характеру фотографій, автоматичне визнання прав інтелектуальної власності за їх авторами, необхідно дотримуватися вимог ст. ст. 307, 308 ЦК України. Фактично право на власне зображення поширюється як на зображення, втілені у творчих фотографіях, так і у таких, яким не притаманний творчий характер.

5. Тенденції розвитку мистецтва та техніки обумовлюють переосмислення правових засад охорони інтересів особи при створенні та використанні фотографій та інших художніх творів з її зображенням. Норми ст. ст. 307, 308 ЦК України лише у певній частині дозволяють забезпечити охорону особистих немайнових прав фізичних осіб. Законодавча конструкція охорони особистих немайнових інтересів фізичних осіб у правовідносинах зі створення та /або використання форми об'єктивізації її зображення не відповідає реаліям сьогодення, а тому підлягає удосконаленню.

1.4.

Відтворення зовнішнього вигляду людини у зображенні персонажів та двійниках

Принципово іншими за способами виконання та формою об'єктивізації є зображення людини, що втілюються у зовнішньому вигляді персонажів художніх творів та особах-двійниках. На відміну від фотографій та інших художніх творів у даному випадку зображення людини втілюється у зовнішності людей (пародистів, акторів, двійників та ін.) або створених мультиплікаційних героїв, ляльок тощо.

Найчастіше зображення персонажів фіксується у динамічній формі в аудіовізуальних творах (завдяки участі актора); у мультиплікаційних творах — через відтворення образу людини з використанням художніх і механічних засобів. Незважаючи на численні дослідження правової охорони окремих видів динамічних творів[1], питання охорони зображення людини у зазначеній формі об'єктивізації розглядались поверхово.

Розмежовуючи зображення, втілені у персонажах та двійниках, від зображень, втілених у фотографіях та інших художніх творах, слід звернути увагу на форму об'єктивізації зображення, адже у даному випадку формою об'єктивізації зображення виступає людина (виконавець ролі, пародії) або віртуальні чи реальні носії зображення, відмінні від людини (анімаційний персонаж, ляльки та ін.). Крім цього, слід звернути увагу на характер творчої праці. За виключенням випадків природньої схожості двійника, при втіленні зображення у зовнішньому вигляді персонажів та двійників може приймати участь значна кількість осіб, зокрема, мультиплікатор (аніматор), гримери та стилісти, носії зображення (пародисти, артисти, маріонетки, ляльки тощо). При цьому залежно від виду твору застосовуються різноманітні технічні прийоми, зокрема ротос-

[1] *Родионов М. Ю.* Возникновение и охрана авторских прав при создании кинофильмов : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Родионов Михаил Юрьевич. — Москва, 2005. — 193 с.; *Орлов Д. М.* Осуществление и гражданско-правовая защита прав авторов аудиовизуального произведения : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Орлов Дмитрий Михайлович. — Москва, 2011. — 205 с.

копіювання, пластилінова, пісочна, комп'ютерна та Flash-анімації (у мультиплікаційній творчості). При об'єктивізації зображення у зовнішньому вигляді іншої людини не виключається застосування гриму. Грим визнають як мистецтво зміни зовнішності актора (переважно його обличчя) за допомогою гримувальних красок, пластичних і волосяних наклейок, перуки, зачіски та ін.[1] Грим може перетворити осіб у інших осіб або взагалі у нереальних істот, прикладом чого є американське телевізійне шоу «Face Off» («Без обличчя»), у котрому гримери змагаються у створенні унікальних образів. Отже, фактично елементи зовнішнього вигляду людини копіюються та втілюються в інших особах та носіях зображення. В аспекті викладеного становить інтерес визначення правових засад використання юридично значущих елементів — імені фізичної особи та зовнішнього вигляду — необхідно звернути увагу на такі норми ЦК України. Відповідно до ст. 296 ЦК України використання імені фізичної особи в літературних та інших творах, окрім творів документального характеру, як персонажа (дійової особи) допускається лише за її згодою, а після її смерті — за згодою її дітей, вдови (вдівця), а якщо їх немає, — батьків, братів і сестер. При цьому використання має відбуватися з дотриманням моральних засад суспільства, з повагою до пам'яті про померлу особу[2].

Дослідивши у попередньому підрозділі зміст ст. ст. 307, 308 ЦК України, можна дійти висновку про врегулювання засад використання зображення людини, зафіксованого у фотографіях та інших художніх творах. На жаль, в зазначених статтях йдеться тільки про відтворення зображення та залишається поза увагою питання використання зображення людини у візуальному мистецтві (наприклад, як персонажів аудіовізуальних творів), у повсякденному житті (у випадках випадкової або невипадкової схожості двійників). У законодавстві деяких зарубіжних країн, на погляд О. О. Ніколаєвої[3], не має значення, на якому матеріальному об'єкті (носії інформації) використано зображення особи і якими засобами це зроблено: наприклад, створенням маски, що відтворює зовнішність особи, накладенням гриму, внаслідок якого досягається ефект «копіювання зовнішності», створенням зображень особи засобами комп'ютерної анімації. З урахуванням викладеного О. О. Ніколаєва робить висновок про те, що використанням зображення особи є будь-яке використання зовнішності, що сприймається візуально та відображається у будь-якій формі на будь-якому носії інформації, незалежно від жанру, наміру, мети використання та інших обставин.

[1] *Грим* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/Грим.

[2] *Гаврилов Е. В.* К вопросу о доброй памяти об умершем человеке как нематериальном благе в России и в Украине // Актуальні проблеми юридичної науки : зб. тез Міжнар. наук. конф. «Одинадцяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 23–24 листоп. 2012 р.) : у 4 ч. / Хмельниц. ун-т упр. та права. — Хмельницький, 2012. — Ч. 3. — С. 43–44.

[3] *Николаева А. А.* Вказ. дис. — С. 136.

Цивільно-правова охорона індивідуального вигляду та зображення людини має ту саму мету, що й охорона імені. Фізична особа повинна мати можливість здійснювати суспільно корисну діяльність без побоювання, що її з ким-небудь переплутають, присвоївши її заслуги іншій особі чи, навпаки, приписавши їй чужі недоліки. Вона має бути впевнена, що ніхто не зможе без її дозволу «заробляти» на її зовнішності чи зображенні. Видається, що цілком виправданою є постановка питання про охорону саме зовнішнього вигляду (зовнішності) людини, а не тільки про право на власне зображення, що в деяких ситуаціях може виявитися взагалі нездатним захистити інтереси особи, зовнішність якої була представлена широкій публіці без її на те згоди[1].

Однією з ситуацій, що потребує врегулювання, є відтворення елементів зовнішнього вигляду у зображенні персонажів художнього твору. Значення персонажів у авторському праві неодноразово підкреслювалося в наукових працях з авторського права[2]. Варто погодитися з думкою Д. Філіна, що персонажі художніх творів у найяскравішій, рельєфній формі виражають оригінальний авторський світ і акумулюють особливості форми твору[3]. Науковців також цікавлять історія створення персонажів, визначення їх ознак, які свідчать про творчий характер персонажа, можливість самостійного використання як знака для товарів та послуг, промислового зразка тощо[4]. Не залишаються поза увагою питання співвідношення авторських прав на персонаж та прав власника свідоцтва на знаки для товарів та послуг, а також практика вирішення спорів з зазначеної категорії справ[5].

[1] *Красавчикова Л. О.* Личная жизнь под охраной закона / Л. О. Красавчикова. — Москва : Юрид. лит., 1983. — С. 86.

[2] *Фридман В. Э.* Охрана частей и структурных элементов произведения как объектов авторского права в России и США : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Фридман Вероника Эмильевна. — Москва, 2005. — 28 с.

[3] *Филин Д.* Охрана персонажа: Проблемы и перспективы // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. — 2005. — № 5. — С. 28.

[4] Див. про це: *Андрощук Г.* Удивительные приключения Винни-Пуха // Інтелектуальна власність. — 2013. — № 2. — С. 30–38; *Андрощук Г. А.* Удивительные приключения Винни-Пуха (персонаж как объект коммерческого использования: коллизия авторского права и права товарных знаков) // Питання інтелектуальної власності : зб. наук. пр. / редкол.: О. П. Орлюк [та ін.]. — Київ, 2012. — Вип. 10. — С. 17–29.

[5] *Чеботарьов В.* Правові передумови виникнення конфліктів, пов'язаних з реєстрацією назв літературних і художніх творів в якості торговельних марок / В. Чеботарьов, Т. Шевелева // Інтелектуальна власність. — 2008. — № 1. — С. 15–19; *Андрощук Г.* Повернення «Капітошки» // Інтелектуальна власність. — 2013. — № 5. — С. 42–47; *Тулубьева И.* Наследство «Кота Леопольда» // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. — 2003. — № 11. — С. 59–62; *Кулініч О. О.* Вирішення спорів про визнання свідоцтва на торговельну марку недійсним внаслідок порушення авторських прав на персонажі художніх творів // Правове життя сучасної України : матеріали Міжнар.наук. конф. проф.-

Досліджуючи поняття «персонаж», слід звернути увагу на його тлумачення. У словниках поняття «персонаж» визначається як дійова особа в літературному творі[1], уявленні, а також особа як предмет жанрового живопису[2]. У науковій літературі останнім часом з'явилося багато розробок, присвячених визначенню поняття «персонаж» як складового елемента твору[3].

О. Столяренко визначає персонажа як сукупність зовнішніх і (чи) характерних рис поведінки, що є оригінальними та дають можливість бути впізнаними[4].

Суміжним «персонажу», «герою» є поняття «образ». У художньому творі — це узагальнене відображення дійсності, втілене у форму конкретного, індивідуального явища, тип, характер[5]. Поняття «образ» трактується як вигляд, зовнішність, фігура, контур, подібність предмета, його зображення; рід, вигляд, дух, напрям, суть; портрет, описана особа[6]. Художній образ — спосіб і форма освоєння дійсності в мистецтві, що характеризуються нероздільною єдністю чуттєвих і змістових моментів[7]. На відміну від статичного художнього зображення, у динамічному зображенні відтворюється образ у більшому обсязі, адже у динаміці розкриваються не тільки зовнішні риси, але й манера поведінки, типові рухи, риси характеру тощо.

Викладене дає підстави ототожнювати за змістом поняття «персонаж» і «художній образ», адже за умови певної відомості персонажа візуальна характеристика викликає певні асоціації з рисами поведінки, манерами (у безпосередньому зв'язку з твором). При

викл. складу (Одеса, 20–21 квіт. 2012 р.) / відп. за вип. В. М. Дрьомін ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». — Одеса, 2012. — Т. 3. — С. 163–164; *Кулініч О. О.* Порушення авторських прав на персонажі художніх творів при реєстрації прав на торговельні марки: вирішення спорів за законодавством України / О. О. Кулініч, Л. Д. Романадзе // Часопис цивілістики. — 2012. — Вип. 13. — С. 95–98.

[1] *Ожегов С. И.* Словарь русского языка : около 57 000 слов / С. И. Ожегов ; под ред. Н. Ю. Шведовой. — [19-е изд., испр.] — Москва, 1987. — С. 415.

[2] *Ожегов С. И.* Толковый словарь русского языка / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. — Москва, 1993. — С. 529.

[3] Див., наприклад: *Луценко А. А.* Персонаж как объект охраны авторского права // Верховенство права очима правників-початківців : матеріали Всеукр. студ. наук. конф., присвяч. 15-річчю Нац. ун-ту «Одес. юрид. акад.» та 165-річчю одес. школи права (м. Одеса, 26 квіт. 2012 р.). — Одеса, 2012. — С. 365–367; *Борисенко Д.* Персонаж как законодательно признанная часть произведения, на которую распространяется авторское право // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. — 2011. — № 2. — С. 17–25; *Остапчук М. Я.* Особливості авторсько-правової охорони складових елементів аудіовізуального твору // Часопис Київського університету права. — 2012. — № 3. — С. 283–288; *Слободян С.* Персонаж и название произведения как объекты авторского права // Право и экономика. — 2012. — № 6. — С. 53–61.

[4] *Столяренко О.* Як захистити персонаж? // Інтелектуальна власність. — 2006. — № 8. — С. 22.

[5] *Яценко Н. Е.* Вказ. пр. — С. 273.

[6] *Даль В.* Толковый словарь живого великорусского языка. В 4 т. Т. 2. И–О / Владимир Иванович Даль. — Москва, 2003. — С. 614.

[7] *Советский* энциклопедический словарь. — Москва, 1988. — С. 910.

цьому, звертаючи увагу на те, в якій формі з'явився вперше персонаж (цифровій, літературній, художній тощо), а також на те, яка форма відтворення є похідною, вторинною (літературний персонаж чи художнє зображення), не варто забувати про те, що у свідомості, уяві споживача персонаж постає як цілісний образ — поєднання зовнішнього вираження (зображення) та внутрішнього наповнення (оригінального імені, характерних рис характеру, якими наділив його автор). Як для артиста-виконавця ролі, так і для особи, що організує зйомку, важливо укласти договір про виконання з чітким визначенням питання про належність права на створене зображення персонажа та можливість його комерціалізації.

При характеристиці персонажів класичним є поділ залежно від **ролі, яку виконують персонажі**, на такі види.

Головні персонажі — основні дійові особи твору, що виконують ролі першого плану. Їхні дії та події, що відбуваються навколо них, мають основне значення в сюжеті художнього твору.

Другорядні персонажі — дієві особи твору, котрі виконують роль другого плану, зазвичай, другорядного значення для розвитку сюжетної лінії.

Камео (від англ. *cameo* [kæmiə] — «камея») — відома чи впізнавана знаменитість (режисер, актор, політик та ін.), яка виконує епізодичну роль[1]. Попри епізодичність виконуваної ролі, цей герой має рекламне значення для популяризації твору. У певних випадках відома знаменитість може випадково потрапити у кадр. Прикладом є Марк Цуберг та його дружина, які випадково потрапили у кадр документального фільму про поліцію під час його зйомки на вулицях китайського мегаполісу[2].

Статисти — особи, що за функціональними обов'язками виконують суто технічну роботу (без будь-якої «самодіяльності»), що полягає в неухильному виконанні вказівок режисера-постановника чи іншої особи, найчастіше на задньому плані, як «декорація» (перехожий, натовп, військо). У науковій літературі навіть висловлена позиція, що статист за жодних обставин не може визнаватися актором-виконавцем. Письмовий договір зі статистом не укладають. Зазвичай по закінченні зйомок статистам виплачується певна сума винагороди, якщо не має домовленості про безкоштовну участь у зйомках. З огляду на те, що статист на знімальному майданчику чи у спектаклі не грає роль, не читає, не декламує, не співає, не грає на музичному інструменті чи іншим чином не виконує твір літератури або мистецтва, він не є актором-виконавцем, тому ук-

[1] *Камео* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/Камео [10.06.2016; 12:38].

[2] *Создатель* Facebook случайно снялся в китайском кино [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.facenews.ua/news/2012/73897/ [29.05.2012, 15:41].

ладати з ним угоду про передачу суміжних прав не потрібно[1]. Таку позицію стосовно правового статусу підтримують й інші вчені. Водночас, як зауважує М. В. Петров, власне «масовість» участі у виконанні твору не означає, що учасники такого виконання не є виконавцями[2].

Наведена класифікація дає можливість здійснити розподіл на виконавців, які наділяються суміжними правами (виконання котрих є оригінальним, має творчий характер), і осіб, які, незважаючи на їхню участь як виконавців, не наділяються суміжними правами через відсутність творчості в їхній діяльності (статисти). Для кожного з видів персонажів важливим є визначення зовнішнього вигляду — сценічного образу. З огляду на проблематику теми дослідження слід зазначити, що договори з артистами, в яких закріплюються умови щодо використання створеного зображення персонажа, передбачаються саме з виконавцями, праця яких має творчий характер. Зі статистами на практиці договір про виконавську діяльність не укладається та, як наслідок, не оговорюється питання про особливості використання їх зображення.

Викладене дає можливість класифікувати всіх персонажів **за ознакою реальності на вигаданих і персонажів — реальних особистостей**. У зазначеному випадку, крім визначення зовнішнього вигляду (сценічного образу) персонажа, важливим є й визначення питання про можливість використання зовнішнього вигляду інших людей — реальних особистостей.

У деяких країнах до кола персонажів відносять не тільки вигаданих героїв, але й акторів, які виконують будь-які ролі, а також відомих спортсменів, моделей та ін., унаслідок чого права на персонаж у такому широкому значенні тісно пов'язані з правами артистів-виконавців, а також із правами фізичних осіб на використання їхніх зображень[3].

Вигадані персонажі можуть бути персонажами-особистостями (наприклад, Джеймс Бонд) і персонажами-істотами (наприклад, людина-павук або герої з фільму «Аватар»). Вигадані персонажі походять з літературних творів; мультиплікаційних картин; творів образотворчого мистецтва, картин, малюнків; аудіовізуальних творів, кінофільмів, кліпів тощо[4]. Права на вигаданих персонажів-істот переважно визнаються за авторами і продюсерами[5].

[1] *Авторское* право в шоу-бизнесе. Нормативные акты и комментарии / авт.-сост. И. А. Силонов. — Москва, 2001. — С. 9.

[2] *Петров М. В.* Объекты авторского права в кино и на телевидении // Проблемы управления и гражданского прав : сб. ст. / отв. ред. А. Е. Лунев ; Ин-т государства и права академии наук СССР. — Москва, 1976. — С. 115.

[3] *Козырев В. Е.* Вказ. пр. — С. 46–47.

[4] *Столяренко О.* Вказ. ст. — С. 16–17.

[5] *Кравец Л.* Знаменитости и предприниматели: общность и столкновение интересов // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. — 2000. — № 2. — С. 34, 38.

Вигадані персонажі іноді можуть створюватися з врахуванням характеру особи, яка їх озвучуватиме та певним чином створює асоціативний зв'язок між персонажем та звуковим виконавцем його ролі. У такому випадку внаслідок художньої творчості результатом втілення образу людини є не її зображення, а зображення вигаданого персонажа, який втілює деякі характерні риси та якості особи. У такому разі про охорону власного зображення не йдеться, а створений образ персонажа є результатом творчої праці автора зображеного персонажа.

Залежно від ступеня творчого внеску автора серед вигаданих персонажів можна виділити *оригінальних* (самобутніх), *типових* (загальних, стокових[1]) персонажів, запозичених з інших творів та *фольклорних*[2] персонажів. Як звертає увагу Д. Борисенко, тільки персонажі, створені творчими зусиллями автора та наділені ознаками оригінальності, можуть претендувати на охорону авторським правом. Варто зазначити, що жанрові чи традиційні персонажі стосуються рідше ідеї, ніж внутрішньої форми твору[3].

Персонаж літературного твору, наділений характером, відрізняється від персонажа (актора), дійової особи за ступенем участі в дії чи висловлюванні, що не домінує у структурі твору[4]. Отож, слід погодитися з С. С. Мицкевичем у тому, що необхідно розрізняти *виконавця* та *створюваний ним образ* (втілювану роль). Результатом взаємодії (злиття) артиста з персонажем та роллю є сценічний образ. Ідеальний образ ролі, що створюється в уяві актора (як внутрішнє бачення), є невіддільний від процесу виконання — це і є твором акторського мистецтва. У своїй роботі актор не може зупинитися в трактуванні. Він «уявляє» роль. Продукт його уяви — уособлений твір, який якісно відрізняється від твору літературного[5].

Як вірно звертає увагу С. А. Чернишева, результатом творчої діяльності артистів-виконавців є інтерпретація музичних, драматичних та інших видів творів. Інтерпретувати означає витлумачувати, розкривати зміст твору. Кожен виконавець вносить в інтерпретацію щось своє, оригінальне, звертаючи увагу глядачів на різні аспекти твору, співзвучні характером, настроєм манері автора. Інтерпретація авторського твору, що виникла в результаті

[1] *Михайлов С.* К вопросу об авторско-правовой охране персонажей произведений // Хозяйство и право. — 2015. — № 6. — С. 41–47.

[2] *Шебзухова М. Х.* Правовая охрана проявлений фолклора : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Шебзухова Муминат Хатизовна. — Москва, 2002. — 26 с.; *Гаврилов Э. П.* О правовой охране произведений фольклора // Правоведение. — 1983. — № 2. — С. 51–55; Рекомендація про збереження фольклору : рекомендації ЮНЕСКО від 15.11.1989 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_295.

[3] *Борисенко Д.* Вказ. ст. — С. 19.

[4] *Літературознавча* енциклопедія. Т. 1. — С. 222–223.

[5] *Мицкевич С. С.* Авторское право и смежные права в театре : учеб. пособие / С. С. Мицкевич. — Санкт-Петербург, 2005. — С. 57–58.

виконавської діяльності артиста, має об'єктивну форму вираження, що дозволяє відтворювати її в аудіо-, відео- чи аудіовізуальній формі[1].

Слід підтримати М. В. Петрова у тому, що діяльність кіноакторів зі створення художніх образів на екрані є оригінальною. По-своєму побачити та глибоко розкрити образ героя — це творчість. Створений на екрані образ героя часом серйозно відрізняється від образу героя літературного твору. Звідси висновок: результат виконавської діяльності кіноактора — створений на екрані художній образ є плодом творчості. Він знаходить своє вираження в об'єктивній формі, що дозволяє відтворювати результат творчої діяльності автора-виконавця, цією формою є кінострічка[2].

В аспекті викладеного звертає на себе увагу й зауваження В. Погуляєва. На його думку, навіть попри те, що перед об'єктивом всі вільно чи мимохіть намагаються «вдягти маску», щось зобразити, видаватися старшими чи молодшими, солідними або розкутими, роль артиста саме тим і відрізняється від повсякденних побутових ролей, що вона очевидна для більшості оточуючих — глядачів[3].

Як звертає увагу А. Ю. Бизіна, виступ артиста має низку елементів, притаманних особисто артисту, таких як ім'я, голос, зовнішність, на які кожна людина має право, що визначається як право бути особистістю. Саме це право покладено в основу можливості отримання прибутку чи накладення заборони на її вилучення шляхом використання таких елементів без дозволу їхнього власника. Отже, артисти захищені більш широким і загальним правом, тобто особистим немайновим правом, яке належить їм як фізичним особам, а не тільки як артистам[4].

Необхідно звернути увагу на відмінність права артиста-виконавця від права на зображення. Слід погодитися з В. Ентіним в тому, що особистих прав при цьому недостатньо — вони належать усім фізичним особам, але не призначені спеціально для охорони прав артистів-виконавців. Щодо ігрового кіно питання належності прав на персонаж вирішено. Зображення та звукові характеристики персонажа належать акторові, що втілив їх в образі. Права на використання окремо від аудіовізуального твору зафіксованого в ньому звуку чи зображення акторського виконання можуть бути передані тільки на основі договору[5].

[1] *Чернышева С. А.* Художественное творчество и закон / С. А. Чернышева. — Москва, 1980. — С. 56–57.
[2] *Петров М. В.* Объекты авторского права в кино... — С. 115.
[3] *Погуляев В.* Вказ. ст. — С. 40.
[4] *Бызина А. Ю.* Охрана прав исполнителей авторских произведений по законодательству Российской Федерации : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Бызина Антонина Юрьевна. — Москва, 2005. — С. 23–27.
[5] *Энтин В.* Персонаж как охраняемая часть произведения / В. Энтин, А. Клишин // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. — 2008. — № 5. — С. 44.

В Індії Закон про авторське право 1957 р.[1] не визначає поняття або сферу рекламних та іміджевих прав, що відносяться до особи. Знаменитість не може здійснювати загальне право на зображення або записи, які складають частину кіноплівки. Відповідно до Закону про авторське право, актор вважається таким, що передав свої права на виконання, якщо виконання записується у вигляді кіноплівки. Виробник кіноплівки наділяється правами на всі рекламні образи знаменитості в контексті цього фільму. Це піднімає проблемні питання про можливість розрізняти актора та персонажа, якого актор грає, у випадку коли їх зовнішній вигляд збігається[2].

Художній персонаж відрізняється від персонажа реальної особистості, і, як зазначає Л. Кравець, скільки б ролей не виконав актор, він може лише створювати персонажів реальної особистості, залишаючи права на художній персонаж його автору. Проте, завоювавши в суспільстві певну репутацію, особа має право користуватися нею та отримувати прибуток від такого використання, а також має право забороняти протиправне використання елементів персонажа своєї реальної особистості[3]. Якщо певний персонаж асоціюється з виконавцем, останній може захищати свої права, приміром на використання іміджу в рекламі. Якщо популярність отримав саме вигаданий образ, виконавець може висувати якісь претензії лише в разі злиття образу з виглядом актора[4].

Наприклад, позов від імені відомих кіноакторів Р. Де Ніро і А. Пачіно подано проти компанії Tutima, що без дозволу використовувала в рекламі своєї продукції зображення, імена та голоси з фільму «Право на вбивство». Відповідачем у позові названо також розповсюджувача стрічки — дистриб'юторську компанію Overture Films. У тексті позовної заяви вказується, що, якби Tutima і запропонувала їм співпрацю в рекламі, компанія б «отримала категоричну відмову». А. Пачіно, вказано в позові, за свою професійну кар'єру жодного разу на комерційній основі не брав участі в рекламі будь-яких товарів або послуг у США[5].

Отож при виконанні актором ролі вигаданого персонажа зовнішність актора видозмінюється відповідно до характерних рис і опису персонажа, тобто найчастіше можливе злиття зовнішності актора з його персонажем. Використання зображень акторів як персонажів зазвичай визначається умовами договору. Також ви-

[1] *Copyright* Act, 04.06.1957 (as consolidated up to Act No. 49 of 1999), India [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.wipo.int/wipolex/ru/text.jsp?file_id=128097.
[2] *Narula R.* When your face is your fortune / R. Narula, M. Kumar // World Trademark Review. — 2012. — October/November. — P. 106–107.
[3] *Столяренко О.* Вказ. ст. — С. 20.
[4] *Кравец Л.* Знаменитости и предприниматели... — С. 34, 38.
[5] *Роберт* Де Ниро и Аль Пачино судятся с часовой компанией [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0016996.

нятком є гра персонажів у гримі, приміром, при виконанні ролі інших реальних особистостей (історичних персонажів).

Отже, для виконавців важливо в контракті про особисту участь домовитися щодо умов використання зображень при комерціалізації художнього проекту. У межах цього дослідження становить інтерес використання зовнішності (як повністю, так і частково) реальних людей (прототипів персонажа) в образі виконуваного персонажа.

Персонажі реальних особистостей.

Слід погодитися з І. Петренко, що автор художнього твору зазвичай має на меті не так відтворити у творі історичні події та викласти факти, як створити цікаву, яскраву особистість. Отож персонажу — історичній особі можуть приписуватися непритаманні їй риси характеру, зовнішності чи участь у якихось подіях тощо. З огляду на те, що персонажами твору стають реальні особи, такі персонажі не є оригінальними. З позиції авторського права автор, який у своєму творі використав образ реальної особи, не має права забороняти використання її образу іншому авторові[1].

Дослідники зазначають, що французькими судами напрацьована значна практика з питання про порушення права особи у зв'язку з невідповідністю характерів реально існуючих людей їх літературним персонажам. Так, автор роману, прототипами персонажів якого є живі люди, може нести відповідальність, якщо додає таким персонажам непривабливих рис характеру[2]. У разі, якщо викладені в художньому творі події, що мають негативний характер, приписуються автором твору справжньому персонажу твору (як пересічній людині, так і історичному (політичному) діячу), якого однозначно можна ідентифікувати з реальною особою, у передмові чи післямові твору (якщо це проза) або в титрах (якщо це відеопрограма) необхідно робити уточнення про те, що описувані події не відбувалися в дійсності чи є плодом творчого задуму автора[3]. Часто приводом для позовів про компенсацію моральної шкоди стає виявлення позивачем неприємної для нього схожості з якимось літературним персонажем. У кожному такому випадку суду доводиться вирішувати питання, чи було порушено особисті немайнові права[4]. Відомим у Чеській Республіці став випадок за-

[1] *Петренко І.* Правова охорона персонажа літературно-художнього твору // Теорія і практика інтелектуальної власності. — 2013. — № 2. — С. 51–52.

[2] *Заман Ш. Х.* Вказ. дис. — С. 136.

[3] *Тюленев И. В.* Защита чести, достоинства и деловой репутации по российскому и международному законодательству : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Тюленев Игорь Викторович. — Москва, 2010. — С. 105–107; *Суржик А. Ф.* Проблемы правового регулирования институтов чести, достоинства и деловой репутации в гражданском праве Российской Федерации : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Суржик Александр Феодосевич. — Москва, 2006. — С. 163–167.

[4] *Эрделевский А. М.* Проблемы компенсации за причинение страданий в российском и зарубежном праве : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / Эрделевский Александр Маркович. — Москва, 2000. — С. 136–138.

хисту імені покійного архітектора, академіка його вдовою, котра почувалася ображеною через зображення її чоловіка в багатосерійному фільмі «Приїжджі». На її думку, її чоловіка зображали в образливому вигляді. Показ цього фільму було заборонено, бо один з головних героїв цього фільму з усією очевидністю, зважаючи на вчений ступінь, ім'я та вік, міг ідентифікуватися з покійним чоловіком позивачки. Щоб фільм дозволили показувати, виробникам довелося змінити ім'я одного з головних героїв, а увесь фільм заново озвучити[1]. Наведені приклади демонструють важливість врегулювання питань щодо умов використання зображень людей як персонажів творів.

Персонажів — реальних знаменитостей можна розділити на дві групи залежно від **природи носія зовнішності персонажа**: *комп'ютерні (віртуальні) образи* (створені завдяки новітнім комп'ютерним технологіям) і *реальні актори*.

Комп'ютерні (віртуальні) образи є специфічними з позиції правового регулювання, адже вони створюються завдяки комп'ютерним програмам. При цьому, як підкреслює К. Е. Чуковська, виникають певні проблеми морально-етичного характеру та питання дотримання права фізичної особи на власне зображення, що виникають при відтворенні комп'ютерних образів відомих акторів після їхньої смерті з метою наступного використання у фільмах[2]. В. Мужанова також акцентує увагу на визнанні «віртуального актора» зображенням особи. Як приклад автор наводить фільм «Ворон/ The Crow», головний актор якого загинув до завершення зйомки. Комп'ютерною програмою були проаналізовані та відтворені його рухи й завдяки цьому фільм вийшов на екрани з комп'ютерним персонажем, який з певного моменту замінив справжнього[3]. Аналогічно і в іншій ситуації. Оскільки виконавець ролі розпорядника Голодних ігор Плутарха Хевенсбі Філіп Сеймур Хоффман помер 02.02.2014 р., за декілька тижнів до закінчення зйомок останньої серії фільму, режисер стрічки Френсіс Лоуренс повідомив, що в частині сцен нової картини герой Хоффмана буде відтворений за допомогою комп'ютера з уже знятого матеріалу[4]. Отже, відтворення образу персонажів завдяки комп'ютерним програмам стає поширеним явищем у сфері кінобізнесу. Видається доцільним при укладенні договору з актором оговорити можливість за умови настання певних обставин відтворити його зображення комп'ютерно-механічним способом з метою участі у зйомках фільму.

[1] *Розенгал А.* Вказ. ст. — С. 163.

[2] *Чуковская Е. Э.* Правовые аспекты предпринимательской деятельности в кинематографии : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Чуковская Екатерина Эдуардовна. — Москва, 1999. — С. 133–134.

[3] *Мужанова В. А.* Понятие изображение в германском праве. — С. 94–101.

[4] *Матвеева И.* «Голодные игры: Сойка-пересмешница. Часть II»: Дженнифер Лоуренс и Джулианна Мур в новом трейлере [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.glamour.ru/culture/cinema/1162158 [24.07.2015].

Реальні актори. При відтворенні персонажів історичних постатей актор завдяки гриму стає схожим на зображуваного героя. Тож важливо дослідити питання, пов'язане з можливістю використання елементів, індивідуальних ознак зовнішності людей. Сучасні технології та засоби зміни зовнішності дозволяють з легкістю копіювати й утілювати образи будь-яких осіб як у творчій діяльності (при відтворенні вигляду історичних персонажів, при виконанні пародій або інших виступів), так і в повсякденному житті пересічними особами. Ступінь зовнішньої схожості персонажа та актора обумовлює детальне визначення умов використання зображення персонажа поза художнім твором, зокрема при виробництві та продажі сувенірної продукції.

Отже, іншою підставою для класифікації персонажів є **обсяг відтворення зовнішності третіх осіб (або обсяг зміни власної зовнішності) персонажами художніх творів**. На практиці можливо виокремити такі випадки.

По-перше, використання акторами власної зовнішності без суттєвих змін — коли знаменитості виконують роль камео чи грають самих себе в історичних, автобіографічних чи інших художніх творах. У кінематографічній практиці відомо багато прикладів, коли відомі актори грали себе[1], наприклад, Л. Гурченко («Карнавальна ніч-2, чи 50 років потому» (2006), «Перший удома» (2007), «Марківна. Перезавантаження» (2010), «Легенда. Людмила Гурченко» (2011)). У таких випадках зображення актора збігається з зображенням персонажа, а належність права на використання зображення персонажа (зображення актора в образі) визначається договором.

По-друге, часткова зміна зовнішності з можливістю впізнання акторів. При виконанні таких ролей актор перевтілюється у певний образ, що впливає на його безпосередній, звичний зовнішній вигляд, але залишає можливість впізнання його третіми особами. У подібних випадках, незважаючи на частковий збіг зовнішнього вигляду, належність права на зображення персонажа, як правило, визначається договором між особою, що здійснює створення аудіовізуального твору (кінокомпанії або продюсери), та виконавцем, якщо інше не передбачено договором.

По-третє, зміна власної зовнішності до неможливості впізнання завдяки гриму та іншим способам та прийомам перевтілення у вигаданих персонажів. При виконанні таких ролей у більшості випадків інформацію про особу можна дізнатися завдяки вказівці у титрах імені виконавця. У кіноіндустрії існує багато таких прикладів[2] (додаток 16). У подібних випадках зображення актора

[1] *Камео* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/Камео [10.06.2016; 12:38].

[2] *20 известных* актеров, которых грим изменил до неузнаваемости [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.adme.ru/tvorchestvo-kino/20-izvestnyh-akterov-kotoryh-grim-izmenil-do-neuznavaemosti-999210 [16.04.2016].

та персонажа не збігається, тому про охорону права на власне зображення фізичної особи не йдеться.

По-четверте, використання акторами зовнішності чи елементів зовнішності інших осіб — наприклад, у фільмі «Соціальна мережа /The Social Network» (2010) М. Цукерберга зіграв Дж. Айзенберг, а його радника та президента компанії Ш. Паркера — Дж. Тімберлейк[1]; у стрічці «Людмила Гурченко» (2015) відому актрису грала Ю. Пересильд, І. Моро виконувала роль А. Герман у фільмі «Анна Герман. Таємниця білого янгола» (2012)), Д. Депп у образі Уйті Балджера у фільмі «Чорна меса» (додаток 17). У таких випадках йдеться про часткове або повне відтворення елементів зовнішнього вигляду людини у створюваному персонажі, але питання про належність прав на створене зображення вирішується у договорі між актором та особою, що здійснює зйомку або постановку твору.

По-п'яте, використання в образі шаржованих персонажів зовнішності або елементів зовнішності інших осіб. Шаржовані образи використовуються, приміром, у різноманітних телешоу, у мультиплікації та ін. Наприклад, у мультфільмі «Бременські музики» та «Слідами бременських музик» і «Нові бременські музики» ролі розбійників виконують Трус, Балбес і Бувалий — відомі персонажі комедій «Пес Барбос і незвичайний крос», «Самогонники», «Операція «И» та інші пригоди Шурика», «Кавказька полонянка»[2].

Становить інтерес проект відомого бразильського художника-ілюстратора, в якому перетворюються зображення людей у ілюстрації мультиплікаційних персонажів[3]. Іншим прикладом можна навести персонажа Карла Фредриксена, який має взагалі декілька прообразів, але візуальна подібність у більшості з Спенсером Трейсі[4] (додаток 18).

Ще один приклад — розважальна сатирична телепрограма «Ляльки» на гострі теми актуальної політики (1994–2002), телепередача

[1] *Актеры*, сыгравшие знаменитых людей [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://placepic.ru/87687-aktery-sygravshie-znamenityh-lyudey.html [09.12.2013]; *Реальные* личности, сыгранные звёздами Холливуда pt. 1 — Megalyrics [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.megalyrics.ru/posts/kino/2011-12-10-riealnyie-lichnosti-sy#ixzz3ypIjYdXn [10.12.2011]; *20 актеров*, которые фантастически изменились ради искусства [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.adme.ru/tvorchestvo-kino/20-akterov-kotorye-fantasticheski-izmenilis-radi-iskusstva-1228310 [02.04.2016]; *20 актеров*, которые безупречно сыграли исторических героев [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.adme.ru/tvorchestvo-kino/20-akterov-kotorye-bezuprechno-skopirovali-istoricheskih-personazhej-1055460 [30.09.2015].

[2] *Камео* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/Камео [10.06.2016; 12:38].

[3] *Julio* Cesar [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.behance.net/gallery/10211745/The-Beatles.

[4] *Карл* Фредриксен [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ru.disney.wikia.com/wiki/Карл_Фредриксен.

з анімаційними персонажами пародійного характеру «Мультособистості» (2009–2013)[1], політичний мультсеріал «Казкова Русь» від студії «Квартал-95» (виходить з листопада 2012). Більшість з зазначених шоу мають сатиричний характер, а використання зображення у персонажах належить до випадків обмеження права фізичної особи на власне зображення.

Викладене дозволяє запропонувати таке визначення персонажа як форми об'єктивізації зображення людини.

Зображенням персонажа (як форми об'єктивізації зображення людини) є штучно створюване зображення (за допомогою спеціальних технічних засобів, комп'ютерних програм чи іншим способом) або зображення реального актора (виконавця ролі) художнього твору, яке завдяки майстерності виконання, технічним засобам, прийомам зміни зовнішності створює ефект подібності та впізнаваності прототипу персонажа завдяки наслідуванню зовнішніх рис, манери поведінки, типових рухів, рис характеру тощо.

Розглядаючи питання використання зовнішності реальних осіб акторами, необхідно розглянути і питання двійників, які виступають іншою формою відтворення образу людини.

Зображенням двійника (як форми об'єктивізації зображення людини) є створюване завдяки природній або штучній схожості зображення, здатне до повної або часткової подібності та впізнаваності за елементами зовнішності, характерними рисами, наслідуваними жестами, мімікою, рухами, голосом та іншими індивідуальними особливостями.

Фізичних осіб (й акторів також) залежно від ***природи схожості*** можна поділити на: *природних* і *штучних двійників*.

Природним двійникам, на відміну від штучних, притаманна природня схожість[2]. Особи-двійники дуже часто трапляються у житті, що демонструє фотопроект Франсуа Брюнеля «JE NE SUIS PAS UN SOSIE!». Автор фотографує людей, порівнює їх зображення та відбирає схожих один на одного для зазначеного фотопроекту. Особливо звертають на себе увагу у повсякденному житті двійники знаменитостей[3]. У більшості випадків природні двійники не мають метою отримання комерційного прибутку або інших переваг нематеріального характеру завдяки схожості з іншою особою, не вважають себе за неї, а отже не порушують права та інтереси людини, на яку схожі.

[1] *Мульт* личности [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/Мульт_личности.

[2] *Мир* двойников Франсуа Брюнеля [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.rosphoto.com/portfolio/mir_dvoynikov-2146 [05.11.2013].

[3] *Соцмережі* підірвали фото двійників Путіна, Обами, Порошенка і Януковича [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://tsn.ua/tsikavinki/socmerezhi-pidirvali-foto-dviynikiv-putina-obami-poroshenka-i-yanukovicha-429137.html [24.05.2015; 20:47]; *15 знаменитостей* и их исторические копии [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.adme.ru/tvorchestvo-kino/15-znamenitostej-i-ih-istoricheskie-kopii-1240515 [15.04.2016].

Абсолютно іншу мету можуть переслідувати так звані «штучні» двійники. *Штучні двійники* поділяються на дві групи залежно від *тривалості та методів зміни зовнішності.*

До першої групи належать особи, зовнішність яких змінилася *на тривалий час* завдяки хірургічному втручанню. Непоодинокі випадки, коли особи намагаються бути схожими на певні еталони та завдяки численним операціям все ж таки набувають певного ступеня схожості зі своїми кумирами[1].

До другої групи належать особи, зовнішність яких була змінена *тимчасово*, без хірургічного втручання, завдяки косметичним прийомам, гриму тощо. Прикладами тимчасової зміни зовнішності можуть бути різноманітні музичні шоу, де головним завданням є перевтілення в образ будь-якої відомої співачки (співака). У таких шоу завдяки використанню гриму, спеціальних масок максимально досягається схожість із зовнішністю людини-прототипу. Тимчасові засоби перевтілення також використовують при зйомках актори, які грають роль певної історичної постаті, артисти при виконанні пародій (як приклад можна навести телепередачу «Точь-в-точь»[2]). Двійник імітує явище, жести, міміку, голос і рухи відомої особистості[3]. Безумовно, проблематично вирішувати спори, що стосуються зображення, між природними двійниками, але у випадку штучної зміни зовнішнього вигляду існують підстави для захисту цивільних прав та інтересів, зокрема у випадку зловживання.

Як правило, при штучній зміні зовнішності люди можуть переслідувати мету наближення схожості до кумира, отримання комерційної винагороди (наприклад, завдяки виступам, створенню пародійних номерів тощо) або інших переваг некомерційного характеру (наприклад, введення в оману щодо дійсної власної особистості, завдяки чому може отримуватися інформація конфіденційного характеру або поширюватися недостовірна інформація тощо). Право на власне зображення підлягає захисту тільки при неправомірному використанні зображення двійниками, внаслідок чого порушуються права та інтереси фізичних осіб.

Певні особливості притаманні використанню зображення особи при створенні творів пародійного жанру. Як і у випадку з карикату-

[1] *Топ-10.* Люди, которые потратили тысячи долларов ради того, чтобы стать похожими на других [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.bugaga.ru/interesting/1146749041-top-10-stat-pohozhimi-na-drugih.html [02.06.2015]; *Поклонники* звезд, сделавшие пластику ради сходства с кумирами [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.shymkent.inform.kz/detail/3463 [04.03.2015; 10:21].

[2] *Точь-в-точь* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/Точь-в-точь [03.06.2016; 11:29].

[3] *Reber N.* «Celebrity Impersonators» zwischen Personlichkeitsschutz und Kunstfreiheit // GRUR Int. — 2010. — № 1. — S. 22–25.

рами, у творах пародійного жанру відбувається свідоме спотворення зовнішності, манери виконання. Відсутність протягом багатьох років поняття «пародія» у законодавстві, умов правомірності створення пародій обумовлює доцільність дослідження використання зображення особи у зазначених творах художнього мистецтва.

Пародія (від давньогрецьк. παρά «біля, крім, проти» та давньогрецьк. ᾠδή «пісня») — це комерційне чи сатиричне[1], жартівливе або насмішкувате наслідування якогось твору мистецтва з дотриманням зовнішньої форми й тону останнього[2].

Мета пародії — створити в читача (глядача, слухача) комічний ефект завдяки цілеспрямованому повторенню унікальних рис уже відомого твору у спеціально видозміненій формі[3]. Пародія є адсорбцією (поверховим поглинанням) чужого твору, що дезактивує його охороноздатність, а тому й позбавляє його авторсько-правової охорони[4].

Пародія як двопланова семантична структура (поєднує об'єкт зображення та художні засоби) розкриває невідповідність стилю й тематичного аспекту мовлення та повинна мати високий художній рівень. На відміну від стилізації та наслідування, метою яких є адекватне відтворення першоджерела, пародія спрямована на його перелицювання, тому її іноді називають антижанром. Науковці подають різні тлумачення цього поняття. Німецькі літературознавці наголошують на «особливості комічного» у пародії, британські — на «формі сатиричного, критичного чи комічного висміювання», а французькі — на «жартівливій імітації». У пародії виокремлюють гумористичний і сатиричний типи. Зразок пародіювання часто переінакшений, набуває нового звучання[5].

Важливе значення отримало закріплення пародії у Законі України «Про авторське право і суміжні права» як твору, який є творчою переробкою іншого правомірно оприлюдненого твору або його частини, що за своїм змістом має комічний, сатиричний характер або спрямовується на висміювання певних подій або осіб. До цього моменту проблема визначення пародії вирішувалася судом, зважаючи на обставини певної справи, тому одну й ту саму дію — створення, імовірно, пародії — може бути по-різному кваліфіковано, що матиме різні правові наслідки[6].

[1] *Яценко Н. Е.* Вказ. пр. — С. 298.
[2] *Червинский П.* Вказ. пр. — С. 398–399; *Тлумачний* словник сучасної української мови. — Харків, 2005. — С. 453.
[3] *Пародия* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/Пародия.
[4] *Вольфсон В.* Парадоксы правообъектности: цитата и аллюзия; пародия — пастиш // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. — 2003. — № 10. — С. 15.
[5] *Літературознавча* енциклопедія. Т. 2. — С. 186.
[6] *Кондратьева Е. А.* Свободное использование произведений в личных, информационных, научных, учебных и культурных целях: проблемы и перспективы // Культура: управление, экономика, право. — 2013. — № 1. — С. 8–12.

Створення пародії, з одного боку, може бути охарактеризовано як випадок вільного використання[1], а може бути визнано порушенням права на недоторканність твору й таким, що порушує немайнові права автора. Право на захист репутації автора охоплює лише випадки, коли твір спотворюють, тобто у нього вносять певні зміни, що завдають (або можуть завдати) шкоди честі та гідності автора. На інші зміни, що вносять до твору, це право не поширюється[2].

М. П. Корольов висловлює позицію, що пародія як результат творчої діяльності має відповідати загальним вимогам, які висуває доктрина до твору як об'єкта авторського права. Це вимоги щодо творчого характеру й оригінальності результату, втіленого автором у формі, що дає можливість сприймати твір іншим членам соціуму. Створюючи пародію, її автор має певну мету, при цьому отриманий ефект може докорінно відрізнятися від передбачуваних намірів. Справді, власне пародійний характер такого твору, тобто той, що висміює інший твір, визначає появу суб'єктивної перешкоди, а саме бажання заборонити використання оригіналу, що природньо виникає в його автора. Мотивація заборони має психологічне суб'єктивне начало, пов'язане зі сприйняттям оригінальним автором іронічного ставлення публіки до нього як до автора та до його творіння. Автор оригіналу не може впливати ні на гостроту іронії нового твору, ні на вибір тих елементів його твору, котрі будуть перетворені, навмисним чином спотворені та перебільшені. Тож при створенні пародії очевидний конфлікт інтересів, і конфлікт цей має потрійний характер, він виникає між автором оригіналу, автором пародії та суспільством, яке зацікавлене в розвитку всіх жанрів мистецтва, зокрема й пародійного жанру[3].

Певна група дослідників визнає пародію твором, який створюється внаслідок переробки[4] та підкреслює залежність пародії від оригіналу[5]. У результаті пародійні твори не визнаються такими, що порушують права авторів творів-прототипів[6]. Відповідно до загаль-

[1] *Малеина М. Н.* Личные неимущественные права граждан: понятие, осуществление, защита : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / Малеина Марина Николаевна. — Москва, 1997. — С. 365–366.
[2] *Коростелева С. В.* Личные неимущественные права авторов и особенности их реализации в Интернет : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Коростелева Светлана Валерьевна. — Москва, 2006. — С. 67.
[3] *Королев М. П.* Использование произведений при создании и дальнейшем использовании пародии // Актуальные проблемы российского права. — 2014. — № 3. — С. 381–388.
[4] *Удалкин В. А.* Интеллектуальные права на произведения изобразительного искусства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Удалкин Владимир Александрович. — Москва, 2010. — С. 157–158.
[5] *Королев М. П.* Вказ. ст. — С. 381–388.
[6] *Дашян М. С.* Авторское право: абсурд и гениальность : монография / М. С. Дашян. — Москва, 2011. — С. 58.

них положень ЦК РФ, Г. О. Ульянова виділяє такі умови створення та використання пародії: по-перше, створюється на основі іншого твору; по-друге, оригінальний твір, який використовується для створення пародії, має бути правомірно обнародуваним; по-третє, не потребує згоди автора (його правонаступників) оригінального твору на використання твору для створення пародії; по-четверте, використання оригінального твору здійснюється без виплати винагороди[1].

Іншу позицію висловлює А. І. Маматказіна, котра у своєму дослідженні доходить висновку, що ні пародії, ні карикатури не варто вважати похідними творами з кількох причин. По-перше, чинне цивільне законодавство виділяє лише два види похідних творів — складені твори та переклади й інші переробки, але не карикатури та пародії.

По-друге, словосполучення «на основі іншого твору» стосується не слова «створення», а слів «у жанрі пародії чи в жанрі карикатури». Як пародія, так і карикатура за своєю природою повинні мати зразок, тобто те, на що їх створюють, такий зразок і є основою для їх створення, але не в юридичному сенсі. Викладене дає підстави А. І. Маматказіній стверджувати про твори в жанрі карикатури та пародії як про первинні об'єкти авторських прав[2]. У науковій літературі звертають увагу на свободу слова, яка вважається важливим аспектом пародії. При цьому підкреслюють її економічну цінність, а також доцільність недопущення плутанини між оригінальною роботою та пародією[3].

Дослідниками зверталася увага на питання умов правомірності використання зовнішності іншої особи. Більшість вчених, приміром Ш. К. Гаюров, висловлюють позицію, що повноваження щодо використання свого індивідуального вигляду полягає в можливості отримати матеріальні та (чи) нематеріальні переваги завдяки власному вигляду, дати згоду чи заборонити використовувати власний вигляд іншим особам (двійникам)[4]. Деякі вчені уточняють, що випадками використання зовнішності особи без її згоди є використання в кінофільмах, телепередачах, відеофільмах людьми-двійниками й іншими способами, якщо ці фільми не належать до творів зображального мистецтва[5]. Берлінський апеляційний суд

[1] *Ульянова Г. О.* Охорона пародій за законодавством Російської Федерації // Роль та місце органів внутрішніх справ в розбудові демократичної правової держави : матеріали 4-ї міжнар. наук.-практ. конф. — Одеса, 2012. — С. 77–78.

[2] *Маматказина А. И.* Проблемные вопросы определения юридической природы карикатуры и пародии в авторском праве // Актуальные проблемы реформирования современного законодательства Российской Федерации : сб. тез. докл. (по материалам Всерос. ежегод. науч. студент. конф., Саратов, 15–16 апр. 2009 г.). — Саратов, 2009. — С. 128.

[3] *Harper S.* Westminster`s state of mind — open to protection for parody? // Intellectual Property Magazine. — 2012. — N 5. — P. 64–65.

[4] *Гаюров Ш. К.* Вказ. дис. — С. 252.

[5] *Скокіна О. О.* Вказ. ст. — С. 121–126.

дійшов висновку, що зображення історичної особистості сучасності, що порушує права такої особистості, можна використовувати не лише на якомусь матеріальному об'єкті, але також у грі театральних акторів. У розглядуваній справі актор у театральному спектаклі був загримований під німецького кайзера, нагадував останнього зачіскою, одягом, манерою триматися й інтонацією голосу[1].

У наукових дослідженнях визначають умови, за яких використання зовнішності людини є неправомірним, а саме:

— людина усвідомлює власну схожість і (чи) свідомо змінює свій вигляд за допомогою пластичних операцій, гриму та свідомо видає себе за зображувану особу[2], що може викликати плутанину з оригіналом;

— вчиняє дії, що компрометують чи висміюють особу або мають корисливу мету[3], зокрема й отримує вигоду від експлуатації чужого вигляду, збагачення особи, що наслідує образ[4].

Слід підтримати зазначені умови та враховувати їх при розгляді спорів між особами-двійниками.

У судовому порядку позивачеві потрібно буде довести, що порушення його суб'єктивного права на власне зображення завдає йому збитків або моральної шкоди, або призводить до безпідставного збагачення. Якщо такі умови відсутні — використання зображення є законним.

На практиці нерідкі випадки, коли відбувається використання образу людини з метою отримання незаконного прибутку. Прикладом є створення артистів-клонів. Так, у сценічного дуету «Нові російські бабки» був клон, який за висновком експертів скопіював не тільки імідж, характерний одяг, особливості вимови персонажів, але й цілі фрагменти з оригінальних програм. Завдяки такій афері клон отримав за свій виступ понад 380 тис. рублів. Про те, що вони несправжні бабки, клон став попереджати на початку свого виступу й тільки після того, як їхньою діяльністю почали цікавитися справжні артисти[5]. Такі випадки не є поодинокими.

[1] *Цвайгерт К.* Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права. В 2 т. Т. 2 : пер. с нем. / К. Цвайгерт, Х. Кётц. — Москва : Междунар. отношения, 1998. — С. 486; *Заман Ш. Х.* Вказ. дис. — С. 122–123.

[2] *Малеина М. Н.* Право гражданина на внешний облик (вид) // Советское государство и право. — 1990. — № 11. — С. 134–138.

[3] *Бородкін А. О.* Вказ. ст. — С. 230–231; *Підопригора І. С.* Вказ. ст. — С. 74–76; *Мінюкова Т.* Право на індивідуальність // Вісник прокуратури. — 2001. — № 1. — С. 40–41.

[4] *Волкова Н. В.* Зовнішній вигляд і зображення фізичної особи в системі індивідуалізуючих засобів (окремі аспекти) // Південноукраїнський правничий часопис. — 2008. — № 1. — С. 69–71; *Казарян А.* Право на образ знаменитости // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. — 2011. — № 5. — С. 56–59; *Белов В. А.* Занимательная цивилистика. Очерки по небольшим, но небезызвестным вопросам гражданского права. Вып. 1 / В. А. Белов. — Москва, 2006. — С. 15–19.

[5] *Галицких О.* Фальшивые бабки. Курортный «чес» артистов-«клонов» завершился в зале суда // Российская газета. — 2006. — 29 марта. — С. 21.

Сьогодні з'явилося чимало осіб, які бажають заробити гроші на використанні іміджу відомих артистів-виконавців. Сутність такого використання полягає в тому, що зазначені особи, маскуючись під відомих публіці артистів, виступають на різних концертних майданчиках. Для того щоб не порушувати законодавство про захист прав споживачів, такі особи на афішах, листівках, квитках й інших інформаційних матеріалах вказують (природньо, дрібним шрифтом), що концерт є пародією або що новоспечений артист виступає як пародист[1].

П. Ю. Пустовалов припускає можливість використання осіб, схожих на популярних або загримованих під них, у зйомках рекламних роликів (в разі відмови від співпраці справжнього артиста з будь-яким виробником або рекламним агентством, як продовження попередніх зйомок у рекламі) за умови, що це не завдає шкоди честі та гідності особи, образ якої використовується[2].

У законодавстві США запроваджено положення, відповідно до якого використання «двійників» відомих людей може кваліфікуватись як втручання в особисте життя людини[3].

В. А. Мужанова аналізує питання чи вважають двійників зображенням втілених у їхньому образі осіб та як основу визначає фактор введення в оману. Щодо питання випадкової схожості з конкретною особою вона погоджується з думками деяких авторів, що випадкова схожість конкретного зображення із зовнішністю якоїсь особи не є достатньою підставою для визнання першим зображенням саме такої людини. Відповідно, навіть за наявності схожості між двійником і особою, чиї інтереси можуть зачіпатися, зображення особи в трактуванні закону відсутнє. Власне цей факт ще не дає підстав для пред'явлення вимог, які випливають з права на власне зображення. Двійник не використовується як інструмент, а добровільно носить маску іншої особи, не бажаючи виражати власну індивідуальність. Протилежна позиція у випадках з двійниками ґрунтується на тому, що головним критерієм лишається впізнаваність особи, про наявність якої судять на рівні глядача, тобто залежно від того, яке враження справляє зображення. Двійник, як і актор, представляє не власну зовнішність, а зовнішність якоїсь особи. Якщо завдяки введенню в оману, масці створюється враження, що це саме обличчя, а не його двійник, то можна говорити про наявність зображення в значенні закону. Дійсно, при введенні в оману через схожість зовнішності «оригіналу» та двійника потрібно говорити про зображення особи, тому що тут, зазвичай, йдеться вже не про випадкову схожість. Певною

[1] *Спиряев С. И.* Авторско-правовые и смежно-правовые проблемы... — С. 77–78.
[2] *Пустовалов Ю. В.* Право на изображение // Право и современность : сб. науч.-практ. ст. — Саратов, 2008. — Вып. 3, ч. 1. — С. 128–132.
[3] *Зоріна Ю.* Особисті немайнові права людини у рекламі // Право України. — 2004. — № 10. — С. 41–43.

мірою двійник одночасно є і актором, адже відсутню схожість він спеціально компенсує за допомогою жестів, міміки тощо[1].

Цікавим, але поки ще невирішеним на практиці залишається питання про використання образу людини як персонажа художнього твору, його відтворення чи створення пародії іншими особами.

В Україні у судовій практиці також є приклад використання образу людини як персонажа твору, але, якщо прослідкувати обґрунтування рішень при розгляді в різних інстанціях, можна дійти висновку про відсутність єдиного підходу до тлумачення норм ст. ст. 307, 308 ЦК України та до тлумачення понять «зображення» й «зовнішній вигляд». Прикладом є така справа. *Відповідач — ТОВ «Галеон Кіно» — здійснює розповсюдження художнього фільму, в якому у виконанні ролі (персонажа) певного естрадного виконавця без згоди використане його зображення, в сукупності з найменуванням, що явно вказує на схожість з використовуваним ним найменуванням, а також разом з вигаданими особливостями поведінки вищевказаного персонажа. Судом першої інстанції було встановлено порушення права фізичної особи на зображення, закріпленого в ст. 308 ЦК України, та прийнято рішення про стягнення суми відшкодування моральної шкоди в розмірі 25 000 грн, про вилучення у відповідача всіх примірників художнього фільму для їх подальшого знищення та про заборону відповідачу вчиняти будь-які дії, пов'язані з рекламою та/чи розповсюдженням спірного художнього фільму*[2].

Судом апеляційної інстанції була звернута увага на те, що зображення позивача, зовнішність якого є загальновідомою, не використовувалося. Роль грає актор, риси якого мають схожість із зовнішністю позивача у справі. Проте ця обставина не свідчить про використання в художньому фільмі зображення позивача в значенні положень ч. 1 ст. 308 ЦК України. Виконання ролі актором підтверджується також титрами до цього фільму. Оскільки охорона інтересів особи за цією статтею презюмує використання зображення фізичної особи в цих художніх творах, а зображення позивача в художньому фільмі не використовувалося, то відповідачем особисте немайнове право позивача у справі на зображення не порушено. Зважаючи на встановлене, рішення суду першої інстанції було скасовано, в задоволенні позовних вимог відмовлено[3]. *При розгляді справи у касаційній інстанції рішення апеляційного суду м. Києва було скасовано, а справа направлена на новий розгляд до суду апеляційної інстанції*[4].

[1] *Мужанова В. А.* Понятие изображение в германском праве. — С. 99–100.
[2] *Рішення* Печерського районного суду м. Києва від 23.04.2013 р. по справі № 757/1460/13-ц [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/31003057.
[3] *Рішення* Апеляційного суду м. Києва від 30.10.2013 р. по справі № 22-ц/796/7681/2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/34477157.
[4] *Ухвала* Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримі-

Відповідачами доказано, що у фільмі вони не використовували зображення позивача, його фотографії та відеозаписи, а тому його згода на використання зображення не потрібна. Автори фільму створили свого персонажа, що за сценарієм є збірним сценічним образом російського шоумена та не відповідає ні імені, ні прізвищу позивача. Зазначений фільм знятий у жанрі пародії на закулісний світ естрадного мистецтва. Використання в образі персонажа деяких елементів зовнішності позивача, манери одягатися, міміки, жестикуляції жодним чином не доводить факту використання його зображення у фільмі, бо такі елементи зовнішності та манери поведінки є типовими для багатьох представників російської естради. З огляду на наведене вважав, що висновок суду про порушення прав позивача на охорону його зображення відповідно до ст. 308 ЦК України є помилковим. Ім'я та прізвище позивача також не є тотожними з персонажем фільму, крім цього у фільмі відсутні твори образотворчого мистецтва, в яких зображений позивач.

На думку представників позивача, використання зображення позивача здійснено через відображення (зображення, використання) індивідуальних елементів і ознак зовнішності позивача в таких творах образотворчого мистецтва, як грим, за допомогою якого зовнішньому вигляду актора, що виконував роль персонажа, надано максимальної схожості із зовнішністю позивача. Колегія суддів погодилася з доводами апеляційної скарги, що власне посилання на певні елементи схожості персонажа фільму із зовнішністю позивача (коротка зачіска, форма бороди, манера одягатися, міміка тощо) не доводить факту використання його зображення у фільмі, позаяк такі елементи зовнішності та манери поведінки є характерними для багатьох представників російської естради. Зважаючи на викладене, колегія суддів вирішила, що рішення суду першої інстанції не ґрунтується на положеннях ч. 1 ст. 308 ЦК України та зібраних у справі доказах, а тому підлягає скасуванню з ухваленням у справі нового рішення про відмову в задоволенні позовних вимог через їх недоказаність[1]. Це рішення демонструє важливість розмежування зовнішнього вигляду та зображення людини і прав на них.

Окрім використання рис зовнішності кіноакторами, поширені також номери-пародії на різних артистів, політиків і відомих персон.

У Постанові Європейського суду з прав людини у справі «Інститут Отто-Преминґер (Otto-Preminger-Institut) проти Австрії»[2]

нальних справ від 26.02.2014 р. по справі № 6-49493св13 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37455196.

[1] *Рішення* Апеляційного суду м. Києва від 27.05.2014 р. по справі № 22-ц/796/5864/2014 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38975727.

[2] «*Институт* Отто-Преминґер (Otto-Preminger-Institut) против Австрии» : постановление Европейского суда по правам человека по делу от 20.09.1994 г. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://europeancourt.ru/uploads/ECHR_Otto_Preminger_v_Austria_20_09_1994.pdf.

Європейський суд постановив, що ні арешт, ні конфіскація фільму зі спірними зображеннями не були порушенням ст. 10 Конвенції. До суду звернувся Інститут аудіовізуальних засобів інформації Отто Премингера у зв'язку з тим, що національний суд заборонив показ, заарештував і конфіскував фільм, у якому божественні особи — Бог Отець, Богоматір Марія та Ісус Христос — зображувалися у вкрай непривабливому вигляді. Попри те, що у справі розглядалися зображення релігійних фігур, загальні висновки про те, що свобода слова і творчості обмежена і повинна обмежуватися у випадках порушення прав і законних інтересів інших осіб, — актуальні і для захисту зображень будь-яких інших осіб. Розуміння судом вказаної проблеми особливо важливе при розгляді справ про неузгоджене використання зображень, коли зовнішність конкретної людини використовується в спотвореному, зміненому вигляді при створенні персонажа фільму або мультфільму, в карикатурі, колажі тощо. У цій справі ЄСПЛ захистив інтереси суспільства від «небезмежності» свободи творчості, висновки стосовно неправомірності використання чужого зображення у вигляді «потворного» й іншого непривабливого персонажа твору без отримання згоди на таке використання особи, чия зовнішність покладена в основу «персонажа», — є логічними і вірними.

Наведені приклади демонструють важливість звернення уваги законодавця на визначення умов правомірності використання рис зовнішнього вигляду людини у зображенні персонажів, двійниках, при створенні пародійних виступів тощо. Розширення правового регулювання зазначених відносин, зокрема й визнання підстав вільного використання, дозволить на практиці частково запобігти виникненню спорів та непорозумінь з зазначеного питання.

* * *

Дослідження проблем і перспектив законодавчого регулювання засад використання рис зовнішнього вигляду людини двійниками та персонажами дозволяє зробити такі висновки.

1. Особливою за правовим режимом охорони є динамічна форма об'єктивізації зображення людини у двійниках та персонажах художніх творів, коли відбувається повне або часткове використання зовнішності людини.

Зображенням персонажа (як форми об'єктивізації зображення людини) є штучно створюване зображення (за допомогою спеціальних технічних засобів, комп'ютерних програм чи іншим способом) або зображення реального актора (виконавця ролі) художнього твору, яке завдяки майстерності виконання, технічним засобам, прийомам зміни зовнішності створює ефект подібності та впізнаваності прототипу персонажа завдяки наслідуванню зовнішніх рис, манери поведінки, типових рухів, характеру тощо.

2. Удосконалено підстави для класифікації зображень персонажів залежно від:

— ролі, яку виконують персонажі (головні; другорядні; камео; статисти);

— ознаки реальності (вигадані персонажі та персонажі реальних особистостей);

— ступеня творчого внеску автора вигаданих персонажів (оригінальних (самобутніх), типових (загальних, стокових) персонажів та фольклорних);

— природи носія зовнішності персонажів реальних знаменитостей (комп'ютерні (віртуальні) образи (створені завдяки новітнім комп'ютерним технологіям) і реальні актори);

— відтворення зовнішності персонажів реальними акторами (використання акторами власної зовнішності без суттєвих змін, коли знаменитості виконують роль камео чи грають самих себе в історичних, автобіографічних чи інших творах); часткова зміна зовнішності, з можливістю впізнання акторів; зміна власної зовнішності до неможливості впізнання; використання акторами зовнішності чи елементів зовнішності інших осіб; використання в образі шаржованих персонажів зовнішності або елементів зовнішності інших осіб).

Представлені класифікації дозволяють усесторонньо охарактеризувати персонажів твору з позиції використання власного, вигаданого або схожого зображення та враховувати це при укладанні договорів з акторами — виконавцями ролей.

3. Крім персонажів, зображення людини може втілюватися у зовнішньому вигляді двійників. Зображенням двійника (як форми об'єктивізації зображення людини) є створюване завдяки природньої або штучної схожості зображення людини, здатне до повної або часткової подібності та впізнаваності за елементами зовнішності, характерними рисами, наслідуваними жестами, мімікою, рухами, голосом та іншими індивідуальними особливостями.

4. Двійників залежно від природи схожості можна поділити на: природних (притаманна природня схожість) і штучних (схожість яких створена штучно). Штучних двійників залежно від тривалості та методів зміни зовнішності можна поділити на таких, зовнішність яких змінилася на тривалий час завдяки хірургічному втручанню, та таких, зовнішність яких була змінена тимчасово, без хірургічного втручання (завдяки косметичним прийомам, гриму тощо).

5. Використання рис або елементів зовнішності людини двійниками як у пародійних виступах, так і повсякденному житті є неправомірним, якщо особа усвідомлює власну схожість і (чи) свідомо змінює свій вигляд за допомогою пластичних операцій, гриму та свідомо видає себе за зображувану особу, що може викликати плутанину з оригіналом; вчиняє дії, що компрометують чи висміюють особу або мають корисливу мету, зокрема й отримує

вигоду від експлуатації чужого вигляду, збагачення особи, що наслідує образ.

6. Викладене дозволяє зробити висновок про необхідність доповнення чинного цивільного законодавства нормами, що регулюють відносини зі створення та/або використання зображення фізичної особи персонажами або двійниками. У ЦК України доцільно закріпити умови правомірності використання рис зовнішності людей з комерційною метою, що частково запобігатиме виникненню конфліктів між пародистами та особами, на яких створюються пародії. Крім того, потребують додаткового врегулювання відносини з часткового або повного використання зображення персонажів при створенні їх акторами — виконавцями ролі, зокрема закріпленням умов правомірності їх використання.

7. Дослідження окремих форм об'єктивізації зображення людини дозволяє запропонувати закріплення у чинному законодавстві або у роз'ясненнях органів судової влади дефініцій «двійник», «персонаж».

Розділ 2

ПРАВОВА ПРИРОДА ТА ЗМІСТ ПРАВА ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ НА ВЛАСНЕ ЗОБРАЖЕННЯ

Визначення зображення людини та його ознак як нематеріального блага обумовлює доцільність дослідження права фізичної особи на власне зображення, елементи якого фактично закріплені у ст. ст. 307, 308 ЦК України. Для вірного визначення конструкції зазначеного права уявляється необхідним з'ясувати його природу, зв'язок з іншими правами, зокрема особистими немайновими, правами на форму об'єктивізації (у тому числі правами інтелектуальної власності), а також концептуальні підходи до визначення змісту зазначеного права. Визначення «зображення людини» як нематеріального блага, ознак цього блага, природи зазначеного об'єкта, наявності специфічних форм об'єктивізації зображення дозволяє припустити особливу природу та зміст права фізичної особи на власне зображення як самостійного суб'єктивного цивільного права.

2.1.

Доктринальні підходи до визначення права фізичної особи на власне зображення

Поняття «право на власне зображення» є усталеним та сформулювалося історично завдяки вживанню його на початку XX ст. у працях Г. Кейснера[1], О. В. Завадського[2], І. Вольмана[3], В. Б. Гуревича[4] та інших вчених. Незважаючи на те, що поняття «право на власне зображення» вказує на наділення правом саме зображеної особи відносно власного зображення, з розвитком концепції права на власне зображення фактично ситуація змінилася. Здійснювати зазначене право може представник зображеної особи — відносно людини після смерті (як відносно померлої особи до моменту поховання, так і щодо зображень, зроблених за час життя людини). Право на зображення у вагітної жінки може поширюватися й на зображення ембріона (як частини її організму), котре може бути зроблено завдяки зйомці, наприклад, під час проведення ультразвукового дослідження. Отже, фактично здійснення права представником можливо не тільки щодо «власного» зображення особи, а й щодо зображення інших, у тому числі до їх народження або після їх смерті.

На думку В. Колосова, це право притаманне не природі людини, а соціуму і має цінність тільки в рамках соціальної взаємодії і тільки при певному рівні розвитку культури й техніки (який дозволяє відтворювати зовнішній вигляд людини в скульптурі, картині, фотографії тощо)[5].

---

[1] *Кейснеръ Г.* Право на свое изображеніе / Г. Кейснеръ. — Вильна : Тип. Свято-Духовскаго Братства, 1897. — 58 с.

[2] *Завадскій А. В.* О правѣ на собственное изображеніе (по поводу § 50 Проекта министра юстиціи объ авторскомъ правѣ на литературныя, музыкальныя, художественныя и фотографическія произведенія). Докладъ Юридическому Обществу при Императорскомъ Казанскомъ Университетѣ 14 марта 1909 года / А. В. Завадскій. — Казань : Типо-литогр. Имп. Ун-та, 1909. — 29 с.

[3] *Вольманъ И.* Право на собственное изображеніе // Судебное обозрѣніе. Годъ первый. — 1903. — № 3. — С. 45–47.

[4] *Гуревич В. Б.* Вказ. ст. — С. 1776–1787.

[5] *Колосов В.* Право на изображение с учётом зарубежного опыта / В. Коло-

Право фізичної особи на власне зображення не було закріплено в законодавстві України ні за радянських часів, ні в нинішній час. Як звертає увагу В. А. Жакенов, уперше в законодавстві республік Радянського Союзу в цивільних кодексах 1960-х рр., прийнятих відповідно до Основ цивільного законодавства Союзу РСР і союзних республік 1961 р., були введені статті, які регулювали окремі види нематеріальних благ. Відповідні статті ЦК союзних республік (окрім ЦК Казахської РСР) передбачали охорону інтересів особи, зображеної у творі образотворчого мистецтва, що було новелою[1].

Проте, як вказували автори того часу, право на власне зображення не отримало всебічного і ґрунтовного розгляду в теоретичних дослідженнях, попри те, що поява в цивільному законодавстві вказаних норм викликала свого часу досить суперечливу реакцію з боку цивілістів[2].

Незважаючи на такий підхід законодавця, у науковій доктрині все ж таки здійснювалися наукові розвідки теоретичних засад права фізичної особи на власне зображення. Питання про природу права фізичної особи на власне зображення має давню історію й неоднозначно вирішувалося у різні епохи.

Наявні цивілістичні погляди можна класифікувати у доктринальні підходи для визначення взаємозв'язку права фізичної особи на власне зображення та прав інтелектуальної власності, природи та змісту права фізичної особи на власне зображення.

Законодавчо невизнана дуалістична природа зображення людини протягом тривалого часу була причиною плутанини, пов'язаної з визначенням належності прав на матеріальний носій, у якому втілено зображення, та правом фізичної особи на власне зображення. Відсутність у законодавстві чіткого визначення поняття та змісту права фізичної особи на власне зображення сприяла розвитку наукової дискусії щодо співвідношення прав на носій та на втілене в ньому зображення.

Тривалий час серед науковців точаться дискусії щодо можливості наділення особи, замість права на власне зображення, правами інтелектуальної власності, що обумовлює необхідність проведення співвідношення та розмежування між правом фізичної особи на власне зображення та правами інтелектуальної власності на форму об'єктивізації зображення.

Дослідження поглядів науковців щодо визначення **взаємозв'язку права фізичної особи на власне зображення з правами інтелектуальної власності** можна об'єднати у такі концепції.

сов, М. Шварц // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. — 2008. — № 4. — С. 43–45.

[1] *Жакенов В. А.* Вказ. дис. — С. 39.

[2] *Иоффе О. С.* Личные неимущественные права и их место в системе гражданского права // Советское государство и право. — 1966. — № 7. — С. 56; *Братусь С. Н.* Гражданское право : пособие для слушателей народных университетов / С. Н. Братусь, О. С. Иоффе. — Москва, 1967. — С. 146.

1. Концепція визнання права на власне зображення через авторство (співавторство) за зображеною особою — полягає у визнанні зображеної особи автором (співавтором).

Групою сучасних науковців висловлюється думка, що особи, зображені на фотографіях, є виключно їх співавторами, у зв'язку з чим не розглядається можливість наділення таких осіб правом на власне зображення. Як зазначає А. В. Тристан, при проведенні постановної фотозйомки між моделлю та фотографом може виникнути питання щодо співавторства цих осіб, оскільки модель, яка позує фотографу, визнається такою, що виконує певну «роль», а відтак їй також належать авторські права на створене зображення[1]. К. Омельчук обґрунтовує це так: якщо особа, яка позує, зробила творчий внесок у створення твору, то в неї є всі підстави вважатися співавтором фотографії (наприклад, якщо така особа самостійно обрала собі поставу, тобто положення тіла стосовно предметів тощо)[2]. Аналогічну позицію висловлює Н. А. В'язанкіна, яка вважає, що оскільки модель вносить свій творчий внесок у створення фотографії, а саме: обирає своє положення, планує те розташування, яке вона хоче бачити, декорує своє тіло з іншими предметами, тоді вона може бути визнана співавтором даного твору й мати як особисті немайнові права, так і майнові права інтелектуальної власності[3]. Г. Ю. Крейденець також наголошує на необхідності законодавчо закріпити співавторство на творчі фотографії за фотографом та особою, яка сфотографована, і наділити останню авторськими правами, як це прийнято в ситуації з інтерв'ю[4].

Вищезазначена позиція здається досить суперечливою, адже в такому разі може йтися лише про охорону певного зовнішнього вигляду — зображення особи, що є оригінальним завдяки особливому стилю, а також про право на власну індивідуальність. У фотографії лише фіксується такий прояв людської індивідуальності, як зовнішність або певний створений зовнішній вигляд особи.

При розгляді можливості визнання за особою, яка зображена на фотографії, авторства на твір доречно звернутися до ст. 1 Зако-

[1] *Тристан А. В.* Правова природа «розписки моделі» як юридичного факту в правовідносинах з приводу створення фотографії // Актуальні проблеми юридичної науки : зб. тез міжнар. наук. конф. «Десяті юридичні читання» (м. Хмельницький, 18–19 листоп. 2011 р.) : у 4 ч. — Хмельницький, 2011. — Ч. 3. — С. 398.

[2] *Омельчук К.* До питання про авторські права на фотографію // Право України. — 2003. — № 4. — С. 77.

[3] *Вязанкина Н. А.* Проблемы авторского права на фотографические произведения // Збірник тез наукових робіт учасників III Міжнародної цивілістичної наукової конференції студентів та аспірантів : 4–5 квіт. 2008 р. — 2008. — С. 45.

[4] *Крейденець Г. Ю.* Фотографічні твори як об'єкти авторського права // Треті щорічні читання з проблем права інтелектуальної власності, присвячені пам'яті проф. О. А. Підопригори : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. — Київ, 2009. — С. 47.

ну України «Про авторське право і суміжні права»[1], що визначає автором фізичну особу, яка своєю творчою працею створила твір. Отже, автором (фотографом) є особа, яка внесла творчий внесок саме у процес фотографування. Тому не потребує обґрунтування позиція А. А. Трухачевої, що фотограф — той, хто натиснув на кнопку фотоапарата, вважається автором фотографії[2].

Стаття 13 зазначеного Закону визначає співавторами твору осіб, спільною творчою працею яких створено твір. Отже, виходячи з положень законодавства про авторське право, для визнання особи, що зображена на фотографії автором чи співавтором, доцільно звертати увагу лише на наявність творчого внеску при створенні самого твору, тобто при здійсненні фотографування. Якщо особа, що зображена на творі, займається налаштуванням фотоапарата, обранням ракурсу фотографування або здійснює фотографування зі встановленням автоспуску через певний проміжок часу тощо — її можна визнати співавтором чи автором твору (залежно від конкретних обставин). Отже, цілком обґрунтованою є позиція О. Ерделевського, що якщо зображення фізичної особи є повністю або частково результатом її власної творчої діяльності, то вона визнається автором або співавтором створеного зображення як об'єкта авторського права, зокрема, творів живопису, скульптури, графіки, дизайну, графічних оповідань, коміксів та інших творів образотворчого мистецтва, а також фотографій і творів, отриманих способами, аналогічними фотографуванню[3].

Зазначена позиція відображається й у судових рішеннях. *При пред'явленні позову до ТОВ «Континент Лайн» про захист авторського права, позивачка вважала себе автором фотографічного твору, що використовувався в рекламі. Як було встановлено судом, влітку 2006 р. під час відпочинку на морі позивачка з сином була сфотографована сторонньою особою, яка й перенесла файли фотографій на компакт-диск та передала позивачці. Згодом позивачка сама віддала диск з фотографіями засновнику ТОВ «Континент Лайн» для використання в рекламі товариства. Представлений фотоматеріал був підданий комп'ютерній обробці, а саме: змінений фон та деталі фотокартки. Позивачкою під час розгляду справи не надано доказів на підтвердження того, що в результаті її діяльності було створено щось якісно нове, що відрізняється своєю неповторністю, оригінальністю та унікальністю, тобто відсутні факти, які б вказували на те, що вона є автором твору, оскільки, відповідно до ст. 1 Закону України «Про авторське право та суміжні права», автор — це фізична особа, яка своєю творчою працею створила твір. Рішенням суду першої інстанції було відмовлено у задоволенні позовних вимог. Апеляційну скаргу позивачки було відхилено*[1]. Отже, у даному випадку було встановлено відсутність авторства позивача щодо фотографії, яку було використано з рекламною метою.

Викладене дозволяє зробити висновок, що питання визнання авторства за особою, яка зображена на фотографії, цілком залежить лише від наявності її творчого внеску в сам процес фотографування: здійснення налаштування фотоапарата, обрання ракурсу фотографування або фотографування зі встановленням таймера.

Якщо особа, зображена на фотографії, самостійно створила дизайн інтер'єра, обрала поставу тощо, тоді в неї виникають лише авторські права на об'єкт дизайну, на поставу (у разі її оригінальності), але в жодному разі не право співавторства на фотографію. На прикладі кінофільмів К. Е. Чуковська підкреслює *диференційований підхід і виділення ролі художника-постановника, звукорежисера, художника по костюмах, режисера монтажу, редактора тощо, художника для окремих категорій фільмів можна забезпечити тільки введенням спеціальних положень у договір*[2].

Отже, при визначенні творчого характеру фотографії слід звертати увагу не на те, що на неї зображено, а на те, яким чином відбулося фотографування (зокрема, ракурс фотографування, налаштування об'єктивів тощо)[3]. Слід підтримати А. А. Трухачеву, яка вдало зазначає, що інші учасники роботи над фотографією (гример у портретній зйомці, костюмер, автор ідеї) ні авторами, ні співавторами не є або за законом, або за аналогією з аудіовізуальним твором, де авторами визнаються тільки режисер-постановник, сценарист і композитор, хоча творчий внесок інших учасників очевидний[4]. Аналогічної позиції дотримується й С. В. Мазуренко та звертає увагу на те, що особа, яка позує, здійснює тільки задум автора за допомогою позування, тобто виконує не творчу, а технічну роботу, що не може бути підставою для виникнення в особи, яка позує, авторських прав на фотографію[5].

Як влучно звертає увагу А. А. Трухачева, вважається, що одна фотографія (з огляду на технічні особливості) не може бути створена двома чи більше фотографами. Зазвичай фотографія створюється одним автором, який сам обирає об'єкт зйомки, виконує

[1] *Про авторське* право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 р. № 3792-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 13.

[2] *Трухачева А. А.* Соавторство при создании фотографического произведения // Сборник научных студенческих работ юридического факультета МГПУ. — Москва : Логос, 2000. — С. 131, 134.

[3] *Эрделевский А.* Тайна внешнего облика. — С. 5.

[1] *Ухвала* Апеляційного суду Сумської області від 27.01.2009 р. по справі № 22-ц-94 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/3036593.

[2] *Чуковская Е. Э.* Аудиовизуальный бизнес. Договорное регулирование / Е. Э. Чуковская. — Москва, 1999. — С. 35.

[3] *Бабкин С. А.* Интеллектуальная собственность в сети Интернет / С. А. Бабкин. — Москва, 2006. — С. 41.

[4] *Трухачева А. А.* Вказ. ст. — С. 131, 134.

[5] *Мазуренко С. В.* Проблемні аспекти визначення співавторства у цивільному законодавстві України // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. — Одеса, 2008. — Вип. 43. — С. 68.

ряд необхідних технічних дій, робить у цей процес свій творчий внесок, своє бачення об'єкта, обирає оригінальний ракурс тощо. Це звичайна, природна форма створення фотографії, притаманна, здебільшого, репортажній, документальній, художній фотографії. Проте в створенні портретних, постановочних, рекламних фотографій зазвичай беруть участь й інші особи, кожна з яких робить свій внесок у твір. При цьому треба відмітити, що фотограф у процесі створення фотографії може бути тільки один, і він є центральною фігурою. У випадку з фотографією роздільного співавторства виникнути не може — в процесі творчої праці двох або більше осіб виникає єдиний об'єкт, що утворює єдине ціле[1]. Якщо у фотографуванні беруть участь декілька осіб, то співавторство в процесі створення фотографій, як зазначає С. В. Мазуренко, завжди буде неподільним[2].

Викладене дає можливість визнання особи автором твору лише у випадку здійснення нею творчих дій зі створення об'єктивної форми зображення (у тому числі й власного). Наділення особи статусом автора не виключає можливість здійснення права фізичної особи на власне зображення.

2. Концепція визнання права на власне зображення через майнові права на твір — полягає у визнанні за зображеною особою майнових прав на твір, у якому втілюється зображення особи, замість визнання за особою права на власне зображення.

Фактично дослідники в рамках зазначеної позиції висловлювали думку про належність у зображеної особи майнових прав на твір. Так, у законодавстві початку XX ст. визначали можливість належності авторського права за особами, зображеними на портретах та бюстах у випадку, якщо вони створені за замовленням. Дослідники дотримувалися позиції, що художник не має права власності на твори, створені за замовленням приватних осіб, якщо інше не було обумовлено між ними. Зазначене право, після оплати за працю, належить уже тим особам та їх спадкоємцям, від яких було отримано замовлення. Отже, портрети та сімейні картини художник може повторювати, розповсюджувати та видавати тільки за згодою замовника чи його спадкоємців[3]. Також зазначене положення хотіли поширити на усі фотографії, створені за замовленням[4].

Як звертає увагу О. О. Пиленко, навіть якщо авторське право зберігається за художником чи правонаступником, заборонялося будь-кому знімати копії з такого твору портретного живопису, продавати, роздавати, віддавати для розповсюдження, виставляти

[1] *Трухачева А. А.* Вказ. ст. — С. 131, 134.
[2] *Мазуренко С. В.* Проблемні аспекти визначення співавторства... — С. 68.
[3] *Промышленная*, литературная, художественная и музыкальная собственность : сборникъ, составленный съ разрешенія Департамента Торговли и мануфактуръ А. Кобеляцкимъ. — Санкт-Петербургъ : Тип. В. Киршбаума, 1896. — С. 93.
[4] *Александровскій Ю. В.* Вказ. пр. — С. 47.

публічно даний твір портретного живопису або робити з нього копії без письмової згоди особи, яка на час виконання зазначених дій є власником портрета[1]. Дана обставина була обумовлена невигідним статусом особи, яка була вимушена замовляти свої фотокартки у фотографа на визначених ним умовах, що були не завжди вигідними[2].

У наукових працях зазначеного періоду також висловлювалася аналогічна позиція. Наприклад, як звертає увагу В. Б. Гуревич, не викликає жодних сумнівів право кожної фізичної особи на власне зображення, право відтворювати, виставляти та поширювати власне зображення будь-якими можливими способами, як безпосередньо, так і за допомогою інших осіб, фотографів, художників, живописців, скульпторів тощо[3]. І. Вольман зауважує, що право видавати, відтворювати, розповсюджувати зображення повинно залишатися виключно за особою, зображення якої відтворено. Винятком є особи, які займають публічні посади чи мають публічно-суспільний статус (чиновники, громадські діячі, письменники, художники, артисти, визначні особи, які стали відомими)[4]. При цьому без відповідної уваги залишається питання про авторські права на створений твір.

Аналогічна позиція підтримувалася й іншими авторами на сторінках тогочасної преси: право на власне зображення — це право дозволяти чи забороняти продаж (взагалі поширення) власних фотографічних портретів, підставою для чого є позування особи в майстерні протягом часу, який необхідний для створення фотографії (існує внаслідок недосконалості фотографічного мистецтва). Науковці висловлювали думку, що з удосконаленням фотоприладів та появою можливості створення миттєвих фотографій, наприклад, на вулиці, в театрі (без позування протягом часу, необхідного на початку XX ст., для створення фото) особисте право на фотовласність припинить свою дію[5]. Але, як бачимо, наразі немає підстав вважати дане припущення об'єктивним.

Майновими правами на твір зображена особа може бути наділена відповідно до підстав, визначених законом. Як і у попередньому випадку, наділення особи майновими правами на твір не виключає наявність права фізичної особи на власне зображення.

[1] *Англійській* законъ 18 Апрѣля 1899 г. для упрощенія и измѣненія законовъ объ авторскомъ правѣ на художественныя произведенія (пункт 5, частина I) // Законъ объ авторскомъ правѣ съ изложеніемъ разсужденій и матеріаловъ, на коихъ онъ основанъ / сост. Д. А. Коптевъ. — Санкт-Петербургъ, 1911. — С. 332.
[2] *Пиленко А.* Новый законъ объ авторскомъ правѣ (текстъ закона, сопоставленіе съ прежде дѣйствовавшимъ правомъ, подготовительные матеріалы) / А. Пиленко. — Санкт-Петербургъ : Изд. А. С. Суворина, 1911. — С. VI, 138.
[3] *Гуревич В. Б.* Вказ. ст. — С. 1778.
[4] *Вольманъ И.* Вказ. ст. — С. 45–47.
[5] *Х.* О Праве собственности въ фотографіи (Письмо къ редактору Одес. Вѣст.) // Одесскій Вѣстникъ. — 1865. — № 84. — С. 276–277.

3. Концепція визнання права фізичної особи на власне зображення правом, що обтяжує авторські права на твір — полягає у визнанні права фізичної особи на власне зображення таким, що пов'язане з авторськими правами на твір (фотографію, портрет або інший художній твір) та є похідним, таким, що виникає з моменту створення твору та фактично блокує самостійність розпорядження твором з втіленим зображенням людини.

Цей підхід висвітлюється у праці, наприклад, О. В. Ельчаніновою, яка звертає увагу на те, що право фізичної особи, зображеної у творі образотворчого мистецтва, на публікацію, відтворення та поширення цього твору тільки за її згодою є елементом авторського правовідношення, врегульованого інститутом авторського права[1]. Слід звернути увагу, що при цьому недоречно категорично заперечувати зв'язок відносин, що виникають, з авторським правом, тому що наявність згоди зображеної особи зумовлює можливість оприлюднення та публічного показу твору. Даний підхід відображається у чинному законодавстві України, зокрема у ст. ст. 307, 308 ЦК України[2].

У судовій практиці визнають, що право на оприлюднення й подальше використання зображення фізичної особи не є виключним правом[3]. О. О. Моргунова звертає увагу, що права вказаних осіб (фотографа і зображеної особи) взаємообмежені[4]. Отже, при замовленні фотографій слід враховувати права особи, зображеної на фотографії. М. В. Гордон зауважує, що зображена особа авторського права не набуває, проте використання автором свого твору обмежене особистими правами замовника. Право публічного демонстрування твору та право його видання належить фотографові тільки в разі відсутності заперечень з боку зображеної особи. В інших випадках питання про права замовника твору вирішуються на підставі правил про відповідні договори по здійсненню авторського права[5].

При аналізі закону про авторське право й місцевого законодавства Мехіко О. С. Бандруріна звертає увагу на визнання наявності у людини права на власне зображення та публічний образ. Зазвичай фотограф має отримати згоду особи на публікацію або показ

[1] *Ельчанинова О. В.* Вказ. дис. — С. 51–52.

[2] *Цивільний* кодекс України : від 16.01.2003 р. № 435-IV // Офіційний вісник України. — 2003. — № 11. — Ст. 461.

[3] *О некоторых* вопросах, возникших в связи с введением в действие части четвертой Гражданского кодекса Российской Федерации : постановление Пленума Верховного Суда Российской Федерации и Пленума Высшего арбитражного суда Российской Федерации № 5/29 от 26.03.2009 г. // Бюллетень Верховного Суда Российской Федерации. — 2009. — № 6. — С. 3.

[4] *Моргунова Е. А.* Авторское право. Комментарии законодательства; Образцы документов. Вопросы и ответы / Е. А. Моргунова, О. А. Рузанова. — Москва : ЭКЗАМЕН : ПРАВО И ЗАКОН, 2004. — С. 60.

[5] *Гордон М. В.* Советское авторское право / М. В. Гордон. — Москва, 1955. — С. 55.

її зображення, за винятком випадків, коли він оплатив фотографії, що передбачає дозвіл фотографованої людини на публікацію. Дозвіл не потрібен і тоді, коли зйомка відбувалася в суспільному місці або вона здійснювалася в інформаційних цілях, для публікації в журналі тощо[1]. Подібне обтяження передбачено у законодавстві більшості країн.

Право на зображення у зарубіжній літературі традиційно визнавалося в якості зовнішнього обмеження авторських прав і, таким чином, в якості неофіційного винятку Директиви про інформаційне суспільство[2]. Створення захищених авторським правом творів на основі образу іншої людини може приймати різні форми, такі як створення зображення без згоди особи, несанкціоноване використання образу іншої людини в художньому проекті, зі зміною або без такої, законне використання фотографій у приватній сфері в художньому контексті або використання зображення виконавця в рекламі або відеогрі і т. д.[3]

Зазначена позиція демонструє органічний зв'язок права на зображення та авторських прав на твір, які є взаємозалежними та такими, що здійснюються за взаємною згодою суб'єкта авторських прав на твір та зображеною особою, за винятком випадків, встановлених законом.

4. Концепція визнання права на власне зображення через суміжні права — полягає у визнанні суміжних прав за зображеною особою як такою, що є виконавцем певної ролі.

У науковій літературі дослідники висловлюють думку, що особа, яка позує, може визнаватися суб'єктом суміжних прав, тобто виконавцем певної ролі[4]. Саме циклограма як фотографічний знімок[5] дозволяє зафіксувати та відобразити певний цикл рухів — фактично виконання ролі. З розвитком техніки у XXI ст. існують можливості фіксації у фотографіях певних рухів. Наприклад, компанія Apple розширила можливості найпопулярнішої у світі камери Apple iPhone 6s, завдяки якій з'явилася можливість знімати Live Photos, на яких буквально оживають найдорожчі спогади. Ця

[1] *Бандурина О. С.* Авторско-правовая охрана фотографий в Мексике : дайджест 10.09.08 // Патентное дело. Дайджест российской и зарубежной прессы. — 2010. — № 9. — С. 29–31. — Дайдж. на ст.: Trujillo C. Image of protection // CW. — 2010. — N 199. — P. 25–26.

[2] *Про гармонізацію* певних аспектів авторського та суміжних прав у інформаційному суспільстві : Директива Європейського парламенту та Ради від 22.05.2001 р. № 2001/29/ЄС // Офіційний вісник Європейських співтовариств. — 2001. — 22 черв. (№ 167). — С. 10. (Виправлення внесено Директивою 2001/29/ЄС // Офіційний вісник Європейських співтовариств. — 2002. — 10 січ. (№ 6). — С. 70).

[3] *Synodinou T.* Вказ. ст. — P. 181–207.

[4] *Вовк О. Б.* Об'єкти та суб'єкти фотографування у контексті авторського права / О. Б. Вовк, В. А. Андруник // Інформаційні системи та мережі. — Львів : Вид-во Нац. ун-ту «Львів. політехніка», 2009. — С. 56.

[5] *Циклограма* // Енциклопедія інтелектуальної власності / за ред. П. П. Крайнєва. — Київ, 2012. — С. 639.

функція записує декілька моментів до і після зйомки фотографії, що дозволяє подивитися її в русі, натиснувши на одну кнопку. Щодо інших художніх творів, які мають динамічний характер, наприклад, кінофільми, театральні постанови тощо, сумнівів щодо наділення виконавців суміжними правами не виникає.

Як вірно звертає увагу А. Ю. Кувиркова, розвиток інституту суміжних прав може або продовжувати йти шляхом «sui generis», зі створенням нових прав під нові об'єкти, або піти шляхом розмежування «організаційних прав» і «права на образ». Перші стануть суміжними правами, але захищати будуть тільки інтереси продюсерів, тобто осіб, що організували створення об'єктів, другі належатимуть усім особам, елементи образу яких (вигляд, голос, манера поведінки) будуть використані при створенні об'єктів суміжних прав, незалежно від творчого характеру діяльності такої особи[1].

Витвір мистецтва обмежений у часі й існує до тих пір, поки здійснюються фізичні дії. Документи, фотографії або фільми фізичного акту виконання або їх запису є лише доказами і не є витворами мистецтва[2].

Отже, вважаємо недоцільним позбавляти особу, яка зображена в фотографії чи іншому художньому творі, можливості позначення про неї, як про зображену особу, інформації про володіння суміжними правами. Слід погодитися з позицією, що фотографія, аудіовізуальний твір у більшості випадків лише фіксують факт виконання.

Слід зазначити, що існують певні умови, за наявності яких особа може наділятися суміжними правами. Наприклад, якщо йдеться не про зйомку постановочної сцени, коли особа може виконувати певну роль. Враховуючи, що роль передається через жести, міміку, рухи, тощо, фіксація зображення у фотографії або в серії фотографій надає можливість розкрити інтерпретацію ролі та певний творчий задум виконавця. Позначення про зображену особу як про виконавця певної ролі у певний момент часу та в певному місці не є незаконним чи таким, що суперечить чинному законодавству. Крім того, не виключається можливість фотографічної фіксації певного виконання, що частково через фотографії дозволить розкрити задум виконавця та його роль.

Противники такої позиції не погоджуються з можливістю надання особі, зображеній на фотографії, суміжних прав. Деякі автори досить скептично висловлюються щодо можливості виникнення суміжних прав у моделі, праця якої багато в чому подібна до праці акторів. На їхній погляд, навряд чи може йтися про створення моделлю під час фотосесії якого-небудь твору, внаслідок чого виникали би суміжні права[1].

[1] *Кувыркова А. Ю.* Осуществление исключительных интеллектуальных смежных прав : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Кувыркова Анастасия Юрьевна. — Москва, 2009. — С. 48.

[2] *Cheng T.* Вказ. ст. — P. 276–281.

Дана позиція обґрунтовується тим, що під час фотографування модель виконує суто технічну функцію живого «манекена». Тому в моделі не виникає суміжних прав, оскільки вона не виконує жодного твору, а сама є об'єктом створення твору (фотографії, картини, скульптури)[2].

Л. О. Красавчикова звертає увагу, що стаття цивільного законодавства, яка спрямована на охорону прав фізичної особи, зображеної на фотографії, регулює відносини, в яких беруть участь фізичні особи, що не є виконавцями, тобто акторами, музикантами, співаками, танцюристами тощо. Сфотографованою може бути особа, яка не грає роль (читає, декламує, співає або іншим чином виконує твір літератури або мистецтва), а йде по вулиці, відпочиває на пляжі, обідає в ресторані тощо. Зафіксовані об'єктивом сцени з життя можуть демонструватися тільки після отримання згоди їх героїв, оскільки інакше відбудеться порушення не прав виконавця, а права на недоторканність зовнішнього вигляду фізичної особи, що є важливою складовою права на приватне життя[3].

П. Ю. Пустовалов своє заперечення щодо можливості визнання суміжних прав за зображеною особою аргументує тим, що найчастіше фізичні особи не підозрюють, що їх знімають, або усвідомлюють це тільки тоді, коли увійти в певний образ вже немає часу. При цьому в якості прикладу він наводить ситуації, коли фізичні особи стають об'єктом прихованої зйомки при здійсненні хуліганства, крадіжок, порушенні суспільного порядку або захоплюються зненацька папараці. Основною ж діяльністю виконавця є не справлення враження відносно якостей своєї особи, а представлення творів літератури та мистецтва[4]. Вважаємо доцільним відразу виключити можливість осіб, які випадково потрапляють у кадр, наділятися правом позначення їх як суб'єктів суміжних прав, зокрема у випадках, що були розглянуті П. Ю. Пустоваловим. У сучасному світі фотомистецтва існує безліч проектів за участю суб'єктів суміжних прав. Наприклад, фотопроекти Дж. Меттера «Танцюристи серед нас», Д. Шитагі «Балерини Нью-Йорка»,

[1] *Быкова К.* Объекты фотосъемки // Законодательство и практика масс-медиа. — 2006. — № 6. — С. 6; *Суворов А. А.* Защита прав авторов на фотографии: теория и практика / А. А. Суворов, И. В. Федорова // Правовая система как элемент устойчивого развития субъекта Российской Федерации : сб. науч. ст. — Сыктывкар, 2009. — Вып. 2. — С. 176.

[2] *Леонкина К.* Теоретико-правовые аспекты использования фотографий физических лиц в рекламе на примере Республики Беларусь // Право и жизнь. — 2012. — № 170 (8). — С. 276.

[3] *Красавчикова Л. О.* Право гражданина на собственное изображение // Гражданско-правовая охрана интересов личности в СССР : межвуз. сб. науч. тр. — Свердловск : Изд-во Свердл. ин-та, 1977. — Вып. 53. — С. 430–432.

[4] *Пустовалов Ю. В.* Вказ. ст. — С. 129–130.

В. Соколовського «Танцюючий Петербург», О. Яковлева «Міражі», В. Петровського «Культура руху».

З урахуванням викладених аргументів можна зробити висновок про можливість позначення особи, яка зображена, як суб'єкта суміжних прав. Але, як і у випадку з авторськими правами, наявність суміжних прав на виконання, зафіксоване у фотографії, не виключає наявності права на власне зображення.

Викладене дає можливість зробити такі висновки про зв'язки права фізичної особи на власне зображення та прав інтелектуальної власності, які у своїй сукупності є виразом єдності регулювання відносин, що виникають при створенні та використанні форми об'єктивізації зображення людини, між суб'єктами права інтелектуальної власності та особою, зображення якої об'єктивовано, або її представниками та третіми особами, зацікавленими у використанні форм об'єктивізації зображення людини.

Генетичні зв'язки права фізичної особи на власне зображення та права на результати інтелектуальної діяльності виражають розвиток системи відносин у зазначеній сфері та обумовлюються тим, що зовнішній вигляд людини є основою для створення форми об'єктивізації зображення. Зазначені зв'язки обумовлені близькістю природи зображення та результатів інтелектуальної діяльності як нематеріальних благ, однорідністю відносин, що виникають при здійсненні права фізичної особи на власне зображення та при здійсненні права на творчу діяльність, зокрема у випадку створення та використання результату творчої діяльності з зображенням людини.

Функціональні зв'язки між правом фізичної особи на власне зображення та правами інтелектуальної власності поділяються на зв'язки субординації, координації та визначають взаємозалежність та взаємодоповнюваність права на власне зображення та прав інтелектуальної власності на форми об'єктивізації зображення. Субординація проявляється в імперативності норм адміністративного законодавства, яке закріплює імперативні приписи щодо випадків фотографування та використання фотографій та інших художніх творів з зображенням людини без її згоди. Координація проявляється у диспозитивності норм цивільного законодавства, які надають можливість побудувати відносини між суб'єктом права інтелектуальної власності та фізичною особою, що надає згоду на створення результату інтелектуальної власності з її зображенням.

Зв'язки взаємодії права фізичної особи на власне зображення та права на результати інтелектуальної діяльності проявляються у їх взаємозалежності. Взаємозалежність права фізичної особи на власне зображення та права інтелектуальної власності проявляється перш за все у дуалізмі зображення як нематеріального блага та результату інтелектуальної власності, у якому втілено зображення. Взаємодія полягає у взаємоузгодженні, що проявляється при здійсненні права на власне зображення та здійсненні права на результат інтелектуальної діяльності, якщо інше не передбачено договором. Для виникнення зазначених прав об'єкт повинен відповідати певним ознакам. Зокрема, результати творчої діяльності — ознакам (умовам надання правової охорони), що пред'являються до конкретного об'єкта права інтелектуальної власності, та у випадках, встановлених законом, додатковою є згода зображеної людини.

З урахуванням наведеного, можна стверджувати, що право фізичної особи на власне зображення та права на результати інтелектуальної власності не виключають одне одного, а існують у гармонічному поєднанні, взаємодії та взаємозалежності. Їх основою завжди є інтерес суб'єктів взаємодії. Враховуючи значну кількість різнорідних суб'єктів правовідносин у сфері створення та використання форм об'єктивізації зображення людини, має значення дослідження різнорідних інтересів зазначених суб'єктів з метою визначення їх взаємоузгодження та балансу.

Крім виявлення зв'язку права фізичної особи на власне зображення та прав інтелектуальної власності, слід звернути увагу й на важливість групування інших підходів до характеристики природи та змісту права фізичної особи на власне зображення, зокрема, слід проаналізувати та класифікувати різноманітні підходи до розуміння природи права фізичної особи на власне зображення, що сформувалися в юридичній теорії, судовій практиці й нормах законодавства, та запропонувати єдину концепцію розуміння природи даного права.

Відсутність законодавчого визначення змісту права на власне зображення створює передумови звернення до юридичної доктрини й законодавства зарубіжних країн і змушує на підставі проведеного аналізу виділити такі **концепції визначення цивільно-правової природи права фізичної особи на власне зображення**.

1. Концепція розуміння права фізичної особи на власне зображення як особистого немайнового права. Відповідно до цієї концепції право фізичної особи на власне зображення розглядається як особисте немайнове право або фактично включається до змісту законодавчо визнаних особистих немайнових прав.

Як звертає увагу О. О. Ніколаєва, у міжнародних конвенціях і угодах право на зображення людини окремо не згадується, проте мається на увазі, що правова охорона їй надається у рамках загальної охорони особистих немайнових прав. На практиці так і відбувається[1]. О. А. Ведерникова зазначає, що немайнове право на зображення існує та визнається в зарубіжних країнах лише формально (за назвою)[2], у нього немає власного змісту, воно завжди є складовою інших прав, залежно від конкретної ситуації: або права

[1] *Николаева А. А.* Вказ. дис. — С. 39–40.

[2] *Ведерникова О. А.* Право на изображение гражданина в зарубежных странах // Законность и правопорядок в современном обществе : сб. материалов XIV Междунар. науч.-практ. конф. — Новосибирск, 2013. — С. 84–85.

на захист честі й гідності (у разі спотворення зображення, що принижує честь і гідність), або права на приватне життя (якщо опублікований знімок був зроблений таємно) і т. п. Наприклад, у цивільному законодавстві Білорусі відсутні норми щодо визначення правового статусу особи, яка зображена на фотографії, внаслідок чого відсутня й однозначна судова практика із зазначеного питання та відрізняються позиції науковців із цього питання[1]. Аналогічно у ЦК Азербайджанської Республіки[2], у ЦК Республіки Молдова[3] не згадується про право фізичної особи на власне зображення.

На погляд деяких дослідників, оскільки право на зображення прямо не згадується в законодавстві в переліку особистих немайнових прав, то надане право не є самостійним особистим немайновим правом і розглядається як складова частина особистих немайнових прав[4].

В. Колосов звертає увагу, що у межах загальної системи права цей захист підпадає під інститут «right to privacy». Тобто в разі захисту особою некомерційного інтересу щодо її зображення в основі завжди лежать інші особисті немайнові права та блага[5]. Ш. Х. Заман як приклад наводить юридичну науку та судову практику Німеччини, де замість поняття «недоторканність приватного життя» сформувалася категорія «загальне право особи». Загальне право особи охоплює право на захист честі й репутації, захист від створення неправдивого уявлення про осіб (сфабриковані інтерв'ю, фотографії тощо), право на власне зображення, право на достовірний опис чиєї-небудь біографії; право на заборону цитування чиїх-небудь слів або письмових робіт без отримання згоди цієї особи; таємниця кореспонденції; приватне життя[6].

[1] *Коноплич Н. А.* Собственное изображение гражданина по законодательству республики Беларусь / Н. А. Коноплич, Ю. В. Суета // Человек, психология, экономика, право, управление: проблемы и перспективы : материалы XV Междунар. науч. конф. аспирантов, магистрантов и студентов, г. Минск, 16 мая 2012 г. / Минский ин-т упр. ; под ред. В. В. Гедранович. — Минск, 2012. — С. 171; *Лахова Е. Ю.* К вопросу о праве на собственное изображение // Правотворчество и правоприменение в современном обществе : материалы междунар. науч. конф. студентов и аспирантов, Минск, 31 окт.—1 нояб. 2008 г. / редкол.: Г. А. Шумак (отв. ред.) [и др.]. — Минск, 2009. — С. 142–143.

[2] *Гражданский* кодекс Азербайджанской Республики [Електронний ресурс] : утв. Законом Азербайджанской Республики от 28 дек. 1999 г. № 779-IQ) // Сборник законодательства Азербайджанской Республики. — 2000. — № 4. — Режим доступу: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30420111.

[3] *Гражданский* кодекс Республики Молдова. (Кн. 1. Общие положения) : от 06.06.2002 г. № 1107-XV (с изменениями и дополнениями по состоянию на 29.05.2014 г. [Електронний ресурс] // Официальный монитор Республики Молдова. — 2002. — 22 июня. — Режим доступу: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30397878#sub_id=10000.

[4] *Леонкина К.* Вказ. ст. — С. 274–275.

[5] *Колосов В.* Вказ. ст. — № 4. — С. 40–41.

[6] *Заман Ш. Х.* Вказ. дис. — С. 145–146; *Праницкая Т. О.* Конституционно-правовой механизм обеспечения неприкосновенности частной жизни : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Праницкая Татьяна Олеговна. — Белгород, 2010. — С. 99.

Аналіз матеріалів судової практики та наукової літератури із зазначеного питання дозволяє зробити висновки щодо фактичної підміни права на власне зображення на інші права та визнання його складовим компонентом таких законодавчо визнаних особистих немайнових прав особи.

По-перше, права на честь, гідність, ділову репутацію. Автори, які не визнають права на зображення, вважають, що у випадку порушення даного права достатньо застосовувати норми щодо посягання на честь та добре ім'я, адже воно може виражатися у глузливому або образливому зображенні[1]. Законодавством деяких країн[2] передбачена можливість здійснення захисту права на честь, гідність та ділову репутацію при неправомірному використанні зображення.

По-друге, права на недоторканність власного житла. У справі про самовільне зображення тіла Бісмарка гамбурзькими фотографами суд визнав факт порушення, але обґрунтування суду базувалося на порушенні норм про самовільне вторгнення в чуже житло, а не на самовільному зображенні тіла Бісмарка без згоди спадкоємців[3].

По-третє, права на таємницю особистого (приватного) життя. У рамках даного підходу дослідники висловлюють позицію про можливість віднесення права на власне зображення до категорії прав, які охороняють таємницю або недоторканність приватного (особистого) життя фізичних осіб. В рамках цієї позиції право на власне зображення поряд з іншими особистими немайновими правами спрямоване на охорону особистого життя і є важливою гарантією права на особисте життя[4], також воно є похідним елементом від права на приватне життя[5].

До кола даних науковців належать І. А. Покровський[6], К. Б. Курбонов[7], В. А. Жакенов[8], Е. П. Гаврилов[9], З. В. Ромовська[10],

[1] *Вольманъ И.* Вказ. ст. — С. 46–47.

[2] *Civilinio* Kodekso Patvirtinimo, Isigaliojimo ir igyvendinimo : Lietuvos Respublikos, Nr. VIII-1864, 2000 m, liepos, 18 d. [Електронний ресурс] // žin. — 2000. — Nr. 74-2262 Teises Aktu Registras. — Режим доступу: https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2E7C18F61454; *Гражданский* кодекс Грузии : от 26.06.1997 г. № 786-IIс [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://matsne.gov.ge/ru/document/view/31702.

[3] *Гуревич В. Б.* Вказ. ст. — С. 1777.

[4] *Гелич Ю. О.* Охорона таємниці особистого життя людини за законодавством України // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. — 2009. — № 4. — С. 83.

[5] *Болочагин В. Ю.* Право на неприкосновенность личного изображения... — С. 35.

[6] *Покровский И. А.* Основные проблемы гражданского права / И. А. Покровский. — Петроград : Изд-во юрид. книж. склада. «Право», 1917. — С. 183.

[7] *Курбонов К. Б.* Вказ. дис. — С. 12–13.

[8] *Жакенов В. А.* Вказ. дис. — С. 60–61.

[9] *Гаврилов Э. П.* Великая российская реформа... — С. 9.

[10] *Ромовская З. В.* Личные неимущественные права граждан СССР (понятие, виды, классификация, содержание, гражданско-правовая защита) : автореф.

М. С. Малеїн[1], А. С. Чепига[2], Н. Кудряшова[3] та інші. Як звертає увагу І. В. Смолькова[4], на думку ЄСПЛ, поняття приватного життя включає й елементи, що відносяться до індивідуальності особи, такі як ім'я або її зображення[5].

Як зазначає Л. О. Красавчикова, в будь-якому разі незмінно важливим є захист особи від довільної публікації та поширення її зображення як гарантія невтручання в особисте життя[6]. У дореволюційному, радянському та сучасному законодавстві України прямого законодавчого закріплення права на власне зображення немає. Однак на сторінках окремих наукових робіт наводилася думка про те, що права «на охорону інтимної сфери» включають в себе і право на власне зображення, яке може бути порушене, наприклад, якщо фотокартка якої-небудь пані виставлена у вітрині магазину серед карток різних осіб сумнівної репутації[7].

У рамках даного підходу деяким вченим уявляється доречним деталізація конкретної норми, зокрема розкриття в законі поняття «таємниця особистого життя», і встановлення заборони на публікацію і поширення опублікованого зображення якої-небудь особи без її згоди[8].

У 1902 р. в штаті Нью-Йорк розглядали перший позов, підставою для якого було порушення недоторканності приватного життя: по всьому місту були розклеєні плакати дівчини, чию фотографію без її згоди використали працівники рекламної сфери у фотоательє[9].

дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Ромовская Зореслава Васильевна. — Киев, 1968. — С. 12.

[1] *Малеин Н. С.* Гражданский закон и права личности в СССР / Н. С. Малеин. — Москва : Юрид. лит., 1981. — С. 155–156.

[2] *Чепига А. С.* Право гражданина на собственное изображение по законодательству Республики Беларусь [Електронний ресурс] // КонсультантПлюс : Беларусь. Технология 3000 ООО «ЮрСпектр» / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. — Минск, 2012.

[3] *Кудряшова Н.* Защита изображения гражданина // Проблемы применения законодательства и совершенствование прокурорской деятельности : сб. науч. тр. (по материалам IV Междунар. науч. конф. студентов и аспирантов, Саратов, 16 марта 2011 г.). — Саратов, 2011. — С. 127–128.

[4] *Смолькова И. В.* Понятие и значение частной жизни граждан // Защита частных прав: проблемы теории и практики : материалы 2-й ежегод. междунар. науч.-практ. конф. (г. Иркутск, 20–21 июня 2013 г.) / под ред. Н. П. Асланян, Ю. В. Винниченко. — Иркутск, 2013. — С. 137.

[5] *Валентина* Подольская против Российской Федерации : решение ЕСПЧ от 8 июля 2004 г. // Бюллетень Европейского Суда по правам человека. — 2005. — № 3. — С. 36.

[6] *Красавчикова Л. О.* Авторское право и право гражданина... — С. 79.

[7] *Покровский И. А.* Основные проблемы гражданского права / И. А. Покровский. — Петроград : Изд-во юрид. книж. склада. «Право», 1917. — 328 с.

[8] *Кораблева М. С.* Гражданско-правовые способы защиты прав предпринимателей : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Кораблева Марина Сергеевна. — Москва, 2002. — С. 49–50.

[9] *Ляшко В. М.* Приватний характер права на власне зображення // Збірник тез наукових робіт учасників II Всеукраїнської цивілістичної наукової конференції студентів та аспірантів, 30–31 берез. 2007 р. — Одеса, 2007. — С. 113.

Право на зображення було закріплено у Франції в якості компонента прав особистості, що охороняються відповідно до ст. 9 Цивільного кодексу[1], якою закріплюється, що кожен має право на повагу до його особистого життя. Прецедентне право надає певний статус праву на власне зображення на підставі ст. 9, але у відмінному режимі від особистого життя[2].

В італійській юридичній науці та практиці право на недоторканність приватного життя серед інших прав включає право на образ, пов'язане з його використанням третіми особами з певною метою (інформування, отримання прибутку тощо)[3].

Право на зображення в Індії виникає з права на приватне життя і випливає з поняття людської гідності, як це передбачено у ст. ст. 19 і 21 Конституції. Такий підхід може бути протиставлений визнанню права на гласність (права на використання зображення у рекламі) у вигляді права на недоторканність приватного життя[4].

Найцікавіші норми можна зустріти в Кримінальному кодексі Іспанії, в спеціальному розділі «Злочини проти недоторканності приватного життя, права на власне зображення і недоторканність житла»[5]. У ст. 202 передбачається відповідальність за посягання на недоторканність приватного життя особи при публічному використанні без згоди її образу[6].

У Кримінальному кодексі Данії захист досліджуваного права передбачено у главі 27 «Злочини проти особистої честі і певних особистих прав»[7]. Стаття 264 закріплює протиправність передачі зображень фізичної особи, зроблених за обставин, які можуть, очевидно, передбачатися в якості таких, що приховуються від суспільства. О. А. Ведерникова зазначає, що в даному випадку законом захищаються права не лише живих, але померлих, їхніх родичів на недоторканність приватного життя[8].

По-четверте, права фізичної особи на зовнішній вигляд (особисту недоторканність, недоторканність зовнішнього вигляду або його таємницю). Така позиція нерідко зустрічається у працях науковців, які розглядають право фізичної особи на власне зображення як одну зі складових права фізичної особи на власний вигляд (або на недоторканність зовнішнього вигляду).

[1] *Code* Civil des Franзais [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070721.

[2] *Aries N.* Lifeline for leading lights? Two recent cases suggest a more European approach is being taken on the protection of personalities // ITMA REVIEW. — 2014. — N 411. — P. 10–13.

[3] *Заман Ш. Х.* Вказ. дис. — С. 148–149.

[4] *Narula R.* Вказ. ст. — P. 106–107.

[5] *Уголовный* кодекс Испании / пер. с исп. В. П. Зыряновой, Л. Г. Шнайдер ; под ред. Н. Ф. Кузнецовой, Ф. М. Решетникова. — Москва,1998. — С. 66–69.

[6] *Ведерникова О. А.* Вказ. ст. — С. 85–86.

[7] *Уголовный* кодекс Дании / науч. редактирование и предисл. С. С. Беляева ; пер. с дат. С. С. Беляева, А. Н. Рычевой. — Санкт-Петербург, 2001. — С. 145–148.

[8] *Ведерникова О. А.* Вказ. ст. — С. 85–86.

Наприклад, В. Д. Пилипенко[1], А. А. Боер[2], М. М. Малеїна[3], В. С. Мельников[4], А. С. Мограбян[5], Е. А. Вострикова[6] звертають увагу на те, що право людини на зображення є повноваженням особистого немайнового права на зовнішній вигляд.

Автори плутають поняття особистої недоторканності (фізичної) та недоторканності зображення, втіленого у фотографії або інших художніх творах. А. Є. Шерстобітов право на недоторканність особистого зображення також кваліфікує як право, спрямоване на забезпечення особистої недоторканності людини[7]. При цьому Л. О. Красавчикова зауважує, що незрозуміло, у який спосіб право на недоторканність особистого зображення може забезпечувати особисту недоторканність фізичної особи[8].

С. І. Чернооченко, зважаючи на розширення засобів фіксації та розповсюдження на матеріальних носіях різноманітних зображень особи, приділяє увагу праву фізичної особи на недоторканність зовнішнього вигляду. Спираючись на те, що законодавчими нормами регулюється дане право лише стосовно відтворення особи у творах образотворчого мистецтва, автор пропонує розширити сферу застосування даного права за рахунок включення до неї й інших матеріальних носіїв[9]. Отже, даним автором визначається зображення як складова права на недоторканність зовнішнього вигляду.

О. М. Ерделевський вказує, що порушення заборони на оприлюднення і подальше використання зображення фізичної особи без її згоди призводить до порушення права на таємницю зовнішнього вигляду[10]. Л. О. Красавчикова вважає, що право на недоторканність зовнішнього вигляду полягає в забороні його незаконного відтворення[11].

---

[1] *Пилипенко В. Д.* Вказ. ст. — С. 423.

[2] *Боер А. А.* Вказ. ст. — С. 74–75.

[3] *Малеина М. Н.* Право гражданина на внешний облик (вид). — С. 138; *Малеина М. Н.* Вказ. дис. — С. 200–201; *Спиряев С. И.* Авторско-правовые и смежно-правовые проблемы индустрии развлечений. — С. 77–78.

[4] *Мельников В. С.* Теоретические проблемы правового регулирования сделок (по современному гражданскому законодательству РФ) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / Мельников Владимир Сергеевич. — Москва, 2003. — С. 40–41.

[5] *Мограбян А. С.* Внешний облик физического лица как объект субъективного права на неприкосновенность внешнего облика // Эксперт криминалист. — 2011. — № 4. — С. 6–7.

[6] *Вострикова Е. А.* Вказ. ст. — С. 87–95.

[7] *Гражданское* право. В 2 т. Т. 2 / отв. ред. Е. А. Суханов. — Москва, 1998. — С. 428–430.

[8] *Красавчикова Л. О.* Вказ. дис. — С. 78–79.

[9] *Чорнооченко С. І.* Особисті немайнові права, які забезпечують соціальне існування фізичних осіб в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Чорнооченко Світлана Іванівна. — Харків 2000. — С. 15.

[10] *Эрделевский А.* Тайна внешнего облика. — С. 4; *Эрделевский А. М.* Об охране изображения гражданина. — С. 10–11.

[11] *Гражданское* право : учебник / под ред. Т. И. Илларионовой, Б. М. Гонгало, В. А. Плетнева. — Москва, 1998. — С. 182.

У зміст права на зазначене нематеріальне благо, на погляд більшості з дослідників, входить можливість фізичної особи формувати свою зовнішність на власний розсуд, зберігати та змінювати її, визначати коло осіб, яким фізична особа надає можливість споглядання своєї зовнішності, фіксувати або дозволяти фіксацію своєї зовнішності в певний момент часу шляхом, наприклад, фотографування, відеозйомки, дозволяти використовувати свій образ третій особі в комерційних цілях і т. п.[1] Право на індивідуальний вигляд включає також можливість вимагати, щоб зображення особи навмисно не спотворювалося[2].

Л. В. Малюга вважає, що «право на індивідуальний образ (яке є складовим права на індивідуальність) складається з повноважень самостійно визначати свій зовнішній вигляд та можливості вільно його використовувати шляхом опублікування, розповсюдження зображення індивідуального образу людини, запису чи використання голосу особи тощо»[3].

Лише деякі дослідники, наприклад С. П. Гришаєв, звертають увагу, що з цією думкою важко погодитися, оскільки фіксація зображення людини не порушує її право на певний індивідуальний вигляд. Вона лише закріплює цей вигляд у певний момент[4].

По-п'яте, особистого немайнового права на персональність (індивідуальність) фізичної особи. О. О. Посикалюк обґрунтовує включення до змісту особистого немайнового права на індивідуальність активних правомочностей щодо використання та (або) надання згоди на використання, а також визначення правового режиму використання ознак індивідуальності (імені, зображення, голосу та інших ідентифікуючих рис) в комерційних цілях (як комерційного найменування, знака для товарів чи послуг, промислового зразка, для рекламування чи просування товару на ринку в інший спосіб)[5].

Е. Е. Мухамедова у своєму дослідженні доходить висновку, що до особистих немайнових прав фізичної особи, що визначають персональність фізичної особи, слід відносити: право на ім'я; право на індивідуальність; право на особисте життя та його таємницю; право на особисті папери; право на таємницю кореспонденції; захист інтересів фізичної особи при проведенні фото-, кіно-, теле-

---

[1] *Эрделевский А.* Тайна внешнего облика. — С. 4; *Эрделевский А. М.* Об охране изображения гражданина. — С. 11.

[2] *Воронко В. В.* Право на неприкосновенность частной жизни по гражданскому законодательству Российской Федерации : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Воронко Владимир Валерьевич. — Москва, 2004. — С. 46–47.

[3] *Малюга Л. В.* Вказ. автореф. дис.

[4] *Гришаев С. П.* Право гражданина на изображение // Гражданин и право. — 2012. — № 9. — С. 48–53.

[5] *Посикалюк О. О.* Особисті немайнові права фізичних осіб в романській, германській, англо-американській системах приватного права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Посикалюк Олег Олександрович. — Київ, 2012. — 20 с.

та відеозйомок, охорону інтересів фізичної особи, яка зображена на фотографіях та в інших художніх творах[1]. Хоча фактично про право на власне зображення не йдеться, до права на персональність автор відносить особисті немайнові інтереси, про які мова йде у ст. ст. 307, 308 ЦК України.

Викладене дозволяє зробити висновок, що фактичне звеличення особистих немайнових прав, закріплених у цивільному законодавстві, над правом на власне зображення не є обґрунтованим і вірним, ну і тим більше не відповідає сучасним тенденціям комерціалізації атрибутів особи. При визначенні співвідношення права фізичної особи на власне зображення та особистих немайнових прав особи видається вірним відмежування права фізичної особи на власне зображення від інших особистих немайнових прав, визнаючи його самостійним суб'єктивним правом фізичної особи.

На думку деяких дослідників (наприклад, С. В. Бондаренка[2], І. А. Близнеця, Н. М. Гаріної[3]), право фізичної особи на власне зображення є одним із особистих немайнових прав фізичної особи. Воно не належить до інституту авторського права, але неабияк впливає на здійснення авторського права[4]. Той факт, що у радянські часи дане право містилося в розділі IV ЦК «Авторське право», пояснюється тільки відсутністю єдиного цілісного регулювання особистих немайнових прав фізичних осіб і суто зовнішнім зв'язком із поширенням твору образотворчого мистецтва. Насправді таке право не має майже нічого спільного з авторським правом[5]. В. І. Бобрик пропонує у цивільному законодавстві «встановити не лише заходи охорони і захисту фізичної особи при зйомці та використанні її зображення, а й закріпити особисте немайнове право на власне зображення»[6]. А. К. Капишева доходить висновку, що право на власне зображення є не просто немайновим правом, але

[1] *Мухамєдова Е. Е.* Цивільно-правові аспекти реалізації особистих немайнових прав фізичної особи в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Мухамєдова Ельміра Енверівна. — Київ, 2010. — 20 с.

[2] *Бондаренко С. В.* Авторське право та суміжні права / С. В. Бондаренко. — Київ, 2008. — С. 64.

[3] *Близнец И. А.* Соотношение права на изображение гражданина и авторских прав на фотографические произведения / И. А. Близнец, Н. М. Гарина // Сборник научных трудов кафедры авторского права, смежных прав и частноправовых дисциплин. — Москва, 2014. — Вып. 1. — С. 17.

[4] *Спиряев С.* Особенности авторского права и смежных прав в модельном бизнесе // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. — 2005. — № 3. — С. 75; *Мазуренко С. В.* Право на зображення фізичної особи // Роль та місце ОВС у розбудові демократичної правової держави: сучасний стан, проблеми та шляхи вирішення : тези міжнар. наук.-практ. конф. / ОДУВС. — Одеса, 2009. — С. 137.

[5] *Гражданское* право. В 4 т. Т. 2 / отв. ред. Е. А. Суханов. — Москва, 2008. — С. 430.

[6] *Бобрик В. І.* Цивільно-правова охорона особистого життя фізичних осіб : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Бобрик Володимир Іванович. — Харків, 2004. — 19 с.

й належить до основних прав та свобод людини, які охороняються Конституцією[1].

На їх погляд, право на власне зображення є особистим немайновим правом, не пов'язаним із майновими. Ця категорія суб'єктивних цивільних прав, на думку деяких учених, тільки охороняється нормами цивільного права[2], на думку інших — не тільки охороняється, але й регулюється[3]. Питання про природу права на зображення є спірним та дискусійним, на даний момент серед дослідників цього питання немає єдиної думки стосовно того, чи є таке право майновим або немайновим. У науці цивільного права існує розподіл немайнових прав на пов'язані і не пов'язані з майновими. Вважається, що право на зображення є особистим немайновим правом, яке може привести до виникнення майнових прав, наприклад, при використанні зображення в комерційних цілях[4].

У структурі особистих немайнових прав дане право визнається як самостійне законодавцем й у Казахстані (ст. 145 ЦК Республіки Казахстан)[5]. У Республіці Узбекистан дане право згадується у ст. 99 «Особисті немайнові права та інші немайнові блага»[6], але його зміст законодавцем не розкривається.

Законодавча позиція визначення природи права на власне зображення не відображає сучасні реалії розвитку ринку комерціалізації зображення, використання зображення у сфері шоу-бізнесу, при виробництві різної сувенірної продукції з використанням атрибутів особи.

У науковій літературі звертають увагу на те, що не виключається можливість отримання певного прибутку від комерційного використання зображення, втіленого у певній формі об'єктивізації. Однозначно погодитися з тим, що право на зображення — немайнове право, неможливо. Варто враховувати, що в зарубіжній практиці

[1] *Капышева А. К.* Соотношение личного неимущественного права и авторского права в изобразительных произведениях // Юридический Казахстан. — 2014. — № 2. — С. 64.

[2] *Иоффе О. С.* Личные неимущественные права и их место... — С. 53.

[3] *Флейшиц Е. А.* Теоретические вопросы кодификации гражданского законодательства / Е. А. Флейшиц, А. Л. Маковский // Советское государство и право. — 1963. — № 1. — С. 89; *Придворов Н. А.* Правовые и философские вопросы субъективного права на честь и достоинство // Советское государство и право. — 1968. — № 3. — С. 99.

[4] *Покореева А. В.* Право на изображение [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.yurclub.ru/docs/civil/article319.html.

[5] *Гражданский* кодекс Республики Казахстан (Общая часть) [Електронний ресурс] : принят Верховным Советом Республики Казахстан 27.12.1994 г. (с изменениями и дополнениями по состоянию на 24.11.2015 г.) // Ведомости Верховного Совета Республики Казахстан. — 1994. — № 23–24 (приложение). — Режим доступу: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1006061.

[6] *Гражданский* кодекс Республики Узбекистан : утв. законами Республики Узбекистан от 21.12.1995 г. № 163-I и от 29.08.1996 г. № 256-I [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30421270.

існує передача права на зображення за ліцензійним договором як майнового права[1].

Як зауважує А. Капишева, якщо заперечувати немайновий характер права на власне зображення, то неможливо пояснити сьогоднішні явища по відшкодувальній передачі прав на власне зображення іншим особам або організаціям. Законодавчо не можна обмежити можливість фізичної особи в наданні використання власного конкретного зображення за винагороду, тим самим спростовувавши його майнову природу[2].

Таким чином, неможливо заперечувати немайнову природу права на власне зображення. Немайновий інтерес у складі права на власне зображення завжди присутній, оскільки зображення може фіксувати інформацію про таємницю особистого життя зображеної особи, зачіпати здійснення конкретних немайнових прав тощо. Але в той же час інтереси зображеного не повинні прив'язуватися до окремих немайнових прав, тобто має бути можливість висування вимоги про припинення показу зображення без зв'язку з порушенням права на честь і гідність, таємницю особистого життя тощо.

Як уже було вказано раніше, зображення людини не є її особистим немайновим благом, що підтверджується невідповідністю його критеріям таких благ (наприклад, воно є віддільним від людини в різних формах об'єктивізації, що приводить до здатності знаходитися в цивільному обороті). Отже, в результаті віддільності від людини зображення може перебувати в цивільному обороті, а його зміст значно ширший за немайнові права, що обумовлює можливість дослідження його майнової природи. Не заперечуючи наявності немайнової складової в праві на зображення, слід визнати необхідність реформування підходів до визначення його правової природи. Таким чином, важливим для визначення природи та змісту права фізичної особини на власне зображення є також дослідження поглядів учених на майнову складову права фізичної особи на власне зображення.

2. Концепція розуміння права фізичної особи на власне зображення як майнового права.

А. В. Кашанин звертає увагу на тенденції переносу акценту з особистої на майнову складову механізму охорони нематеріальних благ. На його думку, надання охорони нематеріальному благу економічно виконує функцію його монополізації, що є однією з передумов для збільшення економічної цінності виділеного таким чином об'єкта. Це не означає, що цей об'єкт дійсно стане затребуваним у майновому обороті, проте така вірогідність явно підвищується.

[1] *Колесова-Гудилина М. А.* Право на изображение: опыт зарубежных стран // Проблемы частного права в период реформирования законодательства : сб. науч. тр. (Саратов, 25 апр. 2013 г.). — Саратов, 2013. — С. 46.

[2] *Капышева А.* Право на собственное изображение... — С. 84.

Відповідно, виникає питання про можливість і форми залучення об'єкта, що раніше отримав охорону в якості особистого немайнового блага, в майновий оборот. Слід також враховувати динаміку наукової думки щодо обороту у сфері особистих немайнових благ, які вимагають правової охорони, обумовлену неюридичними чинниками, зокрема зміною структури пануючих у суспільстві цінностей, ролі елемента патерналізму і розподільної справедливості в політиці тощо. Таким чином, перелік особистих немайнових благ та інтересів, які за уявленнями обороту вимагають правової охорони, не є незмінним. Межа між особистим і майновим інтересом, пов'язаним з використанням нематеріального блага, є рухливою. Ці процеси позначаються поняттями «відособлення нематеріального блага від особи (особистої сфери) його володільця», «залучення нематеріального блага до майнового обороту»[1].

С. О. Сліпченко ставить під сумнів категоричність немайнової природи права на зображення, як і інших особистих немайнових прав. Зазначене положення він обґрунтовує таким чином:

— «право на використання зображення може бути надано третій особі й основою такого надання має бути цивільно-правовий договір;

— зображення як об'єкт здатне до обігу — через обіг матеріального носія воно може бути оцінене у грошовій формі»[2].

Зазначену позицію підтримує Д. Г. Чайников, який стверджує, що зображення здатне до грошової оцінки, на що вказує ст. 308 ЦК України, яка передбачає можливість позування за плату. Це благо є оборотоздатним і, відповідно, має економічний зміст та може використовуватися учасниками товарообігу з метою отримання прибутку, а не тільки забезпечення немайнового інтересу, — соціального існування фізичної особи, як це зафіксовано чинним законодавством[3].

Ряд авторів також підтримують позицію про можливість перебування у цивільному обороті зображення людини. Т. В. Трофимова звертає увагу, що право на власне зображення може бути предметом зобов'язальних відносин, предметом яких є передача вказаного права користувачеві за винагороду тощо. Проте ця обставина не переводить їх у площину відносин майнового характеру, оскільки майновий зміст відносин, що виникають із приводу нематеріальних благ, носить підпорядкований характер, ніби перманентно супроводжуючи нематеріальне благо, не будучи основним змістовним елементом останнього. Можливість хоча і не безпосередньої, але все ж таки оцінки деяких нематеріальних благ не говорить про порочність самої ознаки. Навряд чи кому-небудь вдасться обґрун-

[1] *Кашанин А. В.* О проблеме распоряжения личными неимущественными правами автора // Вестник гражданского права. — 2009. — Т. 9, № 4. — С. 43–98.

[2] *Слипченко С. А.* Некоторые аспекты характеристики права... — С. 323.

[3] *Чайников Д. Г.* Оборотоспособность изображения... — С. 436.

товано заперечити той факт, що нематеріальні блага по суті своїй позбавлені економічного змісту, чим і відрізняються від благ майнових, а також хоча і немайнових, але пов'язаних з майновими. Можна лише говорити про «порочність» вказаної загальної ознаки нематеріальних благ у конкретному їх виді. Причому відносно конкретних нематеріальних благ доводиться говорити не лише про порочність ознаки відсутності економічного змісту, те ж саме можна стверджувати і відносно інших ознак нематеріальних благ, зокрема відносно ознаки невідчужуваності[1].

Право на зображення загальновизнане і є повноцінним майновим правом, яке може передаватися його володільцем на будь-яких умовах на підставі як виключної, так і невиключної ліцензії (договору)[2]. Гуго Кейснер при визначенні природи даного права називав його майновим правом власності на власне зображення[3].

Майнові відносини у сфері реалізації права фізичної особи на власне зображення проявляється в законодавстві зарубіжних країн за допомогою конструкції «право гласності» («right of publicity»)[4]. «Right of publicity» виділилося з «right of privacy», яке, у свою чергу, означає право на приватне життя. І якщо право на приватне життя є комплексом немайнових прав і благ, то право на гласність — комплекс майнових прав.

Як звертають увагу деякі дослідники, право гласності вперше було визнано в якості форми власності в 1953 р. у м. Нью-Йорк при вирішенні спору між двома виробниками жувальної гумки (Haelan Laboratories, 1953 р.). Обидві компанії використали зображення бейсболістів як картку до жувальної гумки. Суд постановив, що бейсболісти мали право гласності на їх фотографії, відповідно вони могли б продати це право виключно одному виробнику жувальної гумки. Із середини XX ст. право публічності розширено за рахунок включення не тільки схожості, але й образу, ім'я знаменитості. Право гласності було визнано в більшості штатів США[5].

Як звертає увагу А. В. Кашанін, об'єктами права на гласність і права на приватність є одні й ті ж нематеріальні блага, а саме певні атрибути особи. У рамках доктрини right of privacy ці блага розглядаються виключно як об'єкт охорони, тобто як особисте немайнове благо. Відповідно, right of privacy побудоване по охоронній

[1] *Трофимова Т. В.* Нематериальные блага как объект гражданско-правового регулирования : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Трофимова Татьяна Владимировна. — Волгоград, 2004. — С. 26–27.
[2] *Колосов В.* Вказ. ст. — № 4. — С. 40–41.
[3] *Кейснеръ Г.* Вказ. пр. — С. 6, 25.
[4] *Hoffman R. B.* The right of publicity : an analytical update // Intellectual Property Law Review — 1982. Including The John Marsshall Conference on Intellectual Property-1982 / ed. G. Rose. — New York : Clarck Boardman Company, Ltd. — P. 3–39.
[5] *Kurzman C.* Celebrity Status / C. Kurzman, C. Anderson, C. Key, Youn Ok Lee, M. Moloney, A. Silver, M. W. Van Ryn // Sociological Theory. — 2007. — Vol. 25, N 4. — P. 347–367.

моделі і залишається невідчужуваним. Right of publicity кваліфікує атрибути особи в якості об'єкта майнового обороту і, відповідно, об'єкта майнових прав. Гнучкість механізму забезпечується відносним звуженням або розширенням сфер застосування вказаних механізмів, що дозволяє забезпечити безумовне застосування принципу невідчужуваності right of privacy. В основі рішення про пріоритет того або іншого механізму лежить використання методології зважування інтересів[1].

Інші іноземні вчені також підтримують позицію, що право на зображення є майновим правом індивіда, що полягає в можливості запобігати несанкціонованому використанню його особистих атрибутів. Зображення, зокрема в рекламі, охороняються правом власності, а не особистими правами. Майнові елементи у праві гласності обумовлюються двома факторами: особистим правом на результати власної праці та виключним правом на власний комерційний, товарний образ[2]. Експлуатаційні права по використанню образу полягають у можливості комерціалізувати продукти або роботи[3].

Захист права гласності та права на власне зображення розширюється, особливо щодо знаменитостей. Дослідники звертають увагу, як приклад, на те, що відомий індійський актор кіно Rajnikanth опублікував офіційне повідомлення у великих газетах до виходу його останнього фільму про заборону будь-кому наслідувати його персону або персонажа у фільмі з метою отримання будь-якої фінансової вигоди, включаючи рекламу, трансляцію тощо[4].

Крім цього, якщо рекламодавець використовує записи виконання, він повинен отримати права на використання записів виконання. Це також застосовуватиметься після того, як виконавець помер, упродовж 50 років з кінця року, в якому робиться запис, за згодою спадкоємців-правовласників[5].

Майновий компонент права фізичної особи на власне зображення складається з права на отримання компенсації за незаконне привласнення схожості для комерційних цілей, а також права контролювати комерційну експлуатацію своєї особи. Експлуатаційні права можуть охоплювати зйомки в національних і зарубіжних

[1] *Кашанин А. В.* О проблеме распоряжения личными неимущественными правами автора. — С. 43–98.
[2] *George T.* Celebrity-focused culture highlights need for statutory right to publicity // World Trademark Review. — 2010. — October–November. — P. 94–95.
[3] *Bunn R.* How image conscious are you? : Protecting rights in UK law / R. Bunn, M. Sannie // CW. — 2008. — N 178. — P. 19–23.
[4] *Mahajan A.* Celebrity marks: an emerging concern. A celebrity is entitled to use publicity or image rights to commercially exploit the goodwill associated with their fame // World Intellectual Property Review. — 2011. — March/April. — P. 34–36.
[5] *Palomba M.* Using Celebrities in Advertising [Електронний ресурс] / M. Palomba, C. Hackford, H. Morris. — Режим доступу: https://www.adlawbyrequest.com/wp-content/uploads/sites/5/2010/12/Using-Celebrities-in-Advertising.pda.

рекламних роликах, схвалення продукту або навіть цілої лінійки продуктів[1].

Можливість оцінити зображення в грошовому еквіваленті обумовлена наявністю об'єктивної цінності й корисних властивостей цього об'єкта, що дозволить задовольняти інтереси не тільки його володаря, але й інтереси третіх осіб, а також певним об'єктивним виразом зображення[2].

Можливість оцінки зображення в грошовому еквіваленті відображається і в матеріалах судової практики. Найцікавішою для практики є справа Марлен Дитрих, розглянута федеральним Верховним судом Німеччини[3]. У 1993 р. товариство з обмеженою відповідальністю «Лайтхаус» використало для випуску мюзиклу ім'я та біографію актриси Марлен Дитрих (яка померла в 1992 р.), зареєструвало товарний знак Marlene і отримало великий прибуток від продажу товарів із зображенням та іменем Марлен Дитрих, а також від надання іншим компаніям прав на використання товарного знака й зображення актриси в рекламі. Дочка актриси подала до колишнього генерального директора товариства з обмеженою відповідальністю «Лайтхаус» позов, ґрунтований на порушенні особистих прав матері, з вимогою припинити їх подальше використання. Справа дійшла до вищої інстанції. На думку суду, норми про необґрунтоване збагачення в цій справі не можуть бути застосовані, оскільки збагачення мало місце з боку товариства, а не його генерального директора. Тому суд звернувся до інституту деліктів. У наведеному вище прикладі суд визнав права на ім'я і зображення майновими правами, а також наявність збитків, оскільки порушення прав сталося в комерційній сфері[4].

Визнання майнового компонента у праві на власне зображення дозволило науковцям виробити різні підходи оцінки права фізичної особи на власне зображення. Суди зазвичай оцінюють і поділяють майнові та немайнові інтереси у професійній практиці чи бізнесі незалежно від того, чи ці права можуть бути продані чи передані. Два методи оцінки гудвілу (ділової репутації знаменитості) вимагають визначення середнього річного доходу знаменитості. Цифра доходу не повинна включати в себе доходи від експлуатації зображення знаменитості, тобто доходи, отримані завдяки здійсненню права на гласність. Тобто в цьому розрахунку виключаються доходи, отримані завдяки участі у рекламних роликах або інших проектах з використанням зображення людини.

[1] *Walzer S.* Celebrity Goodwill / S. Walzer, J. Gabrielson // Journal of the American Academy of Matrimonial Law. — 1986. — Vol. 2. — P. 35–44.
[2] *Чайников Д. Г.* Оборотоспособность изображения... — С. 436–440.
[3] *Marlene* Dietrich Case BGH 1 ZR 49/97. The University of Texas School of Law [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://law.utexas.edu/transnational/foreign-law-translations/german/case.php?id=726 [01.12.2005; 11:04:42].
[4] *Колесова-Гудилина М. А.* Вказ. ст. — С. 45.

По-перше, метод «припущення про безперервність діяльності» («Going Concern») є простим і зручним для судової практики, його основою є визначення доходу від здійснення професійної практики. Загальним стандартом для оцінки ділової репутації є прибуток за один квартал (який визначається в 25 відсотків від вартості річного валового доходу).

По-друге, метод «капіталізації перевищення надходжень». Цей метод полягає у визначенні середнього валового прибутку за попередній ряд років (до податку на прибуток) після того, як враховані всі розумні та необхідні витрати бізнесу. Такий період, як правило, складає від трьох до п'яти років. Потім від середньорічного чистого прибутку віднімається середній річний оклад особи, що працює у відповідній сфері та має подібний досвід. Перевищення капіталізації враховується протягом ряду років.

Щодо знаменитих осіб звертають увагу на те, що не існує середньої зарплати знаменитості, зокрема, акторів, музикантів. Досвід знаменитостей є надзвичайним і не підлягає звичайним правилам розрахунку. Отже, немає жодних підстав визначити заробіток, з якого можна розрахувати надприбутки. Крім того, різняться статистичні дані заробітку акторів різних вікових груп. Різниця в отриманні доходів між знаменитими акторами і їх незнаменитими однолітками є «надлишковими доходами» знаменитості. Суд повинен оцінити ступінь популярності зірки або суперзірки, навіть якщо отримане значення перевищує шість цифр. Вартість прав експлуатації зображення може перевищувати вартість ділової репутації знаменитості, але це трапляється рідко. Визначенням права гласності є ціна, яку промопідприємець буде готовий заплатити за право використовувати ім'я знаменитості і подібність зображення або риси зовнішності в усіх способах експлуатації. Але кожна зі знаменитостей обирає для себе можливість погодитися на експлуатацію її зовнішності або відмовитися від її експлуатації, тим самим зменшивши прибуток[1].

Західні автори звертають увагу на обумовлену необхідність у законодавчих нормах, що стосуються права на гласність, зокрема права на зображення (тобто необхідність законодавчого визначення майнової природи права на власне зображення). Деякі країни (Бразилія, Перу та ін.) і штати Америки (Каліфорнія, Вашингтон та ін.) так чи інакше регулюють ці відносини. Наприклад, можливість переходу у спадок права на гласність, термін охорони після смерті тощо. У будь-якому разі дані права визнаються майновими й успішно захищаються в суді[2].

Отже, природа права на зображення охороняється в рамках різних правових теорій. Підхід, прийнятий в американській доктрині,

[1] *Walzer S.* Вказ. ст. — P. 35–44.
[2] *Колесова-Гудилина М. А.* Вказ. ст. — С. 44.

прагне до речового права, тоді як європейський, за винятком Великобританії, як і раніше, залишається у рамках теорії прав особи. Хоча модель правового регулювання все та ж, континентальна теорія, котра засновується на нематеріальних правах, стикається з труднощами і перешкодами при спробі унаслідувати і передавати ці повноваження за цивільно-правовим договором. Схоже, що це дає основу змінити підхід до правового регулювання відносин у цій сфері і визнати, що іноді закони повинні пристосуватися до реалій ринку, а не інакше[1].

Незважаючи на можливість здійснювати захист економічних інтересів, пов'язаних із зображенням людини за ст. 8 Європейської конвенції з прав людини або навіть за ст. 1 Першого протоколу до неї, може виявитися кращим розглянути питання про гармонізацію законодавства в цій галузі в усіх державах-членах на рівні ЄС на основі моделі закону про авторське право[2].

3. Концепція розуміння права фізичної особи на власне зображення як права подвійної природи. Проаналізовані аргументи щодо визначення права фізичної особи як особистого немайнового та як майнового права дозволяють зробити висновок про обмеженість зазначених підходів та доцільність відстоювання позиції про так звану гібридність, подвійність природи права фізичної особи на власне зображення. Серед прибічників цієї позиції слід підтримати О. О. Ніколаєву, С. Сліпченко, які дотримуються думки, що це право має певну майнову складову[3], подвійну природу та належить до так званих парних прав, немайнових та майнових, тому що це благо може оцінюватися у грошах[4].

Подвійність природи права дозволяє визнати наявність як немайнового елемента права на зображення, так і майнового. Заперечувати майновий елемент як частину права на зображення в сучасних економічних умовах комерціалізації зображення у сфері реклами, шоу-бізнесу, при виробництві та просуванні товарів і послуг неможливо. Тому при визначенні змісту права фізичної особи на власне зображення необхідно з'єднати немайнові та майнові інтереси. При цьому важливо розробити підходи до можливої оцінки права на власне зображення, враховуючи при цьому такі чинники, як знаменитість людини, її популярність і затребуваність у професійній сфері, рівень довіри, рівень доходу тощо.

Викладене дозволяє зробити висновок, що право фізичної особи на власне зображення є правом, що поєднує немайнові та майнові компоненти, тобто є гібридним.

[1] *Balcarczyk J.* Sports Image Rights — a comparative overview // Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu. — 2010. —God. 47, 2. — S. 327–334.
[2] *Synodinou T.* Вказ. ст. — P. 181–207.
[3] *Николаева А. А.* Вказ. дис. — С. 20.
[4] *Сліпченко С.* Особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття фізичної особи, як різновид виключних прав // Теорія і практика інтелектуальної власності. — 2012. — № 4 (66). — С. 97.

Наступною підставою для класифікації поглядів цивілістів є визначення змісту права фізичної особи на власне зображення.

У минулому столітті в теорії цивільного права домінувала позиція про визнання права фізичної особи на власне зображення особистим немайновим правом, що й було підставою для обмеження доктринальних підходів визначення змісту в рамках концепції особистих немайнових прав.

Сучасний розвиток концепції нематеріальних благ і пов'язаних із нею немайнових прав був обумовлений розвитком майнового обороту, внаслідок чого законом стали регламентуватися питання розпорядження зображенням[1]. Правова система реагує на зміни та процеси, що відбуваються в суспільстві, поширюючи на нематеріальні об'єкти механізми, характерні для обороту майнових благ. Як відмічає А. В. Кашанин, відмова від парадигми охорони нематеріальних благ як особистих відбувається поступово, що ставить питання про те, чи можуть вказані цілі охорони об'єкта і як майнового, і як немайнового блага переслідуватися одночасно і, відповідно, чи можна поєднати патерналістську турботу про особу з визнанням у певних межах її здатності розпорядитися (відчужувати) нематеріальним об'єктом і, відповідно, перейняти на себе небажані наслідки морального характеру. Реконструкція процесів розвитку форм правової охорони нематеріальних благ показує, що принципові особливості механізму особистих прав, зокрема принцип їх невідчужуваності, вдається зберегти лише в тих випадках, коли вдається «розвести» механізми охорони особистих і майнових інтересів і, відповідно, зорієнтувати особисті права виключно на охорону особистих немайнових благ. Враховуючи рухливість уявлень про коло особистих немайнових благ, що заслуговують охорони, і, відповідно, про особисте або майнове значення поведінкових можливостей, пов'язаних із нематеріальним благом, механізм розмежування особистих і майнових прав повинен мати достатню гнучкість[2].

Коли йдеться про блага, що становлять інтерес для суб'єктів цивільного права, то вони є не тільки об'єктом прав однієї особи, але й породжують також обов'язки інших осіб, без яких суб'єктивне цивільне право не може бути реалізоване[3]. Під суб'єктивним цивільним правом Р. О. Стефанчук розуміє засновану на нормах об'єктивного цивільного права міру дозволеної поведінки конкретного суб'єкта у правовідносинах з іншою особою (особами)[4]. Якщо проаналізувати зміст ст. ст. 307, 308 ЦК України, можна

[1] *Палькина Т. Н.* Вказ. дис. — С. 36.
[2] *Кашанин А. В.* О проблеме распоряжения личными неимущественными правами автора. — С. 43–98.
[3] *Харитонов Є. О.* Цивільне право України : підручник / Є. О. Харитонов, О. В. Старцев. — [2-ге вид., переробл. і допов.]. — Київ, 2007. — С. 176.
[4] *Стефанчук Р. О.* Особисті немайнові права фізичних осіб... — С. 103.

виявити елементи суб'єктивного цивільного права, зокрема межі визначеної поведінки третіх осіб, що дало можливість виробити комплексний підхід до розуміння права фізичної особи на власне зображення як суб'єктивного цивільного права.

З урахуванням сучасних тенденцій цивільного обороту, змін у ринкових відносинах, базуючись на доктрині цивільного права та правозастосовній практиці, уявляється можливим виділити такі основні **підходи до розуміння змісту права фізичної особи на власне зображення**.

1. «Негативна» концепція розуміння змісту права фізичної особи на власне зображення полягає у визнанні за особою права забороняти створення та/або використання форми об'єктивізації зображення без відповідного дозволу, за виключенням випадків, встановлених законом. *Негативність змісту права фізичної особи на власне зображення, на думку деяких дослідників, об'єктивно обумовлена відсутністю відповідних суспільних відносин, які припускають активні дії хоч би однієї сторони цих відносин. Там же, де жодна зі сторін не здійснює і не може вчинити активні дії, немає і відповідних суспільних відносин, а також правовідносин*[1].

В рамках зазначеної концепції існує вузьке та широке трактування зазначеного права.

Прибічниками *вузького трактування в рамках негативної концепції* права фізичної особи на власне зображення є, наприклад, В. А. Жакенова[2], Т. С. Романченко[3]. На їх погляд, зміст вищезгаданого права полягає в недопущенні вільного показу, відтворення, використання будь-яким чином зафіксованого яким-небудь способом зображення особи без її згоди, її законних представників або спадкоємців. Мотиви заборони показу, публікації, поширення твору можуть бути різні («на думку людини, портрет принижує її гідність або невдало виконаний тощо) і для суті справи (тобто позитивного вирішення питання) значення не мають. Ю. С. Гамбаров звертає увагу на те, що не може бути допущено ні приниження зображуваної особи, ні вторгнення в її інтимне життя: зображення в оголеному вигляді, в халаті тощо[4].

На погляд В. В. Воронко, вимога не опубліковувати, не відтворювати і не поширювати твір образотворчого мистецтва із зображенням управомоченої особи зводиться лише до вимоги дотримання встановленої законом заборони. Якої-небудь іншої активної

[1] *Жакенов В. А.* Вказ. дис. — С. 60–61; *Малеина М. Н.* Личные неимущественные права граждан... — Москва, 2000. — С. 111; *Красавчикова Л. О.* Вказ. дис. — С. 66–68.

[2] *Жакенов В. А.* Вказ. дис. — С. 163–165.

[3] *Романченко Т. С.* Зображення як об'єкт особистого немайнового права фізичної особи. — С. 355–358; *Романченко Т. С.* Право фізичної особи на власне зображення. — С. 241–243.

[4] *Гамбаров Ю. С.* Курс гражданского права. Часть общая. Т. 1 / Ю. С. Гамбаров. — Санкт-Петербург : Тип. М. М. Стасюлевича, 1911. — 793 с.

поведінки управомоченої або зобов'язаної особи воно не припускає. Проте такі «негативні» суб'єктивні права в принципі існувати не можуть. Тому не можна в даному випадку говорити про особисте немайнове право на власне зображення, за допомогою наділення яким регулюються відповідні особисті немайнові відносини[1].

Більшість авторів, досліджуючи право фізичної особи на власне зображення, виділяють тільки компоненти, пов'язані з оборотом матеріальних примірників із зафіксованим зображенням зовнішнього вигляду людини.

Слід також звернути увагу й на негативне вузьке трактування даного права в нормах законодавства. Наприклад, відповідно до ст. 20 ЦК країн СНД «Право на власне зображення»[2] ніхто не має права публікувати та поширювати опубліковане зображення якої-небудь особи (картина, фотографія, кінофільм і тому подібне) без згоди цієї особи. Така згода не потрібна у випадках, коли публікація і поширення зображення пов'язані з вимогами суду, органів дізнання та слідства, коли фотографування або отримання зображення іншим способом відбувалося в публічній обстановці, а також в інших випадках, передбачених законом. Згода особи на публікацію і поширення її зображення передбачається, якщо зображувана особа позувала за плату. Аналогічні норми містять відповідні кодекси деяких країн СНД. Наприклад, ст. 19 «Право на власне зображення» ЦК Киргизької Республіки[3], ст. 17 «Захист права на власне зображення» ЦК Туркменістану[4].

У ст. 16 «Право на зображення» Цивільного кодексу Болівії[5] передбачається право вимагати припинення незаконного продажу, публікації, відображення або показу зображення людини, якими заподіюється шкода її репутації або етикету. Дане право надається особі, яка зображена, її чоловікові, дітям або батькам за винятками, встановленими законом.

Прибічниками *широкого трактування* змісту права фізичної особи на власне зображення *в рамках негативної концепції*

[1] *Воронко В. В.* Вказ. дис. — С. 48–50.

[2] *Гражданский* кодекс. Модель Рекомендательный законодательный акт Содружества Независимых Государств : принят на пятом пленарном заседании Межпарламентской Ассамблеи государств — участников Содружества Независимых Государств 29.10.1994 г. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30073642.

[3] *Гражданский* кодекс Кыргызской Республики : от 08.05.1996 г. № 15 (Часть I) (с изменениями и дополнениями по состоянию на 30.07.2015 г.) [Електронний ресурс] // Ведомости Жогорку Кенеша Кыргызской Республики. — 1996. — № 6. — Ст. 80. — Режим доступу: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30212538.

[4] *Гражданский* кодекс Туркменистана : от 17.07.1998 г. № 294-I [Електронний ресурс] // Ведомости Меджлиса Туркменистана. — 1998. — № 2, ч. II. — Ст. 39. — Режим доступу: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31295232.

[5] *Cydigo* Civil *:* Decreto Ley No 12760 de 06 agosto de 1975 [Електронний ресурс] // Gaceta N° 800 del 15 de Agosto de 1975 Enlace Permanente. — Режим доступу: http://www.derechoteca.com/codigo-civil-boliviano-1975.htm.

є А. В. Завадський[1], О. В. Єльчанінова[2]. На їх думку, це право полягає в забороні відтворювати (зображувати людину будь-яким способом без її згоди за виключенням випадків, встановлених законом), повторювати та поширювати зображення фізичної особи без її згоди, тобто перешкоджати появі зображення у будь-якій формі без відповідної згоди.

Аналогічне розуміння міститься й у законодавстві деяких країн. Наприклад, іспанське законодавство не містить визначення права на зображення. У доктрині це право виводять із конституційних положень і з норм Ординарного закону 1982 р. «Про цивільно-правову охорону честі, особистої і сімейної приватності (intimidad) і власного зображення». Згідно зі ст. 7 Закону порушеннями права на зображення є отримання, репродуціювання і публікація шляхом фото-, відеозйомки або іншим шляхом зображення людини в певному місці або під час здійснення приватного життя. Те ж саме стосується використання імені та голосу людини в рекламних, комерційних та інших подібних цілях. З цього законодавчого положення в доктринальних джерелах зроблено висновок, що це право, з одного боку, на виготовлення й використання своїх зображень як в комерційних, так і в інших цілях, а з іншого — можливість забороняти несанкціоноване отримання, репродукцію і публікацію своїх зображень, незалежно від мети[3].

2. «Позитивна» концепція розуміння змісту права фізичної особи на власне зображення полягає у визнанні за особою права дозволяти створення та/або використання форми об'єктивізації зображення, за виключенням випадків, встановлених законом.

Вказана концепція також включає вузьке та широке трактування змісту права фізичної особи на власне зображення.

Вузьке трактування в рамках позитивної концепції. На погляд В. А. Мужанової, повноваження на розпорядження власним зображенням означає надання згоди на обнародування і подальше використання якогось конкретного зображення. У той же час не виключено, що реалії життя, розвиток суспільних відносин виявлять об'єктивну необхідність у закріпленні можливостей здійснення деяких позитивних дій у рамках суб'єктивного громадянського права на те або інше нематеріальне благо. Позитивний зміст суб'єктивного цивільного права на нематеріальні блага (повноваження на позитивні дії) існує і може складатися з декількох повноважень, вказаних у законі. Обов'язковим серед них (нерідко єдиним) є повноваження володіння нематеріальним благом[4].

[1] *Завадскій А. В.* Вказ. пр. — С. 26–27.

[2] *Ельчанинова О. В.* Вказ. дис. — С. 51–52; *Хорошилова Т.* Публичное изображение нуждается в разрешении // Российская газета. — 2006. — 29 сент. — С. 2.

[3] *Афанасьева Е. Г.* Как защитить право ребенка на собственное изображение на телевидении... — С. 110–111.

[4] *Мужанова В. А.* О положительном содержании субъективного гражданского права на нематериальные блага // Сибирский юридический вестник. — 2011. — № 4 (55). — С. 78, 81.

Широке трактування в рамках позитивної концепції відображається у праці В. І. Бобрика, який звертає увагу на те, що завдяки праву на власне зображення кожна фізична особа визначає для інших осіб можливості зйомки чи іншої фіксації власного зображення, а також подальшого його використання[1]. На погляд Н. Ю. Положенцевої і К. С. Митягина, право на зображення — це єдине найменування декількох взаємо пов'язаних, але різних юридичних конструкцій: особистого немайнового права на власне зображення; майнового права на отримання прибутку з використання власного зображення або образу; виключного права на використання власного зображення або зображення іншої особи[2].

3. «Комплексна» концепція розуміння змісту права фізичної особи на власне зображення полягає у визнанні за особою права дозволяти та забороняти створення та/або використання форми об'єктивізації зображення, за виключенням випадків, встановлених законом.

Наведена концепція також розкривається у вузькому та широкому трактуванні змісту права фізичної особи на власне зображення.

Вузьке трактування в рамках комплексної концепції міститься у законодавстві деяких країн. У ЦК Казахстану міститься комплексне вузьке трактування. У ст. 145 «Право на власне зображення» ЦК республіки передбачається можливість публікації, відтворення і поширення образотворчого твору (картина, фотографія, кінофільм та інші), в якому зображена інша особа, лише з відома зображеної особи, а після її смерті з відома її і другого з подружжя. А також встановлюється заборона на використання зображення третіми особами без відповідної згоди: ніхто не має права використати зображення якої-небудь особи без її згоди, а у разі її смерті — без згоди спадкоємців[3]. Аналогічний вузький підхід простежується і в ст. 176 «Право на власне зображення» ЦК Республіки Таджикистан[4]. Відповідно до цієї статті, ніхто не має права використати зображення якої-небудь особи без її згоди, а у разі її смерті — без згоди спадкоємців. Публікація, відтворення і поширення образотворчого твору (картина, фотографія, кінофільм та інші), в якому зображена інша особа, допускається лише з відома

[1] *Бобрик В. І.* Вказ. автореф. дис.

[2] *Положенцева Н. Ю.* О праве двойников знаменитостей на собственное изображение / Н. Ю. Положенцева, К. С. Митягин // Право интеллектуальной собственности. — 2015. — № 1. — С. 24.

[3] *Гражданский* кодекс Республики Казахстан... [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1006061.

[4] *Гражданский* кодекс Республики Таджикистан. Часть 1. 30.06.1999 г. № 803 [Електронний ресурс]// Ахбори Маджлиси Оли Республики Таджикистан. — 1999. — № 6. — Ст. 153. — Режим доступу: http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=236026.

зображеної особи, а після її смерті — з відома її дітей і другого з подружжя. Така згода не потрібна, якщо це встановлено законом або зображена особа позувала за плату.

Широке трактування в рамках комплексної концепції. Зі зміною економічних реалій, набуттям нового значення результатів інтелектуальної діяльності, розширенням сфери використання результатів інтелектуальної діяльності та інформації як нематеріальних благ виникає потреба в переосмисленні концепції права фізичної особи на власне зображення, підтримання широкого трактування, зокрема наділенням суб'єкта правами як позитивного змісту (права дозволяти здійснювати зйомку, здійснювати використання та надавати дозвіл на використання твору із зображенням людини), так і негативного змісту (заборона та перешкоджання неправомірного використання).

В Україні право на власне зображення чинним цивільним законодавством прямо не закріплено, однак відповідно до ст.ст. 307, 308 ЦК України фізична особа наділена низкою можливостей щодо захисту й охорони власного зображення. Такий підхід не враховує існування єдиного суб'єктивного права на власне зображення, тому В. І. Бобриком пропонується прямо закріпити його в законі[1]. Для реалізації зазначеної пропозиції доцільним є визначення змісту права фізичної особи на власне зображення.

Суб'єктивне право фізичної особи на власне зображення виражається в можливостях фізичної особи, зображеної у творі образотворчого мистецтва, визначати долю і порядок використання цього твору за допомогою його публікації, відтворення та поширення. У суб'єктивне право особи на власне зображення мають бути включені також і повноваження створення власного зображення, надання такої можливості третім особам, використання зображення, заборони його використання третіми особами в комерційних або протиправних цілях, а також заборони спотворювати власне зображення[2].

Комплексне трактування змісту права на власне зображення, яке поєднує повноваження як щодо надання дозволу, так і встановлення заборони, знайшло відображення у працях В. А. Мікрюкова[3], О. В. Докучаєвої[4], матеріалах судової практики. Право на зображення за своєю правовою природою розглядається як суб'єктивне

[1] *Бобрик В. І.* Вказ. автореф. дис.

[2] *Белов В. А.* Гражданское право. Особенная часть : учебник / В. А. Белов. — Москва : АО «Центр ЮрИнфоР», 2004. — 767 с. (п. 1687).

[3] *Микрюков В. А.* О дифференцированном согласии гражданина на обнародование и использование его собственного изображения // Право и экономика. Документы. Комментарии. — 2013. — № 2. — С. 47–51.

[4] *Докучаєва О. В.* Зміст особистого немайнового права на зображення // Проблеми цивільного права та процесу (пам'яті проф. О. А. Пушкіна) : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (26 трав. 2007 р.) / за ред. В. А. Кройтора, Р. Б. Шишки, Є. О. Мічуріна. — Харків, 2007. — С. 334–335.

цивільне право, тобто як форма дозвільної поведінки, яка полягає в закріплених нормами права повноваженнях фізичної особи на власні дії, дії інших осіб та повноваження захисту[1]. Право на зображення фактично поглинається правами особистості (в основному права на недоторканність приватного життя і гідності), а також має «позитивні повноваження» (право на вигоду від використання власного образу) і «негативні повноваження» (для захисту інтересів у експлуатації і захисту гласності)[2].

Комплексне трактування міститься й у законодавстві деяких країн. Наприклад, у ст. 2.22 «Право на зображення» Цивільного кодексу Литви закріплюється, що фотографія особи, портрет чи інше зображення особи може бути відтворено, продано, надруковано тощо, а також сама особа може бути сфотографована тільки з її згоди. Особа має право вимагати припинення в судовому порядку дій, якими порушується право на власне зображення, вимагати відшкодування моральної та матеріальної шкоди[3].

Таке комплексне трактування змісту підтверджує можливість визначення даного права як суб'єктивного. Позиція про визнання даного права як суб'єктивного цивільного права відображена у матеріалах судової практики[4] та у працях деяких вчених. В. Я. Іонас[5] висловлював думку, що право на власне зображення не має нічого спільного з авторським правом, це таке ж суб'єктивне право, як право на укладення шлюбу, право на цивільне ім'я. В. А. Бєлов[6], В. А. Немчинова[7] також розглядають дане право як суб'єктивне.

У деяких країнах, зокрема на острові Генрсі, ухвалений закон про права на зображення (Image Rights Ordinance, IRO[8]), згідно з яким вводиться законодавчий механізм реєстрації зображень людини, включаючи характерні риси, особливості й інші унікальні

[1] *Ухвала* Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 26.02.2014 р. по справі № 6-49493св13 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37455196.

[2] *Black G.* Recent Developments in Publicity Rights in the UK: Where Now for Celebrities? // Intellectual Property Law and Practice / ed. Hugh H. Hansen. — 2010. — Vol. 11. — (Intellectual Property Law).

[3] *Civilinio* Kodekso Patvirtinimo, Isigaliojimo ir igyvendinimo : Lietuvos Respublikos, Nr.VIII-1864, 2000 m, liepos, 18 d. [Електронний ресурс] // ħin., 2000, Nr. 74-2262. — Режим доступу: https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2E7C18F61454.

[4] *Ухвала* Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 26.02.2014 р. по справі № 6-49493св13 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37455196.

[5] *Ионас В. Я.* Произведения творчества в гражданском праве / В. Я. Ионас. — Москва : Юрид. лит., 1972. — 168 с.

[6] *Белов В. А.* Гражданское право. Особенная часть. — С. 123–124.

[7] *Немчинова Е. В.* Право на изображение гражданина // Личность, общество, государство и право. Проблемы соотношения и взаимодействия / под науч. ред. Н. М. Добрынина. — Тюмень, 2015. — Вып. 11 : Сб. науч. статей по материалам XI Всерос. науч.-практ. конф. 16 апр. 2015 г. — С. 253–255.

[8] *The Image* Rights (Bailiwick of Guernsey) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.guernseylegalresources.gg/article/104749/Image-Rights-Bailiwick-of-Guernsey-Ordinance-2012.

якості, притаманні зареєстрованій особі (зокрема, голос, фрази, манери та ін.), і використання зареєстрованих об'єктів у комерційній діяльності[1].

Викладене свідчить, що у чинному цивільному законодавстві України фактичного закріплення право фізичної особи на власне зображення не отримало. Основним поняттям є «інтерес фізичної особи», який охороняється при створенні та використанні фотографії та інших художніх творів з зображенням людини. Реалії сьогодення потребують закріплення у цивільному законодавстві зазначеного права з врахуванням його дуалістичної природи.

Уявляється можливим визначити право фізичної особи на власне зображення як суб'єктивне цивільне право, якому притаманні зв'язки з правами інтелектуальної власності, подвійна природа, відсутність нерозривного зв'язку за своїм змістом з особою — носієм зовнішнього вигляду, котре втілене у зображенні, а також спрямованість на задоволення як немайнових, так і майнових інтересів.

* * *

Аналіз основних теоретичних підходів визначення юридичної природи права фізичної особи на власне зображення, норм законодавства України та законодавства зарубіжних країн дає підстави резюмувати таке.

1. Одним з основних понять, яким оперує законодавець при регулюванні відносин у сфері створення та/або використання фотографій та інших художніх творів з зображенням людини, є «інтерес» (ст. ст. 307, 308 ЦК України). Намагаючись встановити баланс між інтересами особи та суспільства, законодавець легітимізує інтерес фізичної особи при створенні та/або використанні фотографій та інших художніх творів фактичним закріпленням умов охорони та підстав захисту інтересів фізичної особи при створенні та використанні фотографії чи іншого художнього твору з зображенням особи. Фактично законодавець закріплює елементи суб'єктивного цивільного права, що дозволяє припустити можливість законодавчого визнання права фізичної особи на власне зображення.

2. Невизнана дуалістична природа зображення людини створювала умови для плутанини у поглядах на право фізичної особи на власне зображення та на право інтелектуальної власності. Узагальнення підходів до співвідношення права інтелектуальної власності та права на власне зображення дозволяє звернути увагу на такі концепції щодо їх співвідношення:

— концепції визнання права на власне зображення через авторство (співавторство) за зображеною особою — полягає у визнанні

[1] *Николаева А. А.* Вказ. дис. — С. 32.

за зображеною особою майнових прав на твір, у якому втілюється зображення особи, замість визнання за особою права на власне зображення;

— концепції визнання права на власне зображення через майнові права на твір — полягає у «підміні» права фізичної особи на власне зображення майновими правами на твір, у якому втілюється зображення особи;

— концепції визнання права фізичної особи на власне зображення правом, що обтяжує авторські права на твір, — полягає у визнанні права фізичної особи на власне зображення таким, що пов'язане з авторськими правами на твір (фотографію, портрет або інший художній твір) та є похідним, таким, що виникає з моменту створення твору та фактично блокує самостійність розпорядження твором з втіленим зображенням людини;

— концепції визнання права на власне зображення через суміжні права — полягає у визнанні суміжних прав за зображеною особою як такою, що є виконавцем певної ролі.

Доведено, що право на власне зображення діє незалежно від прав інтелектуальної власності, якими зображена особа може бути наділена не внаслідок факту її зображення, а на підставах, встановлених законом.

3. Зв'язки права фізичної особи на власне зображення та права інтелектуальної власності, які у своїй сукупності є виразом єдності регулювання відносин, що виникають при створенні та використанні форми об'єктивізації зображення людини, між суб'єктами права інтелектуальної власності та особою, зображення якої об'єктивовано, або її представниками та третіми особами, зацікавленими у використанні форм об'єктивізації зображення людини. Охарактеризовано генетичні, функціональні зв'язки та зв'язки взаємодії права фізичної особи на власне зображення та права інтелектуальної власності на форму об'єктивізації зображення людини.

4. При визначенні цивільно-правової природи права фізичної особи на власне зображення наукові підходи можна об'єднати у такі концепції:

— концепція розуміння права фізичної особи на власне зображення як особистого немайнового права. В рамках даної концепції склалося декілька підходів. Прибічники першого підходу відстоюють позицію, що право фізичної особи на власне зображення визнається складовою одного з законодавчо визнаних особистих немайнових прав, зокрема таких: права на честь, гідність, ділову репутацію; права на недоторканність власного житла; права на таємницю особистого (приватного) життя; права на зовнішній вигляд; права на персональність фізичної особи. Автори, що підтримують зазначений підхід, заперечують можливість існування даного права як самостійного та вважають достатнім можливість

здійснення його захисту через інші немайнові права фізичної особи. Прибічники другого підходу висловлюють погляди на визначення права фізичної особи як самостійного особистого немайнового права. Представники зазначеної теорії вважають доцільним визначення змісту цього права як особистого немайнового та виступають за визнання зображення людини особистим немайновим благом. Разом з цим невідповідність зображення людини загальновизнаним ознакам особистих немайнових благ підтверджує доцільність реформування поглядів на природу зазначеного права. В рамках даної теорії також не враховуються зміни в економічному обороті, можливість відділення зображення від фізичної особи та його здатність виступати у цивільному обороті;

— концепція розуміння права фізичної особи на власне зображення як майнового права. В рамках цієї концепції право фізичної особи розглядають як майнове право, яке забезпечує охорону зображення людини поряд з правом на таємницю приватного життя;

— концепція розуміння права фізичної особи на власне зображення як права подвійної природи. Підтримуючи доцільність закріплення у складі права фізичної особи на власне зображення прав майнового характеру, уявляється можливим об'єднати їх з немайновими правами, пов'язаними саме з зображенням, та визнати його правом, що має подвійну природу за аналогією, наприклад, з правами інтелектуальної власності, об'єктом яких також є нематеріальне благо.

5. Доктринальні підходи до визначення змісту права фізичної особи на власне зображення можна узагальнити у такі:

— «негативна» концепція розуміння змісту права фізичної особи на власне зображення полягає у визнанні за особою права забороняти створення та/або використання форми об'єктивізації зображення без відповідного дозволу, за виключенням випадків, встановлених законом;

— «позитивна» концепція розуміння змісту права фізичної особи на власне зображення полягає у визнанні за особою права дозволяти створення та/або використання форми об'єктивізації зображення, за виключенням випадків, встановлених законом;

— «комплексна» концепція розуміння змісту права фізичної особи на власне зображення полягає у визнанні за особою права дозволяти та забороняти створення та/або використання форми об'єктивізації зображення, за виключенням випадків, встановлених законом.

6. З урахуванням викладеного уявляється можливим визначити право фізичної особи на власне зображення як суб'єктивне цивільне право, якому притаманні зв'язки з правами інтелектуальної власності, подвійна природа, відсутність нерозривного зв'язку за своїм змістом з особою-носієм, а також спрямованість на задоволення як немайнових, так і майнових інтересів.

2.2.

Зміст права фізичної особи на власне зображення та особливості його здійснення

Чинний ЦК України так і не закріпив право фізичної особи на власне зображення, а тільки регламентував умови захисту інтересів фізичної особи при проведенні фото-, кіно-, теле- та відеозйомок (ст. 307 ЦК України) та охорони інтересів фізичної особи, яка зображена на фотографіях і в інших художніх творах (ст. 308 ЦК України). Зазначені норми містять загальні положення, які неповно та суперечливо регулюють відносини в зазначеній сфері, навіть не розкриваючи поняття та сутність права фізичної особи на власне зображення.

На погляд законодавця, ключовим поняттям для регулювання відносин у сфері створення й використання фотографій та інших художніх творів із зображенням людини є саме поняття «інтерес». Слід погодитися з І. В. Венедіктовою, що «охоронюваний законом інтерес є певним правовим засобом як задоволення потреб суб'єктів правовідносин, так і досягнення соціально корисних цілей»[1].

Проблема співвідношення суб'єктивного цивільного права й інтересу, на думку С. М. Михайлова, традиційно формулюється так: чи входить категорія інтересу в зміст суб'єктивного права? Думки цивілістів з цього приводу розділилися. Деякі учені вважають, що інтерес входить у зміст суб'єктивного права і є його основним елементом. Інші дослідники вважають, що інтерес не може входити в зміст суб'єктивного права, бо є передумовою і метою суб'єктивного права[2]. Як звертає увагу Ф. О. Богатирьов, всякий (фактичний) інтерес стає правовим інтересом, коли він або опосередковується суб'єктивним правом, або виступає у формі

[1] *Венедіктова І. В.* Загальнонаукові підходи до визначення категорії «інтерес» у цивільному праві // Страницы Харьковской цивилистики : в 3 ч. / под общ. ред. И. В. Венедиктовой и С. Н. Бервено. — Харьков : ХНУ имени В. Н. Каразина, 2010. — С. 134.

[2] *Михайлов С. В.* Категория интереса в российском гражданском праве / С. В. Михайлов. — Москва : Статут, 2002. — С. 81.

інтересу (законного інтересу, що охороняється законом)[1]. О. І. Чепис висловлює думку, що «фактичні інтереси проходять стадію перевірки на відповідність закону, в результаті якої залишаються законні інтереси, яким для реалізації надається інструмент у вигляді суб'єктивних цивільних прав. Ті законні інтереси, які в силу економічних, якісних та кількісних причин залишилися не опосередкованими правовими нормами, доцільно іменувати охоронюваними законом інтересами»[2].

О. В. Малько зазначає, що суб'єктивне право та законний інтерес — різні підвиди способів правового регулювання. Перший — сильніший в юридичному плані, більш гарантований, надійніший. Другий же, поза сумнівом, менш юридично забезпечений, ніж суб'єктивне право, але є часом не менш важливим, бо виступає глибшим підвидом способу правового регулювання[3].

Звернення у попередніх підрозділах до визначення інтересу фізичної особи, якої стосується створення та/або використання форми об'єктивізації зображення з її зображенням, дозволяє зробити висновок про закріплення законодавцем елементів суб'єктивного цивільного права, що дозволяє припустити можливість законодавчого визнання права фізичної особи на власне зображення.

Для здійснення усесторонньої характеристики змісту права фізичної особи на власне зображення та особливостей його здійснення слід визначити концептуальні погляди науковців щодо об'єкта права фізичної особи на власне зображення; суб'єктів здійснення права фізичної особи на власне зображення, змісту права, моменту його виникнення та строку дії права.

Зміст права фізичної особи на власне зображення. При визначенні змісту права фізичної особи на власне зображення слід звернутися до визначення змісту права. Як звертає увагу Р. О. Стефанчук[4], під поняттям «зміст» слід розуміти «склад» елементів та їх «структуру». Елементами (складовими) права виступають правомочності, що складають структуру, яка дає можливість забезпечити зовнішню єдність та внутрішню диференціацію суб'єктивного цивільного права. З врахуванням викладених у попередньому підрозділі доктринальних підходів до визначення природи та змісту права фізичної особи на власне зображення, а також того, що суб'єктивне цивільне право має тричленну будову і складається із сукупності правомочностей на власні дії (позитивний зміст), правомочностей на дії інших осіб (негативний зміст) та правомочностей вимагати захисту цього суб'єктивного цивільного права у випадках, що визначені законом, можна запропонувати таке визначення змісту права фізичної особи на власне зображення.

[1] *Богатырев Ф. О.* Обязательство с нематериальным интересом : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Богатырев Федор Олегович. — Москва, 2003. — 27 с.

[2] *Чепис О. І.* Інтереси в цивільному праві : сутність, місце та особливості захисту : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Чепис Олеся Іванівна. — Харків, 2010. — 16 с.

[3] *Малько А. В.* Субъективное право и законный интерес // Правоведение. — 1998. — № 4. — С. 58–70.

[4] *Стефанчук Р. О.* Особисті немайнові права фізичних осіб... — С. 132–133, 137.

Зміст права фізичної особи на власне зображення складають такі правомочності, які умовно можна поділити на дві групи: правомочності на зображення та правомочності з зображення. О. О. Посикалюк наводить позиції науковців зарубіжних країн та визначає право на зображення як право захищатися від небажаного оприлюднення, підкреслюючи особливу цінність особистих немайнових прав. При визначенні права з зображення увага акцентується на маркетинговій якості зображення та можливості отримувати дохід[1]. З врахуванням викладеного уявляється можливим при розподілі прав не брати за основу майновий компонент, а визначити зміст права дещо інакше.

По-перше, це правомочності на зображення, здійснення яких спрямовано на вирішення питання взагалі про можливість та зокрема про умови створення зображення людини.

1. Правомочність дозволяти проведення фото-, кіно-, теле-, відеозйомки та створення інших форм об'єктивізації зображення фізичної особи за умови її власної участі (зокрема позування), якщо інше не передбачено законом або договором. Таке трактування не обмежує право на творчість, зокрема можливість художників зображувати людей за їх відсутності. Крім цього, дане право не суперечить здійсненню обов'язкового фотографування людей у випадках, встановлених законом.

2. Правомочність зазначати інформацію про себе як про зображувану особу при створенні та/або використанні форми об'єктивізації зображення або перешкоджати такому зазначенню, якщо інше не передбачено законом або договором. Як зазначають у науковій літературі, відмінною рисою особи, крім зображення, є її ім'я. Тому кожен зацікавлений в тому, щоб його зображення не використовувалося по відношенню до іншої особи або щоб їм не була загримована особа, яку представляють в яких-небудь п'єсах як придуркувату чи безумну. Такий інтерес відсутній, коли, наприклад, малюючи апостола, художник придасть йому риси відомої особи, або, наприклад, коли особа зображена на картині під час проведення громадських зборів або на відкритій місцевості[2]. Кожна фізична особа має право на зазначення власного імені при кожному публічному використанні фотографії з власним зображенням, якщо її зображення є основним об'єктом використання та за наявності технічної можливості. У деяких випадках також неможливо зазначити інформацію про особу внаслідок її не-

[1] *Посикалюк О. О.* Право на зображення за цивільним правом Франції // Приватне право і підприємництво : зб. наук. праць. — 2011. — Вип. 10. — С. 198.

[2] *Гуревич В. Б.* Вказ. ст. — С. 1785–1786.

відомості. Наприклад, якщо здійснюється поширення фотографій особи, яка підозрюється у вчиненні злочину, яка розшукує своїх родичів та не володіє інформацією про себе внаслідок психічного захворювання тощо.

По-друге, правомочності, що випливають із зображення та спрямовані на визначення умов його використання.

1. Правомочність визначати недоторканність зображення, втіленого у форму об'єктивізації, якщо інше не передбачено законом або договором. Полягає у наданні дозволу або заборони внесення змін у фотографії чи інший художній твір з зображенням людини, якщо інше не передбачено законом або договором. Зазначене повноваження припускає наявність можливості вимагати узгодження внесення змін до самого зображення, його форми вираження, супровід його іншими зображеннями, словесними коментарями й можливості вимагати інших способів зміни зображення або форми його сприйняття. У науковій літературі, зокрема О. О. Ніколаєвою, пропонувалося закріпити на законодавчому рівні заборону на неузгоджене з фізичною особою спотворення й іншу зміну її зображення (зокрема фотографій, відеозаписів, різних творів, у яких зображена людина), що порочать честь, гідність або ділову репутацію особи, образливим, принизливим, знущальним чи іншим негативним характером, вираженням в непристойній формі[1]. Порушення права на недоторканність зображення і захист його від спотворень полягає в можливості перешкоджати несанкціонованому внесенню автором змін у зображення або супроводження його коментарями[2].

У законодавстві окремих країн закріплювалося положення щодо неможливості внесення змін у фотографії чи інші художні твори без згоди зображеної особи. Наприклад, у Німеччині змінювалися підходи законодавця щодо можливості внесення змін у фотографії. Спочатку будь-які зміни у зображенні (наприклад, домальоване мереживо на платті артистки) вважалися створенням нового твору, який ніхто не мав права вилучити з обороту. Згодом було запроваджено положення щодо заборони внесення зміни до сфотографованих портретів без відповідної згоди зображеної особи[3].

2. Правомочність використовувати зображення, втілене у формі об'єктивізації, якщо інше не передбачено законом або договором. Зазначене повноваження надає можливість фізичній особі на власний розсуд використовувати форму об'єктивізації зображення, якщо інше не передбачено законом або договором.

3. Правомочність дозволяти використання зображення, втіленого у форму об'єктивізації, якщо інше не передбачено

[1] *Николаева А. А.* Вказ. дис. — С. 22–23.
[2] *Капитонова Е. А.* Вказ. ст. — С. 65–69.
[3] *Н. К.* Имеет ли фотограф право распространять снятые им портреты? // Вестникъ права. — 1914. — № 2. — С. 53.

законом чи договором. Вказане повноваження означає можливість особи дозволяти використання форми об'єктивізації зображення, визначаючи параметри використання, увага яким буде приділена у наступному розділі.

4. Правомочність перешкоджати неправомірному використанню зображення, в тому числі забороняти таке використання, якщо інше не передбачено договором або законом. Вказана правомочність полягає у можливості перешкоджання будь-якому несанкціонованому використанню зображення, втіленого у форму об'єктивізації, як у рамках договірних, так і позадоговірних зобов'язань.

Запропонована конструкція змісту права фізичної особи на власне зображення має метою забезпечити охорону немайнових та майнових інтересів фізичної особи, які пов'язані зі створенням та перебуванням у цивільному обороті форми об'єктивізації зображення людини.

Виникнення та строк дії права фізичної особи на власне зображення. Щодо моменту виникнення права фізичної особи на власне зображення у науковій літературі склалися два підходи.

Відповідно до першого підходу, право фізичної особи на власне зображення є таким, що виникає з моменту народження. Як звертає увагу А. С. Чепига, право особи на власне зображення виникає з моменту народження[1]. У науковій літературі даний підхід розділяють не всі дослідники.

Відповідно до другого підходу, право фізичної особи на власне зображення є правом, набутим фізичною особою. Другий підхід висловлювався авторами в рамках визнання даного права особистим немайновим. Так, згідно з класифікацією особистих немайнових прав, яка була запропонована Г. П. Савичевим, особисті немайнові права можуть бути розділені на три групи: права, пов'язані з особою — носієм цих прав (на ім'я, фірмове найменування); права, обумовлені суспільним устроєм, його ідеалами та принципами (право на честь і гідність); права, набуті фізичною особою (право на авторське ім'я, привласнення винаходу імені його творця, а також право на власне зображення і на захист листів, щоденників, записок, заміток)[2]. Пізніше науковці неодноразово вказували на недолік цієї класифікації (наприклад, набутим правом у ній виявилося право не лише на авторське ім'я, а й на власне зображення[3], при цьому механізм набуття останнього деякими авторами

[1] *Чепига А. С.* Вказ. пр.
[2] *Советское* гражданское право. В 2 т. Т. 1 / под ред. В. П. Грибанова и С. М. Корнеева. — Москва, 1979. — С. 192–194.
[3] *Король И. Г.* Личные неимущественные права ребенка : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Король Ирина Геннадиевна. — Москва, 2008. — С. 75–76; *Захаров Д. Н.* Вказ. дис. — С. 32; *Ельчанинова О. В.* Вказ. дис. — С. 51–52; *Мамажанов К. С.* Участие в гражданском обороте лиц, осужденных к лишению свободы

вважається дуже своєрідним[1]). Вважаємо доцільним запропонувати визнавати вірним, що моментом виникнення права фізичної особи на власне зображення є народження людини. Право виникає тільки у людини з моменту отримання статусу правоздатності, тобто з моменту народження. Але слід враховувати, що крім фізичної особи, якій належить право на її власне зображення, зазначене право може здійснюватися фізичною особою й відносно інших людей, які не мають статусу фізичної особи, тобто відносно осіб після їх смерті.

Незрозумілим у юридичній літературі залишається питання про строк дії права фізичної особи на власне зображення. На жаль, у чинному законодавстві України нечітко визначено цю умову.

Статтею 308 ЦК України передбачається можливість представництва інтересів після смерті фізичної особи при вирішенні питання про можливість використання фотографій з її зображенням. У рамках теми дослідження викликає зацікавлення визначення особливостей використання фотографій та інших художніх творів із зображенням людей після їх смерті, виявлення прогалин у законодавчому регулюванні зазначеного питання.

Історія судової практики з питання неправомірного використання зображення померлої особи або людини після її смерті є досить тривалою.

Із середини XIX ст. право на зображення фізичної особи починає привертати увагу французьких юристів. У 1858 р. у Франції було ухвалено рішення суду про заборону публікації портрета відомої актриси в передсмертному стані без вираженої згоди її сім'ї. Суди визнали право на зображення особи абсолютним без подальших дискусій відносно природи цього права[2]. Французькими судами було встановлено необхідність заборонити без формальної згоди родини відтворювати та поширювати зображення рис обличчя особи в передсмертному стані, незважаючи на те, наскільки знаменитою була особа і наскільки важливим вважалося її публічне життя[3].

Найбільш яскравим прикладом, що відбиває дану тенденцію, є справа Бісмарка 1899 р. Суть справи була в такому. Фотографи проникли вночі до кімнати, де знаходилося тіло покійного канцлера Бісмарка і за допомогою фотоапарата зі спалахом зробили знімки. Спадкоємці Бісмарка вимагали, щоб фотографи знищили вказані знімки, а також негативи і пластини. Суд, керуючись тим, що відповідачі отримали ці знімки внаслідок незаконного проникнення в чужі володіння, діючи протиправно, зобов'язав їх знищити отримані знімки, негативи і пластини. Після цього випадку, який викликав широкий громадський резонанс, у 1907 р. в Німеччині був ухвалений Закон про художню творчість, норми якого встановили, що зображення особи може поширюватися або виставлятися для загальнодоступного перегляду тільки з дозволу цієї особи, а в разі її смерті — з дозволу її родичів[1].

В історії мали місце випадки, коли для попередження спотворення зображення особи був встановлений погоджувальний порядок створення і обороту зображень деяких осіб. Наприклад, на початку XX ст., в обороті з'явилася велика кількість бюстів, барельєфів, портретів, малюнків, фотомонтажу й інших зображень В. І. Ульянова-Леніна, які в багатьох випадках не мали з ним жодної схожості. Поширення таких зображень і особливо демонстрування їх в публічних місцях створювали небезпеку засвоєння широкими верствами населення спотвореного зовнішнього образу В. І. Ульянова-Леніна. З метою недопущення цього Президія Центрального виконавчого комітету СРСР ухвалила заборонити розмноження, продаж і виставлення в публічних місцях перерахованих видів зображень В. І. Ульянова-Леніна, окрім фотографічних, але не виключаючи фотомонтажу, без відповідного дозволу особливих комісій, передбачених статтями цієї постанови[2]. Таким розпорядженням фактично здійснювалась охорона зображення людини.

У науковій літературі висловлюються різні позиції щодо строку дії даного права або строку охорони інтересів зображеної особи. Вченими, які визначали особисті немайнові права і блага, що належали особі (такі як, наприклад, право на честь, право на власне зображення), що померла, підтримувалася думка про можливість їх здійснення і захисту іншими особами, зокрема спадкоємцями правовласника[3].

Загалом можна погодитися з визнанням об'єктивно існуючих інтересів померлих, які «переживають» людину (інтереси автора, винахідника, спадкодавця, інтереси, що знайшли вираження в захисті честі, посмертної реабілітації та ін.)[4]. Отже, у даних випадках охороняється сукупність взаємозв'язаних інтересів самого

в Кыргызской Республике : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Мамажанов Кабылжан Сабржанович. — Санкт-Петербург, 2011. — С. 87.

[1] *Красавчикова Л. О.* Вказ. дис. — С. 72–73.

[2] *Хужокова И. М.* Право на частную жизнь в континентальной Европе // Журнал зарубежного законодательства и сравнительного правоведения. — 2010. — № 4. — С. 62.

[3] *Канторович Я. А.* Авторское право на литературныя, музыкальныя, художественныя и фотографическія произведенія. Систематическій комментарій къ закону 20-го марта 1911 г. ... — С. 263–264.

[1] *Цвайгерт К.* Вказ. пр. — С. 485.

[2] *О порядке* воспроизведения и распространения бюстов, барельефов, картин и т.п. с изображениями В. И. Ленина : Декрет Центрального исполнительного комитета СССР от 27.06.1924 г. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_2071.htm.

[3] *Беседин А. Н.* Развитие гражданского законодательства в государствах — участниках Содружества Независимых Государств : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Беседин Анатолий Николаевич. — Москва, 2005. — С. 54–55.

[4] *Малеин Н. С.* Гражданский закон и права личности в СССР. — С. 117; *Чепига А. С.* Вказ. пр.

носія інтересу, третіх осіб і суспільства в цілому. У цьому сенсі після смерті особи ознака «невід'ємності» не є характерною та вирішальною для особистих благ. Узаконена можливість здійснення й захисту немайнових прав після смерті їх власників третіми особами призводить до думки про існування деяких нематеріальних благ у відриві від особи після смерті людини в усіченому об'ємі (складі). Це відноситься передусім до таких благ, як честь, ім'я, індивідуальний вигляд, зображення, таємниця приватного життя. Але після фізичної смерті людини не існують самостійно такі блага, як життя, здоров'я, особиста свобода, недоторканність приватного життя[1].

У законодавстві зарубіжних країн питання визначення строку дії права на зображення також однозначно не вирішено. У Німеччині, наприклад, Законом від 09.01.1907 р. (§ 22) було встановлено десятирічний строк після смерті особи, протягом якого необхідно отримувати згоду в іншого з подружжя та дітей зображеної особи, а у випадку їх відсутності — у батьків зображеної особи[2]. Слід зазначити, що обмеження терміну дії засноване на ідеї, що потреба в захисті після смерті особи зменшується з часом, але, на погляд деяких вчених, це не виправдовує наявність обмеження — 10 років. Тому, на погляд зарубіжних дослідників, посмертна дія прав повинна бути продовжена, як і в авторському праві, до 70 років. Заявник може запросити виплату відповідної плати, або суми збитків, або суми безпідставного збагачення за будь-яке несанкціоноване використання зображення померлого[3]. З висловленою думкою щодо обмеження посмертної дії прав певним строком не можна погодитися з причин, які будуть розкрити далі у дослідженні.

Незважаючи на таке позитивне вирішення й у законодавстві, й у матеріалах судової практики, з боку правової науки надійшло заперечення, що право без суб'єкта не існує. Внаслідок цього спору сталися певні зміни в переконаннях. Сьогодні більшість німецьких юристів дотримуються думки, що немайнові особисті права припиняються зі смертю їх носія. У той же час слава померлого не залишається без захисту. Більше того, завдання держави — забезпечити захист доброї слави померлого. Такий обов'язок грунтується на тому, що близькі померлого, які при цьому не обов'язково

[1] *Малеина М. Н.* Вказ. дис. — С. 26.

[2] *Германскій* законъ 9 января 1907 г. объ авторскомъ правѣ на художественныя и фотографическія произведенія // Законъ объ авторскомъ правѣ съ изложеніемъ разсужденій и матеріаловъ, на коихъ онъ основанъ / сост. Д. А. Коптевъ. — Санкт-Петербургъ, 1911. — С. 394.

[3] *Marinovic S.* Commercialization of Dead and Living Celebrities in the U.S. and Germany : Marilyn Monroe, Marlene Dietrich and Caroline von Monaco — Bericht vom 2. Hamburg International Media Law Forum am 3. Juni 2009 // GRUR Int. — 2010. — N 1. — P. 26–31.

повинні виступати спадкоємцями, зберігають право висувати вимоги до порушника[1].

У США тривалість посмертної дії прав варіюється від 20 до 100 років[2]. Наприклад, у штатах Індіана, Оклахома дія закінчується через 100 років після смерті, у Каліфорнії — через 70 років після смерті, Огайо — через 60 років, у штатах Іллінойс, Кентуккі, Невада, Техас, Нью-Джерсі — через 50 років, у Флориді — через 40 років, у Пенсільванії — через 30 років, у Вірджинії — через 20 років, у Теннессі — через 10 років після смерті. У Вашингтоні строк встановлений у 10 років щодо звичайних осіб та 75 років для відомих особистостей. В інших штатах строк на законодавчому рівні не визначений[3].

У світовій практиці існують приклади, які свідчать про доцільність встановлення безстрокової дії права фізичної особи на власне зображення, адже незаконним використанням може завдаватися шкода образу знаменитої особи, загальновизнаним уявленням про таку особу. Наприклад, Єврейський університет у Єрусалимі, що володіє правом на публікацію спадщини Альберта Ейнштейна, подав позов проти General Motors (GM), що використала образ ученого в рекламі, з вимогою про компенсацію у розмірі 75 000 доларів. На рекламному плакаті зображений засмаглий атлет з головою Ейнштейна. На плечі напіврозстебнутого «математика» видніється татуювання «$e = mc^2$». GM розмістила цю рекламу на одному з розворотів журналу People восени 2009 р. Номер був присвячений найсексуальнішим чоловікам. Реклама під заголовком «Ідеї теж сексуальні» використовувалася для збільшення продажів позашляховика GMC Terrain. На думку позивача, татуювання й оголений торс ганьбить образ доктора Ейнштейна і «завдає шкоди ретельно охоронюваним правам на публікацію зображень знаменитого вченого, політичного діяча»[4]. Автомобільний гігант використав у рекламі фотографію, придбану в 2009 р. в агентства Getty Images, права на яку належали Єврейському університету. На картинці, під слоганом «Ідеї теж можуть бути сексуальними», був зображений Ейнштейн з торсом Рембо. З-під брюк цього «персонажа» виглядала спідня білизна, а на біцепсі красувалося татуювання «$e = mc^2$». Суддя окружного суду Лос-Анджелеса Говард Мац ухвалив, що права на зображення Ейнштейна вичерпалися

[1] *Гаврилов Е. В.* Добрая память об умершем человеке как нематериальное благо в гражданском праве Российской Федерации и зарубежных стран // Гражданин и право. — 2014. — № 9. — С. 42.

[2] *Marinovic S.* Вказ. ст. — P. 26–31.

[3] *Goldsmith A.* How to market through celebrities: publicity rights in the usa, product placement and Endorsement. Presented to: Union Internationale des Avocats and International Association of Young Lawyers [Електронний ресурс] / A. Goldsmith, T. Krinsky. — Режим доступу: http://www.uianet.org/sites/default/files/safe_uploads/clients/37563/rapports/Amy Goldsmith — PRESENTATION.pdf [15.02.2013].

[4] *Еврейский* университет судится с General Motors [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://yurpractika.com/news.php?id=0021416 [27.05.2010].

через 55 років після його смерті. «Тепер, коли після його смерті пройшло майже 60 років, усі його зображення повинні знаходитися у вільному доступі» — цитує постанову суду газета Detroit News. Коментуючи це рішення, представники Єврейського університету в інтерв'ю газеті «Маарив» заявили, що постанова окружного суду Лос-Анджелеса носить «містечковий характер» і не поширюється на інші країни[1]. Наведений випадок демонструє доцільність запровадження безстрокової дії права фізичної особи на власне зображення.

З врахуванням запропонованих положень слід звернути увагу на визначення загальних засад здійснення права фізичної особи на власне зображення.

Суб'єкти здійснення права фізичної особи на власне зображення. Досліджуючи особливості визначення суб'єктного складу права на власне зображення та особливості його здійснення, слід звернутися до розгляду поняття «здійснення цивільного права».

Як звертає увагу Р. О. Стефанчук, «здійснення як етап існування та динаміки суб'єктивного цивільного права створює реальну можливість фізичній особі за допомогою встановленого в законі механізму досягти тієї мети, того результату щодо задоволення власного інтересу, які визначаються при наданні їй даного права»[2].

Є. О. Харитонов під здійсненням цивільного права розуміє «реалізацію тих можливостей, які передбачені змістом суб'єктивного цивільного права. Здійснення суб'єктивного цивільного права може відбуватися шляхом вчинення як фактичних (юридично значущих вчинків), так і юридичних дій (які полягають у здійсненні правочинів — двосторонніх чи багатосторонніх (договорів) або односторонніх (складання заповіту, видача довіреності)»[3].

Під здійсненням суб'єктивного цивільного права фізичної особи Д. В. Горбась розуміє «добровільне вчинення уповноваженою особою активних чи пасивних дій, спрямованих на використання можливостей, закладених у суб'єктивному праві, для задоволення потреб носія цього права. Здійснення суб'єктивного цивільного права фізичної особи є актом волевиявлення особи і може полягати як у вчиненні активних дій, так і в пасивних діях. Вид дій (активні чи пасивні), у яких полягає здійснення конкретно взятого суб'єктивного цивільного права, визначається юридичною нормою або змістом цього права»[4].

[1] *Суд* США отклонил иск Еврейского университета к General Motors из-за фотографии Эйнштейна [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.runyweb.com/articles/life/auto/gm-lawsuit-over-einstein-image-use-dismissed.html [23.10.2012].

[2] *Стефанчук Р. О.* Особисті немайнові права фізичних осіб... — С. 145.

[3] *Харитонов Є. О.* Цивільне право України. — С. 204–205.

[4] *Горбась Д. В.* Здійснення суб'єктивних цивільних прав фізичних осіб: поняття, способи, межі : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Горбась Денис Володимирович. — Київ, 2009. — 20 с.

Як звертають увагу у науковій літературі, законодавець не визначає всіх можливих форм здійснення кожного суб'єктивного цивільного права: по-перше, це є об'єктивно неможливим з огляду на надзвичайно широкий, заздалегідь не обмежений спектр цивільних відносин і тих дій, з яких можуть виникати цивільні права та обов'язки, а по-друге, інше вочевидь суперечило б загальнодозвільному спрямуванню цивільно-правового регулювання і невиправдано сковувало б ініціативність суб'єктів цивільного права. Однак урахування таких чинників, як зміст окремих правовідносин, співвідношення інтересів їх учасників, особливості певних об'єктів цивільних прав та необхідність надання переваги подекуди більш значимому публічному інтересу, може визначати доцільність законодавчого закріплення конкретних способів, строків і порядку здійснення деяких суб'єктивних прав[1].

Здійснення права фізичної особи на власне зображення полягає у вчиненні дій, з надання дозволу на здійснення зйомки, самостійного використання, надання дозволу на використання, перешкоджання неправомірному використанню, у тому числі забороняти таке використання форми об'єктивізації зображення фізичної особи, за виключенням випадків, встановлених законом.

Здійснення права на власне зображення відбувається певними способами. У теорії цивільного права спосіб здійснення суб'єктивного цивільного права фізичної особи розуміється «як дії або комплекс дій з використання можливостей, закладених у суб'єктивному цивільному праві, що вказують, за допомогою яких засобів, у якому порядку і відносно яких матеріальних чи нематеріальних об'єктів здійснюється це право»[2].

Спосіб здійснення права фізичної особи на власне зображення зумовлюється формою об'єктивізації зображення людини: твором авторського права, виконанням ролі тощо. Способи здійснення прав на зазначені об'єкти конкретизовані у Законі України «Про авторське право і суміжні права» та обираються особою самостійно, з врахуванням специфіки матеріального об'єкта, в якому втілено зображення, зокрема оприлюдненням зображення, його відтворенням, опублікуванням, публічним показом тощо. Як звертає увагу В. А. Мікрюков, у будь-якому випадку не виключається можливість диференційованої або поетапної реалізації кожної з більш дрібних можливостей. У суб'єктивне право фізичної особи на власне зображення мають бути включені також і повноваження виготовлення власного зображення, надання такої можливості третім особам, використання зображення, заборони його використання третіми

[1] *Цивільне* право України. Загальна частина. — Київ, 2014. — С. 165.

[2] *Горбась Д. В.* Вказ. автореф. дис.

особами в комерційних або протиправних цілях, а також заборони спотворювати власне зображення[1].

Аналізуючи чинне законодавство та доктрину цивільного права на предмет динаміки цивільного права, М. О. Стефанчук обґрунтовано доводить, що «здійснення суб'єктивних цивільних прав можливе та повинно відбуватися за таких основних умов: особа повинна бути наділена необхідною цивільною правоздатністю; особа повинна бути наділеною необхідним обсягом цивільної дієздатності; поведінка щодо здійснення своїх цивільних прав повинна відповідати принципам здійснення суб'єктивних цивільних прав»[2].

Здійснення права фізичної особи відбувається ***самостійно*** або ***спільно*** (якщо на фотографії чи іншому художньому творі містяться зображення декількох осіб). Особливістю спільного здійснення права на власне зображення є погодження умов використання форми об'єктивізації зображення. Як роз'яснюється в матеріалах судової практики, за загальним правилом, якщо зображені на колективному фотознімку особи очевидно виразили свою згоду на фотографування і при цьому не заборонили обнародування та використання фотознімка, то будь-хто з зображених має право оприлюднити й використати таке зображення без отримання додаткової згоди на це від інших зображених на фотознімку осіб, за винятком випадку, якщо таке зображення містить інформацію про приватне життя вказаних осіб[3].

Враховуючи, що у ст. ст. 307, 308 ЦК України йдеться про інтерес фізичної особи у сфері створення та/або використання фотографій та інших художніх творів та про **суб'єктів, уповноважених визначати інтерес зображеної особи,** слід звернути увагу на можливість особистого визначення власного інтересу та визначення інтересу зображеної особи її представником. Отже, здійснення права фізичної особи на власне зображення може відбуватися ***особисто*** або за допомогою ***представника*** (наприклад, коли йдеться про неповнолітніх осіб, недієздатних або про договірне представництво), тому уявляється можливим здійснення права фізичної особи на власне зображення пов'язувати з правилами визначення суб'єкта інтересу зображеної особи.

Інтерес може визначатися ***особисто*** фізичною особою (на власний розсуд на етапі створення та використання художніх творів із її зображенням) та може полягати в дотриманні її особистих прав

[1] *Микрюков В. А.* О дифференцированном согласии гражданина... — С. 47–51.

[2] *Стефанчук М. О.* Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Стефанчук Микола Олексійович. — Київ, 2006. — С. 11.

[3] *О применении* судами некоторых положений раздела I части первой Гражданского кодекса Российской Федерации [Електронний ресурс] : постановление Пленума Верховного Суда Российской Федерации от 23.06.2015 г. № 25. — Режим доступу: http://www.supcourt.ru/Show_pdf.php?Id=10121.

на таємницю особистого життя, на честь, гідність, ділову репутацію тощо. Інтерес фізичної особи є поняттям, змістовне наповнення якого визначається самою особою, обумовлюється її статусом, посадою, життєвими настановами та стереотипами. Зміст інтересів фізичної особи при використанні її зображення у фотографії може змінюватися залежно від різноманітних обставин. Особа може бути зацікавлена у збереженні інформації про власне приватне життя при її фотографуванні в певних місцях, у зображенні її на фотографії кращою або не гіршою, ніж вона є, тощо. У певних випадках інтерес визначається не завжди нею самою, а особою, уповноваженою на підставі закону, наприклад, коли йдеться про фотографії недієздатних, малолітніх дітей, фізичних осіб після їх смерті.

Інтерес фізичної особи різниться залежно від врахування віку зображених осіб, особливостей місця зйомки, подій зйомки, можливості усвідомлення особами ймовірності поширення фотографій, у тому числі через кілька років. У певних випадках розміщення фотографій з зазначенням імен осіб, які на них зображені, визнають порушенням права на приватні дані. Користувачам польської соціальної мережі «Nasza-Klasa» (аналог «Однокласників») доведеться обходитися без викладання фотографій у загальний доступ. Варшавський адміністративний суд задовольнив претензії позивача, який визнав, що поява у зазначеній мережі його старих шкільних фотографій та прізвища в ряду знімків учнів його класу є порушенням закону про захист особистих даних. У «Nasza-Klasa» він не зареєстрований і, відповідно, сам свою стару фотографію викласти в Мережу не міг. Це зробив хтось із його колишніх однокласників без відома позивача. Знімок був у загальному доступі близько року, перш ніж Томаш про це дізнався. Спершу Томаш хотів вирішити проблему полюбовно, зажадавши в адміністрації «Nasza-Klasa» прибрати його фотографію і прізвище з веб-сторінки, проте отримав відмову. Позицію сервісу розділив генеральний інспектор із захисту особистих даних Миха Сежіцкі. На його думку, зображення далекого минулого — а в школу Томаш ходив 30 років тому — не підпадають під визначення особистих даних, оскільки, щоб зв'язати їх з конкретною людиною, потрібно докласти значних зусиль. Однак варшавський суддя вирішив інакше, вважаючи, що строк давності в питаннях захисту приватних даних не має значення. Втім рішення суду ще може бути опротестоване, і не виключено, що пан Сежіцкі подасть апеляцію, тим більше що в одній із статей закону про захист особистих даних обумовлюється якраз можливість визначення особистості «без надмірних зусиль»[1].

[1] *Суд* обязал польскую социальную сеть удалить с сайта старую школьную фотографию по иску одного из одноклассников [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0017011 [06.03.2009].

По-друге, інтерес може визначатися ***представником*** фізичної особи. У такому випадку суб'єкт права на зображення та суб'єкт визначення інтересу не збігаються. Чинне законодавство не встановлює вік, з якого реалізується право на власне зображення, але допускає здійснення цього права представниками, визначеними законом чи договором, у випадку, наприклад, після смерті фізичної особи. Суб'єктом відносин з приводу використання фотографій може виступати представник. Як звертає увагу Т. В. Трофимова, вказані правовідносини часто мають вимушений характер[1]. Більшість дослідників, на жаль, оминає увагою вік, з якого можна здійснювати дане право, та особливості здійснення цього права недієздатними особами. Законодавство України тільки містить вказівку на врахування інтересів фізичної особи. У подібних випадках інтерес буде визначатися не зображеною особою, а її представником з урахуванням інтересів зображеної особи.

У законодавстві не визначено вік, із досягненням якого фізична особа здатна самостійно визначати власний інтерес у сфері створення і використання фотографій та інших художніх творів, тому ***інтереси неповнолітніх фізичних осіб при їх фото-, кіно-, теле-, відеозйомці або використанні форм об'єктивізації їх зображень визначаються представниками***.

У науковій літературі дослідники радянського періоду звертали увагу на те, що слід в якості загального правила встановити в законі допустимість відтворення і поширення зображення іншої особи, а якщо зображений був неповнолітнім, — з відома його батьків або опікунів[2]. На жаль, не усі батьки усвідомлюють це та нерідко фотографують дітей настільки безглуздо, що згодом такі фотографії, котрі дуже швидко поширюються у мережі Інтернет, можуть завдати психічної травми[3]. Тому не виключені з часом судові процеси щодо відшкодування шкоди, завданої поширенням дитячих фотографій у мережі Інтернет.

На практиці при фотографуванні дітей чи неповнолітніх осіб бажано укласти договір з їх батьками чи опікунами, відповідно до якого визначаються права на фотографії (Minor Release)[4]. На жаль, в законодавстві не вказаний вік, з настанням якого фізична особа здатна визначити власні інтереси при створенні й поширенні фотографій та інших художніх творів, але це питання вирішується неоднозначно. Як свідчать матеріали практики та різноманітні конкурси, що проводять суб'єкти господарювання, зокрема з рекламною метою, до досягнення дитиною вісімнадцятирічного віку

[1] *Трофимова Т. В.* Вказ. дис. — С. 60–61; *Жакенов В. А.* Вказ. дис. — С. 163–165.
[2] *Серебровский В. И.* Вказ. пр. — С. 127–128.
[3] *Родителей* не выбирают (35 фото) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.bugaga.ru/jokes/1146734943-roditeley-ne-vybirayut.html [01.10.2012].
[4] *Орлов А.* Model release: как правильно составить договор с моделью // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. — 2011. — № 9. — С. 60.

необхідна згода її батьків. Наприклад, відповідно до п. 2.1 офіційних правил Інтернет-конкурсу «Кіндер Шоколад шукає нові обличчя» брати участь в конкурсі мають змогу громадяни України, яким на момент конкурсу виповнилося 18 років та які постійно проживають на території України й у період проведення конкурсу виконали умови та правила даного конкурсу[1].

Право дитини на власне зображення охороняється, захищається, але, згідно з класичною концепцією, вона сама його здійснювати не може, не будучи дієздатною. В її інтересах це право здійснюють законні представники, опікуни. Як звертає увагу К. Г. Афанасьєва, ситуація змінюється під впливом Конвенції про захист прав дитини 1989 р., відповідно до якої діти в міру досягнення необхідної зрілості є суб'єктами таких прав, як свобода вираження, право на доступ до інформації, свобода совісті і віросповідання, свобода участі в об'єднаннях, право на приватність, гідність і вигляд. Діти, що досягли необхідного рівня розвитку, можуть самостійно вирішувати, чи дозволяти їм створення і використання свого образу, хоча зрозуміло, що така згода, хоча і має юридичну силу, не завжди визнаватиметься вирішальною. Щоправда, жодна зі згаданих норм не вказує ні на критерії, за якими можна визначити достатність зрілості неповнолітнього для самостійного здійснення права на вигляд, ні на суб'єкта, уповноваженого констатувати таку зрілість.

Отже, допустиме використання зображень дітей без попередньої згоди, наприклад, коли розповсюджується інформація, що стосується саме дітей, що виступають фігурою другого плану; коли зображення дитини, отримане в публічному місці, відіграє другорядну роль, і те, що дитина була присутня в цьому місці, не порочить та не шкодить її інтересам (наприклад, новини про відвідування школи членом королівської родини)[2].

На погляд Л. А. Букалерової, зображення людини, особливо дитини, повинні відноситися до інформації, що охороняється державою, володільцями цієї інформації є зображені фізичні особи, а до повноліття дитини — їхні законні представники. Усвідомлення такого положення дозволило б у разі незаконного обігу зображень застосовувати до порушників заходи цивільно-правової відповідальності (наприклад, відшкодування морального збитку), а в разі випуску в обіг порнографічного зображення дитини застосовувати ці заходи разом із кримінально-правовими. Наприклад, в США в 1998 р. був ухвалений спеціальний Закон Children's Online Privacy Protection Act[3], який захищає права неповнолітніх, таких, що

[1] *Правила* Активації під умовною назвою «KINDER CHOCOLATE ШУКАЄ НОВІ ОБЛИЧЧЯ» «Kinder Chocolate» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://smiles.kinder-promo.com.ua/rules.
[2] *Афанасьева Е. Г.* Как защитить право ребенка... — С. 110–114.
[3] *Children's* Online Privacy Protection Act of 1998, 15 U.S.C. 6501–6505 [Електрон-

не досягли 13-річного віку, шляхом заборони (з певними виключеннями) збору та використання інформації про них власниками вебсайтів і онлайн-серверів в мережі Інтернет. Прийняття подібного рішення в інших країнах сприяло б протидії інформаційним злочинам[1].

Звертаючись до матеріалів судової практики, слід звернути увагу, що при вирішенні спорів про правомірність опублікування чи іншого способу використання фотографій із зображенням дітей суд завжди звертає увагу на наявність згоди батьків, яка може бути висловлена як усно, так і письмово. Письмова форма згоди, про яку буде йти мова далі, є бажаною більше, ніж усна, адже вона гарантує чітке волевиявлення та захист від неправомірного використання фотографій. Як свідчать матеріали судової практики, шкода, яка заподіюється внаслідок неправомірного використання фотографій із зображенням неповнолітніх, може бути більш вагомою порівняно з неправомірним використанням зображень повнолітніх осіб. Прикладом є така справа. *Позивачка звернулася до суду з позовом до фотостудії з вимогою стягнути на її користь моральну шкоду у розмірі 20 000 грн та інші витрати. У лютому 2012 р. вона звернулася до фотостудії для проведення фотозйомки її маленької доньки (7 місяців) за місцем проживання її родини. Після проведення фотозйомки нею були отримані фотографії за плату у розмірі 1200 грн разом с диском. Оскільки фотозйомка проводилася на її приватній території та за участю її маленької донечки, вона попросила працівників фотостудії та декілька разів нагадувала не розміщувати ніде дані фотознімки, тим паче її чоловік неодноразово висловлював своє негативне ставлення до оприлюднення даних фотознімків у присутності працівників фотостудії. На це прохання вони відповіли цілковитою згодою. Потім, при отриманні готової роботи, вона ще раз повторила їхнє з чоловіком бажання залишити дану фотосесію в таємниці адміністратору студії. Перебуваючи в одному з кафе міста Одеси, її чоловік побачив на екрані телевізора рекламний відеоролик фотостудії, де були розміщені фотографії їхньої донечки. Були виявлені численні фотографії їхньої доньки й на інтернет-сайті фотостудії, які були вилучені тільки після письмової заяви до них. Ролик з використанням фотографій дитини розміщався з 24.03.2012 р. по 04.04.2012 р. без отримання згоди батьків, чим було заподіяно моральну шкоду, яка полягає в приниженні її честі, гідності, ділової репутації та виразилася в емоційних та душевних стражданнях та хвилюваннях, порушенні звичайного устрою життя*

ний ресурс]. — Режим доступу: https://www.ftc.gov/enforcement/rules/rulemaking-regulatory-reform-proceedings/childrens-online-privacy-protection-rule.

[1] *Букалерова Л. А.* Проблемы правового регулирования оборота фотографий (изображений) несовершеннолетних // Правовые и криминологические проблемы защиты прав несовершеннолетних : сб. науч. тр. — Москва, 2008. — Ч. 1. — С. 78.

позивачки, необхідністю звернення до суду. Таку шкоду з урахуванням конкретних обставин справи суд оцінив у розмірі 10 000 грн[1]. Незважаючи на відсутність письмової форми договору, позовні вимоги були задоволені, що на практиці відбувається не завжди.

На законодавчому рівні також необхідно вирішити питання про те, чи необхідна згода обох представників (наприклад, батьків) чи достатньо згоди лише одного з них. *Прикладом є справа, коли позивач (батько дитини) звернувся до суду з позовом, у якому зазначив, що відповідач незаконно, без згоди його як батька, використовує зображення дочки в якості реклами у своїй підприємницькій діяльності. Встановлено та не заперечується сторонами, що на персональній сторінці відповідача в соціальній мережі «ВКонтакте», за згодою матері дитини, розміщені фотографії із зображенням відповідача разом з його онукою, батьком якої є позивач, а також численні матеріали, що стосуються його діяльності у сфері психології, психотерапії, кінезіології та іншого. Розміщення відповідачем на персональній сторінці соціальної мережі «ВКонтакте» особистих фотографій, на яких він зображений разом з онукою, не є рекламою в розумінні закону, який регулює відносини, що виникають у процесі її виробництва, розповсюдження та споживання, належних та допустимих доказів на підтвердження завдання неправомірними діями чи бездіяльністю відповідачів майнової та моральної шкоди та причинного зв'язку між шкодою і діями відповідача не надано, вимога про визнання усної домовленості незаконною не відповідає можливим способам захисту цивільних прав та інтересів особи, а тому суд першої інстанції дійшов обґрунтованого висновку про відсутність підстав для задоволення заявленого позову*[2]. З таким рішенням слід цілком погодитися, але уявляється доцільним виробити підхід щодо використання зображення неповнолітніх дітей, зокрема у мережі Інтернет.

Закон зобов'язує батьків неповнолітніх дітей бути представником від імені останніх, зокрема у відносинах по здійсненню особистих прав. Бажання власника нематеріального блага не завжди збігається з бажанням представника. У випадку законного представництва метою здійснення права не завжди є захист інтересів володільця нематеріального блага, як при договірному представництві. Так, здійснення особистого права неповнолітніх дітей їх батьками продиктовано власними інтересами представників або їх суб'єктивним поглядом на інтереси того, хто представляється.

[1] *Рішення* Приморського районного суду м. Одеси від 31.01.2013 р. по справі № 1522/9429/12 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29076883.

[2] *Рішення* Київського районного суду м. Харкова від 11.04.2013 р. по справі № 2018/16704/2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30710925; *Ухвала* Апеляційного суду Харківської області від 29.05.2013 р. по справі № 2018/16704/2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31628369.

Договірне представництво можливе, зокрема відносно права на зображення[1].

Крім законного представництва при здійсненні права на власне зображення не виключається можливість представництва у правовідносинах зі створення та/або використання зображення фізичної особи за договором.

Важливим питанням, що потребує вирішення на законодавчому рівні, є питання про представництво осіб з обмеженими можливостями або осіб, які не здатні усвідомлювати власні дії внаслідок, наприклад, психічних захворювань. Слід звернути увагу на те, що зазначена категорія осіб внаслідок фізичного стану не у всіх випадках здатна оцінити власне зображення та відповідно прийняти рішення про можливість його використання іншими особами.

Отже, здійснення права на власне зображення полягає у вчиненні дій (які складають зміст права на власне зображення) особисто або за допомогою представника, самостійно або спільно з іншими особами. Особливого захисту потребують інтереси неповнолітніх осіб або осіб, визнаних недієздатними.

Представництво інтересів фізичної особи після її смерті. Після смерті відомих осіб досить часто у підприємців виникає бажання використати фотографію знаменитої особи при виробництві товарів або наданні послуг. У більшості випадків таке використання є незаконним та може суперечити волі особи, висловленої за час життя. Використання зображення людини після смерті отримало правове регулювання як у вітчизняному цивільному законодавстві, так і у законодавстві зарубіжних країн.

Зосереджуючись на питаннях, що потребують додаткового врегулювання в рамках окресленої проблематики, слід відзначити такі.

Першим питанням, що потребує уточнення, є визначення кола суб'єктів, уповноважених надавати згоду на використання зображення особи та здійснювати захист права фізичної особи на зображення.

По-перше, коло осіб, які уповноважені охороняти право фізичної особи на зображення після її смерті, необхідно розширити, адже нерідко трапляються випадки, коли в особи внаслідок певних життєвих обставин можуть бути відсутні родичі, але у зв'язку з цим питання про охорону права на зображення не повинно втрачати своєї актуальності. У науковій літературі на початку XX ст. висловлювалася думка, що якщо обмеження встановлено виключно в інтересах особи, зображеної на портретах чи бюстах, та її близьких — спадкоємців, то це особисті інтереси. У випадку смерті зображеної особи та відсутності спадкоємців інтереси зникають та зникає необхідність у застосуванні виключення, встановленого

[1] *Трофимова Т. В.* Вказ. дис. — С. 60–61; *Жакенов В. А.* Вказ. дис. — С. 163–165.

законом щодо наявності згоди особи, зображеної на портреті, на його поширення[1].

Л. О. Красавчикова дотримувалась думки, що на відміну від авторського права право на власне зображення діє впродовж життя самого зображеного, його дітей та іншого з подружжя, припиняється після смерті осіб, конкретно перерахованих у законі. На її погляд, цілком доречним є застосування цього положення й відносно батьків померлого, а у випадках їх відсутності — братів і сестер, діда і баби як з боку батька, так і з боку матері. Подібний підхід більше відповідатиме ідеї захисту права на власне зображення[2].

Отже, цілком вірною є думка В. А. Бєлова, що право на власне зображення переживає свого власника і може бути предметом здійснення, охорони та захисту з боку зацікавлених третіх осіб[3].

Якщо проаналізувати положення ст. 308 ЦК України, можна зробити висновок, що йдеться про обмежену в часі можливість, яка за своєю тривалістю пов'язується з часом життя дітей, вдови (вдівця), а у разі їх відсутності — батьків, братів і сестер. Указана стаття, як вірно підмічає А. В. Тристан, дозволяє охороняти після смерті інтереси як бездітних, так і неодружених осіб[4], на відміну від ст. 152[1] ЦК РФ, де йдеться тільки про згоду іншого з подружжя або дітей. Саме таке коло осіб (батьки, діти та інший із подружжя) закріплювалось у законодавствах деяких країн відносно права надання згоди на поширення творів на початку XX ст.[5]

У законодавстві зарубіжних країн коло таких осіб різниться. Наприклад, у ст. 2.22 «Право на зображення» Цивільного кодексу Литви після смерті людини захист має право виражати другий з подружжя, діти та батьки[6]. У ст. 145 Цивільного кодексу Республіки Казахстан[7], у ст. 176 Цивільного кодексу Республіки Таджикистан[8] йде мова лише про спадкоємців, без детального уточнення.

[1] *Канторович Я. А.* Авторское право на литературныя, музыкальныя, художественныя и фотографическія произведенія. Систематическій комментарій къ закону 20-го марта 1911 г. ... — С. 270–271.

[2] *Красавчикова Л. О.* Авторское право и право гражданина... — С. 90.

[3] *Белов В. А.* Гражданское право. Особенная часть : учебник / В. А. Белов. — Москва, 2004. — 767 с.

[4] *Тристан А. В.* Право на зображення як особисте немайнове право особи в цивільному законодавстві України // Актуальні проблеми юридичної науки : зб. тез міжнар. наук. конф. «Восьмі осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 13–14 листоп. 2009 р.) : у 4 ч. — Хмельницький, 2009. — Ч. 3. — С. 355.

[5] *Канторович Я. А.* Авторское право на литературныя, музыкальныя, художественныя и фотографическія произведенія. Систематическій комментарій къ закону 20-го марта 1911 г. ... — С. 270–271.

[6] *Civilinio* Kodekso Patvirtinimo, Isigaliojimo ir igyvendinimo : Lietuvos Respublikos, Nr.VIII-1864, 2000 m, liepos, 18 d. // ћin., 2000, Nr. 74-2262 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2E7C18F61454.

[7] *Гражданский* кодекс Республики Казахстан (Общая часть) [Електронний ресурс] : принят Верховным Советом Республики Казахстан 27.12.1994 г. (с изменениями и дополнениями по состоянию на 24.11.2015 г.). — Режим доступу: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1006061.

[8] *Гражданский* кодекс Республики Таджикистан. Часть первая. 30.06.1999 г.

На думку деяких дослідників, логічно було б продовжити перелік родичів на випадок бездіяльності осіб, зазначених у законі[1], а отже й продовжити строк дії права. Ще в радянські часи пропонували внести зміни до відповідної норми ЦК (йдеться про ст. 514) відносно кола осіб, що можуть дати згоду на публікацію, відтворення і поширення відповідних творів після смерті зображеної особи. У завершальній частині формули пропонували вести мову (у разі відсутності чоловіка/дружини і дітей) не про «згоду батьків» (оскільки їх теж може не бути), а про згоду близьких родичів незалежно від прийняття спадщини, оскільки ці особи більше за інших в силу своїх родинних стосунків із зображеною особою зацікавлені як в дбайливому збереженні пам'яті, так і в тому, щоб довільна публікація роботи не призвела до певного впливу на їх власне життя[2].

На погляд В. А. Мікрюкова, розумно було б закріпити право зображеної особи змінювати законодавчо встановлений порядок, надавши особі можливість за допомогою відповідного заповідального розпорядження визначати конкретну особу, що може довічно або протягом зазначеного в заповіті строку дозволяти або забороняти оприлюднення та подальше використання зображення заповідача[3].

Викладене дає підстави підтримати думку В. А. Мікрюкова про необхідність введення в законодавство положення, що волевиявлення фізичної особи щодо будь-якого власного зображення (як оприлюдненого, так і неоприлюдненого) на випадок смерті оформлюється письмово, і подумати про встановлення обов'язковості вчинення таких волевиявлень у простій письмовій формі в усіх випадках (без введення кваліфікованих наслідків недотримання такої форми)[4].

Якщо звернутися до практики зарубіжних країн, то звичним є існування спеціальних агентств типу Curtis Management Group або Global Icons, Bank Trust Division, які здійснюють управління правом фізичної особи на власне зображення.

Видається доцільним підтримати зазначену пропозицію та внести відповідні зміни до ЦК України. Зазначена пропозиція заслуговує на підтримку з таких причин: іноді сторонні особи більш чуткіше розуміють та відчувають інтереси зображеної особи, аніж

№ 803 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=236026.

[1] *Арутюнян Г.* Право на лицо // Домашний адвокат. — 2007. — № 4. — С. 12.

[2] *Красавчикова Л. О.* Вказ. дис. — С. 430–432.

[3] *Микрюков В. А.* Субъектно-временные пределы охраны изображения гражданина // Юрист. — 2013. — № 4. — С. 3–8.

[4] *Микрюков В. А.* О форме согласия гражданина на обнародование и дальнейшее использование его изображения // Законодательство и экономика. — 2013. — № 2. — С. 42–46.

родичі; в особи не завжди можуть бути родичі; викликає непорозуміння хто саме з родичів буде здійснювати представництво інтересів померлої особи та розпоряджатися її правом на власне зображення. Наведені аргументи мають у собі проблематику, що також підлягає вирішенню.

По-друге, при тлумаченні положень ст. 308 ЦК України висловлюються протилежні думки щодо необхідності отримання одностайної згоди усіх родичів чи згоди хоча б однієї особи з переліку, визначеного законом.

Деякі вчені висловлюють позицію про необхідність отримання одностайної згоди усіх родичів. На погляд М. І. Нікітиної, І. А. Грінгольца, потрібна одностайна згода всіх цих рідних покійного, незалежно від їх права на спадщину. Якщо зображена особа надала автору твору необмежене право на публікацію свого портрета, то такий дозвіл не може бути відкликаний близькими цієї особи після її смерті[1]. На випадок недосягнення такої згоди, як звертає увагу В. А. Мікрюков, необхідно наділити суд правом з урахуванням конкретних обставин справи вирішити питання про можливість оприлюднення, способи і межі використання спірного зображення[2]. Заслуговує на увагу міркування, що при виникненні розбіжності між названими правонаступниками зображеного потрібно надавати негативній волі кожного вирішального значення, а не виходити з принципу більшості голосів[3].

Уявляється доцільним підтримати запропоновану позицію, адже зазначена норма законодавства виключить можливість для зловживань з боку родичів (наприклад, надання дозволу одним з них та відкликання через певний час дозволу іншим, одночасного надання дозволу на виключній основі різним особам тощо). Викладене свідчить про доцільність більш чіткого визначення кола родичів та замість наділення правом узгоджувати публічний показ, відтворення, розповсюдження дітей, вдови (вдівця), а якщо їх немає, — батьків, братів та сестер запропонувати наділення можливістю узгоджувати питання лише особами, які є спадкоємцями зображеної особи або спеціально наділені таким повноваженням за життя особи.

По-третє, у чинному законодавстві не вирішено питання про забезпечення захисту права фізичної особи на зображення після її смерті в разі відсутності вповноваженої особи чи її відмови здійснювати представництво інтересів особи після її смерті.

[1] *Никитина М. И.* Вказ. пр. — С. 69–70.

[2] *Микрюков В. А.* Субъектно-временные пределы охраны изображения гражданина. — С. 3–8.

[3] *Толстой Ю. К.* Охрана личных прав граждан, не связанных с имущественными правами // Гражданскоправовая охрана интересов личности / [О. С. Иоффе и др.] ; отв. ред. Б. Б. Черепахин. — Москва : Юрид. лит., 1969. — С. 68.

На жаль, чинне цивільне законодавство не дає відповіді на питання, що робити, якщо немає в кого отримати дозвіл на використання зображення. Необхідно внести уточнення в статтю, чітко встановивши дозвіл або заборону на використання зображень осіб за відсутності можливості отримання згоди на таке використання. У науковій літературі звертають увагу, що заборона в цій ситуації буде не найкращим вибором. Проте необхідно дотримуватися деяких моральних аспектів при встановленні дозволу і заборонити використання таких зображень у карикатурному або негативному вигляді[1]. Зазначена позиція має спірний характер.

Е. П. Гаврилов вважає, що в разі відсутності зазначених осіб або їх смерті право на зображення, втілене на матеріальному носії, припиняється[2], а отже їхня згода для використання зображення не потрібна[3]. На випадок відсутності таких вказівок або відмови призначеної особи від виконання відповідних повноважень слід передбачити право спадкоємців зображеного і будь-яких інших зацікавлених осіб захищати таємницю, цілісність і належне сприйняття образу зображеної особи[4]. На думку Є. В. Гаврилова, мертва людина не є суб'єктом правовідносин, а ідея існування «безсуб'єктивних» суб'єктивних прав із самого початку приречена на провал, оскільки без суб'єкта права немає суб'єктивних прав. Автор вважає, що «феномен переживання» нематеріальних благ, особистих немайнових прав і «правила інтересу» з приводу них необхідно пов'язувати з такою правовою категорією, як «добра пам'ять про особу після її смерті»[5]. Для вирішення зазначеного питання він пропонує закріпити поняття *«добра пам'ять про померлу особу»* та право на її захист. Добра пам'ять про померлу людину — це нематеріальне благо живої особи (позитивні морально-етичні та суспільно-соціальні якості) — суб'єкта права (що в законодавстві іменується іншою (зацікавленою) особою), якому дорога добра пам'ять про померлого (зокрема, члени сім'ї, родичі, спадкоємці, друзі, колеги по роботі тощо) та який зацікавлений захищати добру пам'ять особи після її смерті. Відповідно, зацікавлена особа має свій власний інтерес стосовно захисту доброї пам'яті, бо людина, яка померла, не може постраждати внаслідок того, що належні їй нематеріальні блага були порушені[6].

[1] *Сошников П. Ю.* Отдельные аспекты правовой охраны изображения гражданина // Российское законодательство: современное состояние и перспективы развития : материалы 14-й межрегион. науч. студен. конф. с междунар. участием (Вологда, 22–23 апр. 2012 г.). — Вологда, 2012. — С. 55.

[2] *Гаврилов Э. П.* Великая российская реформа права... — С. 9.

[3] *Пилипенко В. Д.* Вказ. ст. — С. 425; *Горнев Р. В.* Гражданско-правовая охрана права гражданина на собственное изображение [Електронний ресурс] // Материалы Международного молодежного научного форума «ЛОМОНОСОВ-2010» / отв. ред.: И. А. Алешковский [и др.]. — Москва, 2010. — 1 электрон. опт. диск (CD-ROM); 12 см.

[4] *Микрюков В. А.* Субъектно-временные пределы охраны... — С. 3–8.

[5] *Гаврилов Е. В.* Добрая память об умершем человеке... — С. 40.

[6] *Гаврилов Е. В.* О необходимости закрепления норм о защите памяти об умершем в гражданском законодательстве Российской Федерации, Республики Беларусь и Украины // Матеріали І Міжнародної науково-практичної конференції «Малиновські читання», м. Острог, 16–17 листоп. 2012 р. — Острог, 2012. — С. 118–121.

З зазначеною пропозицією можна погодитися лише частково, в частині наділення можливістю будь-якої зацікавленої особи захищати «добру пам'ять» про померлу особу.

Враховуючи, що подібні випадки не є поодинокими, цілком логічним є підтримання даної пропозиції.

Другим питанням є вдосконалення умов здійснення окремих правомочностей — складових права на зображення людини після її смерті.

По-перше, потребують уточнення умови обнародування твору із зображенням людини після її смерті. Незважаючи на те, що норми цивільного законодавства, що забезпечують охорону права фізичної особи на власне зображення, мають самостійне значення та не визначають залежність правової охорони зображення фізичної особи від охорони авторських прав на об'єкт творчості, в якому втілено зображення, необхідно дослідити умови правомірності оприлюднення твору із зображенням людини. При розгляді даної ситуації можуть мати місце випадки, коли твір було обнародувано за життя зображеної на ньому особи та після смерті особи.

Деякі автори звертають увагу на можливість обнародування твору після його переходу в суспільне надбання. У такому випадку також звертають увагу на наявність згоди померлої особи, висловленої за час життя, або на наявність згоди родичів[1]. Якщо ж до переходу необнародуваного твору в суспільне надбання згода зображеної особи або інших осіб не отримувалася (при цьому не існує зафіксована у письмовій формі заборона зображеної особи або інших родичів на обнародування), а до моменту переходу в суспільне надбання всі зазначені особи відсутні, то після переходу твору в суспільне надбання Н. Кудряшова пропонує вважати обнародування зображення фізичної особи допустимим[2]. Аналогічну позицію висловлює О. М. Ерделевський[3]. Дане положення потребує відображення в чинному цивільному законодавстві.

По-друге, потребують уточнення умови використання зображення людини після її смерті.

Як звертає увагу М. М. Малеїна, особа може заборонити або дозволити публікацію, відтворення, поширення власного зображення на випадок своєї смерті певним особам і на певний термін. Для усунення сумнівів у істинній волі зображеного бажано внести

[1] *Крупянко А. С.* О некоторых аспектах охраны изображения граждан // Сборник материалов научных конференций памяти Н. И. Овчинникова (Овчинниковские чтения). — Владивосток, 2012. — С. 32.

[2] *Кудряшова Н.* Вказ. ст. — С. 128.

[3] *Эрделевский А.* Тайна внешнего облика. — С. 5.

в законодавство положення про те, що волевиявлення відносно власного зображення після смерті оформляється письмово[1].

У зв'язку з визначенням безстроковості дії цього права слід розмежувати випадки, коли необхідно отримувати згоду в родичів особи після її смерті на використання твору із зображенням особи та коли можливе вільне використання твору із зображенням людини. При вирішенні цього питання передусім слід визначити мету, з якою відбувається використання твору. Якщо з комерційною метою, то, безперечно, у спадкоємців необхідно отримувати дозвіл на використання зображення особи. В іншому випадку, коли основною метою використання не є отримання прибутку, дозвіл не вимагається. Як і для об'єктів авторського права, у цивільному законодавстві України необхідно визначити перелік випадків, коли можливе вільне використання зображення людини, зафіксованого у фотографіях та інших художніх творах.

В Україні одна зі справ про використання фотографії із зображенням людини після її смерті стосувалася незаконних дій однієї з ритуальних служб, що використали фото людини (після її смерті) як рекламу. *Позивачка звернулася до суду з позовом про захист честі, гідності, ділової репутації, відшкодування моральної шкоди, в обґрунтування якого зазначила, що 02.10.2004 р. помер її чоловік. У вересні 2005 р. позивачка звернулася до відповідача щодо виготовлення фототаблички із зображенням її покійного чоловіка для розміщення її на могилі останнього. У серпні 2006 р. від працівників КБ «Південне» вона дізналась, що фото її чоловіка розміщено на рекламному стенді в бюро ритуальних послуг «Едельвейс» у приміщенні ритуальної служби. Ці звістки спричинили короткочасний розлад її здоров'я. Позивачка просила суд стягнути з відповідача завдану їй моральну шкоду в розмірі 25 000 грн та просила також зобов'язати відповідача розмістити в одному із номерів газети об'яву з вибаченням. При визначенні розміру моральної шкоди суд врахував ступінь та тривалість моральних страждань і прийняв рішення про стягнення моральної шкоди в розмірі лише 1000 грн, адже розміщення відповідачем на рекламних стендах фототабличок із зображенням покійного чоловіка позивачки не можна вважати поширенням інформації, що принижує честь, гідність та ділову репутацію останньої. Доказів погіршення її авторитету та ділової репутації серед співробітників у КБ «Південне» позивачкою в судовому засіданні не надано*[2].

Отже, при розгляді даної справи було встановлено факт незаконності використання фотографії із зображенням людини після її смерті.

[1] *Малеина М. Н.* Вказ. дис. — С. 214–231.

[2] *Рішення* Кіровського районного суду м. Дніпропетровська від 24.12.2009 р. по справі № 2-214/2009 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/7479795.

Найбільший інтерес у несумлінних підприємців все ж таки викликає незаконне використання фотографій із зображенням «публічних» осіб після їх смерті на товарах, у рекламі продукції, що дозволяє отримувати додатковий прибуток із продажу товарів завдяки популярності та підвищеного інтересу до певної «публічної» особи. Одним із найчастіших є використання зображень при виготовленні сувенірної продукції. Обов'язковою умовою такого використання зображення і можливості подальшого розповсюдження подібного роду продукції є отримання згоди людини, зображеної на фотографії. В іноземних країнах поширені ліцензії на право комерційного використання зображення, наявність яких свідчить про згоду особи на використання її зображення з комерційною метою, тобто про потенційне схвалення тих товарів або послуг, для яких використовуватиметься зображення. Разом із цим часто попит на сувенірну продукцію з «обличчям зірки» зростає після смерті знаменитості, коли ще більше може підвищуватися суспільний інтерес, що обумовлюється, наприклад, раптовою смертю або якими-небудь загадковими явищами, пов'язаними зі смертю «зірки». Нерідко використання фотографій знаменитостей після їх смерті може збагатити не тільки самих правовласників, але й декілька поколінь правовласника на сотні тисяч доларів.

У світовій судовій практиці відомо багато спорів, пов'язаних із вирішенням питань про незаконне використання зображень знаменитих осіб.

У деяких випадках було встановлено не тільки порушення права на використання зображення особи після її смерті, але й порушення авторських прав. Так, вдова актора і режисера Ролана Бикова Олена Санаєва подала позов із вимогою вилучити з продажу і знищити три тисячі екземплярів контрафактного тиражу книги про свого чоловіка «Найдобріший Бармалей Ролан Биков», випущеної московським видавництвом «А.П.Б.» без узгодження зі спадкоємцями, а також відшкодувати їй збитки в розмірі 500 тис. рублів. Видавництво «А.П.Б.» грубо «передрало» чужі статті і фотографії, використавши авторський текст позивача, а також фотографії, шість років тому опубліковані в книзі-альбомі «Жизнь на вырост»[1].

У зарубіжних країнах із недавніх часів практикують встановлення спеціального режиму використання фотографій знаменитих осіб із метою запобігання несанкціонованому використанню їх образів у комерційних цілях. Це пояснюється підвищеним інтересом із боку комерсантів та інших осіб до можливості використання зображень у комерційних цілях і отримання незаконних доходів.

[1] *Елена* Санаева подала в суд из-за книги «Самый добрый Бармалей Ролан Быков» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0007768 [14.12.2005; 14:35].

Прикладом є Каліфорнія, де в 2007 р. губернатор Арнольд Шварценеггер підписав закон номер 771, відомий як «Закон про мертвих знаменитостей» («Dead Celebrities Bill»)[1]. Цей акт захищає права спадкоємців покійних кінозірок, музикантів, спортсменів та інших відомих осіб на комерційне використання їх зображень. Закон, завдяки якому знаменитості могли залишити права на використання свого імені та зображення як спадщину, хотіли прийняти в США ще в 1984 р. Проте тоді під дію закону підпадали лише ті відомі особи, які померли після його прийняття. Упродовж тривалого часу Американська гільдія кіноакторів (SAG), а також власники компанії Marilyn Monroe LLC прагнули, щоб під дію закону підпадали й ті зірки, які померли до його прийняття. На думку адвокатів, прийняття «Dead Celebrities Bill» лише в Каліфорнії не вирішує всіх проблем і необхідно прийняти подібний закон в штаті Нью-Йорк, оскільки безліч письменників і театральних акторів офіційно зареєстровані саме там, а на території Каліфорнії володіють нерухомістю і не підпадають під дію закону[2]. Цивільний кодекс Каліфорнії (§ 990)[3], починаючи з січня 1985 р., різко змінює характер права, зробивши можливим його переуступку та перехід у спадок.

При цьому слід звернути увагу на те, що знамениті особи не можуть заборонити використання свого імені чи іміджу в газетах, журналах та інших публікаціях, а також у кіно, на радіо та телебаченні, оскільки вважається, що це може призвести до обмеження свободи слова[4].

Особливу зацікавленість в прийнятті «Dead Celebrities Bill» виявила Гільдія кіноакторів (SAG) і спадкоємиця Мерілін Монро — Анна Старсберг. До останньої права на комерційне використання фотографій Монро перейшли від чоловіка, театрального педагога Страсберга. Анна Страсберг очолює компанію Marilyn Monroe LLC і вже декілька років намагається отримати юридичне обґрунтування права використовувати зображення Монро[5]. Спадщина, залишена нею сім'ї Страсберга, викладачу в Actor's studio,

[1] *An act* to amend Section 3344.1 of the Civil Code, relating to deceased personalities : Senate Bill 771, October 10, 2007, California.

[2] *Арнольд* Шварценеггер подписал «Закон о умерших знаменитостях» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.vsesmi.ru/news/1150930/2160496 [24.10.2007; 14:26].

[3] *The Civil* Code of the State of California, 1872 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://leginfo.legislature.ca.gov/faces/codesTOCSelected.xhtml?tocCode=CIV&tocTitle=+Civil+Code+-+CIV.

[4] *Кравец Л. Г.* Охрана и использование имен и имиджей в британской торговле : дайджест // Патентное дело. Дайджест российской и зарубежной прессы. — 2000. — № 7. — С. 15. — Дайдж. на ст.: Abell M., Tlliot A. Protecting and exploiting names and images on merchandise in the UK // TW. — 2000. — № 124. — P. 30–32.

[5] *В Калифорнии* защитили права мертвых знаменитостей [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.lenta.ru/news/2007/10/24/deadceleb/ [25.10.2007].

принесла більше 30 млн доларів компанії Mmllc, за рахунок прав на все, що стосується померлої актриси: це сувеніри, фотографії, аксесуари тощо.

Але рішенням окружного суду Лос-Анджелеса, прийнятим в 2008 р., за позовом спадкоємців фотографів, яким віддавала перевагу актриса, що сподівалися одержати права на її образ, суддя прийняла таке рішення: на момент смерті Монро проживала в Нью-Йорку, а не в Голівуді, в Каліфорнії. Це ключова відмінність, оскільки згідно з нью-йоркськими законами права знаменитостей перестають діяти після їх смерті. У Каліфорнії, навпаки, вони передаються спадкоємцям. Суддя довела, що актриса платила податки в Нью-Йорку, а не в Лос-Анджелесі; її покоївка свідчила про те, що Монро називала «домом» свою нью-йоркську квартиру; за словами адвоката, вона знімала одну квартиру в Голівуді тільки тому, що терпіти не могла готелі. Дані обставини дали підставу визнати, що до спадщини Монро не застосовується законодавство штату Каліфорнія[1].

Право на використання імені особи, голосу, підпису, зображення та її подоби з комерційною метою після її смерті лише зі згоди її спадкоємців отримало нормативне закріплення через право на гласність у Цивільному кодексі штату Каліфорнія[2], а також у спеціальному нормативному акті — Законі штату Каліфорнія «Про права знаменитостей» від 1985 р. (Celebrities Rights Act).

Стаття 3344.1 Цивільного кодексу штату Каліфорнія до 2007 р. регулювала відносини, що виникали щодо прав *post mortem* відомих осіб, однак згодом законодавець вніс зміни, встановивши, що така норма регулює відносини щодо будь-якої померлої особи. Строк, протягом якого спадкоємці мають право на вищезгадані права, становить 70 років.

Згодом подібні норми було прийнято на законодавчому рівні ще 12 штатами США. Прийняттю цих нормативних актів передувала судова справа Бела Лугоші проти «Юніверсал Пікчерз» (Bela Lugosi vs. Universal Pictures). Спадкоємці відомого актора Б. Лугоші, який зіграв головну роль у фільмі «Дракула» 1931 р., позивалися до кінокомпанії «Юніверсал Пікчерз» про незаконне використання особистих немайнових прав актора. Судовий розгляд справи тривав з 1966 до 1979 р. до тих пір, доки Верховний суд штату Каліфорнія не виніс рішення на користь відповідача, яким фактично було започатковано велику дискусію в юридичних колах щодо доцільності захисту особистих немайнових прав померлих ві-

[1] *Судья* лишил наследников прав на фотографии Мэрилин Монро [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0013863 [01.04.2008].

[2] *The Civil* Code of the State of California, 1872 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://leginfo.legislature.ca.gov/faces/codesTOCSelected.xhtml?tocCode=CIV&tocTitle=+Civil+Code+-+CIV.

домих осіб на законодавчому рівні шляхом імплементації концепції захисту особистих немайнових прав відомих осіб *post mortem*[1].

Отже, слід звернути увагу на неузгодженість положень законів навіть у межах декількох штатів, що створює спірні ситуації в застосуванні законодавства при вирішенні конфліктів щодо знаменитостей, що проживали протягом свого життя на території декількох штатів.

Відносно іншої зірки — Майкла Джексона, після його раптової смерті Верховним судом Каліфорнії в 2009 р. було прийнято рішення про надання дозволу на виготовлення і продаж товарів із його зображенням, незважаючи на заперечення матері знаменитого співака Кетрін Джексон. При розгляді справи суддя Майкл Беклофф залишив у силі контракт на виготовлення подібної продукції, укладений між компанією Bravado International Group і тимчасовими керівниками майном померлого співака. Передбачається, що основними предметами виробництва, на яких зосередиться Bravado, стане одяг із зображеннями «короля поп-музики»[2].

У науковій літературі висловлюється й зовсім інша позиція щодо знаменитих людей, яка полягає у тому, що репутація померлих знаменитостей заслуговує охорони не в більшому ступені, ніж пересічних фізичних осіб. Як аргументи наводяться такі доводи. По-перше, якщо особи набувають популярності завдяки участі суспільства, то суспільство має право користуватися плодами своєї споглядальної діяльності навіть після їх смерті, тобто якщо самі особи створюють кумирів, то вони «мають право володіти ними». По-друге, права померлих осіб не захищені від недобросовісного використання (так званої «диснейфікації»). Оскільки такі дії попередити неможливо, потрібно обмежити їх масштаби, відмовившись продовжувати строк охорони їх прав. Тим більше що про знаменитих осіб рано чи пізно забувають. Враховуючи це, справедливим було б покласти край цієї монополізації, вирвати кумирів з рук приватних власників і повернути їх прихильникам, адже суспільне надбання включає відомі імена, образи, факти, інформацію, здобутки[3].

Цей підхід відображено у законодавстві Великобританії. Питання про встановлення спеціального режиму правової охорони від неправомірного використання імен та іміджу знаменитостей

[1] *Майданик Л.* Право на використання імені відомої особи post mortem: поняття, природа, законодавче регулювання в Україні та за кордоном // Теорія і практика інтелектуальної власності. — 2013. — № 4. — С. 74–79.

[2] *Суд* разрешил продавать товары с изображением М. Джексона [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0018317 [19.08.2009].

[3] *Кравец Л. Г.* Вторая жизнь знаменитостей : дайджест 98.-11-12.10 // Патентное дело. Дайджест российской и зарубежной прессы. — 1998. — № 11–12. — С. 29–30. — Дайдж. на ст.: Fhillips J. Life after death EIPR. — 1998. — Vol. 20, N 6. — P. 201–203.

обговорювалося неодноразово. Пропонувалося обмежити права особи на певний строк після смерті знаменитості, як це прийнято в авторському праві. Але вказані пропозиції ще в 1977 р. не були підтримані законодавцем[1].

Безумовно, досвід зарубіжних країн є цікавим для вітчизняного законодавства та частково може бути врахований при вдосконаленні положень ст. ст. 307, 308 ЦК України.

При розгляді кола проблем, що виникають при охороні права на зображення фізичної особи після її смерті, вважаємо за доцільне розробку окремого нормативного акта про охорону права фізичної особи на власне зображення, зокрема знаменитостей, або внесення змін у ст. 308 ЦК України. При цьому слід звернути увагу на таке.

По-перше, доцільно розширити коло суб'єктів, уповноважених на охорону права на зображення, крім тих, що визначені законом, та надати можливість призначати таку особу заповідальним розпорядженням.

По-друге, уточнити, що для використання зображення особи після її смерті необхідно отримати одностайну згоду всіх родичів особи — спадкоємців або осіб, уповноважених здійснювати право фізичної особи на власне зображення.

По-третє, правом на захист зображення людини (що не включає право надання дозволу на використання) необхідно наділити й інших осіб, що не належать до кола родини, але зацікавлені в охороні доброї пам'яті про померлу особу.

Об'єкт права фізичної особи на власне зображення. Наступним питанням, що потребує вирішення, є визначення об'єкта права фізичної особи на власне зображення. З урахуванням специфіки здійснення права фізичної особи на власне зображення уявляється можливим охарактеризувати об'єкт права таким чином. З формулювання назви права випливає, що об'єктом є безперечно «власне зображення» людини, якій належить право. Аналіз матеріалів правозастосовчої практики, цивільного законодавства України та деяких зарубіжних країн дозволяє до об'єкта права на власне зображення також відносити зображення й інших осіб, зокрема зображення ембріонів (як частини організму вагітної жінки), неповнолітніх осіб та осіб після їх смерті, відповідно до наданого ними за життя доручення або внаслідок перебування з ними у родинних зв'язках.

Отже, незважаючи на усталене поняття право на «*власне* зображення», фактично здійснення цього права фізичними особами відбувається щодо зображень інших осіб.

Для чіткого визначення зображення людини як об'єкта правової охорони слід уточнити питання про коло об'єктів, у яких може

[1] *Кравец Л. Г.* Охрана и использование имен и имиджей... — С. 16.

втілюватися зображення. У науковій літературі тривали дискусії щодо можливості визначення форм об'єктивізації, на які поширюються відповідні норми цивільного законодавства про охорону прав та інтересів зображеної людини. Тому доцільно зупинитися на розгляді концептуальних поглядів щодо можливості визнання цього права в залежності від виду форми об'єктивізації зображення людини. Слід звернути увагу, що історично не на кожну з зазначених форм об'єктивізації зображення поширювалася дія статті цивільного законодавства, яка передбачала охорону інтересів особи, зображеної на художньому творі.

Дослідження наукової літератури дозволяє виділити такі **доктринальні підходи до предмета** (форми об'єктивізації) **втілення об'єкта** (зображення людини) **права фізичної особи на власне зображення**.

Перший — консервативний підхід до визначення об'єкта втілення зображення людини полягає в тому, що право на власне зображення визнається (виходячи з «букви закону») тільки щодо творів образотворчого мистецтва.

В юридичній літературі неважко виявити досить значні відмінності в поглядах при вирішенні питання про віднесення до таких творів фотографії. Так, в коментарі до цивільного кодексу вказувалося, що право на зображення визнане лише у зв'язку з творами образотворчого мистецтва; воно не діє, наприклад, відносно фотографій, кінофільмів, телепередач[1]. В. Л. Суховерхий не відносить до творів образотворчого мистецтва наукову, документальну, хронікальну фотографію[2].

Безперечно, даний підхід є застарілим, відображає вузьке розуміння визначення об'єкта втілення зображення та не відповідає сучасним реаліям оборотоздатності різноманітних форм об'єктивізації зображення людини.

Другий — класичний підхід до визначення об'єкта втілення зображення людини полягає в тому, що право на власне зображення визнається щодо творів образотворчого мистецтва, результатів фото-, відео-, кіно-, телезйомки.

В юридичній літературі велися тривалі дискусії про віднесення до творів образотворчого мистецтва фотографій, а також про необхідність захисту відповідного права особи, зафіксованої в кіно-, або телефільмі проти її волі[3]. До змісту права на власне зображення, на погляд Ш. Тагайназарова, належить і фотозображення, зображення в кінострічці, телефільмі і т. ін.[4] Тому доцільною є пропозиція про розширення охорони права на зображення[1]. Аналогічної думки дотримуються З. В. Ромовська[2], О. С. Йоффе[3].

Л. О. Красавчикова вважала, що в питанні про віднесення фотографії до одного з видів образотворчого мистецтва має бути досягнута певна єдність поглядів, оскільки очевидний, з одного боку, неюридичний характер такої дискусії, а з іншого — без чіткої відповіді на це питання стає неможливим правильне застосування норм цивільного законодавства (тобто діяльність суто правова). Дійсно, якщо фотографія не відноситься до образотворчого мистецтва, то, відповідно до буквального тлумачення, отримувати згоду зафіксованої на ній особи на публікацію роботи немає жодної потреби. При іншому ж підході подібні дії будуть вважатися порушенням права особи на власне зображення. Вважається, що на сьогодні є всі підстави для віднесення фотографії до одного з видів образотворчого мистецтва[4].

Ю. К. Толстой[5] навів два досить вагомих аргументи на користь розповсюдження правила про охорону зображення людини на фотографії й інші твори:

— по-перше, образотворче мистецтво включає і фотографії, зрозуміло, при дотриманні основної вимоги, що пред'являється до об'єкта авторського права, — наявність творчості;

— по-друге, право на власне зображення розповсюджується на будь-яке зображення, навіть те, що не є об'єктом авторського права[6].

Перелік засобів зображення в законі не може бути вичерпним. З розвитком техніки передбачити заздалегідь усі можливі засоби передачі зображення щонайменше дуже складно[7].

Віднесення до числа творів образотворчого мистецтва художніх фотографій не викликає сумніву. Проте приналежність до такого роду творів кінофільмів, телефільмів, телепередач, а тим більше документальних літературно-художніх творів, нарисів тощо Л. О. Красавчикова вважає невиправданим кроком. Кіно і телебачення є самостійними видами мистецтва, а кінофільми, телефільми, телепередачі (у даному аспекті) — своєрідними формами публікації, відтворення і поширення зорової інформації, відповідно, мальовнича картина (так само як і інший твір образотворчого мистецтва) «німа»; вона говорить лише мовою художнього образу.

---

[1] *Научно-практический* комментарий к ГК РСФСР / [Б. С. Антимонов и др.] ; под ред. Е. А. Флейшиц. — Москва, 1966. — С. 586.

[2] *Суховерхий В. Л.* Личные неимущественные права граждан в советском гражданском праве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / В. Л. Суховерхий. — Свердловск, 1970. — С. 13.

[3] *Красавчикова Л. О.* Личная жизнь под охраной закона. — С. 95.

[4] *Тагайназаров Ш.* Проблемы гражданско-правового регулирования личных неимущественных прав граждан : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Тагайназаров Шариф. — Ташкент, 1993. — С. 41–42.

[1] *Жакенов В. А.* Вказ. дис. — С. 163–165.

[2] *Ромовская З. В.* Вказ. автореф. дис. — С. 22.

[3] *Иоффе О. С.* Основы авторского права. Авторское, изобретательское право, право на открытие : учеб. пособие / О. С. Йоффе. — Москва : Знание, 1969. — С. 30.

[4] *Красавчикова Л. О.* Авторское право и право гражданина... — С. 85.

[5] *Толстой Ю. К.* Охрана личных прав граждан... — С. 69.

[6] *Никитина М. И.* Вказ. пр. — С. 69–70.

[7] *Красавчикова Л. О.* Вказ. дис. — С. 430–432.

Що ж до кінокартин (телефільмів, телепередач), то вони доносять до глядача не лише те, що відображає екран, але й доповнюють кадри коментарями, в яких може бути надане найрізноманітніше (адекватне або неточне) тлумачення кіно-, телезображення. У зв'язку з тим, що вірогідність відхилення створеного образу від оригіналу (як це не парадоксально) в кінотворах, телефільмах і телепередачах порівняно з творами образотворчого мистецтва значно вища, варто було б спеціально (прямо) обумовити в законі, що на демонстрацію вказаних фільмів і проведення телепередач поширюються вимоги цивільного законодавства[1].

Незважаючи на розширення кола об'єктів, у яких може втілюватися зображення людини, зазначений підхід також не є досконалим.

Третій — реформаторський (прогресивний) підхід до визначення об'єкта втілення зображення людини, полягає в тому, що право на власне зображення визнається за будь-якими формами об'єктивізації зображення людини.

Як звертає увагу В. А. Бєлов, зображення особи може бути використане у відео-, теле-, кінофільмах і передачах, фотографіях, голограмах та іншими способами, що не відносяться до творів образотворчого мистецтва. Наприклад, у творах скульптури, веб-графіки, фото- і кінематографії, голограмах, а також у творах виконавського мистецтва (пародіях), при виготовлені воскових фігур, манекенів, а також ляльок та інших іграшок (наприклад, матрьошок), які зображують особу, при передачі до ефіру, по кабелю або засобам телекомунікаційного зв'язку. Не виключено, що в майбутньому з'являться й інші (нові) способи копіювання і відтворення індивідуального вигляду людей і його окремих елементів, результати якого також мають бути віднесені до числа зображень особи та стати об'єктом права на зображення[2]. На думку А. С. Солкіної, твори, отримані шляхом відтворення іншого об'єкта авторського права в цифровій або натуральній формі (наприклад, за допомогою тривимірного принтера), не містять творчої складової[3].

М. М. Малеїна звертає увагу на те, що розвивається виробництво ляльок з виглядом кінозірок, манекенниць. Зображення використовуються також на листівках, плакатах, пакетах, сумках, значках, одязі. У зв'язку з цим правильніше сформулювати в законі положення про те, що охороні підлягають інтереси особи, чиє зображення використовується без її згоди будь-якими способами на матеріальному носії і при прямій передачі (телепередача в ефір)[4].

[1] *Красавчикова Л. О.* Право гражданина на собственное изображение. — С. 100.
[2] *Белов В. А.* Занимательная цивилистика. — С. 15–19.
[3] *Солкина А. С.* Проблема определения творческой составляющей в фотографиях и произведениях, полученных аналогичными способами // Сборник научных трудов кафедры авторского права, смежных прав и частноправовых дисциплин. — Москва, 2014. — Вып. 1. — С. 192.
[4] *Малеина М. Н.* Вказ. дис. — С. 214–231.

У чинному законодавстві, як вірно зазначає О. М. Ерделевський, розширена сфера об'єктів, у яких може бути втілено зображення особи, що охороняється цією нормою[1]. Варто погодитися з В. Д. Пилипенко у тому, що подібний підхід абсолютно обґрунтований, оскільки, з одного боку, передбачати усі можливі види матеріальних об'єктів — «носіїв» зображення навряд чи можливо, а з іншого — застосування обмеженого списку автоматично спричинить зменшення юридичних гарантій наданого права, оскільки велика вірогідність того, що цей конкретний об'єкт не буде включений у перелік[2]. Викладене обумовлює підтримку позиції А. К. Капишевої[3] щодо доцільності вироблення такого визначення поняття «зображення», яке буде загальним та можливе до застосування до усіх об'єктів, у тому числі тих, які можуть виникнути у майбутньому.

Представлений третій підхід відповідає сучасним реаліям. Перелік форм об'єктивізації зображення людини, які можуть перебувати у цивільному обороті, є відкритим та не має вичерпного характеру.

Наступною проблемою, що викликає спори серед науковців, є проблема визнання за людиною права на власне зображення на вихідних носіях зображення (наприклад, негативи, вихідні фотофайли тощо). Потенційний конфлікт інтересів фотографа та зображеної особи протягом багатьох років виносить на перший план проблему визначення належності прав на негатив як первинну форму фіксації зображення особи. З виникненням перших фотографічних пристроїв фотограф багато зусиль витрачав на етапі обробки та створення фотографії, тому йому невигідним було визнання прав на негатив за зображеною особою, адже у такому випадку він не отримував винагороду за кожний фотографічний відбиток. З вдосконаленням технологій фотографування ситуація дещо змінилася, а сьогодні вже зображена особа зацікавлена у тому, щоб негатив (вихідний цифровий файл) з її невідредагованим зображенням не отримав загальний доступ та не став предметом зловживань фотографа, тому зазначене питання потребує вирішення на законодавчому рівні.

У науковій літературі, на жаль, залишалося поза увагою питання про поширення **охорони права фізичної особи на власне зображення, відносно первинно отриманого зображення (так звані негативи, вихідні файли тощо) чи після остаточної обробки (постпродакшн)**

[1] *Эрделевский А.* Тайна внешнего облика. — С. 11–15.
[2] *Пилипенко В. Д.* Вказ. ст. — С. 423–424.
[3] *Капышева А. К.* Сравнительный анализ законодательных норм Республики Казахстан и Российской Федерации о праве на собственное изображение // Современная юриспруденция: тенденции развития : материалы междунар. заоч. науч.-практ. конф. (3 окт. 2011 г.). — Новосибирск, 2011. — С. 27–33.

матеріальних носіїв з зображенням людини, тобто чи поширюється право на власне зображення на вихідні або фінальні матеріали.

Перша група дослідників вважала, що з моменту отримання негативу виникають авторські права та діє право фізичної особи на власне зображення. У науковій літературі висловлювалася думка, що створення фотографічного знімка розділяється на два самостійні процеси: створення негативу і створення позитивів із цього негативу. Остаточним, готовим твором може бути визнаний тільки позитив. Визнати, що для автора негативу право ще не виникло, поки немає відбитку, було б найбільшою несправедливістю[1]. Відповідно до Закону Німеччини про захист фотографій від 10.01.1876 р. з питання отримання фотографій законодавець розрізняв два моменти: отримання негативу та отримання відбитків із цього негативу або дошки, яка була оброблена за допомогою нього. Закон гарантував захист прав автора саме з того моменту, коли автор отримував негатив. Навіть якщо автор не здійснює друк фотографій протягом п'яти років, то з їх завершенням на надруковані фотографії захист поширюватися не буде[2]. У літературі радянського періоду, крім остаточного позитивного знімка, негатив також визнавався об'єктом авторського права, оскільки йому притаманна об'єктивна форма, що дозволяє відтворювати результат творчої діяльності автора[3].

Уявляється доцільним підтримати викладене з таких причин. По-перше, негатив фото важливий як для фотографа-художника, котрий може не захотіти, щоб негатив до ретуші було обнародувано для загального доступу. Аналогічний інтерес присутній й у зображеної особи, тому за вихідним матеріалом слід визнавати як авторські права, так і права на власне зображення, здійснення яких повинно бути за взаємною згодою.

Інші, навпаки, вважали, що захист здійснюється не поетапно, а в цілому, після отримання фінальної фотографії. О. Пиленко вважав справедливим, незважаючи на наявність окремих процесів діяльності фотографа, захист фотографії не частинами, а в цілому, адже саме після здійснення ретуші (яка вимагає смаку та артистичного чуття) можливо відновити натуральний колір на фотознімку, який не завжди присутній на негативі[4]. Творчість автора знімка не закінчується негативом, тому *авторством* фотографа *слід вважати сукупність усіх робіт до отримання відбитку включно.* Отже, і дублікатом негативу слід вважати не точну копію з негативу, тобто його повторення, а негативну репродукцію з цілком закінченого знімка, в якому автор здійснив свою задачу з відтворення фотографічним шляхом об'єкта зйомки. Дослідник підтримує позицію, що

[1] *Записка* объ авторскомъ правѣ фотографа... — 1908. — С. 7–8.
[2] *Пиленко А.* Международныя литературныя конвенціи. — С. 166.
[3] *Чертков В. Л.* Вказ. пр. — С. 30–31.
[4] *Пиленко А.* Международныя литературныя конвенціи. — С. 481.

авторський негатив не є завершеною працею автора, його можна порівняти з не прокоректованим набором авторського твору. «Коректура» знімка досягається не стільки шляхом виправлення негативу, але й при наступному процесі — при отриманні з такого негативу, що потребує «коректури», позитивного відбитку. Негативна репродукція з такого «закінченого відбитку» і є тим єдиним «негативом» чи «дублікатом негативу»[1]. Науковці не могли однозначно відповісти на питання, чи є комбінація негативів новою фотографією, чи ні[2].

Іншим проблемним питанням було, як зазначає Ю. Г. Галай, питання *належності права власності на негатив*. Проблема полягає в такому: чи має право фотограф на негатив, якщо він не дозволяв відтворювати у пресі зображення якої-небудь особи, а клієнт дав згоду на це? Таке вирішення питання було неоднозначним. З одного боку, якщо допустити власність на негатив за фотографом і не дозволяти замовникові друкувати і розміщати своє зображення в ілюстрованих журналах, то це не принесе нікому жодної користі і негатив виявиться мертвим капіталом. З іншого боку, якщо замовник при укладенні договору з фотографом обумовив і право на негатив, то зазнає втрат фотограф, оскільки клієнт, не бажаючи платити великі гроші, що стягуються цією фірмою, замовлятиме фотографії в іншої фірми. Вийде так, що менш кваліфікований фотограф отримає перевагу[3].

М. В. Шимановський вважає, що негатив замовленого портрета чи знімка не складав власності фотографа, навіть якщо його цінність не була оплачена при замовленні. Негатив може бути знищений або за правилами майстерні збережений протягом певного часу. Негатив не складає власності замовника і, за бажанням фотографа, може бути знищений чи використаний як матеріал для виробництва; але застосування негативу для відтворення нових відбитків без дозволу або бажання чи замовлення замовника неможливо[4].

У радянські часи процес зберігання негативів чітко регламентувався. Усі установи та підприємства, кому б вони не належали, зобов'язували здати в Центральний архів усі негативи фотознімків і кінофільми, що відбивають суспільно-політичні явища і що мають історико-революційний інтерес, після закінчення п'ятирічного

[1] *Рейн Ѳ.* Вказ. пр. — С. 15–16.
[2] *Вторая* записка объ авторскомъ правѣ фотографа Государственной Думѣ отъ Русскихъ Фотографическихъ Сообществъ. — Санкт-Петербург : Типо-литогр. К. Л. Пентковскаго, 1908. — С. 6, 8.
[3] *Галай Ю. Г.* Проблема с охраной фотографической собственности в Российской империи второй половины XIX — начале XX столетия // Преступления против интеллектуальной собственности : материалы Междунар. науч.-практ. конф. (Нижний Новгород, 19–20 мая 2011 г.). — Нижний Новгород, 2011. — С. 102–113.
[4] *Фотографія* въ правѣ и правосудіи... — 1894. — С. 41.

терміну з дня виготовлення. Вищезгадані негативи включаються до складу єдиного державного архівного фонду[1].

Уявляється доцільним підтримати першу групу дослідників з зазначеного питання та поширювати право фізичної особи на власне зображення, авторське право на фотографії не тільки на фінальні відретушовані знімки, але й на вихідні матеріали в будь-якій формі. Адже після ретуші чи спеціальних програм, пов'язаних з обробкою фотографій, зображення людини може суттєво змінюватися, а одночасне порівняння матеріалів до й після обробки може бути невигідним як для автора, так і для зображеної особи.

Отже з врахуванням визначення поняття «зображення людини», наданого у попередньому розділі дослідження, можна зробити висновок, що об'єктом права фізичної особи на власне зображення є як власне зображення фізичної особи, так і зображення людини до її народження або після її смерті, з моменту об'єктивного втілення у будь-якій формі об'єктивізації, здатній перебувати у цивільному обороті. При цьому, якщо зображення втілюється в об'єкті авторського права, одночасно виникає й авторське право на твір, у якому втілюється зображення, а авторські права на твір здійснюються сумісно з правом фізичної особи на власне зображення.

* * *

На підставі проведеного аналізу доктринальних положень характеристики права фізичної особи на власне зображення можна зробити такі висновки щодо об'єкта, суб'єкта та змісту права фізичної особи на власне зображення.

1. По-перше, при дослідженні об'єкта права фізичної особи на власне зображення узагальнено доктринальні підходи щодо переліку форм об'єктивізації зображення, на які поширюється дія права фізичної особи на власне зображення, а саме:

— консервативний підхід полягає в тому, що право на власне зображення визнається (виходячи з «букви закону») тільки щодо творів образотворчого мистецтва;

— класичний підхід полягає в тому, що право на власне зображення визнається щодо творів образотворчого мистецтва, результатів фото-, відео-, кіно-, телезйомки;

— реформаторський (прогресивний) підхід полягає в тому, що право на власне зображення визнається за будь-якими формами об'єктивізації зовнішнього вигляду людини у вигляді зображення.

[1] *О передаче* Центральному архиву РСФСР негативов фотоснимков и кинофильмов, имеющих историко-революционный интерес [Електронний ресурс] : Декрет Совета народных комиссаров РСФСР от 04.02.1926 г. — Режим доступу: http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_2810.htm.

Підтримка реформаторського підходу обґрунтовує доцільність розширення термінології у сфері законодавчо визнаних форм об'єктивізації зображення закріпленням у цивільному законодавстві таких форм, як персонаж, двійник, карикатура, пародія, та інших з врахуванням притаманних їм особливостей.

2. По-друге, при дослідженні об'єкта права фізичної особи на власне зображення з врахуванням можливого конфлікту прав автора форми об'єктивізації зображення людини та зображеної особи щодо негативу (або вихідних цифрових файлів з зображенням) потребують поширення дії права фізичної особи на власне зображення як щодо форм об'єктивізації зображення, представлених у фінальних (відредагованих) матеріалах, так і щодо форми об'єктивізації вихідних матеріалів (невідредагованих цифрових файлів, негативів) з зображенням людини. Доцільно у договірному порядку визначати можливість обороту невідредагованих, вихідних форм об'єктивізації зображення людини з метою охорони інтересів як зображеної особи (адже невідредаговане зображення може виявляти недоліки шкіри тощо), так і автора форми об'єктивізації (адже сучасні технології дозволяють зміни зображення, зокрема його фон, суттєво).

3. Обґрунтування подвійної природи права фізичної особи на власне зображення дозволяє запропонувати таку конструкцію його змісту: так звані права на зображення (право дозволяти проведення фото-, кіно-, теле-, відеозйомок та створення інших форм об'єктивізації зображення людини за умови її власної участі (позування), за виключенням випадків, визначених законом; право на інформацію про зображену особу) та права з зображення (право на використання зображення, якщо інше не передбачено законом або договором; право дозволяти використання зображення, якщо інше не передбачено законом чи договором; право перешкоджати неправомірному використанню зображення, в тому числі забороняти таке використання, якщо інше не передбачено договором або законом; право на недоторканність зображення людини).

4. Обґрунтовано, що право на власне зображення виникає з моменту народження людини та діє безстроково. Закріплення безстроковості дії цього права обумовлено випадками неправомірного комерційного використання зображення людини, у деяких випадках навіть спотвореного. Численні приклади негідного використання зображення знаменитостей через довгі роки після їх смерті демонструють безкарність винновних осіб, що відбувається внаслідок різної тривалості строків дії права на зображення в різних країнах, нечіткості норм щодо використання зображень людей в рекламі, знаках для товарів та послуг і т. п. Паралельне закріплення в законодавстві критеріїв та підстав обмеження права на власне зображення (вільного використання зображення людини)

сприятиме забезпеченню прав авторів форм об'єктивізації і жодною мірою не обмежить право на свободу творчості.

5. Здійснення права фізичної особи на власне зображення полягає у вчиненні дій з надання згоди на створення форми об'єктивізації зображення, використання, надання дозволу на використання, перешкоджання неправомірному використанню у тому числі заборони такого використання форми об'єктивізації зображення людини, за виключенням випадків, встановлених законом. Спосіб здійснення права фізичної особи на власне зображення зумовлюється формою об'єктивізації зображення людини (твором, виконанням ролі тощо), може конкретизуватися у законодавстві та обиратися особою самостійно, з врахуванням специфіки виду форми об'єктивізації зображення людини.

6. Дуалізм зображення людини як об'єкта права завдяки втіленню інформації про зображену особу у форму об'єктивізації зумовлює виникнення різних за своєю природою інтересів та прав суб'єкта права на власне зображення та суб'єкта права на форму об'єктивізації зображення людини. Зв'язок права фізичної особи на власне зображення та права на форму об'єктивізації зображення особи свідчить про доцільність встановлення балансу інтересів завдяки спільності здійснення права зазначеними суб'єктами, якщо інше не передбачено договором між ними.

7. Залежно від кількості зображених осіб у формі об'єктивізації здійснення права фізичної особи може відбуватися самостійно або спільно (якщо на фотографії чи іншому художньому творі містяться зображення декількох осіб). Особливістю спільного здійснення права на власне зображення є погодження умов використання форми об'єктивізації зображення.

8. Здійснення права фізичної особи на власне зображення може відбуватися особисто або за допомогою представника (наприклад, коли йдеться про неповнолітніх осіб, недієздатних або про договірне представництво). Слід звернути увагу на доцільність спеціальних норм охорони права на власне зображення осіб з вадами зору, недієздатних, неповнолітніх та інших осіб, для яких загальновстановлений порядок повідомлення про здійснення їх зйомки може бути незрозумілим.

9. Після смерті людини її представниками може здійснюватися право на власне зображення. Аналіз законодавства України, досвіду правозастосування свідчить про доцільність розширення переліку осіб (що здійснюють право на власне зображення після смерті особи) іншими особами, аніж родичі, визначені ст. ст. 307, 308 ЦК України. Також доцільно уточнити необхідність отримання одностайної згоди родичів на використання форми об'єктивізації зображення особи після її смерті. Запропоновано замість кола родичів (дітей, вдови (вдівця), а якщо їх немає, — батьків, братів та сестер) закріпити у законодавстві коло осіб, які є спадкоємцями

зображеної особи, або осіб, які були спеціально наділені такими повноваженнями за життя зображеної особи. Реалії правозастосовчої практики свідчать про необхідність надання повноважень стороннім особам (у випадку відсутності спадкоємців або інших правоволодільців) здійснювати захист «доброї пам'яті про померлу особу» при неправомірному використанні її зображення.

10. Об'єктом права фізичної особи на власне зображення є як власне зображення фізичної особи, так і зображення іншої людини, з моменту об'єктивного втілення у будь-якій формі об'єктивізації, здатній перебувати у цивільному обороті. При цьому, якщо зображення втілюється в об'єкті авторського права, одночасно виникає й авторське право на твір, у якому втілюється зображення, а авторські права на твір здійснюються сумісно з правом фізичної особи на власне зображення.

Розділ 3

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВА ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ НА ВЛАСНЕ ЗОБРАЖЕННЯ

Визначення природи підходів до розуміння змісту права фізичної особи на власне зображення висуває на перший план проблему визначення особливостей здійснення права фізичної особи на власне зображення. Відносини, у сфері яких здійснюється право фізичної особи на власне зображення, характеризуються певною специфікою, що виокремлює їх з-поміж інших відносин, зокрема такими: сфера виникнення (відносини, пов'язані зі створенням та/або використанням зображення людини, втіленого у будь-якій формі об'єктивізації); урегульованість нормами цивільного законодавства, а також у певних випадках адміністративного, інформаційного, трудового, кримінального тощо; об'єкт (зображення як нематеріальне благо, втілене у формі об'єктивізації); суб'єктний склад, до якого належать як суб'єкти приватного права (зображувана особа, її представники, автор форми об'єктивізації, особа, зацікавлена у використанні форми об'єктивізації, тощо), так і суб'єкти публічного права (зокрема органи державної влади); зміст (права на власне зображення, права на форму об'єктивізації); відображення публічних і приватних інтересів (право на доступ до публічної інформації, право на власні папери тощо); підстави виникнення, зміни та припинення. Особливої уваги заслуговує проблематика як звичайного використання форми об'єктивізації зображення людини (безпосередньо як фотографії чи іншого художнього твору), так і у господарській діяльності з метою просування, рекламування товарів чи послуг суб'єкта господарювання. Тому становить інтерес дослідження окремих питань, що виникають при здійсненні права фізичної особи на власне зображення, зокрема як при створенні зображення, так і при його подальшому використанні.

3.1.

Цивільно-правове регулювання відносин зі створення та/або використання фотографій та інших художніх творів з зображенням людини

Цивільно-правове регулювання відносин зі створення та/або використання фотографій та інших художніх творів з зображенням людини засновується на положеннях ст. ст. 307, 308 ЦК України, які регламентують захист інтересів фізичної особи при проведенні фото-, кіно-, теле- та відеозйомки та охорону інтересів фізичної особи, яка зображена на фотографіях та в інших художніх творах. Для розкриття особливостей здійснення права фізичної особи на власне зображення становить інтерес звернення до змісту вказаних норм з метою виявлення недоліків та прогалин у правовому регулюванні.

Передусім слід зосередити увагу на правовому регулюванні проведення фото-, відео-, кінозйомки людей. У багатьох країнах на законодавчому рівні не закріплено умови правомірності зйомки фізичної особи на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку та не встановлено санкції за неправомірне здійснення зазначених дій, що дозволило б частково запобігти несанкціонованому поширенню зображень людей.

Крім норм законодавства відносини зі створення та/або використання фотографій та інших художніх творів з зображенням людини у суспільстві можуть бути урегульовані за допомогою інших, неправових норм, зокрема: звичаїв, норм моралі та інших суспільно визнаних правил поведінки. Наприклад, у деяких країнах існує уявлення, що фотознімок викрадає частину душі людини. Представники таких культур відносяться до фотографії більш підозріло, ніж до будь-яких інших видів мистецтва і часто відмовляються фотографуватися. Не дивно, що і в цілком сучасних користувачів Інтернету існує особливо чутливе ставлення до володіння правами на своє онлайнове зображення і використання його в Глобальній мережі, хоча багато хто з них часто звертається до веб-сайтів, що дозволяють обмінюватися електронними фотографіями («світових фотоальбомів»), таких як Flickr[1]. Незалежно від легальності

[1] *Перель И. М.* Похитители душ (о правах на изображения людей в Интернете) : дайджест 09.10.04 // Патентное дело. Дайджест российской и зарубежной

встановлених заборон, у певних випадках фотограф не повинен фотографувати з етичних причин. Наприклад, певні незручності представляє фотографування та наступне використання фотографій осіб, які знаходяться у стані хвороби, у приватні моменти або такі, коли особам може бути незручно[1]. Незважаючи на те, що юридичної відповідальності за порушення загальновстановлених правил поведінки може бути не встановлено, таких правил доцільно дотримуватися.

У науковій літературі про необхідність отримання згоди фізичної особи при її фотографуванні писав ще на початку XX ст. Г. Крейснер. Зокрема, він вважав допустимим те, що на знімки місцевості чи будівель, ландшафтів випадково потраплять певні особи. Разом із цим він пропонував такі варіанти вирішення проблеми: по-перше, обирати час, коли нікого не буде і, відповідно, нічиї права на будуть порушені знімком; по-друге, фотографувати, отримавши згоду особи; по-третє, робити знімки так, щоб на них неможливо було розгледіти певні обличчя[2]. Але практичне втілення деяких із пропозицій є досить складним, а в певних випадках взагалі неможливим.

У законодавстві деяких країн також визнається обов'язковість отримання згоди на фотографування. Наприклад, за французькими законами в кожної людини є виключні права на власні фотографії. Фотографування людини можливе тільки за її згоди, так само як і публікація фотографій. Але фахівці справедливо відмічають, що реалізувати цю форму іноді досить складно, оскільки газети й телебачення не мають можливості запитати дозволу в усіх осіб, що потрапили в об'єктив камери на вулиці[3]. Тому і встановлені спеціальні випадки фотографування та проведення зйомки без спеціального узгодження і без укладення договору.

Як звертають увагу науковці, факт, що особи дали згоду на участь у фільмі/витворі мистецтва, може означати, що вони погодилися на фотографії, зроблені під час виступу. Згода осіб бути знятою/сфотографованою, як правило, розуміється у вузькому тлумаченні, людина дає згоду на використання свого образу в певних обставинах (для фільму, включаючи його просування і т. д.), і це не означає, що згода була дана для інших цілей (наприклад, використання зображення у книзі, що відтворює сцени фільму)[4].

прессы. — 2009. — № 10. — С. 10. — Дайдж. на ст.: Soul stealers. What control do you have over your online images? / I. Lowe, C. Waite // CW. — 2009. — N 192. — P. 24–26.

[1] *Verbauwhede L.* Legal Pitfalls in Taking or Using Photographs of Copyright Material, Trademarks and People [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.wipo.int/export/sites/www/sme/en/documents/pdf/ip_photography.pdf.

[2] *Кейснеръ Г.* Вказ. пр. — С. 45.

[3] *Уголовно-правовая* охрана неприкосновенности частной жизни : науч.-практ. пособие / под ред. Б. Н. Кадникова. — Москва, 2011. — С. 27; *Ведерникова О. А.* Вказ. ст. — С. 85–86.

[4] *Strowel A.* The Rights on Images in Books. Clarifying the Legal Issues for Facilitating the Clearing of the Rights on Books Images and the Diligent Search for Rightholders [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.arrow-net.eu/sites/default/files/D6.2_Annex_I_rights_images_0.pdf.

Як зазначав П. Міллер, існує безліч знімків, поширення яких з деяких причин небажане для їх володільця. Фотографічні портрети можуть роздаватися лише знайомим людям, адже перебування фотокартки в незнайомої особи може призвести до значних неприємностей, тому професійні фотографи взяли за правило: не продавати фотокартки без дозволу особи, яка зображена на них. Право продавати, пускати у продаж та виставляти на показ зроблені за замовленням фотографії фотограф міг отримати тільки з дозволу замовника[1]. В історії є приклади, коли, наприклад, тільки одному фотографу — С. В. Левицькому — дозволили продаж зроблених ним знімків імператора[2].

Вбачається вірним доцільність отримання згоди фізичної особи при здійсненні зйомки або визначення умов презюмування згоди на зйомку, за виключенням випадків, встановлених законом.

У ЦК України ст. 307 закріплює обов'язок отримання згоди фізичних осіб при здійсненні їх зйомки на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку, а також визначає умови, за яких згода презюмується. Дана стаття розміщена у главі 22 «Особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття фізичної особи» та передбачає захист інтересів фізичної особи при проведенні фото-, кіно-, телета відеозйомки.

Чинне законодавство визначає умови, коли згода фізичної особи на зйомку її на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку припускається, а саме: якщо зйомки проводяться відкрито на вулиці, на зборах, конференціях, мітингах та інших заходах публічного характеру. Аналіз даного положення дозволяє визначити дві умови, за дотримання яких припускається наявність згоди фізичної особи на її фотографування.

Неодмінною умовою, з дотриманням якої згода фізичної особи на зйомку її на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку припускається, є ***відкритість*** зйомки її на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку.

У тлумачних словниках поняття «відкритий» розкривається як явний, такий, що не переховується; відвертий, такий, що виражає прямоту та відвертість. Діяти відкрито — не приховуючи засобів та прийомів[3]; це властивість, стан відкритості[4]. Тобто відкритість фото-, кіно-, теле- чи відеозйомки — це властивість дій особи, яка здійснює зйомку, що характеризуються через їх явність, неприхованість, несекретність для особи, щодо якої вчиняються відповідні

[1] *Миллеръ П.* Вказ. пр. — С. 14.

[2] *Ограждение художественной* собственности С. Л. Левицкаго // Голосъ. — 1878. — 24 апр. (№ 112). — С. 2.

[3] *Ожегов С. И.* Словарь русского языка. — С. 381.

[4] *Даль В.* Толковый словарь живого великорусского языка. В 4 т. Т. 2. И–О / В. И. Даль. — Москва, 2003. — С. 732.

дії. В. І. Бобрик звертає увагу, що особа повинна бачити чи принаймні має можливість передбачити, що здійснюється зйомка за допомогою технічних пристроїв[1].

При розгляді спорів судам необхідно враховувати, наскільки зйомка була явною для людини, тобто зіставляти технічні особливості апаратури і особливості зору людини, яку знімають на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку. Неодмінно треба звертати увагу на характеристику властивостей технічних засобів, за допомогою яких відбувається процес проведення зйомки. Сучасні технології (зокрема, потужні об'єктиви) дозволяють зробити чіткий знімок на досить далекій відстані, тому слід враховувати, що відкритість зйомки та доступність особи для зйомки не свідчать про безумовну згоду на фотографування. Використання таких фотографій за певних умов може тлумачитися як втручання в особисте життя.

Як звертає увагу Н. І. Шахов, проблемою є використання фото- і відеоапаратури високої роздільної здатності, яка дозволяє отримувати зображення без проникнення в приватні володіння. Багато правознавців вважають, що відсутність закону про захист приватного життя негативно позначається як на можливостях і засобах захисту права на приватне життя, так і на гарантії здійснення права на свободу вираження. Навіть для професіоналів у галузі юриспруденції важко встановити грань, коли зачіпається приватне життя особи, а коли пріоритетним є публічний інтерес[2].

Відкритість визнається обов'язковою умовою зйомки фізичної особи і в практиці органів судової влади зарубіжних країн. Як приклад можна навести рішення Паризького апеляційного суду, яким було визнано винним британського фотографа Джейсона Фрейзера у вторгненні в приватне життя принцеси Діани. Папараці сфотографував поцілунок Діани і аль-Фаєда на яхті на узбережжі італійської Рів'єри і продав знімки провідним світовим таблоїдам. Суд першої інстанції визнав невиновність Фрейзера з урахуванням того, що Діана і аль-Фаєд, відпочиваючи на Рів'єрі, не приховували своїх стосунків від фотографів і цілувалися відкрито. Проте Апеляційний суд ухвалив діаметрально протилежне рішення. Зокрема, фотограф не може тлумачити доступність особи для зйомки як «безумовну згоду на те, щоб її фотографували, а знімки були опубліковані». У рішенні також вказано, що могутні фотооб'єктиви, які використовуються професійними фотографами, можуть зробити доступними для зйомки практично будь-яку особу[3]. Аналогічно в іншій справі за позовом Джоан Роулінг про

[1] *Бобрик В. І.* Вказ. автореф. дис.

[2] *Шахов Н. И.* Теоретико-правовые основы функции обеспечения государством права на неприкосновенность информации о частной жизни : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Шахов Николай Иванович. — Краснодар, 2008. — С. 111–114.

[3] *Британский* папарацци оштрафован за снимки принцессы Дианы [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0015603 [22.09.2008; 12:55].

незаконну публікацію фотографій із зображенням її сина було встановлено, що фото зроблені у 2004 р. в Единбурзі за допомогою довгофокусного об'єктива під час сімейної прогулянки, а тому дії фотографа можуть розглядатися як втручання у приватне життя[1]. При аналізі зазначеної справи в науковій літературі було підкреслено, що можлива фотозйомка людей у публічних місцях не дає права репортерам публікувати фотографії. Щодо дитини також було зазначено, що незважаючи на приближення незнайомої людини, дитина не може усвідомлювати втручання у приватне життя[2].

Відкритість — суб'єктивний критерій сприйняття особою, що здійснює зйомку, своїх дій, які характеризуються явністю, неприхованістю, несекретністю для особи, яка є об'єктом зйомки. Тобто особа, яка є об'єктом зйомки, повинна усвідомлювати факт зйомки (відповідно, це суб'єктивний критерій сприйняття відкритості дій особою, яка є об'єктом зйомки). Вважаємо за доцільне до критерію відкритості зйомки додати ***критерій усвідомленості зйомки***. Адже для вираження протесту проти зйомки суб'єктові, щонайменше, потрібно усвідомлювати, що здійснюють його зйомку. Про усвідомленість, на жаль, в законодавстві не йдеться. При цьому слід враховувати, що не завжди вік, стан здоров'я, психічний стан людини дозволяють усвідомлювати процес фотографування та виражати протест проти фотографування.

Цей критерій доцільно додати в роз'яснення й узагальнення практики застосування судами законодавства щодо вирішення суперечок з питань інтелектуальної власності.

Разом з тим слід звернути увагу, що у випадках, коли особа, яку фотографують, висловлює своє заперечення проти фотографування — фотографування не повинно здійснюватися, а кадри із зображенням цієї особи повинні бути знищені. Прикладом неправомірності фотографування при висловленні заперечення фізичною особою є матеріали такої судової справи. *Позивач звернувся до суду з позовом, посилаючись на те, що при отриманні пенсії 21.08.2009 р. та 19.10.2009 р. в Новокаховських відділеннях Херсонської філії «ПриватБанку» № 1 та № 3 його було сфотографовано. Предметом судового розгляду було лише повторне фотографування позивача, на яке він свою згоду не давав (під час перебування 21.09.2009 р. у приміщенні відділення № 3 Приватбанку). Попри відсутність згоди позивача,*

[1] *Д. Роулинг* выиграла суд по делу о публикации фотографий ее сына [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0014304 [08.05.2008; 19:35]; *Д. Роулинг* повторно подала в суд на папарацци из-за фотографии ее сына [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0013583 [11.03.2008; 11:45].

[2] *Мельников В.* Предмет иска — вторжение в частую жизнь младенца // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. — 2010. — № 2. — С. 10.

його було сфотографовано, що й викликало в нього обурення. Такими діями, на погляд позивача, було порушено його конституційні права, гарантовані ст. ст. 34, 40 Конституції України та ст. ст. 303, 304 ЦК України, та заподіяна моральна шкода. Позивач вказував на порушення права на особисті папери (фото). Відповідачі у судовому засіданні позовні вимоги не визнали, посилаючись на те, що фотографування клієнтів банку здійснюється за їх згодою з метою забезпечення безпеки як банку, так і клієнтів, відповідно до внутрішньої інструкції, затвердженої постановою НБУ. Справа розглядалася неодноразово[1]*. Дії ПАТ КБ «ПриватБанк» було визнано такими, що порушують особисті права позивача, а саме — право на особисте життя, передбачене ст. 301 ЦК України. Рішення про стягнення компенсації моральної шкоди у розмірі 500 грн прийнято в апеляційній інстанції*[2].

Отже, у даному випадку саме повторне фотографування відповідача, коли було висловлено обурення, було визнано незаконним. Щодо першого факту фотографування без згоди позивача — воно залишилось без відповідного розгляду судом. При цьому слід звернути увагу на дотримання відповідачем умов відкритості фотографування та його проведення на території банку.

Викладене свідчить, що згода — волевиявлення особи на її участь у зйомках — є однією з умов правомірності фото-, кіно-, теле- чи відеозапису фізичної особи. Бажаним є закріплення форми вираження згоди у письмовому вигляді. Згода на зйомку не припускає згоди на використання форм об'єктивізації зображення. Крім цього існують умови презюмування згоди фізичної особи на її зйомку, а також випадки, передбачені чинним законодавством, коли згоди фізичної особи для її зйомки не вимагається.

Визначення місця чи заходу проведення зйомки людини як умова презумпції згоди на зйомку. Іншою важливою умовою для презюмування згоди фізичної особи на зйомку її на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку, яку визначено в ч. 1 ст. 307 ЦК України, є місце проведення зйомки чи захід, під час якого було здійснено зйомку людини. З аналізу змісту зазначеної норми можна зробити висновок, що зйомки людини без отримання її згоди допускаються «на вулиці, на зборах, конференціях, мітингах та інших заходах публічного характеру». Отже, у даному випадку йдеться про певну *територію* — вулиці та *заходи публічного характеру* — збори, конференції, мітинги тощо. Ця умова не є досить чіткою. Наприклад, у зарубіжному законодавстві, як звертає увагу О. О. Посикалюк[1], закріплюється дещо інше формулювання. Згода фізичної особи презюмується при фіксації зображення в громадському місці («*lieu public*») під час подій, які викликають заінтересованість широкого загалу[2]. Під громадським місцем розуміють місце, доступне для кожного, без будь-якого спеціального дозволу, незалежно від того, чи є такий доступ постійним та безумовним, чи обмежений певними умовами[3].

Цивільне законодавство України встановило, що в ЦК України передусім йдеться про місце фотографування — вулиці, тобто передбачається, що в містах фотографування на вулицях допускається (при дотриманні відкритості фотографування) вільно.

«Вулиця» — це автомобільна дорога, призначена для руху транспорту та пішоходів, прокладення наземних і підземних інженерних мереж у межах населених пунктів[4]. Отже, «презумпція згоди» за межами вулиці (парк, путівець, поле, ліс, степ, набережна, пішохідна доріжка, пляж, метро і так далі) в Україні (на відміну від РФ) деякими дослідниками була поставлена під великий сумнів[5]. На наш погляд, доцільним є використання широкого тлумачення поняття «вулиця» (у значенні «на відкритій території, поза приміщеннями»).

Цивільним законодавством України допускається вільна зйомка при проведенні певних заходів — зборів, конференцій, мітингів та інших заходів публічного характеру. Це формулювання викликає певні дискусії при тлумаченні. Законодавець намагається розмежувати так звані приватні та публічні заходи, але при цьому не закріплює критеріїв визначення публічних заходів і їх виокремлення серед інших заходів непублічного характеру. Варто використовувати певний системний підхід з урахуванням території перебування людини (або проведення заходу) та специфіки його проведення.

---

[1] *Ухвала* Апеляційного суду Херсонської області від 24.06.2010 р. по справі № 22ц 2840/2010 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/11960581; *Ухвала* Верховного Суду України від 08.06.2011 р. по справі № 6-38292св10 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/16062967.

[2] *Рішення* Новокаховського міського суду Херсонської області від 09.08.2011 р. по справі № 2117/2-919/11 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17767939; *Рішення* Апеляційного суду Херсонської області від 11.10.2011 р. по справі № 22 ц-4016/2011 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/19934852; *Ухвала* Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 07.11.2011 р. по справі № 6-40285ск11 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/20209005.

[1] *Посикалюк О. О.* Особисті немайнові права фізичних осіб в романській, германській, англо-американській системах приватного права : монографія / О. О. Посикалюк. — Київ, 2011. — С. 108.

[2] *Llbina I.* Personobas tiesobu aizsardzoba un civiltiesiskв atbildoba to aizskвruma gadojumв: Promocijas darba kopsavilkums: Civiltiesobas / I. Llbina. — Roga, 2006. — Lpp. 46.

[3] *Cass.* civ. 05 juillet 2005 (pourvoi № 03-13.913) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.utexas.edu/ law/academics/centers/transnational/work_new/french/case.php?id=1235.

[4] *Про автомобільні* дороги : Закон України від 08.09.2005 р. № 2862-IV // Офіційний вісник України. — 2005. — № 40. — Ст. 2534.

[5] *Правовые* аспекты создания фотографии физического лица [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://photosphere.at.ua/blog/pravovye_aspekty_sozdanija_fotografii_fizicheskogo_lica/2011-10-15-40 [15.10.2011. 23:29].

Безумовно, слід погодитися, що участь людини в публічних заходах є висловленням її власної позиції, а тому допустимим є й показ фотографій при публічному висвітленні цих заходів. Дана позиція отримала визнання в працях науковців минулого століття. Так, Г. Крейснер вважав можливим здійснювати вільну зйомку, без отримання додаткової згоди під час суспільнозначимих подій, урочистих виїздів чи взагалі громадських зібрань. Особи, які беруть участь у таких зібраннях, повинні завчасно бути попереджені, що можуть опинитися на зображенні знімка, тобто вони нібито завчасно надають згоду на таке зображення, а отже, не можуть на нього претендувати. При цьому автор попереджує, що у випадку здійснення фотографування при поганому освітленні, неправильним способом, внаслідок чого особа на фотографії представлена в некрасивому вигляді або в непристойній позі, таке зображення особи не можна ні розповсюджувати, ні показувати[1].

В історії присутні приклади чіткої регламентації фото-, кінозйомки подій внутрішнього життя країн, які робляться в кожному окремому випадку з дозволу місцевих відділів управління. Наприклад, в РРФСР дозволи на фото-, кінозйомки масових демонстрацій, маніфестацій, з'їздів, конференцій, конгресів та інших подій політичного характеру, організованих місцевими організаціями, видаються відділами управління. Іногороднім такі дозволи видаються після представлення ними посвідчень Центрального державного фото-, кінопідприємства про відсутність перешкод для здійснення цієї зйомки. Порядок здійснення фото-, кінозйомок із життя Червоної армії та флоту регламентувався спеціальним нормативним актом[2].

ЦК України містить *відкритий перелік можливих заходів, але не встановлює спеціальних цілей їх проведення*, отже, визначення критерію публічності того або іншого заходу залишається на совісті суб'єкта правозастосування[3].

Очевидно, слід виходити з того, чи був передбачений вільний вхід у заклад, де відбувається публічний захід, або ж мова йшла про закритий захід[4]. У науковій літературі обґрунтовується доцільність закріплення не переліку місць, **а критерію, за яким можна буде розмежувати публічні та приватні заходи.** Заходи, проведення яких має значення для широкого кола осіб, повинні вважатися публічними і, відповідно, фото- і відеозйомка в місцях їх

[1] *Кейснеръ Г.* Вказ. пр.
[2] *О порядке* производства фото — кино съемок событий внутренней жизни РСФРС [Електронний ресурс] : постановление Народного комиссариата просвещения РСФСР, Народного комиссариата внутренних дел РСФСР, Революционного военного совета республики от 25.05.1923 г. — Режим доступу: http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_1658.htm.
[3] *Иванов И.* Портрет неизвестного // ЭЖ-Юрист. — 2012. — № 47. — С. 13.
[4] *Гришаев С. П.* Право гражданина на изображение. — С. 48–53.

проведення має бути дозволена. Такими заходами вважатимуться, наприклад, спортивні змагання, концерти[1].

Цей критерій, наведений А. Ш. Соликовою, носить досить спірний характер. Доволі важко визначити значення заходу для широкого кола осіб, що може бути оцінною категорією. Вважаємо необхідним використати вказані раніше критерії розмежування місць публічних і приватних. Залежно від кола осіб, які можуть знаходитися на цьому заході (чи належать вони до членів родини, близьких знайомих), та ***від ступеня сподівань особи усамітнитись або обмежити доступ до подій певного часу життя***. При цьому у науковій літературі справедливо звертають увагу на те, що очікування повинно бути розумним та об'єктивним[2]. Сподіваємося, що внесення відповідних змін до ст. 307 ЦК України дозволить запобігти можливим порушенням права особи на власне зображення.

ЦК України недостатньо повно розкриває місце проведення зйомки, не звертає увагу на місце проведення заходів публічного характеру. Спори, що розглядалися з приводу неправомірності здійснення зйомки фізичної особи, свідчать про необхідність здійснення **класифікації території, де перебуває фізична особа під час її зйомки**, з метою визначення особливості умов її правомірності. У сучасній юридичній науці не існує систематизованого переліку територій (місць) перебування фізичної особи, а лише у деяких публікаціях зустрічаються вказівки на характерні особливості місця перебування особи під час її зйомки.

Уявляється доцільним запропонувати такий поділ території — як місця перебування особи під час проведення її фото-, відео-, кіно-, телезйомки.

По-перше, місця особистого користування (до яких належать туалети, роздягальні, ванні кімнати тощо)[3] є *найбільш чутливими в контексті незахищеності людини*, отже презумпції згоди особи на зйомку у такому місці не може бути. Такі місця, як лазня, сауна, є відкритими для відвідування, проте навряд чи хтось із їх відвідувачів захоче створення, а тим більше оприлюднення подібних зображень, а тим більше без їх згоди[4]. Тому закріплення в законодавстві презюмування згоди при проведенні зйомки

[1] *Соликова А. Ш.* К вопросу об охране изображения гражданина [Електронний ресурс] // Молодёжь и наука : сб. материалов VI Всерос. науч.-техн. конф. студентов, аспирантов и молодых учёных. — Красноярск, 2011. — Режим доступу: http://conf.sfu-kras.ru/sites/mn2010/section10.html, вільний.
[2] *Nemeth A.* Australian Street Photography Legal Issues [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://4020. net/words/photorights.php [08.05.2016].
[3] *Орел І. В.* Обов'язкові умови проведення фото-, кіно-, теле- та відеозйомок в публічних місцях і місцях особистого користування // Науковий вісник. Серія «Право». — Київ, 2011. — Вип. 165, ч. 3. — С. 86–91.
[4] *Вивчарук К. Г.* К вопросу об охране изображения гражданина // Актуальные проблемы гуманитарных и социально-экономических наук : сб. материалов Седьмой междунар. заоч. науч.-практ. конф. : в 4 ч. / под ред. М. М. Горбунова. — Саратов ; Вольск, 2013. — Ч. 1. — С. 104.

в «місцях для відкритого відвідування», як це зроблено в деяких зарубіжних країнах, в основі своїй є неправильним рішенням. Як влучно зазначає П. Ю. Сошников, імовірно, мало хто дав би згоду на розміщення власного зображення, зафіксованого у вказаних місцях, але через невизначеність поняття «місце для відкритого відвідування» такого дозволу в особи можуть і не запитати[1]. Слід враховувати, що відвідування деяких місць цілком і повністю відноситься до приватного життя людини[2].

По-друге, приміщення, що захищені від сторонніх осіб («захищене», «затишне», «усамітнене»). Перебування у таких місцях *є проявом бажання утаємничитись*. У таких приміщеннях також необхідно отримати згоду особи на зйомку її на фото-, кіно-, телечи відеоплівку. У зарубіжному законодавстві, наприклад в німецькому, присутні поняття — «інтимна сфера», «захищені приміщення», «затишне місце».

Н. Сидорина звертає увагу, що багато дискусій викликало поняття «інтимна сфера». Деякі автори критикують поняття «особиста життєва сфера» і «захищене приміщення», оскільки ці формулювання не містять необхідної ясності для суб'єктів правозастосування. Інші тлумачать поняття «захищене приміщення» як власну і чужу квартиру, прилеглі до квартири приміщення власне поза територією квартири, кабіни для переодягання в басейні, кабінет лікаря під час прийому пацієнта. При цьому залишається невизначеним питання про обгороджений сад. Хтось включає в цю групу також готельні номери. Верховний суд землі Гамбурга відніс до дачної сфери і яхту, що знаходиться на відстані 80 метрів від берега, на якій Кароліна з Монако «обмінювалася ніжностями» зі своїм чоловіком, визнавши фотографії яхти, зроблені з берега, протизаконними. Правомірність подібної кваліфікації оспорюється німецькими юристами. Пункт 1 § 201a StGB забороняє несанкціоновану зйомку і поширення фотографій особи, яка знаходиться в квартирі або іншому добре захищеному від поглядів приміщенні. Тому недостатньо відплисти на яхті на певну відстань від людей, щоб вона вважалася приміщенням, захищеним від поглядів. Параграф 201a StGB припускає обґрунтоване очікування жертви того, що вона може відчувати свою самотність непорушною[3].

Федеральний Верховний суд ФРН ухвалив, що навіть значимі фігури сучасної історії мають право на повагу до їхнього приватного життя і що *це не обмежується їх будинком, а відноситься*

[1] *Сошников П. Ю.* Вказ. ст. — С. 55.
[2] *Пузанов И.* Видеокамера в законе? // ЭЖ-Юрист. — 2012. — № 8. — С. 8.
[3] *Сидорина Н.* Проблемы баланса интересов авторов фотографических произведений и изображаемых лиц в российском и немецком праве // Проблемы правового регулирования международных экономических отношений на современном этапе : материалы науч.-практ. конф. Междунар.-правового ф-та ВАВТ (Москва, апрель 2010 г.). — Москва, 2011. — Вып. 45. — С. 157–158. Von Hannover против Германии (№№ 40660/08 и 60641/08) 07.02.2012

і до публікації фотографій (йшлося про фотографії старшої дочки князя Монако Реньє III, зроблені без її дозволу). Проте за межами дому вони не можуть покладатися на захист приватного життя, якщо не знаходяться у відлюдному місці — далеко від уваги громадськості — там, де всім об'єктивно очевидно, що вони хочуть залишитися наодинці, і де, будучи упевненими, що знаходяться далеко від цікавих очей, вони поводяться в певній ситуації так, як вони не стали би поводитися в громадському місці. Отже, можна угледіти незаконне порушення захисту приватного життя, якщо опубліковані фотографії були зроблені потайки і/або застали зненацька особу, що усамітнилася в подібному місці. Такий був стан справ у даному випадку, коли заявник і її супутник розмістилися у віддаленому закутку внутрішнього дворика ресторану з явним наміром залишитися далеко від уваги громадськості. Проте Федеральний Верховний суд ФРН відхилив скаргу в іншій частині на тій основі, що як *значима фігура сучасної історії заявник повинна терпимо ставитися до публікації фотографій, на яких вона зафіксована в громадському місці, навіть якщо на них зафіксовані сцени її повсякденного життя, а не те, як заявник виконує свої офіційні функції.* Знати, де заявник зупинилася і як вона поводилася на публіці, — правомірний інтерес громадськості[1].

«Затишне місце» — це місце, куди повинні віддалятися відомі особи з об'єктивно усвідомлюваною метою побути наодинці і де вони, будучи упевненими в тому, що знаходяться одні, поводяться таким чином, яким вони ніколи б не поводилися на публіці[2].

У законодавствах деяких країн, зокрема в Німеччині, передбачений принцип «правомірного очікування недоторканності особистого життя». Верховний федеральний суд вказав, що навіть знаменитості мають право на повагу до їхнього приватного життя і що право це не обмежується рамками їх житла, але поширюється і на публікацію фотографій. За порогом свого житла, проте, вони не мають права розраховувати на захист недоторканності свого особистого життя, якщо тільки при цьому вони не віддаляться у відлюдне місце — геть від поглядів публіки, — коли усім стає абсолютно ясно, що вони бажають побути наодинці і, будучи упевненими у відсутності цікавих поглядів, поводяться в цій ситуації так, як ніколи не не стали би поводитися в громадському місці. Тому незаконним втручанням в особисте життя є публікація фотографій людей, що усамітнилися в такому місці, якщо фотографії були зроблені таємно або люди, що усамітнилися, були захоплені зненацька[3].

[1] *Гришаев С. П.* Право гражданина на изображение. — С. 48–53.
[2] *Юсупов Т. Б.* Вказ. ст. — С. 57–58.
[3] *Поздникин П. Ю.* Право на частую жизнь и свобода слова: разумный баланс // Известия высших учебных заведений. Поволжский регион. — 2010. — № 3. — С. 41.

У судовій практиці існують окремі приклади визнання незаконним фотографування на території приватної власності. *Було встановлено, що відповідачка не давала своєї згоди позивачам на проведення відеозйомки відповідачки під час її перебування на території приватного домоволодіння позивача, яке не є громадським місцем, при цьому для визначення поняття «громадське місце» суд звернув свою увагу на визначення, наведене у ст. 1 Закону України «Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення»*[1]. *Відтак, знімання на відеоплівку відповідачкою проведено з порушенням порядку, встановленого законом, що охороняє особисті немайнові права фізичної особи*[2].

По-третє, території, прилеглі до приміщень, захищених від сторонніх осіб. Ці приміщення характеризуються так званим «межовим статусом» між громадськими місцями та місцями, захищеними від сторонніх осіб. Із позиції правозастосовної практики становить інтерес законодавче врегулювання здійснення фото- та відеозйомок на зазначеній території.

В аспекті розглянутого питання цікавим є аналіз матеріалів судової практики з приводу правомірності встановлення систем відеоспостереження поряд з приватними будинками та біля квартир на різних поверхах будинків.

Типовою для практики є ситуація, коли з метою спостереження за порядком на прибудинковій території власниками будинків ведеться відеоспостереження, відкрито, з відповідним письмовим оголошенням у вікні. Камера розташована так, що фіксує прохід через хвіртку та переміщення осіб на прибудинковій території, на яку виходять усі вікна квартири відповідачів. Інформація, яка фіксується, є відкритою, тобто не направлена на запис конкретної особи чи подій, внаслідок чого права та інтереси особи не порушуються[3].

У більшості справ позивачами не доказано факт спостереження за їхнім приватним життям, збір конфіденційної інформації. *Позивачі не завжди в змозі довести, що відповідач дійсно встановив працюючу камеру відеоспостереження, на яку технічно можливо фіксувати повне зображення та/чи звук, тобто факти, які під-*

[1] *Про заходи* щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення : Закон України від 22.09.2005 р. № 2899- IV // Голос України. — 2015. — 25 жовт. (№ 201).

[2] *Рішення* Бориславського міського суду Львівської області від 04.10.2012 р. по справі № 2-717/2011 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/26373657.

[3] *Рішення* Приморського районного суду м. Одеси від 15.05.2012 р. по справі № 2/1522/9420/11 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/24169239; *Рішення* Апеляційного суду Одеської області від 18.01.2013 р. по справі № 22-ц/785/1261/13 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29277930; *Ухвала* Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 10.04.2013 р. по справі № 6-8904св13 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30810665.

тверджують втручання відповідачем без згоди особи в її приватне життя шляхом знімання камерою[1]. *Крім того, судами вказується, що наявність можливості бачити те, що діється на земельних ділянках відповідачів, зокрема їхній житловий будинок, не заборонена і не може свідчити про збирання, зберігання, використання і поширення інформації про позивачів*[2]. *Допускається з метою особистої безпеки встановлення у своєму дворі камери спостереження, яка фіксує на відеоплівку прилеглу до її будинку територію, зокрема, провулок між її домоволодінням та будинком позивача*[3].

У більшості з справ для запобігання втручанню у приватне життя позивачі пред'являють такі вимоги до відповідачів:

— змінити кут огляду камери відеоспостереження, направивши її лише на двері своєї квартири, та припинити відеозйомку вказаного сходинкового майданчика та сходів без згоди на те мешканців квартир вказаного будинку (відповідачів по справі). Будь-яких доказів того, що відповідач використовує зібрану інформацію всупереч інтересам позивачів і це призводить до негативних наслідків, останні не представили, саме по собі здійснення відеозйомки не є підставою для відшкодування моральної шкоди[4];

— демонтувати камеру відеоспостереження, розміщену у правому верхньому куті над вхідними дверима при вході у її квартиру[5]; *спеціальні засоби відеоспостереження та звукозапису — 3 відеокамери на стіні зовнішньої сторони будинку та одну відеокамеру на альтанці, об'єктиви яких спрямовані на подвір'я домоволодіння, що перебуває у спільній частковій власності сторін*[6];

— знищити незаконно отриману шляхом відеоспостереження інформацію. Наприклад, в одній зі справ встановлено термін — за пе-

[1] *Ухвала* Апеляційного суду Луганської області від 23.05.2013 р. по справі № 415/966/13-ц [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31399604.

[2] *Рішення* Біляївського районного суду Одеської області від 17.11.2011 р. по справі № 2-6523/11 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27241449; *Рішення* Мукачівського міськрайонного суду Закарпатської області від 30.03.2011 р. по справі № 2-249/11 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/14598410.

[3] *Ухвала* Апеляційного суду Донецької області від 03.12.2007 р. по справі № 22ц-6849 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2829798.

[4] *Рішення* Хмельницького міськрайонного суду від 17.11.2011 р. по справі № 2/2218/5468/11 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/19518954.

[5] *Рішення* Подільського районного суду міста Києва від 15.10.2013 р. по справі № 758/5724/13-ц [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/34241418; *Рішення* Апеляційного суду м. Києва від 21.01.2014 р. по справі № 22-ц/796/824/2014 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36775032.

[6] *Рішення* Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська від 29.05.2014 р. по справі № 200/9775/13-ц [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/3972408; *Рішення* Апеляційного суду Дніпропетровської області від 08.12.2014 р. по справі № 200/9775/13-ц [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41887733.

період з 28.09.2009 р. по 18.12.2009 р. інформацію про особисте життя позивача та членів його сім'ї[1]. *У зазначеній справі протягом останніх двох років відповідач таємно, без згоди позивача, членів його сім'ї здійснює відеоспостереження та фіксує все, що відбувається на подвір'ї будинку позивача. Відеозаписи, що містять незаконно зібрану конфіденційну інформацію щодо сім'ї позивача, на дисках для лазерних систем зчитування (далі DVD-диски) відповідач розсилає органам прокуратури, податкової служби. Відповідач незаконно втручається в життя сім'ї позивача, порушує його особисті немайнові права: на індивідуальність, на особисте життя та його таємницю, на повагу до гідності та честі, на недоторканність ділової репутації. Фактично відповідач протиправно позбавив сім'ю позивача особистого життя, зробивши його надбанням кожного охочого, що стало причиною тривалих душевних страждань позивача. Знімання камерою було тривалим, систематичним, здійснювалося особисто позивачем, камера як фіксувалася в певному положенні для зйомки в автоматичному режимі, так і керувалася під час зйомки відповідачем, переміщувалася, обиралися об'єкти зйомки, зручні ракурси, камера супроводжувала рух осіб, транспортних засобів, записані коментарі відповідача і т. ін.*

Представлені справи демонструють доцільність запровадження в законодавство умов правомірності здійснення зйомки фізичних осіб на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку на територіях, прилеглих до приміщень, захищених від сторонніх осіб, лише за їх згодою. Допускається лише випадкове потрапляння до кадру третіх осіб. Цілеспрямований нагляд за життям третіх осіб здійснюватися не може.

По-четверте, громадські місця. Деякі вчені використовують також поняття «публічні місця», «місця, відкриті для вільного відвідування». Особливістю зазначених місць є, як правило, неможливість утаємничитись від сторонніх осіб.

Під «місцем, відкритим для вільного відвідування» деякі дослідники розуміють будь-яке місце, що знаходиться за межами місця перебування і проживання: вулиця, магазин та ін. Отже, скрізь, окрім місць, де людина може захистити себе від спілкування з іншими людьми, можна проводити зйомку, тобто можуть бути порушені відповідні конституційні права фізичних осіб[2]. На погляд Г. М. Адіятулліної, якщо людина йде по вулиці, то вона усвідомлює, що це стає відомо безлічі людей, і, відповідно, вона допускає можливість фіксації цього факту через засоби масової інформації[3].

[1] *Рішення* Апеляційного суду Закарпатської області від 09.06.2011 р. по справі № 22-ц/0790/1532/11 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/16226429.

[2] *Раскотников И. С.* Особенности и формы соотношения публичных и частных интересов в правовой жизни общества // Гражданин и право. — 2014. — № 5. — С. 45.

[3] *Адиятуллина Г. М.* Гражданско-правовые аспекты охраны изображения гражданина // Проблемы государства и права в исследованиях курсантов, слушателей и студентов : сб. тез. докл. и сообщ. на всерос. науч. конф. (30 апр. 2010 г.). — 2010. — С. 61–62.

Як звертає увагу А. К. Капишева, заяви про порушення приватної сфери шляхом фотографування або відеозйомки публічної особи в громадському місці вважатимуться необґрунтованими і недоречними[1].

Для розмежування приватного та публічного місця І. В. Орел пропонує використовувати такі критерії, запропоновані при визначенні *публічного місця*[2]: *наявність певного кола осіб,* які не належать до членів сім'ї або близьких знайомих; *призначення місця,* коли особа не сподівається усамітнитись чи якимось чином відкривати частини свого приватного життя з надією, що цього ніхто не побачить.

Громадськими місцями є ті частини будь-якої будівлі, земельної ділянки, вулиці, водного шляху або інших місць, які доступні або відкриті для населення постійно, періодично або час від часу і включають будь-який комерційний, діловий, культурний, історичний, освітній, культовий, урядовий, розважальний, рекреаційний або аналогічний об'єкт, який у такий спосіб доступний або відкритий для населення[3]. У даному випадку слід звернути увагу, що в деяких громадських місцях зйомка може здійснюватися тільки в разі відсутності встановленої спеціальної заборони проведення зйомки уповноваженими на те особами.

Більш широке визначення поняття *«громадське місце»* надається в Законі України «Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення», який тлумачить громадське місце як таке, що включає не тільки частину (частини) будь-якої будівлі, споруди, яка доступна або відкрита для населення вільно, але й за запрошенням, або за плату, постійно, періодично або час від часу, зокрема під'їзди, а також підземні переходи, стадіони[4].

У результаті аналізу законодавства України та деяких зарубіжних країн із цього питання вважаємо за доцільне уточнити формулювання ст. 307 ЦК України щодо презумпції фотографування «на вулиці» шляхом зміни його на поняття «в громадських місцях»,

[1] *Капышева А. К.* Использование изображений человека в средствах массовой информации // Вестник Казахско-русского международного университета : материалы Междунар. науч.-практ. конф. «Интеллектуальная нация как основа правового Казахстана и повышения благосостояния граждан», посвящ. 20-летию университета, 1 нояб. 2013 г. — 2013. — Вып. 4 (5). — С. 402–403.

[2] *Орел І. В.* Вказ. ст. — С. 86–91.

[3] *Місце* громадського користування (ст. 1) [Електронний ресурс] // Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом : Конвенція ООН від 15.12.1998 р. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_374.

[4] *Про заходи* щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення : Закон України від 22.09.2005 р. № 2899-IV // Голос України. — 2015. — 25 жовт. (№ 201).

що дозволить конкретизувати дане поняття, зважаючи на поширене тлумачення цього поняття. У рамках питання про проведення зйомки в громадських місцях цікавим є процес здійснення зйомки в магазинах, торговельних центрах та закладах громадського харчування. При цьому існує два суб'єкти з протилежними інтересами: власник приміщення, що здійснює зйомку, та споживач, якому проводити зйомку заборонено.

Поширеним явищем нині стало встановлення в громадських місцях відеокамер для спостереження, спрямоване на боротьбу з транспортними злочинами й деліктами, крадіжками й вандалізмом. Проте для захисту приватної сфери фізичних осіб від довільних вторгнень необхідно встановити чіткі правові гарантії використання отриманих матеріалів строго за призначенням[1]. Слід звернути увагу, що у зазначеній ситуації залишаються незахищеними особи з вадами зору та іншими проблемами здоров'я, які впливають на можливість сприйняття попередження про проведення зйомки.

По-п'яте, території з особливим режимом пропуску чи функціонування. Безумовна заборона на фотографування встановлюється під час проведення закритих пленарних засідань Верховної Ради України, коли забороняється використовувати фото-, кіно-, відеотехніку, засоби зв'язку, звукозапису та обробки інформації для осіб, які беруть участь у них[2]. До 2011 р. в Україні діяла абсолютна заборона на проведення зйомки на території вокзалів та аеропортів, яка була встановлена ще у 1954 р.[3] 3 грудня 1923 р. було заборонено під страхом кримінальної відповідальності здійснення фотографічних і кінематографічних зйомок військових частин, складів, будівель, таборів, військових суден, військових портових споруд і технічних споруджень залізниць, що мають стратегічне значення, без спеціального на те дозволу Політичного Управління Революційної Військової Ради СРСР або підвідомчого йому органу[4].

Однією з найскладніших для суддів є ситуація, коли в залі суду відбувається відеозйомка. Проведені дослідження показують, що більшість конфліктів між суддями і журналістами чи активістами виникають саме через це. Найчастіше проблема полягає в нечіткості їхніх позицій. Отже, слід визначити причини нечітких позицій суддів і громадськості й знайти шляхи їх подолання. Для цього

[1] *Афанасьева Е. Г.* Соблюдение прав личности... — С. 136.

[2] *Про використання* ядерної енергії та радіаційну безпеку : Закон України від 08.02.1995 р. № 39/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 12. — Ст. 81 (ст. 46).

[3] *Отменен* приказ 1954 года о запрете фото- и видеосъемки на вокзалах и в аэропортах [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://yurpractika.com/news.php?id=0026768 [29.06.2011].

[4] *О порядке* производства фотографических и кинематографических съемок воинских частей и военных сооружений [Електронний ресурс] : постановление Совета труда и обороны СССР от 14.12.1923 г. — Режим доступу: http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_1895.htm.

необхідно проаналізувати норми закону, які визначають право та порядок проведення фото- та відеозйомки в судовому засіданні.

Так, ст. 11 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»[1] передбачено, що «учасники судового процесу, інші особи, присутні у залі судового засідання, представники засобів масової інформації можуть проводити в залі судового засідання фотозйомку, відео- та аудіозапис з використанням портативних відео- та аудіотехнічних засобів без отримання окремого дозволу суду, але з урахуванням обмежень, установлених законом. Трансляція судового засідання здійснюється з дозволу суду». Зйомка має здійснюватися без створення перешкод у веденні засідання та здійснення учасниками розгляду їхніх процесуальних прав[2].

Як правило, у судових процесах суддя вирішує питання про можливість здійснення фото- та відеофіксації протягом розгляду справи[3] або тільки при оголошенні рішення по справі[4]. У деяких випадках сторони по справі заперечують проти проведення фото-, кінозйомки і відеозапису[5]. Згідно зі ст. 6 Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод, судове рішення проголошується публічно, але преса і публіка можуть бути не допущені в зал засідань протягом усього судового розгляду або його частини в інтересах моралі, громадського порядку чи національної безпеки в демократичному суспільстві, якщо того вимагають інтереси неповнолітніх або захист приватного життя сторін, або — тією мірою, що визнана судом суворо необхідною, — коли за особливих обставин публічність розгляду може зашкодити інтересам правосуддя.

Відповідно до положень ст. 307 ЦК України вирішуються питання щодо здійснення фіксації відеозапису судового процесу. Враховуючи це положення, у більшості випадків при відсутності згоди сторін на проведення відеозапису суди відмовляють у задоволенні

[1] *Про судоустрій* і статус суддів : Закон України від 07.07.2010 р. № 2453-VI // Голос України. — 2010. — 3 серп. (№ 142).

[2] *Жураковський А.* В об'єктиві обмежень. Порядок проведення зйомки в судових засіданнях залишає більше питань, ніж дає відповідей [Електронний ресурс] // Закон і бізнес. — 2016. — 13–19 лют. — Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/121649-poryadok_provedennya_zyomki_v_sudovih_ zasidannyah_zalishae_b.html.

[3] *Судья* Печерского райсуда Киева О. Царевич продолжила слушание дела Е. Корнийчука [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://yurpractika.com/news.php?id=0025154 [04.03.2011].

[4] Див., наприклад: *Р. Киреев* не разрешил возобновить трансляцию суда по «делу Ю. Тимошенко» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://yurpractika.com/news.php?id=0027410 [26.08.2011]; *Судья* разрешил осуществлять фотосъемку оглашения приговора Ю. Тимошенко [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://yurpractika.com/news.php?id=0027568 [09.09.2011].

[5] Див., наприклад: *Ухвала* Господарського суду Дніпропетровської області від 12.06.2012 р. по справі № 27/144-09 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/24692792; *Ухвала* Господарського суду Житомирської області від 07.09.2012 р. по справі № 15/5007/34/12 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25949265.

відповідних клопотань[1]. При цьому учасники справи можуть це обгрунтовувати можливістю негативного впливу на ділову репутацію[2], з огляду на наявність банківської таємниці в документах, долучених до матеріалів справи[3], або комерційної таємниці[4].

На погляд І. В. Керенського, зйомка в ході відкритого судового засідання відноситься до зйомки, що проводиться в місцях, відкритих для вільного відвідування. При здійсненні фото-, кіно- і відеозйомки судового засідання не потрібна згода особи на оприлюднення і подальше використання її зображення[5].

Навпаки, А. Жураковський вважає, що законодавець визначив судове засідання «гласним» і «відкритим», проте в жодному разі не публічним. У всіх випадках зйомка можлива виключно на підставі ухвали суду. Крім цього, таке рішення має прийматися із врахуванням думки певних учасників процесу[6].

На погляд Е. С. Пальцевої, ілюстрація публікації фотографією учасників (а також слухачів) відкритого судового процесу (за винятком неповнолітніх) не повинна розглядатися як порушення цивільного законодавства. Правосуддя засноване на принципах відкритості та гласності судочинства. Ці принципи необхідно розглядати як засіб формування позитивної громадської думки про діяльність судової системи, підвищення рівня довіри населення до правосуддя та правової культури. Одночасно ці принципи виступають правовою основою для взаємодії судів і засобів масової інформації. Незважаючи на специфіку цілей і завдань, суди і засоби масової інформації діють в одному інформаційному просторі, що сприяє визначенню чітких форм взаємодії. Будь-який журналістський матеріал повинен містити достовірну інформацію, на основі якої формується думка як самого автора, так і читача (слухача, глядача). І тут украй важливою є тісна співпраця ЗМІ із прес-службою судів. Проте, щоб не був порушений публічний і приватний інтерес, необхідно враховувати правові обмеження, що стосуються права на зображення[1].

У Великобританії повністю закрита для фотографування сфера здійснення правосуддя: Актом про кримінальне судочинство 1925 р. забороняється фотографування суддів, свідків, сторін та інших учасників кримінальних і цивільних процесів під час розгляду справ у суді й навіть на порозі будівлі суду[2]. Як звертає увагу О. С. Капусткін, у деяких країнах на Заході існує спеціальна посада — суддівський художник. Ці замальовки потрібні були для преси, коли технічний прогрес тільки почав розвиватися, а потім це залишилося в якості традиції, яка тепер підкріплена тим, що в країнах з англосаксонською правовою системою (США, Англія та ін.) заборонена фото- і відеозйомка судових процесів. У США цей закон поширений на усі штати. Мотивується це тим, що в об'єктив невільно можуть потрапити свідки або інші учасники процесу. В Англії діє той же закон після випадку, що стався в 1884 р., коли до суду на деякий час зайшов джентельмен у капелюсі, у верхню частину якого, як виявилося після, був вмонтований фотоапарат. Таким чином преса отримала ряд резонансних знімків[3].

Слід погодитися з А. Жураковським, що право на вільне знімання судового процесу доцільно було б обмежити в справах, які мають виключно приватний характер та не мають суспільного інтересу. Це також стосується справ, в яких приймають участь діти, оскільки відеозйомка є додатковим психологічним навантаженням. Крім того не слід забувати про врахування думки всіх учасників процесу[4]. Зазначені питання повинні бути чітко конкретизовані в законодавчих актах.

Викладене слід враховувати при визначенні питання чи наявна презумпція згоди фізичної особи на зйомку на певній території. Запропонована класифікація місць проведення зйомки фізичної особи дозволяє у випадку виникнення спору, крім характеристики місця, враховувати обгрунтований ступінь сподівань особи, що є

[1] *Рішення* Господарського суду м. Києва від 05.11.12 р. по справі № 31/46-53/22 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27409915; *Постанова* Київського апеляційного господарського суду від 18.09.2012 р. по справі № 2/97 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/26063051; *Ухвала* Господарського суду м. Києва від 06.08.2012 р. по справі № 2/97 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25562977; *Ухвала* Господарського суду м. Києва від 21.12.2011 р. по справі № 35/465 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/20532324; *Ухвала* Господарського суду м. Києва від 23.12.2011 р. по справі № 35/465 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/20532325; *Рішення* Господарського суду Волинської області від 11.02.2012 р. по справі № 5004/1632/12 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29260818; *Рішення* Господарського суду Волинської області від 18.02.2013 р. по справі № 903/58/13-г [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29451069; *Ухвала* Апеляційного суду Чернівецької області від 20.02.2012 р. по справі № 22ц-247/13 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25332446.

[2] *Рішення* Господарського суду Волинської області від 14.02.2013 р. по справі № 5004/1536/12 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29436374.

[3] *Ухвала* Господарського суду м. Києва від 18.09.2012 р. по справі № 17/297 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/26184535.

[4] *Ухвала* Господарського суду Дніпропетровської області від 24.03.2009 р. по справі № К25/226-08 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/4675701.

[5] *Керенский И. В.* ВАС РФ разъяснил особенности съемки, аудиозаписи и трансляции судебных заседаний [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://lawfirm.ru/pr/index.php?id=3543 [07.11.2012].

[6] *Жураковський А.* Вказ. ст.

[1] *Пальцева Е. С.* Информационная прозрачность правосудия: пределы и ограничения // Информационное право. — 2013. — № 4. — С. 26–29.

[2] *Афанасьева Е. Г.* Соблюдение прав личности... — С. 135.

[3] *Капусткин А. С.* Вказ. пр. — С. 32.

[4] *Жураковський А.* Вказ. ст.

немаловажним для співвідношення права на здійснення зйомки та/або використання її результатів та права на таємницю особистого життя.

Другим важливим питанням, яке розкривається у нормах ЦК України в частині урегулювання відносин зі створення та/або використання фотографій та інших художніх творів з зображенням фізичної особи, є визначення умов використання форми об'єктивізації зображення особи та можливості припинення його використання (зокрема публічного показу).

Частиною 1 ст. 308 ЦК України передбачено, що фотографія, інші художні твори, на яких зображено людину, можуть бути публічно показані, відтворені, розповсюджені лише за згодою цієї особи. Отримання згоди особи, яка зображена у творі, є визначальною умовою для правомірного публічного поширення зазначеного твору. Право фізичної особи вільно використовувати форму об'єктивізації власного зображення (тобто право на власні дії) та право дозволяти його використання шляхом укладення ліцензійних договорів реалізуються вже з середини минулого століття в багатьох країнах. У цьому разі слід відзначити притаманну американському праву договірну конструкцію — «licence of Right to Commercial Exploitation of Person's Name or Likeness»[1], тобто право надання дозволу на використання прізвища, зображення зовнішності особи як торговельних марок.

Чинним цивільним законодавством передбачена можливість використання фотографій та інших художніх творів із зображенням людини без її згоди при позуванні за плату, без вказівки про відповідний договір із певними параметрами використання зображення, втіленого у форму об'єктивізації, що уявляється невірним.

Позування автору за плату (відповідно до ч. 2 ст. 308 ЦК України) **дає право публічного показу, відтворення або розповсюдження такого твору без згоди зображеної особи**. Фізична особа, яка позувала авторові фотографії, іншого художнього твору за плату, а після її смерті — її діти та вдова (вдівець), батьки, брати та сестри можуть вимагати припинення публічного показу, відтворення чи розповсюдження фотографії, іншого художнього твору за умови відшкодування автору або іншій особі пов'язаних із цим збитків. Аналогічне положення містилося в цивільному законодавстві СРСР. Але в 1993 р. у зв'язку з прийняттям Закону України «Про авторське право і суміжні права»[2] розділ IV ЦК 1963 р. «Авторське право» було виключено. Однак норма, що охороняла інтереси зображеної на художніх творах особи, до цього закону не потрапила,

[1] *Дахно И. И.* Энциклопедический англо-русский словарь по интеллектуальной собственности : около 1150 терминов / И. И. Дахно. — Киев, 2007. — С. 131.

[2] *Про авторське* право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 р. № 3792-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 13.

внаслідок чого відповідні відносини опинилися на деякий час поза межами правового регулювання.

Як зазначають автори одного з коментарів до ст. 308 ЦК України, згода на публічний показ, відтворення чи розповсюдження не вимагається, оскільки отримання винагороди фізичною особою за свою працю ніби презюмує отримання згоди на відповідне оприлюднення даного твору[1]. Таке положення існувало в законодавстві ще на початку XX ст. Наприклад, відповідно до § 22 згода вважалася отриманою, коли зображена особа отримала винагороду за те, що допустила виконання цього зображення[2].

У випадку позування за плату сплата винагороди знімає можливість правових санкцій за будь-яке використання цього зображення. За законодавством Німеччини така винагорода лише дозволяє припускати наявність згоди зображеної особи на поширення або публічний показ зображень при виникненні сумнівів із цього приводу[3]. Згідно із судовою практикою, що складається, будь-яке сплачене позування виключає можливість вимагати відшкодування моральної шкоди і компенсації — навіть у разі порушення розповсюджувачем фотографій договірних зобов'язань[4].

На наш погляд, це положення не є досконалим і може створювати певні проблеми на практиці. Не завжди особа «позує за плату», крім цього, необхідно передбачити для правомірності вільного використання фотографій таку підставу, як «позування відповідно до інших домовленостей». Крім того, у певних випадках особі, яка позує за плату, фотографії можуть не сподобатись. Тому доцільним є все ж таки укладення договору та визначення конкретних зображень, що будуть використовуватися.

Як правильно відмічає К. Г. Вівчарук, формулювання «позування за плату» не передбачає, як і де зображення використовуватимуться, через це порушень ще більше, внаслідок чого в статті треба вказати «фізична особа позувала за плату, за умов, що зображення використовуються відповідно до цілей, визначених договором». У свою чергу, це розв'яже ще одну проблему, а саме: звільнить, наприклад, від неправомірного використання зображення третіми особами, оскільки позування було, а стаття у своїй редакції не дає конкретизації (хто і де може або не може їх використати), отже, це дає свободу для зловживань[5].

[1] *Науково-практичний* коментар Цивільного кодексу України. Т. 1 / за відп. ред. О. В. Дзери [та ін.]. — Київ, 2011. — С. 501.

[2] *Германскій* законъ 9 января 1907 г. объ авторскомъ правѣ на художественныя и фотографическія произведенія // Законъ объ авторскомъ правѣ съ изложеніемъ разсужденій и матеріаловъ, на коихъ онъ основанъ / сост. Д. А. Коптевъ. — Санкт-Петербургъ, 1911. — С. 394.

[3] *Сидорина Н.* Фотография в авторском праве России и Германии. — С. 38.

[4] *Сидорина Н.* Соотношение авторского права на фотографии и прав изображаемого лица в России и Германии // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. — 2015. — № 7. — С. 61.

[5] *Вивчарук К. Г.* Вказ. ст. — С. 104–105.

Викладене свідчить про доцільність конкретизації чинного законодавства в частині вдосконалення відносин позування за плату. Наприклад, при позуванні за плату необхідно уточнити, де і за яких обставин використовуватиметься отримане зображення, скажімо, при позуванні за плату для певного журналу без передачі права на подальше використання власного зображення, або виключно в рекламі, або, навпаки, лише шляхом нанесення зображення на той або інший товар. Використання такого зображення не може бути правомірним в інших цілях. Допоки ж зміни не внесені, у випадку оплатного позування краще укладати договір, у якому слід конкретизувати умови оплатного позування, можливість погодження та схвалення творів, створених в результаті позування, способи та мету використання творів.

Враховуючи, що оплатне позування — це єдина згадка про договірне позування, слід охарактеризувати договір у сфері створення та використання форм об'єктивізації зображення людини, що буде предметом дослідження наступного підрозділу.

* * *

Звернення до цивільно-правових засад регулювання відносин зі створення та/або використання фотографій та інших художніх творів з зображенням фізичної особи дозволяє зробити такі висновки.

1. Важливим компонентом здійснення права на власне зображення є надання дозволу на проведення фото-, кіно-, теле- чи відеозапису фізичної особи. Згода — волевиявлення особи на її (або особи, яку вона представляє) участь у зйомках — є однією з умов правомірності фото-, кіно-, теле- чи відеозапису фізичної особи. Бажаним є закріплення згоди у письмовому вигляді. Цивільним законодавством закріплені умови презюмування згоди фізичної особи на її зйомку, зокрема відкритість зйомки та її здійснення на певній території (вулицях) та під час проведення заходів публічного характеру (зборів, конференцій, мітингів тощо).

2. Відкритість — суб'єктивний критерій сприйняття особою, що здійснює зйомку, своїх дій, які характеризуються явністю, неприхованістю, несекретністю для особи, яка є об'єктом зйомки. Тобто особа, яка є об'єктом зйомки, повинна усвідомлювати факт зйомки (відповідно, це суб'єктивний критерій сприйняття відкритості дій особою, яка є об'єктом зйомки). Вважаємо за доцільне у правозастосовчій практиці, крім критерію відкритості зйомки, застосовувати критерій усвідомленості зйомки. Адже для вираження протесту проти зйомки суб'єктові, щонайменше, потрібно усвідомлювати, що здійснюють його зйомку. Про усвідомленість, на жаль, в законодавстві не йдеться. При цьому слід враховувати, що

не завжди вік, стан здоров'я, психічний стан людини дозволяють усвідомлювати процес фотографування та виражати протест проти фотографування та використання фотографій чи інших художніх творів з її зображенням.

3. З врахуванням доцільності визначення місця перебування особи під час її зйомки для визначення презумпції її згоди на зйомку уявляється можливим класифікувати місця перебування особи залежно від ступеня розумних та об'єктивних сподівань усамітнитись або обмежити доступ сторонніх до подій особистого життя на такі:

— місця особистого користування, до яких належать туалети, роздягальні, ванні кімнати тощо. Такі місця перебування особи є найбільш чутливими в контексті незахищеності людини, а отже на їх території здійснення зйомки без згоди особи неможливо;

— приміщення, що захищені від сторонніх осіб (так звані «захищені», «затишні», «усамітнені» місця). Враховуючи, що такі приміщення не є «найчутливішими» в контексті захисту прав особи, але все ж таки перебування у таких місцях є проявом бажання утаємничитись, необхідно отримувати згоду особи на її зйомку на території таких приміщень;

— території, прилеглі до приміщень, захищених від сторонніх осіб, що мають «межовий статус» між громадськими місцями та місцями, захищеними від сторонніх осіб. На таких територіях дозволяється здійснення зйомки з метою охорони прав та інтересів, але забороняється несанкціоноване використання результатів зйомки;

— громадські місця, ознакою яких є неможливість утаємничитись від сторонніх осіб. На території таких місць допускається вільне здійснення зйомки фізичної особи, за виключенням коли власником місця встановлено спеціальну заборону на зйомку. Використання результатів зйомки повинно відповідати вимогам чинного законодавства;

— території з особливим режимом пропуску чи функціонування, зйомка на яких регламентується спеціальними нормативно-правовими актами.

4. В аспекті охорони права фізичної особи на власне зображення важливим є дослідження договірних засад використання форми об'єктивізації зображення людини. Положення ст. ст. 307, 308 ЦК України в цій частині не є досконалими. Законодавче формулювання «можливість використання фотографій та інших художніх творів, якщо особа позує за плату» доцільно змінити, адже не завжди особа «позує за плату», крім цього, необхідно передбачити для правомірності вільного використання фотографій таку підставу, як «позування відповідно до інших домовленостей». Крім того у певних випадках особі, яка позує за плату, фотографії можуть не сподобатись. Тому доцільним є все ж таки укладення договору та визначення конкретних зображень, що будуть використовуватися.

3.2.

Поняття та зміст договору про створення та/або використання фотографій та інших художніх творів з зображенням людини

Формою об'єктивізації зображення людини найчастіше виступають твори, тобто об'єкти авторського права, тому при характеристиці договору про створення та/або використання об'єкта авторського права з зображенням людини логічно використовувати умови договорів у сфері інтелектуальної власності з врахуванням специфіки договору, зокрема його предмета, об'єкта, суб'єктного складу.

Договір про створення та/або використання фотографій та інших художніх творів з зображенням людини повинен враховувати одночасно права та інтереси як зображуваної людини, так і автора зображення, суб'єкта, що має намір використання зображення. З огляду на викладене, вважається важливим визначити предмет договору, об'єкт договору, суб'єктний склад учасників договору, форму укладення договору, ціну договору та порядок розрахунків, строк дії договору, обмеження учасників договору щодо здійснення певних дій та інші умови.

1. Особливості предмета договору про створення та/або використання фотографії або іншого художнього твору з зображенням людини.

Оскільки зображення людини є нематеріальним благом, яке може бути представлене у певній формі об'єктивізації, то предметом договору можуть бути:

— по-перше, правомочності на зображення, здійснення яких спрямовано на вирішення питання взагалі про можливість та зокрема про умови створення зображення людини, правомочність дозволяти проведення фото-, кіно-, теле-, відеозйомки та створення інших форм об'єктивізації зображення особи за умови її власної участі; зазначати інформацію про себе як про зображену особу при створенні та/або використанні форми об'єктивізації зображення або перешкоджати такому зазначенню;

— по-друге, правомочності, що випливають із зображення та спрямовані на визначення умов його використання, зокрема, правомочність визначати недоторканність зображення, правомочність використовувати зображення, правомочність дозволяти використання зображення, правомочність перешкоджати неправомірному використанню зображення, в тому числі забороняти таке використання.

Правомочності, котрі виступають **предметом договору**, повинні бути конкретизовані таким чином.

По-перше, за ознакою виключності використання. Необхідно конкретизувати, чи є право на використання зображення людини виключним або також може належати іншим особам (тобто бути невиключним чи одиничним).

По-друге, за способом та метою використання. Більшість з дослідників звертають увагу на конкретизацію у договорі способу використання зображення, яке об'єктивовано у фотографії, художньому творі тощо. При цьому А. Бичков[1], Д. С. Шабанов[2] звертають увагу на допустимість як зазначення вичерпного переліку способів та цілей використання, так і заборони на використання певними способами або з певною метою. Перелік способів використання не має вичерпного характеру. К. Леонкіна також наводить такі способи використання, що не мають вичерпного характеру: публікації (у пресі або в Інтернеті); публічний показ, демонстрація по телебаченню; відтворення будь-яким способом і в будь-якій формі; поширення оригіналу або екземплярів твору за допомогою продажу або іншої передачі права власності; включення складовою частиною у збірки, бази даних, антології, енциклопедії тощо; продаж або імпорт тощо[3].

Щодо ***мети використання*** зображень людини, дослідники на прикладі фотографій звертали увагу, що, якщо не обговорено інше з фотографом (щодо можливості поширення фотографій у комерційній рекламі), вважається, що особа має намір використовувати фото лише для професійних цілей — ознайомлення з собою публіки, але не використання їх у рекламі чи на примірниках товарів третіх осіб[4].

Якщо зображення було використане ***не за призначенням***, як передбачалося, то тут можна говорити про те, що згода не давалася на таке поширення і отримання дозволу є обов'язковим, оскільки має значення, в який спосіб будуть використані зображення, за які особа заплатила. Отже, в договорі сторонам треба точно вка-

---

[1] *Бычков А.* Использование налицо // ЭЖ-Юрист. — 2013. — № 5. — С. 14.
[2] *Шабанов Д. С.* Вказ. ст. — С. 21.
[3] *Леонкина К.* Вказ. ст. — С. 274.
[4] *Н. К.* Имеет ли фотограф право распространять снятые им портреты? // Вестникъ права. — 1914. — № 2. — С. 53.

зувати, з якою метою здійснюється зйомка, щоб була можливість відновити своє порушене право[1].

По-третє, територія використання зображення. Дослідниками не виключається встановлення особою територіальних меж допустимого використання її зображення тим або іншим способом[2]. Територія використання може обмежуватися кордонами певної країни або не мати територіальних обмежень використання. Враховуючи новітні цифрові способи відтворення та передання інформації, слід визначити, що можлива випадкова фіксація та розповсюдження зображення третіми особами не будуть вважатися порушенням. Наприклад, зовнішня реклама із зображенням людини випадково може потрапити до телевізійного репортажу, фотографічного репортажу, кадру аудіовізуального твору тощо. У випадку розповсюдження такого твору через мережу Інтернет прослідкувати розповсюдження фотографій досить складно.

В. А. Мікрюков звертає увагу, що, якщо у згоді особи присутнє якесь уточнення за обсягом, формою, цілями і іншими параметрами використання зображення (або такі обмеження прямо випливають із запитання, у відповідь на яке надавалося згода), повинна презюмуватися відсутність згоди в решті частини. Однак якщо згода зображеної особи запитувалася та надавалася в абстрактній (загальній) формі, то, всупереч думці деяких юристів, слід вважати дозволеним будь-яке використання зображення, що не порушує інших прав і законних інтересів фізичних осіб, а не тільки вкладається в чітко встановлені рамки, які відповідали фактичній ситуації. Не слід виключати також волевиявлення особи про використання її зображення під відкладальною або скасувальною умовою, що виступають, по суті, угодами[3].

Отже, предметом договору про створення та/або використання зображення людини є права на зображення та права, що випливають з зображення, котрі повинні бути конкретизовані за ознакою виключності використання, за способом та метою використання, за територією використання зображення. Права, що не зазначені в договорі, вважаються такими, що не передані.

2. Особливості об'єкта договору про створення та/або використання фотографії або іншого художнього твору з зображенням людини.

Об'єктом договору є форма об'єктивізації зображення, зокрема як та, котра вже створена, так і така, створення якої тільки передбачається договором. Наприклад, екземпляри й першоджерела фотографії, художнього твору у відповідному форматі (цифрові файли, фрагменти плівок тощо) або інші матеріальні об'єкти, які детально характеризуються у договорі або додаються до нього

[1] *Вивчарук К. Г.* Вказ. ст. — С. 104–105.
[2] *Бычков А.* Вказ. ст. — С. 14.
[3] *Микрюков В. А.* О дифференцированном согласии гражданина... — С. 47–51.

як примірник. Враховуючи те, що на момент укладення форми об'єктивізації зображення може ще не існувати, доцільно у частині договору, що регулює створення зображення, конкретизувати вимоги до створюваного об'єкта за аналогією з вимогами до об'єкта договору про створення на замовлення об'єкта авторського права. Щодо об'єкта доцільно визначити його жанр, форму існування (динамічну або статичну) та інші особливості, що можуть визначатися з врахуванням специфіки конкретного об'єкта (форми об'єктивізації).

3. Особливості суб'єктного складу договору про створення та/або використання фотографії або іншого художнього твору з зображенням людини.

Слід звернути увагу на сторони договору про створення та/або використання зображення людини, зокрема, на прикладі фотографій та інших художніх творів. Суб'єктами правовідносин, які виникають стосовно об'єктів авторського права, можуть бути як фізичні, так і юридичні особи.

Враховуючи, що на фотографії чи іншому художньому творі зображена людина, крім автора твору та особи, зацікавленої в отриманні прав на використання твору, учасником договірних відносин може виступати особа, зображена на творі (якщо інше не визначено законом або договором), власник фотографії або іншого художнього твору (що належить до кола особистих паперів). Особливістю такого договору на відміну від інших цивільно-правових договорів є наявність декількох уповноважених суб'єктів, права яких, незважаючи на те, що мають різну природу, здійснюються спільно, якщо інше не встановлено договором між ними.

Фактично кількість осіб, що укладають договір, може бути необмежена (залежно від суті договору). Наприклад, якщо йдеться про створення за замовленням та наступне використання фотографій, сторонами виступають замовник, фотограф та модель. У певних випадках фізична особа-модель може виступати замовником. Іншим прикладом може бути укладення договору про використання вже створеної фотографії із зображенням людини. У такому випадку, якщо права на використання фотографії належать у повному обсязі фотографу, то договір укладається між особою, яка має намір використовувати фотографію, та фотографом. У випадку, якщо фотографу належать тільки майнові авторські права, сторонами виступають зацікавлена у використанні фотографії особа, фотограф та особа, зображена на фотографії (або її законні представники). Можлива й інша ситуація, коли майнові права на фотографії фотограф передав моделі. У такому випадку сторонами договору є особа, зацікавлена у використанні фотографії, та модель. Отже, за будь-яких обставин у договорі вирішується питання про передання прав інтелектуальної власності на фотографії (у випадку наявності таких) та про використання зображення людини.

Звернемося більш детальніше до визначення сторін договору.

Особа, яка зображена на фотографії, згоду якої необхідно отримувати за виключенням випадків, визначених законом. Як вже зазначалося у попередньому підрозділі, ця особа повинна досягти вісімнадцятирічного віку. Якщо особа не досягла зазначеного віку, її інтереси представляє представник. Крім цього, особа може добровільно довірити представляти її інтереси іншим особам. Також, як зазначалося у попередніх підрозділах роботи, особа, визначена законом або договором, може вирішувати питання щодо розпорядження зображенням іншої людини після її смерті.

На думку А. Г. Гуєва, не має значення кількість зображених осіб (наприклад, груповий портрет, сімейний портрет, портрет колеги тощо). Якщо на фотографії зображені декілька осіб, потрібна згода кожного з них для публікації у пресі, відтворення або поширення цього твору[1]. Про це йшлося в попередньому підрозділі, тому вважаємо можливим не звертатися повторно до висвітлених проблем.

Автор фотографії (або володілець майнових прав). Автором фотографічного твору виступає фізична особа, творчою працею якої створено фотографії. Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 31 ЦК України малолітня особа може здійснювати тільки особисті немайнові права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом. Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 32 ЦК України фізична особа у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років (неповнолітня особа) має право самостійно здійснювати права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом. Тобто з чотирнадцяти років фізична особа — фотограф — може виступати стороною в договорі.

У різні часи в законодавстві закріплювали положення про суб'єкта, якому належать майнові права на фотографії залежно від певних умов. Наприклад, відповідно до Акта про авторське право 1956 р. володільцем прав на фотографічне зображення визнавалась особа, що сплатила за нього гроші. У 1988 р. законодавство закріпило ці права за автором фотографії, при цьому встановивши, що фотографії, замовлені особою для домашнього або сімейного використання, не можуть несанкціоновано тиражуватися, виставлятися й поширюватися фотографом. Це правило не застосовувалося відносно фотографічних зображень осіб, що знаходяться в центрі уваги завдяки своїй професійній або громадській діяльності, зроблених під час їх перебування в публічних місцях[2].

У наукових працях кінця XIX — початку XX ст. вчені акцентували увагу на необхідності вирішення зазначеного питання із

[1] *Гуев А. Н.* Комментарий к гражданскому законодательству, не вошедшему в части первую и вторую Гражданского кодекса Российской Федерации / А. Н. Гуев. — Москва : Изд. Дом ИНФРА-М, 2000. — 482 с.

[2] *Афанасьева Е. Г.* Соблюдение прав личности... — С. 137.

замовником. Вважалося, що фотографії, зроблені за замовленням, після сплати грошей за них можуть бути копійовані лише зі згоди замовника чи його спадкоємців. Але якщо вони надійдуть у продаж, то право фотографічної власності залишається за замовником протягом 10 років із часу випуску фотографій у продаж[1].

Авторські права можуть бути передані за договором або законом іншим особам, які набувають статусу правоволодільця авторських прав та здійснюють розпоряджання авторськими правами на фотографії чи інший художній твір із зображенням людини. У певних випадках такими особами можуть виступати замовник та роботодавець (відповідно до умов договору з суб'єктом творчої діяльності або положень законодавства, зокрема ст. ст. 429, 430 ЦК України). У науковій літературі ґрунтовно досліджувалися загальні умови набуття даними учасниками майнових прав[2], а у практиці існують непоодинокі приклади спорів, що вирішувалися в судовому порядку[3].

Зазвичай, про автора не йдеться у випадку створення аматорських, буденних фотографій у колі родини, на екскурсіях, у подорожах тощо, коли фотографують випадкові перехожі, знайомі або будь-які особи, котрі незалежно від належності до кола професійних фотографів не претендують на визнання їх авторами. У таких випадках може йтися про ***власника фотографії***, якщо її можна віднести до особистих паперів фізичної особи, з яким й необхідно погоджувати використання фото.

Одним зі спірних питань у науковій практиці, яке не отримало законодавчого вирішення, є можливість використання творів-сиріт. Потенційні користувачі фотографій та інших робіт, для яких володілець авторських прав невідомий, повинні зважити усі ризики, пов'язані з використанням подібних робіт, та потенційні вигоди такого використання[4].

[1] *Миллеръ П.* Вказ. пр. — С. 21–22.

[2] *Судариков С. А.* Вказ. пр. — С. 73; *Чернышева С. А.* Правоотношения в сфере художественного творчества / С. А. Чернышева. — Москва, 1979. — С. 164–165; *Право* інтелектуальної власності : наук.-практ. комент. до Цивільного кодексу України / за заг. ред. М. В. Паладія, Н. М. Мироненко, В. О. Жарова. — Київ, 2006. — С. 62; *Даневич Б.* Распределение прав на авторство. Проблемные аспекты распределения прав интеллектуальной собственности между работником и работодателем [Електронний ресурс] / Б. Даневич, С. Крахмалева. — Режим доступу: http://pravo.ua/article.php?id=100097993.

[3] *Ухвала* Апеляційного суду Миколаївської області від 06.10.2006 р. по справі № 22ц-1640/2006 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/269260; *Ухвала* Апеляційного суду Донецької області від 03.09.2007 р. по справі № 33ц-1808кс07 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2210955; *Ухвала* Апеляційного суду Донецької області від 18.06.2007 р. по справі № 33ц-1002 КС 07 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2138695.

[4] *Tune C.* Legal issues for photography / C. Tune, E. Wagner // Copyright World. — 2009. — N 193. — P. 15–17.

Подібні випадки можливі й у разі, якщо на фотографіях або інших творах міститься зображення людини.

Особа, зацікавлена у використанні фотографії. Такою особою може бути як фізична, так і юридична особа. У договорі сторони визначають усі суттєві умови використання фотографій та визначають дії, які особа уповноважена вчиняти щодо фотографій чи інших носіїв із зображенням людини.

Отже, суб'єктами договору виступають учасники цивільних правовідносин, склад яких визначається з урахуванням конкретного об'єкта договору та прав на нього. У коло таких суб'єктів можуть входити зображувана особа, автор або правоволоділець авторських прав, власник фотографії як особистого папера, особа, зацікавлена у використанні зображення, та ін. Вік, з якого особа може укладати договір, визначається її правовим статусом (як автора, як зображуваної особи тощо) відповідно до чинного законодавства.

4. Форма укладення договору про створення та/або використання фотографії або іншого художнього твору з зображенням людини.

В аспекті дослідження договірних відносин потребує уточнення питання про форму договору про створення та/або використання фотографії або іншого художнього твору із зображенням людини.

Чинне цивільне законодавство не встановлює чітких вимог до обсягу та форми згоди особи, що зображена на фотографіях та інших художніх творах. Згода особи може бути сформульована диференційовано. Наприклад, «згоден на обнародування власного зображення в картині чи подальше її використання будь-яким способом», «згоден на використання своєї фотографії у плакаті протягом 10 років», «згоден на використання власного зображення у фільмі, але не в рекламі». Фізична особа може дозволити або заборонити оприлюднення та подальше використання власного зображення на випадок своєї смерті без зазначення або із зазначенням строку[1].

Якщо порівняти положення ЦК України зі змістом норм інших країн, можна зробити висновок про ідентичність встановленого правила поширення фотографій. Наприклад, Федеральний закон про авторське право та місцеве законодавство Мехіко визнає наявність у особи права на власне зображення та публічний образ. Як правило, фотограф отримує згоду на публікацію чи публічний показ зображення, за винятком випадків оплатного позування, що зумовлює дозвіл особи, яка фотографується, на публікацію. Дозвіл не вимагається, якщо зйомка відбувалася в суспільному місці чи вона здійснювалася з інформаційною метою, для опублікування в журналах тощо[2].

[1] *Крупянко А. С.* Вказ. ст. — С. 30–31.
[2] *Бандурина О. С.* Авторско-правовая охрана фотографий в Мексике. — С. 31.

На погляд С. Сліпченко[1], згода на використання фотографій повинна розглядатися як двосторонній правочин, тобто договір, а саме: договір про надання права на використання зображення (опублікування, публічний показ, відтворення, розповсюдження). При цьому на такий договір розповсюджується правило про дійсність правочинів тощо. Цей договір може бути укладений не лише при виготовленні зображення, але й після початку неправомірного використання вже отриманого зображення особи[2]. Найбільш важливим при отриманні такої згоди та визначенні її форми є закріплення її в тому вигляді, при якому надалі можлива ідентифікація особи, що дала таку згоду[3]. Як звертає увагу В. М. Ляшко[4], згода фізичної особи є невід'ємною рисою здійснення права на зображення. Форма згоди в законодавстві не визначена, хоча вона має істотне значення. Тому зацікавлені сторони вигадують методи вирішення цієї проблеми та укладають із такою особою договір, так би мовити, на всі випадки життя[5].

Найчастіше згода на фотографування надається в ***усному порядку***.

Законодавство про авторське право (ст. 33 Закону України «Про авторське право і суміжні права») закріплює можливість укладення договору про використання об'єкта авторського права лише в періодичних виданнях.

Деякі науковці дотримуються позиції, що публікація можлива з відома зображеної особи, причому досить мовчазної згоди, тобто за відсутності заперечень проти публікації[6].

Законодавець встановлює, що згода фізичної особи може виражатися як в письмовій, так і в усній формі, зокрема шляхом здійснення конклюдентних дій. Конкретна ж форма повинна бути обумовлена обставинами, при яких провадиться відповідна зйомка. Але в будь-якому випадку така згода фізичної особи повинна бути отримана до моменту початку зйомки[7].

[1] *Сліпченко С.* Надання згоди фізичною особою, що зображена на фотографії, як юридичний факт за ЦК України // Право України. — 2008. — № 3. — С. 112–113.
[2] *Бычков А.* Вказ. ст. — С. 14.
[3] *Маркин Д.* Гражданин и право на изображение // Корпоративный юрист. — 2014. — № 6. — С. 37.
[4] *Ляшко В. М.* Умови здійснення реалізації права суб'єкта на зображення // Молодь у юридичній науці: збірник тез Міжнародної наукової конференції молодих учених «П'яті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 27–28 жовт. 2006 р.) : у 5 ч. — Хмельницький, 2006. — Ч. 3, підт. 1. — С. 218; *Жакенов В. А.* Вказ. дис. — С. 163–165.
[5] *Смородина А.* Заборона на публічний показ фотографії // Юридичний журнал. — 2009. — № 10. — С. 73.
[6] *Малеин Н. С.* Охрана прав личности советским законодательством. — С. 60–61.
[7] *Науково-практичний* коментар Цивільного кодексу України. Т. 1 / за відп. ред. О. В. Дзери [та ін.]. — Київ, 2011. — С. 499.

Досліджуючи матеріали судової практики, слід також відмітити аналогічну думку суддів при прийнятті рішень. Прикладом є така справа.

Позивач звернувся в суд з позовом до редакції газети та вимагав серед іншого стягнення з відповідачів моральної шкоди у розмірі 1500 грн за незаконне зняття його на фотоплівку і незаконне поширення його фотографічного зображення. Було встановлено, що автор статті, перед тим як фотографувати, отримала усну згоду позивача у вигляді вислову «Фотографуйте. Мені нічого боятися, бо я ні в чому не винен». Фотозйомка проводилась відкрито в робочому кабінеті редакційним фотоапаратом Hewlett Packerd 850, яким зроблено два фотознімки. При цьому позивач дивився прямо в об'єктив, не подавав жодних ознак протесту, своєю поведінкою демонстрував цілковиту згоду на здійснення фотозйомки. Фото і стаття на той час опубліковані в інтересах захисту неповнолітніх дітей з фізичними вадами — учнів школи-інтернату. Крім того, позивач, погоджуючись на фотозйомку, розумів її призначення: для опублікування в пресі, а не для архіву, цим самим погодившись і на публікування фото. Залучений до участі в справі стороною позивачів спеціаліст трасологічної експертизи в судовому засіданні не спростував, а ствердив у своїх висновках імовірність двох фотознімків з різних позицій з певним розривом в часі приблизно від 4 до 7 секунд, що вважається достатнім часом для вираження протесту при фотографуванні. З урахуванням досліджених доказів, встановлених обставин та дій позивача суд дійшов висновку про доведеність згоди позивача на його фотографування і тим самим на публікування відповідачем фото з його зображенням у газеті з його власним коментарем подій, чим підтверджується відсутність незаконних дій відповідачів. З огляду на викладене, позовні вимоги в цій частині не були задоволені у зв'язку з їх безпідставністю[1].

Отже, при виникненні спорів наявність висловленої згоди можна підтвердити конклюдентними діями сторін. Наприклад, усі, хто відкликнувся на акцію від АЗК «ОККО» (Літо втекло занадто швидко? Впіймай його на новому АЗК «ОККО»! Приїдь в купальнику — сфотографуйся з паливним пістолетом — отримай повний бак пального безкоштовно. Акція діє на АЗК «ОККО» (м. Київ, вул. Семена Скляренка, 4) тільки 26 вересня з 12:00 до 16:00[2]), були попереджені про їх фотографування та можливість поширення фотографій, а отже власними діями погодилися на це.

[1] *Рішення* Рівненського міського суду Рівненської області від 03.06.2007 р. по справі № 2-973/07 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/3138312.

[2] *Літо* втекло занадто швидко? Впіймай його на новому АЗК «ОККО»! Сторінка компанії ОККО [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.facebook.com/okkoua/photos/a.117254457345.99757.115758917345/10153609198677346/?type=1&theater [25.09.2015].

У судовій практиці існує безліч прикладів спорів щодо правомірності обнародування та/або використання фотографій, зроблених під час проведення фотосесій. На жаль, особи, які позують, не завжди усвідомлюють, що надають свою згоду на використання фотографій із власним зображенням.

Прикладом доказування наявності факту усної згоди позивача на створення та використання фотографій є така справа. *Позивач звернувся до суду з позовом про стягнення з фізичної особи-підприємця 50 000 грн заподіяної моральної шкоди на підставі того, що на рекламному щиті в м. Львові було зображено рекламу торгової марки «Мережа магазинів дитячого одягу — ORCHESTRA» з використанням фотографії її неповнолітньої дочки та інформацією про рекламні знижки в магазині у м. Львові. Випадково побачивши фотографію, позивач звернулася з усною, а з годом із письмовою претензією до відповідача, після чого фотографію було знято, але шкоду не відшкодовано.*

Під час розгляду справи доводи позивачки були визнані необґрунтованими з огляду на таке. По-перше, позивачка як клієнт магазину «ORCHESTRA» була повідомлена про проведення фотосесії дітей в одязі магазину, за результатами якої кращі фото будуть розміщені в буклетах (оголошення в журналі, в приміщенні магазину біля вхідних дверей та каси, телефонними дзвінками до всіх постійних клієнтів магазину з умовами конкурсу наступного змісту «Увага! Конкурс! Сфотографуй дитину в одязі «ORCHESTRA» для того, аби саме вона стала образом «ORCHESTRA» на сітілайтах у Львові»). По-друге, позивач, знаючи умови конкурсу, привела дитину на фотосесію, допомагала фотографу. Зйомки проводилися близько чотирьох годин, після засідання комісії фотоконкурсу було визначено трьох переможців, серед яких була дочка позивачки. Відповідно до умов конкурсу фотографії цих трьох переможців були розміщені на сітілайтах м. Львова.

Таким чином, позивачці, яка з власної волі привела дочку на фотоконкурс, беззаперечно було відомо про умови конкурсу, про подальше розміщення найкращих фотографій на рекламних носіях Львова. Така поведінка позивачки однозначно свідчить про надання її усної згоди на таке розміщення фотографії неповнолітньої дочки. Враховуючи наведене, позовні вимоги про відшкодування моральної шкоди визнані необґрунтованими та безпідставними[1].

Отже, під час розгляду даної справи було звернено увагу, по-перше, на інформування позивачки про проведення конкурсу та, по-друге, на добровільну участь у фотосесії. Окремо слід звернути увагу на тривалість фотосесії, що свідчить про те, що дитина позивачки не випадково потрапила в кадр, а протягом тривалого часу позувала.

[1] *Рішення* Личаківського районного суду м. Львова від 07.05.2009 р. по справі № 2-815/09 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/7097913.

Однією з форм надання згоди особою іншій на використання власного зображення є ***письмова форма***. Оскільки на підставі положень цивільного законодавства сторони вправі укласти договір, який не передбачений законом, то особа може надати право використовувати її фото, зокрема за плату[1]. За допомогою такої реалізації дозвільно-диспозитивної спрямованості цивільно-правового регулювання забезпечується можливість у кожному конкретному випадку диспозитивно (індивідуально) забезпечити розумний баланс юридичної захищеності інтересів кожного учасника відповідних відносин. Крім того, підвищується міра правової визначеності регулювання. Усупереч висловленому міркуванню про недоцільність допущення поелементного здійснення особою права на власне зображення у зв'язку з виникненням підстав для зловживання правом з боку цієї особи модель правомірної поведінки, навпаки, максимально конкретизується і, як наслідок, значно мінімізуються (якщо не виключаються) передумови для зловживання правом як з боку носія зафіксованого образу, так і з боку суб'єкта виключних прав на об'єкт, що містить цей образ[2].

Для усунення сумнівів у висловленні волі зображеної особи необхідно ввести в текст закону письмову форму згоди зображеної особи[3], за виключенням випадків, визначених чинним законодавством, коли згода на поширення фотографій та інших художніх творів із зображенням фізичної особи не вимагається. Наслідком недотримання простої письмової форми угоди з передачі або надання права на зображення є її недійсність[4].

Письмова форма договору про використання фотографії чи іншого художнього твору із зображенням людини як обов'язкова передбачена вимогами окремих законів. Наприклад, законами України «Про охорону прав на знаки для товарів та послуг», «Про рекламу».

Завдяки письмовій формі буде зафіксована мета та межі використання фіксованого у фотографіях зображення людини. На погляд В. А. Мікрюкова, такий варіант процесуально більш доречний з доказової точки зору як у разі суперечки за участю особи, що дала згоду, так і для усунення сумнівів в істинній волі зображеної особи після її смерті. Вираження згоди особи на обнародування і подальше використання її зображення в письмовій формі особливо доцільне у випадках, коли згода видається диференційовано — з вказівкою визначених правоволодільцем тимчасових, територіальних або інших меж використання, із стягуванням плати за окремі способи використання тощо. З матеріального боку максимально

[1] *Бычков А.* Вказ. ст. — С. 14.
[2] *Микрюков В. А.* О дифференцированном согласии гражданина... — С. 47–51.
[3] *Ляшко В. М.* Умови здійснення реалізації права суб'єкта на зображення. — С. 218; *Николаева А. А.* Вказ. дис. — С. 19.
[4] *Колосов В.* Вказ. ст. — № 5. — С. 14.

чітке (на підставі письмового документа) встановлення наявності або відсутності згоди, що по суті зумовлює режим використання фіксуючого зображення об'єкта, надзвичайно важливе для забезпечення необхідної стійкості обороту виключних прав, підвищення комерційної упевненості його учасників[1].

Доцільність закріплення письмової форми договору підтверджується матеріалами судової практики, відсутність якої може мати негативні наслідки для людей, зображених на фотографіях. Прикладом є така справа. *Позивачки стверджували, що в журналі «Boss-Крим» без їхнього дозволу розміщено фотографії, у яких використане зображення обличчя та тіла в оголеному вигляді, що дозволяє ідентифікувати їх серед зображених осіб. На думку позивачів, ці фотознімки були зроблені на їх замовлення, а отже, й майнові права інтелектуальної власності на створені фотографії належать спільно їм та фотографу.*

Фотографії, виконані крупним планом та надруковані на всю площину сторінки журналу, мають відвертий характер, акцентують увагу читача на оголених інтимних місцях тіла. Ці ілюстрації формують у читача стійку асоціацію про належність зображених на них осіб до кола жінок, які ведуть аморальне та асоціальне життя, формують думку про доступність жіночого тіла, знищують цінність фізичної особи як унікальної біопсихологічної цінності, призводять до негативної соціальної оцінки особи в очах читачів, що є повністю протилежним тому способу життя, яке вони, позивачки, ведуть, їх соціальному становищу, моральним та духовним переконанням, тобто публікація цих фотографій принижує їх честь та гідність, завдає шкоди моральності населення.

Великий тираж журналу у 3000 примірників, розповсюдження журналу на борту літаків авіакомпанії AirOnix, у магазинах, розважальних закладах, ресторанах, банках, які вони, позивачки, відвідують, як і їх родичі та знайомі, призвело до того, що всім особам, із якими вони підтримують соціальні зв'язки, працівникам вищезгаданих закладів стало відомо про публікацію цих фотознімків. Наслідком цього стало формування негативного ставлення до них серед оточуючих, з приводу чого вони змушені утримуватись від відвідування улюблених розважальних закладів, місць відпочинку, барів та ресторанів, тощо, що призвело до порушення звичайного життєвого укладу, розірвання стійких соціальних зв'язків, завдання істотних душевних страждань і моральних переживань.

Позивачки не надали доказів того, що фотографії зроблені за їхнім замовленням. Натомість відповідач надав авторський договір замовлення, укладений з фотографом, за яким фотограф безоплатно, а фактично на умовах завуальованої особистої реклами, на замовлення ТОВ «Енергоресурси» (без права на співавторство) створив спірні

[1] *Микрюков В. А.* О форме согласия гражданина на обнародование... — С. 42–46.

художні твори для журналу «Boss-Крим». Також фотограф засвідчив, що за усною домовленістю між сторонами платою за позування при фотозйомці стали примірники художніх творів, оскільки це не механічне відтворення об'єктивної реальності, а художнє фотографування, піддане комп'ютерній обробці, ретуші — творча діяльність та процес, результат якого оцінюється в грошовому еквіваленті та може виступати товаром (засобом платежу). Враховуючи викладене, в задоволенні позовних вимог було відмовлено[1]. З урахуванням обставин справи таке рішення суду уявляється обґрунтованим.

За наявності укладеного договору про надання згоди на створення та використання фотографій із зображенням людини, якщо використання відбувалося з урахуванням вимог договору, відсутні правові підстави для задоволення позовних вимог.

Прикладом є такі справи. *Позивачка звернулася до суду з вимогою заборонити відповідачеві використовувати будь-які свої зображення, просила стягнути на свою користь моральну шкоду в розмірі 50 000 грн. Як було встановлено під час розгляду справи, позивачка взяла участь у фотосесії під умовною назвою «Український національний образ», в результаті якої було зроблено більше 60 фотографій. На момент фотозйомки позивачка була повнолітня, могла усвідомлювати свої дії та їх наслідки. Згоду на використання зображення отримано від позивачки ще перед початком фотосесії. Моделі, які беруть участь у фотозйомках в інформаційному фотоагентстві «Фотолента», на підтвердження своєї згоди підписують стандартну угоду про використання зображення та ім'я фізичної особи. За умовами цієї угоди моделі дають безумовну згоду ТОВ «Еволюшн Медіа» на необмежений час та на необмежену територію використання. Примірник угоди з відповідачем був загублений, зі слів позивачки вона також загубила свій примірник угоди. Відсутність письмової угоди не спростовує того факту, що в 2006 р. позивачка дала згоду відповідачу на використання свого зображення. З фотографій видно, що позивачка позує на камеру. Кількість фотографій (більше 60), тривалість зйомки (не менше 3 годин) свідчать про те, що відбувалася саме зйомка тематичної фотосесії «Українського національного образу».*

З 2004 р. інформаційне фотоагентство відповідача «Фотолента» професійно займається продажем фотографій для засобів масової інформації через веб-сайт «Фотолента», про що позивачці було відомо. Тому твердження позивачки, що вона дала згоду лише на розміщення фотографій на веб-сайті «Фотолента», при цьому будь-яке інше використання цих фотографій мало відбуватися лише за її згодою, є безпідставним. Крім того, з позовної заяви випливає, що позивачка ще в 2007 р. виявила в газеті «Дело» фотографію з фотосесії «Український національний образ», при цьому жодних письмових претензій відповідачу не пред'являла. Посилання про те, що позивачка начебто телефонувала до агентства і з кимось розмовляла, нічим не підтверджене. З урахуванням викладеного, позивачкою так і не було доказано факту відсутності її згоди на розповсюдження фотографічних творів. Так у задоволенні позовних вимог про заборону використання зображення фізичної особи та відшкодування моральної шкоди було відмовлено[1].

В іншій справі судом першої інстанції було встановлено, що в рекламному каталозі «Фаберлік» (без персоніфікації осіб) були розміщені фотографії з нанесеним макіяжем косметичної продукції зазначеної торгової марки. Фотографія опублікована на підставі Угоди про співробітництво та організацію взаємовідносин між національним професійним центром (НПЦ) «Академія мистецтв краси» та ДП «Фаберлік Україна», яка на безоплатній основі надавала косметичну продукцію. НПЦ «Академія мистецтв краси» в підтвердження цільового використання отриманої продукції надає матеріали робіт учнів, зокрема малюнки, фотографії та інші матеріали, які були створені при проведенні навчань учнів із використанням продукції.

Донька позивачки навчалась на денній формі в навчально-професійному центрі «Академія мистецтв краси». Директором НПЦ «Академія мистецтв краси» затверджені загальні положення щодо інтелектуальної власності. Відповідно до цих положень учень/студент повідомлений та усвідомлює можливість його участі у фотозйомках, які проводяться протягом навчання в «Академії мистецтв краси», та подальше можливе використання фотографій в матеріалах партнерів, з якими співпрацює «Академія мистецтв краси». Із вище наведеним положенням була ознайомлена донька позивачки, про що свідчить її підпис, заперечення щодо фотографування позивачка не висловлювала. Тож у позовних вимогах було відмовлено, оскільки позивачка не надала суду жодних доказів, які підтверджують заподіяння моральної шкоди, крім того, відсутній причинно-наслідковий зв'язок між діями та наслідками. Апеляційна скарга відхилена, рішення суду першої інстанції залишено без змін[2].

Отже, у даному випадку судом було враховано загальнозатверджені умови навчання у професійному центрі, згідно з якими презюмується згода на використання робіт учнів із їх зображеннями, які зроблені у зв'язку зі здійсненням навчальної діяльності чи виконанням навчальної програми.

Реліз моделі підписується лише однією стороною — особою, що зображена на фотографії. А відтак модель-реліз за своєю формою

[1] *Рішення* Київського районного суду м. Сімферополя від 16.10.2013 р. по справі № 123/8447/13-ц [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/34303522.

[1] *Рішення* Шевченківського районного суду м. Києва від 26.01.2012 р. по справі № 2-3855/11 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/21173253.

[2] *Ухвала* Апеляційного суду м. Києва від 28.03.2008 р. по справі № 22-9450 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/4578966.

не відповідає вимогам щодо договору про відчуження виключних прав автора і може слугувати лише письмовою згодою на розміщення (публікацію) та розповсюдження створених фотографій[1].

Додатково до закріплення письмової форми договору А. С. Мограбян пропонує здійснювати ***нотаріальне засвідчення такої угоди***[2]. З метою попередження виникнення суперечок при використанні зображення померлої особи автор вважає доцільним закріпити в цивільному законодавстві норму про необхідність витребування письмового нотаріально засвідченого волевиявлення останньої на використання її зображення, а за відсутності такого — нотаріально засвідченої згоди повнолітніх дітей і другого з подружжя або батьків[3].

Отже, згода на використання зображення особи може бути виражена (залежно від фактичних обставин) як в письмовій (простій, простій із додатковими вимогами, кваліфікованій), так і в усній формі. Визнається також допустимість вираження відповідної волі особи за допомогою здійснення конклюдентних дій. В. А. Мікрюков акцентує увагу на тому, що мовчання визнається вираженням волі укласти угоду у випадках, передбачених законом або угодою сторін, а мовчання не є акцептом, якщо інше не випливає із закону, звичаю ділового обороту або з колишніх ділових відносин сторін. Виходячи з цих правил, за відсутності угоди між володільцем майнових прав на фотографії і зображеною на ній особою, відповідних колишніх ділових відносин цих осіб і відповідного звичаю ділового обороту немає підстав для встановлення в поведінці особи її мовчазної згоди на обнародування і використання зображення[4].

5. Ціна договору та порядок розрахунків між сторонами договору про створення та/або використання фотографії або іншого художнього твору з зображенням людини.

Інша умова договору — розмір винагороди (оплата за використання фотографій із зображенням людини), яка, з урахуванням практики зарубіжних країн, може бути різною і залежить від ступеня популярності фізичної особи, її статусу в суспільстві. Винагорода може сплачуватися одноразово або частинами, залежно від розміру прибутку від використання фотографії за певний період. За аналогією з авторським правом можливо встановлення у договорі ліцензійних платежів, роялті, паушального платежу та додаткових виплат.

[1] *Тристан А. В.* Правова природа «розписки моделі»... — С. 399.
[2] *Мограбян А. С.* Вказ. дис. — С. 10.
[3] *Мограбян А. С.* Актуальные проблемы защиты права физического лица на собственное изображение // Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 5. Юриспруденция. — 2014. — № 3 (24). — С. 58; *Мограбян А. С.* Правовые основы использования внешнего облика человека в средствах массовой информации // Проблемы модернизации гражданского законодательства : материалы Междунар. науч.-практ. конф. — Волгоград, 2011. — С. 305–311.
[4] *Микрюков В. А.* О форме согласия гражданина на обнародование... — С. 42–46.

О. О. Ніколаєва пропонує на законодавчому рівні закріпити можливість передання фізичною особою іншим особам права на використання зображення особи (права на відтворення зовнішності особи) на підставі відповідного договору на оплатній основі[1]. Вважаємо за доцільне не обмежувати укладення договору оплатною основою, адже особа може бути зацікавлена у використанні зображення у творчій чи підприємницькій діяльності на безоплатній основі.

Порядок розрахунку може бути встановлений відповідно до певних звітних періодів (наприклад, щомісячних, щоквартальних).

6. Важливою умовою у договорі про створення та/або використання фотографії або іншого художнього твору з зображенням людини є строк дії договору.

При укладенні даного договору сторони можуть визначити час, протягом якого дозволяється використання зображення у певній об'єктивній формі вираження. Договір може бути короткостроковий, середньостроковий, довгостроковий.

7. Обмеження на здійснення певних дій під час дії договору про створення та/або використання фотографії або іншого художнього твору із зображенням людини.

Необхідно звернути увагу в договорі на можливість суб'єкта, який отримав права на використання зображення, передання цього права третім особам (тобто ***права на укладення субдоговору*** про створення та/або використання фотографії або іншого художнього твору з зображенням людини). Суб'єкт, який отримав право на використання зображення людини, може бути обмежений у можливості надання дозволу на використання зображення третіми особами. Доцільність закріплення подібної умови демонструється на прикладі наступного судового рішення.

При розгляді позову Харківської міської партійної організації Політичної партії «Сильна Україна» про визнання недійсним договору, укладеного між відповідачами про використання в рекламних цілях зображення та заборону відповідачами його використовувати, у задоволенні вимог було відмовлено. Встановлено, що зображення, розміщення якого на зовнішніх носіях реклами є предметом оспорюваного договору, не містить жодних посилань на політичну партію, кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови, висунутих у м. Харкові та Харківській області, кандидатів, висунутих у м. Харкові та Харківській області по одномандатному мажоритарному, одномандатному чи багатомандатному виборчому округу чи будь-яких інших суб'єктів виборчого процесу. Зазначене зображення спрямоване на досягнення суспільно корисних цілей, популяризацію загальнолюдських цінностей, його розповсюдження не має на меті отримання прибутку. Особа, зображена на плакатах, надала листа,

[1] *Николаева А. А.* Вказ. дис. — С. 20, 60.

в якому зазначено, що вона не вважає свої особисті немайнові права порушеними у зв'язку з використанням зображення в рекламі, розміщення якої є предметом оспорюваного договору.

За зустрічною позовною заявою 1-й відповідач просив суд визнати право бути рекламодавцем щодо розміщення соціальної реклами з використанням зображення з синім фоном, портретом третьої особи та надписом «Сильный Харьков — сильная Украина». Судом були задоволені позовні вимоги за зустрічною позовною заявою та визнано право відповідача за первинним позовом бути рекламодавцем щодо розміщення соціальної реклами з використанням зображення з синім фоном, портретом третьої особи та надписом «Сильный Харьков — сильная Украина» та «третя особа», як такого, що не містить передвиборної агітації[1].

Щодо самої фізичної особи в договорі може бути встановлено ***заборону особі надання права на використання зображення за певних обставин***. Наприклад, може бути встановлено заборону на участь у рекламних кампаніях інших виробників товарів чи осіб, що надають послуги. Поширеними для договірної практики зарубіжних країн є певні обмеження особистих немайнових прав. Можливі обмеження для осіб, зображених на фотографіях, щодо заборони зміни іміджу під час дії договору (наприклад, на час проведення певної рекламної кампанії). Крім цього, обмеження, пов'язані з неможливістю публічного вживання чи використання товарів або послуг конкурентів. Такі умови договору цілком зрозумілі, а їх наявність у договорі пояснюється необхідністю проведення ефективної рекламної кампанії і прагненням збільшити рівень продажів завдяки участі в рекламі певної публічної персони. Більш того, за порушення даних пунктів договору можуть встановлюватися штрафні санкції.

У сучасній юридичній практиці досить часто зустрічаються умови про використання зображення людей або про вимоги до їх зовнішнього вигляду в трудових договорах, контрактах із представниками сфери спорту, шоу-бізнесу тощо. Досить часто зображення зовнішнього вигляду разом із іншими немайновими правами відносять до так званих іміджевих прав, поняття і зміст яких у законодавстві відсутні. Наприклад, у трудових договорах зі спортсменами часто зустрічається така умова: «Спортсмен надає Клубу виключні права на використання свого іміджу, тобто ексклюзивне право використати ім'я, образ, фото- і відеозображення, графічні і будь-які інші зображення спортсмена в рекламі будь-яких компаній, товарів, робіт і послуг, а також в інших цілях, без узгодження із спортсменом і без будь-якої оплати». На думку ряду учених, таке положення суперечить чинному законодавству. По-перше,

[1] *Рішення* Господарського суду Харківської області від 22.10.2010 р. по справі № 29/313-10 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/12103656.

частина перерахованих прав відноситься до невідчужуваних особистих немайнових прав (право на ім'я), по-друге, необхідна згода спортсмена і має бути відповідна винагорода спортсменові[1]. Незважаючи на те, що деякі з зазначених умов суперечать чинному законодавству, договірна практика містить подібні норми.

8. Інші умови договору про створення та/або використання фотографії або іншого художнього твору з зображенням людини.

Що стосується інших умов договору, слід звернути увагу на зміну, припинення дії договору, а також на відповідальність за порушення умов договору про створення та/або використання фотографії або іншого художнього твору із зображенням людини.

Зміна умов договору можлива в залежності від настання певних подій. Наприклад, можливо збільшення розміру винагороди за участь особи у рекламі при збільшенні ступеня популярності особи або товарів чи послуг суб'єкта господарювання, отримання нових визнань та винагород у сфері професійної діяльності або, навпаки, зменшення винагороди внаслідок негідної поведінки особи.

Припинення дії договору можливо як його виконанням, так і розірванням договору.

Не звертаючись до усестороннього дослідження розірвання договору, вважаємо можливим прийняти за основу погляди Н. М. Процьків щодо розірвання договору. Розірвання договору — «це дія, направлена на припинення частково або повністю невиконаного договору, а також зобов'язань, які з нього випливають на майбутнє. Найбільш розповсюдженою підставою розірвання договору за ініціативою однієї сторони є істотне порушення договору, яке спричиняє іншій стороні таку шкоду, що вона в значній мірі позбавляється того, на що вправі розраховувати при укладенні договору. Потерпіла сторона також має право вимагати відшкодування збитків, спричинених розірванням договору. Підставою розірвання договору є істотна зміна обставин, з яких сторони виходили при укладенні договору. Витрати сторони, які були проведені всупереч умов договору або до його укладення, є її ризиком і не можуть вважатися збитками, спричиненими розірванням договору»[2].

У науковій літературі звертають увагу на те, що кожну зміну у зображенні в договірних відносинах необхідно враховувати. Навіть якщо спочатку зображення було створено за згодою людини, але згодом нею було висловлено стурбованість тим, що вона, наприклад, не хоче публікацію оголених фотографій[3]. Безумовно, зазначена позиція заслуговує на підтримку.

[1] *Шевченко О. А.* Имиджевые права спортсменов в России // Спорт: экономика, право, управление. — 2011. — № 1. — С. 12–13.

[2] *Процьків Н. М.* Правове регулювання розірвання цивільно-правових договорів за цивільним законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Процьків Наталія Миколаївна. — Київ, 2003. — 19 с.

[3] *Vertrag* uber die Veroffentlichung von Aktfotos // OBI. — 2004. — N 4. — S. 182–183.

Частиною 2 ст. 308 ЦК України передбачається, що фізична особа, яка позувала авторові фотографії, іншого художнього твору за плату, а після її смерті — її діти та вдова (вдівець), батьки, брати та сестри — можуть вимагати припинення публічного показу, відтворення чи розповсюдження фотографії, іншого художнього твору, у договорі необхідно визначити розміри і порядок компенсації шкоди, завданої прийняттям рішення про відкликання дозволу на використання представленої фотографії. Враховуючи, що на практиці досить важко вирахувати всі витрати, пов'язані з підготовкою до використання або використанням фотографічного зображення, доцільно вказати розмір штрафу.

На наш погляд, достатньо звернутися із заявою про відзив згоди на показ (у письмовому вигляді) до суб'єкта, що здійснює публічний показ твору. У випадку виникнення спору всі питання вирішуються в судовому порядку чи за допомогою інших альтернативних способів вирішення спорів. При цьому при укладенні договору на публічний показ фотографії чи іншого художнього твору із зображенням людини доцільно чітко визначати санкції на випадок відкликання згоди.

Більш детально питання про компенсацію буде розглянуто в наступному розділі роботи в аспекті застосування такого способу захисту прав та інтересів, як припинення публічного використання фотографії та іншого художнього твору із зображенням людини.

До відповідальності за неналежне виконання договору можна притягнути особу, зображення якої використовується за рекламним договором. Наприклад, швейцарська фірма Raymond Weil, що займається виробництвом годинників, подала судовий позов проти відомої актриси, що була обличчям рекламної кампанії Raymond Weil, Шарліз Терон. Вона звинувачується в порушенні контрактних зобов'язань. Як випливає з позовної заяви, за контрактом Шарліз Терон «за солідну винагороду» зобов'язалася з жовтня 2005 р. по грудень 2006 р. носити годинник тільки цієї марки. Проте актриса уклала ще один рекламний контракт з Christian Dior і під час дії контракту з позивачем була помічена на прес-конференції фестивалю в Остіні (штат Техас) в годиннику цієї фірми. Крім того, стверджують у швейцарській фірмі, за умовами контракту Шарліз Терон було заборонено з'являтися в рекламі будь-яких ювелірних виробів, навіть у рамках благодійних акцій. Проте під час дії контракту з позивачем її фотографія в кольє використовувалася в рекламі, що закликає робити пожертвування на боротьбу зі СНІДом[1].

При використанні фотографії із зображенням людини доцільно укладати договір про надання дозволу на таке використання в

[1] *Швейцарские* часовщики подали в суд на актрису Ш. Терон [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0010850 [07.02.2007; 11:05].

письмовій формі. Необхідно звернути увагу на визначення в договорі умов про способи та мету використання, можливість внесення змін у фотографічне зображення, територію та часові межі його використання, передання прав іншим особам, розмір винагороди тощо. Важливим є визначення мір відповідальності за дострокове розірвання договору та вимог про припинення публічного показу фотографії із зображенням людини. Звернення уваги на зазначені умови частково дозволить уникнути конфліктів та непорозумінь на етапі виконання договору.

* * *

1. Договір про створення та/або використання зображення людини — це двосторонній, консенсуальний, оплатний або безоплатний правочин взаємоузгодженої волі двох і більше сторін, спрямованої на виникнення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків щодо права на зображення людини.

2. Предметом договору про створення та/або використання зображення людини є права на зображення та права, що випливають з зображення, котрі повинні бути конкретизовані за ознакою виключності використання, за способом та метою використання, за територією використання зображення. Права, що не зазначені в договорі, вважаються такими, що не передані.

3. Об'єктом договору є форма об'єктивізації зображення людини, як така, що існує на момент укладення договору, так і така, створення якої тільки передбачається.

4. Суб'єктами договору виступають учасники цивільних правовідносин, склад яких визначається з урахуванням конкретної форми об'єктивізації зображення (реально існуючої або потенційної) та прав на неї. Одним із суб'єктів є зображувана особа, автор або правоволоділець авторських прав, власник фотографії як особистого папера, особа, зацікавлена у використанні зображення. Вік, з якого особа може укладати договір, визначається її статусом (як автора, як зображуваної особи тощо) відповідно до чинного законодавства.

5. Формою договору може бути (залежно від фактичних обставин) як письмова (проста, проста із додатковими вимогами, кваліфікована), так і усна. Визнається також допустимість вираження відповідної волі особи за допомогою здійснення конклюдентних дій. Винагорода може сплачуватися одноразово або частинами, залежно від розміру прибутку від використання фотографії за певний період. За аналогією з авторським правом можливо встановлення у договорі ліцензійних платежів, роялті, паушального платежу та додаткових виплат. Порядок розрахунку може бути

встановлений відповідно до певних звітних періодів (наприклад, щомісячних, щоквартальних).

6. Особливість даного договору обумовлена подвійною природою прав особи на матеріальний примірник (зокрема прав інтелектуальної власності, прав на особисті папери тощо) та прав особи, зображеної на такому творі, що обумовлює спільне здійснення прав різної правової природи зазначеними особами, якщо інше не встановлено домовленістю між ними. Саме дуалізм зображення дозволяє зробити висновок про спільність здійснення права на використання форми об'єктивізації з зображенням людини за взаємним погодженням зображеною особою та володільцем прав на форму об'єктивізації зображення людини.

3.3.

Здійснення права фізичної особи на власне зображення при створенні та/або просуванні товарів та послуг учасників цивільного обороту

Чинне законодавство України визначає коло спеціальних випадків, коли необхідно отримати згоду особи для використання її зображення, зокрема в рекламі або як елемента знака для товарів та послуг. При використанні зображення людини в господарській діяльності основною метою є не надання інформації про форму об'єктивізації зображення або його художню, культурно-естетичну цінність, а використання зображення людини для схвалення, підтримки, просування товару або послуг у цивільному обороті.

При такому використанні у більшості випадків особа рекламує або схвалює продукцію або послуги свого контрагента, а не самого себе або своїх власних продуктів. Таким чином відслідковується зв'язок популярності людини і товарів і послуг, які вона просуває. Іншою формою використання зображення є безпосереднє нанесення зображення на календарях, плакатах та іншій продукції, які купують тільки через нанесене зображення знаменитості[1]. У кожному із зазначених випадків саме зображення людини впливає на рівень продажів товарів, які схвалює, підтримує або просуває особа, або тієї продукції, на якій використано зображення людини. Використання зображення людини у господарській діяльності обумовлює наявність у договорі особливих умов, пов'язаних з якістю продукції, особистістю суб'єкта господарювання, який використовує зображення людини у господарській діяльності, тощо. Крім того, певні особливості використання зображення людини встановлені на законодавчому рівні.

[1] *Black G.* Exploiting Image : Making a Case for the Legal Regulation of Publicity Rights in the United Kingdom // EIPR. — 2011. — Vol. 33, N 7. — P. 413–418.

Уявляється доцільним розглянути специфіку використання зображення людини при створенні реклами, як елемента знака для товарів та послуг, як елемента упаковки товару або його зовнішнього вигляду.

1. Використання зображення людини в рекламі. Чинне законодавство України передбачає можливість використання зображення людини тільки за її згодою (ст. 308 ЦК України), як при створенні, так і при поширенні реклами (ч. 1 ст. 8 Закону України «Про рекламу»[1]).

При комерційному використанні зображення вважається за краще укласти договір у письмовій формі. Іноді в правилах проведення гри, розіграшів призів за організатором закріплені права немайнового характеру відносно учасника, який виграв. Наприклад, організатор оговорює право використати імена та зображення переможців розіграшу в засобах масової інформації в цілях реклами[2]. Для попередження конфліктів у договорі необхідно прописати усі основні умови використання зображення. Передусім, товар або послуги, в рекламі яких використовуватиметься зображення людини. У договорі можна вказати як перелік таких товарів і послуг, для яких використовуватиметься зображення, так і перелік тих, для яких використання зображення є неприпустимим. При реєстрації зображення як торговельної марки важливо визначити клас товарів і послуг, за яким відбуватиметься реєстрація. Важливо вказати часові, територіальні межі використання, формат використання зображень, порядок виплати винагороди і її розмір тощо.

Для фізичних осіб, зображення яких використовують у рекламі або як образотворчий елемент знака для товарів і послуг, можливе встановлення обмежень на купівлю або споживання в публічному місці однорідних товарів конкурентів. Також у певних випадках зазначається необхідність підтримки людиною певного іміджу, правил поведінки тощо. Адже зазвичай при правильному виборі особи, що бере участь у рекламній кампанії або присутня в зображенні торговельної марки, встановлюється асоціативний зв'язок між нею і самою продукцією. У науковій літературі неодноразово підіймалося питання про особливості використання зображення не тільки людей, але й вигаданих персонажів творів[3].

[1] *Про рекламу :* Закон України від 03.07.1996 р. № 270/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 39. — Ст. 181.

[2] *Матин А. В.* Гражданско-правовое регулирование игр и пари : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Матин Алексей Владимирович. — Москва, 2006. — С. 173.

[3] *Willi C.* Merchandising mit fiktiven Figuren // WRP. — 1996. — N 7–8. — S. 652–659.

Питання дослідження реклами були предметом вивчення таких науковців, як Б. О. Дзгоєва[1], Г. О. Ульянова[2], З. В. Кузнєцова[3], Л. В. Мамчур[4], А. В. Стрельников[5], О. Р. Шишка[6] та інших.

У науковій літературі існують різноманітні підходи до визначення реклами, зокрема, розуміння реклами як:

— діяльності, пов'язаної з поширенням рекламних даних (даних про суб'єктів правовідносин, їх діяльність, об'єкти), спрямованої на невизначене коло її споживачів і здійснюваної з метою отримання прибутку від основної діяльності, яку вона забезпечує[7];

— призначених для невизначеного кола осіб відомостей про товари, роботи і послуги особи, що здійснює підприємницьку діяльність, поширюваних у будь-якій формі і за допомогою будь-яких засобів для привертання уваги до товарів, робіт і послуг з метою їх реалізації. Відомості про товари, роботи, послуги можуть бути описом їх споживчих властивостей, умов реалізації, вказівкою на виробника або продавця, засобом індивідуалізації, стимулюючим заходом[8].

На відміну від інформації як блага, рекламі притаманні певні особливості. Д. А. Копитін виділяє декілька критеріїв, за якими можна відрізнити рекламу від інформації нерекламного характеру, а саме: оплатний характер; специфічність змісту, розкриття в рекламі її замовника; використання для розповсюдження реклами засобів масової інформації; особливий характер впливу на споживача, використання найбільш оптимальних засобів; односторонність спрямованість[9].

[1] *Дзгоева Б. О.* Соотношение частных и публичных интересов в правовом регулировании рекламы : монография / Б. О. Дзгоева. — Москва : Проспект, 2009. — 128 с.

[2] *Ульянова Г. О.* Захист авторських прав у правовідносинах, які виникають у зв'язку із рекламою : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Ульянова Галина Олексіївна. — Одеса, 2008. — 18 с.

[3] *Кузнєцова З. В.* Управління у сфері рекламної діяльності: організаційно-правовий аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Кузнєцова Зоя Вікторівна. — Харків, 2003. — 19 с.

[4] *Мамчур Л. В.* Правове регулювання реклами (цивілістичний аспект) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Мамчур Людмила Володимирівна. — Львів, 2006. — 20 с.

[5] *Стрельников А. В.* Адміністративна відповідальність за порушення законодавства про рекламу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Стрельников Андрій Вікторович. — Одеса, 2004. — 18 с.

[6] *Шишка О. Р.* Договір на створення та розповсюдження реклами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Шишка Олександр Романович. — Харків, 2005. — 19 с.

[7] *Страунинг Э. Л.* Некоторые проблемы общей теории рекламных правоотношений / Э. Л. Страунинг. — Москва, 2004. — С. 100.

[8] *Копытин Д. А.* Правовое регулирование рекламного рынка: предпринимательско-правовой аспект : монография / Д. А. Копытин. — Москва, 2010. — С. 44.

[9] Там само. — С. 44–49.

Не зосереджуючись на наукових підходах до визначення реклами, доцільно визначити обмеження на використання зображення в рекламі.

А. В. Стрельников пропонує класифікувати загальні обмеження щодо реклами, закріплені в Законі «Про рекламу», за трьома критеріями: «за типом рекламоносія (обмеження щодо реклами на телебаченні та радіо; обмеження щодо реклами в друкованих засобах масової інформації; обмеження щодо реклами, яка розповсюджується за допомогою засобів електрозв'язку; обмеження щодо зовнішньої та внутрішньої реклами; обмеження щодо реклами на транспорті); за адресатом (загальні обмеження; обмеження щодо реклами, адресованої дітям); за стадією рекламної діяльності (обмеження щодо замовлення; обмеження щодо виготовлення; обмеження щодо розповсюдження)»[1]. Представлена класифікація може використовуватися з позиції деталізації договірних відносин, зокрема визначення способу передання та доведення рекламної інформації.

У Законі України «Про рекламу» існують певні обмеження щодо використання образів фізичних осіб при рекламуванні окремих категорій товарів та послуг:

1) у рекламі лікарських засобів, медичної техніки, методів профілактики, діагностики, лікування і реабілітації забороняється розміщення *зображень і згадок імен популярних людей, героїв кіно-, теле- та анімаційних фільмів, авторитетних організацій* (ч. 6 ст. 21);

2) у рекламі лікарських засобів, медичної техніки, методів профілактики, діагностики, лікування і реабілітації забороняється *участь лікарів та інших професійних медичних працівників, а також осіб, зовнішній вигляд яких імітує зовнішній вигляд лікарів* (ч. 7 ст. 21).

У практиці зарубіжних країн також містяться подібні обмеження[2]. Забороняється, наприклад, використовувати в медичній рекламі імена і зображення відомих людей, «нескромних» частин тіла (за винятком реклами грудного вигодовування і пропаганди ранньої профілактики раку грудей), а також зображення пацієнтів, яких можна ідентифікувати за наведеною фотографією (навіть із їх згоди). Забороняється ілюструвати рекламу зображеннями щасливих людей, яких можна прийняти за пацієнтів цього лікаря, або красивих дівчат у білих халатах, які «символізують» працівників цієї клініки, — без спеціального роз'яснюючого напису, що зображені особи такими не є. Забороняється також використовувати будь-які інші прийоми, що можуть ввести потенційних клієнтів

[1] *Стрельников А. В.* Вказ. автореф. дис.

[2] *Grabrucker M.* Aus der Rechtsprechung des Bundespatentgerichts im Jahre 2009. Teil I : Markenrecht / M. Grabrucker, I. Kopacek // GRUR. — 2010. — N 5. — S. 369–386.

в оману. Інформація, що міститься в медичній рекламі, має бути строго науковою і мати відповідне підтвердження в опублікованих наукових дослідженнях[1];

3) реклама алкогольних напоїв та тютюнових виробів, знаків для товарів і послуг, інших об'єктів права інтелектуальної власності, під якими випускаються алкогольні напої та тютюнові вироби, *забороняється з використанням осіб віком до 18 років як фотомоделей; не може містити зображень лікарів та інших професійних медичних працівників, а також осіб, зовнішній вигляд яких імітує зовнішній вигляд лікарів* (ч. 3 ст. 22);

4) реклама алкогольних напоїв, тютюнових виробів, пива та/або напоїв, що виготовляються на його основі, знаків для товарів і послуг, інших об'єктів права інтелектуальної власності, під якими випускаються алкогольні напої, тютюнові вироби, пиво та/або напої, що виготовляються на його основі, не повинна *містити зображення популярних осіб або пряме чи опосередковане схвалення популярними особами паління або вживання алкоголю, пива та напоїв, що виготовляються на його основі* (ч. 9 ст. 22).

Основою для захисту честі особи може стати й неправомірне використання зовнішнього вигляду особи в рекламних цілях (наприклад, в рекламі тютюнових виробів, алкогольних напоїв), що може негативно позначитися на громадській оцінці моральних якостей цієї особи[2]. Крім неправомірного використання без згоди фізичної особи її зображення в рекламі, слід визначити й інші порушення, зокрема: використання зображення відомої фізичної особи; фізичної особи, зображення якої нагадує відому людину, дітей, родичів відомих людей[3].

У науковій літературі звертають увагу, що використання схвалень органами державної влади або місцевого самоврядування, зокрема, використання представників органів влади, посилання на них або використання їх фотографій в рекламі заборонене. Абсолютно очевидно, що схвалення державними органами або навіть просте використання фотографій представників органів влади надає рекламованому товару додаткову конкурентну перевагу. Варто взяти до уваги, що вищезгадані обмеження є загальними і покликані передусім не дати можливості ввести споживачів в оману. Адже споживач не може самостійно перевірити правдивість та істинність тверджень, а тому вірить акторам у білих халатах або авторитетним представникам влади, які з екрану розповідають про користь ліків[4].

[1] *В Израиле* ограничили коммерческую рекламу медицинских услуг [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0015482 [10.09.08; 14:10].

[2] *Самородов Д. А.* Вказ. дис. — С. 74.

[3] *Зоріна Ю.* Вказ. ст. — С. 42.

[4] *Чубукова И.* Коротко о самых важных табу в рекламе медицинских товаров и услуг для потребителей, а также биологически активных добавок (БАД) //

Отже, рекламодавець як джерело реклами зобов'язаний: дотримуватися прав дітей, авторських та інших особистих прав осіб, зокрема права на індивідуальний вигляд (вид) і голос; дотримуватися вимоги про сумлінність і достовірність інформації; усувати обставини, які можуть зробити рекламну інформацію неналежною; дотримуватися інших вимог законодавства в інформаційній сфері. Рекламовиробник, як один з учасників інформаційних правовідносин, здійснює діяльність з виробництва реклами, діє на ринку послуг з моделювання різної масової інформації, з реалізації рекламного сегмента PR-кампаній, з безпосереднього складання рекламних оголошень (написання тексту, підготовка макета, художнє оздоблення) і їх виробництва[1].

При обранні тієї чи іншої особи для реклами товару чи товарної лінії товаровиробник розраховує на зовнішність, специфіку статусу, харизму осіб, можливість впливу на аудиторію, для збуту якій призначений товар. Зазвичай, привабливих, стильних жінок найчастіше обирають для реклами колекцій одягу; жінок, визнаних у світі еталонів жіночності та краси, — для реклами косметичної продукції; спортсменів — для реклами безалкогольних енергетичних напоїв чи спортивного одягу, взуття тощо. Правильний вибір популярної людини прямо пропорційно впливає на попит на продукцію. Але, на жаль, іноді дуже популярні та визнані особи не мають змоги впливати на продаж того чи іншого товару, що відбувається за рахунок їх несумісності. Повинна бути гармонія між товаром та особою, тобто товар, що рекламує особа, повинен призначатися саме для кола прихильників цієї особи, цей товар дійсно повинен бути їм потрібен, в іншому випадку задіяння «зірки» суттєво не вплине на обсяг продажу товарів.

Відомість може бути цінною в тому, щоб допомогти продажу конкретного продукту, а також сприяти підвищенню інформованості щодо конкретних продуктів чи послуг. Найчастіше добра чи погана реклама зумовлюється поведінкою особи[2]. Питання встановлення факту відомості фізичної особи будуть предметом розгляду у наступному розділі.

Знамениті фізичні особи, зокрема кіноактори, політики, спортсмени, в усі часи привертали підвищену увагу та викликали інтерес до свого особистого життя у пересічних фізичних осіб. Прихильність та любов до «зірок» найчастіше є одним із мотивів придбання сувенірної продукції з їх зображенням, слугує способом привернення уваги до продукції чи товарів, які рекламують відомі

Интеллектуальная собственность и реклама. Актуальные вопросы, административная и судебная практика / под ред. И. Шаблинского и Е. Тиллинг. — Москва, 2010. — С. 158–160.

[1] *Гаюров Ш. К.* Вказ. дис. — С. 258.

[2] *Welfare S.* Wanted Dead or Alive [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.royds.com/'wanted-dead-or-alive'-by-stephen-welfare/ [01.06.2011].

особи. Цим пояснюється інтерес у підприємців, які при виготовленні товарів, наданні послуг намагаються використовувати зображення саме видатних фізичних осіб, витрачаючи іноді шалені гроші на залучення «зірок» до рекламних кампаній.

У засобах масової інформації періодично оголошують суму контрактів кінозірок за участь у рекламі, які сягають іноді кількох десятків мільйонів доларів[1]. Позови, які пред'являються відомим особами за неправомірне використання їх зображення в рекламі, також обчислюються значними сумами[2]. У певних ситуаціях для знаменитостей непринципова сума компенсації, їм головне присікти порушення їх прав. *Наприклад, у лютому 2008 р. у засобах масової інформації з'явилось повідомлення про задоволення Паризьким судом позову Н. Саркозі і його дружини К. Бруні до авіакомпанії Ryanair, яку було визнано винною в порушенні права Саркозі і Бруні на їх зображення та зобов'язано виплатити 60 тис. євро збитків Карлі Бруні (заявлені позовні вимоги К. Бруні складали 500 000 євро, Н. Саркозі — 1 євро). На знімку, надрукованому у французькій газеті Le Parisien, у вуста Бруні вкладені слова: «З Ryanair на наше весілля зможе приїхати вся моя сім'я»*[3].

Власники брендів, приймаючи рішення про укладення договору про освітлення подій, які притягають величезну аудиторію і в центрі яких знаходяться знаменитості, повинні проявляти неабияку обачність й використовувати усю наявну інформацію про надійність публічної персони і про цільову аудиторію події і бренда. Слід пам'ятати, що багато відомих людей прагнуть опинитися в центрі гучного скандалу, тому опора на громадську думку може

[1] *Улыбка* за миллион (сколько получают звезды за рекламу) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.iwoman.ru/article790.html [07.05.2006]; *Бухтерева И. В.* «Культура знаменитостей», личность и право на публичность как предмет правового спора в Европе : дайджест 06.01.06 // Патентное дело. Дайджест российской и зарубежной прессы. — 2006. — № 1. — С. 21–22. — Дайдж. на ст.: Celebrity Culture, Individuality, and Right of Publicity as a Evropean Legal Issue / D. Biene // IIS. — 2005. — Vol. 36, N 5. — P. 505–524.

[2] *Е. Петросян* требует в суде $10 млн за свой образ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0016793 [13.02.2009; 11:40]; *Вуди* Аллен требует в суде компенсацию за использование его образа в рекламе [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0013851 [01.04.2008; 09:35]; *К. Собчак* требует 5 млн рублей за использование своего фото в рекламе [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0016317 [15.12.2008; 12:00]; *Суд* отказал К. Собчак в иске за использование ее фото в рекламе [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://yurpractika.com/news.php?id=0020284 [25.02.2010].

[3] *Н. Саркози намерен* судиться с авиакомпанией из-за рекламы [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0013069 [30.01.2008; 09:35]; *Авиакомпания* Ryanair выплатит 60 тыс. евро супругам Саркози [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0013180 [05.02.2008; 18:15]; *Роналдо* подал в суд на китайских фармацевтов [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0010792 [29.01.2007; 12:15]; *Телеведущая* пытается отсудить у газеты собственное лицо [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0010072 [27.10.2006; 17:30].

допомогти уникнути ризиків спілкування з такими персонами. Стимулом уникнути скандалу для знаменитості може стати чітке формулювання фінансових питань, гарантії бонусів, умови виплати частини гонорару в майбутньому. Усі ці заходи можуть попередити або обмежити репутаційні і фінансові втрати брендів з вини знаменитої персони[1].

Про успішність участі фізичної особи у рекламній кампанії свідчать такі фактори:

— особа бере участь у рекламі товарів певної торговельної марки протягом тривалого часу;

— ця особа не рекламує подібні за призначенням товари чи послуги;

— у споживачів при згадуванні імені особи чи торгової марки виникає асоціативний взаємозв'язок між торговельною маркою та особою.

За цих умов, на наш погляд, можна виявити безпосередній вплив такої фізичної особи на рівень продажу товарів. Одним з прикладів вдалої телевізійної реклами була серія рекламних роликів «славнозвісної» компанії МММ і банку «Імперіал». Успіх полягав зовсім не в кількості поява цих роликів в ефірі, а в точності рекламних персонажів — простих людей «з народу», які вкладають гроші в акції МММ, і це істотно змінює їх фінансове становище. Льоня Голубков, а також його друзі і родичі виявилися дуже точними, буквально архетипічним портретом тих самих «хлопців із сусідньої квартири»[2].

В Україні в засобах масової інформації та у фахових спеціалізованих виданнях неодноразово порушувалася проблема незаконного використання фотографій із зображеннями людей із комерційною метою. Фотографіями зараз прикрашають різноманітні предмети повсякденного вжитку, наприклад, наносячи їх на одяг чи посуд, ілюструючи ними тексти чи повідомлення на Інтернет-сайтах тощо. Утім найбільш масовим стало використання фотографій у друкованих засобах масової інформації та рекламних матеріалах[3].

Якщо деякі особи не заперечують проти їх несанкціонованого фотографування в рекламних цілях, то інші сприймають це дуже хворобливо, оскільки не бажають, щоб їх імена пов'язувалися з певними товарами, або уникають афішування свого перебування

[1] *Бандурина О. С.* Как пережить бракосочетание знаменитостей без ущерба для бренда : дайджест 12.06.06 // Патентное дело. Дайджест российской и зарубежной прессы. — 2012. — № 6. — С. 25 — Дайдж. на ст.: Schafer H. How to survive a celebrity marriage // Intellectual Property Magazine. — 2012. — N 2. — P. 14–15.

[2] *Дашян М. С.* Захват рынков. Тактика и стратегия расширения бизнеса / М. С. Дашян. — Москва, 2009. — С. 112–113.

[3] *Субота Н.* Авторські права на фотографічний твір: проблемні аспекти судового захисту / Н. Субота, А. Нечипоренко // Інтелектуальна власність. — 2006. — № 3. — С. 11.

в певних місцях або в компанії певних осіб[1]. Вітчизняні знаменитості, звертаючи увагу на різноманітну кількість сувенірної продукції, виокремлюють дві основні проблеми. По-перше, це використання неякісних фотографій, отриманих з Інтернету або зроблених в «польових» умовах, де їх зображення спотворені. По-друге, це піратське їх використання без відповідного погодження та з метою отримання комерційного зиску[2].

Широка популярність, пов'язана із знаменитостями, часто створює асоціацію з продуктами або послугами підприємців, у той час як люди не тільки хочуть поклонятися і наслідувати своїх кумирів, а й володіти їх зображенням[3]. Що відповідно приводить до зростання рівня продажу товарів або послуг, які асоціюються зі знаменитостями або містять їх зображення.

Відносно реклами необхідно відмітити відсутність дієвого контролю над розміщенням рекламних вивісок та інформації рекламного характеру в громадських місцях. У Законі України «Про рекламу» визначені органи, що здійснюють і контроль, і штрафні санкції, яким піддається суб'єкт господарювання, але, незважаючи на це, негативна практика використання чужого зображення не припиняється. Доцільним є внесення змін до чинного законодавства про рекламу шляхом встановлення суворіших санкцій за неправомірне використання зображення людини, а також посилення механізму контролю над інформацією рекламного характеру із зображенням людей.

Безумовно, у більшості випадків споживач розуміє «креативність» рекламного ходу й не лише відсутність згоди знаменитості на таке використання зображення, але й повну непоінформованість про участь у рекламній кампанії.

На погляд деяких дослідників, неправомірне використання фотографій знаменитих людей у рекламі товарів та послуг може завдати шкоди престижу країни[4].

Культура знаменитостей, що заснована на використанні окремих відомих осіб, зародилася на початку XX ст. з появою фотографій та кінофільмів, які вперше дозволили відділити особистість від її наукових, художніх чи політичних досягнень та представити її як самостійний об'єкт суспільної уваги[5].

Масова культура виробництва і поширення актуальної інформації породила стійку тенденцію використання образу знамени-

[1] *Афанасьева Е. Г.* Соблюдение прав личности... — С. 133–137.

[2] *Заєць М.* Авторське право: торгівля чужими обличчями // Інтелектуальна власність. — 2010. — № 9. — С. 68–69.

[3] *Nathu J.* Publicity rights and celebrity endorsements in Trinidad and Tobago [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.jdsellier.com/images/pdf/jn-article-publicityrights.pdf [2010].

[4] *Благодаров С.* Ответный удар — по себе? // Российская газета. — 2000. — 4 мая. — С. 7.

[5] *Бухтерева И. В.* Вказ. ст. — С. 21–22.

тостей, що дуже активно впливає на свідомість масової аудиторії. Тому рекламодавці зацікавлені у використанні таких образів. З використанням цих образів у поширюваній рекламі формується довірливе ставлення, що зрештою може стимулювати громадський попит на об'єкти реклами. Це ще раз підтверджує, що реклама є об'єктивно існуючим атрибутом суспільства масового виробництва і споживання. Проте образ знаменитостей, за допомогою яких рекламодавці привертають увагу споживача, є чимось похідним від її або його особистості[1].

На початку XIX ст. фотозйомка та розміщення фото без дозволу того, хто сфотографований, не визнавалася незаконною в Сполучених Штатах. Наприклад, у 1902 р. фото американської жінки А. Роберсон (A. Roberson) було використано без її згоди для реклами борошна. Вважаючи, що право на приватність було порушено, Роберсон подала позов до суду штату Нью-Йорк про визнання її права та компенсацію шкоди. Перша та апеляційна інстанції відмовили в задоволенні позову, оскільки в цьому штаті немає судової практики з приводу заборони публікації фотографій особи. Цей судовий прецедент викликав бурхливу реакцію суспільства, яке засуджувало компанію, що самовільно використала фото людини для реклами продукції. Зазначена судова справа стала вирішальною в регулюванні відносин з комерційного використання фотографій[2].

Але вже у 1903 р. у штаті Нью-Йорк було видано закон, який забороняє використання в рекламі імені чи певної схожості з відомою особою без її письмової згоди (§ 50 New York Civil Right Law). З часом виник цілий ряд агентств, що спеціалізуються на ліцензуванні такого роду прав для рекламної індустрії[3].

Зміни у законодавчій охороні права фізичної особи від неправомірного використання зображення у господарській діяльності були обумовлені інтернаціоналізацією спорту, популярністю артистів та виконавців. Визнавали, що комерційна експлуатація образу знаменитості є ефективною у випадку, коли відбувається за згодою особи[4].

На відміну від США у Великобританії не діє закон, що перешкоджає вторгненню в приватне життя, який забороняв би використання імені або вигляду відомої особи в інтересах третьої сторони. За відсутності підтвердженого звинувачення в дискредитації використання відомої особи або її зображення в рекламних цілях не є протиправним. Нарешті, права відомої особи, наприклад, спортсмена можуть бути захищені контрактом з підприємцем — виробником конкретного спортивного інвентаря. Проте на практиці охорона прав знаменитостей пов'язана з чималими труднощами. Проявляючи достатню обережність, підприємець може, наприклад, збути велику партію майок з фотографією спортсмена (придбаною ним за ліцензією у фотолабораторії), яка відрізняється від раніше зареєстрованого зображення спортсмена, якщо при цьому не вказується його ім'я, також зареєстроване в якості товарного знака. А для звинувачення в недобросовісній конкуренції необхідно довести, що цей неофіційний продаж товару був сприйнятий громадськістю як санкціонований відомою особою. З одного боку, навряд чи є справедливим використання підприємцем для свого збагачення іміджу іншої особи, що витратила багато сил і засобів для надбання своєї популярності. Однак, з іншого боку, монополія на імідж має бути обмежена, що забезпечить законну діяльність по виготовленню фільмів, фотографій і репортажів про повсякденні спортивні й інші події. Тому права особи доцільно трактувати аналогічно правам на інтелектуальну власність[1].

Британський кодекс рекламної практики, розроблений Управлінням зі стандартів рекламної діяльності, пропонує рекламним агентствам отримувати попередню письмову згоду при фотографуванні людей або речей, що дозволяють ідентифікувати їх власників. Виняток становлять зйомки великих натовпів людей під час проведення спортивних змагань, концертів, вуличних ходів і подібних заходів, а також випадки, коли використання зображення особи в рекламній продукції відповідає її поглядам і переконанням. Кодекс визнає особливе становище осіб, які постійно знаходяться в центрі уваги завдяки своїй професійній або громадській діяльності, вказуючи, що при здійсненні їх фото- і відеозйомки без їх попередньої згоди рекламні агентства повинні потурбуватися про те, щоб ці особи не були зображені в образливому або неправдивому світлі. Подальше використання правомірно отриманого зображення особи також підпадає під певні правові обмеження. Відповідно до Акта про авторське право 1956 р. власником прав на фотографічне зображення визнавалася особа, що сплатила за нього гроші. У 1988 р. законодавство закріпило ці права за автором фотографії, встановивши, проте, що фотографії, замовлені особою для домашнього або сімейного використання, не можуть несанкціоновано тиражуватися, виставлятися і поширюватися фотографом. Це правило не застосовується відносно фотографічних зображень осіб, що знаходяться в центрі уваги завдяки своїй про-

[1] *Гаюров Ш. К.* Вказ. дис. — С. 252.
[2] *Давидова Н. О.* Право на персональні дані як складова права на приватність // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Право. Спеціальний випуск. — 2010. — № 929. — С. 306–310.
[3] *Бухтерева И. В.* Вказ. ст. — С. 21–22.
[4] *Tugendhat M.* Exploitation of Image Rights in the UK [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://fbls.eu/wp-content/uploads/2013/03/2002-Exploitation-of-Image-Rights-in-the-UK-by-Michael-Tugendhat-QC.pdf [29.01.2003]

[1] *Кравец Л. Г.* Обогащение за счет славы: права личности в Великобритании : дайджест // Патентное дело. Дайджест российской и зарубежной прессы. — 2000. — № 3. — С. 25–28. — Дайдж. на ст.: Antigham M. A fortune out of fame : personality rights in the UK // TW. — 1999. — № 120. — P. 25–28.

фесійній або громадській діяльності, зроблених під час їх публічних появлень[1].

У Великобританії публічні особи можуть обґрунтовано заперечувати проти розповсюдження реклами, що зображує їх без їхнього дозволу, коли певна комерційна участь з їхнього боку несумісна з їх статусом і становищем. Рекламодавці, які обробляють фотографічні дані, що відносяться до людини, без її згоди, щоб зробити вигляд, що він або вона підтримує продукт або послугу, можуть бути притягнені до відповідальності й вимушені виплатити компенсацію цій особі відповідно до статті, яка надає право на отримання такої компенсації, забезпечуючи людині компенсацію збитків, спричинених порушенням[2].

Законодавство Нової Зеландії дуже схоже із законодавством Великобританії, і позиція міністра закордонних справ Великобританії завжди знаходить відображення в правилах, що видаються міністерством Нової Зеландії. Крім того, монарх має спеціальну королівську прерогативу контролювати використання образу члена королівської сім'ї. У разі сумніву в застосуванні правил монарх дає рекомендацію міністрові закордонних справ Великобританії, яка буде взята до уваги і на території Нової Зеландії. Щоб уникнути безконтрольної комерційної експлуатації образів членів королівської сім'ї, були встановлені правила, які регулюють використання фотографій, портретів, гравюр, зображень і бюстів королеви і членів королівської сім'ї. Правила комерційного використання королівських фотографій 1962 р. регулюють порядок звернення до королівських фотографічних портретів: воно допускається з фотографіями її величності королеви або членів королівської сім'ї за умови, що предмети, призначені для продажу, створені зі смаком і не причетні до реклами. Це можуть бути портрети, відтворені на листівках, візитних картках, календарях (включаючи торгові календарі, за умови, що вони не містять рекламу). Образи членів королівської сім'ї, яким не виповнилося 18 років, взагалі не можуть бути використані в комерційних цілях (виключаючи сімейні групові фотографії на листівках). Королівські фотографічні портрети не можуть розміщатися на медалях або монетах, предметах одягу, господарському полотні або подібних предметах і матеріалах, на упаковці, на будь-якому виді наклейок або інших предметах, які використовуються при продажу інших предметів (наприклад, пачка сигарет)[3].

[1] *Афанасьева Е. Г.* Соблюдение прав личности... — С. 133–134.

[2] *Jones P.* Manipulating the Law Against Misleading Imagery : Photo-montage and Appropriation of Wellknown Personality // EIPR. — 1999. — Vol. 21, N 1. — P. 28–32.

[3] *Толмачева Е.* Коммерческое использование образов члена королевской семьи : реферат 2004.04.022 // Социальные и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература. Серия 4 : Государство и право. — 2004. — № 4. — С. 77–79. — Реф. на ст.: Commercial use of royal images / N. Koks // The New Zealand Law Journal. — Melborne, 2001. — June. — P. 48–63.

Проте існують певні виключення. На обкладинку книги, написаної про члена королівської сім'ї, може бути поміщена його фотографія. Відтворення цієї обкладинки допускається в рекламних цілях в ЗМІ або на афішах. Інші зображення членів королівської сім'ї, які з'являються в книзі, не можуть бути використані. Якщо на обкладинку книги не поміщена фотографія члена королівської сім'ї, про якого написана ця книга, то допускається помістити одну його фотографію в рекламі.

Книги, журнальні і газетні статті про члена королівської сім'ї можуть рекламуватися по телебаченню відповідно до додаткових правил; але не допускається жодна інсценована або ілюстрована презентація або серія нерухомих фотографій, будь-який голосовий коментар повинен строго відповідати фактам, описаним у книзі або статті.

Додаткові правила є звичайним питанням авторського права. Вони не зачіпають правил, що обмежують використання королівської зброї, королівської корони, королівського шифру й інших королівських символів і відносяться до предметів регулювання міністра внутрішніх справ, а також Акта про прапори, символи й імена 1981 р.

На думку Н. Кокса, ці правила застаріли. З 1962 р. в них не були внесені ніякі зміни. Нині Правила комерційного використання королівських фотографій не відображають ситуацію, в якій знаходяться публічні особи. Проте конкретних пропозицій по зміні існуючих правил Н. Кокс не висуває[1].

Спори щодо неправомірності використання зображень виникають не тільки щодо знаменитих фізичних осіб, але й щодо пересічних осіб.

Дослідження судової практики з питання правомірності використання зображення людини в рекламі дозволяє сформулювати такі висновки.

По-перше, зображення особи, яке використовується в рекламі, має бути об'єктом використання у сенсі ст. 308 ЦК України та здатним до ідентифікації з особою, яка зображена.

По-друге, видається доцільним сам факт неправомірного використання зображення особи (яке здатне до ідентифікації з особою) у рекламі визнати підставою для компенсації шкоди за аналогією з нормами законодавства про авторське право.

У лютому 2010 р. позивач звернувся до суду з позовом, посилаючись на те, що в лютому 2009 р. він замовив у відповідача виготовлення подарункової подушки із зображенням фотографій, на яких зображений він та його дівчина. У лютому 2010 р. йому стало відомо, що на інтернет-сайті в якості реклами розміщено макет зазначеної подушки з указаними фотографіями. Поруч із даним зображенням

[1] *Толмачева Е.* Вказ. ст. — С. 77–79.

містилися відгуки негативного змісту про нього, його смак у виборі подарунка тощо. Вважаючи, що відповідач, не дотримавшись вимог Закону України «Про рекламу», неправомірно розмістив на сайті його фотографії без його згоди, чим порушив його права та заподіяв йому шкоду, позивач просив стягнути з відповідача на його користь на відшкодування моральної шкоди 3000 грн. Рішенням Жовтневого районного суду м. Маріуполя від 13.07.2010 р. в задоволенні позову відмовлено. Рішенням Апеляційного суду Донецької області від 09.09.2010 р. зазначене рішення суду першої інстанції скасовано й ухвалено нове рішення, яким позов задоволено частково, стягнуто з відповідача на користь позивача на відшкодування моральної шкоди 500 грн. Касаційна скарга фізичної особи — підприємця по цій справі була відхилена, рішення Апеляційного суду Донецької області від 09.09.2010 р. залишено без змін[1].

На жаль, суди, незважаючи на доказування факту порушення прав фізичної особи неправомірним використанням зображення в рекламі, не задовольняють вимоги про відшкодування завданої шкоди. Як приклад можна навести справи, в яких судом відмовлено у задоволенні позовних вимог зображених осіб, незважаючи на встановлення факту неправомірного використання зображення людини в рекламі.

Позивачка звернулась до суду із позовом, посилаючись на те, що без її згоди, без зазначення її імені та прізвища у випуску рекламного буклету був розміщений фотографічний твір з її зображенням в рекламі магазину, до реклами якого вона не має відношення. Зазначений буклет безкоштовно розповсюджується серед необмеженого кола осіб. Просила заборонити відповідачу розповсюджувати (використовувати) її зображення, а також стягнути з нього компенсацію спричиненої моральної шкоди у сумі 30 000 грн, судовий збір. Під час розгляду справи було встановлено факт розміщення реклами із зображенням позивачки.

Відмовляючи у задоволенні позовних вимог, суд виходив з того, що між відповідачем (ТОВ «КЛЕШ») та особою, яка розміщує рекламу, у договорі був визначений період розміщення рекламних матеріалів замовника з 14.11.2011 р. до 14.11.2012 р., який на час ухвалення рішення судом першої інстанції сплинув. Представник відповідача пояснила, що ТОВ «КЛЕШ» не має наміру поза межами дії договору розповсюджувати рекламу із зображенням позивачки. Отже, позивачка не довела, що їй завдана моральна шкода з вини відповідача, тому правильним є висновок суду першої інстанції про відсутність підстав для задоволення позову. Рішення суду першої інстанції залишено без змін[2]. У даному випадку суд прийняв до уваги те, що зображення

[1] *Ухвала* Верховного Суду України від 03.03.2011 р. по справі № 6-59076св10 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/14223068.

[2] *Рішення* Київського районного суду м. Харкова від 30.01.2013 р. по справі

в даний час не використовується. Дане рішення видається несправедливим, сам факт використання зображення людини в рекламі вже є порушенням чинного законодавства про рекламу та повинен бути підставою для стягнення моральної шкоди. У таких випадках доцільно встановити мінімальну межу — при порушенні права фізичної особи на зображення. У тому разі, якщо особа доведе спричинену їй моральну шкоду та визначить її розмір у грошовому еквіваленті, стягненню з відповідача підлягає й моральна шкода. Тому заборонено фізичній особі — підприємцю (особі, яка передала макет для друку в журналі видавця) публічно показувати, відтворювати чи розповсюджувати (використовувати) зображення позивача у будь-яких цілях[1].

В іншій справі було встановлено, що *тиражем в 300 000 примірників вийшов номер рекламно-інформаційної газети «МЕТРО.КОМ.ЮА» (засновник – ТОВ «МЕДІА МЕГАПОЛІС», видавництво — ТОВ «МЕТРО МЕДІА СТОЛИЦЯ»), на обкладинці якого була надрукована фотографія із зображенням жінки з піною на обличчі. Судом встановлено, що на веб-сайтах www.igorbogun.com та на професійному веб-сайті фотографів «Фото.Сайт» www.photosight.ru автором фотографії, на якій зображено жінку з піною на обличчі, зазначено позивача. Представник ТОВ «МЕТРО МЕДІА СТОЛИЦЯ» не надав належних та допустимих доказів дотримання відповідачем вимог Закону України «Про авторське право і суміжні права» щодо використання об'єкта авторського права та не спростував передбачену цивільним законодавством презумпцію винного завдання шкоди. Вирішуючи питання про визначення розміру компенсації за порушення авторського права, суд першої інстанції урахував обсяг порушених авторських прав позивача виходячи з тиражу газети та вільного доступу до веб-сайта газети рекламно-інформаційного призначення. Прийнято рішення про стягнення компенсації за порушення авторських майнових прав у розмірі 24 360 грн.*

У зв'язку з тим, що особа (зображення якої використовувалося неправомірно) не надала жодних доказів на підтвердження обставин, якими позивач обґрунтовує свою вимогу про стягнення з відповідача моральної шкоди у вказаному розмірі, суд не задовольнив її вимоги, незважаючи на відсутність її згоди, а отже й неправомірне використання зображення[2]. У даному випадку вважаємо за доцільне

№ 2018/10033/2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29221078; *Ухвала* Апеляційного суду Харківської області від 05.06.2013 р. по справі № 2018/10033/2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/32256514.

[1] *Рішення* Дзержинського районного суду м. Харкова від 18.12.2014 р. по справі № 638/16245/13-ц [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42133202; *Ухвала* Апеляційного суду Харківської області від 10.06.2015 р. по справі № 22-ц/790/1684/15 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44861595.

[2] *Рішення* Шевченківського районного суду м. Києва від 06.10.2014 р. по справі № 761/19741/14-ц [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://reyestr.court.

встановити компенсаційну виплату, як і в авторському праві, за порушення права фізичної особи на власне зображення.

По-третє, розмір компенсації, який може бути встановлений за неправомірне використання зображення, встановлюється залежно від обставин справи та, наприклад, ступеня відомості особи.

Якщо не передбачається, що кожне несанкціоноване використання імені знаменитості або зображення саме по собі шкідливе (з точки зору закону), повинно залишатися відкритим питання про те, чи будь-яке використання є фактично шкідливим і чи підлягає воно компенсації. Необхідно розробити чіткіші підстави для вирішення питання про те, що справедливо, а що ні[1].

Прикладом є така справа. *Позивач звернувся до суду з позовом, у якому зазначив, що на замовлення відповідача було виготовлено і розміщено рекламні плакати, на яких було зображено фото позивача, без його згоди. У зв'язку з чим позивач просив заборонити відповідачеві використовувати та виготовляти рекламну продукцію із зображенням позивача та вимагав стягнення компенсації завданої моральної шкоди, яку він оцінив в 50 000 грн. Рішенням суду першої інстанції[2] позов задоволено частково. З відповідача на користь позивача стягнуто 15 000 грн на відшкодування моральної шкоди. Заборонено ПП «ВІТЯЗЬ-777» використовувати та виготовляти рекламну продукцію із зображенням позивача. Проте, ухваливши рішення про відшкодування моральної шкоди в сумі 15 000 грн, суд не врахував, що зі змісту виготовленої і розповсюдженої відповідачем рекламної продукції із зображенням позивача не випливає жодного приниження його честі, гідності, престижу або ділової репутації. Зміст зображення позивача відповідав професійній діяльності позивача. На час проведення зйомки він працював у штаті відповідача, а тому поширення неправдивих відомостей щодо нього не відбувалося. З аналізу зображення випливає, що останній під час проведення фотозйомки позував, а отже знав, що його фотографують, про що вказує постановочний характер фотографії. Ім'я позивача в рекламі не використано, він не є загальновідомою публічною особою, а тому підстав для заяв, що йому завдано моральної шкоди як на заявлену ним суму, так і на суму, визначену судом за матеріалами справи, не бачимо. Апеляційну скаргу Приватного підприємства «ВІТЯЗЬ-777» було задоволено частково. З урахуванням того, що розмір завданої позивачу моральної шкоди є значно меншим, ніж визначив суд першої інстанції, рішення суду першої інстанції в частині визначення розміру відшкодування моральної шкоди змінено з 15 000 грн на 510 грн*[1]. Отже, фактично судом здійснюється градація розміру моральної шкоди за використання в рекламі людей залежно від ступеня відомості особи.

В іншій справі було встановлено, що відповідач в ефірі телеканалу «Інтер» здійснював трансляцію рекламного відеоролика з інформацією щодо проведення рекламної акції в мережі гіпермаркетів «МегаМакс» із зображенням позивача у футбольному матчі за національну збірну України з футболу. Посилаючись на те, що його зображення в рекламі використано без його згоди, позивач просив стягнути з розповсюджувача реклами, з рекламодавця та із замовників реклами по 62 500 грн матеріальної шкоди (всього 250 000 грн), що становить розмір винагороди, яку він міг би одержати у разі надання згоди на використання свого зображення, та по 62 500 грн на відшкодування заподіяної моральної шкоди. Позов було задоволено частково. Стягнуто з ТОВ «Інтер-Реклама», ТОВ «Смерека-2004» та ТОВ «Альянс-Груп-ВА» на користь позивача по 5000 грн в рахунок відшкодування моральної шкоди. У решті позовних вимог відмовлено.

При розгляді справи в апеляційній інстанції було встановлено, що відповідачі використали зображення позивача в телезйомці футбольного матчу, що, відповідно до ч. 1 ст. 307 ЦК України, вважається проведеною за його згодою, а позивач не надав доказів на підтвердження заподіяного, на його думку, розміру матеріальної шкоди. Суд на підставі ст. ст. 8, 27 Закону України «Про рекламу» та з урахуванням положень ч. 2 ст. 307, ст. 1167 ЦК України дійшов обґрунтованого висновку про відмову в задоволенні позовних вимог позивача про стягнення 250 000 грн на відшкодування матеріальної шкоди (по 62 500 грн з кожного із відповідачів) та стягнення з АТЗТ «Українська незалежна ТВ — корпорація» 62 500 грн на відшкодування моральної шкоди.

Разом з тим висновок суду про часткове задоволення позовних вимог позивача про стягнення з ТОВ «Інтер-Реклама» 5000 грн на відшкодування заподіяної моральної шкоди суперечить положенням ст. 1167 ЦК України, якою передбачені такі підстави для її відшкодування, як неправомірність дій та вина особи, яка її завдала. Оскільки таких обставин у справі судами не встановлено, то відсутні правові підстави для задоволення вимог позивача про відшкодування заподіяної йому моральної шкоди ТОВ «Інтер-Реклама», рішення Шевченківського районного суду м. Києва від 30.05.2007 р. та ухвала апеляційного суду м. Києва від 08.10.2007 р. підлягають скасуванню в цій частині з ухваленням нового рішення про відмову в задоволенні вказаних позовних вимог.

---

gov.ua/Review/41004240; *Ухвала* Апеляційного суду м. Києва від 17.12.2014 р. по справі № 22-ц/796/14378/2014 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41983087.

[1] *Moskin J.* A bumpy ride for celebrities // Managing IP. — 2006. — N 161. — P. 56–57.

[2] *Рішення* Мелітопольського міськрайонного суду Запорізької області від 29.12.2010 р. по справі № 2-5653 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/13178322.

[1] *Рішення* Апеляційного суду Запорізької області від 30.03.3011 р. по справі № 22-1552/11 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/14721861.

ТОВ «Смерека-2004» та ТОВ «Альянс-Груп-ВА» рішення Шевченківського районного суду м. Києва від 30.05.2007 р. та ухвалу апеляційного суду м. Києва від 08.10.2007 р. не оскаржують, тому в решті рішення Шевченківського районного суду м. Києва від 30.05.2007 р. й ухвалу апеляційного суду м. Києва від 08.10.2007 р. було залишено без змін[1].

З даним рішенням не можна погодитися з таких підстав. Позивач був присутнім на публічному заході — футбольному матчі, отже, використання його зображення без відповідної згоди можливо лише при висвітленні футбольних подій, а не з рекламною метою. Про відповідне використання зображення в рекламі глядачів повинні були повідомляти в письмовому вигляді, наприклад, при розміщенні оголошень про проведення футболу або відповідним написом на квитках тощо. Дещо критично до прийнятого рішення ставиться й І. Гончар[2], яка звертає увагу, що відповідний Закон України «Про рекламу» передбачає наявність письмової згоди особи на використання її зображення в рекламі, але не усної чи такої, що презюмується.

Викладене свідчить про доцільність посилення контролю за використанням зображення людей у рекламі та санкцій за непогоджене використання образу особи для просування або схвалення товарів або послуг.

2. Використання зображення як елемента знака для товарів та послуг (торговельної марки). ЦК України розкриває поняття торговельної марки у ст. 429 як будь-яке позначення або будь-яку комбінацію позначень, які придатні для вирізнення товарів (послуг), що виробляються (надаються) однією особою, від товарів (послуг), що виробляються (надаються) іншими особами. Такими позначеннями можуть бути, зокрема, слова, літери, цифри, зображувальні елементи, комбінації кольорів.

Як відзначається в науковій літературі, реєстрація конкретного зображення особи в якості товарного знака дасть виключність тільки щодо використання цього образу (і схожих до ступеня змішування зображень) відносно товарів/послуг, а не щодо загального образу людини відносно будь-якого товару або послуги. Авторське право, захищаючи при цьому фотографії зображень, тільки захищає конкретне зображення, показане на фотографії, а не загальне зображення від несанкціонованої експлуатації[3]. У практиці зарубіжних країн учені вказують на відмінності в умовах реєстрації зображень у якості знаків для товарів і послуг[1], зокрема зображень літературних персонажів[2], досліджують проблеми допустимості ведення торгівлі під чужим іменем[3], використання в знаках для товарів і послуг знаменитих людей[4], використання образу людини як основи для створення товарів и послуг[5].

При створенні торговельної марки чи при обранні комерційного найменування одним із вдалих піар-ходів є використання у них ***образів чи імен фізичних осіб***. В Україні відповідно до ч. 4 ст. 6 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів та послуг»[6] не реєструються як знаки позначення, які відтворюють прізвища, імена, псевдоніми та похідні від них, портрети і факсиміле відомих в Україні осіб без їх згоди.

Виходячи з положень чинного законодавства, як відмічає Н. В. Великоборцева, залишається неясною правова природа листа згоди, який надає відома особа третій особі для реєстрації позначення на її ім'я. Не знаходять у законодавстві вирішення і питання відзиву дозволу, передачі прав на знак для товарів і послуг іншим особам[7].

У торговельних марках можливо використання образу людини в таких двох формах:

— використання безпосередньо *зображення реальної особистості* (зазвичай, засновника компанії) та його прізвища чи ім'я у найменуванні, що в майбутньому є вагомим фактором для впізнання марки, наприклад, «Довгань», «KFC» («Kentucky Fried Chicken»);

— використання *вигаданих особистостей,* найчастіше художніх персонажів із різноманітних кінофільмів, театральних вистав (Джеймса Бонда, Штірліца, Остапа Бендера). Відома американська компанія в зображенні торговельної марки «Uncle Bens» використовує образ афроамериканського чоловіка похилого віку, одягне-

[1] *Рішення* Верховного Суду України від 19.05.2010 р. по справі № 6-26209св07 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/10230213.

[2] *Гончар И.* Рекламное изображение. Об использовании в рекламе изображения физического лица с публичных мероприятий [Електронний ресурс] // Юридическая практика. — 2010. — 10 авг. (№ 32). — Режим доступу: http://pravo.ua/article.php?id=100099928.

[3] *Daley D.* New ground on celebrities' rights? // Managing IP. — 2009. — N 189. — P. 120–122.

[1] *Simon I.* CD-s, Celebrities and Merchandise: the Trade Mark Registry's Hybrid Theory // EIRP. — 2005. — Vol. 27, N 7. — P. 265–269.

[2] *Liting Z.* Protection of Character Names in Literature and Attistic Works in Trademark Registration Prosecution: Comments on Yao Hong v TRAB, et al.an administrative case of dispute over trademark opposition review // CPT. — 2012. — Vol. 108, N 1. — P. 67–71.

[3] *Vignola F.* Publicity rights, trademarks and personality merchandising // Master of Laws in Intellectual Property: Collection of Research Papers. — Geneva, 2010. — P. 231–262.

[4] *Bunn R.* Вказ. ст. — P. 19–23.

[5] *Latham D.* Protecting your image: Can a picture or fotograph of a celebrity also distinguish the commercial origin of a product or a service and function as a trademark? / D. Latham, A. Zimmermann, D. Amor // TW. — 2009. — N 215. — P. 21–23.

[6] *Про охорону* прав на знаки для товарів і послуг : Закон України від 15.12.1993 р. № 3689-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 7.

[7] *Великоборцева Н. В.* Роль института товарного знака в реализации физическими лицами права на собственный образ // Интеллектуальная собственность в инновационном развитии России : материалы Третьей всерос. науч.-практ. конф. 23–26 апр. 2007 г. : в 2 т. / Рос. гос. ин-т интеллектуал. собственности (РГИИС). — Москва, 2007. — Т. 1. — С. 76.

ного в краватку. Компанія Mars, якій належить бренд, не подає ніякої біографії персони дядька Бена. Прототипом дядька Бена був Френк Браун, метрдотель одного з довоєнних ресторанів Чикаго, часто відвідуваного свого часу керівництвом компанії Mars. Образ дядьки Бена пов'язаний з американським фольклором. Одна зі старих історій розповідає про чорношкірого фермера, який був відомий на усю країну вирощеним власноруч відмінним за якістю і смаком рисом.

Практика реєстрації зображення людини як елемента знака для товарів та послуг має багато прикладів у більшості країн. У Німеччині було зареєстровано портрети Миколи II та Карла Маркса для горілки, у Польщі портрет Шопена також для горілки тощо[1]. Цілий ряд відомих персонажів подали заявки для реєстрації їх іміджу в якості знаків для товарів та послуг, серед них Д. Хілл отримав право на охорону зображення своїх очей, що виглядають з-під захисного шолома гонщика, поп-група «Spice Girls» теж дуже успішно захистила свої знаки. Украй важливо, щоб знак для товарів та послуг виразно вказував на походження товару. Бажано якомога раніше визначитися з видом реєстрованого знака, який може бути представлений у вигляді імені, підпису або зовнішнього вигляду відомої особи, що зазвичай створюються за допомогою фотографій[2].

Крім того, положення законодавства ЄС вказує на те, що є деякі сумніви відносно того, чи отримують знаки для товарів та послуг, пов'язані з іменами або зображеннями відомих людей, той же рівень захисту, що й інші марки. Ім'я та образ відомих осіб часто стають настільки широко відомими, що громадськість може сприймати їх використання як вказівку на відповідні товари або послуги, що ідентифікують з людиною. Товари, «поставлені на карту», також можуть сприйматися громадськістю через знаменитість і пов'язуватися зі сферою діяльності, у якій ця людина прославилася, наприклад, спортивні товари відносно відомої особи у сфері спортивної діяльності.

Крім того, знаки зображення можуть бути відкриті для анулювання на підставі невикористання. Тоді як добре відомі торгові марки, зазвичай, отримують більш високу міру захисту. Тож існує думка, що суди схильні вважати, що ім'я або образ когось відомого менш ймовірно можна сплутати зі схожим іменем або знаком, припускаючи, що такі знаки фактично можуть отримати менший захист. Через характер реєстрації, зазвичай, тільки один конкретний знімок буде зареєстрований в якості відповідного знака. Якщо третя сторона починає використовувати іншу фотографію тієї ж людини, то може бути важко показати, що це могло б привести

[1] *Мельников В.* Охраноспособность товарных знаков... — С. 52–53.
[2] *Кравец Л. Г.* Обогащение за счет славы... — С. 25–28.

до вірогідності змішення, навіть якщо використання було відносно одних і тих же товарів, як ті, для яких він був зареєстрований[1].

Зіткнувшись з ідеєю знака для товарів і послуг в образі Боба Марлі, Тайгер Вудс, Бейб Рут і принцеси Діани, суд розсудив, що зображення однієї і тієї ж людини у різних фотографіях може бути дуже різним. За загальним визнанням, кожен образ людини відрізняється від будь-якого іншого не лише внаслідок зміни кута камери, освітлення, експозиції чи інших мистецьких підходів, а й унаслідок сукупності усіх фактів. Проте ці образи, виконані в будь-якій манері, створюють комерційне враження завдяки впізнаваності особи знаменитості[2]. Практика захисту зображення від неправомірного використання в знаках для товарів і послуг має давню історію. Наприклад, у 1910 р. німецький суд захистив відомого авіатора К. Зіппеліна від використання його зображення й імені як торговельної марки тютюнових виробів, попри те, що тютюнова компанія виступала спонсором його проектів. Більшість рішень німецьких судів відносно захисту права особи ідентифікувати себе були ґрунтовані на тих чи інших особистих правах, закріплених в Цивільному уложенні 1900 р. і Законі про авторські права на зображення 1907 р., забороняли використання імені або зображення особи без її згоди. Тож положення Цивільного уложення, Закону про авторські права і рішення Верховного Суду ФРН склали базис для захисту імені і образу особи від комерційної експлуатації без її дозволу, причому переважаючим для судів було дотримання прав особи, а не комерційних інтересів[3].

У Великобританії не визнається монопольне право на власне ім'я або імідж. У грудні 1997 р. довірені особи принцеси Діани подали заявки на реєстрацію знаків для товарів та послуг двох видів. Перший включав її ім'я у формі підпису разом з найменуванням фонду та був виконаний у пурпурних тонах, а другий являв собою 36 окремих варіантів фотографій принцеси Діани на тому чи іншому етапі її життя. Разом із цим досить незрозумілим є те, наскільки ефективно буде забезпечена реєстрація від несанкціонованої експлуатації образу Діани. Адже це ім'я зареєстровано в різних класах для товарів та послуг без будь-якого зв'язку з принцесою. Заявка на фотографічні твори ще більш проблематична, адже навіть у випадку реєстрації окремих фотографій суд досить важко буде переконати в порушенні прав при появі схожого знімка. Британське законодавство не надає гарантії позивачам у зв'язку з втручанням у їх життя, за винятком порушень кордонів власності чи нападу. Воно не контролює експлуатацію імені чи іміджу в засобах масової інформації. Спроби заповнити дану прогалину

[1] *Latham D.* Вказ. ст. — P. 21–23.
[2] *Whibley M.* Celebrity and trademarks: why courts should recognize a celebrity-likeness-mark // Southwestern Law Review. — 2013. — Vol. 43. — P. 121–147.
[3] *Хужокова И. М.* Вказ. ст. — С. 63.

за рахунок механізму охорони авторських прав чи засудження зловмисної кривди звичайно не приносили результату[1].

Отже, при реєстрації зображення людини як елемента торговельної марки необхідно отримати на це її згоду. Іншим важливим питанням, що виникає у зв'язку з цим, є визначення порядку та умов виплати винагороди за використання зображення людини.

В Україні серед спорів, пов'язаних з порушенням прав фізичних осіб при використанні їх зображення як знака для товарів та послуг, розглядалася лише справа про стягнення заборгованості за використання зображення як складового елемента знака для товарів та послуг.

Позивач звернувся з позовом до ВАТ «Пивобезалкогольний комбінат «Крим» про стягнення винагороди за використання фотопортрета згідно з договором від 25.01.2002 р. у сумі 82 323 грн 82 коп., а також 3 % річних у зв'язку з невиконанням грошових зобов'язань у строки, встановлені договором. Позов мотивовано тим, що відповідно до пункту 1.1 Договору на використання його фотопортрета, укладеного між сторонами 25.01.2002 р., предметом договору є надання права на використання фотопортрета на етикетці з комплекту етикеток світлого пива «Петрович» і в комбінованому знаку для товарів і послуг — комплекті етикеток пива «Петрович».

Відповідач безпідставно відмовився виконувати умови договору на використання фотопортрета позивача. Як було встановлено під час розгляду справи, фактично фотопортрет позивача використовувався з 25.01.2002 р. до 31.12.2004 р. на продукції відповідача на загальну суму 8 311 913,07 грн, з якої 1,1 % складає 91 431 грн 03 коп. Відповідно до п. 2.3 Договору відповідач прийняв на себе зобов'язання двічі на рік (впродовж 10 днів після закінчення 6 місяців) виплачувати позивачу винагороду у сумі 1,1 % від суми реалізованої продукції за рік, але їх не виконав. Пеня за несвоєчасну виплату винагороди за 2002, 2003, 2004 рр. складає 8605 грн 95 коп. При розгляді справи в апеляційній інстанції було змінено рішення суду першої інстанції у частині розрахунку суми винагороди, яка підлягає стягненню на користь позивача, шляхом збільшення суми стягнення з 27 479 грн 99 коп. до 82 323 грн 82 коп. відповідно до наступного розрахунку: 8 311 913 грн 07 коп. — об'єм реалізованої продукції: «Петрович світле», 0,5 л, «Петрович легке», 0,5 л, «Петрович Grand Prix», 1 л, «Петрович Grand Prix», 1,5 л, «Петрович світле», 0,5 л, «Петрович Grand Prix», 0,5 л, «Петрович Premium», 0,5 л — за період 2002–2004 рр. 91 431 грн 03 коп. — сума винагороди; 8605 грн 95 коп. — розмір пені[2]. Згодом даний договір

[1] *Кравец Л. Г.* Охрана имиджа принцессы Дианы : дайджест // Патентное дело. Дайджест российской и зарубежной прессы. — 1998. — № 4–5. — С. 39–40. — Дайдж. на ст.: Fearon G. Trademark applications filed in effort to protect Diana's image // WIPR. — 1998. — Vol. 12, N 3. — P. 82–84.

[2] *Рішення* Апеляційного суду Автономної Республіки Крим від 04.04.2007 р. по справі № 22-ц-2363/2007 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/1931906.

про використання зображення позивача намагалися визнати недійсним[1].

Отже, при використанні зображення людини необхідно отримати її згоду та визначити порядок та умови виплати винагороди. Крім цього, існує залежність тривалості періоду використання марки, її цінності від особи, зображення якої використовується.

3. Використання зображення людини у зовнішньому оформленні товарів та на упаковці. Зображення людини може бути використано іншим способом, ніж у рекламі або як елемента знака для товарів та послуг, зокрема шляхом нанесення зображення на етикетки товарів, упаковки, у зовнішньому вигляді будь-якого товару. При цьому зображення може бути як площинним, так і у об'ємному вигляді відтворювати зовнішні риси людини.

Питання охорони прав на художньо-промислові твори були предметом наукових досліджень[2]. У радянському законодавстві містилося правило про свободу використання художніх і фотографічних творів у виробах фабрично-заводської, кустарної і ремісничої промисловості за умови сплати авторові гонорару в розмірах і порядку, встановлюваних законодавством союзних республік, в Основах авторського права (п. «п» ст. 9), Основах цивільного законодавства (ст. 104) і у відповідній статті ЦК республік Радянського Союзу.

Законодавством було дозволено використати твори: без згоди автора; без обов'язкового зазначення його прізвища; з виплатою йому авторської винагороди. Так використовуватися можуть лише твори, випущені у світ. При цьому багато авторів не могли визнати правильною можливість використання твору без згоди автора з таких причин. По-перше, автор досить часто може не знати, де і як його твір використовується, і не вимагати за це винагороди. Більше того, в цій області не існує жодного реєстраційного і координаційного органу, зважаючи на що, практично неможливо навести які-небудь довідки і отримати інформацію про той або інший факт можливого використання твору. По-друге, твір автора може бути використаний в низькохудожніх або просто морально неприйнятних для цього виробах промисловості, і їх випуск автор заборонити не може[3].

[1] *Ухвала* Київського районного суду м. Сімферополя від 18.07.2008 р. по справі № 2-2311/08 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2070054.

[2] *Канторович Я. А.* Авторское право на художественно-промышленныя произведенія // Журнал Министерства юстиции. — 1913. — № 6. — С. 84–127.

[3] *Багиров В. А.* Некоторые вопросы использования произведений изобразительного и фотографического искусства в промышленных изделиях // Проблемы советского авторского права / Ин-т государства и права АН СССР ; отв. за вып. Э. П. Гаврилов ; редкол.: М. М. Богуславский, С. А. Чернышева. — Москва, 1979. — С. 150–151.

Але разом з цим законодавець забезпечував охорону прав авторів на промислові зразки, наприклад, при продажу ляльок і подібних виробів. Ще в 1941 р. виготовлення тривимірної ляльки за двомірним малюнком вважалося порушенням авторських прав. Згідно із Законом про реєстровані промислові зразки від 1949 р. можна виготовити тривимірну ляльку знаменитості, зареєструвати її в якості промислового зразка і перешкодити виготовленню або продажу аналогічного або схожого товару взагалі, не звертаючись до авторського права[1].

Дизайн продукту, його узгодження є одним з основних напрямків ліцензування, внаслідок чого проводиться контроль і нагляд за якістю товарів ліцензіара. У цілому, в інтересах обох партнерів мати чітке уявлення про свою роль, обов'язки і очікування кожного партнера, щоб уникнути суперечок. Спільне виробництво з використанням зображення особи може бути дуже прибутковим для всіх учасників, але для того, щоб зберегти цілісність і благополуччя відносин, слід у договорі детально обумовити усі умови, пов'язані з використанням зображення людини[2].

Виходячи зі змісту чинного законодавства, зокрема ст. 308 ЦК України, можна припустити, що потрібна згода для відтворення зображення, але так і незрозуміло, чи потрібна згода при відтворенні зовнішнього вигляду людини в різних виробах. Як вітчизняна, так і зарубіжна практика з цього питання дуже суперечлива.

Наприклад, у бельгійській судовій практиці початку минулого століття було визнано право на власне зображення у відомому процесі Пельцера. Брати Пельцери були звинувачені у вбивстві одного адвоката в Брюсселі, і відомий паноптикум Кастана виставив у себе воскові фігури обох братів. Бельгійський суд зобов'язав на прохання родичів прибрати ці фігури з музею, визнавши, що ніхто не може без дозволу оригіналу (а в разі його смерті — найближчих родичів) виставляти публічно або поширювати його зображення[3].

Становить інтерес дослідження сучасної правозастосовчої практики. Наприклад, справи за позовом Н. Саркозі до компанії, що виробляла ляльок вуду за образом французького президента. За словами адвокатів, відповідно до свого статусу, президент має виключні і абсолютні права на власне зображення. Ляльки вуду, створені за образом і подобою французького президента, користувалися в країні величезною популярністю. У комплект входила також коротка брошура з жартівливим викладом біографії глави держави, посібник із чаклунства й набір з 12 голок. На ляльці розміщені написи з особливо пам'ятними виборцям висловами президента, а додана інструкція пропонує встромляти голки в той або інший вислів, «нагадуючи» Саркозі про його слова. Вища судова інстанція Парижа відмовила президенту Франції в задоволенні позовних вимог у зв'язку з тим, що неавторизоване відтворення образу Н. Саркозі, на погляд суду, не є ні посяганням на гідність людини, ні особистими нападками. Воно вписується в дозволені рамки свободи слова і права на гумор. Лялька вуду використовується в чаклунстві; вважається, що в результаті спеціального обряду вона є посередником, тобто має зв'язок з певною людиною. Після чого завдяки закону подібності з'являється можливість впливати на людину через цю ляльку. Звичайно, завдаючи шкоди, руйнуючи енергетичне поле людини або основні його функції, тобто деструктивно. Для приготування ляльки використовується мумія тіла жертви (нігті, волосся, виділення з тіла) та/або річ, що їй належить, наприклад, жмут одягу. Після створення лялька звичайно ховається у відносній близькості від жертви або закопується недалеко від місця, де вона часто проходить. Враховуючи це, Паризький апеляційний суд часткового задовольнив вимоги президента та визнав, що пропозиція встромляти голки в ляльку президента дійсно може розглядатися як замах на особисту гідність, проте вимогу щодо заборони продажу іграшок визнано як непропорційну й неадекватну міру[1].

Якщо проаналізувати причини використання зображення президента в такому образі, можна припустити, що це реакція суспільства на недотримання Ніколя Саркозі передвиборних обіцянок та своєрідне «попередження» для нього та політики, яку він впроваджує в суспільстві.

Майже аналогічна ситуація трапилася в США, де з'явились у продажу ляльки-копії доньок Барака Обами: «Чудова Малія» (Marvelous Malia) і «Мила Саша» (Sweet Sasha). Іграшки зроблені з матеріалу чорного кольору, що повторює колір шкіри афроамериканців. Вони — єдині темношкірі ляльки в колекції «TyGirlz», що складається з 30 різних ляльок. Після того як перша леді висловила невдоволення з цього приводу, визнавши, що фірма переступила межі дозволеного, компанія Ty Inc., виробник іграшок, запевнила, що імена є збігом. У той же час компанія не сказала, хто саме послужив джерелом натхнення для авторів ляльок, мотивуючи свою позицію правом приватної власності, що дозволяє не розкривати секрети фірми. Але згодом, як зазначалося у періодичних електронних виданнях, замість первинних імен ляльок

[1] *Кравец Л. Г.* Обогащение за счет славы. — С. 27.

[2] *Reider J.* Celebrity Brands: To Wed or Not to Wed? [Електронний ресурс] / J. Reider, S. Tavlian. — Режим доступу: http://www.buchalter.com/wp-content/uploads/2013/09/Celebrity-Brands.Reider.Tavlian.pdf.

[3] *Красавчикова Л. О.* Авторское право и право гражданина... — С. 78.

[1] *Н. Саркози* намерен судиться с производителями кукол вуду [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0015900 [22.10.2008, 11:55]; *Суд* разрешил куклы Вуду с изображением Н. Саркози [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0015955 [29.10.2008; 17:30]; *Апелляционный* суд вынес решение относительно кукол вуду с изображением Н. Саркози [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0016220 [01.12.2008; 14:10].

назвали Прекрасна Марія і Солодка Сідні. Доходи від продажів оригінальних ляльок, коли їх все ще звали Малія і Саша, будуть передані на доброчинність[1]. Подібні інциденти лише доводять те, що будь-які спроби обмежити експлуатацію імені Барака Обами і використовування його зображення, а також членів його сім'ї практично неможливо через правовий статус Америки як демократичної держави, а також при явному величезному попиті на продукцію під брендом Barack Obama[2]. У даному випадку причина створення ляльок із використанням зображення доньок президента зовсім інша — це висловлення захоплення та народної любові президенту та його родині, прагнення створити образ доступності. Науковці звертають увагу на те, що у випадку з президентом право на власне зображення охороняється від неправдивої реклами, обману або аналогічної поведінки. Якщо ж президентові буде неприємне будь-яке комерційне використання його зображення, то він може від свого імені пред'явити претензії[3].

Ляльки можуть як безпосередньо відтворювати у собі у повному обсязі риси будь-якої людини (наприклад, відомого майстра ляльок Сайруса (Cyrus), який створює ляльки, подібні до зовнішнього вигляду знаменитостей), так і містити лише деякі характерні зовнішні риси особистості, які створюють ефект впізнаваності. Наприклад, у Норвегії розкритикували рекламну кампанію, яка зобразила в образах плюшевих ведмедиків диктаторів Адольфа Гітлера, Кім Чен Іна і Муаммара Каддафі. Норвезька серцева та легенева асоціація пояснює, що ці особистості були вибрані, щоб попередити батьків про небезпеку, яка таїться в дитячих кімнатах у вигляді пилу та може викликати астму або алергію[4]. Також існують й інші приклади проектування рис людини на зображення тварин.

У Китаї влада конфіскувала 7,6 тисячі рулонів туалетного паперу і 20 тисяч упаковок носових хустинок із зображенням керівника адміністрації Гонконгу Лян Чженьїна. На виробах політик зображений з різними виразами обличчя. На туалетному папері в урядовця на лобі написано «Бреше», на іншому — в нього домальовані ікла, оскільки його опоненти назвали його вовком. Лян Чженьїн непопулярний політик серед більшості жителів Гонконгу, тому подібні речі в минулому користувались великим попитом. Минулого року на новорічному ярмарку Демократична партія Гонконгу продала весь такий туалетний папір і цього року мала намір знову в такий спосіб зібрати гроші[1].

У деяких країнах для запобігання несанкціонованому випуску товарів із використанням іміджу знаменитостей (у країнах, де не надана спеціальна правова охорона) доцільно самостійно його використовувати або знайти особу, зацікавлену у такому використанні. Для цього на підставі маркетингового дослідження виявляють таку продукцію, яка найбільше асоціюється з іміджем знаменитостей. Для цього необхідно знайти контрагентів, які будуть випускати продукцію, внаслідок чого стане можливим отримувати певний відсоток відповідно до умов ліцензування права використовувати ім'я чи імідж знаменитості у комерційній діяльності[2].

Несанкціоноване використання зображень знаменитих людей викликає багато спорів. Наприклад, в Австралії несанкціоновано було використано ім'я й образ серфера Террі Фіцджеральда на футболці. Суд постановив, що компанія буде утримуватися від «відтворення або надання дозволу на відтворення в цілому або значної частини будь-якої фотографії» серфера, присудив відшкодувати збитки і витрати внаслідок порушення права на образ. Використання фотографії відомої людини може призвести до введення в оману, наприклад, коли це створює враження, що людина на фото схвалює ваш продукт, якщо насправді вона цього не робить[3].

Епічною битвою між двома титанами стилю був спор Ріанни проти Topshop, який виник внаслідок використання Topshop фотографій Ріанни з концерту на футболці. Ріанна стверджувала, що продаж її образу без її дозволу порушує її права. Topshop отримав авторське право на зображення від фотографа і вважав його використання законним. Суддя звернув увагу на відсутність законодавчо визнаного права на зображення, зокрема на управління правами на власне зображення. Незважаючи на це, рішення було винесено на користь Ріанни. В обґрунтуванні було її право на незареєстрований знак для товарів та послуг[4]. Також у даному випадку має місце схожість з правом реклами[5]. Попри те, що права як

[1] *Производителей* заставили переименовать кукол, названных в честь дочерей Обамы [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ural.ru/news/life/2009/02/04/news-87943.html [04.02.2009; 15:12].

[2] *Белый* дом разрабатывает тактику защиты бренда Barack Obama [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0016673 [03.02.2009; 15:40].

[3] *Masson S.* The Presidential Right of Publicity [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://bciptf.org/?p=24 [02.02.2010].

[4] *У Норвегії* обурилися через плюшевих ведмедиків у вигляді Гітлера й Каддафі [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://tsn.ua/tsikavinki/u-norvegiyi-oburilisya-cherez-plyushevih-vedmedikiv-u-viglyadi-gitlera-y-kaddafi-579536.html?g=article&m=385215371 [27.01.2016; 17:45].

[1] *Китайська* влада конфіскували туалетний папір і носові хустинки з портретом лідера Гонконгу [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://tsn.ua/svit/kitayska-vlada-konfiskuvali-tualetniy-papir-i-nosovi-hustinki-z-portretom-lidera-gonkongu-407878.html [08.02.2015; 01:50].

[2] *Кравец Л. Г.* Охрана и использование имен и имиджей... — С. 16.

[3] *Common* permissions issues People in photos & portraits [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.copyright.org.au/acc_prod/ACC/Home/ACC/Home.aspx?hkey=24823bbe-5416-41b0-b9b1-0f5f6672fc31.

[4] *Waiting M.* Using celebrity images [Електронний ресурс] // Charity and Social Enterprise Update. — 2014, Summer. — P. 18. — Режим доступу: http://www.bwbllp.com/file/celebrity-charitymay14-pdf.

[5] *Tan D.* The Fame Monster Reloaded: The Contemporary Celebrity, Cultural

такого у Великобританії немає, зображення знаменитостей можуть бути захищені, оскільки вони мають право на власне зображення і громадськість, ймовірно, буде обдурена, і можуть бути також претензії на товарний знак і / або порушення авторських прав. Знаменитості можуть продовжувати використовувати свій імідж, знаючи, що вони зможуть завадити іншим його використати[1].

Викладене дозволяє зробити висновок про особливу мету використання зображення людини в господарській діяльності, зокрема для просування або схвалення певних послуг або товарів суб'єкта господарювання. Найбільш продуктивним є договірне використання зображення знаменитостей для просування товарів і послуг, попри те, що іноді за таку участь виробник сплачує колосальні суми. Іноді така співпраця затягується на довгі роки, і це взаємовигідно для обох сторін. Як приклад можна навести співпрацю Майкла Джексона з компанією Пепсі. Вказана мета і зумовлює особливі умови для припинення або призупинення дії договору. Зокрема, пов'язані з якістю товару і послуг, рівнем їх продажів, поведінкою й особистими досягненнями людини, зображення якої використовується суб'єктом господарювання.

* * *

Дослідження особливостей використання зображення людини у господарській діяльності, зокрема як знака для товарів та послуг, у рекламі, в оформленні упаковки або зовнішнього вигляду виробу дозволяє зробити такі висновки.

1. Особливі умови договору про створення та/або використання зображення людини отримає договір у господарській діяльності, що обумовлюється метою використання зображення людини — схваленням, підтримкою або просуванням товарів і послуг суб'єкта господарювання. Зокрема, у договорі можуть бути закріплені умови використання, пов'язані з якістю товарів та послуг, репутацією виробника (послугонадавача) або зображеною особою.

2. Особливістю використання форми об'єктивізації зображення людини є мета використання, якою є не доведення інформації про створену форму об'єктивізації або втілене у ньому зображення, а прагнення встановити асоціативний зв'язок між особою, зображення якої використано у формі об'єктивізації суб'єктом господарювання, та товарами і послугами, які він пропонує потенційним споживачам.

3. Використання зображення людини для схвалення, підтримки або просування товарів і послуг взаємно впливає на вартість нематеріальних активів учасників цивільного обороту (може зростати завдяки використанню репутації знаменитостей) та репутації людини, яка здійснює схвалення, підтримку або просування товарів та послуг та обумовлює взаємну вразливість, можливість завдання шкоди внаслідок неналежної поведінки контрагента.

4. Тісний взаємозв'язок особистості та суб'єкта господарювання, який пропонує товари та послуги, обумовлює удосконалення здійснення контролю за дотриманням умов правомірності використання у рекламі зображення людини суб'єктами господарювання та відповідно посиленням відповідальності за порушення права фізичної особи на власне зображення при несанкціонованому використанні його у рекламі.

5. Незважаючи на законодавче визначення умов та правил використання зображення людини у рекламі, як елемента знака для товарів та послуг, потребує уточнення та удосконалення питання здійснення контролю за дотриманням зазначених норм при використанні зображення людини суб'єктами господарювання. Крім цього, потребує чіткого визначення позиція законодавця щодо використання зображення людини у зовнішньому оформленні товарів.

Studies and Passing Off [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://sydney.edu.au/law/slr/slr_32/slr32_2/Tan.pdf.

[1] *Blum J.* Unauthorised use of celebrity images on merchandising: No right in her image per se but Rihanna prevails against Topshop [Електронний ресурс] / J. Blum, T. Ohta. — Режим доступу: http://www.bristows.com/news-and-publications/articles/unauthorised-use-of-celebrity-images-on-merchandising-no-right-in-her-image-per-se-but-rihanna-prevails-against-topshop-by-jeremy-blum-and-tom-ohta/ [08.08.2013].

Розділ 4

ВІЛЬНЕ СТВОРЕННЯ ТА/АБО ВИКОРИСТАННЯ ЗОБРАЖЕННЯ ЛЮДИНИ

Законодавчі засади закріплення правомочностей розпоряджання зображенням людини потребують уточнення з врахуванням доцільності встановлення балансу між правами осіб, які зображені або потенційно можуть бути зображеними (або їх представниками), суб'єктів інтелектуальної власності на форму об'єктивізації, суспільства на доступ до публічної інформації та інших учасників цивільного обороту. При визнанні суспільних та державних інтересів такими, що переважають над правом фізичної особи на власне зображення, законодавець оминає увагою визначення змісту таких інтересів у сфері створення та/або використання фотографій та інших художніх творів з зображенням людини. У зв'язку з викладеним набуває значення обґрунтоване визначення критеріїв та принципів вільного створення та/або використання форми об'єктивізації людини, що має метою встановлення балансу між інтересами суспільства та держави, авторів твору, власників форми об'єктивізації зображення та інтересами фізичної особи при створенні та використанні зображення людини у творах візуального мистецтва.

4.1.

Принципи вільного створення та/або використання зображення людини

Поняття принципів права є одним із найбільш цікавих, актуальних та проблемних питань юридичної науки. У принципах права найкраще відображено різноманітність сутності права та його елементів. Слово «принцип» (від латинського «principium») означає буквально основу, керуючу ідею, вихідне положення будь-якого явища (вчення, організації, діяльності і т. ін.). Вчені звертали увагу на те, що «принцип є важлива частина усього» («principium est pottissima pars cuiuque rei»)[1].

У науковій літературі не приділяли увагу принципам у правовідносинах створення та/або вільного використання форм об'єктивізації зображення людини, але звертали на це увагу при визначенні випадків обмеження права фотографа на користь зображеної особи, зокрема:

— коли має місце посягання на інтимну сферу людини (зображення голої моделі, жінок, які купаються, приміряють одяг або знаходяться в таких життєвих обставинах, які публіці не виставляються, наприклад, під час операції);

— коли зображення особи зроблено в такій обстановці, яка прямо чи опосередковано може її дискредитувати, наприклад, поширення на вітрині фотографа портрета порядної жінки поруч із жінками легкої поведінки, поширення портретів на предметах приземлених потреб людини тощо;

— випадки карикатурного зображення особи з метою виставити її у смішному вигляді[2].

О. О. Посикалюк[3] також звертає увагу, що право на зображення має свої межі, які визначаються випадками, коли зображення

---

[1] *Теория* государства и права / под ред. В. К. Бабаева. — Москва, 2001. — С. 222.

[2] *Канторович Я. А.* Авторское право на литературныя, музыкальныя, художественныя и фотографическія произведенія. Систематическій комментарій къ закону 20-го марта 1911 г. ... — С. 264–265.

[3] *Посикалюк О. О.* Особисті немайнові права фізичних осіб... — 2011. — С. 73.

може бути використане без згоди фізичної особи: якщо зображення належить до сфери сучасної історії; особа зображена випадково як частина ландшафту чи іншого місця зйомок; особа зображена як учасник мітингів, процесій чи інших подібних заходів; зображення, поширення чи публічна демонстрація може бути обґрунтована інтересами мистецтва; для цілей правосуддя чи суспільного порядку. При цьому не повинні зазнавати порушення законні інтереси зображуваної особи, наприклад, зображення фізичної особи у ситуації, недоречній для публікації: у маскарадному костюмі, у костюмі для плавання, чи зображення подій інтимного, домашнього, сімейного життя[1].

Отже, з врахуванням викладеного слід проаналізувати принципи, за умови дотримання яких є допустимим вільне створення та/або використання зображення людини.

Принципи можуть базуватися на положеннях нормативних актів, загальновизнаних звичаях, нормах моралі, з урахуванням національних традицій, культури та інших факторів. Наприклад, у мусульманському праві існує заборона розміщення фотографій на могилах, фотографій, що містять порнографію, релігійне освячення або світське возвеличення тощо[2].

Визнання свободи літературної, художньої, наукової і технічної творчості на законодавчому рівні (ст. ст. 41, 54 Конституції України[3], ст. ст. 201, 309 ЦК України) не гарантує вільне поширення результатів своєї творчої діяльності, адже деякими нормативними актами встановлюється заборона на такі дії за умови невідповідності творів певним вимогам. Наприклад, відповідно до ч. 2 ст. 442 ЦК України твір не може бути опублікований, якщо він порушує права людини на таємницю її особистого та сімейного життя, завдає шкоди громадському порядку, здоров'ю та моральності населення.

Аналіз законодавства дозволяє виділити такі **принципи вільного створення та/або використання фотографій та інших художніх творів із зображенням людини.**

Принцип дотримання прав інтелектуальної власності при створенні та/або використанні зображення людини (ст. ст. 442, 443 ЦК України) полягає в тому, що автор форми об'єктивізації повинен дотримуватися прав інтелектуальної власності інших осіб у випадку вільного створення твору на основі іншого. Наприклад, при використанні фотографій необхідно отримати згоду автора чи іншого володільця майнових прав (за виключенням випадків,

[1] *Logdberg A.* The right in a person's own likeness [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.cenneth.com/sisl/pdf/11-6.pdf.

[2] *Ляшко В. М.* Право на зображення в релігії // Збірник тез наукових робіт учасників 3-ї Міжнародної цивілістичної наукової конференції студентів та аспірантів (Одеса, 4–5 квіт. 2008 р.). — Одеса, 2009. — С. 158.

[3] *Конституція* України : від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.

коли відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права» дозволяється вільне використання твору), дотримуватися особистих немайнових прав (зокрема, права авторства, права на недоторканність твору тощо).

З моменту виникнення інтересу до авторського права в науковій літературі досліджувалися перелік та зміст принципів авторського права, що формувалися під впливом економічного, політичного устрою окремих держав та інших факторів. Авторське право при регулюванні певного кола відносин базується на загальноправових принципах, що формуються в конституційних нормах, галузевоправових, які виражаються у правових нормах окремих галузей права. У радянській науковій літературі вчені виділяли принцип свободи творчості; принцип поєднання особистих інтересів автора з інтересами суспільства, принцип моральної та матеріальної зацікавленості автора у створенні та використані твору; принцип всемірної охорони прав та законних інтересів автора[1]. Г. О. Свердлик[2] зазначає, що дані принципи є міжінституційними цивільноправовими, а специфічними принципами радянського права були такі принципи: партійності творів науки, літератури та мистецтва; творчої індивідуальності твору; використання твору тільки на підставі договору; недоторканності твору. Крім цього, він дослідив (з урахуванням засад радянського права) систему загальноправових принципів (демократизму радянського права; інтернаціоналізму радянського права; гуманізму радянського права; справедливості радянського права; рівноправності суб'єктів радянського права; реальності та гарантованості суб'єктивних прав і обов'язків громадян; соціалістичної законності; оптимального поєднання громадських, колективних та особистих інтересів суб'єктів права), міжгалузевих (планування творчої діяльності для задоволення матеріальних і культурних потреб фізичних осіб, авторів творів науки, літератури і мистецтва), галузевих цивільно-правових принципів (ініціативи суб'єктів правового регулювання відносин, пов'язаних із творчою діяльністю; взаємного співробітництва суб'єктів відносин, пов'язаних із творчою діяльністю; свідомого і сумлінного здійснення авторами творів науки, літератури і мистецтва прав і обов'язків відповідно до їх соціального призначення) та підкреслює їх взаємозв'язок із творчою діяльністю.

З набуттям незалежності України відбулося корегування принципів авторського права з урахуванням змін у економічному та політичному житті держави. У регулюванні авторських правовідно-

[1] *Гражданское* право : учебник. Т 2 / отв. ред.: П. Е. Орловский, С. М. Корнеев. — Москва, 1970. — С. 452–453; *Советское* гражданское право / под ред. О. А. Красавчикова. — 1985. — С. 444–445.

[2] *Свердлык Г. А.* Гражданско-правовые способы сочетания общественных, коллективных и личных интересов : учеб. пособие / Г. А. Свердлык. — Свердловск, 1980. — С. 8–11.

син особливе значення набули окремі принципи цивільного права, зокрема: юридичної рівності суб'єктів права; свободи договору; свободи підприємницької діяльності; свободи особистості; охорони власності незалежно від її форм і видів та інших.

Звернення до змісту норм законодавчих актів України дозволяє виділити такі принципи авторського права: принцип свободи творчості та свободи використання результатів творчої діяльності (ст. ст. 41, 54 Конституції України[1]); принцип виникнення авторських прав з моменту створення твору (ст. 437 ЦК України[2], ст. 11 Закону України «Про авторське право і суміжні права»[3]); принцип охорони форми вираження твору (ч. 3 ст. 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права»); принцип обмеження у часі строку чинності майнових авторських прав на твір (ст. 446 ЦК України, ст. 28 Закону України «Про авторське право і суміжні права»); принцип поєднання особистих інтересів автора з інтересами суспільства (принцип балансу інтересів) (ст. ст. 444, 445 ЦК України, ст. ст. 21–25, 30 Закону України «Про авторське право і суміжні права»); принципи територіального та (або) національного характеру дії авторських прав (ст. 3 Закону України «Про авторське право і суміжні права»). Даний перелік принципів не має вичерпного характеру. Додатково виділяють принцип пріоритету прав автора, принцип свободи комунікацій та творчих працівників, принцип забезпечення відновлення порушених прав та судового захисту прав творців результатів інтелектуальної діяльності[4].

Основоположним є принцип дотримання авторських прав при створенні нового твору. Найбільш проблематичним є визначення правомірності в окремих випадках копіювання твору.

Створення копії з художнього твору залежить від двох суб'єктивних факторів: суб'єктивного уявлення образу, представленого у творі-оригіналі, та майстерності автора при створенні копії. У науковій літературі тривали дискусії щодо можливості визнання авторських прав за автором копії твору. При цьому ряд авторів вважають копіювання технічною роботою, отже й визнання авторства недоречним[5].

Інші автори вважали копію, створену з дозволу автора оригіналу твору, новим об'єктом авторського права, що, відповідно,

[1] *Конституція* України : від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.

[2] *Цивільний* кодекс України : від 16.01.2003 р. № 435-IV // Офіційний вісник України. — 2003. — № 11. — Ст. 461.

[3] *Про авторське* право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 р. № 3792-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 13.

[4] *Еннан Р. Є.* Право інтелектуальної власності та інтелектуально-правові відносини: поняття, функції, методи, принципи // Актуальні проблеми права інтелектуальної власності : зб. матеріалів І Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 10-й річниці святкування Міжнар. дня інтелектуал. власності, 16 черв. 2010 р. — Одеса, 2010. — С. 34–39.

[5] *Серебровский В. И.* Вказ. пр. — С. 34.

створює можливість визнання авторських прав за автором копії[1]. Як зазначає В. Я. Іонас, художник-портретист (або пейзажист) створює образ дійсності, а художник-копіїст створює образ образу, який «позує» йому замість оригіналу. Подібне «перевидання» унікального витвору мистецтва — незамінний засіб популяризації художніх скарбів світової культури. Істотна новизна повноцінної копії полягає в подоланні унікальності предмета мистецтва, в наданні йому другого життя. Копії Ленбаха, Васильєва, Сєрова й інших талановитих копіїстів повинні розглядатися як витвір мистецтва — копіювального мистецтва, — тим самим як об'єкт авторського права, права на копію[2].

Аналогічної точки зору дотримуються Ю. Л. Бошицький, І. І. Ващинець. За обставин, коли художній рівень копії твору перевищує оригінал, не визнавати авторське право художника-копіїста було б неправильно. Звичайно, копія не є цілком самостійним твором, а тому необхідно отримувати дозвіл на створення копії в автора чи іншого суб'єкта, якому належить авторське право[3].

Загальновизнаним є правомірне копіювання твору художніми засобами для особистого користування, в навчальних цілях, без мети отримання винагороди, без наміру розповсюдження твору. Але при цьому не можна відтворювати позначення (індивідуальний підпис чи будь-який засіб індивідуалізації автора), яке може створити уявлення про те, що автором копії є автор оригіналу роботи[4]. Якщо фотографування робиться для особистого користування, то воно не порушує прав автора; якщо воно має виробниче призначення і спрямоване, наприклад, на те, щоб розмножити і розповсюдити репродукції з цього твору, то воно має вважатися забороненим[5].

У науковій літературі достатньо уваги на рівні монографічних досліджень приділялося питанням порушення авторських прав, зокрема контрафакції в авторському праві, плагіату[6].

У теорії авторського права перші дослідження, присвячені визначенню правомірності копіювання, мали базове значення для подальшого розвитку ідеї кваліфікації копіювання як порушення авторського права. Ще кілька століть тому А. Ф. Федорів[7] у своїй

[1] *Антимонов Б. С.* Авторское право / Б. С. Антимонов, Е. А. Флейшиц. — Москва, 1957. — С. 83.

[2] *Ионас В. Я.* Вказ. пр. — С. 71–72.

[3] *Правова* охорона творів образотворчого мистецтва в Україні : монографія / Ю. Л. Бошицький, І. І. Ващинець. — Київ, 2011. — С. 11–12.

[4] *Гордон М. В.* Вказ. пр. — С. 104–106.

[5] Там само.

[6] *Ульянова Г. О.* Цивільно-правовий захист прав інтелектуальної власності від плагіату (проблеми теорії) : монографія / Г. О. Ульянова ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.» — Одеса : Букаєв В. В., 2015. — 346 с.; *Харитонова О. І.* Захист авторських прав від плагіату : монографія / О. І. Харитонова, Г. О. Ульянова ; ред. О. І. Харитонова ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». — Одеса : Юрид. літ., 2014. — 211 с.

[7] *Федоров А. Ф.* Къ вопросу объ авторскомъ правѣ на произведенія литератур-

праці досліджував контрафакцію в авторському праві, причини її існування, виступав за міжнародне визнання авторських прав та всесвітній їх захист, але, на жаль, так і не визначив дієвих засобів протистояння їй. Г. Ф. Шершеневич[1] також аналізував відносини, об'єктом яких є твори, та намагався визначити гідну компенсацію за контрафактні дії. Будь-який повтор із грошовою вигодою художнього твору в повному його складі, без формальної згоди особи, яка має виключні права, називається контрафакцією або незаконним копіюванням (т. X, ч. 1, ст. 420, дод. ст. 36)[2]. Але, на жаль, поряд із цим у науковій літературі оминалися увагою права фізичної особи, зображеної на контрафактному творі.

У вітчизняній судовій практиці при вирішенні спорів про контрафактність твору найчастіше питання про дотримання права фізичної особи на власне зображення може не підійматися взагалі, що демонструється таким прикладом. *Рішенням Печерського районного суду міста Києва від 08.02.2006 р. частково задоволено позов до МФПС України ім. І. Мазепи, ТОВ «Видавництво «Грамота», ВАТ «Агентство Союздрук», ВАТ «Білоцерківська книжкова фабрика» про визнання авторства, відновлення авторського права та виплату компенсації за порушення авторського права. При розгляді справи судом першої інстанції встановлено, що автором фотографій Ю. Тимошенко з двома типами зачісок є позивач. МФПС України ім. І. Мазепи замовив у ТОВ «Видавництво «Грамота» роботу по підготовці до виготовлення та виготовлення цих портретів. Негативи були передані в електронному вигляді на диски. Примірники не містили знак авторського права. ТОВ «Видавництво «Грамота» замовило у ВАТ «Білоцерківська книжкова фабрика» виготовлення портретів. МФПС України ім. І. Мазепи уклав з ВАТ «Агентство Союздрук» договір купівлі-продажу портретів-плакатів у кількості 700 000 екземплярів. Жодний із відповідачів не надав суду докази, що автор портретів дав згоду на використання його творів. Судом постановлено визнати позивача автором фотографічних творів, використаних для виготовлення портретів Юлії Тимошенко із зачіскою «коса-корона» і із зачіскою «вільно спадаюче волосся». Судом визнано портрети, виготовлені відповідачами, плагіатом та контрафактною продукцією; заборонено відповідачам розповсюджувати ці портрети без згоди автора, стягнуто на користь позивача за порушення авторського права з МФПС України ім. І. Мазепи 50 000 грн, із ВАТ «Білоцерківська книжкова фабрика» — 10 000 грн, з ТОВ «Видавництво «Грамота» — 10 000 грн, із ВАТ «Агентство Союздрук» — 10 000 грн. У решті позову відмовлено. Касаційні скарги відхилені. Рішення Печерського районного суду м. Києва від 08.02.2006 р. та ухвалу Апеляційного суду м. Києва від 25.05.2006 р. залишено без змін*[1]. В іншій справі, навпаки, позивачем не було доказано авторство на спірний твір, тому його вимоги щодо визнання твору контрафактним задоволені не були[2].

Незважаючи на численні дослідження, досі залишаються невирішеними питання кваліфікації копіювання як дій, що порушують права інтелектуальної власності. У більшості випадків таке питання виникає при запозиченні ідеї твору або при копіюванні твору, зокрема із зображенням людини. Важливо відрізняти випадки копіювання твору від випадків правомірного запозичення ідеї твору та втілення її в іншій формі об'єктивного вираження. Для визначення цього питання слід враховувати такі обставини.

По-перше, слід визначити ***об'єкт відтворення***.

При копіюванні твору об'єктом відтворення є твір у повному обсязі або його частина. Історично склалося, що копіювання частини або повного обсягу твору без дозволу автора вважалося порушенням авторських прав. Відповідно до додатку до ст. 420 Зводу законів Цивільних (т. X, ч. I, вид. 1887 р.)[3], ст. 333 Цензурного статуту, урегульовано відносини щодо охорони прав на художні твори. Незаконним копіюванням визнавалося будь-яке повторення, що здійснюється з грошовою вигодою, художнього твору в його повному складі, без отримання формальної згоди особи, якій належить авторське право на твір. Це визначення є неточним у тій частині, що копіювання карається за ст. 2276 навіть й у тому випадку, коли здійснюється не з корисною метою, не для грошової вигоди[4].

Незаконне копіювання науковці найчастіше пов'язували з поняттям «плагіат». У законодавстві та науковій доктрині кінця XIX — початку XX ст. незаконним запозиченням (plagiat) з чужого твору живопису вважається вибір із твору (без згоди автора чи особи, якій передано право художньої власності) груп, фігур, голів, а також навколишніх елементів перспективи, пейзажу чи морського виду та інше й розміщення їх іншим художником у власному творі з дотриманням того ж рисунка та освітлення, яке вони мають в оригінальному творі художника-автора; а також малювання подібним чином та видання поряд з іншими предметами,

ная, художественная и музыкальная / А. Ф. Федоров. — Одесса : Тип. Штаба Округа, 1896. — 38 с.

[1] *Шершеневич Г. Ф.* Исторія авторскаго права на Западѣ / Г. Ф. Шершеневич. — Казань : Тип. Имп. Ун-та, 1891. — 44 с.; *Шершеневич Г. Ф.* Экономическое обоснованія авторскаго права / Г. Ф. Шершеневич. — Казань : Тип. Имп. Ун-та, 1890. — 26 с.

[2] *Шершеневич Г. Ф.* Учебникъ русскаго гражданскаго права / Г. Ф. Шершеневич. — Казань : Типо-литогр. Имп. Ун-та, 1894. — С. 268.

[1] *Ухвала* Апеляційного суду Донецької області від 03.09.2007 р. по справі № 33ц-954кс/2007 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2210961.

[2] *Рішення* Ленінського районного суду м. Севастополя від 16.05.2012 р. по справі № 2-4232/11 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/24316321.

[3] *Промышленная*, литературная, художественная и музыкальная собственность... — Санкт-Петербург, 1896. — С. 93–94.

[4] *Спасович В.* Права авторскія и контрафакція. — С. 76.

які входять у склад малюнків, які видаються художником — не автором[1]. У науковій літературі повторення окремих частин з чужого художнього твору в іншому вважається плагіатом або незаконним запозиченням[2]. В. Д. Спасович наводить аналогічне визначення плагіату в мистецтві, посилаючись на положення Цензурного статуту. У скульптурі (ліпці) плагіатом є вибір груп, голів, фігур та орнаментів, розміщення їх у творі іншим художником-скульптором, не автором. Запозичення з чужого твору не вважаються плагіатом тільки тоді, коли ухилення ідеї від форми оригіналу настільки значне та численне, що такий твір можна вважати новим твором[3]. «Істотна схожість» є часто використовуваним тестом для оцінки, якщо твір є похідним[4]. Але на практиці факт істотної схожості творів встановлюється з врахуванням висновків відповідних експертиз.

Отже, у можливих конфліктах між правоволоділцями твору одне з питань, що потребує вирішення, — це питання незаконного копіювання твору (у певній частині або у повному обсязі) або правомірного запозичення лише ідеї твору. Викладене свідчить про актуальність питання визначення значності та чисельності ухилення від форми оригіналу, що вирішується з врахуванням відповіді на друге питання — визначення ***способів та засобів відтворення***.

У наукових працях вчених початку XX ст. для вирішення питання про контрафактність твору (незаконність копії) основою відповіді може бути визначення способу копіювання твору. Підтримувалася точка зору про те, що право фотографа охоронялося тільки від повтору світлописним, механічним, хімічним чи іншим способом, але не від усяких повторів узагалі. Відповідно, заборонялось повторення фотографій за допомогою фотографій, а згодом способами подібними фотографіям, наприклад, друкуванням фотографій із дерев'яних, кам'яних чи металічних дошок. Повторення такими способами спричиняло найбільшу шкоду фотографу на відміну від повтору фотографії у живописі, який завжди вимагає творчої діяльності від художника[5]. Слід відрізняти копію, що є результатом творчої діяльності копіїста, від копії, створеної за допомогою технічних засобів, у якій людина якщо і бере участь, то тільки як технічний виконавець. Зрозуміло, що такі копії не можуть визнаватися творами мистецтва і охоронятися авторським

[1] *Промышленная,* литературная, художественная и музыкальная собственность... — С. 93–94.
[2] *Шершеневич Г. Ф.* Учебникъ русскаго гражданскаго права. — С. 269.
[3] *Спасович В.* Права авторскія и контрафакція. — С. 79.
[4] *Bongiorno J.* Fair Use of Copyrighted Images After Perfect 10 v. Amazon. com: Diverging from Constitutional Principles & United States Treaty Obligations // Touro International Law Review. — 2009. — Vol. 12. — P. 107–156.
[5] *Канторович Я. А.* Авторское право на литературныя, музыкальныя, художественныя и фотографическія произведенія. Систематическій комментарій къ закону 20-го марта 1911 г. ... — С. 493–494.

правом[1]. Слід погодитися з наведеними позиціями та визнати їх обґрунтованість.

Відповідно до Австрійського закону (від 26.12.1895 р.) про авторське право на літературні та художні твори й на фотографічні знімки, особа, яка зробила копію твору, набуває авторських прав тільки в тому випадку, якщо копія виконана іншим родом мистецтва, ніж оригінал. Але не можна створювати знімок із законно виконаної копії без згоди автора оригіналу. Порушенням авторського права визнається копіювання оригіналу, навіть якщо копія виконана іншим способом, ніж використаний автором, або з копії твору, або навіть якщо мова йде про працю архітектурну чи промислову, будь-яким шляхом. Дозволяється відтворювати новий твір, вільно використовуючи інший вид мистецтва, знімати копії з окремих творів, головне не з метою торгівлі без зазначення імені автора на копії; можливо також відтворити картину чи малюнок шляхом створення скульптури чи навпаки, а також знімати копії з творів, представлених на публічних дорогах, за виключенням відтворення пластичних праць шляхом пластичного мистецтва[2].

Стаття 334 Цензурного статуту визначає таким чином незаконне копіювання в живописі та малюванні: списування масляними, восковими та іншими фарбами, олівцем, пером чи тушшю, гравіювання по металу чи дереву, літографування, дагеротипи, мозаїки і таке інше, а також складання картин та малюнків за ескізами третіх осіб. У скульптурі: відлив із будь-яких речовин та запозичення з чужого твору форми, вирубки з мармуру чи інших каменів по відлитках чи оригіналах, гальванопластика, перенесення скульптурного твору у повному його складі на медалі чи, навпаки, з медалей на барельєфи чи статуї[3].

Протягом певного часу вважалося аксіомою, що «перенесення» художнього твору з однієї галузі в іншу знищує наявність контрафакції. Наприклад, не вважається контрафакцією те, коли твір живопису відтворюється за посередництвом скульптури та навпаки[4]. У науковій літературі проводили межу між лінеарним та пластичним мистецтвом, що дозволяло стверджувати, що перенесення із однієї сфери в іншу складає самостійну творчу діяльність, а сюжет, який би перенесли, — оригінальний твір мистецтва[5].

[1] *Правова* охорона творів образотворчого мистецтва в Україні : монографія / Ю. Л. Бошицький, І. І. Ващинець. — Київ, 2011. — С. 11–12.
[2] *С. З.* Австрійській законъ (26 декабря 1895 года) объ авторскомъ правѣ на литературныя и художественныя произведенія и на фотографическіе снитки // Журналъ Министерства юстиции. Годъ второй. — Санкт-Петербург, 1896. — № 8 (окт.). — С. 237.
[3] *Спасович В.* Права авторскія и контрафакція. — С. 76.
[4] *Промышленная*, литературная, художественная и музыкальная собственность... — Санкт-Петербург, 1896. — С. 93–94.
[5] *Пиленко А.* Международныя литературныя конвенціи. — С. 443.

При цьому виходили з припущення, що на підставі картини складно зробити статую, а змалювати ту ж картину — легше. У науковій літературі дана позиція не розділялася всіма вченими, висловлювалися припущення, що вона частково шкідлива (оскільки дозволяє безкарно фотографувати художні твори, виконані у трьох вимірах), а частково марна (адже дозволяє скульпторам шукати сюжети в картинній галереї, але таких скульпторів не може існувати, а у випадку існування вони б заявили, що створено новий твір, який суттєво відрізняється від оригіналу)[1].

Безумовно, слід погодитися з наведеною позицію, адже відтворення твору іншими способами та засобами мистецтва в поєднанні з достовірною інформацією про авторів творів, зокрема й автора твору, за мотивами якого створено новий твір, свідчить у більшості випадків лише про запозичення ідеї твору, що не порушує права інтелектуальної власності. Викладене дозволяє зробити висновок про правомірність створення творів мистецтва за мотивами інших творів. Прикладами запозичення ідей (мотивів) у нових творах є фотопроекти К. Рождественської[2] (додаток 19), Х. Баазара (додаток 20), Р. Ельстерманна[3] (додаток 21), Л. Валдена (додаток 22)[4], С. Міллера (додаток 23)[5], а також серія знімків П. Ліппманна «Women Of History» (додаток 24), створена спеціально для колекції Крістіана Лабутена[6]. Також допустимим є косплей — відтворення персонажів художніх творів та сцен із фільмів за участю персонажів іншими особами.

З появою фотографій та засобів фотографування перед науковцями постали дві проблеми: ***по-перше, чи можна вважати порушенням авторських прав створення об'єкта авторського права з фотографії; по-друге, чи можна вважати порушенням створення фотографії з картин та інших об'єктів авторського права***.

Щодо першого питання слід зазначити таке. Відносно фотографій порушенням є дії, коли будь-хто самостійно або через інших

[1] *Пиленко А. С.* Къ вопросу о новомъ проектѣ статей объ авторскомъ правѣ. (Окончаніе) // Право. — 1899. — № 18. — С. 918–919.

[2] *Рождественская*, Екатерина Робертовна [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/Рождественская,_Екатерина_Робертовна [18.02.2016; 22:46]; *Екатерина* Рождественская [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.katyaart.ru/ru/photo/gallery/chastnaja-kollekcija.html#.

[3] *«Old Masters»:* интерпретация классики от Райнера Эльстерманна [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.kulturologia.ru/blogs/041009/11562.

[4] *Очаровательные* младенцы на созданных из пряжи копиях полотен мировых художников [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.kulturologia.ru/blogs/230416/292477.

[5] *Знаковые* фотографии XX века : 15 знаменитых портретов, воссозданных актёром Джоном Малковичем и фотографом Сандро Миллером [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.kulturologia.ru/blogs/310516/297688.

[6] *Что может* быть общего у Кристиана Лабутена, Картье и Мари Клер? [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.kulturologia.ru/blogs/010616/29764.

осіб здійснює зйомку самовільно копій із творів фотографій, які належать іншим, незалежно від того, чи у розмір оригіналу, чи у зменшеному, чи у збільшеному вигляді, яким би не було чином, тобто як при посередництві фотографії, літографії чи іншим механічним способом, так і від руки[1]. А. В. Панкевич вважав, що діяльність фотографа полягає тільки в управлінні фотографуванням, зображення ж механічним шляхом відтворюються на папері. Навіть групування предметів, вибір місця, з якого знято краєвид, не наділяють фотографа авторськими правами на знімок. Але з урахуванням того, що фотографом може бути затрачено кошти на переміщення до місця фотозйомки, на виготовлення першої фотографії, А. В. Панкевич вважав несправедливим, якщо хтось перефотографує та без додаткових затрат буде займатися виготовленням копій фотографій, наприклад, красивих краєвидів різних країн[2]. У сучасному авторському праві дії щодо підготовки місця фотозйомки не є підставою для наділення авторськими правами на фотографію.

К. Анненков[3] щодо можливості визнання порушенням прав на фотографію копіювання її не механічним способом, а від руки підтримує точку зору П. Міллера стосовно можливості правомірного копіювання фотографій засобами живопису або малювання. За аналогією з контрафакцією у сфері літературних творів, К. Анненков робить висновок про те, що якщо копіювання літературних творів від руки, не механічним способом, не є контрафакцією, то й копіювання фотографії від руки не є контрафакцією, навіть у декількох екземплярах. Я. А. Канторович також дотримується позиції, що не заборонено повтор фотографій у всіх галузях живопису та скульптури[4]. В. Спасович вважав доцільним здійснення захисту від контрафакції на тій же підставі, на якій захищаються акварель, гуаш або картина, яка написана масляними фарбами. Світлописне зображення слугувало тільки матеріалом для наступної обробки, при якій пензель або олівець артиста поклали на зображення беззаперечну печатку індивідуальності, яка складає основу авторського права[5]. Справедливим В. Спасович вважає звільнення авторів контрафактів світлописних зображень від особистої відповідальності. На його погляд, достатньо майнової відповідальності у вигляді конфіскації у порушника контрафактних негативів, стягнен-

[1] *Синайскій В. И.* Русское гражданское право. (Пособіе къ изученію т. X ч. 1 и сенатской практики) / В. И. Синайскій. — Кіевъ : Тип. А. М. Пономарева, 1912. — С. 170.

[2] *Панкевич А. В.* Объектъ авторскаго права. Изъ XXV тома Записокъ Императорскаго Новороссійскаго Университета / А. В. Панкевич. — Одесса : Печатано в тип. Ульриха и Шульце, 1878. — С. 56.

[3] *Анненков К.* Начала русскаго гражданскаго права. Вып. 1 / К. Анненков. — Санкт-Петербургъ, 1900. — С. 651–652.

[4] *Канторович Я. А.* Основные идеи гражданского права. — С. 222.

[5] *Спасович В.* О фотографической собственности : (письмо к редактору журнала «Фотографъ» А. Фрибесу) / В. Спасович. — Санкт-Петербургъ : Изд. книгопродавца и типографа М. О. Вольфа, 1865. — С. 101.

ня з нього збитків на користь фотографа-власника за оцінкою суду; незначної грошової пені та закриття закладу у випадку повторення контрафакції[1].

Водночас відтворення фотографії в будь-якій формі та будь-яким способом без дозволу автора є порушенням авторського права, а створений продукт вважатиметься контрафактним. Наприклад, без дозволу фотографа художник змалював фотографію. Хоча форма змінилась (фарби, полотно замість фотопаперу), а художник став автором картини, вважатиметься, що авторське право порушене, адже змальована картина є похідним твором від фотографії (оригінального твору). Використання похідних творів допускається тільки за наявності дозволу автора оригіналу. Винятком є оригінальні твори, які не охороняються авторським правом, а також якщо таке відтворення було зроблено під час висвітлення поточних подій засобами фотографії (фоторепортаж із презентації, виставки тощо)[2].

При використанні фотознімка конкретної особи для отримання на його основі різновиду витвору образотворчого мистецтва, наприклад, мальованого портрета, художник використовує фотознімок як основу, на базі якої виконує за допомогою образотворчих засобів портретне зображення. Ця ситуація може бути розглянута у двох варіантах. В одному — в портрет включаються лише групові, загальні ознаки зовнішнього вигляду конкретної людини, що дозволяють представити на його основі певний тип, точніше типаж, наприклад, працівника якоїсь сфери діяльності. В іншому варіанті — в портреті збережені особливості зовнішнього вигляду цієї людини, що складають комплекс ознак зовнішності, котрі індивідуалізують людину. У результаті в першому варіанті на основі початкового фотозображення створюється нове, умовне, тобто не прив'язане до конкретної людини зображення. Відбувається узагальнення ознак зовнішності конкретної людини для отримання усередненого типажу, ознаки, котрі індивідуалізують, нівелюються, не прив'язуються до певної людини. Так, не використовуються ознаки біологічної асиметрії особи, в тому або іншому ступені властиві кожній людині. З варіантів ознак елементів особи використовуються їх середні значення. У другому варіанті зберігаються особливості будови елементів обличчя конкретної людини, оскільки їх індивідуальність у комплексі забезпечує пізнавання цієї особи, тим самим вирішуючи задачу, поставлену замовником, притягнути увагу через його посередництво до певного товару (наприклад, напою, кондитерського виробу, послуги мобільного зв'язку)[3]. При

[1] *Спасович В.* Вказ. пр. — С. 106.

[2] *Братківський К.* Про авторське право на фотографію // Інтелектуальна власність. — 2012. — № 9. — С. 56–57.

[3] *Зинин А. М.* Особенности проведения судебно-портретных експертиз в гражданском судопроизводстве. — С. 98–102.

дослідженні матеріалів судової практики слід зробити висновок про відсутність єдиної правозастосовної позиції з цього питання на прикладі таких справ.

При розгляді спору про створення похідного твору на підставі фотографічного портрета Барака Обами авторські права не могли поділити між собою художник Шепард Фейрі та інформаційне агентство «Асошиейтед Прес». Художником на підставі фотографії було створено портрет, який став найпопулярнішим зображенням президента США. При цьому він стверджував, що створення портрета належить до «сумлінного використання», тобто такого, що сприяє розвитку науки та мистецтва. Крім цього, при створенні картини зображення президента, зафіксоване на фотографічному творі, було дуже змінено у процесі творчості. Усі доходи, отримані від продажу, він спрямовував на благодійність або на виготовлення нових постерів[1]. При розгляді цього спору дослідники зосереджували увагу саме на унікальних якостях цієї конкретної фотографії, зробленої фотографом Манні Гарсіа, в тому числі його навмисного відбору в певний момент часу, щоб захопити вираз президента Обами; його вибір у використанні певного типу об'єктива і світла для забезпечення оптимального впливу; його старанність і унікальність фотографії[2]. Художник Шепард Фейрі визнав себе виновним у тому, що стверджував про нібито використання іншої фотографії, ніж фотографія інформаційного агентства, тому був засуджений судом Нью-Йорка до двох років позбавлення волі умовно, 300 годин виховних робіт, штрафу в розмірі 25 тисяч доларів за незаконне використання портрета Барака Обами, авторське право на який належить інформаційному агентству[3].

А. І. Горев наводить інший приклад. Окружний суд Мілана в листопаді 2009 р. виніс важливу ухвалу про охорону авторського права на фотороботи, вирішивши, що воно може бути порушене картинами або малюнками, створеними на їх основі. Позивач, популярний фотограф із Парми Мауро Даволі, що має хорошу репутацію в колі італійських видавців у галузі дизайну й архітектури, пред'явив позов про порушення авторського права на серію фотографій у стилі натюрморту під назвою «Нерухома природа», показану на виставці в 2004 р., яка отримала захоплені відгуки публіки та критиків. Виставку відвідав також популярний в Італії

[1] *Юрьева Д.* Скандальный портрет в интерьере: Информагентство судится с художником из-за прав на изображение президента США // Российская газета. — 2009. — 13 марта. — С. 8.

[2] *Hughes J.* The Photographer's Copyright – Photograph as Art, Photograph asDatabase // Harvard Journal of Law and Technology. — 2012. — Vol. 25 ; Cardozo Legal Studies Research Paper. — N 347.

[3] *Автора* найпопулярнішого портрета Обами засудили в США за порушення авторських прав [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ua.korrespondent.net/showbiz/1392638-avtora-najpopulyarnishogo-portreta-obami-zasudili-v-ssha-za-porushennya-avtorskih-prav [08.09.2012; 02:51].

художник, що представляє «гіперреалістичну» школу живопису, для якої характерна двомірна імітація тривимірного реального світу, що створює ілюзію реальності, основаної на фотографіях, які самі по собі відтворюють реальність. Цей художник, відомий як творець мальовничих натюрмортів, після відвідування виставки створив олією 11 картин, що повністю імітують фотографії Даволі й також мають успіх у публіки. Картини отримали інші назви, але супроводжувалися вказівкою імені автора фотографій. Фотороботи Даволі, на думку суду, виходять за рамки звичайних фотографій і є творами, що мають творчий характер, і як такі можуть охоронятися авторським правом відповідно до ст. 1 італійського Закону про авторське право № 633 від 22.04.1941 р. Відповідач у справі заперечував порушення авторських прав, посилаючись на принципові відмінності між фотографіями й живописними творами, які не дають можливості сплутати його картини з фотографіями, і, отже, на відсутність збитків. Проте суд не прийняв аргументи художника, відмітивши недостатній творчий характер його картин, що є простим відтворенням раніше зроблених фотографій. Суд вирішив, що, незважаючи на використання іншої техніки (живопис), має місце повне копіювання фотографій. Вказівка імені автора фотографій на картинах була визнана недбалою до такої міри, що могло навести публіку на думку про створення фотографій з використанням картин. У результаті суд установив факт порушення художником майнових і немайнових прав фотографа. Суд ухвалив таке: вилучити, а надалі знищити картини; заборонити відповідачеві продаж картин; за кожне порушення в майбутньому стягувати з відповідача штраф у розмірі 1 тис. євро; наказати відповідачеві сплатити позивачеві 15 тис. євро в якості компенсації за втрати, а також відшкодувати судові витрати. Це судове рішення стало одним із перших серед таких, що визнали порушення авторського права в результаті копіювання фоторобіт при створенні творів живопису. Раніше, у березні 2004 р., Верховний суд Італії у справі про трансформацію картини у фотографію виніс іншу ухвалу, на користь фотографа, порахувавши, що його робота виходить за рамки простого відтворення картини. Рішення 2009 р. демонструє готовність судових органів розширити межі охорони авторських прав, розповсюдивши її на фотографії в повному об'ємі. Очевидно, що фотографія в наше високотехнологічне століття є високорозвиненим видом мистецтва і вимагає еквівалентної міри охорони[1]. Отже, в обох випадках суди не виявили творчий елемент у новоствореному творі, а визнали тільки наявність нетворчого копіювання.

[1] *Бандурина О. С.* Дело о копировании фотографий : дайджест 10.07-08.16 / // Патентное дело. Дайджест российской и зарубежной прессы. — 2010. — № 7–8. — С. 48–49. — Дайдж. на ст.: Eede Van den E., Trevisan L. The case of the copied photograph // CW. — 2010. — N 197. — P. 12–13.

Наведені приклади демонструють, що навіть копіювання фотографії художнім способом (за допомогою засобів образотворчого мистецтва), який припускає наявність творчого характеру у роботі, на відміну від звичайного перефотографування твору образотворчого мистецтва, не дає підставу вважати твір таким, що створений правомірно. Отже, ступінь творчих зусиль не є головним критерієм при вирішенні спорів між правоволодільцями творів.

Слід також звернути увагу на неоднозначність вирішення іншого питання про ***можливість фотографування художніх творів, створених без застосування механічних засобів фіксації***.

Сучасні інформаційні технології породили нові склади, які були раніше неможливі. Так, Патентний суд графства Англії і Уельсу у справі про порушення авторського права визнав порушенням стильове копіювання фотографії. Процес цікавий тим, що в нім оспорювалося не використання чужої фотографії, а запозичення ідеї фіксації об'єкта і подальшої цифрової обробки[1].

Як звертають увагу науковці, коли в художника та фотографа різні творчі характери, витвір образотворчого мистецтва може постраждати, навіть якщо фотограф є майстром вищого класу[2].

Проблема полягає, по-перше, в правомірності фотографування об'єкта, а по-друге, у можливості поширення авторських прав на такий знімок. Щодо другого питання, закон Німеччини від 10.01.1796 р. допускав фотографування об'єкта авторського права за наявності дозволу його автора, але при цьому не поширював охорону на фотографічний знімок[3]. Сьогодні подібні питання вирішуються з урахуванням правового режиму охорони об'єкта фотографування, але, незважаючи на це, авторські права визнаються, за виключенням випадків, встановлених законом.

Щодо першого питання проблема, чи вважати фотографічні знімки з портретів або картин порушенням авторських прав художників, існує вже декілька століть. Зокрема, у Франції вона завжди полягала в законі від 19.07.1793 р., який надавав письменникам і художникам виключне право розпоряджатися своїми творами впродовж усього свого життя. У середині XIX ст. Сенський цивільний суд розглядав позов паризького фотографа Діздері про стягнення збитків, нанесених йому іншим фотографом, що видав копії його фотографічних портретів, на які позивач мав виключні права. Суд, посилаючись на закон від 19.07.1793 р., вирішив, що фотографії не представляють істотних ознак витворів мистецтва, а виступають як «результат механічної праці і хімічного процесу,

[1] *Горев А. И.* Революционная ситуация в авторском праве // Интеллектуальная собственность: правовые и социально-экономические аспекты : материалы Второй всерос. науч.-практ. конф. / отв. за вып. С. В. Матюшенко ; Омская акад. МВД России. — Омск, 2012. — С. 22–23.

[2] *Серебровский В. И.* Вказ. пр. — С. 112.

[3] *Пиленко А.* Международныя литературныя конвенціи. — С. 164.

рабськи відтворюючий існуючі предмети, зовсім не вимагаючи при цьому художнього таланту»[1].

Дозвіл на фотографування об'єкта авторського права необхідно отримувати не в кожному випадку. Усе залежить від об'єкта, який фотографується, від мети фотографування, від того, наскільки суттєва частина об'єкта потрапляє в об'єктив, від технічних властивостей фотоапарата. Виключення засновується на принципі добросовісного використання або чесної поведінки та (або) спеціально зазначається в нормах законодавства. У більшості країн не вимагається дозвіл на включення фотографії твору, що охороняється авторським правом, якщо його зображення є несуттєвою деталлю відносно основного об'єкта фотографування, але буває досить важко оцінити таку ненавмисність та (або) несуттєвість[2].

В Австралії фотографії 3D-об'єктів (спектаклі, будівлі, статуї тощо) або внутрішніх просторів (і людей на них), як правило, не можуть порушувати авторські права, оскільки одноразові зображення не можуть відтворити досить істотну частину оригінальної роботи. Єдиним видом порушення авторських прав у цих випадках є створення досить схожих 3D копій, або щодо драматичних творів, записів тривалих відео. Теж саме відноситься і до «прав виконавців» акторів або музикантів під час виступу — практично неможливо порушувати їх, час від часу фотографуючи виконання[3]. Таку позицію законодавця слід визнати вірною та врахувати при реформуванні чинного законодавства України в частині урегулювання відносин, пов'язаних зі створенням та/або використанням фотографій.

Обмеження права на вільне фотографування можливе з боку власника твору. При цьому володілець виключних прав на твір і його власник можуть не збігатися. У такому разі власник твору не може заборонити проведення фотографування. Адже на відміну від права фізичної особи на власне зображення, права на зображення речі, навіть якщо в ній виражений результат інтелектуальної діяльності, у її власника немає. Проте власник може обмежити фізичний доступ до твору, що належить йому, обмеживши тим самим і можливість його фотографування. Наприклад, помістивши картину в закрите приміщення, власник не зобов'язаний надавати доступ у це приміщення особам, які бажають її сфотографувати. Обов'язок надавати можливість для відтворення витвору образотворчого мистецтва або фотографування твору архітектури

[1] *Галай Ю. Г.* Вказ. ст. — С. 103–104.

[2] *Перель И. М.* Фотографирование объектов авторского права : дайджест 06.08.05 // Патентное дело. Дайджест российской и зарубежной прессы. — 2006. — № 8. — С. 13. — Дайдж. на ст.: Using photographs of copyrighted works and trademarks // WIPO Magazine. — 2006. — N 2. — P. 18–21.

[3] *Nemeth A.* Australian Street Photography Legal Issues [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http ://4020. net/words/photorights.php [08.05.2016].

у власника твору існує тільки відносно його автора[1]. Слід цілком погодитися з висловленою позицією, адже така поведінка є цілком правомірною.

У науковій літературі точаться дискусії з приводу закріплення принципу свободи панорами. Свобода панорами — це можливість вільно відтворювати, зокрема засобами фотографії, твори, що постійно розташовані в громадських місцях, відкритих для вільного відвідування, крім випадків, коли зображення зазначеного твору є основним об'єктом такого використання або зображення твору використовується з комерційною метою[2]. Художні твори, виставлені на площах, розвилках доріг і т. д., як правило, можна знімати (фотографувати) вільно і безкоштовно. Проте, якщо художній твір буде використаний на фотографії в якості основного мотиву, а знімки розпродаватимуться або відтворюватимуться в комерційних цілях, автор має право на винагороду. Але винагорода не виплачується при зйомках для газет. Будівлі завжди можуть бути зняті вільно й безкоштовно[3]. В аспекті викладеного можна навести приклад з судової практики, коли для відтворення на фотографії скульптурного ансамблю «Кий, Щек, Хорів та Либідь», встановленого на березі Дніпра, було визнано необхідним укладення договору з автором скульптури В. З. Бородаєм. Було розглянуто конфліктну ситуацію з приводу неправомірного використання скульптури Бородая на фотографії в газеті «Факти». Скульптор виграв цю судову справу[4].

Отже, як бачимо, досить часто в судовій практиці в майже ідентичних/дуже схожих за своєю суттю справах приймаються протилежні рішення, що свідчить про відсутність одностайного розуміння критеріїв розмежування створення копії твору від запозичення ідеї при створенні нового твору. Також не висловлено чіткої позиції щодо умов правомірності фотографування чи відтворення іншим способом об'єктів, що охороняються авторським правом. На підставі цього можемо говорити про виняткову важливість вироблення єдиної позиції у правозастосовчій практиці стосовно порушеної проблеми.

Принцип дотримання конфіденційності інформації про особисте життя зображуваної людини при створенні та/або використанні зображення (ст. ст. 301, 442 ЦК України).

Відомості про приватне життя можуть міститися в листах, щоденниках, історіях хвороби, на фотографіях, аудіо- і відеокасетах,

[1] *Суворов А. А.* Вказ. ст. — С. 184–185.

[2] *Рекомендації* щодо забезпечення правомірності створення і використання фотографічних творів : рекомендації Держ. служби інтелект. власності України від 26.01.2011 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://sips.gov.ua/ua/recfoto.html.

[3] *Веинке В.* Авторское право. Регламентация, основы, будущее / В. Веинке ; под ред. Б. Д. Панкина. — Москва, 1979. — С. 92.

[4] *Абдуліна І.* Авторське право на фотографічні твори. — С. 17.

дисках, флеш-картах і інших носіях[1]. Отже даний принцип спрямований на охорону інтересів однієї чи, найчастіше, декількох зображених на творах осіб, ознайомлення з якими дає можливість отримати конфіденційну інформацію про її (їх) приватне життя.

Р. О. Стефанчук розглядає право на приватність як особисте немайнове право, що забезпечує соціальне буття фізичних осіб. Таке право гарантує приватність фізичних осіб відносно зовнішнього втручання з боку суспільства. Воно включатиме в себе цілу низку інших можливостей, які забезпечують невтручання з боку соціуму в приватність фізичної особи, наприклад, право на особисте життя та його недоторканність, таємницю особистих паперів, кореспонденції тощо[2].

Під приватністю розуміють стан бажаної недоступності або свободу від небажаного доступу: такий стан, коли людину можуть бачити, чути, чіпати, знати про неї рівно стільки, скільки сама людина цього хоче. Приватними можуть бути місця, події, діяльність, знаходячись або беручи участь в яких особа не бажає бути об'єктом чужої уваги. Отже, у цьому визначенні можна виділити два аспекти — доступність і бажання. Доступ до будь-якої інформації про людину проти її бажання може стати порушенням приватності, тож, приватна інформація — це будь-яка інформація, яку особа бажає зберегти в таємниці[3].

Характерною особливістю права на недоторканність приватного життя є його психологічність та індивідуальність. У кожному конкретному випадку зміст цього права суто індивідуальний. Право на недоторканність приватного життя, з одного боку, індивідуальне, а з іншого — соціально обумовлене. З одного боку, межі між своїм приватним життям і публічністю визначає сама людина, індивідуально і тільки для себе особисто. Вона самостійно визначає, які відомості вона хотіла би залишити в таємниці і на які обмеження своєї особистої свободи вона готова піти. З іншого боку, претензії на встановлення меж громадського інтересу і міри обмеження прав громадян на приватність заявляє держава, і претензії ці також непостійні та змінюються разом зі зміною соціальних умов і під впливом безлічі чинників. Межа між приватним життям і громадськими інтересами індивідуальна в кожному конкретному випадку

[1] *Максимова О. В.* Содержание понятия «частная жизнь» в российском уголовном законодательстве // Научный вестник Омской академии МВД России. — 2012. — № 1. — С. 72.

[2] *Стефанчук Р. О.* Загальнотеоретичні проблеми поняття та системи особистих немайнових прав фізичних осіб у цивільному праві України / Р. О. Стефанчук. — Хмельницький : Вид-во Хмельниц. ун-ту упр. та права, 2006. — С. 144.

[3] *Афанасьева Е. Г.* Неприкосновенность частной жизни в общем праве: доктринальный и теоретический анализ : дайджест 2006.03.031 // Социальные и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература. Серия 4 : Государство и право. — 2006. — № 3. — С. 94 — Дайдж. на ст.: Privacy in the common law: a doctrinal and theoretical analysis / N. A. Moreham // Law Quarterly Review. — 2005. — Vol. 121. — P. 628–656.

відносно конкретної людини, з одного боку, і в кожному конкретному суспільстві в певний момент часу — з іншого[1].

Право на таємницю особистого життя є особистим немайновим правом фізичної особи, захист якого від втручання сторонніх осіб закріплено в Конституції України, ЦК України, у спеціальних законах, що регулюють інформаційні відносини. Кожна людина самостійно обирає межі між приватним та власним публічним життям, визначає відомості, які стають загальновідомими та ті, які можуть бути відомі вузькому колу друзів, знайомих або залишаються невідомими взагалі.

Конституційний Суд України, даючи офіційне тлумачення ч. 1, 2 ст. 32 Конституції України, вважає, що інформація про особисте та сімейне життя особи (персональні дані про неї) — це будь-які відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована, а саме: національність, освіта, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, матеріальний стан, адреса, дата і місце народження, місце проживання та перебування тощо, дані про особисті майнові та немайнові відносини цієї особи з іншими особами, зокрема членами сім'ї, а також відомості про події та явища, що відбувалися або відбуваються в побутовому, інтимному, товариському, професійному, діловому та інших сферах життя особи, за винятком даних стосовно виконання повноважень особою, яка займає посаду, пов'язану зі здійсненням функцій держави або органів місцевого самоврядування. Така інформація про фізичну особу та членів її сім'ї є конфіденційною і може бути поширена тільки за їх згодою, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини[2].

Конституція України та Закон України «Про інформацію»[3] встановлюють загальні положення щодо заборони збору та поширення конфіденційної інформації про особу. Забороняється збирання, зберігання, використання і поширення відомостей про особу без її попередньої згоди, за винятком випадків, передбачених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Кожна особа має право ознайомитись із зібраною про неї інформацією в органах державної влади, органах місцевого

[1] *Жукова К. В.* Защита права на неприкосновенность частной жизни // Защита частных прав: проблемы теории и практики : материалы 2-й ежегод. междунар. науч.-практ. конф. (г. Иркутск, 20–21 июня 2013 г.) / под ред. Н. П. Асланян, Ю. В. Винниченко. — Иркутск, 2013. — С. 241–242.

[2] *Рішення* Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України : рішення Конституційного Суду України від 20.01.2012 р. № 2-рп/2012 // Вісник Конституційного суду України. — 2012. — № 2. — С. 14.

[3] *Про інформацію :* Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 48.

самоврядування, установах і організаціях, якщо ці відомості не є державною або іншою захищеною законом таємницею.

Системний аналіз положень ч. 1, 2 ст. 24, ч. 1 ст. 32 Конституції України дає підстави Конституційному Суду України вважати, що здійснення права на недоторканність особистого та сімейного життя гарантується кожній особі незалежно від статі, політичних, майнових, соціальних, мовних або інших ознак, а також статусу публічної особи, зокрема державного службовця, державного чи громадського діяча, який відіграє певну роль у політичній, економічній, соціальній, культурній або іншій сфері державного та суспільного життя. Аналізуючи питання щодо поширення інформації про сімейне життя особи, що обіймає посаду, пов'язану зі здійсненням функцій держави чи органів місцевого самоврядування, Конституційний Суд України бере до уваги, що така інформація зазвичай стосується не лише цієї особи, а й інших осіб, зокрема членів її сім'ї, яким Конституція України теж гарантує право на невтручання в їхнє особисте та сімейне життя, крім випадків, визначених законом. Отож поширення даних про таких фізичних осіб — членів сім'ї, що можуть стати відомими в результаті поширення інформації про посадову особу, — крім випадків, визначених законом, може призвести до порушення їхніх конституційних прав, зашкодити гідності, честі, діловій репутації тощо. Застереження щодо недопущення порушення конституційних прав членів сімей посадових осіб Конституційний Суд України висловив у Рішенні від 06.10.2010 р. № 21-рп/2010.

Частина 2 ст. 8 Європейської конвенції визнає втручання у приватне життя допустимим, коли воно передбачене законом і необхідне в демократичному суспільстві. Вивчення практики Європейського суду показує, що основним критерієм при оцінці правомірності втручання у приватне життя є його мета. Європейський суд неодноразово вказував на необхідність встановлення відмінностей між повідомленням, яке ґрунтується на фактах (нехай і суперечливих) та здатне стати поштовхом до дискусії в демократичному суспільстві, і повідомленням, в основі якого виключно цікавість до приватного життя відомої особи. Так, у справі «Таммер проти Естонії» Європейський суд визнав інтерес до сімейного життя знаного політичного діяча правомірним, оскільки громадськість має право ставити «запитання щодо етичних і моральних цінностей осіб, які при владі... Оскаржувані вислови слугують інтересам громадськості, оскільки обумовлені потребою отримати інформацію, а не бажанням задовольнити звичайну цікавість»[1].

[1] *Лебедев К. А.* Неприкосновенность частной жизни публичных лиц: подходы правоприменительной практики России и Европейского суда по правам человека // Материалы Международного молодежного научного форума «ЛОМОНОСОВ-2013» [Електронний ресурс] / отв. ред.: А. И. Андреев [и др.]. — Москва, 2013. — 1 электрон. опт. диск (DVD-ROM); 12 см.

Утім не в усіх країнах суди поділяють таку позицію Європейського суду. Наприклад, в Італії С. Берлусконі через суд заборонив публікацію фотографій гостей, що відвідували його віллу Сертоса на Сардінії. На думку С. Берлусконі, фотограф «грубо втрутився в чуже приватне життя» при фотографуванні та розповсюдженні фотографій. Папараці А. Дзаппаду в період з 2007 до 2008 р. зробив близько 300 фотографій, котрі можна умовно розділити на три види: фотографії маловідомих широкому загалу відвідувачів Сертоси (папараці зробив їхні обличчя такими, що їх неможливо впізнати, з поваги до приватного життя); знімки гостей, що прилітали на віллу С. Берлусконі на військових літаках; фотографії дівчат і гостей у стилі «ню». Сам С. Берлусконі, коментуючи цю ситуацію, заявив, що на знімках відображені люди «в абсолютно інтимні моменти, які не суперечать закону»[1].

У цьому випадку ЗМІ, публікуючи знімки, робили акцент на віці дівчат, серед яких не всі були повнолітніми, на неправомірності використання військових літаків, що, на їхню думку, належало до суспільно важливих питань. Подібні публікації фотографій мають намір виявити справжнє моральне обличчя посадових осіб, їхні істинні моральні цінності.

В Україні вирішуючи питання щодо конфіденційності інформації про особу, яка займає посаду, пов'язану зі здійсненням функцій держави або органів місцевого самоврядування, та членів її сім'ї, Конституційний Суд України виходить з такого, що належність інформації про фізичну особу до конфіденційної визначається в кожному конкретному випадку. Перебування особи на посаді, пов'язаній зі здійсненням функцій держави або органів місцевого самоврядування, передбачає не тільки гарантії захисту прав цієї особи, а й додаткові правові обтяження. Публічний характер як самих органів — суб'єктів владних повноважень, так і їх посадових осіб вимагає оприлюднення певної інформації для формування громадської думки про довіру до влади та підтримку її авторитету у суспільстві.

Розглядаючи справи, пов'язані з недоторканністю приватного життя, суди США звертають увагу на такі обставини: право на приватне життя (right of privacy) та право на відомість (right of publicity)[2], сутність якого буде предметом розгляду у наступному підрозділі дослідження.

У ст. 2 Конвенції Ради Європи від 28.01.1981 р. «Про захист фізичних осіб відносно автоматизованої обробки даних особистого характеру»[3] персональною інформацією визнана будь-яка інформа-

[1] *С. Берлускони* выиграл суд против папарацци, снимавшего его обнаженных гостей [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0017703 [01.06.2009; 17:40].

[2] *Гаюров Ш. К.* Вказ. дис. — С. 292–293.

[3] *Конвенція* про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональ-

ція, що стосується конкретної або такої, що може бути ідентифікованою особи (суб'єкта даних)[1]. Захист осіб у сфері переробки особистої інформації регулюється Директивою 95/46/ЄС Європейського парламенту і Ради Європи від 24.10.1995 р. про захист осіб у сфері переробки особистої інформації і вільного переміщення такої інформації[2] і Директивою 97/66/ЕС14 Європейського парламенту і Ради Європи від 15.12.1997 р. відносно переробки особистої інформації і захисту таємниці у сфері телекомунікації[3]. Ці директиви визначають також правове регулювання у сфері обробки особистої інформації[4].

Закон України «Про інформацію» закріплює суміжне поняття «персональні дані» — це інформація про особу — сукупність документованих або публічно оголошених відомостей про особу. Основними даними про особу (персональними даними) є: національність, освіта, сімейний стан, релігійність, стан здоров'я, а також адреса, дата і місце народження. На відміну від переліку, зазначеного в Законі України «Про інформацію», перелік персональних даних згідно з рішенням Конституційного Суду України у справі К. Г. Устименка[5] не є вичерпним. Таким чином підкреслюється можливість віднесення до конфіденційної інформації й інших персональних даних та створюються широкі можливості для розвитку відповідного законодавства й підвищення захисту таємниці приватного життя[6].

У Законі України «Про захист персональних даних» поняття «персональні дані» визначається як відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована[7]. Слід звернути увагу, що це визначення не є чітким та конкретним, не містить ознак та критеріїв віднесення

них даних : Конвенція Ради Європи від 28.01.1981 р. // Офіційний вісник України. — 2011. — № 1. — С. 701. — Ст. 85.

[1] *Гришаев С. П.* Право гражданина на изображение. — С. 48–53.

[2] *Про захист* фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних : Директива Європейського Союзу від 24.10.1995 р. № 95/46/ЄС [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_242.

[3] *Стосовно* обробки персональних даних і захисту права на невтручання в особисте життя в телекомунікаційному секторі : Директива Європейського парламенту і Ради від 15.12.1997 р. № 97/66/ЄС [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_243.

[4] *Молчанов С. В.* Обеспечение конфиденциальности информации в России и некоторых зарубежных странах: сравнительно-правовое исследование / С. В. Молчанов, В. К. Нехайчик // Право и политика. — 2008. — № 6. — С. 1397.

[5] *Рішення* Конституційного Суду України у справі щодо офіційного тлумачення ст. 3, 23, 31, 47, 48 Закону України «Про інформацію» та статті 12 Закону України «Про прокуратуру» (справа К. Г. Устименка) від 30.10.1997 р. // Офіційний Вісник України. — 1998. — № 46.

[6] *Кормич Б. А.* Інформаційна безпека: організаційно-правові основи : навч. посіб. / Б. А. Кормич. — Київ, 2004. — С. 297.

[7] *Про захист* персональних даних : Закон України від 01.06.2010 р. № 2297-VI // Урядовий кур'єр. — 2010. — 7 лип. (№ 122).

інформації до персональних даних. Певні обмеження щодо можливості засекречування персональних даних були визначені Законом України «Про доступ до публічної інформації»[1].

Саме у відповідь на «забруднення свобод» в інформаційному суспільстві в правовій доктрині країн із найбільш розвиненими технологіями з'явилися пропозиції визнати на конституційному рівні право на інформаційну свободу — самовизначення у сфері інформації, автоматичних операцій із персональними даними. Ядро інформаційного самовизначення — можливість на власний розсуд встановлювати міру розкриття інформації про себе третім особам. Це самостійне право (вирішувати, коли, як і кому надаватимуться персональні дані), незалежне від права на приватність (наприклад, зацікавленість у коректності даних не завжди охоплюється правом на приватність)[2].

Кожен документ особистого характеру — це єдине ціле у вигляді тексту, зображення, звукозапису тощо (наприклад, свідоцтво про народження); персональні дані можуть бути вилучені з особистого або іншого документа, але при цьому зберігати свою цінність і бути об'єктом захисту (наприклад, дані про дату народження)[3].

Інформація, що відноситься до персональних даних, за своєю суттю неоднорідна. Деякі дослідники усю інформацію ділять на два види: номінативну і неномінативну. Так, у їх структурі можна виділити номінативну інформацію й іншу інформацію. Номінативна інформація — це така інформація, яка, власне, дозволяє провести ідентифікацію конкретної особи (прізвище, ім'я, по батькові, стать, серія і номер паспорта, дата і місце народження тощо). Зазвичай не завдає шкоди поширення тільки неномінативної інформації в тих випадках, коли ідентифікацію зробити неможливо. Найбільшу небезпеку становлять ситуації, коли неномінативна інформація про громадян поширюється одночасно з номінативною або іншою, що дозволяє зробити ідентифікацію першої[4].

[1] *Про доступ* до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI // Голос України. — 2011. — 9 лют. (№ 24); *Науково-пракичний* коментар до Закону України «Про доступ до публічної інформації» / [Р. Головенко та ін.] ; під заг. ред. Д. Котляра. — Київ : ГО «Фундація «Центр суспільних медія», 2012. — 336 с.

[2] *Афанасьева Е. Г.* Защита персональных данных: фундаментальное право XXI в.: сравнительное исследование : дайджест 2008.03.025 // Социальные и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература. Серия 4 : Государство и право. — 2008. — № 3. — С. 88. — Дайдж. на ст.: La Protecciyn De Datos Personales: Derecho Fundamental Del Siglo XXI. Un estudio comparado / A. García González// Boletin Mexicano De Derecho Comparado. — Mexico, 2007. — Septiembre-diciembre, № 120. — Mode of access: http://www.juridicas.unam.mx/publica/rev/boletin/cont/120/art/art3.htm.

[3] *Малеина М. Н.* Право на тайну и неприкосновенность персональных данных // Журнал российского права. — 2010. — № 11 (167). — С. 18–19.

[4] *Братановский С. Н.* Правовой режим персональных данных // Гражданин и право. — 2013. — № 8. — С. 7–10.

Персональні дані за критерієм «чутливості» поділяються на декілька видів:

— *«звичайні» персональні дані* (нечутлива інформація) — їх збирання, обробка, використання й передача можливі без спеціального дозволу в режимі, запропонованому національними законами[1]. Прикладами інформації третього рівня є ім'я людини, адреса її електронної пошти, номер її телефону та адреса її місця проживання. У визначених законом випадках нечутлива інформація може збиратися й без згоди особи, але, якщо згода була надана, то відмовитися від неї неможливо. Хоча більша частина нечутливої інформації і є публічною, проте її збір шляхом введення суб'єкта в оману не дозволяється[2];

— *«чутливі» персональні дані* (чутлива інформація) — їх збирання, обробка, використання й передача вимагають особливих заходів захисту й безпеки, спеціально встановлених законом[3]. Прикладом такого рівня інформації можуть слугувати дані, що знімаються з каналів зв'язку, деякі види медичної інформації, деякі відомості фінансового характеру (зокрема, інформація про доходи, кредитні зобов'язання тощо), номери соціального страхування, номери банківських карток тощо. Зазвичай така інформація збирається з відома, але без згоди або навіть у разі відмови в наданні згоди з боку суб'єкта. Обробка та використання інформації другого рівня вимагає менше обмежень порівняно з інформацією першого рівня. Тим не менш обробка даних цього типу, як і раніше, має бути пов'язана із законною метою[4];

— *«трохи» чутлива інформація* — стосується персональних даних, які проходять через третіх осіб і у такий спосіб потребують забезпечення належного рівня приватності. Прикладами інформації третього рівня є записи телефонних компаній та Інтернет-провайдерів про здійснені виклики (але не про зміст цих викликів), інформація про споживчі кредити, електронні бази даних роботодавців, а також зображення людей під час їх перебування у громадських місцях. Ця інформація може бути зібрана і без згоди суб'єкта, його повідомлення про розкриття такої інформації не потрібно. Суб'єкт може зупинити обробку таких даних, якщо вона ведеться неправильно, але правомірна обробка може здійснюватися і без згоди суб'єкта. Уряд має значно більшу свободу для збору такої інформації, іноді навіть без судової санкції. Стосовно даного рівня персональних даних також мають бути передбачені певні обмеження зберігання та знищення, але ці вимоги не повинні бути такими ж суворими, як для персональних даних першого і другого рівнів, слід лише передбачити розумні заходи забезпечення безпеки і знищення даних[1];

[1] *Лужецький В. А.* Захист персональних даних : навч. посіб. / В. А. Лужецький, О. П. Войтович, А. В. Дудатьєв. — Вінниця, 2009. — С. 51–54.
[2] *Серьогін В. О.* Забезпечення недоторканності приватного життя в епоху комп'ютерних технологій : прайвесі 3.0 // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна № 1028. Серія «Право». — 2012. — Вип. 12. — С. 97–100.
[3] *Лужецький В. А.* Вказ. пр. — С. 51–54.
[4] *Серьогін В. О.* Вказ. ст. — С. 97–100.

— *«особливо чутливі» персональні дані* (високочутлива інформація) — їх збирання, обробка, використання й передача або взагалі заборонені законом, або дозволені тільки у виняткових випадках з використанням спеціальних заходів захисту й безпеки[2]. До такого рівня персональних даних доцільно включити генетичну інформацію, відомості щодо сексуального життя особи, її релігійної приналежності, різного роду інформацію про стан здоров'я особи (наприклад, факти щодо інфекційних захворювань), персональні дані, що стосуються дітей до певного віку (особливо якщо вона збирається через Інтернет), зображення чи відеозаписи щодо поведінки особи у приватній сфері тощо. До цієї ж категорії персональних даних врешті-решт потрапляють результати радіочастотної ідентифікації, персональні дані пасажирів повітряного, морського та залізничного транспорту, а також результати інших форм відстеження місцезнаходження особи[3].

Як уже зазначалося, важливим елементом недоторканності приватного життя є неприпустимість збору інформації про наше приватне життя, зокрема (і це принципово важливо) це стосується того, куди і навіщо ми йдемо, їдемо, що відвідуємо, що робимо в місцях, які ми відвідуємо, що купуємо в магазинах тощо[4]. Дана позиція розділяється не всіма науковцями[5], але на практиці важливо підтримувати баланс у забезпеченні публічних інтересів та інтересів фізичної особи, про які мова йшла у попередніх розділах. Науковцями неодноразово зверталася на це увага при дослідженні справ, пов'язаних з використанням зображення публічних осіб[6].

Слід пам'ятати, що обмеження права на недоторканність приватного життя допускається за законодавством усіх розвинених країн у таких випадках: з метою забезпечення безпеки держави й економічного добробуту країни; за наявності безпосередньої загрози життю та здоров'ю людей або загрози пошкодження майна; з метою охорони здоров'я, забезпечення моральності; для дотримання прав і свобод громадян; з метою попередження і розслідування злочинів.

[1] *Серьогін В. О.* Вказ. ст. — С. 97–100.
[2] *Лужецький В. А.* Вказ. пр. — С. 51–54.
[3] *Серьогін В. О.* Вказ. ст. — С. 97–100.
[4] *Пузанов И.* Вказ. ст. — С. 8.
[5] *Пустовалов Ю. В.* Вказ. ст. — С. 131.
[6] *Alpin T.* The Development of the Action for Breach of Confidence in a Post-HRA Era // IP Quarterly. — 2007. — № 1. — P. 19–59; *Mocsona R.* Having Paid for Exclusivity One Ought to Be in a Position to Protect It : A New Direction for the Law of Confidentiality? // EIRP. — 2007. — Vol. 29, N 10. — P. 428–431; *Wilson A.* Photographs, Privacy and Public Places / A. Wilson, V. Jones // EIRP. — 2007. — Vol. 29, N 9. — P. 357–361; *Brazell L.* Confidedence, Privacy and Human Rights : English Law in the Twenty-first Century // EIRP. — 2005. — Vol. 27, N 11. — P. 405–411.

Крім того, обмеження права допускаються у випадках, обумовлених в законі, на підставі судового рішення, особами, уповноваженими здійснювати такі обмеження. Отже, природне право людини на недоторканність її приватного життя не є абсолютним[1]. При використанні фотографій та інших художніх творів у вказаних цілях право на зображення не вважається порушеним.

При встановленні порядку створення та поширення художніх творів із зображенням людей (ст. ст. 307, 308 ЦК України) забезпечується право особи самій визначати, які саме моменти та аспекти її життя є приватними. Навіть якщо особа демонструє деякі сторони своєї діяльності, однаково вона має право вимагати нерозповсюдження інформації, яка становить, на її погляд, таємницю особистого життя.

Право на таємницю особистого життя в художніх творах може бути порушено різноманітними способами. Порушення права на приватне життя може полягати в розповсюдженні інформації про приватне (особисте) життя людини внаслідок незаконного поширення фотографій, що зроблені прихованою камерою чи відкрито в місцях, які не є публічними. Крім цього, певна інформація може бути поширена у книжках, пресі, відеоматеріалах завдяки її розголошенню особами, що були з потерпілим у довірливих або сімейних стосунках. Основною проблемою при цьому є те, що особиста інформація стає доступною, та жодна компенсація не може бути адекватним покаранням за вторгнення у приватне життя. Саме тому при створенні фотопроектів, внаслідок яких може бути завдана шкода таємниці особистого життя людини, митці отримують попередню згоду та попереджають про її проведення. Одним з прикладів такого фотопроекту є робота Gail Albert Halaban — книга Paris Views («Паризькі види») про життя парижан, у якій автор фотографувала за згодою фізичних осіб їх життя через вікна квартир[2].

Проблематичним є питання про співвідношення приватного життя та зображення особи у випадку, коли зображення є елементом приватного життя. У даному контексті незрозуміло, чи можна вважати незаконне використання зображення одним порушенням з компенсацією за одне порушення з врахуванням посилюючих провину порушника обставин або такі дії містять елементи двох порушень: права на зображення та права на недоторканність приватного життя[3]. Уявляється доцільним у подібних випадках визначати два самостійні порушення.

[1] *Гришаев С. П.* Право на неприкосновенность частной жизни. — С. 25, 27.

[2] *Подглядывать* хорошо: интригующий фотопроект о частной жизни парижан [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.kulturologia.ru/blogs/031114/22036/.

[3] *Вешкурцева З. В.* Проблемы защиты частной жизни при применении ст. 152.2 ГК РФ // Право и политика. — 2014. — № 10. — С. 1585.

Якщо в Україні не всі постраждалі фізичні особи усвідомлюють можливість захисту інтересів при неправомірному поширенні фотографій, наслідком яких є втручання в приватне життя, то в зарубіжних країнах суми позовів та кількість таких справ досить значні.

При розгляді справ у судах увага звертається саме на доступність інформації про приватне життя постраждалої особи, наскільки вона самостійно розголошувала інформацію про себе до факту порушення, наскільки оприлюднена інформація може завдати шкоди її інтересам та чи здатний такий факт викликати взагалі моральні страждання в особи. Суми, що заявляються в якості компенсації, досить різні. Так, французький журнал «Voici» було оштрафовано на 50 000 євро за публікацію фотографій колишнього капітана збірної Франції Зінедіна Зідана у статті, що розповідала про його стосунки з популярною співачкою Надією (Nadiya). Крім цього, журнал було зобов'язано в найближчому номері розмістити спростування замітки[1]. В іншому випадку британська актриса Сієнна Міллер отримала 35 000 фунтів моральної компенсації від двох видань, які розмістили її фотографії та інформацію про неї, що свідчать про вторгнення у приватне життя[2]. Екс-кандидат у президенти Франції Сеголен Руаяль отримала 14 000 євро від журналу Paris Match (незважаючи на те, що вимагала 50 000 євро), який без дозволу опублікував її фотографії на курорті в компанії чоловіка, невідомого широкій публіці. Суддя повідомив, що розмір відшкодування відповідає тому, якою мірою «скритність» потерпілої виявлялася раніше. Зокрема, він відзначив, що Руаяль «проявляла деяку поблажливість до всього, що торкалося її особистого та сімейного життя»[3]. Аргументація суду є логічною та обґрунтованою.

У певних випадках при пред'явленні позовів про відшкодування моральної шкоди, завданої опублікуванням фотографій з їхнім зображенням, позивачі не звертають уваги на те, що фотографування проводиться відкрито на вулиці, зборах, конференціях, мітингах та інших заходах публічного характеру та має на меті висвітлення саме цих заходів.

Принцип дотримання права на честь, гідність та ділову репутацію зображуваної людини при створенні та/або використанні зображення (ст. ст. 297, 299, 442 ЦК України). Даний при-

[1] *Французский* журнал оштрафован за незаконное вторжение в частную жизнь Зидана [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0010558 [20.12.2006; 17:15].

[2] *Актриса* С. Миллер отсудила у таблоидов 35 тыс. фунтов [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0016040 [11.11.2008; 12:10].

[3] *Экс-кандидат* в президенты Франции отсудила 16 тыс. евро у журнала [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0017156 [23.03.09; 10:25].

нцип частково забезпечує охорону інтересів фізичної особи, яка є об'єктом фотографування та зображення якої зафіксовано у творі. Чинне законодавство України розрізняє окремо незаконне фотографування людини та незаконний публічний показ, відтворення та розповсюдження твору із зображенням людини. У цивільному законодавстві багатьох країн йдеться про доцільність дотримання права на честь, гідність та ділову репутацію. Наприклад, у ст. 2.22 «Право на зображення» Цивільного кодексу Литви вказується, що особисті фотографії (частина) не можна виконувати, відтворювати або продавати, якщо це принижує честь, гідність або ділову репутацію людини[1]. У ч. 5 ст. 18 «Особисті немайнові права» Цивільного кодексу Грузії[2] допускається здійснення захисту права на ім'я, на честь, гідність, ділову репутацію, таємницю особистого життя, якщо зображення особи (фотографія, кіно-, відеофільм) публікуються без її згоди.

Інформація, якою може бути принижено честь, гідність та ділову репутацію фізичної особи, належить до так званої шкідливої інформації. Незважаючи на відсутність законодавчо визначеного поняття «шкідлива інформація», в доктринальних розробках пропонуються авторські визначення цього поняття[3].

В. С. Маурін[4] шкідливу інформацію визначає як інформацію, що зазіхає на життєво важливі інтереси особи, суспільства і держави, характер і ступінь громадської небезпеки від дії якої обумовлює необхідність вжиття державою заходів, що забезпечують належний правовий захист від збитків, що наносяться цим суб'єктам у результаті її поширення. На його думку, класифікація шкідливої інформації диференційована за різними критеріями і, зокрема, включає: неналежну рекламу; інформацію, що зазіхає на честь, гідність і ділову репутацію; непристойну інформацію або порнографію; інформацію, що збуджує дискримінацію прав і законних інтересів особи; інформацію, що чинить неусвідомлювану негативну дію на здоров'я людей.

До шкідливої інформації К. Д. Ридченко відносить відомості, поширення яких деформує моральні засади суспільства, зазіхає на загальні цінності культури, а саме: відомості еротичного характеру, рекламу алкогольної і тютюнової продукції, а також відомості, що містять сцени насильства й жорстокості. Ця інформація небезпечна, перш за все, для неповнолітніх, проте при масовому її обороті можливим є здійснення негативного впливу і на дорослу людину. Отже, це поняття інформації в цілях забезпечення психологічного здоров'я нації має бути обмежено, заборона її неможлива з об'єктивних причин. Необхідно серед інших заходів встановити віковий ценз споживача, який в обов'язковому порядку повинен вказуватися на зовнішній упаковці продукту[1]. У наукових роботах особливу увагу приділяють питанням захисту неповнолітніх осіб як суб'єктів, чутливих до сприйняття шкідливої інформації[2].

Передусім слід зазначити, що шкідлива інформація може міститися як у самому зображенні, вираженому в деякому об'єкті, так і в інформаційних коментарях до нього.

Розглядаючи законодавче врегулювання відносин у сфері обороту шкідливої інформації, можна виділити публічно-правові аспекти захисту суспільства від впливу шкідливої інформації і приватноправові аспекти захисту порушеного права. Як звертає увагу С. В. Ясечко, «існує практична необхідність виділення режимів ін-

[1] *Civilinio* Kodekso Patvirtinimo, Isigaliojimo ir igyvendinimo [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2E7C18F61454.

[2] *Гражданский* кодекс Грузии : от 26.06.1997 г. № 786-IIс [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://matsne.gov.ge/ru/document/view/31702.

[3] *Лисенко О. О.* Правовий захист суспільства від шкідливої інформації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Лисенко Ольга Олександрівна. — Харків, 2011. — 20 с.

[4] *Маурин В. С.* Правовой анализ вредной информации в условиях информационного общества : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.14 / Маурин Владимир Сергеевич. — Москва, 2004. — 190 с.

[1] *Рыдченко К. Д.* Проблемы выявления и пресечения оборота вредоносной информации // Обеспечение законности и правопорядка в странах СНГ : сб. материалов Междунар. науч.-практ. конф. / Воронеж. ин-т МВД России. — Воронеж, 2009. — Ч. 1 : Юридические науки. — С. 246–248.

[2] Див., наприклад: *Буданов С. А.* К вопросу о понятии вредной для несовершеннолетних информации / С. А. Буданов, С. Т. Гаврилов, С. Н. Махина // Вестник Воронежского института МВД России. — 2007. — № 1. — С. 92–94; *Ефимова Л. Л.* Опыт Германии по защите детей от вредной информации // Правовые и криминологические проблемы защиты прав несовершеннолетних : сб. науч. тр. / Акад. Ген. прокуратуры РФ. — Москва, 2008. — Ч. 1. — С. 64–72; *Кобзева С. В.* Сравнительно-правовой анализ регулирования оборота вредной информации в телерадиовещании и кинопрокате // Информационное право. — 2010. — № 2. — С. 8–13; *Косицына М. В.* Защита детей от вредной информации // Российское правоведение. Трибуна молодого ученого : сб. ст. — Томск, 2010. — Вып. 10. — С. 14–15; *Безугленко О. С.* Классификация субъектов защиты несовершеннолетних от воздействия «вредной» информации // Информационное право. — 2011. — № 2. — С. 9–12; *Аливердиева М. А.* К вопросу о защите несовершеннолетних от воздействия вредной информации / М. А. Аливердиева, Д. А. Рагимханова, А. Г. Саидов // Юридический вестник Дагестанского государственного университета. — 2012. — № 4. — С. 110–112; *Кубракова Н. А.* Государственно-правовая защита несовершеннолетних от вредной информации, распространяемой в сети Интернет, в России и за рубежом // Конституционные основы информационной политики в России и за рубежом : материалы IV Междунар. конституционного форума, посвященного 95-летию юрид. фак. СГУ им. Н. Г. Чернышевского (Саратов, 12–15 дек.). — Саратов, 2013. — Вып. 4, ч. 2. — С. 88–92; *Копченко И. Е.* Защита детей от вредной информации в сети Интернет // Ретроспективы и перспективы права. — 2013. — № 5. — С. 77–80; *Дорогова Е. В.* Юридическая сущность вредной для детей информации // Проблемы права. — 2014. — № 2. — С. 131–135; *Фетисова О. В.* Защита несовершеннолетних от вредного влияния общественной информации в рядах стран ближнего зарубежья / О. В. Фетисова, М. Э. Фолосян // Законодательное регулирование общественных отношений в отдельных отраслях российского права : сб. ст. преподавателей и студентов. — Москва, 2014. — С. 168–173; *Дорогова Е. В.* История развития административно-правового механизма защиты детей от вредной информации // Правоприменительная деятельность: теория и практика : материалы регион. науч.-практ. конф. (17 апр. 2014 г.). — Челябинск, 2014. — С. 65–70.

формації — публічно-правового та приватноправового. У кожному випадку слід виявляти сутність правових відносин, що виникають із приводу інформації, що важливо для застосування правових санкцій: цивільно-правових в одному випадку та публічно-правових — в іншому»[1].

Стосовно охорони права фізичної особи на власне зображення слід розрізняти випадки поширення шкідливої інформації у складі кінофільмів, передач, друкованих чи інших засобів масової інформації, тобто в якості «продукції» та поширення шкідливої інформації у зображенні серед невизначеного кола осіб, як знайомих, так і сторонніх. Викладене свідчить про доцільність диференціації відповідальності за поширення зображення як шкідливої інформації залежно від об'єктної форми поширення.

В межах цивільно-правової охорони прав зображеної особи слід також звернути увагу на неправомірність демонстрації зображення особи, надання образливого характеру способу використання (наприклад, публікація фотосупроводу до статті, що містить негативну інформацію, яка у зв'язку з цим може бути представлена стосовно зображеної в ній особи). У такій ситуації шкода буде заподіяна таким нематеріальним благам, як честь, гідність і ділова репутація, а не тільки порушено право на використання зображення особи[2].

У даному випадку шкідливою інформацією для людини може виступати негативна, недостовірна інформація.

Недостовірною вважається інформація, яка не відповідає дійсності або викладена неправдиво, тобто містить відомості про події та явища, яких не існувало взагалі або які існували, але відомості про них не відповідають дійсності (неповні або перекручені). Згідно з ч. 3 ст. 277 ЦК України негативна інформація, поширена про особу, вважається недостовірною, якщо особа, яка її поширила, не доведе протилежного (презумпція добропорядності). Негативною слід вважати інформацію, у якій стверджується про порушення особою, зокрема, норм чинного законодавства, вчинення будь-яких інших дій (наприклад, порушення принципів моралі, загальних правил співжиття, неетична поведінка в особистому, суспільному чи політичному житті тощо) і яка, на думку позивача, порушує його право на повагу до гідності, честі чи ділової репутації. Негативна інформаційна дія може бути відкритою і прихованою, істинною і помилковою, а сприйняття може бути усвідомлюваним і неусвідомлюваним. Сприйняття людиною такої інформації може бути адекватним (відповідним змісту) або неадекватним, помилковим. Висновки і рішення з отриманої інформації також можуть

[1] *Ясечко С. В.* Вказ. автореф. дис.

[2] *Сошников П. Ю.* Вказ. ст. — С. 55; *Ренкель А.* Вказ. ст. — С. 23; *Пустовалов Ю. В.* Вказ. ст. — С. 131.

бути правильними чи помилковими залежно від істинності або помилковості інформації, що надходить[1].

До правопорушень, що зачіпають честь і добре ім'я особи, відноситься дифамація (наклеп), яка може існувати в двох формах: поширення відомостей, що порочать, шляхом публікації, зображення й інших аналогічних засобів і усного поширення відомостей, що порочать, без використання радіомовлення і телебачення.

Переважно дифамацію розрізняють у писемній (наклеп) та усній формі (лихослів'я, обмовляння). Зважаючи на те, що друковане слово більш поширене, наклеп вважають серйознішим порушенням. Але останнім часом висловлювання, оприлюднені через радіо та телебачення, також прирівнюють до наклепу, у зв'язку з поширенням впливу цих засобів масової інформації.

Українське законодавство не місить поняття «дифамація». Його відповідниками в українській мові можна вважати такі поняття, як «наклеп» і «образа». Ці поняття на сьогоднішній день в законодавстві практично не застосовуються. Вони вживалися в ст. 47-1 Закону України «Про інформацію» 1992 р., яка стосувалася оціночних суджень. На початку 2011 р. були внесені зміни до цього закону, зокрема у статті про оціночні судження поняття «образа» більше не використовується, а застосовується тепер тільки «наклеп». Глава 3 ЦК України присвячена захисту цивільних прав та інтересів. Загальні способи захисту цивільних прав та інтересів прописані в ст. 16, а також в ст. 280 ЦК України. Крім того, існують спеціальні способи захисту, серед яких: поновлення порушеного права (ст. 276 ЦК України); спростування недостовірної інформації (ст. 277 ЦК України); заборона поширення інформації, якою порушуються особисті немайнові права (ст. 278 ЦК України). До 2001 р. в Кримінальному кодексі України поняття «наклеп» та «образа» були прописані в ст. ст. 125 і 126 відповідно і трактувались як «поширення завідомо неправдивих вигадок, що ганьблять іншу особу» (наклеп) та як «умисне приниження честі і гідності особи, виражене в непристойній формі» (образа). Після прийняття Кримінального кодексу у 2001 р. ці статті були вилучені[2].

Наклеп — свідоме поширення неправдивої інформації, що ганьбить потерпілого, невизначену кількість осіб або хоча б одну особу, окрім особи потерпілого. Під поширенням слід розуміти

[1] *Лисенко О. О.* Правові засади захисту суспільства від дії шкідливої інформації // Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених : матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 5 черв. 2010 р.) / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. — Харків, 2010. — С. 132; *Лисенко О. О.* Правовий захист суспільства від шкідливої інформації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Лисенко Ольга Олександрівна. — Харків, 2011. — 20 с.

[2] *Протиняк О. М.* Відповідальність за дифамацію у праві зарубіжних країн та України // Україна в системі глобального інформаційного обміну: теоретико-методологічні аспекти дослідження і підготовки фахівців : Всеукр. наук. конф., Львів, 27 трав. 2011 р. / Нац. ун-т «Львів. політехніка». — Львів, 2011. — С. 226–227.

повідомлення інформації невизначеній кількості осіб, кільком особам або хоча б одній особі, окрім особи потерпілого. Цивільно-правова відповідальність за наклеп передбачається в межах захисту честі, гідності та ділової репутації. У цьому значенні під наклепом слід розуміти свідоме повідомлення невизначеній кількості осіб або хоча б одній людині неправдивих вигадок про начебто вчинений потерпілим протиправний чи аморальний вчинок або інших відомостей, що ганьблять потерпілого. Явною неправдивістю визнається очевидний факт невідповідності відомостей дійсності. Не є наклепом поширення дійсних відомостей, хоча вони і ганьблять потерпілого, а так само поширення відомостей внаслідок ненавмисної помилки особи в їх достовірності (наприклад, при одержанні з офіційних джерел). Не визнається наклепом повідомлення неправдивих відомостей тільки потерпілому. У такому разі може мати місце образа, при якій, на відміну від наклепу, винний принижує честь і гідність потерпілого шляхом висловлювання нецензурних чи брутальних слів, вчинення непристойних або насильницьких дій (жесту та ін.) або дає непристойну оцінку особистим якостям чи поведінці потерпілого у формі, яка різко суперечить прийнятому спілкуванню між людьми. Наклеп призводить до цивільно-правової відповідальності, зокрема у вигляді відшкодування моральної шкоди[1].

Образа — умисне приниження честі й гідності особи, виражене в непристойній формі[2]. Під приниженням слід розуміти негативну оцінку особистих якостей чи поведінки потерпілого, що принижує його честь в очах інших членів суспільства та зачіпає його самоповагу. Непристойна форма образи полягає в різкій невідповідності до загальноприйнятих норм спілкування між людьми. Це може бути вживання інвективної лексики, вчинення непристойних або насильницьких дій і застосування непристойних жестів, міміки та інших рухів тощо. Образа може бути вчинена віч-на-віч і привселюдно, при цьому висловлені відомості можуть як відповідати дійсності, так і не відповідати їй чи бути викладеними неправдиво. Цивільно-правова відповідальність за образу передбачається в межах *захисту честі, гідності та ділової репутації*[3].

Під образою в пресі розуміють образливі вислови на адресу потерпілого, допущені в книзі, статті або іншій опублікованій роботі, яка була розмножена друкарським або іншим способом і стала надбанням широкого кола людей. Образою в пресі є також

[1] *Стефанчук Р.* Наклеп // Енциклопедія цивільного права України / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; відп. ред. Я. М. Шевченко. — Київ, 2009. — С. 518.

[2] *Тлумачний* словник сучасної української мови... — Харків, 2005. — С. 425; *Великий* тлумачний словник сучасної української мови. — С. 648.

[3] *Стефанчук Р.* Образа // Енциклопедія цивільного права України / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; відп. ред. Я. М. Шевченко. — Київ, 2009. — С. 559–560.

вміщення статті, фейлетону образливого змісту у стінній газеті, вивішеній для загального огляду[1].

Аналіз судової практики свідчить про те, що зазвичай висуваються вимоги про визнання інформації недостовірною, але трапляються випадки, коли позовні вимоги про захист права на власне зображення не заявлялися, незважаючи на наявність фото, які використовувалися неправомірно, подекуди навіть із комерційною метою. Разом із тим комерційна мета використання інформації про особу впливала на розмір моральної шкоди (наприклад, *20 000 грн за неправомірне використання фото з недостовірною інформацією в журналі*[2]*).*

В іншому випадку при розміщенні фотографії із зображенням позивачів у газеті судом був виявлений злий умисел автора статті та редакції, який полягав у прагненні пов'язати причетність обох позивачів до незаконної контрабандної діяльності та поширення негативної, нічим не підтвердженої інформації. Розмір моральної шкоди, який підлягає стягненню, судом було визначено в розмірі 150 000 грн, зокрема 100 000 грн та 50 000 грн на кожного з позивачів відповідно[3].

Як свідчать матеріали судової практики, розмір моральної шкоди не завжди є таким значним. *Наприклад, в іншій справі було встановлено, що в газеті «Громадська правда» без відома і без узгодження з позивачкою був опублікований матеріал під назвою «И один в поле воин. Интервью с дончанкой, которая не платит за жильё» з використанням фотографії позивачки без її згоди. У кінці опублікованого матеріалу вказано, що бесіду вела особа, яка фактично бесіду з позивачкою не проводила. Внаслідок публікації в газеті «Громадська правда» недійсної інформації про погляди позивачки на питання житлово-комунального комплексу в м. Донецьку позивачці завдано моральної шкоди, яка полягає в порушенні соціальних стосунків, вона перенесла нервовий стрес, втратила душевний спокій. Судом позов було задоволено частково і зобов'язано відповідача надрукувати спростування на статтю і стягнено на користь позивачки в рахунок відшкодування моральної шкоди 2500 грн і судові витрати*[4].

В іншій справі, навпаки, судом взагалі було відмовлено в задоволенні моральної шкоди, заявленої у розмірі 1000 грн, незважаючи на те,

[1] *Гельфанд І. А.* Радянське законодавство про охорону гідності і честі громадян / І. А. Гельфанд. — Київ, 1974. — С. 14.

[2] *Рішення* Святошинського районного суду м. Києва від 02.12.2013 р. по справі № 759/15624/13-ц [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36520931.

[3] *Рішення* Шевченківського районного суду м. Києва від 04.02.2009 р. по справі № 2-4097\09 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/8877359; *Рішення* Апеляційного суду м. Києва від 15.04.2009 р. по справі № 22-3406/09 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/7590079.

[4] *Ухвала* Апеляційного суду Донецької області від 10.10.2006 р. по справі № 22-6929-2006 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/266273.

що опублікована негативна інформація про політичних діячів визнана недостовірною, відповідача було зобов'язано її спростувати[1]. *У деяких випадках взагалі моральна шкода не заявляється позивачами, а головною вимогою є спростування недостовірної інформації*[2], *або заявляється символічно у розмірі 1 грн*[3].

Становить інтерес й така справа. *Судом першої інстанції встановлено і не заперечується сторонами, що між сторонами був укладений договір, відповідно до якого відповідач зобов'язався опублікувати в газеті «РІА-Козятин» привітання, що призначалося для батька позивача, у зв'язку з його ювілеєм — 45-річчям. Привітання в газеті не передбачало друк фотографії, а його вартість склала 100 грн. Рішенням суду першої інстанції позов задоволено частково: визнано інформацію (фотографію) в газеті недостовірною та такою, що принижує честь та гідність позивача; зобов'язано ТОВ «Видавництво РІА» спростувати недостовірну інформацію шляхом опублікування в друкованому засобі масової інформації «РІА — Козятин» спростування. При розгляді касаційної скарги у задоволенні позову до інформаційного агентства ТОВ «Видавництво РІА» про стягнення моральної шкоди було відмовлено та звернуто увагу на те, що договором про надання послуг, укладеним між сторонами, відшкодування моральної шкоди не передбачено. Оскільки судом порушені норми матеріального права, судові рішення підлягають скасуванню в частині стягнення моральної шкоди з ухваленням нового рішення про відмову в задоволенні позову*[4].

[1] *Заочне* рішення Деснянського районного суду м. Чернігова від 10.02.2011 р. по справі № 2/2506/348/11 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/13830899.

[2] *Рішення* Печерського районного суду м. Києва від 24.10.2012 р. по справі № 2-2171/12 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/26975896; *Рішення* Центрального районного суду м. Сімферополя Автономної Республіки Крим від 31.07.2012 р. по справі № 122/5450/2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25538881; *Ухвала* Апеляційного суду Черкаської області від 04.06.2009 р. по справі № 22ц-876/2009 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/10598352; *Рішення* Соснівського районного суду м. Черкаси від 17.11.2010 р. по справі № 2-491/10 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/12929113; *Рішення* Апеляційного суду Черкаської області від 26.01.2011 р. по справі № 22-ц-191/11 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/13759180.

[3] *Рішення* Луцького міськрайонного суду Волинської області від 11.09.2012 р. по справі № 0308/2682/2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/26147512.

[4] *Рішення* Замостянського районного суду м. Вінниці від 15.12.2011 р. по справі № 2-2530/11/0206 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/20514090; *Ухвала* Апеляційного суду Вінницької області від 07.02.2012 р. по справі № 22Ц-4043/11 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/21309729; *Рішення* Апеляційного суду Вінницької області від 13.02.2012 р. по справі № 2-2529/11 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/21458294; *Рішення* Вищого спеціалізованого сду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 16.05.2012 р. по справі № 6-11430св12 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/24409801.

Викладене свідчить про численні порушення права фізичної особи на честь, гідність та ділову репутацію публічним використанням зображення людини, у тому числі внаслідок супроводження зображення шкідливою інформацією.

Принцип дотримання засад моральності при створенні та/або використанні зображення людини. Дотримання норм суспільної моралі при створенні та/або використанні зображення людини є вкрай важливим, передусім, для всього суспільства, тому державою створений механізм контролю та перевірки окремих зображень на дотримання цього принципу.

Загальновизнано, що при здійсненні права на інтелектуальну, творчу діяльність автори повинні дотримуватися моральних засад суспільства. Поняття «моральні засади суспільства» зустрічається в чинному цивільному законодавстві, але, на жаль, у зв'язку з його оціночним характером не знаходить визначення через відповідні юридично значущі критерії, ознаки. Чинний ЦК України встановлює вимогу відповідності та додержання моральних засад суспільства при здійсненні цивільних прав та виконанні обов'язків (ч. 3 ст. 13, ч. 2 ст. 319 ЦК України); при застосуванні особою заходів протидії, тобто самозахисту (ч. 1 ст. 19, ч. 2 ст. 1169 ЦК України); при визначенні кола цивільних прав, що не встановлені Конституцією України, ЦК України та іншими законами (ч. 4 ст. 26 ЦК України); при визначенні змісту правочину (ч. 1 ст. 203, ч. 3 ст. 228 ЦК України); при визначенні умов у заповіті (ч. 2 ст. 1242 ЦК України); при здійсненні права на збереження своєї національної, культурної, релігійної, мовної самобутності, а також права на вільний вибір форм та способів прояву своєї індивідуальності (ч. 2 ст. 300 ЦК України) тощо.

У зв'язку з відсутністю визначення даного поняття на законодавчому рівні слід звернутися до позицій окремих вчених, висвітлених у науковій літературі. Ю. В. Кривенко вважає, що поняття «моральні засади суспільства» охоплює народні звичаї, норми релігії та офіційну ідеологію суспільства. Зміст даного поняття слід трактувати розширено[1]. В. М. Махінчук висловлює аналогічну думку та в результаті дослідження даного питання доходить висновків, що моральні засади суспільства є одним із чинників цивільного законодавства та критерієм визначення меж здійснення цивільних (особистих немайнових) прав. Право і мораль є регуляторами суспільних відносин — і вже в цьому полягає їх органічна єдність. Одним із проявів «заповнення» певних прогалин у правовому регулюванні суспільних відносин і є застосування норм моралі (у вигляді моральних засад суспільства) як одного з

[1] *Кривенко Ю. В.* Категорія «моральні засади суспільства» в цивільному праві України // Актуальні проблеми юридичної науки : зб. тез Міжнар. наук. конф. «Одинадцяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 23–24 листоп. 2012 р.) : у 4 ч. — Хмельницький, 2012. — Ч. 3. — С. 102.

критеріїв визначення меж здійснення цивільних прав загалом та особистих немайнових прав зокрема[1].

При використанні визначення поняття «мораль» слід звернути увагу на положення, що наводяться у ст. 1 Закону України «Про захист суспільної моралі»[2], відповідно до якої суспільна мораль — це система етичних норм, правил поведінки, що склалися в суспільстві на основі традиційних духовних і культурних цінностей, уявлень про добро, честь, гідність, громадський обов'язок, совість, справедливість. Дане визначення наповнено оціночними поняттями, які можуть по-різному тлумачитися різними верствами населення у різні історичні проміжки часу у різних країнах.

Як звертають увагу деякі науковці, поняття «суспільна мораль» у контексті згаданого закону та «моральні засади суспільства» в розумінні положень цивільного законодавства не є тотожними. Суспільна мораль певною мірою відбиває основну ідеологію суспільства, його цивілізаційні цінності на певній стадії розвитку. Її основи відображено в конституційних засадах суспільного ладу. Ідея ж відповідності моральним засадам суспільства не привносить ідеологізації у сферу цивільно-правових відносин, оскільки спирається на загальнолюдські цінності. Моральні засади суспільства у цивільному праві відзеркалюють ту систему усталених поглядів, яка склалася у свідомості людей на основі їх уявлень про добро, людяність, гідність, совість, справедливість і дещо відрізняється від самого поняття моральності, яке є ще більш загальним. Сучасним ж цивільне право в різноманітних своїх виявах демонструє вплив і суспільної моралі, і моральних засад суспільства (загальнолюдських цінностей), і ще більше моральні ідеали[3].

Духовні, морально-етичні, культурні, історичні, інтелектуальні та матеріальні цінності, поміж інших об'єктів, виступають об'єктом національної безпеки нашої країни відповідно до ст. 3 Закону України «Про основи національної безпеки України»[4]. У цьому аспекті твори, що не відповідають моральним засадам суспільства, становлять загрозу національній безпеці та розглядаються як наявні та потенційно можливі явища і чинники, що створюють небезпеку життєво важливим національним інтересам України.

Законодавче врегулювання поширюється на три основні види продукції, що містять шкідливу масову інформацію.

[1] *Махінчук В. М.* Моральні засади суспільства як один із чинників цивільного законодавства та критеріїв визначення меж здійснення особистих немайнових прав // Еволюція цивільного законодавства: проблеми теорії і практики : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Харків, 29–30 квіт. 2004 р. — Київ, 2004. — С. 262, 272.

[2] *Про захист* суспільної моралі : Закон України від 20.11.2003 р. № 1296-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 14. — Ст. 192.

[3] *Цивільне* право України. Загальна частина : підручник. — 2014. — С. 83.

[4] *Про основи* національної безпеки України : Закон України від 19.06.2003 р. № 964-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 39. — Ст. 351.

1. Продукція еротичного, сексуального та порнографічного характеру:

— продукція еротичного характеру — будь-які матеріальні об'єкти, предмети, друкована, аудіо-, відеопродукція, зокрема реклама, повідомлення та матеріали, продукція засобів масової інформації, електронних засобів масової інформації, що містять інформацію еротичного характеру, має за мету досягнення естетичного ефекту, зорієнтована на доросле населення і не збуджує в аудиторії нижчі інстинкти, не є образливою;

— продукція порнографічного характеру — будь-які матеріальні об'єкти, предмети, друкована, аудіо-, відеопродукція, зокрема реклама, повідомлення та матеріали, продукція засобів масової інформації, електронних засобів масової інформації, змістом яких є детальне зображення анатомічних чи фізіологічних деталей сексуальних дій або які містять інформацію порнографічного характеру;

— продукція сексуального характеру — будь-які матеріальні об'єкти, предмети, друкована, аудіо-, відеопродукція, зокрема реклама, повідомлення та матеріали, продукція засобів масової інформації, електронних засобів масової інформації, призначені для задоволення сексуальних потреб людини.

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про захист суспільної моралі» закріплюються такі обмеження щодо обороту окремих видів творів. Виробництво та обіг у будь-якій формі продукції порнографічного характеру в Україні забороняються. Критерії віднесення продукції до такої, що має порнографічний характер, встановлюються спеціально уповноваженим органом виконавчої влади у сфері культури та мистецтв. Виробництво та обіг у будь-якій формі продукції еротичного характеру та продукції, що містить елементи насильства та жорстокості, дозволяються виключно за умови дотримання обмежень, встановлених законодавством.

Обіг продукції порнографічного характеру підлягає забороні (ст. 6 Закону України «Про захист суспільної моралі»), а еротичного та сексуального — обмеженню (ст. 8).

Легальний обіг порнографії заборонений низкою міжнародно-правових актів: Угодою щодо припинення обігу порнографічних видань[1]; Міжнародною конвенцією про припинення обігу порнографічних видань та торгівлі ними[2], Європейською конвенцією про транскордонне телебачення ETS № 132[3]; Європейською конвен-

[1] *Угода* стосовно припинення обігу порнографічних видань [Електронний ресурс] : Конвенція ООН від 04.05.1910 р. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_591.

[2] *Міжнародна* конвенція про припинення обігу порнографічних видань та торгівлі ними [Електронний ресурс] : Конвенція Ліги Націй від 12.09.1923 р. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_592.

[3] *Європейська* конвенція про транскордонне телебачення [Електронний ресурс] : Конвенція Ради Європи від 05.05.1989 р. ETS № 132. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_444.

цією про спільне кіновиробництво ETS №147[1], але у вищеназваних правових актах відсутні визначення й ознаки порнографії. Така позиція цілком зрозуміла. Створити загальновизнану дефініцію порнографії дуже складно. На практиці поняття порнографії охоплює надзвичайно широке коло зображень та описів сексуального характеру, оскільки в суспільній свідомості важко сформулювати її однакове розуміння. Деякі можуть розглядати певне зображення як порнографію, інші, у свою чергу, вважають це еротикою. КК України (ст. 301) передбачає можливість притягнення до відповідальності за ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів. Особливу увагу приділяють дослідженню дитячої порнографії[2].

У певних країнах оборот порнопродукції визнається кримінально караним тільки за наявності у ній певного змісту (сексуальне насилля, сексуальні сцени з дітьми чи тваринами), тоді як у інших країнах кримінальна відповідальність настає за поширення будь-якої непристойності. Кардинально різниться й міра відповідальності — від стягнення штрафу до довічного ув'язнення. У сучасному кримінальному законодавстві спостерігається тенденція поступової часткової декриміналізації загальної, «дорослої» порнографії та різке посилення відповідальності за дитячу порнографію. Звертається увага не необхідність виключення із законодавства оціночних критеріїв (таких як «вульгарний», «цинічний», «непристойний» тощо)[3].

Суспільна небезпечність злочинів проти моральності полягає в тому, що ці дії посягають на основні принципи моральності у сфері статевих стосунків, а це негативно впливає на нормальний фізичний та моральний розвиток особи, перш за все, неповнолітньої, шляхом розповсюдження такої інформації сексуального характеру, яка призводить до деформації моральних уявлень і створення викривленого уявлення про сексуальні відносини. Порнографія тягне за собою появу статевих збочень, нерідко хворобливого характеру, тому особливого значення набуває охорона суспільної моральності законом про кримінальну відповідальність[4].

---

[1] *Європейська конвенція* про спільне кінематографічне виробництво [Електронний ресурс] : Конвенція Ради Європи від 02.10.1992 р. ETS № 147. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_136.

[2] *Дьяченко А.* Подходы к регламентации нормативного определения порнографии / А. Дьяченко, Е. Цимбал // Уголовное право. — 2004. — № 4. — С. 102.

[3] *Капинус О. С.* Ответственность за порнографию в современном уголовном праве / О. С. Капинус, В. Н. Додонов // Право и политика. — 2006. — № 12. — С. 118.

[4] *Байлов А. В.* Щодо проблем визначення предмету ввезення, виготовлення, збуту та розповсюдження порнографії // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. — 2011. — Спец. вип. № 6 : Розвиток держави і права в сучасних умовах: досвід, реалії, перспективи. — С. 496.

Споживання порнографічних матеріалів, які поширюються в мережі Інтернет, може вчиняти криміногенний вплив на певних користувачів. Характер такого впливу багато в чому залежить від особливостей особи споживача та порнографічної продукції. Суспільна небезпека пов'язана з тим, що «персонажі» іноді виступають жертвами сексуальної експлуатації (особливо це стосується дітей). У зв'язку з цим виникає необхідність у розробці заходів впливу на даний криміногенний фактор та профілактики його деструктивної дії на споживачів[1].

При підготовці законодавчого визначення поняття «порнографічні матеріали або предмети» необхідно керуватися конкретними історично обумовленими громадськими потребами соціуму з урахуванням стосунків між чоловіками і жінками, батьками і дітьми, культури націй, що населяють країну, етносів, народів у сфері сексуальних стосунків, стереотипів сексуальної поведінки, традицій сексуального виховання. При розробці критеріїв розмежування порнографічної і еротичної продукції необхідно врахувати, що в силу особливостей психосексуального розвитку неповнолітніх їх розтлінню об'єктивно може сприяти доведення до їх відома інформації, не визнаної порнографічною[2].

Національна експертна комісія України з питань захисту суспільної моралі в Особливій частині Рекомендацій щодо визначення ознак віднесення друкованої, аудіовізуальної, електронної та іншої продукції, а також переданих та отриманих комунікаційними лініями повідомлень та матеріалів визначила критерії порнографії, що застосовуються до продукції порнографічного характеру[3]. При цьому Національна експертна комісія України з питань захисту суспільної моралі зазначає, що матеріал, який досліджується, не повинен відповідати усім критеріям одразу, але повинен відповідати більш ніж одному.

Вироблені критерії визначення предметів порнографічного характеру сприятимуть єдності в підходах щодо надання кримінально-правової оцінки дій, пов'язаних із ввезенням, виготовленням, збутом і розповсюдженням порнографічних предметів, а саме правильній та чіткій кваліфікації злочину, передбаченого ст. 301 КК України, і відмежуванню цього злочину від суміжних складів.

---

[1] *Панфилов И. А.* Порнография в сети Интернет и ее криминогенное значение // Российский следователь. — 2013. — № 23. — С. 36–37.

[2] *Осокин Р. Б.* Порнография: опыт легального, доктринального и судебного толкования // Вестник Нижегородской академии МВД России. — 2014. — № 1 (25). — С. 136–137.

[3] *Рекомендації* щодо визначення ознак віднесення друкованої, аудіовізуальної, електронної та іншої продукції, а також переданих та отриманих по комунікаційних лініях повідомлень та матеріалів до продукції порнографічного характеру [Електронний ресурс] : затв. рішенням Національної експертної комісії України з питань захисту суспільної моралі від 20.04.2010 р. № 3. — Режим доступу: http://www.moral.gov.ua/ documents/39.

2. Продукція, пов'язана із зображенням фізичного або психічного насильства (детальне зображення вбивства людей або тварин, спричинення каліцтв або мук, вандалізму, насолоди насильством і жорстокістю)[1].

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про захист суспільної моралі» забороняються виробництво та розповсюдження продукції, яка: пропагує війну, національну та релігійну ворожнечу, зміну шляхом насильства конституційного ладу або територіальної цілісності України; пропагує фашизм та неофашизм; принижує або ображає націю чи особистість за національною ознакою; пропагує бузувірство, блюзнірство, неповагу до національних і релігійних святинь; принижує особистість, є проявом знущання з приводу фізичних вад (каліцтва), з душевнохворих, літніх людей; пропагує невігластво, неповагу до батьків; пропагує наркоманію, токсикоманію, алкоголізм, тютюнопаління та інші шкідливі звички.

У науковій літературі продукція, пов'язана із зображенням насильства (застосування силових методів або психологічного тиску за допомогою загроз застосування силових методів, свідомо спрямованих на слабких або тих, хто не може здійснити опір), розглядається як будь-яка продукція ЗМІ, інформаційно-телекомунікаційної мережі, видавничої діяльності, а також реклама, якщо вона пропагує насильство в якості засобу для вирішення конфліктів і/або порушує норми права і правопорядок, і/або якщо самосуд зображується як єдиний надійний засіб для відновлення уявної справедливості, і/або цілеспрямовано і детально зображується сцена вбивства і кривавої різанини[2].

Кримінальним кодексом України передбачено притягнення до відповідальності за твори, що пропагують культ насильства та жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію (ст. 300 КК України). О. А. Пашко характеризує такі твори наступними ознаками: становлять матеріальний предмет у формі писаних чи відповідно розмножених (надрукованих) текстів, фільмів, магнітофонних записів, комп'ютерних програм на носіях інформації; їхній зміст полягає в демонстрації актів насильства і жорстокості (сцени та епізоди з проявом садизму, тортур, катування, смакуванням страждань жертви, безжальності тощо в таких творах становлять головну частину сюжету); призначаються для пропаганди культу насильства і жорстокості; не мають іншого призначення — наукового, історичного тощо. Неналежний захист і контроль за розповсюдженням таких творів О. А. Пашко пояснює величезним потоком творів; існуванням творів іноземною мовою

[1] *Сазонова Е. С.* О правовом ограничении распространения вредной массовой информации / Е. С. Сазонова, О. В. Куропаткина, А. С. Сулакшина, А. В. Шестопалова // Проблемный анализ и государственно-управленческое проектирование. — 2010. — Вып. 6. — С. 131–132.

[2] Там само.

(наприклад, пісень); поширенням їх у мережі Інтернет[1]. Актуальність боротьби із поширенням творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, зростає на сьогоднішній день, і це можна пояснити рядом специфічних детермінант вказаного злочину, перелік яких не має вичерпного характеру[2].

3. Інша продукція, що містить негативну інформацію.

До такої продукції дослідники відносять: продукцію, що пропагує вживання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, алкогольної продукції, пива і напоїв, що виготовляються на його основі, тютюну, тютюнових виробів і курильного приладдя, а також продукції, що пропагує інші види фізичної та психічної залежності; продукцію, що провокує спричинення собі каліцтв, іншої шкоди здоров'ю або самогубства; продукцію, що містить лайливі слова, непристойні і образливі порівняння і вирази; продукцію, що пропагує правопорушення й іншу девіантну поведінку; продукцію, що пропагує культ багатства, грошей, вседозволеності; продукцію, що примітивізувала індивідуальні та соціальні потреби; продукцію, що формує зневажливе ставлення до бідних і слабких, старшого та молодшого покоління; продукцію, що містить екстремістські матеріали; продукцію, що принижує або дискредитує людські цінності: працю, моральність, патріотизм, любов, милосердя, творчість, чесність, порядність тощо. Слід враховувати, що вищезгадані види продукції можуть бути виправдані й допустимі в певному контексті, тому в законопроекті мають бути закріплені і спеціальні уточнення, що виводять подібні випадки з-під заборони або обмеження. Так, до продукції, що містить шкідливу масову інформацію, не повинна відноситися продукція, що має літературну, художню, освітню, релігійну або наукову цінність (за винятком еротики)[3].

Отже, на державному рівні закріплюються визначення окремих видів шкідливої інформації і встановлюється відповідальність за її поширення.

Окрім цього, певні обмеження відносно обороту шкідливої інформації закріплюються і в нормативних актах. Наприклад, за ст. 4 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні»[4] стиль і лексика друкованих засобів масової інформації мають відповідати загальновизнаним етично-моральним нормам.

[1] *Пашко О. А.* Твори, що пропагують культ насильства та жорстокості як предмет злочину, передбаченого ст. 300 ККУ // Митна справа в Україні: теорія і практика : матеріали міжнар. наук. конф.-форуму випускників, курсантів, студентів та молодих науковців. 28 берез. 2008 р. — 2008. — Ч. 2. — С. 60–64.

[2] *Скітейкін М. Ю.* Актуальні аспекти детермінації ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості (ст. 300 КК України) // Держава і право. — 2009. — Вип. 44. — С. 537–542.

[3] *Сазонова Е. С.* Вказ. ст. — С. 131–132.

[4] *Про друковані* засоби масової інформації (пресу) в Україні : Закон України від 16.11.1992 р. № 2782-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 1. — Ст. 1.

Вживання лайливих і брутальних слів не допускається. Стаття 28 Закону України «Про видавничу справу»[1] передбачає, що діяльність у видавничій справі не може бути використана для закликів, спрямованих на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення.

Частиною 7 ст. 40 Закону України «Про телебачення і радіомовлення»[2] визначаються наслідки порушення законодавства про захист суспільної моралі. Зокрема, ліцензію провайдера програмної послуги може бути анульовано в судовому порядку за поданням Національної ради у зв'язку з систематичними порушеннями законодавства України про захист суспільної моралі, про авторські та суміжні права.

При здійсненні гастрольних заходів у ст. 3 Закону України «Про гастрольні заходи в Україні»[3] встановлюється обмеження, зокрема, не допускаються при проведенні гастрольних заходів заклики до захоплення влади, насильницької зміни конституційного ладу і цілісності держави, розпалювання національної, класової, соціальної, релігійної та іншої ворожнечі, до пропаганди війни, тероризму й екстремізму. Не допускається проведення гастрольних заходів, що пропагують порнографію, культ насильства й жорстокості, виробництво та вживання наркотиків і психотропних речовин.

Отже, встановлені обмеження щодо розповсюдження художніх творів мають на меті захист моральних засад суспільства, встановлення певних рамок щодо гідної поведінки. Незважаючи на положення ст. 45-1 Закону України «Про інформацію»[4] (йдеться про заборону цензури та заборону втручання в професійну діяльність журналістів і засобів масової інформації з боку органів державної влади або органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб), ст. 309 ЦК України, якою закріплюється загальне правило про те, що цензура процесу творчості та результатів творчої діяльності не допускається, не слід забувати викладені вище обмеження щодо змісту творів при створенні результатів творчої діяльності з метою забезпечення дотримання прав та інтересів третіх осіб.

[1] *Про видавничу* справу : Закон України від 05.06.1997 р. № 318/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 32. — Ст. 206.
[2] *Про телебачення* і радіомовлення : Закон України від 21.12.1993 р. № 3759-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 10. — Ст. 43.
[3] *Про гастрольні* заходи : Закон України від 10.07.2003 р. № 1115-IV // Офіційний вісник України. — 2003. — № 32. — Ст. 1686.
[4] *Про інформацію :* Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 48.

Фактично вказані обмеження розглядаються як контроль за поширенням інформації з метою охорони інтересів держави і суспільства. В історії існують численні приклади законодавчої заборони обороту творів, що порушує права й інтереси третіх осіб. Уперше такі постанови з'явились у цензурному статуті 1828 р. з метою охорони авторських прав. Відповідно до п. 3 Статуту про цензуру[1] твори словесності, науки та мистецтв піддаються забороні цензурою. Даний пункт передбачав, зокрема, й недопустимість образи благопристойності, образи честі будь-якої особи непристойними виразами чи обнародуванням того, що належить до її моральності чи приватного життя, а тим паче наклепом.

У виданні зводу 1842 р. постанови про права творців аналогічно розміщувались у Цензурному статуті, ст. ст. 282–312. Тільки у виданні 1887 р. постанови про авторське право (т. X, ч. 1) були перенесені з Цензурного статуту в цивільні закони у вигляді додатку до ст. 420 (прим. 2). Постанови відповідних статей наскрізь сповнені духом Цензурного статуту, майнові інтереси творців охоронялися так і настільки, як і наскільки це допускалося з погляду тогочасного розуміння державних і суспільних інтересів[2].

Наприкінці 60-х рр. XIX ст. мала значення цензура духовна та світська. У практиці існує безліч прикладів щодо відповідності видань нормам цензури та можливості їх розповсюдження в цивільному обороті[3].

Якщо для творів типографії та літографії існує цензура, то ці питання щодо фотографії вважаються відкритими. Поняття про дозволене та заборонене у фотографічній справі може виникнути тільки тоді, коли фотографія вже зробила свою справу, коли знімок вже зроблений і коли він став відомим іншим особам. У такому випадку, відповідно, злочин не в здійсненні фотографічного знімка, а в розповсюдженні його копій та головним чином у тій меті, що переслідувала особа, яка зробила фотографічний знімок[4].

В. Б. Гуревич звертає увагу, що ніхто не може виставляти чи поширювати зображення у спокусливому чи непристойному вигляді, аналогічно до того, що ніхто не може сам з'являтися в такому вигляді. Дані дії будуть кваліфіковані як вчинок/злочин проти суспільної моральності, а твори з зображенням особи підлягатимуть конфіскації чи знищенню[5].

[1] *Уставъ* о цензурѣ от 22 апрѣля 1828 г. — С. 4–5.
[2] *Пергамент О. Я.* Законопроект об авторском праве на литературные, музыкальные и художественные произведения // Право. — 1909. — № 4. — С. 216–217.
[3] *Бахолдина М.* Цензура по-царски — как издать книгу // Юридическая практика. — 2007. — 17 апр. (№ 16). — С. 11.
[4] *Фотографія* въ правѣ и правосудіи. Сообщеніе, читанное въ годичномъ Собраніи Одесскаго Юридическаго Общества М. В. Шимановскимъ. — 1894. — С. 5–6.
[5] *Гуревич В. Б.* Вказ. ст. — С. 1778.

На законодавчому рівні визначався порядок здійснення контролю за інформацією, поширюваною органами преси[1], а також при здійсненні літературної та видавничої діяльності[2]. Подальший розвиток авторського права йшов шляхом поступового розширення числа творів, що охоронялися, і авторських повноважень, що визнавалися законом. Законодавство про цензуру, окрім норм про авторське право, складалося з процесуальних норм, які можна об'єднати в такі групи: порядок провадження цензурних справ у відомствах внутрішньої цензури; порядок провадження цензурних справ у відомствах іноземної цензури; порядок провадження цензурних справ у головній цензурній інстанції (Статут про цензуру 1828 р.); порядок провадження цензурних справ у комітетах духовної цензури; порядок провадження цензурних справ у вищій духовній цензурній інстанції (Статут про духовну цензуру 1828 р.). Усі цензурні справи розділялися на види провадження: внутрішнє, духовне, відомче та іноземне[3].

У літературі радянського періоду висловлювалася думка про те, що твір, який іде в розріз із вимогами радянської моралі, який за своїм змістом або формою може шкодити інтересам суспільства, не повинен визнаватися предметом авторського права, не повинен користуватися захистом радянських законів. Але ця думка в Основах законодавства не сприйнята[4].

З метою реалізації положень Закону України «Про захист суспільної моралі» у 2004 р. було створено Національну експертну комісію з питань захисту суспільної моралі[5], яка узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до її компетенції, розробляє пропозиції щодо його вдосконалення та виносить їх на розгляд Кабінету Міністрів України. Крім цього, створено Громадську експертну раду з питань захисту суспільної моралі[6], яка є постійно діючим консультативно-дорадчим органом

[1] *О печати :* Декрет Совета народных комиссаров РСФСР от 28.10.1917 г. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_11.htm.

[2] *Положение* о Главном управлении по делам литературы и издательства (ГЛАВЛИТ) : Декрет Совета народных комиссаров РСФСР от 06.06.1922 г. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_1340.htm; *Инструкция* о порядке осуществления контроля за репертуаром : Постановление Комиссариата внутренних дел РСФСР , Народный Комиссариат Юстиции РСФСР от 30.03.1923 г. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_1593.htm.

[3] *Ильницкий К. О.* Цензурные правоотношения как основа возникновения законодательства Российской империи об авторском праве // Закон и право. — 2012. — № 3. — С. 45.

[4] *Ландкоф С. Н.* Киноавторское право : [лекции для студентов] / С. Н. Ландкоф. — Киев, 1963. — С. 13.

[5] *Про Національну* експертну комісію України з питань захисту суспільної моралі : постанова Кабінету Міністрів України від 17.11.2004 р. № 1550 // Офіційний вісник України. — 2004. — № 46. — Ст. 3036.

[6] *Про затвердження* Положення про Громадську експертну раду з питань захисту суспільної моралі : наказ Державного комітету телебачення і радіомовлення України від 14.05.2004 р. № 141 // Офіційний вісник України. — 2004. — № 22. — Ст. 1532.

із питань захисту суспільної моралі при Державному комітеті телебачення і радіомовлення України. Також в Україні діє експертна комісія з питань розповсюдження і демонстрування фільмів при Міністерстві культури і туризму України[1], яка скликається в разі виникнення розбіжностей щодо визначення індексу фільму, при поданні заявником документів для одержання державного посвідчення на право розповсюдження і демонстрування фільмів, за згодою власника відповідних прав на фільм.

Здійснюючи свої повноваження, Експертна комісія має право встановлювати індекс фільму, який визначає глядацьку аудиторію, надавати висновки, а в разі потреби — акти мистецтвознавчої експертизи. Проводячи експертизу фільмів, Експертна комісія робить висновок, на підставі якого Міністерство культури і туризму України відмовляє у державній реєстрації фільмів та видачі державного посвідчення на право розповсюдження і демонстрування фільмів або встановлює один з індексів, що визначає глядацьку аудиторію та відповідно до неї умови розповсюдження і демонстрування фільму. Державне агентство України з питань кіно в межах своїх повноважень здійснює функції державного регулювання, пов'язані з розповсюдженням і демонструванням фільмів. Ці повноваження надані відповідно до ст. 15 Закону України «Про кінематографію»[2]. Фільми, на які видані державні посвідчення на право розповсюдження і демонстрування, вносяться до державного реєстру фільмів. Сьогодні це єдиний реєстр, де є вся інформація про фільми і дистриб'юторів, терміни дії прав на території України. Отже, в Україні фактично створено державну систему органів, що забезпечують охорону суспільної моралі.

В Україні відомі випадки заборони до розповсюдження певних художніх творів. Так, ще в 2009 р. Президентська комісія з питань захисту моралі заборонила до показу фільм Квентіна Тарантіно «Хостел-2», який із успіхом пройшов у кінозалах світу. Члени комісії вирішили, що такі фільми деформують психіку людей, особливо молоді, сприяють зростанню злочинності, а також пропагують жорстокість та насилля. Крім цього, були заборонені книжки Олександра Ульянова «Женщина его мечты», Валерія Коровина «Накануне империи»[3].

[1] *Про Експертну* комісію з питань розповсюдження і демонстрування фільмів при Міністерстві культури і туризму України : наказ Міністерства культури і туризму України від 13.06.2005 р. № 390 // Офіційний вісник України. — 2005. — № 27. — Ст. 1592.

[2] *Про кінематографію :* Закон України від 13.10.1998 р. № 9/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1998. — № 22. — Ст. 114.

[3] *Бурнос Т.* Квентин Тарантино попал под запрет на Украине. Вместе с Коровиным [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://svpressa.ru/world/article/18932 [24.12.2009; 16:19].

У випадку виникнення спору щодо можливості розповсюдження художнього твору спірне питання вирішується в судовому порядку. Прикладом є спір про заборону демонстрації фільмів «Код да Вінчі» та «Омен» телекомпаніями на всій території України та заборону друку і продажу на території України книги Дена Брауна «Код да Вінчі». Було встановлено, що з урахуванням відповідних висновків експертів Міністерством культури і туризму України прийнято рішення про надання дозволу на демонстрування і розповсюдження кінофільму на території України для домашнього та публічного комерційного відео-, телевізійного та кінопоказу для аудиторії після 16 років. При розгляді справи судом не було знайдено підстав для задоволення вимог позивачів та встановлено, що дії відповідачів по справі відповідають чинному законодавству та не порушили права, свободи і законні інтереси позивачів[1].

У різні часи існували художні твори (зокрема, книжки, аудіовізуальні твори), які заборонялися до публікування, зберігання, читання. Найчастіше це відбувалося через те, що їх зміст суперечив існуючим політичним, релігійним, соціальним чи морально-етичним нормам. Сьогодні основною метою органів контролю за додержанням норм суспільної моралі повинно бути здійснення ефективного контролю за змістом твору з метою запобігання деградації суспільства, сприяння розвитку особистості. Разом із цим слід звернути увагу, що безліч різноманітних вистав, виконань, що проводяться в арт-кафе, штаб-квартирах та інших клубах, не контролюються на вимогу дотримання законодавства про захист суспільної моралі. В умовах розвитку Інтернету, засобів комунікації та зв'язку існує необхідність реформування законодавства шляхом встановлення нових засобів та методів контролю за змістом творів.

Одне з актуальних питань, що постає перед сучасним українським народом, — це відродження самобутності, збереження власної культури, поваги до загальновизнаних людських цінностей, підвищення рівня духовного розвитку як усього суспільства в цілому, так і окремої людини. Важливою формою впливу на розвиток фізичної особи є результати літературно-художньої діяльності, за допомогою яких відбувається донесення інформації про вигадані чи реальні явища, події, ситуації. Вони впливають на розвиток культури та можуть створювати умови для деградації. Незважаючи на те, що норми законодавства не регулюють процес створення результатів творчої діяльності, існують підстави для обмеження розповсюдження творів у зв'язку з невідповідністю їх певним критеріям, які, на жаль, зустрічаються в різних нормативно-правових

[1] *Ухвала* Вищого адміністративного суду України від 01.11.2012 р. по справі № К-59/10 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27405261.

актах та не узагальнюються в єдину систему в законодавстві про авторське право та суміжні права.

Слід звернути увагу на законодавство зарубіжних країн, норми якого є конкретними в частині визначення принципів, що не можуть бути порушені при створенні та/або використанні фотографій з зображенням людини, на відміну від норм законодавства України дуже загального характеру.

«Revenge porn» (порнопомста) як новий вид порушення особистих прав фізичної особи з'явився близько п'ятнадцяти років тому внаслідок конфліктів між знаменитими особами та їх колишніми коханими та бажання покинутих коханих помститися за розлучення. Сутність таких дій полягає в неправомірному розміщенні фотографій та інших художніх творів (як контенту Інтернет-сайтів) з зображенням колишніх близьких осіб в оголеному вигляді чи під час моментів особистого характеру. При цьому не виключається розголошення інформації персонального характеру поряд із такими творами.

Одним із перших прикладів таких дій було розміщення Томмі Лі в Інтернеті «гарячого відео» їхньої з Памелою Андерсон першої шлюбної ночі. Потім у мережі з'явилися відео Періс Хілтон («Одна ніч з Періс»), Камерон Діас і Брітні Спірс. Сьогодні ідея розміщувати в мережі порнофото або відео зі своїм колишнім шанувальником або прихильницею — так звана «порновендета» — набирає значних масштабів[1]. У США навіть створені спеціальні сервіси, на яких розміщуються тільки фотографії людей в оголеному вигляді. Вони супроводжуються інформацією про персональні дані зображеної особи, зокрема містять її прізвище та ім'я, вказівку на місце навчання чи роботи, посилання на сторінки в соціальних мережах, номери телефонів чи домашні адреси тощо. Крім цього, на сервісі існує можливість коментування розміщених фотографій.

Після розповсюдження «revenge porn» й у інших країнах назріла необхідність боротьби з такими діями на законодавчому рівні. У Пенсильванії 14.01.2014 р. було прийнято законопроект № 1167[2], який забезпечує захист прав фізичної особи від злочину, пов'язаного з переслідуванням сексуального партнера. Розділ 18 (злочинів та правопорушень) консолідованого статуту Пенсильванії доповнено § 2709,2 — домагання інтимного партнера. Такий злочин здійснюється шляхом розміщення (обнародування) фотографії, кіно-, відеозапису чи аналогічного запису зображень інтимного партнера в оголеному вигляді чи в інтимні моменти їх особистого життя (при цьому якість запису дозволяє ідентифікува-

[1] *Казати Д.* Месть реализуется через любительское порно [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://aktiv.com.ua/archives/47 [29.04.2009; 16:44].

[2] *An act* amending Title 18 (Crimes and Offenses) of the Pennsylvania Consolidated Statutes, in assault, providing for the offense of intimate partner harassment : Senate Bill 1167, January 14, 2014, Pennsylvania.

ти особу) без будь-якої законної мети з наміром переслідування, залякування, збентеження чи хвилювання особи. Не є злочином дії, які вчинено за згодою зображеної особи.

До моменту прийняття відповідних змін у законодавство у США постраждалі особи намагалися власними зусиллями розробити механізм захисту прав фізичних осіб, які постраждали від «revenge porn». На жаль, дієвий захист здійснювався тільки щодо selfy-фотографій (створених самою особою) на підставі норм законодавства про авторське право.

Дії особи, яка постраждала внаслідок «revenge porn» та бажає захистити власні права, полягають у такому. По-перше, необхідно забезпечити можливість підтвердження авторства для фотографій чи інших художніх творів і наявність відповідних прав. По-друге, направити повідомлення про блокування доступу найбільшим пошуковим сервісам (у рамках DMCA), а також ініціювати блокування, згідно з антипіратським законом, щодо сервісу. По-третє, збільшити свою присутність у мережі шляхом реєстрації на популярних сервісах (соціальних мережах), що дозволить «відсунути» індексацію сайта з фотографіями на другу сторінку і далі. Спробувати об'єднатися з іншими жертвами і, зібравши важкий томик матеріалів, звернутися до правоохоронних органів[1]. При виконанні даних рекомендацій у деяких випадках є можливість обґрунтувати вимоги про видалення небажаного контенту зі сторінок Інтернет-сайтів.

В Україні в судовій практиці також трапляються справи про захист особистих прав фізичної особи, порушених внаслідок розміщення фотографій інтимного характеру в соціальних мережах. До відповідальності за «revenge porn», залежно від обставин справи, за законодавством України можна притягнути особу внаслідок:

— порушення права на персональні дані фізичної особи (Закон України «Про захист персональних даних»);

— порушення авторських прав — у випадку доказування авторства на фотографії чи інші художні твори (ЦК України, Закон України «Про авторське право і суміжні права»);

— порушення права на зображення (ст. ст. 307, 308 ЦК України);

— порушення норм суспільної моралі (Закон України «Про захист суспільної моралі») тощо.

Як приклад можна навести таку справу. *Позивачка звернулася до суду з позовом про захист честі й гідності та захист від втручання в особисте життя, відшкодування моральної шкоди в розмірі 20 000 грн. Зазначила, що в 2005 р. впродовж трьох місяців підтримувала стосунки інтимного характеру з відповідачем та внаслідок відсутності взаєморозуміння розірвала стосунки. Відповідач став переслідувати її, викрав документи, чим примушував до зустрічей та інтимних стосунків. Протягом 2006 р. та до моменту розгляду справи відповідач втручався в особисте життя, не давав спокою, постійно тероризував: погрожував фізичною розправою, каліцтвом, розклеював на дверях багатоповерхового будинку, квартири за місцем проживання позивачки оголошення із власноруч змонтованими фотографіями з її зображенням інтимного характеру. Такі фотографії та оголошення надсилав на мобільні телефони та електронною поштою друзям, колегам по роботі, керівникам підприємства за місцем її роботи, що змусило позивачку звільнитися. Крім цього, відповідач не припиняв переслідувати позивачку і вдома, турбував родичів, дзвонив уночі, стукав у двері, висловлювався брутальною лайкою. Внаслідок цього позивачка була змушена постійно змінювати адреси свого проживання, була позбавлена можливості вільно підтримувати стосунки та бачитись із своїми близькими. Наведені позивачкою факти підтверджені показаннями свідків. При визначенні розміру грошового відшкодування суд врахував глибину душевних страждань позивачки, характер взаємовідносин сторін під час сумісного проживання і після припинення стосунків, визначив підтверджену моральну шкоду у розмірі 3000 грн та зобов'язав відповідача не втручатися в особисте життя позивачки*[1].

У законодавстві нашої країни, на жаль, досі не існує дієвих механізмів захисту прав та інтересів у мережі Інтернет. Доцільно впровадити відповідні норми щодо можливості захисту прав шляхом зобов'язання видалити із сайта інформацію (контент), що порушує права та інтереси фізичних осіб. Слід вдосконалити порядок визначення винної в розміщенні контенту особи (користувача Інтернету) та притягнення її до відповідальності за порушення прав та інтересів фізичних осіб з урахуванням специфіки Інтернет-середовища. Прийняття антипіратського закону частково дозволить вирішити існуючі проблеми, врегулювати відносини з використання об'єктів інтелектуальної власності за допомогою мережі Інтернет (зокрема фотографій із зображенням людей) та вдосконалити механізм захисту особистих прав фізичної особи при порушенні її прав із використанням мережі Інтернет.

[1] *Laws Ch.* I've Been Called the «Erin Brockovich» of Revenge Porn, and For the First Time Ever, Here is My Entire Uncensored Story of Death Threats, Anonymous and the FBI [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.xojane.com/it-happened-to-me/charlotte-laws-hunter-moore-erin-brockovich-revenge-porn.

[1] *Рішення* Подільського районного суду м. Києва від 09.07.2008 р. по справі № 2-327/08 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/7580561.

* * *

Дослідження проблем, що виникають у сфері обороту фотографій та інших художніх творів з зображенням людини, дає змогу сформулювати принципи, яких необхідно дотримуватися при вільному створенні та/або використанні фотографій та інших художніх творів.

1. Принцип дотримання прав інтелектуальної власності при створенні та/або використанні зображення людини — принцип, відповідно до якого, по-перше, при створенні твору з зображенням людини на основі іншого твору необхідно повідомляти про автора оригінального твору, за мотивами якого створено твір; по-друге, необхідно отримувати згоду на створення копії твору, якщо таке створення не входить у межі вільного використання твору; по-третє, зазначати інформацію про автора фотографії або іншого художнього твору з зображенням людини, якщо інше не передбачено договором або законом.

2. Принцип дотримання конфіденційності інформації про особисте життя зображуваної людини — принцип, відповідно до якого неприпустимим є створення та/або використання конфіденційної інформації про приватне життя людини, отриманої засобами фото-, відео-, кінозйомки за виключенням випадків, встановлених договором або законом.

3. Принцип дотримання права на честь, гідність та ділову репутацію зображуваної людини — принцип, відповідно до якого забороняється поширення зображувальної інформації про людину, що є шкідливою, зокрема негативною, недостовірною, такою, що завдає шкоди честі, гідності та діловій репутації.

4. Принцип дотримання засад моральності при створенні та/або використанні зображення людини — принцип, відповідно до якого вимагається дотримання вимог законодавства щодо обороту зображувальної продукції зі шкідливою інформацією, зокрема продукції еротичного, сексуального та порнографічного характеру, продукції, пов'язаної із зображенням фізичного або психічного насильства (детальне зображення вбивства людей або тварин, спричинення каліцтв або мук, вандалізму, насолоди насильством і жорстокістю); іншої продукції, що містить негативну інформацію.

4.2.

Критерії визначення правомірності вільного створення та/або використання зображення людини

У законодавстві більшості країн, як і в Україні, передбачається умова про те, що правомірним є вільне створення та/або використання фотографій та інших художніх творів з зображенням особи з метою охорони державних, суспільних інтересів чи інтересів інших осіб, наприклад, якщо це пов'язано з громадською діяльністю особи, службовим статусом, за запитом правоохоронних органів або при зйомці в громадському місці (наприклад, ст. 2.22 «Право на зображення» Цивільного кодексу Литви)[1]. У ч. 5 ст. 18 Цивільного кодексу Грузії[2] зазначається, що згода особи не потрібна, якщо фотографування (відеозйомка й т. ін.) пов'язане із суспільним визнанням, посадою, яку особа займає, з вимогами правосуддя, поліції, науковими, навчальними або культурними цілями, або фотографування здійснювалося у громадському місці, або особа отримала винагороду за позування.

Цивільне законодавство України також оперує поняттям «інтерес фізичної особи» або «інтереси інших осіб». По-перше, щодо інтересів самої особи — мова може йти, наприклад, про зникнення цієї особи (під час її розшуку може використовуватись її зображення). Як звертає увагу І. Іванов, внесення в закон інших підстав продиктоване не державними інтересами, а інтересами самого суб'єкта, наприклад, медико-профілактичними цілями, для встановлення медичного діагнозу, надання медичних і медико-соціальних послуг або для захисту життя, здоров'я або інших життєво важливих інтересів суб'єкта, персональних даних, якщо отримання згоди суб'єкта персональних даних неможливе[3].

---

[1] *Civilinio* Kodekso Patvirtinimo, Isigaliojimo ir igyvendinimo : Lietuvos Respublikos, Nr.VIII-1864, 2000 m, liepos, 18 d. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2E7C18F61454.

[2] *Гражданский* кодекс Грузии : от 26.06.1997 г. № 786-IIс [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://matsne.gov.ge/ru/document/view/31702.

[3] *Иванов И.* Вказ. ст. — С. 13.

По-друге, щодо інтересів інших осіб, йдеться про вільне створення та/або використання у державних, суспільних інтересах. Про можливість вільного використання зображення людей йшлося й у працях вчених початку XX ст., зокрема робився наголос на вільному використанні фотографій, яким притаманний суспільний інтерес у певний момент. «Суспільний інтерес» охоплює зображення усіх осіб, які беруть участь у суспільному житті, усіх, хто має відношення до мистецтва, науки тощо. Перешкоджати такому поширенню вони можуть тільки у випадку, коли їх інтереси можуть постраждати від такого поширення[1].

Зазначені формулювання мають загальний характер, тому є доцільним вироблення критеріїв, котрі будуть враховуватися при вирішенні спорів про правомірність створення та/або використання зображення людини.

Система **критеріїв вільного створення та/або використання зображення людини** базується на двох складових: по-перше, це характеристика зображуваної людини, по-друге, це характеристика суб'єкта, котрий створює та/або використовує зображення людини.

1. Першим критерієм є визначення статусу зображуваної людини.

Визначення статусу людини важливо, адже права пересічної особи та фізичної особи публічного права різняться. Фізичні особи публічного права зазнають більше обмежень, ніж пересічні особи. В рамках представленого дослідження доцільно визначити підстави визнання людини фізичною особою публічного права.

В юридичній доктрині різних країн використовують такі поняття для позначення добре відомих у суспільстві людей, зокрема: «відомі особи», «особи, які належать до сучасної історії», «особи, які досягли суспільного визнання», «історичні особи», «публічні особи», «публічні діячі», «публічні фігури». Як звертає увагу Р. О. Стефанчук, «можливість запровадження спеціального правового статусу «фізичної особи публічного права» має серйозні історичні корені»[2].

У науковій літературі доводиться позиція, що «нагальною стала в наш час необхідність законодавчого розмежування статусу «приватної» та «публічної» особи, оскільки на сьогодні відсутнє розмежування норм судового захисту честі, гідності, ділової репутації та відшкодування моральної шкоди приватних та публічних осіб»[3].

[1] *Н. К.* Имеет ли фотограф право распространять снятые им портреты? // Вестникъ права. — 1914. — № 2. — С. 53.
[2] *Стефанчук Р. О.* Особисті немайнові права фізичних осіб... — С. 155.
[3] *Саприкіна І. В.* Захист честі, гідності, ділової репутації фізичної особи за законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Саприкіна Ірина Валентинівна. — Київ, 2006. — 21 с.

Багато вчених поділяють фізичних осіб на «public and private figures» (публічних і приватних осіб). Публічні особи, чи, так звані, селебріті (англ. «celebrities») у сфері політики, бізнесу, шоубізнесу не можуть розраховувати на повноцінний захист права на приватність[1].

Право публичної відомості («right of publicity») — це право публічної знаменитості на виключне використання своїх ім'я, прізвища та схожості. Знаменитостями найчастіше є спортсмени, комедіанти, актори, актриси та ін. З правом публічної відомості тісно пов'язане право на приватне життя. Поняття «знаменитість» має відношення до інтелектуальної власності, позаяк є конфлікт між правом на приватне життя та свободою слова і друку[2]. Вважається, що якщо у державі визнається право гласності, то після смерті особи, якщо вона проживала в цій державі, право гласності переходить у спадщину, якщо ж у державі право гласності не визнається, то здійснюється лише охорона через зареєстровані знаки для товарів та послуг або через авторське право (фотографії, малюнки)[3].

Протягом XX ст. статус «знаменитість» отримав суттєвий розвиток у світі. Крім амбітних визнань у Нью-Йорку і Південній Каліфорнії він отримав законодавче закріплення у багатьох країнах. Починаючи з визнання знаменитостями професійних виконавців-акторів, співаків, статус знаменитості в даний час поширився на різні сфери діяльності, включаючи релігію та політику[4].

Питання, пов'язані з поширенням зображень відомих фізичних осіб, викликають у суспільстві неабиякий інтерес протягом декількох століть. В. Б. Гуревич звертав увагу, що кожна особа, котра живе в суспільстві, має змиритися з тим, що вона може бути предметом обговорень, а та особа, яка будь-яким способом ступає на арену суспільної діяльності чи будь-як привертає до себе увагу суспільства (літературним або художнім твором, суспільною посадою, подвигом, участю в гучному процесі, хоча б як свідка), має бути готовою до того, що вона стане об'єктом розмов і критики. Також кожна особа має миритися з тим, що її зображення буде виставлено на показ і буде поширюватися[5].

В. Ейнгорн висловлював позицію, що наскільки природньо, настільки й бажано в інтересах суспільства та держави значне поширення чи популяризація відомостей про видатних суспільних або державних діячів. Ця мета не може бути досягнута без надання кожній особі легкої можливості отримати портрети сучасних від-

[1] *Капышева А. К.* Использование изображений человека... — С. 399–400.
[2] *Дахно И. И.* Вказ. пр. — С. 36.
[3] *Krinsky T.* How to market through celebrities: publicity rights in the usa, product placement and Endorsement // LLP Intellectual Property Practice Group Amy B. Goldsmith, Esq. July 22, 2014 ialci.
[4] *Kurzman C.* Вказ. ст. — P. 347–367.
[5] *Гуревич В. Б.* Вказ. ст. — С. 1782.

чизняних героїв, видатних полководців, учених і мислителів. Коли людина у своїй діяльності виступає за рамки приватного домашнього життя, суспільство починає цікавити не тільки її внутрішні (духовні) позитивні риси, але й її зовнішність. Це факт народної психології, цьому природному та корисному прагненню не має чинитися жодних перепон юриспруденцією[1].

На початку XX ст. у французькій судовій практиці склалася позиція, що професія артиста не дає підстав для виключення з принципу отримання дозволу зображеної особи, тому що кожен має можливість визначати умови, за яких він погоджується піддати власне зображення публічності. Те ж саме стосується артиста, зображеного в ролі, яку він грає, крім випадків, коли він зображується у групі разом з іншими артистами, адже тоді зображення не має приватного характеру[2]. У Франції зображення могли публікуватися тільки зі згоди зображуваного. Зображення осіб, які досягли суспільного визнання, згоди не потребують[3].

Британські суди визнали той факт, що приватне життя публічних осіб повинно користуватися меншим захистом порівняно із забороною на вторгнення в особисте життя інших осіб. Досі існує велика невизначеність відносно того, як далеко преса має право зайти, розкриваючи інформацію особистого характеру, для того щоб зробити історії про життя зірок реальнішими та правдоподібнішими. Дозвіл публікувати всю інформацію, яка суспільству цікава, означатиме практичну неможливість успіху позовів про розголошування особистої таємниці, тому журналісти публікують майже завжди те, що цікавить публіку (інакше газети і журнали, що містять їхні статті, не будуть продаватися), навіть якщо це дуже інтимні подробиці особистого життя зірок[4].

За загальновизнаною позицією зображення посадових осіб, зроблені при виконані ними посадових обов'язків, вільно обнародуються та поширюються, оскільки, як звертає увагу Д. С. Шабанов, суспільство має знати чиновників[5].

Без згоди особи оприлюднення та використання її зображення допускається, якщо вона є публічною фігурою (політиком, обіймає державну посаду, відіграє певну роль у суспільному житті тощо), тобто інформація про неї є соціально значущою чи якщо інформація про особу зачіпає інтереси суспільної та державної безпеки

[1] *Эйнгорнъ В.* Право собственности на свою тѣнь // Юридическая газета. — 1896. — № 59. — С. 2.
[2] *Канторович Я. А.* Авторское право на литературныя, музыкальныя, художественныя и фотографическія произведенія. Систематическій комментарій къ закону 20-го марта 1911 г. ... — С. 264.
[3] *Заман Ш. Х.* Вказ. дис. — С. 145–146.
[4] *Перова Н.* Ограничения свободы слова в целях предотвращения разглашения личной и государственной тайны в праве США и Великобритании // Право и управление. XXI век. — 2012. — № 1. — С. 94–95.
[5] *Шабанов Д. С.* Вказ. ст. — С. 22.

(особа розшукується у зв'язку зі вчиненням злочину тощо)[1]. Як вказала Парламентська асамблея Ради Європи, певні факти з приватного життя публічних людей, зокрема щодо політичних діячів, звісно, можуть становити інтерес для громадян[2]. Фактично можна говорити про конфлікт суспільних інтересів і особистих прав публічних персон[3]. У практиці Європейського суду з прав людини існує безліч прикладів розгляду спорів про неправомірне використання зображення людини, у тому числі й публічної особи.

Справа про статтю в щотижневому журналі, у якій пан Мінеллі, адвокат і журналіст, що часто бере участь у публічних дебатах у ЗМІ, був названий «браконьєром» у зв'язку з його роботою в якості радника для мережі супермаркетів. Посилаючись на статтю 8, заявник скаржився на те, що використання слова «браконьєр» і публікація його фотографії разом зі статтею порушили його право на повагу приватного життя. Суд визнав скаргу неприйнятною, відмітивши, зокрема, що, ставши публічною фігурою, заявник не може вимагати абсолютного захисту для свого приватного життя[4]. Отже, для публічних фізичних осіб існують певні обмеження при здійсненні ними й права на власне зображення.

Обмеження прав публічних посадових осіб обґрунтовані, адже вони обмежуються сферою офіційної діяльності таких осіб і детерміновані їхнім особливим статусом, більшими можливостями висвітлити свою офіційну діяльність і відповідь громадянам та ЗМІ на їхні судження та висловлювання порівняно з можливостями пересічних людей. Крім цього, безперешкодний контроль суспільства через такі інститути, як ЗМІ, та певних фізичних осіб є індикатором відкритості державної влади для соціуму[5]. Допускається публікація зображень відомих осіб для загального обговорення, коментарів або критики в громадських інтересах, а також створення пародій і карикатур. Крім того, пародії та сатиричні використання зображень знаменитості не повинні бути заборонені[6].

Американські дослідники виділяють чотири основні причини, з яких обмеження права приватності публічних персон, у тому числі права на власне зображення, можна вважати правомірним. По-перше, багато публічних персон самі шукають гласності та згодні на оприлюднення інтимних аспектів свого життя. По-друге, знаменитості та персоналії невіддільні від поняття «публічність». По-третє,

[1] *Бычков А.* Вказ. ст. — С. 14.
[2] *Поздникин П. Ю.* Вказ. ст. — С. 41.
[3] *Капышева А. К.* Использование изображений человека... — С. 397.
[4] *Minelli* против Швейцарии : Решение Европейского суда по правам человека от 14.06.2005 г. № 14991/02 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Own_image_RUS.pdf.
[5] *Опалева А. А.* Сущность правовых ограничений личной неприкосновенности // Гражданин и право. — 2009. — № 5. — С. 9–12.
[6] *Kolawole Oke E.* Image Rights of Celebrities in the digital Era: Is there a need for the Right of Publicity in Ireland? // Irish Journal of Legal Studies. — 2014. — Vol. 4, N 1. — P. 92–117.

викриття та виставляння приватних сфер життя для знаменитостей найчастіше очікуване, вони мають бути готові до такого втручання преси в особисте життя. І нарешті, преса має право на втручання у приватну сферу, бо це виправдано суспільним інтересом, який знаменитості всіляко провокують не тільки своїми досягненнями, а й залученням у свою приватну сферу. У будь-якому разі стандарти визнання втручання в особисту сферу для публічних персон набагато вищі, ніж у звичайних людей[1].

Статті, що розповідають подробиці повсякденного життя знаменитостей, породжують набагато вищий рівень інтересу з боку громадськості, ніж подібні історії щодо невідомих людей. У результаті широкий спектр інформації щодо знаменитостей передається від захисного щита секретності у сферу суспільного інтересу. Обґрунтування «звуження» рівня приватності обумовлюється кількома факторами.

По-перше, особи прагнуть власними зусиллями досягти відомості та популярності.

По-друге, особистість і справи знаменитостей розглядаються як «громадські». У цьому сенсі громадський характер професій знаменитостей трактується як відмова від своїх прав на приватне життя. Дану обставину слід розглядати як обмежену підставу для відмови, обмежуючи пресу інформацією, яка має певний вплив на стан людини в суспільстві.

По-третє, постійний вплив, що знаменитості отримують, у поєднанні з їх очікуванням, що такий вплив буде мати місце, як правило, роблять знаменитостей більш «психологічно терпимими» у поведінці, ніж вони могли би бути в іншому випадку. Знаменитості самі обирають можливість допуску до певних фактів із приватного життя.

І, нарешті, преса має право інформувати громадськість про питання, що становлять суспільний інтерес, за відсутності значного державного інтересу або навпаки. Збереження статусу знаменитості часто вимагає все ж таки задоволення суспільної цікавості. Іншими словами, знаменитість створює видовищність не тільки за рахунок основних досягнень, які приносять їй популярність, але й за рахунок приватного життя[2].

Процес прийняття рішення про правомірність використання фотозображень видатних діячів епохи без їхньої згоди має передбачати три етапи[3].

[1] *Капышева А. К.* Использование изображений человека... — С. 402–403.

[2] *Nordhaus Jamie E.* Celebrities' Rights to Privacy: How Far Should the Paparazzi Be Allowed to Go? // Review of Litigation. — 1999. — Vol. 18, N 2. — P. 285.

[3] *Эмдина Ю. М.* Фотографии известных личностей как средство рекламы средств массовой информации : дайджест // Патентное дело. Дайджест российской и зарубежной прессы. — 2004. — № 6. — С. 8–12. — Дайдж. на ст.: Fricke M. Personenbildnisse in der Werbung für Medienprodukte GRUP. — 2003. — Jg. 105. — № 5. — S. 406–409.

Спочатку необхідно переконатися, чи дійсно йдеться про використання зображення з рекламною метою, оскільки в такому разі можливе посилання на законодавство про авторське право щодо використання творів мистецтва (потрібно зазначити, що, приміром, Законом про авторське право на твори мистецтва у ФРН передбачений певний ступінь свободи щодо використання особистих фотозображень видатних осіб епохи, які стали надбанням суспільства, з метою реклами ЗМІ). Мається на увазі, що відтворення фотозображення можливе як на титульному аркуші періодичного видання, так і всередині нього, якщо образ несе ту ж інформацію, що й видання, тобто передає його зміст.

Наступним кроком має бути з'ясування мети такої публікації — чи дійсно йдеться винятково про інформаційні цілі. Якщо фотозображення видатної особи має на меті рекламу ЗМІ, то достатнім підтвердженням цього може бути наявність тематичного зв'язку між фотозображенням і змістом такого видання. Щодо викладеного, варто звернути увагу на те, що при використанні фотографії особи (не має значення є вона основним об'єктом використання чи ні) у статті безпосередньо має йтися про цю особу, однієї згадки недостатньо.

Пересвідчившись у тому, що видання має виключно інформаційну, а не комерційну мету, необхідно вирішити питання: чи не порушує використання фотографії персональні права видатної особи чи її правонаступників? Не допускається публікація фотозображень, які не відповідають дійсності, а також здатні зобразити особу неправильно чи принизити гідність, спотворити зміст того, що несе певний знімок (наприклад, монтаж або фото, вирвані з контексту), або здатні створити хибне уявлення про зміст видання чи матеріалу (наприклад, замість ексклюзивного інтерв'ю у статті подається загальновідома інформація про особу).

Як слушно зауважується в науковій літературі, закон не вирішує ситуацію, коли об'єкт фотографії перетворюється на некомпенсоване джерело прибутків для фотографа. Якщо відображена подія не є предметом суспільного інтересу, має бути отримана згода об'єкта на використання фотографії. Згода може бути дана явно чи випливати з обставин, у деяких випадках достатньо того, що було отримано згоду бути сфотографованим. Як показує судова практика, поки немає ясної відповіді на запитання, які дії виразно становлять порушення права на публічність. Зміна та маніпулювання контекстом фотографії може звільнити від звинувачення в порушенні, явне комерційне використання з додаванням якихось творчих елементів — певно, ні[1].

[1] *Перель И. М.* Принадлежность и охрана авторских прав на фотографии и стоп-кадры из фильмов с изображением знаменитостей : дайджест 06.06.06. // Патентное дело. Дайджест российской и зарубежной прессы. — 2006. — № 6. — С. 17–18. — Дайдж. на ст.: Feeding the frenzy. Photographs and film stills in

Судова практика з зазначеного питання також досить суперечлива. Наприклад, у Європейському суді з прав людини розглядалася така справа. Заявником у справі був видавничий дім. Скарга стосувалася порушення свободи висловлювання думок, котре виразилося, на думку заявника, у такому: національні суди ухвалили рішення проти компанії-заявника за позовом про вторгнення у приватне життя відомої моделі Наомі Кембелл. Порушення полягало у публікації у «Дейлі Міррор» фотографій моделей і статей, котрі містили інформацію про її лікування від наркотичної залежності. Заявників також зобов'язали виплатити «гонорар успіху» адвокатам Н. Кембелл, котрі представляли її інтереси у цій справі. Суд не встановив порушення ст. 10 щодо скарги на програш справи про вторгнення у приватне життя[1].

При розгляді спорів судом звертається увага на факт належності фотографії до приватного чи до публічного життя особи. *Наприклад, в одному зі спорів суд встановив, що в номері місцевого тижневика опубліковано фото позивача як приватної особи (його зображено у ліжку в лікарняній палаті травматологічного відділення). Це фото позивача зроблене під час інтерв'ю, котре він давав відповідачу з приводу отриманих тілесних ушкоджень для висвітлення в газеті обставин отримання цих ушкоджень. Суд констатував, що зміст статті, опублікованої в тижневику з тією ж, що й у іншому номері фотографією позивача, не є продовженням попереднього інтерв'ю із позивачем з приводу отриманих тілесних ушкоджень. Натомість у статті йдеться про діяльність позивача на публічній посаді. За таких обставин суд дійшов висновку, що фото опубліковано неправомірно, а немайнове особисте право позивача порушено. Розглядаючи вимогу позивача щодо захисту його прав в частині приниження його честі та гідності, суд визнав вимоги необґрунтованими та відмовив у задоволенні позову*[2]. Питання про порушення права на власне зображення позивачем не підіймалося.

Як зазначалось у попередніх розділах роботи, нормами цивільного законодавства передбачена охорона інтересів фізичної особи, зображеної на фотографіях та в інших художніх творах (ст. ст. 307–308 ЦК України[3]). Статтею 307 ЦК України регулюються тільки відносини, що стосуються приватного життя та не пов'язані з виконанням посадових обов'язків, трудової діяльності, перебуванням

a celebrity obsessed world / R. Sharma, C. Kernick // Copyright World. — 2006. — N 157. — P. 15–17.

[1] *Mgn Limited* против Соединённого Королевства : Решение Европейского суда по правам человека от 18.01.2011 № 39401/04 [Електронний ресурс]. — Режим доступу:http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?base=ARB&n=211829&req=doc.

[2] *Рішення* Виноградівського районного суду Закарпатської області від 20.08.2012 р. по справі № 703/2759/12 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25809550.

[3] *Цивільний* кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV // Офіційний вісник України. — 2003. — № 11. — Ст. 461.

у публічних місцях та ін. З огляду на це необхідно звернути увагу на правовий статус публічних осіб у контексті дії права на власне зображення.

Як звертає увагу А. К. Капишева, власне поняття публічної особи чи подібного немає в законодавстві пострадянських країн. У Республіці Казахстан публічні люди мають такий самий обсяг прав на власне зображення, як і звичайні люди. Зображення публічних осіб часто можуть бути предметом використання в ЗМІ, проте масових звернень до суду з цього приводу немає. Втім у пресі доволі часто можна прочитати матеріали з використанням зображень відомих у країні осіб, і є підстави вважати, що ці зображення здебільшого використовуються без згоди зображених осіб[1].

Для з'ясування підстав визнання людини фізичною особою публічного права доцільно звернутися до значення аналізованого поняття, до наукової доктрини та правозастосовної практики щодо тлумачення понять «відома», «загальновідома», «публічна» особа та інших однорідних за змістом понять.

Поняття «відомий» тлумачиться як такий, про якого знають; якого добре знають з певного боку (син. знайомий, знаний, загальновідомий); якого знає багато людей, який користується популярністю, славою (син. знаменитий, славетний)[2]. Певні орієнтири відомості особи вказує Г. П. Рабець. Зокрема, на підставі аналізу різноманітних позицій і рекомендацій органів влади він робить висновок, що при визначенні факту відомості особи потрібно використовувати інформацію, що міститься в енциклопедіях, тлумачних та інших словниках, зокрема і в словниках імен та прізвищ, довідниках, зокрема й іменних телефонних довідниках, у мережі Інтернет, даних перепису, широке представлення у періодичних виданнях, радіо- й телевізійних передачах. Крім цього, доказами відомості є заснування музеїв, встановлення пам'ятників, визнання ЮНЕСКО заслуг перед суспільством, наявність вулиць, названих на честь певних осіб. При реєстрації існувала проблема оцінки масштабу відомості особи (регіональний, у межах держави чи поза її межами), але в цивільному законодавстві (України, Росії) відповідна проблема щодо реєстрації торговельної марки була вирішена (відомість визначається в межах країни)[3].

При тлумаченні поняття «відомий» щодо прізвищ, які можуть заявлятися на реєстрацію як знаки для товарів і послуг, О. О. Сулімов також звертає увагу про неможливість визначення критеріїв відомості. Хто саме, яку має відомість, чи йдеться про все насе-

[1] *Капышева А. К.* Использование изображений человека... — С. 404.

[2] *Тлумачний* словник сучасної української мови... — Харків, 2005. — С. 127.

[3] *Рабец А. П.* К вопросу об использовании известных имен в качестве товарных знаков // Сборник материалов II Международного юридического форума «Правовая защита интеллектуальной собственности: проблемы теории и практики», 14–15 февр. 2014 г. — Москва, 2014. — С. 114.

лення країни, чи тільки його частину, чи можливо це поняття застосовувати стосовно груп осіб, які об'єднані за територіальною, професійною чи іншою ознакою, хто має право надавати оцінку ступеня відомості особи? Він звертає увагу й на те, що існує велика кількість осіб, заслуги яких знайшли своє відображення в офіційних і неофіційних джерелах, але які лишилися невідомими чи забутими широкими верствами населення. Щодо прізвищ автор пропонує функцію визначення відомості прізвища особи покладати на центральний орган виконавчої влади з питань культури[1].

В. Мельников звертає увагу на те, що про відомість осіб за життя можна судити з різних енциклопедичних довідників, унікальних видань. Є видання, котрі готують певні організації. Наприклад, у 1998 р. Міжнародний об'єднаний біографічний центр реалізував проект, мета якого — розміщення в мережі Інтернет біографій знаменитостей. Це проект мав частково скласти конкуренцію відомим біографічним інтернет-довідникам світу. Питання тлумачення поняття «відомі особи» щодо живих осіб вирішуються зі значними труднощами, позаяк не всі відомі особи занесені до енциклопедичних словників[2].

Варто погодитися з А. Казар'ян у тому, що відомість є продуктом певних зусиль, зокрема і творчих. *Комерційна цінність* від використання зображення, імені особи з'являється тільки у випадку, коли їх володільцем є відома особа, тобто це винагорода за зусилля, витрачені на те, щоб стати відомою[3].

Публічними особами є особи, що добровільно привертають увагу до себе, відомі чи такі, що прагнуть відомості в державі, області, місті чи іншому регіоні або населеному пункті (пропозиція програми IREX ProMedia). Публічні особи — це всі ті, хто за своїм становищем у суспільстві перебуває в центрі обставин, які привертають загальний інтерес[4].

Відсутність чіткої позиції законодавця у визначенні поняття «публічна особа» свідчить про актуальність розроблення критеріїв (підстав) визначення особи такою, що має статус публічної особи.

Враховуючи, що деякі особи отримують визнання власних талантів, тобто стають відомими після смерті, **за часом набуття статусу** усіх публічних осіб можна поділити на такі групи:

— особи, які набули публічний статус ***за час життя*** — такі особи стають популярними за час життя завдяки здійсненню пев-

[1] *Сулимов А.* Регистрация фамилий в качестве товарных знаков // Интеллектуальная собственность. Промышленная собственность. — 2007. — № 5. — С. 98–99.

[2] *Мельников В.* Охраноспособность товарных знаков... — С. 57.

[3] *Казарян А.* Вказ. ст. — С. 56–57.

[4] *Якубенко В.* Защита свободы слова в суде // Юридическая практика. — 2003. — 2 дек. (№ 48). — С. 13–14.

ної професійної діяльності, випадкових обставин або будь-яких факторів;

— особи, які набули публічний статус ***після смерті*** — серед таких осіб слід відзначити науковців, митців, праці яких, як і вони самі, стали відомі людству тільки через значну кількість часу, серед таких слід відзначити Вінсента Ван Гога, Альфреда Вегенера, Галілео Галілея та ін.[1]

Зазначений момент часу — отримання відомості є підставою для можливого вільного використання фотографій людини без згоди спадкоємців, але в межах чинного законодавства.

Важливим при встановленні факту відомості фізичної особи є підстава отримання особою такого статусу. **За підставою отримання** статусу публічної особи розрізняють осіб, які набули такий статус:

— за ***фактом народження***[2] — публічними особами є діти видатних осіб, які привертають до себе увагу фактом спорідненості з відомими особами. Право фотографування новонароджених дітей відомих осіб, подій з їх життя оцінюється значними сумами, що пояснюється звичайною цікавістю пересічних осіб до «зіркових» дітей;

— ***внаслідок власних зусиль*** — особи набувають популярності внаслідок їх творчих зусиль, особистих досягнень, професійної діяльності у різних сферах діяльності, таких як мистецтво, музика, драма і спорт. Як звертають увагу у науковій літературі, зусилля в побудові знаменитості персони являє собою інтелектуальне, емоційне і фізичне навантаження, які є поєднанням таланту, зусиль, інтелекту[3], енергії і винахідливості, здатності, вдачі або їх комбінації[4], або, іншими словами, звичайне вираження індивідуальної величі, результату маркетингу та зв'язків із громадськістю[5];

— ***внаслідок випадкових обставин*** — особа може набути публічного статусу внаслідок випадковостей, зокрема, її участі у спасінні людей при надзвичайних обставинах, гибелі при суспільно значимих подіях (повстанні, революції, бойових діях тощо), ря-

[1] *BuzzSumo.* 10 самых популярных людей, ставших известными после смерти [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://fishki.net/1598099-10-samyh-populjarnyh-ljudej-stavshih-izvestnymi-posle-smerti.html [16.06.2015; 08:39]

[2] *Street J.* Celebrity Politicians: Popular Culture and Political Representation // BJPIR. — 2004. –Vol. 6, N 4. — P. 435–452; *Budhiraja G.* Publicity Rights of Celebrities: An Analysis Under the Intellectual Property Regime [Електронний ресурс] // NALSAR Student Law Review. — 2011. — Vol. 7. — P. 85–108. — Режим доступу: http://www.liiofindia.org/in/journals/NALSARStuLawRw/2011/7.html.

[3] *Budhiraja G.* Вказ. ст.

[4] *Mullick S.* Protecting Celebrity Rights Through Intellectual Property Conceptions / S. Mullick, S. Narnaulia [Електронний ресурс] // NALSAR Student Law Review. — 2008. — Vol. 1 — P. 615–635. — Режим доступу: http://www.liiofindia.org/in/journals/NUJSLawRw/2008/36.html.

[5] *Rupp H.* Who Owns Celebrity? — Law and the formation of Fame [Електронний ресурс] // Entertainment and Sports Law. — 2014. — N 12. — Режим доступу: http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/law/elj/eslj/issues/volume12/rupp/rupp.pdf.

туванні при надзвичайних обставинах (падіння літака, землетрусу тощо). Одним з прикладів випадкової відомості є випадкова фотографія Стіва МаккКаррі афганської дівчини, яка стала відома усьому світі завдяки власним незвичайним зеленим очам та розміщенні фотографії на обкладинці відомого журналу;

— ***внаслідок участі людини в історичних подіях та/або обіймання історично значущої посади*** — абсолютні та відносні історичні постаті. Поняття, яке одним з перших було закріплено у чинному законодавстві та юридичній доктрині, — це «історична постать» (або «особи, що належать до сучасної історії»[1]). Німецька судова практика досить довго розвивала тему «історичної особистості». У результаті досліджень були виділені абсолютна та відносна історичні особистості. *Абсолютна історична особистість* — це особистість, що через свої статус та значення широко відома, тому сама власне є предметом історії. Зображення абсолютної історичної особистості німецьке право дозволяє використовувати ще вільніше, з огляду на її значення для суспільства. Та навіть абсолютна історична особистість має право на недоторканність приватного життя. *Відносна історична особистість* — це особистість, яка в результаті історичної події привернула до себе увагу. Відносну історичну особистість можна зображати без її згоди у зв'язку з тою історичною подією, котра привернула до такої особи загальну увагу[2].

Відповідно до п. 21 Постанови Пленуму Верховного Суду України суди повинні враховувати положення Декларації про свободу політичних дебатів у засобах масової інформації, схваленої 12.02.2004 р. на 872-му засіданні Комітету Міністрів Ради Європи, а також рекомендації, що містяться в Резолюції № 1165 (1998) Парламентської Асамблеї Ради Європи про право на недоторканність приватного життя. Зокрема, в названій Резолюції зазначається, що публічними фігурами є особи, котрі обіймають державні посади й (або) користуються державними ресурсами, а також усі ті, хто відіграє певну роль у суспільному житті (у галузі політики, економіки, мистецтва, соціальній сфері, спорті чи в будь-якій іншій галузі).

У ст. ст. 3, 4, 6 Декларації вказується, що, оскільки політичні діячі та посадові особи, котрі обіймають публічні посади чи здійснюють публічну владу на місцевому, регіональному, національному чи міжнародному рівнях, вирішили апелювати до довіри громадськості та погодилися «виставити» себе на публічне політичне

[1] *Канторович Я. А.* Авторское право на литературныя, музыкальныя, художественныя и фотографическія произведенія. Систематическій комментарій къ закону 20-го марта 1911 г. ... — С. 267–268; *Германскій* законъ 9 января 1907 г. объ авторскомъ правѣ на художественныя и фотографическія произведенія [Текст] // Законъ объ авторскомъ правѣ съ изложеніемъ разсужденій и матеріаловъ, на коихъ онъ основанъ / сост. Д. А. Коптевъ. — Санкт-Петербургъ, 1911. — С. 394.

[2] *Сидорина Н.* Проблемы баланса интересов авторов... — С. 154–159.

обговорювання, то вони підлягають ретельному громадському контролю і потенційно можуть зазнати гострої та сильної громадської критики в ЗМІ з приводу того, як вони виконували чи виконують свої функції. При цьому зазначені діячі й особи не повинні мати більшого захисту своєї репутації та інших прав порівняно з іншими особами. З огляду на це межа допустимої критики щодо політичного діяча чи іншої публічної особи є значно ширшою, ніж до пересічної особи. Публічні особи неминуче відкриваються для прискіпливого висвітлення їхніх слів та вчинків і мають це усвідомлювати[1].

Отже, залежно **від виду професійної діяльності** публічних осіб можна класифікувати таким чином.

Політичні діячі та посадові особи (перша категорія публічних осіб), що обіймають публічні посади чи здійснюють публічну владу на місцевому, регіональному, національному або міжнародному рівнях. Такі особи, зазвичай, за власним бажанням, прагненням йдуть на такі високі і впливові посади, дотримуються активної громадської позиції та привертають до себе увагу суспільства. Втручання в їхнє особисте життя має виправдовуватися суспільним інтересом або бути питанням загальної значущості. До таких осіб, як зазначає Н.О. Давидова, традиційно відносять голову держави, членів парламенту й уряду, інших представників державної влади та органів місцевого самоврядування, політиків[2].

Використання фотографій із зображенням таких категорій осіб може бути заборонено на спеціальному законодавчому рівні. Наприклад, Президент України В. Ф. Янукович підписав Указ № 910/2010 «Про недопущення порушень закону під час передвиборної агітації», яким встановлено, що розміщення соціальної реклами з використанням імені та зображення Президента України здійснюється тільки з його згоди. Також нормативним актом передбачається заборона використання імені та зображення Президента України для проведення передвиборної агітації[3]. Отже, в Указі визначено образ як об'єкт, заборонений для спеціального використання в соціальній рекламі.

Другу категорію публічних осіб можна виокремити на основі положень підп. «г» п. 2 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції», серед яких виділяють осіб, які ***не є державними службовцями, посадовими особами місцево-***

[1] *Про судову* практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи : постанова Верховного Суду України від 27.02.2009 р. № 1 // Вісник Верховного Суду України. — 2009. — № 3.

[2] *Давидова Н. О.* Межі приватності: порівняння українського та американського досвіду // Держава і право : зб. наук. пр. Юридичні та політичні науки. — Київ, 2010. — Вип. 49. — С. 549.

[3] *Про недопущення* порушень закону під час передвиборної агітації : Указ Президента від 16.09.2010 р. № 910/2010 // Урядовий кур'єр. — 2010. — 21 верес.

го самоврядування, але надають публічні послуги (аудитори, нотаріуси, експерти, оцінювачі, арбітражні керуючі, незалежні посередники або члени трудового арбітражу під час розгляду колективних трудових спорів, третейські судді, а також у встановлених законом випадках інші особи)[1].

Третя категорія осіб також свідомо привертає до себе увагу пересічних фізичних осіб — це особи, ***котрі не обіймають зазначені раніше посади, але відіграють певну роль у суспільному житті*** (у галузі політики, економіки, мистецтва, в соціальній сфері, спорті чи в будь-якій іншій галузі) та є ***популярними й відомими серед певних верств населення внаслідок певних обставин або подій*** (участь у реаліті-шоу, отримання перемоги у спортивних та інших змаганнях, світському житті тощо). Серед таких осіб можна згадати відомих бізнесменів, спортсменів, представників шоу-бізнесу та ін. Їхня думка може впливати на позицію «прихильників», їхні дії можуть не мати загальної значущості в політичній сфері, але до них є певний суспільний інтерес з боку суспільства чи певної групи осіб. Деякі автори називають цю категорію квазіпублічними особами[2], абсолютними громадськими діячами[3].

З приводу співвідношення понять «історичні постаті» та «публічні фігури» потрібно звернути увагу, що всі історичні постаті є публічними фігурами, але не всі категорії публічних фігур є історичними постатями та фігурують в історично значущих подіях або залишаються в історії держави, суспільства. Наприклад, до другої категорії осіб, зокрема серед суддівського корпусу України, в історії лишаються ті, хто приймає одіозні рішення А от більшість осіб, які надають публічні послуги, в історії не залишаються.

Становить інтерес класифікація публічних осіб **за ступенем відомості.**

По-перше, ***історична особа (особистість) — це найвищий ступінь відомості фізичних осіб***. Відмітна риса абсолютної історичної особистості — у її впливі на значне коло осіб, на події значного масштабу; статус (посада чи керівна діяльність), прагнення бути відомою, активні тривалі дії суспільно значущого характеру. Відносна історична особистість стає відомою у зв'язку з певними історичними подіями, важливими для народу, країни. Варто зауважити, що під історичними подіями правильно розуміти події, що відбулися в історії країни, суспільства. Видається, що події, котрі стали історичними для певної людини чи групи людей, але не в масштабах країни, такими вважати досить сумнівно.

[1] *Про засади* запобігання та протидії корупції : Закон України від 11.06.2009 р. № 1506-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2009. — № 45. — Ст. 691.
[2] *Давидова Н. О.* Межі приватності... — С. 549.
[3] *Поздникин П. Ю.* Вказ. ст. — С. 41.

По-друге, окрім історичних особистостей, потрібно виділити ще одну групу осіб з меншим ступенем публічності — ***«відносно публічні особи»***. Відносно публічні особи привертають до себе увагу незалежно від власної волі, наприклад, у результаті якоїсь несподіваної події (жертва ДТП, потерпілий унаслідок катастрофи)[1]. Деякі автори цю категорію згадують як «інші» (відповідачі у кримінальних судових процесах, які викликали інтерес у громадськості тільки через їхній зв'язок з якоюсь подією)[2]. Стосовно таких осіб допускається лише повідомлення інформації щодо обставин, через які особа стала публічною[3].

По-третє, ***особи, пов'язані з публічними родинними або дружніми зв'язками***. До цієї категорії належать *родичі публічних фігур або особи, наближені до публічних фігур.* Так, родичі, члени сім'ї зазнають певних незручностей через наближеність до відомої особи. Часто саме через інформацію про членів сім'ї дізнаються про справжній образ життя особи (сімейні традиції, моральні цінності, матеріальний стан), а не те, що задекларовано чи проголошено у передвиборних програмах, інтерв'ю. В аспекті викладеного цікавим є такий приклад.

У Постанові ЄСПЛ у справі «Олексій Овчинників (Aleksey Ovchinnikov) проти Російської Федерації» (Скарга № 24061/04)[4], за скаргою журналіста про порушення його права на свободу висловлювання думки, суд вирішив, що вимоги ст. 10 Конвенції у справі порушені не були. Причиною звернення журналіста в ЄСПЛ було те, що російський суд зобов'язав газету і заявника-журналіста опублікувати спростування, що містить вибачення перед позивачами, про яких написано в статті, і виплатити їм компенсацію моральної шкоди. Спірна стаття торкалася широко обговорюваного громадськістю випадку насильства над дитиною в літньому таборі з боку інших неповнолітніх дітей, у яких були високопоставлені батьки. У статті говорилося, що на хід розслідування у справі намагаються впливати ті самі високопоставлені особи. Журналіст не погодився з рішенням російського суду і заявив скаргу в ЄСПЛ, де стверджував, що опублікована стаття не містила твердження про втручання батьків у хід розслідування, а була припущенням (думкою, особистим судженням) журналіста, що таке могло мати місце. Крім того, заявник стверджував, що інформація про подію до публікації в газеті його спірної статті вже стала загальновідомою внаслідок публікації цієї інформації в інших газетах.

[1] *Давидова Н. О.* Межі приватності... — С. 549.
[2] *Поздникин П. Ю.* Вказ. ст. — С. 41.
[3] *Якубенко В.* Вказ. ст. — С. 13–14.
[4] *Алексей* Овчинников (Aleksey Ovchinnikov) против Российской Федерации [Електронний ресурс] : постановление Европейского Суда по правам человека от 16.12.2010 г. по делу № 24061/04. — Режим доступу: http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=ARB;n=233202.

Отже, викладене дозволяє ***за часом тривалості наділення особи статусом фізичної особи публічного права*** розрізняти:

— осіб, котрі наділяються статусом ***постійно***;

— осіб, котрі наділяються статусом протягом ***обмеженого періоду часу***, котрі, як звертає увагу О. О. Посикалюк, належать до відносних публічних осіб. Серед них є: особи, тісно пов'язані зі знаменитостями (члени сім'ї, друзі, коханці); керівники державних установ (прокурор), особи, які привертають суспільну увагу в силу своєї професії (адвокати у резонансних справах); учасники кримінального провадження (підозрюваний, обвинувачений); випадкові учасники суспільно значущих подій (потерпілі від злочину, природної катастрофи, дорожньої аварії)[1]. Підстава виникнення модусу відносної публічної особи визначає межі втручання в її особисте життя, яке може бути виправданим лише за таких умов: наявності дійсного та доступного для розпізнавання зв'язку із такою підставою[2]; підстава повинна бути досі актуальною. Інакше їхні особисті немайнові права знову переважатимуть суспільний інтерес в отриманні інформації[3].

Отже, наведені класифікації дозволяють усесторонньо охарактеризувати статус публічної особи та час та підстави його набуття.

Узагальнення наукової доктрини дає можливість визначити такі *риси (ознаки) особи, яка має статус публічної особи*:

— по-перше, уплив особи на минуле, сьогодення чи майбутнє широкого кола осіб[4];

— по-друге, суспільний інтерес до життя та вчинків такої особи в певний період у зв'язку з її діяльністю[5];

— по-третє, впізнання пересічними особами імен публічних осіб внаслідок упливу на політичне, громадське, економічне та культурне життя в суспільстві[6].

У науковій літературі звертається увага, що *умовами правомірності вільного використання зображення публічної особи (обмеження права на зображення публічної фігури)* є такі:

— зображення отримано, тиражовано чи опубліковано у зв'язку з виконанням особою публічних функцій або професійних функцій, що мають публічне значення;

[1] *Shackelford S.* Fragile Merchandise: A Comparative Analysis of the Privacy Rights for Public Figures [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ssrn.com/abstract=1396378.

[2] *LG* Hamburg. 324 O 521/98 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.lider-lab.sssup.it/lider/attachments/ 011_LoFP%20Tort%2015April2010.pdf.

[3] *Посикалюк О. О.* Особисті немайнові права фізичних осіб... — С. 76.

[4] *Опрышко Л.* «Ограниченные» публичные лица. Влияние статуса «публичного лица» на степень защиты частной жизни и репутации через призму решений Европейского суда по правам человека // Юридическая практика. — 2005. — 11 окт. (№ 41). — С. 1, 11–12.

[5] Там само.

[6] *Якубенко В.* Вказ. ст. — С. 13–14.

— зображення отримано в місці, відкритому для відвідування[1].

Стосовно цього питання становить інтерес звернення до матеріалів судової практики. Посадові особи іноді не звертають уваги на свій статус і вважають поширення фотографій з їхнім зображенням порушенням права фізичної особи на власне зображення.

Значна кількість позовів подається депутатами за фотографування під час засідань у сесійній залі, а також кандидатів у депутати під час проведення передвиборної кампанії. При цьому вони висловлюють думку про неправомірність фотографування та використання фотографій для висвітлення поточних подій.

Наприклад, *в одній зі справ за позовом депутата місцевої ради судом було встановлено, що в міжрайонному інформаційно-рекламному тижневику «Ехо» була надрукована стаття, в якій висвітлювалася робота чергової сесії Кобеляцької районної ради. Серед інших вимог позивача зазначалося про неправомірність розміщення його фотографії. У цій частині в задоволенні вимог було відмовлено, тому що сесія районної ради є заходом публічного характеру, редактор газети «Ехо» розпорядженням голови районної ради акредитований як представник ЗМІ, тому згода на фотографування позивача, що брав участь у роботі сесії Кобеляцької районної ради, не потрібна*[2].

Аналогічні обставини розглядалися й іншим судом. *У всеукраїнській газеті було опубліковано фотографію, на якій зображені позивач та інший депутат Дніпропетровської міської ради під час заходу публічного характеру (в приміщенні міської ради під час проведення сесії, тобто під час виконання посадових обов'язків). Свідок (фотокореспондент) розповів, що він зробив фотографії, його бачили, коли він фотографував. Судом у задоволенні позовних вимог було відмовлено*[3].

В іншій справі встановлено, що відповідачем у черговому випуску газети була надрукована стаття під заголовком «Думайте самі, вирішуйте самі» (в оригіналі російською «Думайте сами, решайте сами»), в якій автор статті, виклав свою думку щодо виступу позивача в іронічній манері, застосувавши вислів «Баба Яга проти». Судом звернута увага, що газета висвітлювала захід публічного характеру, а не приватне життя особи, тому мала право на знімання на фотоплівку та публікацію фотографії кандидатів на посаду міського голови, се-

[1] *Афанасьева Е. Г.* Как защитить право ребенка на собственное изображение на телевидении. — С. 114.

[2] *Рішення* Кобеляцького районного суду Полтавської області від 23.02.2012 р. по справі № 2-52/2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/24354438; *Ухвала* Апеляційного суду Полтавської області від 04.04.2012 р. по справі № 22-ц/1690/1370/2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/22590580.

[3] *Рішення* Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 19.10.2009 р. по справі № 2-1860/2009 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/6428142.

ред яких був і позивач. За таких обставин у позові було відмовлено. Апеляційна скарга була відхилена[1].

При з'ясуванні можливості застосування ст. ст. 307, 308 ЦК України судом звертається увага, чи займається особа громадською діяльністю, чи має певний авторитет, чи бере участь у громадських заходах, наприклад, в акціях проти влади, відстоюючи інтереси пересічних фізичних осіб, тощо. У таких випадках особа несе на собі тягар публічності на місцевому рівні[2] *чи на державному залежно від масштабів діяльності.*

На жаль, при пред'явленні позовних вимог позивачі не розмежовують власне особисте життя з часом виконання професійної діяльності. Прикладом відмови суду в задоволенні позовних вимог публічної особи на підставі відсутності факту втручання у приватне життя є така справа.

Позивач перебував у центральній районній лікарні у зв'язку із службовим відрядженням. На порозі адміністративного корпусу лікарні до нього звернулася журналіст телебачення з проханням дати інтерв'ю, а також провести зйомку його особисто на відеокамеру, в чому позивачем було відмовлено. Приблизно через 40 хвилин до кімнати, де працював позивач зі своїми співробітниками, зайшов оператор телебачення з відеокамерою та почав їх знімати, не питаючи їхньої згоди. На прохання позивача не знімати його як фізичну особу він не реагував. Крім цього, без згоди позивача оператор провів відеозйомку його у приймальні головного лікаря центральної районної лікарні. Незважаючи на те, що першою інстанцією позовні вимоги було задоволено та зобов'язано відповідача принести публічні вибачення в програмі телебачення, стягнути моральну шкоду в розмірі 10 000 грн[3]*, при перегляді такого рішення судом було враховано, що ст. 307 ЦК України регулює тільки відносини, які стосуються приватного життя, та не регулює відносини, пов'язані з виконанням посадових обов'язків, трудової діяльності, при перебуванні в публічним місцях, а надані позивачем докази — посвідчення про відрядження — вказує на той факт, що він виконував свої посадові обов'язки. Беручи до уваги викладене, судом відмовлено позивачу в задоволенні позовних вимог*[4].

[1] *Ухвала* Апеляційного суду Миколаївської області від 16.09.2009 р. по справі № 22ц-1484/09 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/7496923.

[2] *Рішення* Олександрійського міськрайонного суду Кіровоградської області від 29.10.2013 р. по справі № 398/2203/13-ц [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/35259792; *Ухвала* Апеляційного суду Кіровоградської області від 26.12.2013 р. по справі № 22-ц/781/3598/13 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36504450.

[3] *Заочне* рішення Ленінського районного суду м. Луганська від 29.05.2009 р. по справі № 2-261/09 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/14879107.

[4] *Рішення Ленінського* районного суду м. Луганська від 16.12.2009 р. по справі № 2-261/09 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/8417633.

Крім цього, потрібно звернути увагу, що способи поширення інформації про публічні заходи та дії публічних осіб чинним законодавством чітко не визначені, тому поширення може відбуватися різноманітними способами. *При розгляді іншого спору позивач оспорював правомірність використання фотографії з його зображенням у формі постерів зі словесними супроводами: «Среди воров должно быть все по-честному» та «Геть з посади міського голови». Як було встановлено під час розгляду справи, під час конференції ГО «Європейське суспільство» васильківський міський голова вимовив зазначене речення під час виступу на нараді з керівниками підприємств м. Васильків. Зазначене висловлювання в будь-якому змісті є неприпустимим для публічної особи незалежно від контексту його виступу. За своїм змістом речення «Геть з посади міського голови» є судженням, яке в поєднанні з наведеним вище висловлюванням міського голови містить негативну оцінку його діяльності на посаді васильківського міського голови, закликає громадськість до ініціювання питання про його звільнення. З огляду на викладене в задоволенні позовних вимог було відмовлено*[1].

На практиці також допускається опублікування в ЗМІ фотознімків осіб, які перебувають на публічній службі, без зв'язку з подіями, коли вони були зроблені, але із супроводженням їх коментарями, що стосуються професійної діяльності. Прикладом є така справа. *Позивач посилався в заяві на те, що в № 17 (225) газети «В.» від 25.04–02.05.2008 р. було надруковано статтю під назвою «Кому належить генеральське крісло?». Крім тексту, що, на думку позивача, не відповідає дійсності та порочить честь, гідність і добре ім'я позивача, стаття містить дві фотографії: позивача й іншої особи. У частині розгляду справи про неправомірність опублікування фотографій судом було зазначено, що публікація в ЗМІ фотознімків осіб, які перебувають на публічній службі, не може бути розцінена як порушення прав особи. За таких обставин позовні вимоги визнані безпідставними й такими, що задоволенню не підлягають*[2].

Також не є порушенням використання фотографій з інших видань для висвітлення діяльності публічних фігур. *В іншій справі судом встановлено, що фотографія позивача як заступника голови Тернопільської облдержадміністрації має публічний характер, взята із ЗМІ. На розміщеній у статті фотографії позивач представлений як публічна особа, що здійснює публічну діяльність. Отож є безпідставним посилання апелянта на порушення відповідачем вимог*

[1] *Рішення* Апеляційного суду Київської області від 14.01.2008 р. по справі № 22Ц-3767/2007 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/1399341; *Ухвала* Верховного Суду України від 28.07.2008 р. по справі № 6-6285св08 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2296813.

[2] *Рішення* Першотравневого районного суду м. Чернівці від 04.11.2008 р. по справі № 2-1416/08 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/3171859.

ст. ст. 303, 308 ЦК України, згідно зі змістом яких фотографія фізичної особи може бути публічно показана лише за згодою цієї особи[1]. Аналогічними за своєю суттю були позовні вимоги й у інших справах[2]. *При розгляді подібних спорів судом звертається увага, що такі публікації не є порушенням особистих немайнових прав, які гарантовані чинним цивільним законодавством, оскільки глава 22 ЦК України «Особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття фізичної особи» виписана законодавцем в ракурсі заборони втручання в особисте (приватне) життя фізичної особи, а не публічної*[3].

Наведені приклади демонструють правомірність використання зображення фізичних осіб публічного права та відсутність підстав для порушення прав та інтересів зображуваних осіб внаслідок такого використання. Зазначені приклади свідчать про фактичне обмеження права фізичної особи публічного права у здійсненні права на власне зображення.

Отже, при аналізі матеріалів судової практики про розгляд спорів щодо правомірності використання зображень «публічних» осіб потрібно зазначити, що суди обґрунтовано відмовляють у задоволенні позовних вимог, звертаючи увагу, що ст. 307 ЦК України регулює тільки відносини, які стосуються приватного життя, та не регулює відносини, пов'язані з виконанням посадових обов'язків, трудової діяльності, перебуванням у публічних місцях та в інших сферах публічного життя. Використання в ЗМІ фотознімків осіб, які перебувають на публічній службі, не може бути розцінене як порушення прав особи. Крім цього, при розгляді справи звертають увагу й на спосіб подачі матеріалу у статті, на питання загального суспільного значення й інтересу, що висвітлюються при використанні фотозображень, на публічний характер заходів, де зроблено фотографії. У таких випадках важливо чітко визначити, чи було втручання в особисте життя «публічної» особи, чи такі дії виправдані суспільною необхідністю або значущістю.

Внаслідок порівняння законів, що регулюють комерційну цінність популярності у Великобританії, Німеччині та Сполучених Штатах Америки, стає очевидним, що традиційні правові інструменти неналежно можуть гарантувати адекватний захист. Застосування права власності та деліктного права створює більше прогалин, ніж можливості захисту. Концепція прав особистості, зокрема в Німеччині, обумовлює захист людської цілісності, з одного боку,

[1] *Ухвала* Апеляційного суду Тернопільської області від 05.03.2013 р. по справі № 1915/15097/2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29996493.

[2] *Рішення* Центрального районного суду м. Сімферополя Автономної Республіки Крим від 24.01.2012 р. по справі № 2-3521/11 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/21455106.

[3] *Рішення* Апеляційного суду Тернопільської області від 27.03.2013 р. по справі № 1915/14210/2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30073248.

ускладнює комерційну експлуатацію, тобто охорону економічних інтересів — з іншого. Концепція захисту права гласності у США призводить до більшої безпеки економічних інтересів особистості. Отже, виникає питання про доцільність зміни концепції правової охорони права на власне зображення знаменитих фізичних осіб[1].

Представлений критерій демонструє важливість врахування статусу фізичної особи, адже, на відміну від пересічних людей, права публічних фізичних осіб у відносинах зі створення та/або використання зображення обмежені. Незважаючи на публічний статус та підвищену цікавість до такої особи, при будь-якій фіксації та використанні зображення особи необхідно дотримуватися її особистих немайнових прав та поважати недоторканність приватного життя.

2. Другим критерієм є визначення зображення людини як основного об'єкта використання у фотографії чи іншому художньому творі. Наведений критерій є важливим при визначенні правомірності використання зображення особи, яка не належить до фізичних осіб публічного права.

У випадках, коли зображення людини не є основним об'єктом використання у представленій формі об'єктивізації, допускається вільне використання форми об'єктивізації зображення. В аспекті викладеного є доцільним визначення підходів до тлумачення поняття «основний об'єкт використання» щодо фотографій чи інших художніх творів.

Чинне законодавство України закріплює зазначене положення в ч. 1 ст. 307 ЦК України, що встановлює порядок правомірності створення фотографій із зображенням людини на вулиці, на зборах, конференціях та інших заходах публічного характеру. На жаль, при цьому не зазначається, як у законодавстві деяких країн, що зображення людини не повинно бути «основним об'єктом використання».

При формуванні такого правила, на жаль, ні в законодавстві, ні у правозастосовній практиці так і не було закріплено відповідні роз'яснення щодо його ознак і критеріїв визначення, що перешкоджає здійсненню фізичними особами права на зображення та спричиняє багато спорів[2].

У цивілістиці зверталася увага, що «не потрібна згода особи на створення та використання зображень, на яких зображення осіб мають другорядне значення: пейзаж, зображення пам'ятки архітектури, зібрання чи ходи людей, в якій беруть участь і зображені

[1] *Klink J.* 50 Years of Publicity Rights in the United States and the never-ending Hassle with Intellectual Property and Personality Rights in Europe / J. Klink, E. Geldard // I.P.Q. — 2003. — N 4. — P. 363–387.

[2] *Скакалина А. А.* Проблемы охраны изображения гражданина, размещенного в сети Интернет // Студент и научно-технический прогресс : материалы XLVIII Междунар. студен. конф., 10–14 апр. 2010 г. : Государство и право. — Новосибирск, 2010. — С. 34.

особи, тощо»[1]. Аналогічну позицію висловлювали і радянські цивілісти. В. Л. Суховерхий пропонував виключити необхідність отримання згоди особи, якщо її зображення є другорядною деталлю загального зображення, а також при зображенні масових сцен, учасником котрих є така особа[2]. При цьому головне, щоб вказані публікації не порушували законних інтересів[3].

Науковці висловлюють думку про необхідність закріплення в статті закону визначення «основного об'єкта використання»[4]. Звернемося до тлумачення значення цього поняття в наукових працях.

Як вважає К. Г. Вівчарук, формулювання «основний об'єкт використання» дозволяє припустити наявність основного об'єкта та побічного. Автор також наголошує на доцільності конкретизації цієї умови[5]. Проте така позиція зазнала критики, позаяк складним є визначення критерію, на підставі якого в кожному конкретному випадку необхідно з'ясовувати, є зображення особи за ступенем важливості другорядною чи основною деталлю. Зрештою, це найкраще відомо особі, котра, безумовно, зацікавлена в публікації, відтворенні та розповсюдженні свого твору без отримання дозволу зображеної особи[6].

Досліджуючи це питання, І. Іванов розрізняє два трактування поняття. Перше передбачає ***з'ясування ролі, котру відіграє зображення особи в тій або іншій формі використання***. У цьому випадку зображення людини розглядається як елемент системи, в яку воно включено. Якщо зображення використовується на інформаційному стенді чи на сторінці сайта, інформаційні матеріали яких впорядковані та підпорядковані єдиній меті (це може бути висвітлення напрямів діяльності підприємства, установи, громадського об'єднання), то кожна окрема фотографія в такій системі не може бути основним об'єктом використання. Якщо зображення обличчя, зафіксоване під час публічного заходу, використовується в газетній публікації, присвяченій такій особі, тобто зображення має змістове навантаження, то його потрібно визнавати основним об'єктом використання[7].

[1] *Канторович Я. А.* Авторское право на литературныя, музыкальныя, художественныя и фотографическія произведенія. Систематическій комментарій къ закону 20-го марта 1911 г. ... — С. 267–268; *Германскій* законъ 9 января 1907 г. объ авторскомъ правѣ на художественныя и фотографическія произведенія [Текст] // Законъ объ авторскомъ правѣ съ изложеніемъ разсужденій и матеріаловъ, на коихъ онъ основанъ / сост. Д. А. Коптевъ. — Санкт-Петербургъ, 1911. — С. 394.

[2] *Суховерхий В. Л.* Личные неимущественные права граждан в советском гражданском праве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / В. Л. Суховерхий. — Свердловск, 1970. — 20 с.

[3] *Заман Ш. Х.* Вказ. дис. — С. 145–146.

[4] *Сошников П. Ю.* Вказ. ст. — С. 55.

[5] *Вивчарук К. Г.* Вказ. ст. — С. 104.

[6] *Красавчикова Л. О.* Право гражданина на собственное изображение. — С. 99–100.

[7] *Иванов И.* Вказ. ст. — С. 13.

Про доцільність з'ясування ролі, котру відіграє зображення особи, звертає увагу С. П. Гришаєв, на думку котрого *основним змістом матеріалу, що використовується* за результатами зйомок, має бути саме публічне місце чи захід, але не образ конкретної особи. Інакше кажучи, зображення особи має слугувати своєрідним фоном заходів, які ілюструються, та використовуватися тільки у зв'язку з перебуванням зображеної особи в конкретному місці (на конкретному заході), і це зображення має використовуватися таким чином, щоб не акцентувати увагу третіх осіб, які сприймають інформацію, на зображенні особи. Наприклад, зображення людини може бути наведено навіть крупним планом, але за умови, що такий великий план не є панівним на конкретному зображенні публічного місця (заходу). При цьому таке зображення не може бути використане поза зв'язком з тим місцем (заходом), де та в межах якого воно було зроблене[1].

Коли ж зображення, отримане під час такої зйомки, використовується не у зв'язку з розповіддю про події, що відбувалися публічно, чи поза контекстом такої зйомки, а з іншою метою, і зображення використовується як основний об'єкт (наприклад, у рекламі), то таке використання допустиме лише з дозволу зображеної особи[2].

Якщо ж зроблено фото, що містить, окрім зображення особи, якийсь загальний фон, то згода такої особи все ж необхідна, якщо крупним планом виділено саме зображення особи, а фон розмитий, інші обличчя чи об'єкти відсутні, а текстовий матеріал, опублікований разом з фото, не розповідає про якийсь публічний захід, під час якого зроблено фото[3].

Друге трактування визначає головною ознакою ***площу, котру займає зображення особи в кадрі***. При цьому контекст використання зображення не такий і важливий. Значення матиме відсоткове співвідношення та конкретний його показник, перевищення якого робить зображення особи основним об'єктом використання. Іншими словами, якщо в газетній публікації, присвяченій якій-небудь персоні, використовується отримане під час публічного заходу зображення зазначеної особи, але при цьому воно займає 10 % кадру, то логічно припускати, що зображення особи не є основним об'єктом використання[4]. Наведений приклад у 10 % площі є дуже умовним, адже незрозуміло, як вплине на ситуацію випадок, якщо буде використовуватися одинадцять чи дев'ять відсотків площі для зображення особи.

Зазначені позиції є досить цікавими, але варто висловити деякі зауваження щодо випадку, коли головним для визначення «осно-

[1] *Гришаев С. П.* Право гражданина на изображение. — С. 48–53.

[2] *Колосов В.* Вказ. ст. — № 3. — С. 8.

[3] *Маркин Д.* Вказ. пр. — С. 40.

[4] *Иванов И.* Вказ. ст. — С. 13.

вного об'єкта використання» є розрахунок відсотку площі зображення від загальної площі твору. У такому разі, якщо йдеться про зображення знаменитої особи на маловідомому заході чи в маловідомому публічному місці, будь-який відсоток зображення знаменитої особи в кадрі може слугувати своєрідною рекламою такого заходу чи місця. Як приклад можна уявити ситуацію, коли піцерія на вікнах розміщує плакат із зображенням фотографій з вручення Оскара в 2014 р. нібито із суспільною метою (висвітлення інформації про значну подію у світському житті), коли в кадрі знаменитості куштують піцу. У такому разі фотографія, на якій зображення особи займає навіть менше ніж 10 % загальної площі, але все ж таки є рекламою закладу чи заходу. Адже може скластися враження, що піца замовлена саме в цій піцерії чи мережі таких піцерій. Крім цього, не варто забувати і про масштаб відтворення фотографії. Якщо фотографія відтворена як великий рекламний плакат, то 10 % від загальної площі достатньо, щоб побачити особу. Крім цього, потрібно враховувати, чи були внесені зміни у фотографію за допомогою спеціальних програм. У випадку, коли використовується м'який фокус для редагування, зі всієї фотографії можна звернути увагу тільки на зображення людини, яке є незмінним. Отже, зважаючи на викладені аргументи, думка про важливість врахування відсотків площі, котру на загальному фоні займає зображення людини, видається помилковою.

Поряд з поняттям «основний об'єкт використання» у судовій практиці використовується й така ознака використання, як «випадковість використання». Зокрема, при розгляді справи за позовом фірми Football Association League Limited до фірми panini Uk Ltd про порушення авторських прав на емблему фірми FAPL і фірмові значки клубів унаслідок їх поширення у фотоальбомах відповідач стверджував про випадкове розміщення значків на фотографіях футболістів. Суд взяв до уваги аспект використання відповідачем фотографій. Не викликало в суду сумніву те, що наміром відповідача було внесення до листівки елемента, що привертав би увагу колекціонерів. Отже, підлітки купували листівки з фотографіями футболістів саме у клубній формі, маркованій позначкою клубу. Вони не зацікавилися б листівками футболістів, одягнутих у форму, що не має значка клубу, при появі таких листівок на ринку[1]. У такому випадку, незважаючи на аргумент про випадкове використання, було встановлено значимість використання спірного об'єкта для отримання комерційної вигоди.

[1] *Мельников В. М.* Воспроизведение на фотографиях футболистов значков футбольных клубов означает нарушение авторских прав : дайджест 05.03.14 // Патентное дело. — 2005. — № 3. — С. 51–52. — Дайдж. на ст.: The Football Association League Ltd v. Panini UK Ltd // European Copyright and Design Review. — 2003. — Part 6. — P. 393–405.

Отже, потрібно визнати доцільним для визначення «основного об'єкта використання» застосування комплексного підходу, зокрема з'ясування змістовного навантаження — ролі, що відіграє зображення особи у формі використання зображення (при цьому зображення людини розглядається не окремо, а як елемент у зображувальній системи), а також відсотку площі, яку займає зображення у формі об'єктивізації. За умови, що зображення не є основним об'єктом використання, допускається обмеження права фізичної особи на власне зображення. В іншому випадку — якщо зображення людини є «основним об'єктом використання», допускається обмеження права фізичної особи на власне зображення тільки у випадках публічного використання зображення людини в державних, суспільних інтересах. Ряд учених вважають таку невизначеність у законодавстві незадовільною та пропонують внести певні зміни в чинне законодавство. На погляд М. Н. Малеїної, точніше було б зазначити, що без згоди особи зображення може використовуватися тільки у випадках, прямо передбачених законом[1]. Аналогічну пропозицію висловлюють А. В. Тристан[2], Є. С. Черних[3], С. В. Шанхаєв[4] тощо.

3. Отже наступним критерієм є визначення **суб'єкта інтересу, який є основою для вільного створення та/або використання фотографій та інших художніх творів з зображенням людини.**

Для здійснення характеристики змісту та особливостей визначення інтересу фізичної особи у сфері створення та поширення фотографій та інших художніх творів з її зображенням слід узагальнити різноманітні погляди на визначення інтересу в зазначеній сфері. ЦК України у ст. ст. 307, 308 оперує поняттями «інтерес фізичної особи» або «інтереси інших осіб». Дані поняття є досить широкими за своїм змістом, тому потребують уточнення з метою вироблення єдиної позиції у правозастосовній практиці. Звертаючись до тлумачення зазначених понять, слід зазначити, що мова може йти про інтереси самої особи та про захист інтересів інших осіб (тобто державних або суспільних)[5]. При розкритті даного

[1] *Малеина М. Н.* Использование в рекламе изображения гражданина: правовые основания и последствия // Закон. — 2007. — № 10. — С. 23.

[2] *Тристан А. В.* Право на зображення як особисте немайнове право... — С. 356.

[3] *Черных Е. С.* Некоторые особенности правовой охраны изображения гражданина // Актуальные проблемы реформирования современного законодательства Российской Федерации : сб. тез. докл. (по материалам Всерос. ежегод. науч. студен. конф., Саратов, 15–16 апр. 2009 г.). — Саратов, 2009. — С. 144.

[4] *Шанхаев С. В.* Правовое регулирование охраны изображения военнослужащего // Право в вооруженных силах. — 2009. — № 1. — С. 74.

[5] Див.: *Гражданское* право. В 4 т. Т. 2 / отв. ред. Е. А. Суханов. — Москва, 2008. — С. 430; *Тиллинг Е.* Последние тенденции в судебной практике рассмотрения дел по вопросам интеллектуальной собственности / Е. Тиллинг, И. Моцный // Интеллектуальная собственность и реклама. Актуальные вопросы, административная и судебная практика / под ред. И. Шаблинского и Е. Тиллинг. — Москва, 2010. — С. 17.

питання слід звернути увагу на існування колізії інтересів автора фотографії, іншого художнього твору з інтересами зображеної на ньому особи, а також інтересів цих осіб з інтересами суспільства.

Уявляється доцільним проаналізувати класифікацію інтересів у сфері відносин, пов'язаних зі створенням та використанням форми об'єктивізації зображення людини.

С. В. Солдатенко запропонував таку загальнотеоретичну наукову класифікацію правових інтересів. Критеріями класифікації правових інтересів є такі: за суб'єктами; за критерієм формальної визначеності та безпосереднього закріплення у законі; за комплексним критерієм розмежування права на публічне й приватне; за галузевою приналежністю; за характером; за сферами свого вияву; залежно від часу існування; залежно від функціональної ролі; залежно від ступеня визначеності; за структурою; залежно від причин, що обумовлюють існування правових інтересів; за ступенем важливості, значущості та можливості використання різних способів їхньої охорони й захисту[1].

Приймаючи за основу деякі положення з запропонованої класифікації, можна охарактеризувати інтереси, пов'язані зі створенням та використанням форми об'єктивізації зображення людини.

Перед усім, слід звернути увагу, що **залежно від значення інтересу для певних категорій суб'єктів** можна виділити публічні інтереси суспільства та держави і приватні інтереси фізичних та юридичних осіб. Як слушно зазначає Є. О. Харитонов[2], незважаючи на те, що з погляду оцінки спрямованості захисту інтересів приватне право захищає приватні інтереси окремих осіб, а публічне — інтереси держави, загальні, суспільні інтереси, має враховуватися обставина, що загальні інтереси — це сукупність приватних інтересів, а тому публічне право, захищаючи загальні інтереси, захищає й приватні інтереси також, і, навпаки, приватне право у підсумку захищає загальні інтереси.

Слід погодитися з Л. В. Щенніковою у тому, що інтереси приватні спонукають до діяльності окремих осіб, інтереси публічні забезпечують благополуччя усіх і кожного. Тільки у єдності приватних і публічних інтересів, їх гармонійному поєднанні цивільно-правове регулювання може виконувати своє основне призначення[3].

При дослідженні інтересів у правовідносинах зі створення та використання форм об'єктивізації зображення слід усесторонньо

[1] *Солдатенко С. В.* Правовий інтерес: загальнотеоретична характеристика : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Солдатенко Світлана Василівна. — Харків, 2014. — С. 6–7.

[2] *Цивільне* законодавство України (основні категорії, принципи та концепти) : монографія / за заг. ред. Є. О. Харитонова. — Одеса, 2012. — С. 110.

[3] *Щенникова Л. В.* Гражданско-правовое регулирование: публичные интересы, общие пользы, добрые нравы : монография / Л. В. Щенникова. — Москва, 2013. — С. 23.

визначити інтереси окремих груп осіб. Визначення балансу інтересів різних категорій осіб має метою визначення змісту права людини на власне зображення та підстави обмеження цього права.

Як звертають увагу у науковій літературі, поняття «державні або суспільні інтереси» — це більш ніж туманне формулювання, за допомогою якого можна буде затикати за бажання будь-які законодавчі прогалини та недопрацювання[1]. У науковій літературі зверталася увага на проблеми, що виникають у зв'язку з відсутністю тлумачення зазначеного положення законодавства[2]. Поняття «державний» та «суспільний» інтерес, що закріплені в чинному законодавстві, на думку багатьох вчених, мають неконкретний характер, внаслідок чого можуть тлумачитися по-різному, зокрема на шкоду зображеній особі. Більшість авторів[3] визнають, що демонстрація зображення особи без її на те згоди є допустимою, тільки якщо інакше страждатимуть основи конституційного ладу, безпека громадян і держави.

Інтереси держави в частині фотографування та використання фотографій із зображенням людини (без її згоди) випливають зі змісту законодавства при виконанні владних повноважень спеціально уповноваженими законом особами. Публічно-правова регламентація здійснення фотографування людей визначає спеціальні умови фотографування людей, які, як виключення, полягають у тому, що фотографування може здійснюватися приховано, але у випадках, чітко визначених законодавством у рамках виконання службових обов'язків. Інтереси держави з питання створення та використання фотографій та інших художніх творів з зображенням людини визначаються у спеціальних актах шляхом закріплення прав та обов'язків посадових осіб в частині проведення зйомки особи та використання її зображення.

Зміст ***інтересів суспільства*** визначається об'єктивними умовами існування, розвитку і потребами не окремих представників суспільства, а в цілому усієї спільноти. Подібно до суспільства суспільний інтерес за своєю структурою не може бути зведений до простої суми колективних і особистих інтересів[4]. Слід враховувати, що інтереси суспільства не завжди збігаються із заявленими інтересами окремих людей і груп, а в деяких випадках і суперечать їм[5].

[1] *Ершов Ю.* Охрана права на изображение // Эж-Юрист. — 2007. — № 9. — С. 3.

[2] *Малеин Н. С.* Гражданский закон и права личности в СССР. — С. 156; *Курицына А. С.* Охрана изображения гражданина // Защита гражданских прав : материалы круглого стола по гражд. праву и процессу, 20 февр. 2009 г. / Моск. ун-т МВД России. — Москва, 2011. — С. 57.

[3] *Красавчикова Л. О.* Вказ. дис. — С. 430, 432; *Цыганкина Е. А.* Охрана изображения и частной жизни гражданина // Законность и правопорядок в современном обществе : сб. материалов XIX Междунар. науч.-практ. конф. — Новосибирск, 2014. — С. 65.

[4] *Свердлык Г. А.* Вказ. пр. — С. 15–19.

[5] *Горнев Р. В.* Вказ. ст.

У правозастосовній практиці та науковій доктрині можна визначити два підходи до **тлумачення поняття «суспільні інтереси»**.

В рамках першого підходу суспільні інтереси тлумачаться у вузькому розумінні як такі, що є суспільно значимими. До суспільних інтересів слід відносити не будь-який інтерес, який виявляється аудиторією, а, наприклад, потребу суспільства у виявленні та розкритті загрози демократичній правовій державі і громадянському суспільству, громадській безпеці, довкіллю[1]. Він включає питання діяльності трьох гілок державної влади — і, зокрема, питання, що стосуються громадських діячів і посадовців, — у сфері політики, охорони здоров'я та безпеки, правоохоронних органів, питань економіки, застосування сили, мистецтва і культури[2].

У науковій літературі звертають увагу, що суспільний інтерес — це *розумний інтерес*, який складає тільки суспільна, зовнішня, відкрита сторона діяльності особи, а не її приватне життя[3]. Розумним не є «простий інтерес публіки», пересічний, буденний інтерес до особистості[4].

Право на захист особистого життя виникає в потерпілої особи внаслідок неправомірного втручання. Різновидом останнього є *свавільні втручання*, під якими слід розуміти умисні вторгнення в особисте життя фізичної особи, що вчиняються всупереч чинному законодавству без дозволу уповноваженої особи або без достатніх правових підстав і заподіюють їй шкоду[5].

У деяких випадках при фотографуванні та опублікуванні фотографій відомих осіб (до приватного життя яких у пересічних осіб існує неабиякий інтерес) засоби масової інформації при виникненні спорів посилаються саме на дане обмеження, не проводячи межу між приватними інтересами самої особи (право на її приватне життя) та суспільними інтересами, коли в суспільства дійсно існує право на інформацію про діяльність певної публічної особи. Як звертає увагу В. Ю. Болочагин, зазначене формулювання потребує деталізації задля запобігання невиправданому обмеженню права фізичної особи на власне зображення адміністративними органами[6].

---

[1] *О практике* применения судами Закона Российской Федерации «О средствах массовой информации : постановление Пленума Верховного Суда РФ от 15.06.2010 р. № 16 (ред. от 09.02.2012) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://base.garant.ru/1795394. — Абз. 3 п. 25.

[2] *Филимонова Е. А.* Конституционное право российских граждан на неприкосновенность частной жизни : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Филимонова Елена Александровна. — Волгоград, 2005. — С. 90–91.

[3] *Гуревич В. Б.* Вказ. ст. — С. 1783–1784.

[4] *Бычков А.* Вказ. ст. — С. 14.

[5] *Бобрик В. І.* Вказ. автореф. дис.

[6] *Болочагин В. Ю.* Право на неприкосновенность личного изображения... — С. 36.

Особливістю використання зображення особи в суспільно значущих інтересах є те, що зображення особи не повинно зазнати змін, не повинно спотворювати відображений в об'єктивній формі образ особи[1].

Визнання інформації суспільно необхідною часто покладається на суд. Проте в законодавстві не міститься пояснень, на підставі чого суд визначає суспільну необхідність поширення такої інформації[2].

У судовій практиці вироблені критерії для визначення наявності суспільного інтересу, зокрема такі:

— *соціальна цінність* більшості фотографій носить суб'єктивний характер. Було б важко стверджувати, що фотографія знаменитості, яка п'є каву, має якесь соціальне значення. Інтимні фото зірок на пляжі також не мають соціальної цінності;

— *ступінь втручання* — це суб'єктивний критерій, що включає сукупність обставин втручання. Слід відрізняти серйозні вторгнення від простої незручності;

— *добровільна популярність*. Практично всі знаменитості бажають працювати із засобами масової інформації, але при цьому жодна популярна особа не бажає піддавати себе небажаним обставинам двадцять чотири години на добу, сім днів на тиждень. Права державних посадових осіб можуть бути обмежені у порівнянні з особами, котрі не перебувають на державній службі, коли їх популярність та професійна діяльність має важливе значення для державного інтересу[3]. Зазначений підхід видається цілком логічним, послідовним та об'єктивним, але не всі науковці розділяють його у повній мірі.

В рамках другого підходу суспільні інтереси тлумачаться у широкому розумінні як такі, що є суспільно значимими та задовольняють суспільну цікавість.

Судова практика США склалася шляхом використання понять *«суспільний інтерес»* і *«суспільна цікавість»*. У разі коли втручання в особисту сферу було виправдане суспільним інтересом, то розраховувати на покарання осіб, що опублікували або оприлюднили відомості приватного характеру (листування, інтимні фотографії, відеоматеріали), публічним персонам не доводиться[4]. Суспільний інтерес є загальновизнаною підставою обмеження права фізичної особи на власне зображення.

---

[1] *Бычков А.* Вказ. ст. — С. 14.

[2] *Грицик А. Ф.* Правова відповідальність за зловживання свободою інформації // Україна в системі глобального інформаційного обміну: теоретико-методологічні аспекти дослідження і підготовки фахівців : всеукр. наук. конф., Львів, 27 трав. 2011 р. / Нац. ун-т «Львів. політехніка». — Львів, 2011. — С. 211.

[3] *Scharf J.* Shooting for the stars : a call for federal legislation to protect celebrities' privacy rights // Buffalo Intellectual Property Law Journal. — 2006. — Vol. 3. — P. 164–195.

[4] *Капышева А. К.* Использование изображений человека... — С. 399–400а.

Законодавство Німеччини, навпаки, замість суспільних інтересів допускає обмеження з метою задоволення цікавості суспільства[1]. У справі «фон Ганновер проти Німеччини» Європейський суд[2] для відповіді на питання, чи було правомірним втручання в приватне життя з боку ЗМІ, розглянув питання, чи був в конкретному випадку суспільний інтерес у такій інформації або це була просто світська цікавість. За обставинами справи німецькі журнали публікували фотографії позивачки, на яких зображені сцени її повсякденного життя, коли вона була на прогулянці, робила покупки, займалася спортом, виходила з ресторану, знаходилася на відпочинку. Конституційний Суд Німеччини вказав, що «формування поглядів і розваги не є протилежностями. Розважальні матеріали також відіграють важливу роль у формуванні поглядів». Проте Європейський суд не погодився з подібною аргументацією. На його думку, ці матеріали не привносять жодної інформації та ідей, що становлять суспільний інтерес. Метою публікації усіх фотографій було «задоволення цікавості певного кола читачів про подробиці приватного життя позивачки, що не може вважатися внеском в обговорення питань суспільного значення»[3].

Викладене дає можливість охарактеризувати суспільний інтерес як такий, що є розумним, стосується значимої та необхідної для життєдіяльності суспільства інформації. Суспільна цікавість, як правило, стосується інформації, яка не являє значимості для суспільства, а є звичайною допитливістю, небайдужістю, цікавістю, увагою до конкретних публічних осіб. Прагнення дотримання балансу між інтересами суспільства та приватними інтересами осіб свідчить про доцільність підтримання першого підходу до розуміння суспільного інтересу, який був саме суспільно значимим, а не задовольняти звичайну цікавість пересічних фізичних осіб.

З огляду на висловлене інтереси суспільства та держави, пов'язані з поширенням фотографій та інших художніх творів із зображенням людини, повинні бути розумними та законними, тобто суспільний інтерес повинен у правозастосовній практиці розглядатися у вузькому розумінні.

Поряд із поняттями «державні», «суспільні» інтереси в законодавстві деяких інших країн та юридичній доктрині використовується формулювання ***«публічний інтерес»***, чим створюється ще більше проблем при тлумаченні норм права.

М. Ю. Потоцький при дослідженні публічного інтересу у сфері інтелектуальної власності розрізняє публічний інтерес у широкому та у вузькому розумінні. На його думку, у широкому значенні публічний законний (охоронюваний законом) інтерес у його широкому розумінні — можливість діяння (прагнення до використання об'єктів або, навпаки, не вчиняти жодних дій) певним чином, що не суперечить закону, загальним засадам законодавства та звичаям ділового обороту (законний інтерес) та охороняється законом (охоронюваний законом інтерес), обумовлена суспільно необхідним благом. У вузькому розумінні публічним законним (охоронюваним законом) інтересом є можливість діяння (прагнення до використання об'єктів або, навпаки, не вчиняти жодних дій) певним чином, що не суперечить закону, загальним засадам законодавства та звичаям ділового обороту (законний інтерес), обумовлена суспільно необхідним благом державної інституції. Носієм цього інтересу є відомство з питань інтелектуальної власності конкретної держави[1].

[1] *Сидорина Н.* Фотография в авторском праве России и Германии. — С. 41.
[2] *Von Hannover* против Германии, № 59320/00 от 24.06.2004 г. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://europeancourt.ru/uploads/ECHR_Von_Hannover_v_Germany_24_06_2004.pdf.
[3] *Лебедев К. А.* Вказ. ст.

В. А. Мамонтов вважає, що публічний інтерес — це, передусім, інтерес суспільний. І саме забезпеченням інтересів усього суспільства зумовлюється наявність в цивільно-правових відносинах елемента адміністрування з боку держави. Тут держава, не маючи прямої матеріальної зацікавленості і, отже, не будучи стороною правовідносин, бере участь в них в якості контролера, завданням якого в ідеалі є забезпечення балансу приватних і суспільних інтересів[2].

Поняття «публічний інтерес» нерозривно пов'язано із такими поняттями, як загальне, суспільне, державне, та базується на таких цінностях, як спільне благо, відповідальність, стабільність. Публічний інтерес у правовому контексті неможливо розглядати також без приватного інтересу, враховуючи, що публічно-правові інтереси є необхідною умовою реалізації приватних інтересів. Варіативність публічних інтересів не дозволяє забезпечити вичерпну повноту і точність їх пізнавального вираження, а суперечливість і динаміка розвитку сфер суспільного життя, його багатовекторність ускладнюють визначення характерних рис публічного інтересу[3].

Публічні інтереси відображають у праві збалансовані певним чином інтереси держави як організації політичної влади в суспільстві, інтереси усього суспільства, значної його частини, що відчуває необхідність у державній підтримці, за відсутності якої підвищується вірогідність виникнення кризових явищ у суспільстві. Публічними загальнонаціональними інтересами визнаються інтереси, які спонукають державу як носія публічної влади організовувати, регулювати (зокрема за допомогою правових норм) і за-

[1] *Потоцький М. Ю.* Господарсько-правовий захист інтелектуальної власності в Україні : монографія / М. Ю. Потоцький. — Київ, 2014. — С. 191–192.
[2] *Мамонтов В. А.* Правовое обеспечение публичных интересов в сфере предпринимательской деятельности : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01, 12.00.03 / Мамонтов Виктор Александрович. — Москва, 2012. — С. 21–25.
[3] *Солдатенко С. В.* Вказ. автореф. дис. — С. 10.

безпечувати соціальні зв'язки, бути суб'єктом не лише публічних, але і приватних відносин. Приватні інтереси — інтереси певної особи, сім'ї, групи осіб, організації, які не належать до публічної сфери. Сукупність публічних і приватних інтересів утворює національні інтереси[1].

Л. В. Щеннікова вважає, що публічний інтерес повинен закладатися публічною владою в зміст приватноправового регулювання. Він може формулюватися у вигляді завдань, як загальних, так і спеціальних, що попереджують регулювання кожного із засадничих інститутів цивільного права. Дотримання публічних інтересів повинне служити інтересам приватним. Необхідно говорити не про досягнення балансу інтересів публічних і приватних, оскільки, якщо вони протилежні, ці завдання є нездійсненними, а про те, що приватний інтерес повинен відповідати загальному. У разі конфлікту важливим є встановлення і послідовне введення в життя пріоритетів інтересів публічних, оскільки саме в них науково обґрунтована ідея загального блага і економічного прогресу[2].

Як звертає увагу О. М. Ерделевський, навряд чи можна визначити який-небудь публічний інтерес, який би при цьому не був державним чи суспільним[3]. Аналогічну позицію висловлює К. Г. Вивчарук[4]. З одного боку, дане поняття визначається як суспільне, тобто можна зробити висновок, що суспільний і публічний — синоніми. З іншого боку, ми знаємо такі дефініції, як публічне право (державне), публічна влада (державна). При цьому автор не відповідає на запитання, у чому ж особливість цього поняття і чим воно відрізняється від вище наведених двох, та пропонує виключити зі статті зазначене поняття.

Публічні інтереси складають об'єктивні інтереси держави і суспільства, які взаємопов'язані та взаємообумовлені й визначаються нормами нормативно-правових актів, публічно-правовими нормами або важливістю та значимістю інформації не для окремо взятих фізичних осіб, а для держави та суспільства в цілому. Публічними інтересами обґрунтовуються закріплені в законодавстві випадки спеціально санкціонованої зйомки та використання її результатів у визначених законом випадках, що здійснюється уповноваженим суб'єктом, із застосуванням спеціальних механізмів та знарядь, визначеним способом, із відповідною метою тощо.

Отже, публічним інтересом у сфері створення та/або використання форми об'єктивізації зображення фізичної особи є охоронюваний законом інтерес, спрямований на створення та/або

[1] *Раскотников И. С.* Особенности и формы соотношения... — С. 42.
[2] *Щенникова Л. В.* Вказ. пр. — С. 138.
[3] *Эрделевский А. М.* Охрана изображения гражданина // Патенты и лицензии. — 2007. — № 7. — С. 11–15; *Эрделевский А. М.* Об охране изображения гражданина. — С. 10.
[4] *Вивчарук К. Г.* Вказ. ст. — С. 104.

використання форми об'єктивізації зображення фізичної особи посадовими особами органів державної влади у випадках, встановлених законом, або особами без спеціального статусу посадової особи з інформаційною, науковою, навчальною чи найвищою художньою метою за умови дотримання загальних засад законодавства та норм моралі.

На противагу публічним інтересам становить інтерес дослідження приватноправових інтересів, які визначаються нормами приватного права.

Слід погодитися з І. С. Раскотниковим, що для розмежування публічних і приватних інтересів необхідно враховувати таке. По-перше, слід визначити безпосередньо те благо, яке є предметом інтересу, приватного або публічного. Треба вирішити питання, чи є це благо основою для виникнення відповідного інтересу. По-друге, необхідно визначити кількість осіб, які отримають дане благо. Якщо це одиничний суб'єкт, то інтерес буде приватним; якщо ж таких осіб багато, то інтерес буде публічним. Інтерес можна визнати приватним у таких випадках: коли прагнення виражається окремим індивідом, має значення саме для цієї особи, яка одноосібно отримує визначене благо; коли прагнення виражається окремим суб'єктом за відсутності виражених прагнень з боку інших осіб[1].

Крім публічних інтересів, ст. ст. 307, 308 ЦК України охороняються приватні інтереси фізичних осіб, зокрема: особи, яка зображена на фотографії чи іншому художньому творі, автора чи іншого володільця майнових прав на фотографії чи інший художній твір, третіх осіб.

Інтерес автора (правоволодільця) об'єкта права інтелектуальної власності може полягати в оприлюдненні створеного ним твору з зображенням людини, його використання різноманітними способами з метою отримання (підвищення рівня) популярності, грошової винагороди за створений твір, визнання суспільством його таланту тощо. Інтерес може проявлятися у суспільній значимості та важливості фіксації подій або у художній цінності об'єкта фотографування.

Слід погодитися з І. В. Ситдиковою в тому, що під приватними інтересами в авторському праві розуміються інтереси авторів та інших правовласників, спрямовані на задоволення своїх матеріальних і нематеріальних потреб у процесі використання результатів інтелектуальної діяльності, на які їм належать суб'єктивні авторські права. Немайновий інтерес автора полягає у визнанні його творчості, популярності, пізнанні дійсності. Інтерес правовласників, що не є творцями результатів інтелектуальної діяльності, полягає

[1] *Раскотников И. С.* Соотношение частного и публичного интересов как объектов правового регулирования // Гражданин и право. — 2014. — № 6. — С. 48.

головним чином в отриманні майнової вигоди від використання творів[1].

Інтереси інших фізичних чи юридичних осіб. До кола таких осіб належать будь-які особи, які не зображені на фотографії чи інших художніх творах, а також не є авторами чи володільцями майнових прав на фотографії чи інші художні твори. Такі особи (наприклад, власники фотографій як особистих паперів) можуть використовувати фотографії або інші художні твори з особистою метою.

Як приклад інтересів певного кола осіб, які можуть бути зацікавлені у використанні зображень, можна навести такий приклад. *У березні 2013 р. позивач звернувся в суд із позовом до відповідача про захист ділової репутації та відшкодування моральної шкоди, завданої неправомірними діями відповідача. Підставами позову зазначалось розміщення на плакаті у ході акції біля прохідної підприємства та у випуску місцевої газети фотографії генерального директора ПАТ «Бердянськсільмаш» з поширеною відповідачем наклепницькою інформацією щодо наслідків несвоєчасної виплати заробітної плати та проведених на підприємстві перевірок податкових органів, що призвело до приниження ділової репутації позивача та до зриву контрактів. Оскільки ж питання розміщення фотографії, на якій зображена фізична особа, відповідно до ст. 308 ЦК, пов'язано з охороною особистих немайнових прав фізичної особи у сфері її соціального буття, судова колегія приходить до переконання, що застосування під час мітингу на одному з плакатів зображення позивача жодним чином не порушило прав позивача, оскільки використання такого зображення було зумовлено відповідно до ч. 3 ст. 308 ЦК України необхідністю захисту інтересів інших осіб, а саме працівників, перед якими завинило зарплату підприємство, директором якого саме і є особа, зображена на плакаті. Рішенням суду першої інстанції*[2] *в задоволенні позову відмовлено. Апеляційна скарга відхилена. Рішення суду першої інстанції в цій справі залишено без змін*[3].

Також зображення людей можуть використовуватися з метою отримання конкурентних переваг суб'єктами господарювання при наданні послуг та продажу товарів.

4. Четвертим критерієм для визначення правомірності обмеження здійснення права людей на власне зображення є **мета створення та/або використання зображення людини**.

[1] *Ситдикова Р. И.* Обеспечение частных, общественных и публичных интересов авторским правом / Р. И. Ситдикова. — Москва, 2013. — С. 153.

[2] *Рішення* Бердянського міськрайонного суду Запорізької області від 06.08.2013 р. по справі № 310/2394/13-ц [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/32891400.

[3] *Ухвала* Апеляційного суду Запорізької області від 20.09.2013 р. по справі № 22-ц/778/4646/13 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/33589329.

ЦК України в ч. 3 ст. 308 серед підстав правомірного вільного розповсюдження фотографії із зображенням людини без її згоди визначає особливу мету такого розповсюдження — необхідність захисту інтересів самої особи або інших осіб. Таке використання може відбуватися під час проведення судових засідань, наприклад, при доведенні доказів щодо якості фотоапарата[1].

Якщо мова йде про художню або комп'ютерно-програмну форму об'єктивізації, доцільним є визначення відповідності мети об'єктивізації зображення людини **суспільно значимим інтересам**. Становить інтерес дослідження окремих різновидів мети створення та/або використання, котра належить до суспільно значимої.

По-перше, ***інформаційна*** мета — повідомлення завдяки зображенню людини про певні суспільно значимі події за участі особи або про інші значимі для суспільства повідомлення та факти, пов'язані з особою.

Як звертають увагу у науковій літературі, інформаційна мета може бути підставою та критерієм для вільного відтворення чи доведення до загального відома в оглядах поточних подій, котрі доводяться через сповіщення в ефірі або по кабелю, творів, побачених чи почутих під час таких оглядів поточних подій. Огляди поточних подій — це актуальні твори, створені у формі фотографій (фотографії з місць подій), аудіовізуальних творів (хроніка дня та ін.), звукозаписів (для новинних і аналітичних програм на радіо)[2].

При характеристиці тривалості інтересу до події або фактів не виключають можливість існування *«тимчасового, злободенного інтересу»* при створенні та/або використанні форми об'єктивізації зображення людини. Науковці до деяких знімків застосовують міркування щодо короткочасності його значення, як і до газетних статей, картин, карикатур, поем. Щодо такого знімка законодавець пропонував будь-якій зацікавленій особі його використовувати, що було незрозумілим, на думку фотографів[3].

На практиці виникають питання про співвідношення інформаційної мети та злободенного інтересу. Наприклад, при розгляді справи про незаконну публікацію фотографій із передостанніми моментами життя принцеси Діани та її нареченого Доді було встановлено, що один з охоронців вілли містера Mohamed Al Fayed передав три фотографії, зроблені двома з восьми прихованими фотокамерами, які входили в систему технічних засобів охорони віл-

[1] *Рішення* Апеляційного суду Чернігівської області від 06.03.2008 р. по справі № 22ц-433/2008 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/1568217.

[2] *Свиридов Н. Л.* Границы и ограничения по закону исключительного интеллектуального права : права интеллектуальной собственности : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Свиридов Николай Львович. — Москва, 2008. — С. 127–128.

[3] *Записка* объ авторскомъ правѣ фотографа Государственной Думѣ... — С. 14–15.

ли, друкованому виданню «Sun» за певну винагороду. Суть спору полягала в тому, чи носять фотографії злободенний характер і чи мають вони інформаційну мету. Відповідачі намагалися виправдати свої дії тим, що фотографії ілюструють суспільству неправдивість заяв містера Fayed щодо можливого одруження його сина з колишньою принцесою та інші його ствердження, але за своєю суттю знімки лише відображали місце перебування їх на віллі Windsor 30.08.1997 р. незадовго до трагічної загибелі. Судом було встановлено, що, незважаючи на інтерес до цих фотографій для окремих осіб, їх відтворення не може бути виправдане захистом суспільних інтересів, оскільки інформація, що міститься в них щодо точного часу перебування на віллі, вже відома із заяви міністра зі зв'язків з громадськістю. Ці фотографії не містять якої-небудь інформації, яка була б обумовлена необхідністю захисту суспільних інтересів, що й було підставою для задоволення позову[1].

У кожному випадку при виникненні спору необхідно доводити наявність інформаційної мети при використанні зображення людини.

З позиції тлумачення поняття «інформаційна мета» становить інтерес й розгляд такої справи, коли судом було визнано використання фотографій з інформаційною метою.

У лютому 2008 р. представник позивача звернувся до суду з позовом та зазначив, що на Інтернет-сторінці фотографічного агентства «Фотолента», яке є структурним підрозділом ТОВ «Еволюшен Медіа», пропонуються до продажу використані у цифровому форматі фотографічні зображення: портрет Юрія Укупника, портрет співачки Лади Денс, фотокартина із зображенням телеведучої Руслани Писанки та фотопортрет із зображенням актриси Юлії Меньшової, автором яких є позивач.

Як встановлено судом, з 8 по 31 грудня 2007 р. в м. Києві проходила виставка фоторобіт позивача (Катерини Рождественської) «Знаменитості у фотопроектах». 07.12.2007 р. з метою анонсування проведення виставки та проведення рекламних заходів позивача було проведено прес-конференцію, на яку були запрошені журналісти, яким після проведення акредитації було дозволено вільний огляд представлених на виставці експонатів. За умовами акредитації фотографувати представлені експонати не заборонялось, про що свідчить те, що сама позивач особисто позувала на фоні своїх фотокартин.

Представлені на сайті фотороботи виконані 07.12.2007 р. шляхом перефотографування робіт позивача, які були представлені на її персональній виставці у м. Києві. Кожна фоторобота пропонувалась від-

[1] *Мельников В. М.* К вопросу о нарушении авторських прав на видеофильм, запечатлевший принцессу Диану накануне её гибели (Решение Апеляционного суда Великобритании) : дайджест // Патентное дело. Дайджест российской и зарубежной прессы. — 2001. — № 8. — С. 11–18. — Дайдж. на ст.: Hyde Park Residence LTD V. Yelland R.P.C. — 2000. — N 16. — P. 604–630.

повідачем для подальшого використання іншими особами за 15 умовних одиниць. Посилаючись на те, що своєї згоди на використання творів автор фоторобіт — позивач відповідачеві не надавала, твори були протиправно відтворені та зазнали зниження якості зображення, представник позивача вважав порушенням відповідачем її авторських прав. Позивач звертала увагу й на те, що метою відтворення відповідачами спірних фоторобіт було не висвітлення певних подій, а продаж відтворених фоторобіт третім особам для отримання доходу, що підтверджено представником відповідача в судовому засіданні та зазначенням ціни в у.о. на роздруківках його Інтернет-сторінки. На жаль, в судовому засіданні представник позивача не довів факту продажу фоторобіт позивача (як він пояснив, вони не спробували купити роботи через сайт, також їм не відомі факти продажу картин третім особам).

Відповідачі наполягали на відмові у задоволенні позову на підставі того, що вони не продавали фотороботи позивача, а лише продавали інформаційну новину. Спірні зображення були заблоковані до продажу і знаходились в демонстраційному режимі як ілюстрація до новини про відкриття в «Українському домі» виставки «Знаменитості у фотопроектах».

Дана справа неодноразово переглядалась судами. 19.02.2009 р. Шевченківським районним судом м. Києва[1] *було відмовлено в задоволенні позовних вимог. Судом звернута увагу на відсутність заборони фотографування на прес-конференції та кваліфіковано розміщення фотографій на сайті як висвітлення поточних подій засобами фотографії.*

В апеляційній скарзі представник позивача, не погоджуючись з рішенням суду та посилаючись на невідповідність висновків суду фактичним обставинам справи, неправильне застосування норм матеріального права і порушення норм процесуального права, просив скасувати рішення суду та ухвалити нове про задоволення позову. В обґрунтування доводів апеляційної скарги вказує, що суд залишив поза увагою факт продажу відповідачем відтворених фотографом відповідача фоторобіт третім особам для отримання доходу, що було підтверджено представником ТОВ «Еволюшен Медіа» та на що вказує зазначення ціни на роздруківках Інтернет-сторінки відповідача. Судом вирішено, що доводи апеляційної скарги на правильність висновків не впливають та їх не спростовують, оскільки представником ТОВ «Еволюшен Медіа» надано роздруківки інших робіт позивача з її виставки, які виконані в такому ж самому форматі. Апеляційна скарга було відхилена, а рішення залишено без змін[2].

[1] *Рішення* Шевченківського районного суду м. Києва від 19.02.2009 р. по справі № 2-929 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/8876922.

[2] *Ухвала* Апеляційного суду м. Києва від 27.05.2009 р. по справі № 22-4123/2009 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/9778484.

У касаційному порядку у 2010 р. скаргу було задоволено, а рішення скасовано.

Факт продажу репродукцій робіт Катерини Рождественської підтвердив представник ТОВ «Еволюшен Медіа», заперечуючи лише ціну та вказуючи на те, що до продажу було запропоновано фоторепортаж про виставку. Установивши, що використання твору без згоди автора можливе тільки за умови, що обсяг відтворення повинен бути обмежений інформаційною метою та що ТОВ «Еволюшен Медіа» здійснювало продаж відтворених робіт позивача, суд дійшов передчасного висновку про відсутність доказів порушення авторських прав останньої. Суд першої інстанції повинен був з'ясувати обставини, що мають значення для справи, а саме: в яких правовідносинах перебувають фотограф, що зробив фото, та ТОВ «Еволюшен Медіа», на яких правових підставах здійснювалось розміщення фотографій на Інтернет-сайті. Перевіряючи рішення суду першої інстанції, апеляційний суд на указані порушення уваги не звернув. Таким чином, ухвалені у справі судові рішення не відповідають нормам матеріального права, а допущені порушення процесуального права призвели до неправильного вирішення справи. Ураховуючи викладене, судові рішення підлягають скасуванню з передачею справи на новий розгляд до суду першої інстанції[1].

При новому розгляді справи було враховано, що метою діяльності відповідача є досягнення економічних і соціальних результатів, задоволення суспільних та особистих потреб учасників шляхом систематичного здійснення власної господарської діяльності Товариства, спрямованої на одержання прибутку (як вбачається з статуту ТОВ «Еволюшен Медіа»), і вони продавали інформаційну новину (про виставку робіт позивача) з додатками (фотороботи), відповідачі довели, що саме така оболонка сайта (із зазначенням у.о.), крім того, як вбачається з матеріалів справи, і інші фотороботи (фотографії), які роздруковані із сайта (зокрема із зображенням позивача), містять позначку у.о., тому суд не вбачає в розміщенні на сайті фоторобіт позивача із зазначенням 15 у.о. порушення авторських прав позивача, оскільки не доказано факту продажу окремо фоторобіт (а не інформаційної новини). На підставі викладеного суд вважає позовні вимоги позивача необґрунтованими, а, отже, й такими, що не підлягають задоволенню[2].

Вбачається, що у даному випадку необхідно було звернути увагу, що метою покупки такої інформаційної новини є саме отримання в електронному вигляді фоторобіт позивачки, адже сама новина є загальнодоступною та містить інформацію про проходження виставки та навряд чи може становити інтерес протягом тривалого періоду часу, а розгляд фоторобіт цікавий для прихильників позивачки.

[1] *Ухвала* Верховного Суду України від 24.11.2010 р. по справі № 6-18198св09 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/12614831.

[2] *Рішення* Шевченківського районного суду м. Києва від 17.05.2011 р. по справі № 2-5446/11 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/18595520.

В окремих наукових працях висловлювався думка про передчасний висновок про відсутність порушень авторських прав позивачки[1]. Продаж новин виходить за межі інформаційної мети[2]. Слід цілком підтримати висловлену позицію, адже викликає сумнів правомірність продажу новин про культурні події та заходи, що відбуваються у столиці. Основною помилкою у даному випадку була відсутність так званої «контрольної» закупки портретів, що пропонувалися до продажу. Крім цього, слід було відстоювати позицію про можливість отримання загального доступу до інформації про новини дня, навіть з відкриття виставки картин.

Одним з цікавих аргументів, яким намагався в іншій справі виправдати незаконне використання фотографій у засобах масової інформації відповідач по справі, була спроба цитування фотографій, що може розглядатися як вільне використання об'єкта авторського права. Разом з цим досить складним є визначення порядку цитування з фотографії чи цитування фотографії, мети таких дій. При вирішенні цього спору все ж таки було встановлено порушення права на недоторканність однієї з фотографій, внаслідок того, що редакційна техніка не дозволила відтворити фото в оригінальній кольоровій гамі[3].

При розгляді спору у Франції за позовом художника М. Утрило було встановлено факт показу телевізійного репортажу однією з телевізійних державних компаній з відкриття виставки його робіт. Він пред'явив позов тому, що вважав неправомірним показ його картин у телевізійному ефірі, навіть у якості інформаційного повідомлення. При розгляді даної справи було встановлено, що відповідач міг повідомити телеглядачів про відкриття виставки, обмежившись показом невеликих фрагментів картин. Відтворення об'єктів авторського права (в тому числі і передача в ефір) повністю (на відміну від відтворення його невеликих фрагментів) не може бути інтерпретовано як використання коротких цитат з представлених об'єктів, на чому наполягав відповідач. Відтворення картин повністю без згоди його правонаступників, незважаючи на просвітницький характер репортажу та його злободенність, було

[1] *Гончар И.* Информационные цели. О пределах допустимости распространения фотографий фоторабот [Електронний ресурс] // Юридическая практика. — 2011. — 18 янв. (№ 3). — Режим доступу: http://pravo.ua/article.php?id=100100929.

[2] *Гончар И.* Продажа выходит за пределы информационных целей [Електронний ресурс] // Юридическая практика. — 2011. — 18 янв. (№ 3). — Режим доступу: http://pravo.ua/article.php?id=100100929.

[3] *Петренко И.* «Бесплатная реклама» фотохудожнику Владимиру Архипову // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. — 2003. — № 12. — С. 72.

визнано порушенням авторських прав, що було підставою для стягнення з відповідача 30 тис. французьких франків як відшкодування збитків[1].

По-друге, ***правоохоронна*** мета.

З виникненням та популяризацією фотографії ще в другій половині XIX ст. в науковій літературі висловлювалися пропозиції щодо використання фотографії з метою суспільної безпеки та судового провадження. Використання фотографії здійснювалося в чотирьох напрямках: по-перше, фотографія як захід громадської безпеки; по-друге, фотографія злочинів; по-третє, фотографія як спосіб розкриття злочинів; по-четверте, злочинна фотографія. В Англії у 60-х рр. XIX ст. пропонувалося впровадити офіційних фотографів, які б вели два реєстри: перший з портретами усіх осіб, які виїжджають за межі Англії, другий — з портретами усіх мешканців держави (з оновленням його кожні п'ять років). В Америці як захід впроваджувалося прикріплення фотокартки в паспорт кожної натуралізованої особи. У Варшаві здійснювали обов'язкове фотографування усіх повій, які отримали жовті картки. В якості міри суспільної безпеки в Російській імперії пропонувалося ввести реєстр усіх осіб, які фотографуються, із зазначенням їх прізвища[2]. Г. Крейснер вважав, що зображення проти волі зображеної особи можуть бути зроблені громадською владою в інтересах суспільної безпеки. Наприклад, зі злочинців, які будуть у майбутньому приховувати власне ім'я, для більш зручного розпізнання їх у майбутньому[3]. Як справедливо зауважують науковці (Колер, Ритчел), в даному випадку немає виключення, адже в інтересах суспільної безпеки доводиться нерідко посягати на права злочинців, на їх свободу, недоторканність житла, таємницю приватного листування тощо[4]. Зі спливом часу у Великобританії питання створення фотографії для пошуку людей з правоохоронною метою не втратило своєї актуальності[5].

Можна визначити приблизний перелік випадків, у яких можливо використання зображення людини з правоохоронною метою:

— у випадку пошуку злочинців, коли необхідно проінформувати суспільство про небезпеку, що може виникнути при спілкуванні з певними особами, а також для швидкого розшуку цих осіб за допомогою громадськості;

[1] *Мельников В. М.* Передача в эфир фотографий картин, экспонированных в музее : дайджест 05.03.13 // Патентное дело. Дайджест российской и зарубежной прессы. — 2005. — № 3. — С. 46–48. — Дайдж. на ст.: Jean Roger Fabris v. Societe Nationale de Televisio France 2 SA // European Copyright and Design Review. — 2003. — N 3. — P. 147–153.

[2] *Фотографія* въ правѣ и правосудіи... — 1894. — С. 21–22.

[3] *Кейснеръ Г.* Вказ. пр. — С. 42.

[4] *Гуревич В. Б.* Вказ. ст. — С. 1780.

[5] *Deazley R.* Collecting Photographs, Copyrights and Cash // EIRP. — 2001. — Vol. 23, N 12. — P. 551–556.

— у випадку інформування суспільства про скоєні правопорушення. Наприклад, у багатьох країнах стає можливим поширення зображень людей, які перевищують швидкість при керуванні транспортом або неодноразово ставали винуватцями дорожньо-транспортних пригод. Але й у зазначеному випадку доцільно дотримуватися принципів обмеження права фізичної особи на власне зображення, зокрема, права на таємницю життя. Як приклад також можна навести таку справу. У Постанові ЄСПЛ у справі «Ашетт Філліпакі Ассосьє» (Hachette Filipacchi Associes) проти Франції (скарга № 71111/01)[1] суд вирішив, що порушення ст. 10 Конвенції в частині права заявника на свободу висловлювання думки — місця не мало. Компанія-заявник була власником журналу, який опублікував статтю про вбивство префекта міста. Стаття супроводжувалася фотографією убитого префекта з місця події, зробленою відразу після вбивства, на якій зображувалося тіло префекта, що лежить на землі. Національний суд зробив висновок про те, що на опублікованій фотографії виразно видно тіло і обличчя убитого префекта, що лежить на бруківці; у зв'язку з тим, що це зображення зазіхало на гідність людської особистості, суд зробив висновок про те, що така публікація була неправомірною. Суд посилався на образливі наслідки оспорюваної фотографії, що завдають збитку як образу префекта, що був державним діячем, так і приватному життю його родичів, які не були публічними особами. Деякі аспекти сімейного життя мають бути предметом особливо ретельного захисту; смерть близького і скорбота, викликана цією обставиною, що заподіюють сильний біль, іноді повинні приводити національну владу до того, щоб вжити необхідних заходів для поваги приватного і сімейного життя відповідних осіб. Публікація в дуже поширюваному журналі спричинила посилення травми, яку вбивство заподіяло родичам жертви. Отже, вони можуть на законних підставах вважати, що було здійснено втручання в їх право на повагу приватного життя. Таким чином, ЄСПЛ обґрунтував і підтримав пріоритет громадянських прав над свободою засобів масової інформації, вважаючи публікацію фотографії померлого без згоди родичів втручанням в приватне життя, засудив втручання засобів масової інформації в приватне життя фізичних осіб і за життя, і посмертно, навіть у тому випадку, якщо використана фотографія публічної особи, і при інформуванні про таку суспільно значиму подію, як злочин;

— у випадку зникнення фізичної особи розповсюдження її зображення відбувається в її ж інтересах з метою розшуку такої особи, а також надання їй можливої допомоги, наприклад, коли особа втрачає пам'ять або має певні психічні захворювання, в неї можуть

[1] *«Ашетт* Филипакки Ассосье» (Hachette Filipacchi Associes) против Франции [Електронний ресурс] : постановление Европейского суда по правам человека от 14.06.2007 г. № 71111/01. — Режим доступу: http://resheniya-sudov4.ru/5/84534.

виникнути проблеми з визначенням власного місцезнаходження та пошуком дороги додому.

У зазначеному випадку, як і в інших, обмеження права фізичної особи на власне зображення супутнє обмеженню авторських прав. Як приклад можна навести таку справу. Позивачем у справі був фотограф, що спеціалізується на дитячій портретній зйомці, який продав відбитки фотографій, але без права копіювати їх. Відбитки були завжди помічені знаком з іменем і професійною адресою. Коли 10-річна дівчинка була викрадена в 1998 р., вказані фотографії були використані австрійською владою в їхніх закликах про допомогу в її пошуку. Коли дівчина втікла в 2006 р., перш ніж будь-які інші фотографії стали доступні, ті ж самі фотографії знову використовувалися, цього разу відповідачами в цій справі. Вони були опубліковані в п'яти газетах і журналах, які з'явилися в Австрії, і п'яти виданнях Німеччини. Фотографії були також змінені, щоб оцінити, як може виглядати дівчина через вісім років після того, як вона була знята («фото посадки»). Жодне з видань не вказувало позивача як автора фотографій. Відповідачі стверджували, що вони отримали фотографії з інформаційного агентства, яке не вказало позивача (чи будь-кого іншого) у якості автора. Суд визнав, що оригінальне законне використання фотографій було в рамках розслідування з боку державних органів, що не вимагає ідентифікації автора[1].

По-третє, ***найвища художня*** мета. Якщо зображення людини слугує найвищим цілям мистецтва (зокрема йдеться про пародії, карикатури, портрети, створені не за замовленням), допускається обмеження права фізичної особи на власне зображення. Якщо фізична особа замовила створення власного портрета, то використання створеної форми об'єктивізації без її згоди не допускається. На найвищу художню мету або більш значимий інтерес до твору у мистецтві неодноразово звертали увагу дослідники з зарубіжних країн[2].

Видається доцільним допускати обмеження права фізичної особи на власне зображення не тільки з метою захисту, але й з метою охорони державних, суспільних або особистих інтересів фізичної особи. Безумовно, в чинному законодавстві неможливо передбачити повний перелік випадків, коли розповсюдження фотографії може бути здійснене без згоди фізичної особи з метою захисту інтересів особи чи інтересів інших осіб, тому всі питання щодо можливих зловживань у таких випадках вирішуватимуться в судовому порядку.

[1] *Painer E.-M.* Relief for rightsholders but pain for the press // Intellectual Property magazine. — 2012. — March. — P. 83–84.

[2] *Schertz C.* Bildnesse, die einm hohern Interesse der Kunst dienen : Die Ausnahmevorschrift des 23 I Nr. 4 KUG // GRUP. — 2007. — N 7. — S. 558–565.

Щодо можливості вільного публічного використання фотографії чи іншого художнього твору (із зображенням людини) з найвищою художньою метою в науковій літературі висловлені прямо протилежні погляди.

Перша група вчених відстоює позицію про можливість використання твору із зображенням тільки в державних чи суспільних інтересах. При цьому, на їхню думку, до випадків опублікування (відтворення, поширення) творів образотворчого мистецтва у суспільних, державних інтересах потрібно вважати належними відповідні дії, що *мають на меті доказування певної інформації про зображену особу, а не про твір.* Деякі автори (Л. О. Красавчикова[1], В. Л. Суховерхий[2], І. О. Грінгольц[3], О. П. Сергєєв[4]) у своїх роботах підтримували таку позицію та не припускали правомірність публікації твору (без згоди зображеної особи) тільки заради власне твору, тобто його видатних художніх, естетичних чи інших властивостей.

Друга група вчених висловлює протилежну позицію. На їхній погляд, допускається вільне використання зображень, виконаних не за замовленням, якщо їх поширення та публічний показ мають слугувати високим ідеям мистецтва[5], тобто при створенні зразків, моделей для художніх творів художник може зображати будь-яку людину в її звичайному вигляді та звичайному одязі (тобто забороняється зображувати особу оголеною)[6]. Можливо припустити, що йдеться про випадки, коли фотографи публікують чи сповіщають до загального відома фотографію, зроблену на замовлення без наміру отримати прибуток або з культурною чи навчальною метою[7]. У. К. Іхсанов висловив думку, що робота, «котра зображає певну особу, може становити значну цінність, з якою необхідно ознайомити суспільство»[8], а отже, цілком припустимо виставити високохудожню роботу без згоди зображеної особи.

У науковій літературі відстоюється позиція, що для найвищих інтересів мистецтва можуть бути використані зображення людей, створені не за замовленням. При цьому під зображенням у даному

[1] *Красавчикова Л. О.* Личная жизнь под охраной закона. — С. 87.

[2] *Суховерхий В. Л.* Вказ. автореф. дис. — С. 13.

[3] *Научно-практический* комментарий к ГК РСФСР. — 1966. — С. 586.

[4] *Сергеев А. П.* Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации : учебник / А. П. Сергеев. — [2-е изд., перераб. и доп.]. — Москва, 2003. — С. 149; *Вешкурцева З. В.* Вказ. ст. — С. 1587.

[5] *Канторович Я. А.* Авторское право на литературныя, музыкальныя, художественныя и фотографическія произведенія. Систематическій комментарій къ закону 20-го марта 1911 г. ... — С. 267–268; *Германскій* законъ 9 января 1907 г. объ авторскомъ правѣ на художественныя и фотографическія произведенія // Законъ объ авторскомъ правѣ съ изложеніемъ разсужденій и матеріаловъ, на коихъ онъ основанъ / сост. Д. А. Коптевъ. — Санкт-Петербургъ, 1911. — С. 394.

[6] *Гуревич В. Б.* Вказ. ст. — С. 1783–1784.

[7] *Бандурина О. С.* Авторско-правовая охрана фотографий в Мексике. — С. 29–31.

[8] *Ихсанов У. К.* Права авторов произведений изобразительного искусства / У. К. Ихсанов. — Москва, 1966. — С. 46.

випадку може йти мова про фотографію, ескізи, шаржі, карикатури, бронзові статуї, скульптури, ляльки, що грають людей, фотографії, кінематографічні, сценічні, театральні зображення людини[1].

Видається цілком вірним введення зазначеної мети для визнання правомірності використання зображення людини з найвищою художньою метою. Становить інтерес вирішення питання про належність до найвищої художньої мети «вуличного мистецтва» («street art»), внаслідок якого з'являються зображення у міському ландшафті (на будівлях, асфальті тощо). Можливо віднесення його також до випадків вільного створення зображень людини, але за умови дотримання принципів вільного створення та/або використання фотографій або інших художніх творів з зображенням людини (додаток 25). Але з врахуванням постійності публічного розміщення такого портрета не виключається можливість пред'явлення зображуваною особою вимог про припинення публічного показу її зображення.

Формулювання «найвища художня мета» вживається не у всіх наукових працях. Наприклад, О. О. Посикалюк звертає увагу, що особисті немайнові права можуть бути обмежені в інтересах свободи творчості. Хоча, за загальним правилом, використання імені, зображення, відомостей про особисте життя може бути здійснено лише зі згоди фізичної особи, але, як зазначає судова практика, якщо образ, яким би фізична особа хотіла представити себе публіці, не було серйозно спотворено, то недоторканність творів мистецтва повинна все ж таки бути захищеною[2]. Одночасно окремі види творчості, такі як історичні дослідження, за винятком рівня бульварної преси[3], карикатура, виключаючи використання зображення карикатури в комерційних цілях[4], отримують пріоритетний захист[5].

По-четверте, ***навчальна чи наукова*** мета.

Здійснення права фізичної особи на власне зображення обмежується з навчальною чи науковою метою, зокрема для відтворення форми об'єктивізації зображення людини в енциклопедіях, навчальних посібниках при висвітленні певних подій, пов'язаних з цією особою. Втім у такому разі не виключається комерційна мета — прибуток видавництва від продажу друкованої продукції, але, на відміну від просвітницької мети, вона є вторинною. Освітній заклад для проведення аудиторних занять може здійснювати репродукцію фотографії, розміщену у збірці чи в періодиці.

[1] *Schertz Ch.* Вказ. ст. — S. 558–565.

[2] *Beverley-Smith H.* Privacy, Property and Personality: Civil Law perspectives on Commercial Appropriation / H. Beverley-Smith, A. Ohly and A. Lucas-Schloetter. — New York : Cambridge Univ. Press, 2005. — P. 173–174.

[3] *Cass.* civ. 14 novembre 1975 (pourvoi № 294) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.utexas.edu/law/ academics/centers/transnational/work_new/french/case.php?id=1251.

[4] *Cass.* civ. 13 janvier 1998 (pourvoi № 95-13694) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.utexas.edu/ law/academics/centers/transnational/work_new/french/case.php?id=1251.

[5] *Посикалюк О. О.* Особисті немайнові права фізичних осіб... — С. 111.

Наразі обговорюється проблема використання зображень, зокрема й історичних постатей, у шкільних підручниках. Якщо щоразу просити дозволу на розміщення зображення людини в підручнику, то видання книги затягнеться на більш тривалий період і собівартість підручника зросте в рази, позаяк навряд чи багато хто дасть дозвіл на безоплатній основі. П. Ю. Сошников вважає, що говорити в таких випадках про державні чи суспільні інтереси видається не зовсім правильним, адже підручники будуть продаватися видавництвами й останні отримуватимуть прибуток, отже, комерційна мета також наявна[1].

На відміну від цивільного законодавства України, що оминає визнання зазначеного випадку як підстави обмеження права фізичної особи на власне зображення без її згоди, в Російській Федерації було розроблено відповідний законопроект «Про внесення змін до ст. 152[1] частини першої Цивільного кодексу РФ» № 439872-4, про визнання як різновиду публічних інтересів відтворення фотографії із зображенням людини з навчальною метою[2]. Незважаючи на очевидні цілі пропонованих нововведень (глобальна комп'ютеризація, зокрема і в освітній сфері), наслідки прийняття таких змін будуть, імовірно, на думку В. Д. Пилипенко, більшою мірою негативними. Це пов'язано з особливостями передачі інформації на електронних носіях, контролювати яку, а отже, й гарантувати права зображених осіб практично неможливо. Зображення, що з'явилося в електронному навчальному посібнику, може бути негайно використано принципово в іншому контексті, а виявити порушника в таких умовах практично неможливо[3]. Інтереси, покладені в основу винятків, актуальні й у цифровому середовищі. Особливо щодо освітнього чи дослідницького середовища, в якому постійно зростає кількість творів та інформаційних матеріалів, доступних тільки через Інтернет. Отож ученим-дослідникам і студентам з наукової спільноти особливо важливо отримати ті ж можливості в цифровому середовищі, що і в аналоговому світі. Імовірно, винятки на користь бібліотек, наукових і освітніх товариств мають бути збережені в умовах електронних мереж[4]. Отже, на нашу думку, все ж доцільно цей випадок закріпити в переліку підстав обмеження права фізичної особи на власне зображення.

При вирішенні спорів судами виправдовується використання зображень людей з художньою, науковою чи інформаційною

[1] *Сошников П. Ю.* Вказ. ст. — С. 55.

[2] *Шабанов Д. С.* Вказ. ст. — С. 22.

[3] *Пилипенко В. Д.* Вказ. ст. — С. 424–425.

[4] *Бойко О. П.* Особенности гражданско-правового регулирования авторских прав в Российской Федерации в среде Интернет : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Бойко Олеся Петровна. — Москва, 2007. — С. 31–32.

метою в художніх творах. Наприклад, 02.06.2004 р. палата у справах преси Окружного суду Парижа прийняла рішення (рішення по справі «Г-н Бенсал проти Л. Делаайє Магнум, видавництва Editions Phaidon Presse Limited nf MK2 S.A.»), яким підтвердила правомірність свободи передання ідей, висловлених особливим чином у творі художника. Суть справи полягала в тому, що фотограф у співпраці з філософом-соціологом опублікував книгу зі знімками повсякденного життя паризького метро. Один зі сфотографованих пасажирів посилався на те, що він випадково виявив у книзі свою фотографію, крім цього, її було використано в одному з фільмів. Позивач вважав, що зазначене фото в обох випадках було використано з комерційною метою, а отже, порушувало його право на власне зображення. При вирішенні спору суд розширив тлумачення ст. 10 Європейської конвенції з прав людини та вирішив, що правило зазначеної статті поширюється на випадки, коли здійснення людиною свого права на власне зображення стає перешкодою свободі отримувати чи передавати ідеї, висловлені особливим чином у творі художника з використанням оригінальних авторських прийомів. Суд взяв до уваги, що неможливо було б досягти обраної мети (поставити мистецтво на службу соціологічному спостереженню), якщо б фотограф працював відкрито. На користь фотографа свідчив і той факт, що заявника не було зображено в образливому чи комічному вигляді. При цьому також встановлено, що ні фотограф, ні продюсер фільму не зловживав своєю свободою висловлювання[1].

В іншій справі мова йшла про використання фото публічної фігури в художньому виданні книги у суспільних інтересах. Під час розгляду спору в 1998 р. було встановлено, що в 1956 р., менш ніж через рік після виходу у світ першої платівки у США, Г. Гульд дав журналісту Дж. Кероллу інтерв'ю для статті, що отримала заголовок «Я не думаю, що я ексцентрична людина». Дж. Керролу вдалося зробити 400 фотографій та масу заміток, однак не всі вони були використані в статті. У 1995 р. журналіст вирішив використати їх у біографічній книзі «Глен Гульд: портрет майстра в юності». Правонаступник Г. Гульда, який не давав дозволу на публікацію біографії, подав на Дж. Керрола та видавництво «Stoddard Pablishing Co» позов про присвоєння особистості Г. Гульда й порушення авторських прав. Предметом спору було виявлення того, кому належать права на інтерв'ю та фотографії — правонаступнику чи журналісту. Правонаступник визнав, що авторське право на фотографії належить Дж. Керролу. Проте стверджував, що, хоча це не дає права іншим копіювати чи публікувати фотографії, Дж. Керрол не повинен був використовувати фотографії для цілей, інакших від тих, для яких

[1] *Блокман А.* Франция: исключение в художественных целях — ещё один вид исключений из права на собственное изображение // Законодательство и практика масс-медиа. — 2004. — № 11. — С. 28–29.

вони були початково зроблені. Суд першої інстанції при розгляді спору не взяв до уваги спірні моменти авторського права та зосередився на делікті щодо присвоєння особистості. Правонаступник вважав, що факт продажу книги є незаконною комерційною експлуатацією Г. Гульда, його фото тощо. Суд не погодився, що делікт щодо присвоєння особистості має обмеження, особливо коли йдеться про суспільний інтерес. Фотографії закарбували пристрасність і блиск Г. Гульда як піаніста, його самотність як художника та його хлоп'ячий характер, що, напевно, дозволило людям краще пізнати та зрозуміти видатного музиканта. Отож суд визнав, що громадськість має право знати якомога більше про одного з канадських геніїв[1].

Викладене підтверджує обґрунтованість встановлення обмеження права фізичної особи на власне зображення при створенні та/або використанні форми об'єктивізації з науковою або навчальною метою.

Також форма об'єктивізації зображення людини може бути створена та/або використана з ***особистою метою***, зокрема для особистої згадки, для особистого використання.

Проте поняття «для особистого використання» не вирізняється достатньою ясністю. Під особистим використанням потрібно розуміти користування для задоволення особистих потреб особи, котра зробила копію, та, можливо, ще членів її сім'ї[2], або осіб, пов'язаних особистісними відносинами (найближчі родичі або дружина)[3]. Оскільки «особисті цілі» можуть бути тільки у фізичної особи, потрібно визнати, що ця норма не поширюється на юридичних осіб. Відтак отримана відтворенням для особистих цілей копія твору не має надходити в цивільний обіг.

Також у науковій літературі неодноразово підкреслювалось про «добросовісність» використання зображення[4]. Так, у США доктрина добросовісного використання є найбільш важливим соціально орієнтованим обмеженням майнових прав авторів і правовласників. З позиції забезпечення інтересів громадськості роль розглянутої доктрини в процесі обмеження авторських прав є значною, тому що добросовісне використання — це доктрина, заснована на ідеї соціальної справедливості, що дозволяє використовувати охоронюваний авторським правом твір з дотриманням певних об-

[1] *Самойлович М. В.* Эффектная сторона авторского права: нарушение прав знаменитостей : дайджест 99.08.14 // Патентное дело. Дайджест российской и зарубежной прессы. — 1999. — № 8. — С. 26–29 — Дайдж. на ст.: The glamorous side of copyright: celebrity infringements / E. S. Simcoe, D. L. Maravei // Copyright World. — 1999. — N 89. — P. 26–28.

[2] *Серебровский В. И.* Вопросы советского авторского права / В. И. Серебровский. — Москва : Изд-во Академии Наук СССР, 1956. — 283 с.

[3] *Muller H.* Die Privatkopie bei Portratwerken der bildenden Kunst // GRUR. — 2012. — N 8. — S. 785–791.

[4] *Glazer D. C.* Thumbnail hazards, continued / D. S. Glazer, S. Herman // CW. — 2007. — N 172. — P. 17–18.

ставин без будь-якого дозволу з боку власника авторського права та без того, щоб це кваліфікувалось як порушення авторського права[1].

Для того щоб визначити, чи є використання дійсно добросовісним, важливі чотири фактори (критерії). Перший критерій — мета та характер використання, зокрема й те, використовувався твір з комерційною метою чи з освітньою некомерційною. Другий критерій полягає в сутності твору, що охороняється авторським правом. Потрібно встановити, чи задіяні при цьому такі фактори, як інформативний, творчий і мистецький, якщо твір створювався з метою вигоди. Третім критерієм є обсяг і обґрунтованість частини, що використовується щодо твору, охоронюваного авторським правом в цілому. Четвертий критерій — ефект від такого використання на потенційному ринку, чи цінність твору. Отже, розглянуті фактори мають рекомендаційний, а не обов'язковий характер. І навіть відсутність у розглянутій нормі закону визначення поняття «добросовісне використання» видається логічною, адже з позицій права чітко формалізувати таке оціночне поняття не видається можливим. Хоча варто звернути увагу й на те, що в американській юридичній літературі були спроби формулювати поняття добросовісного використання[2].

Цікавим з позиції особистого використання є такий приклад. Так, гучного скандалу в Україні набув випадок, коли лідер гурту «Океан Ельзи», закінчуючи свій всеукраїнський тур на підтримку нового альбому Dolce Vita у місті Ужгороді, навіть не міг припустити, що один із «шанувальників» скористається можливістю сфотографуватись із зіркою не для особистої згадки, а привселюдної. Ужгородський підприємець після концерту підійшов до Святослава Вакарчука серед інших охочих сфотографуватись із своїм кумиром. Здавалося б, що поганого в тому, коли людина фотографується зі співаком? Так, нічого, якби це фото залишилося в сімейному архіві, а не слугувало для особистої зовнішньої реклами. Вже через декілька днів після концерту гурту в Ужгороді на численних білбордах з'явилися зображення, на яких лідер гурту «Океан Ельзи» тисне руку незнайомому йому чоловіку, а поруч напис «Все буде добре». Святослав Вакарчук особисто ніякого дозволу на розміщення власного зображення на цих білбордах не давав. Крім того, він не знав зображену особу. Співак не розуміє, як могло таке статися[1].

За аналогією з авторським правом, ідея особистого користування полягає в тому, що той, кому треба зробити копії для власного навчання чи наукової роботи або для використання у приватному колі своєї сім'ї чи друзів, не повинен витрачати час і сили на пошуки правовласника, щоб отримати дозвіл[2]. Безоплатне використання фотографії із зображенням людини без згоди зображеної особи має застосовуватися при дотриманні вимог стосовно до мети та способу використання суб'єктним складом користувачів. Таке використання в межах закону допускається: спеціальним суб'єктом — лише фізичною особою; з визначеною метою — лише в особистих цілях; певного твору — тільки правомірно оприлюдненого твору; лише визначеним способом — шляхом відтворення, тобто виготовленням примірника твору чи певної його частини[3].

Слід звернути увагу, що безпосередньою супутньої ознакою суспільно значимої або особистої мети вільного створення та/або використання форми об'єктивізації зображення людини є відсутність ознаки ***отримання прибутку (комерційності)*** — як основної мети створення та/або використання форми об'єктивізації. При встановленні такої мети можливість обмеження права фізичної особи на власне зображення та, відповідно, вільного використання форми об'єктивізації її зображення виключається. Слід звернути увагу, що іноді комерційна мета може мати вторинний характер, зокрема перед усім є найвища художня (створення пародій, карикатур), навчальна чи наукова (розміщення портретів у наукових виданнях), інформаційна (опублікування чи використання іншим способом форми об'єктивізації зображення особи засобами масової інформації). У таких випадках допускається обмеження права фізичної особи на власне зображення.

5. П'ятим критерієм визначення правомірності обмеження здійснення права фізичної особи на власне зображення є **спосіб створення та/або використання зображення людини.** У попередніх розділах роботи здійснювався розподіл форм об'єктивізації зображення людини залежно від способів створення. Було доведено, що здійснення права на творчість може проявлятися у вільному створенні портретів, скульптур, карикатур, шаржів та інших творів, котрі створюються «художніми» засобами та способами, без механічної фіксації зовнішнього вигляду фізичної особи, з дотриманням загальних засад цивільного законодавства.

[1] *Кулагин Ю. В.* Ограничения субъективных авторских прав по законодательству России и отдельных зарубежных стран : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Кулагин Юрий Валерьевич. — Москва, 2010. — С. 23–24.

[2] *Мирзоян С. М.* Охрана авторских прав в России и США (Сравнительно-правовой анализ) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Мирзоян Сергей Михайлович. — Москва, 2004. — С. 132; *Афанасьева Е. Г.* «Добросовестнее всех» и другие добрые сказки о добросовестном использовании : дайджест 2004.02.027 // Социальные и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература. Серия 4 : Государство и право. — 2004. — № 2. — С. 87. — Дайдж. на ст.: «Fairest of them all» and other fairy tales of fair use / D. Nimmer // Law A. Contemporary problems. — Purham, 2003. –Vol. 66, N 1–2. — P. 263–287.

[1] *У Жолтані* не «Все буде добре» або ужгородський лохотрон-2 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://mediacentr.info/socio/u-zholtani-ne-vse-budedobre-abo-uzhgorodskij-lohotron-2__3598 [22.07.2010; 02:12].

[2] *Рудольф Д.-В.* Захист авторських прав: світовий досвід // Інтелектуальна власність. — 2004. — № 2. — С. 34.

[3] *Кондратьева Е. А.* Свободное использование произведений... — С. 8–13.

При створенні та використанні творів завдяки фіксації їх фото-відео- та іншими механічними способами необхідно дотримуватися спеціальних вимог законодавства. Крім умов і правил фотографування та використання фотографій із зображенням людини слід звернути увагу на фотографування окремих місць, будівель, вулиць, осіб, зокрема тих, які переміщаються по вулицях у режимі реального часу завдяки Інтернету. У зв'язку з розширенням технічних можливостей, зокрема проведення зйомки в режимі онлайн, постає питання про створення єдиних всесвітніх стандартів проведення фото- та відеозйомки в мережі Інтернет, практика яких зараз, на жаль, є суперечливою.

Наприклад, за допомогою програми Street View користувачі Google Maps і Google Earth мають можливість «побродити» в режимі реального часу по вулицях 30 міст США, які представлені в тривимірній проекції. При цьому за допомогою сервісу можна роздивитися осіб, які знаходяться в цей час на вулицях, і навіть сфотографувати їх. Влада США визнала, що розміщення в Інтернеті даних із фотографіями реальних людей є порушенням закону про недоторканність приватного життя. Компанія Google у відповідь пообіцяла заретушувати осіб, які опинилися на знімках[1].

Скарги щодо зазначеного сервісу виникали через небажану гласність після того, як з'ясувалося, що цілеспрямовано фокусувалися зображення людей на вулицях, а також були задіяні особисті дані з незахищених безпровідних мереж. Це призвело до необхідності вирішення правових питань, пов'язаних з обігом інформації, до позовів, пов'язаних із порушеннями закону про захист даних. Проте і тоді Google уникнув штрафу, переконавши, що порушення було випадковим і може бути негайно усунене. Проте даний випадок демонструє масштаб діяльності і охоплення послуг Google, як і правові наслідки застосування високих технологій[2].

Будь-які правові обмеження фотографування людей на вулицях відсутні, оскільки людина з камерою не спричиняє дискомфорту фотографованому. На погляд деяких вчених, такі дії не суперечать законодавству про охорону даних. Крім того, в епоху Інтернету до цього слід підійти з позиції здорового глузду і дозволити викликане наявністю Інтернету обмежене вторгнення в приватне життя. При цьому компанія Google вжила адекватних заходів — затемнення осіб і номерних знаків, а також показ людей не в реальному часі; останнє не дає можливості встановити їх місцезнаходження в

[1] *ЕС* запрещает Google фотографировать европейцев [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0014405 [19.05.2008; 13:20].

[2] *Лисицын-Светланов И. А.* Социальные сети и закон. Право «ГУГЛА» : дайджест 2012.03.021 // Социальные и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература. Серия 4 : Государство и право. — 2012. — № 3. — С. 90–91. — Дайдж. на ст.: A social networks and the law. Google-law / S. Halberstam // Experts in Internet and Web Law. — Mode of access: http://www.weblaw.co.uk.

даний момент часу. Відміна дозволу на фотографування на вулиці була б непропорційною мірою порівняно з відносно незначним ризиком порушення недоторканності приватного життя[1].

Серед знімків, які викликали скарги на втручання в приватне життя, був знімок людини, яка, будучи хворою, знаходилася на вулиці, а також фотографії людей, що виходили з секс-шопа. Один зі знімків, на якому жінка впізнала в автомобілі, що знаходився біля будинку іншої жінки, автомобіль свого чоловіка, який у цей час перебував, за його словами, в службовому відрядженні, став доказом у шлюборозлучному процесі[2].

Аналогічні вимоги стосуються не тільки зйомки людей, але й окремих будівель[3].

Отже, слід відзначити, що сучасні технології створюють нові можливості та способи фіксації та відтворення зображень. Це потребує розробки та вдосконалення норм про охорону зображень людей, окремих об'єктів цивільного обороту, об'єктів стратегічного призначення з метою запобігання порушенням прав та інтересів фізичних осіб, зображених на фотографіях, або їх майна, а також попередження злочинних дій, які можуть бути викликані неправомірним використанням зображень для підготовки та здійснення терактів чи інших злочинних дій проти суспільства. Потребують розробки та визнання єдині стандарти проведення фотографування в мережі Інтернет за допомогою онлайн-технологій. Зазначене питання потребує негайного вирішення та відображення у цивільному законодавстві в аспекті презумпції згоди на проведення зйомки.

Сучасні технології ставлять під загрозу приватність людини, інформацію про її місцезнаходження в певний момент часу, розташування доріг, значимих місць, тому необхідно на законодавчому рівні прописувати усі моменти, пов'язані з онлайн зйомкою і трансляцією.

Доцільно визначити ***способи використання*** форми об'єктивізації зображення людини та те, чи є воно публічним або приватним (тобто визначити коло суб'єктів, серед яких відбувалось використання форми об'єктивізації зображення).

Зміст поняття «спосіб використання» розглядався при визначенні засад здійснення права на власне зображення та при визначенні засад договірного регулювання відносин зі створення та/або

[1] *Перель И. М.* Похитители душ... — С. 13; *Швейцарцы* подадут в суд на Google из-за сервиса Street View [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://yurpractika.com/news.php?id=0019230 [16.11.2009].

[2] *Перель И. М.* Похитители душ... — С. 11.

[3] *Google* могут обязать размывать изображения школ, больниц и церквей [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0017002 [06.03.2009; 12:55]; *Из Google* Street View «сотрут» 244 тысячи немецких домов [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://yurpractika.com/news.php?id=0023524 [22.10.2010].

використання форм об'єктивізації зображення людини, тому вважаємо можливим не зосереджувати увагу на розкритті його змісту. Зміст дій, що складають зміст використання, обумовлюється видом форми об'єктивізації зображення людини.

У науковій літературі зверталася увага на тлумачення поняття «публічне поширення». Публічне поширення визначається як дії, спрямовані на доведення творів до загального відома безпосередньо або опосередковано публіці, шляхом публічного показу, поширення, зокрема мережевими та іншими способами без передання матеріального носія, пропонування для продажу. У літературі висловлювалася позиція, що під поширенням не мається на увазі випадок, коли фотограф показує іншому замовнику вдало сфотографований портрет — у цьому немає нічого недозволеного[1].

Пленум Верховного Суду України в п. 15 (абз. 2, 3, 5, 6) постанови Пленуму від 27.02.2009 р. № 1 «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» роз'яснив, що під поширенням інформації слід розуміти: опублікування її у пресі, передання по радіо, телебаченню чи з використанням інших засобів масової інформації; поширення в мережі Інтернет чи з використанням інших засобів телекомунікаційного зв'язку; викладення в характеристиках, заявах, листах, адресованих іншим особам; повідомлення в публічних виступах, в електронних мережах, а також в іншій формі хоча б одній особі. Поширенням інформації також є вивішування (демонстрація) у громадських місцях плакатів, гасел, інших творів, а також розповсюдження серед людей листівок, що за своїм змістом або формою порочать гідність, честь фізичної особи або ділову репутацію фізичної та юридичної особи.

Слід підтримати пропозицію про уточнення поняття «поширення» для зняття правової невизначеності у випадках надання доступу до творів мережевими й іншими способами без передачі матеріального носія. У кіберпросторі сталося гегелівське подолання форми твору через її фрагментацію, мультиплікацію та мікшування. Форма як зовнішнє представлення і система взаємозв'язків об'єкта втратила свою одиничність, цілісність і статичність і набула множинності, подільності та динамізму. Ця зміна привела до того, що охорона об'єктів авторського права і суміжних прав на основі форми стала такою, що практично не реалізовується[2]. Публічний показ набуває нового значення в цифровому світі. Цифровою передачею повідомлень, спрямованих індивідуальним особам на їх

[1] *Н. К.* Имеет ли фотограф право распространять снятые им портреты? // Вестникъ права. — 1914. — № 2. — С. 53.

[2] *Злотник Я. А.* Проблемы правовой защиты авторских прав в мобильном контенте // Дискриминация, терроризм и другие виды нетерпимости (Современный мир: единство и разнообразие) : учеб.-метод. пособие / под ред. С. А. Гончарова, В. Ю. Моргуновой. — Санкт-Петербург, 2010. — С. 142–143.

приватні комп'ютери, поставлено питання, чи складає така передача, як тільки вона прийнята одержувачем, публічний показ[1].

Використання зображення їх поширенням має деякі неузгодженості у трактуванні. При публічному поширенні слід відмежовувати продукцію (наприклад, примірники аудіовізуальних творів, диски, книги), яка офіційно перебуває у цивільному обороті, та так звані нетипові форми поширення інформації завдяки матеріальним носіям або інформаційним повідомленням, що не кваліфікуються як продукція та щодо яких у більшості випадків неможливо довести її виробника внаслідок відсутності позначення про тираж, виготовлювача та поширення її поза торговими мережами та поза законодавчо регульованим спеціально санкціонованим режимом документообороту.

Окремим питанням, що потребує вирішення, є можливість врегулювання відносин з використання форм об'єктивізації зображення у соціальних мережах. Певна специфіка властива діям з використання зображень в мережі Інтернет. У сучасних дослідженнях частково розглядалися питання, пов'язані з охороною прав володільців зображень. Найчастіше багато хто не замислюється про те, що викладені фотографічні зображення в мережі Інтернет можуть бути «вкрадені» без згоди автора і поширені в газетах як ілюстративний матеріал[2]. Представляє інтерес здійснення права на власне зображення у мережі Інтернет, зокрема такі питання.

По-перше, це можливість репосту зображень людей.

Людина самостійно визначає міру доступу до інформації про своє особисте життя, наприклад, інформуванням про це в соціальних мережах. Проте, як звертає увагу С. П. Гришаєв, слід враховувати, що таке особисте волевиявлення людини може поширюватися тільки на інформацію, що стосується її особисто, і не може поширюватися на інших осіб, навіть якщо вони були причетні до цієї ж події[3].

Розміщення зображень людей на ресурсах із можливістю репосту запропоновано вважати вираженням згоди на їх подальше використання. У правозастосовній практиці деяких країн[4] «оприлюдненням» запропоновано вважати здійснення дії, яка уперше робить це зображення доступним для загального відома, шляхом його публікації, публічного показу або будь-яким іншим спосо-

[1] *Арнольд П. Луцкер.* Авторское право в цифровых технологиях и СМИ / Арнольд П. Луцкер. — Москва, 2005. — С. 42.

[2] *Невядомская В. И.* Проблемы реализации в РФ права на изображение в сети Интернет // Актуальные проблемы права в современном обществе : материалы регион. науч. конф. студентов, аспирантов и молодых преподавателей, 3 дек. 2012 г. / отв. ред. А. В. Майоров. — Челябинск, 2013. — С. 85.

[3] *Гришаев С. П.* Право на неприкосновенность частной жизни. — С. 27–29.

[4] *О применении* судами некоторых положений раздела I части первой Гражданского кодекса Российской Федерации [Електронний ресурс] : постановление Пленума Верховного Суда Российской Федерации от 23.06.2015 г. № 25. — Режим доступу: http://www.supcourt.ru/Show_pdf.php?Id=10121.

бом, включаючи розміщення його в мережі Інтернет. Обставини розміщення особою власного зображення в мережі Інтернет можуть свідчити про вираження такою людиною згоди на подальше використання цього зображення, наприклад, якщо це передбачено умовами користування сайтом, на якому особою розміщено таке зображення[1].

Суд Європейського Союзу ухвалив, що інтернет-користувачі повинні мати можливість вільно ділитися посиланнями на матеріали, наприклад, фотографії або відео, якщо матеріал сам по собі був опублікований вільно онлайн з дозволу правовласника. Право ділитися посиланнями, проте, не заходить так далеко, що дозволяє користувачам обмінюватися посиланнями, які розроблені, щоб обійти платний доступ або інші підписки[2].

Разом із цим неприпустимим є комерційне використання фотографій у відкритому доступі, навіть на умовах ліцензії Creative Commons. Права суб'єкта фото не слід ігнорувати. Зважаючи на права суб'єкта, має бути вирішене питання про комерційне використання фотографій у рамках таких ліцензій[3].

На підставі аналізу матеріалів судової практики А. Пічугіна робить висновок, що фізична особа при розміщенні власних фотографій на сайті в мережі Інтернет у відкритому для невизначеного кола осіб доступі своїми діями висловлює свою згоду на обнародування власного зображення, його обговорення, та користувачам сайта надається можливість проставлення оцінок[4].

На законодавчому рівні потребує чіткого визначення питання принципів вільного створення та/або використання зображень людини (принципу дотримання норм суспільної моралі, принципу збереження конфіденційності інформації, принципу поваги до честі, гідності та ділової репутації тощо). Безперечно, кожна особа хоче зафіксувати на камеру якийсь цікавий момент свого життя, але бувають люди, що не відчувають межі між доречною поведінкою та безтактовністю, або навіть ганебною поведінкою в певній ситуації[5].

[1] *Труханова М.* Верховный суд признал фотографии с возможностью репоста «общими» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=38190551.

[2] *Copyright* Notice: digital images, photographs and the internet [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://usermanual.id/view?title=copyright-notice-digital-images-photographs-and-the-internet&url=https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/481194/c-notice-201401.pdf.

[3] *James S.* Picture use does not sit pretty: Virrgin Mobile and Creative Commons are in the frame over picture rights for user-generated content // Copyright World. –2007. — N 175. — P. 9–10.

[4] *Пичугина А.* Социальные сети и публичные люди // Корпоративный юрист. — 2014. — № 6. — С. 38.

[5] Див.: *Хіт-парад* найдурніших селфі: люди фотографуються з померлими та під час катастроф [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://tsn.ua/tsikavinki/hit-parad-naytupishih-ta-naynedorechnishih-selfi-lyudi-fotografuyutsya-z-pomerlimi-ta-pid-chas-katastrof-399739.html [26.12.2014; 12:57]; *Світ* охопила нова мода робити «самостріли» на цвинтарях і похоронах [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://tsn.ua/foto/svit-ohopila-nova-moda-robiti-samostrili-na-cvintaryah-i-pohoronah-318849.html [05.11.2013; 18:25].

У соціальних мережах закріплюються правила щодо списку контенту, забороненого для публікації на сторінках користувачів, та намагаються видаляти його у разі появи. Компанія Facebook розробляє програму, що дозволить завадити користувачам соцмереж публікувати на сторінці фото в стані алкогольного сп'яніння. У майбутньому планується, що нова програма також зможе відстежувати публікації інших користувачів чужих фотографій без дозволу[1]. Безперечно, розроблення таких програм є важливим для ефективної охорони права користувачів на власне зображення.

При вирішенні спору суд враховує, що фотографії, які стали приводом для конфлікту між сторонами, були розміщені особисто позивачем на власній сторінці в соціальній мережі «ВКонтакте» та були відкриті для загального доступу, що давало можливість безперешкодного їх огляду та обговорення сторонніми особами. У задоволенні позову про захист честі, гідності та стягнення моральної шкоди було відмовлено[2]. *Апеляційна скарга по цій справі була відхилена*[3]. Уявляється можливим розділити позицію суду, адже ступінь доступу особи до власного життя визначається нею самостійно, власними діями. Таким чином, цілком правомірною є реакція суспільства й на фотографії, що перебувають у загальному доступі.

Відкрите розміщення форми об'єктивізації зображень у мережі Інтернет робить її доступною для використання, а отже робить досить спірним можливість захисту таких зображень як особистих паперів. Матеріали наступної справи демонструють неможливість застосування норм захисту як до особистих паперів щодо зображення позивача — публічної особи, розміщене у мережі Інтернет.

Позивач вимагає від відповідачів вилучити начебто своє фото, вміщене поряд з оскаржуваним матеріалом. Оскаржуване зображення є не фотографією позивача, а фотоколажем, який є загальнодоступним у мережі Інтернет, а тому не належить до особистих паперів і було використано для ілюстрації текстового матеріалу. Представник відповідачів зазначив, що фотоколаж є вкрай критичним для позивача, але позивач є політиком і поширення щодо нього таких критичних матеріалів за наявності відповідного обґрунтування або загальновідомих фактів є цілком допустимим з точки зору європейських стандартів і права на свободу вираження поглядів і думок

[1] *Facebook* хоче завадити юзерам публікувати селфі «під мухою» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://tsn.ua/bbc/facebook-hoche-zavaditi-yuzeram-publikuvati-selfi-pid-muhoyu-397062.html [12.12.2014; 12:37].

[2] *Рішення* Василівського районного суду Запорізької області від 13.08.2013 р. по справі № 311/2168/13-ц [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/33024330.

[3] *Ухвала* Апеляційного суду Запорізької області від 18.09.2013 р. по справі № 22-ц/778/4763/13 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33589373.

журналістів. Позивач є фігурою публічною, а тому має бути готовим до певної критики. У задоволенні позовних вимог було відмовлено у зв'язку з тим, що зображення позивача не перебувало в особистому володінні позивача і не є особистими паперами та перебувало у вільному доступі, що підтверджується матеріалами справи — витягом з Інтернет-ресурсу[1].

По-друге, становить інтерес можливість поширення форми об'єктивізації зображення людини завдяки пошуку за хештегом, можливість встановлення відмітки на фотографії про конкретну зображену особу з активним посиланням на її сторінку в соціальній мережі тощо.

На жаль, на сьогодні не існує єдиної виробленої позиції з цього питання, але матеріали судової практики свідчать про необхідність врегулювання відносин у цій сфері. Як приклад можна навести таку суперечку. Фотограф із США опублікував в Facebook серію знімків із людиною в костюмі Санта-Клауса. Відмічаючи його на фото, він вибрав профіль реального жителя Аляски з таким ім'ям, після чого отримав від обуреного порушенням своїх прав чоловіка лист із вимогою видалити теги. Як повідомляє PetaPixel, через погрози фотографові довелося відредагувати відмітки на зображеннях. Як заявив Санта Клаус в електронному листі, відмітивши його на зображеннях, фотограф тим самим дав посилання на сторінку Клауса у Facebook, ввівши користувачів в оману. Насправді на зображеннях був не він, а інший чоловік у костюмі Санти[2].

У соціальних мережах також удосконалюються можливості пошуку зображення людини. Наприклад, компанія Facebook уже розробила програмне забезпечення DeepFace для розпізнавання осіб, яка зможе автоматично знаходити і відмічати на завантажених фотографіях інших людей. Програмному забезпеченню DeepFace під силу виконувати процедуру верифікації особи (воно визнає, що на двох фотографіях зображена одна і та ж особа), а не розпізнавання особи (автоматичний пошук особи по фотографії особи). Тепер людину з реального життя можна ідентифікувати в мережі по особистому аватару[3]. У будь-якому разі людині слід пам'ятати про параметри безпеки, зокрема про можливість відмовитися від публічних списків пошуку, про можливість встановлення обмежень, підвищення конфіденційності[4]. Ця сфера відносин

[1] *Рішення* Шевченківського районного суду м. Києва від 30.04.2013 р. по справі № 2610/28819/2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/31162083.

[2] *Степанов В.* Настоящий Санта-Клаус запретил отмечать себя на фото в Facebook [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://tjournal.ru/p/never-tag-santa [29.12.2014; 20:39].

[3] *Adrian A.* If I am the Author of my Online Persona, How can I protect it? [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.academia.edu/7928102/If_I_am_the_Author_of_my_Online_Persona_How_can_I_protect_it [25.07.2014].

[4] *Lowe I.* Soul stealers. What control do you have over your online images? / I. Lowe, C. Waite // Copyright World. — 2009. — N 192. — P. 24–26.

у своєму розвитку набагато випереджає правове регулювання цих відносин.

На наш погляд, згода на використання фотографії в мережі Інтернет із посиланням на сторінку особи не потрібна. Адже кожна соціальна мережа створює можливості для вільного поширення за допомогою репосту запису, коментарів до запису. Використання має відбуватися з додержанням принципів обмеження права фізичної особи на власне зображення.

На законодавчому рівні підлягають регулюванню особливості використання зображень людини у мережі Інтернет, особливості здійснення та трансляції онлайн зйомки тощо.

6. Шостим критерієм визначення правомірності обмеження здійснення права фізичної особи на власне зображення є **статус суб'єкта, що здійснює створення та/або використання зображення людини.**

Слід розрізняти ***спеціально уповноважених законом*** суб'єктів створення та/або використання форми об'єктивізації зображення людини, наприклад, посадових осіб у зв'язку з виконанням ними посадових обов'язків; представників засобів масової інформації з метою виконання ними покладених законом функцій для інформування громадськості про суспільно значимі події тощо.

Право фізичної особи на власне зображення обмежується у державних та суспільних інтересах, на підставах, визначених чинним законодавством, зокрема при виконанні обов'язків посадовими особами органів судової, виконавчої та законодавчої влади, тобто з метою здійснення правосуддя чи забезпечення суспільної безпеки, за розпорядженням органів влади[1], без отримання згоди уповноважених та зображених осіб або їхніх родичів[2].

Службова фотозйомка та аудіо-, відеозапис полягають в увімкненні обладнання посадовими особами органів для отримання інформації[3]. Службовими особами відповідно до ст. 364 КК України[4] є особи, які постійно чи тимчасово здійснюють функції представників влади, а також обіймають постійно чи тимчасово на

[1] *Канторович Я. А.* Авторское право на литературныя, музыкальныя, художественныя и фотографическія произведенія. Систематическій комментарій къ закону 20-го марта 1911 г. ... — С. 267–268; *Германскій* законъ 9 января 1907 г. объ авторскомъ правѣ на художественныя и фотографическія произведенія [Текст] // Законъ объ авторскомъ правѣ съ изложеніемъ разсужденій и матеріаловъ, на коихъ он основанъ / сост. Д. А. Коптевъ. — Санкт-Петербургъ, 1911. — С. 394.

[2] *Германскій* законъ 9 января 1907 г. объ авторскомъ правѣ на художественныя и фотографическія произведенія [Текст] // Законъ объ авторскомъ правѣ съ изложеніемъ разсужденій и матеріаловъ, на коихъ он основанъ / сост. Д. А. Коптевъ. — Санкт-Петербургъ, 1911. — С. 394.

[3] *Про затвердження* Порядку проведення фотозйомок та аудіо-, відеозапису роботи митних органів : наказ Держ. митної служби України від 12.06.2000 р. № 336 // Офіційний вісник України. — 2000. — № 32.

[4] *Кримінальний* кодекс України : від 05.04.2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 25–26. — Ст. 131.

підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним повноваженням.

У системі чинного законодавства такі випадки складають окрема права та/або обов'язки певних посадових осіб на проведення фото-, відеозйомки фізичних осіб.

Право здійснення фотографування посадовими особами при виконанні ними своїх обов'язків, зокрема, можливо в таких випадках:

— право підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, здійснювати візуальне спостереження в громадських місцях із застосуванням фото-, кіно- і відеозйомки, оптичних та радіоприладів, інших технічних засобів[1];

— право застосовувати технічні прилади і технічні засоби, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засоби фото- і кінозйомки, відеозапису як превентивний поліцейський захід. Поліція для забезпечення публічної безпеки та порядку може закріплювати на форменому одязі, службових транспортних засобах, монтувати/розміщувати по зовнішньому периметру доріг і будівель автоматичну фото- і відеотехніку, а також використовувати інформацію, отриману із автоматичної фото- і відеотехніки, що знаходиться в чужому володінні, з метою: попередження, виявлення або фіксування правопорушення, охорони громадської безпеки та власності, забезпечення безпеки осіб; забезпечення дотримання правил дорожнього руху. Інформація про змонтовану/розміщену автоматичну фототехніку та відеотехніку повинна бути розміщена на видному місці[2];

— право офіційних спостерігачів від партії (блоку), від громадської організації, від іноземної держави, міжнародної організації робити фото-, кінозйомки, аудіо- та відеозаписи, не порушуючи при цьому таємниці голосування[3];

— право органів, підрозділів та співробітників Служби безпеки України, що здійснюють контррозвідувальну діяльність, здійснювати візуальне спостереження в громадських місцях із застосуванням фото-, кіно- і відеозйомки, оптичних та радіоприладів, інших технічних засобів[4];

[1] *Про оперативно-розшукову* діяльність : Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 22 (п. 11 ст. 8).

[2] *Про Національну* поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII // Голос України. — 2015. — 6 серп. (№ 141–142) (п. 1 ч. 1 ст. 31 ст. 40).

[3] *Про вибори* Президента України : Закон України від 05.03.1999 р. № 474-XIV // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 14. — Ст. 81 (п. 2 ч. 7 ст. 69, п. 2 ч. 7 ст. 75); *Про вибори* народних депутатів України : Закон України від 25.03.2004 р. № 1665-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 27–28. — Ст. 366 (п. 2 ч. 7 ст. 75, п. 2 ч. 11 ст. 76, п. 4 ч. 6 ст. 77).

[4] *Про контррозвідувальну* діяльність : Закон України від 26.12.2002 р. № 374-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 12. — Ст. 89 (п. 2 ст. 7).

— право посадових осіб органів оперативного реагування на надзвичайні ситуації у сфері цивільного захисту проводити під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій документування, кіно- і відеозйомку, фотографування та звукозапис[1];

— право державних інспекторів у сфері державного контролю за використанням та охороною земель і дотриманням вимог законодавства України про охорону земель проводити у випадках, встановлених законом, фотографування, звукозапис, кіно- і відеозйомку як допоміжний засіб для запобігання порушенням земельного законодавства України[2];

— право посадових осіб спеціально уповноважених центральних органів виконавчої влади та їх територіальних органів, що здійснюють державний контроль та управління в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, а також підприємств, установ і організацій, що здійснюють охорону, використання і відтворення тваринного світу, проводити у випадках, встановлених законом, фотографування, звукозапис, кіно- і відеозйомку як допоміжний засіб для попередження і розкриття порушень законодавства в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу[3];

— право працівників, уповноважених здійснювати контроль у галузі мисливського господарства та полювання, проводити фотографування, звукозапис, кіно- та відеозйомку як додаткові заходи для запобігання та розкриття порушень правил полювання та інших вимог, установлених Законом[4];

— право Управління державної охорони України проводити кіно-, фотозйомку, аудіо- і відеозапис на об'єктах, щодо яких здійснюється державна охорона[5];

— право державного виконавця при здійсненні виконавчого провадження застосовувати під час проведення виконавчих дій відеозапис, фото- і кінозйомку[6].

На практиці при виконанні посадових обов'язків нерідко виникають спроби оспорювати правомірність проведення фото- чи

[1] *Про правові* засади цивільного захисту : Закон України від 24.06.2004 р. № 1859-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 39. — Ст. 488 (ст. 32).

[2] *Про державний* контроль за використанням та охороною земель : Закон України від 19.06.2003 р. № 963-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 39. — Ст. 350 (ст. 10).

[3] *Про тваринний* світ : Закон України від 13.12.2001 р. № 2894-III // Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 14. — Ст. 97 (ст. 60).

[4] *Про мисливське* господарство та полювання : Закон України від 22.02.2000 р. № 1478-III // Відомості Верховної Ради України. — 2000. — № 18. — Ст. 132 (ст. 39).

[5] *Про державну* охорону органів державної влади України та посадових осіб : Закон України від 04.03.1998 р. № 160/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1998. — № 35. — Ст. 236 (ст. 13).

[6] *Про виконавче* провадження : Закон України від 21.04.1999 р. № 606-XIV // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 24. — Ст. 207 (ст. 11).

відеозйомки посадовими особами. Суд звертає увагу на те, ким було зроблено запис і чи має така особа повноваження, передбачені законом, на проведення зйомки без отримання попередньої згоди. Якщо особа, відповідно до чинного законодавства, не може здійснювати оперативно-розшукову діяльність, матеріали вважаються зібраними з порушенням прав осіб, які без їхнього дозволу були відтворені в цих матеріалах. У деяких випадках представлені матеріали не дають змоги ідентифікувати в повному обсязі, коли, в який час відбувалося знімання, скільки часу воно тривало, чи не було змонтовано тощо, у зв'язку з чим інформація у вигляді фото- та відеоматеріалів не приймається як належний доказ по даній справі[1].

Прикладом оспорювання правомірності проведення зйомки посадовою особою при виконанні нею службових повноважень є така справа. *Позивач, звернувшись до суду зі скаргою, вказав, що державним виконавцем другого відділу ДВС Київського РУЮ м. Одеси винесено постанову про застосування фото- та відеозйомки при проведенні виконавчих дій із примусового виконання виконавчого листа. Державний виконавець у мотивувальній та резолютивній частинах постанови не роз'яснив підстави для прийняття рішення про застосування фото- і відеозйомки при проведенні виконавчих дій. Скаржник просив постанову про застосування фото- і відеозйомки при виконавчих діях скасувати, визнати рішення, дії, бездіяльність посадових осіб другого відділу державної виконавчої служби Київського районного управління юстиції м. Одеси протиправними. Відмовляючи в задоволенні заяви позивача, суд першої інстанції виходив із того, що оскаржуваною постановою та виконавчими діями державного виконавця та начальника відділу державної виконавчої служби прав та свобод позивача не порушено. Посадові особи виконавчої служби діяли в межах наданих повноважень та відповідно до Закону України «Про виконавче провадження», про що свідчать надані суду матеріали щодо виконання судового рішення. Порушень, які б слугували правовою підставою для визнання рішень, дій, бездіяльності посадових осіб виконавчої служби неправомірними та вказували на обов'язковість скасування оскаржуваної постанови, не встановлено*[2].

[1] *Рішення* Господарського суду Одеської області від 18.11.2011 р. по справі № 27/17-3626-2011 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/19960101; *Рішення* Господарського суду Львівської області від 22.12.2010 р. по справі № 5/107 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/13139035; *Рішення* Світловодського міськрайонного суду Кіровоградської області від 23.12.2010 р. по справі № 2-3678/10 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/13356491; *Рішення* Київського районного суду м. Полтави від 03.12.2012 р. по справі № 1609/6245/12 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27897472; *Рішення* Коломийського міськрайонного суду від 28.03.2012 р. по справі № 2-2055/11 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/22195554.

[2] *Ухвала* Апеляційного суду Одеської області від 23.10.2007 р. по справі № 22ц-4693-2007 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2184678.

Отже, огляд норм чинного законодавства дозволяє зробити висновок, що право на фотографування фізичної особи (без отримання її згоди) надається певним посадовим особам із метою виконання їх обов'язків, наприклад, запобігання правопорушенню чи фіксації правопорушень, а також із метою здійснення захисту прав та інтересів інших осіб. Підстави проведення зйомки фізичної особи посадовими особами закріплюється нормами адміністративного законодавства.

Крім цього, на законодавчому рівні закріплено *обов'язок* фотографування, здійснення звукозапису, кіно- і відеозйомки засуджених та осіб, узятих під варту (обов'язок посадових та службових осіб органів і установ виконання покарань, слідчих ізоляторів)[1]. Таке положення в чинному законодавстві закріплюється з метою чіткої фіксації картотеки всіх осіб, які підозрюються чи винні у здійсненні злочину.

У науковій літературі доречно відмічають доцільність чіткої регламентації процесу фотографування фізичних осіб посадовими особами, зокрема при здійсненні фотографування фізичних осіб на документи, що дозволило б звести до мінімуму спотворення та фальсифікацію фотознімків, зробити відображення ознак зовнішності, а також процес ідентифікації осіб достовірнішими[2].

Отже, питання щодо права чи обов'язку проведення фотозйомки посадовими особами при здійсненні ними професійної діяльності регламентується відповідними нормативними актами. Викладене цілком відповідає ч. 2 ст. 19 Конституції України, відповідно до змісту якої, державні органи, органи місцевого самоврядування, а також їх посадові особи можуть здійснювати тільки те, що законодавством України прямо дозволено.

Разом із цим виникає інше запитання — про можливість здійснення зйомки відповідних посадових осіб при виконанні ними посадових обов'язків. У такій ситуації, як звертає увагу С. Погребняк[3], діє положення ч. 1 ст. 19 Конституції України, відповідно до якої фізичні та юридичні особи можуть здійснювати усе те, що прямо не заборонено законодавством. Отже, фізичні особи можуть про-

[1] *Про Державну* кримінально-виконавчу службу України : Закон України від 23.06.2005 р. № 2713-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 30. — Ст. 409 (ст. 18); *Про попереднє* ув'язнення : Закон України від 30.06.1993 р. № 3352-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 35 (ч. 3 ст. 7).

[2] *Малыгин С. А.* К вопросу о нормативно-технической регламентации изготовления фотографий на документы, удостоверяющие личность / С. А. Малыгин, А. Г. Задоров // Вестник Волгоградской академии МВД России. — 2010. — № 2. — С. 81–83.

[3] *Погребняк С.* Тут одной тётеньке сказали, что её снимут, так она стала стесняться, брыкаться и говорить всякие нехорошие слова... Можно ли снимать процесс налоговой проверки на видеокамеру? // Бухгалтер. — 2008. — № 36. — С. 46.

водити зйомку посадових осіб під час виконання ними посадових обов'язків, якщо це прямо не заборонено чинним законодавством. Це пояснюється тим, що йдеться не про пересічну фізичну особу, а про певну посадову особу, наділену функціями та владними повноваженнями, тобто про особу зі спеціальним правовим статусом, на яку в зазначений момент часу розповсюджується дія спеціальних законів та виключається дія ст. ст. 307, 308 ЦК України.

Як приклад можна навести рішення суду. *02.11.2010 р. інспектор ДПС із ЗС УДАІ УМВС України в Сумській області ніс службу по нагляду за рухом транспортних засобів в м. Охтирка, та в період чергування ним для перевірки документів був зупинений водій, який керував автомобілем марки «BMW». Вказану подію про зупинку автомобіля та подальші дії інспектора водій знімав на відеокамеру, хоча інспектор забороняв проводити відеозйомку. Відеозйомку зазначеної події було розміщено в мережі Інтернет. Доводи інспектора про те, що він не давав згоди на зйомку, було визнано безпідставними, оскільки законодавством чітко передбачено, що зйомки проводяться відкрито на вулиці, на зборах, конференціях, мітингах та інших заходах публічного характеру. Водій авто проводив відеозйомку на вулиці, а тому згода позивача була непотрібна. Незважаючи на висловлений протест проти фотографування, судом було враховано, що позивач знаходився при виконанні посадових обов'язків. Діяльність міліції будується на принципах законності, гуманізму, поваги до особи, соціальної справедливості, взаємодії з трудовими колективами, громадськими організаціями й населенням. Діяльність міліції є гласною. Вона інформує органи влади і управління, трудові колективи, громадські організації, населення і засоби масової інформації про свою діяльність, стан громадського порядку та заходи щодо його зміцнення. За згоди міліції засоби масової інформації можуть акредитувати своїх журналістів при її органах. Не підлягають розголошенню відомості, що становлять державну або службову таємницю. Ствердження в апеляційній скарзі про те, що розміщенням відеозапису в мережі Інтернет було завдано інспектору моральної шкоди, є недоказаними і висновків суду першої інстанції не спростовують. Судом першої інстанції було обґрунтовано спростовано той факт, що факт розміщення відеороликів в Інтернеті порушує честь, гідність та ділову репутацію інспектора. Рішення Охтирського міськрайонного суду Сумської області*[1] *при розгляді апеляційної скарги залишено без зміни*[2]. Представлене рішення є цілком справедливим, адже інспектор під час зйомки виконував власні посадові обов'язки, а ведення запису під час виконання обов'язків, які не складають державну таємницю або іншу охоронювану законом у таємниці інформацію, є цілком припустимим. Також не є порушенням надання загального доступу до запису, наприклад, з інформаційною метою, зокрема повідомлення про поведінку посадової особи під час виконання нею посадових обов'язків.

[1] *Рішення* Охтирського міськрайонного суду Сумської області від 23.09.2011 р. по справі № 2-480/11 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/19788527.

[2] *Ухвала* Апеляційного суду Сумської області від 13.12.2011 р. по справі № 22-ц-2051/11 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/19864070.

Викладене свідчить, що особа дійсно може бути знята без її згоди у випадках, зокрема, з метою охорони державних, суспільних чи інтересів інших осіб. Відповідно до ч. 3 ст. 307 ЦК України закріплюється положення про те, що у випадках, встановлених законом, може проводитися знімання фізичної особи на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку, в тому числі таємне, без згоди особи.

Слід зазначити, що використання форми об'єктивізації зображення людини повинно здійснюватися способами, які регламентовані чинним законодавством. Іноді посадові особи застосовують досить нетипові форми гласності, які, незважаючи на їх ефективність, викликають сумнів у їх законності. Наприклад, у Кемеровській області співробітники місцевої Федеральної служби судових приставів вирішили наклеювати фотографії боржників на сірникові коробки. Дієвість інновацій вже перевірили на практиці пристави міста Новокузнецька. Намагаючись розшукати злісних боржників, співробітники служби управління ФССП вигадали просту пастку. Фотографії боржників судові виконавці роздруковують на принтері, вирізають і самостійно приклеюють на коробки з сірниками. Ілюстрацію супроводжує коротка інформація «Увага, розшук». Завдяки незвичайній вигадці пристави вже допомогли молодій мамі стягнути з недбалого чоловіка борг по аліментах[1]. Іншим прикладом є справа за позовом мешканки Удмуртії (РФ), яка вимагає компенсацію в розмірі 5 млн рублів у судових приставів, які виманювали боржників, використовуючи її фотографії, розміщені на сайтах «Одноклассники» і «ВКонтакте». Про те, як використовують її знімки, Яна Коновалова дізналася випадково з випуску новин. Пристави створювали сторінки вигаданої Елі Ковалевської, копіювали фото Яни Коновалової і під таким видом знайомилися з боржниками і призначали їм побачення. Відповідно до законодавства РФ, співробітники служби судових приставів не наділені правом вести оперативно-розшукову діяльність. Крім цього, вони порушили право людини на охорону її зображення (ст. 152[1] ЦК РФ)[2]. Такий спосіб використання фотографії є дуже

[1] *Белова Л.* Приставы нашли должника по фото на коробке спичек [Електронний ресурс] / Л. Белова, В. Арутунян. — Режим доступу: http://lifenews.ru/news/118592 [30.08.2013; 10:50].

[2] *«Приманка»* судебных приставов в «Одноклассниках» требует в суде компенсацию [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0019294 [23.11.2009].

незвичним та не відповідає положенням чинного законодавства в частині охорони права фізичної особи на власне зображення.

Суб'єкти зі спеціальним інформаційним статусом. Право фізичної особи на власне зображення обмежується у суспільно значущих інтересах засобами масової інформації. У цьому разі потрібно звернути увагу на наявність спеціального суб'єкта поширення інформації — засобів масової інформації. Засоби масової інформації (ЗМІ), мас-медіа (mass media) — преса (газети, журнали), радіо, телебачення, Інтернет, кінематограф, звукозаписи та відеозаписи, відеотекст, телетекст, домашні відеоцентри, котрі поєднують телевізійні, телефонні, комп'ютерні та інші лінії зв'язку. Всім цим засобам притаманні якості, що їх об'єднують, — звернення до масової аудиторії, доступність багатьом людям, корпоративний зміст виробництва і розповсюдження інформації. Поняття «мас-медіа» застосовується також до організацій, що контролюють ці технології, наприклад, телевізійних каналів або видавництв[1]. Громадські медіа часто пов'язані з «громадськими комунікаціями» та можуть набувати різних форм, стосуватися різних груп людей і бути пов'язані з великою кількістю різних напрямків. Водночас громадські медіа є засобом для створення дискусії та залучення звичайних фізичних осіб, що об'єднані певною метою. Головна риса громадських медіа полягає в тому, що вони не залежать від комерційних тенденцій і популярних тем для обговорення. Це дозволяє створювати різні моделі громадських медіа, що можуть пропонувати відкриту редакційну політику чи більш сфокусовану на залученні громадян[2]. Діяльність ЗМІ врегульована спеціальним законодавством[3].

Значення фотографій творів у ЗМІ значне. Як підкреслює А. В. Тристан, фотографія у ЗМІ є:

— документом масової інформації про новини, події та явища в галузі політики, економіки, культури, охорони здоров'я, а також у соціальній, екологічній, міжнародній та інших сферах; ці фотографії можна назвати «новинними», адже вони завжди ілюструють якусь подію, тобто те, що відбулося. Їхня основна функція — візуально підтвердити те, про що написано в журналістському матеріалі;

— одним з ключових елементів оформлення, отже, вони допомагають привернути увагу покупців. Фотоілюстрації у середині

[1] *Mass* media // Oxford English Dictionary. — 2010. — November; *Potter W. James.* Arguing for a general framework for mass media scholarship / W. James Potter. — London : SAGE, 2008. — P. 32.

[2] *Засоби* масової інформації [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Засоби_масової_інформації.

[3] *Про друковані* засоби масової інформації (пресу) в Україні : Закон України від 16.11.1992 р. № 2782-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 1. — Ст. 1; *Про телебачення* і радіомовлення : Закон України від 21.12.1993 р. № 3759-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 10. — Ст. 43.

газети організовують увесь матеріал, структурують його, щоб читачеві було легше розібратися серед кількох різних статей, а також виділяють якийсь матеріал, роблять акцент на чомусь. Крім цього, такі фотографії, зазвичай, є яскравими та промовистими, вони містять багато інформації. Такі зображення, порівняно з іншими видами, здатні викликати емоції в читача[1].

Використання зображення людини в ЗМІ можливе за її згодою при наданні доступу до певних сфер її життя, як правило, за окрему платню (наприклад, коли йдеться про весілля, народження і хрестини дітей). Окрім цього може йтися про певну історію (ексклюзивне інтерв'ю — історія про людину, що опинилася в соціально значимій поточній події)[2].

Працівники ЗМІ іноді використовують твори фотографії, не замислюючись про те, що в усіх фотознімків є автори та з ними необхідно погодити умови публікації. Вважається, що раніше опубліковані чи наявні в архіві редакції фотографії — це загальне надбання, навіть якщо на їхньому звороті вказані ім'я та номер телефону фотографа. Найчастіше сучасні журналісти для ілюстрації власних робіт використовують фотографії, розміщені в мережі Інтернет[3]. Наприклад, московська газета використала фото мера Львова, щоби зобразити щасливу російську родину. Православна російська газета «Московские ведомости» проілюструвала статтю «Американцы больше не получат русских детей» фото мера Львова А. І. Садового з родиною. Зокрема, на фотографії видно, що родина міського голови прогулюється площею Ринок. При цьому один із синів вдягнений в українську вишиванку[4]. Згодом редакція вибачилися перед А. І. Садовим і визнала помилку з фотоілюстрацією до статті, в якій було використане фото[5].

Тож варто навести і приклади обмеження права фізичної особи на власне зображення правомірним використанням фотографій,

[1] *Тристан А. В.* Фотографія у засобах масової інформації: об'єкт права інтелектуальної власності чи об'єкт інформаційних відносин? // Інформаційні правовідносини та право інтелектуальної власності як інститути приватного права : Четверті цивілістичні читання, присвяч. пам'яті професора О. А. Підопригори, 25 берез. 2010 року : зб. наук. доп. та ст. — Київ, 2011. — С. 305–311.

[2] *Black G.* Exploiting Image... — P. 413–418.

[3] *Макода В. Є.* Фотографічний твір, як об'єкт авторського права. Цивільно-правовий аспект / В. Є. Макода, Р. М. Іманов // Актуальні проблеми цивільного, сімейного та міжнародно-приватного права (Матвєєвські цивілістичні читання) : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 10 листоп. 2011 р. — Київ, 2012. — С. 293.

[4] *Московська* газета відреагувала на використане фото мера Львова. Видання пише про помилку [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://tsn.ua/politika/moskovska-gazeta-vidreaguvala-na-vikoristane-foto-mera-lvova-328306.html [03.01.2014; 23:22].

[5] *У центрі* Львова невідомі «прострелили» голову меру. Зараз вирішується питання про порушення кримінального провадження [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://tsn.ua/politika/u-centri-lvova-nevidomi-prostrelili-golovu-meru-312488.html [23.09.2013; 13:44].

створених у громадських місцях з метою висвітлення у ЗМІ соціально значимих подій.

Позивачка звернулася до суду з позовом про захист честі і гідності та стягнення моральної шкоди до редакції районної газети «Верховина». 05.11.2009 р. ця газета повідомила читачам, що продавці ліків спекулюють на людській біді та безпідставно підвищили ціни. У статті розміщені фото позивачки без її згоди (фото аптечного приміщення з підписом «В аптеках ажіотаж на ліки»), де позивачка в протигрипозній масці у власній аптеці продає ліки, що, на думку позивачки, дає підстави до висновку про самовільне підвищення нею цін. При розгляді справи суд вказав, що проведення фотозйомки в аптеці як господарській структурі є публічним і згода продавців та покупців не потрібна. Крім цього, фото підтверджує ажіотаж в аптеках, який виник у зв'язку з епідемією грипу, що є загальновідомим фактом. Редактор і автор статті не намагалися принизити честь та гідність позивачки. За рішенням суду позов був визнаний надуманим, таким, який не відповідає фактичним обставинам справи, а саме задумам авторів статті, відповідно, було відмовлено в його задоволенні, що підтверджено при розгляді апеляційної та касаційної скарг[1].

Інший приклад — у період передвиборної агітації на площі в центрі м. Артемівська розповсюджувалися *безкоштовно екземпляри газети, в якій було надруковано статтю з публікацією фотографії позивача. При розгляді позову про правомірність опублікування фотографії було встановлено, що розміщення зображення позивача було зроблено зі стоп-кадру телебачення на громадських слуханнях (де позивач виступав одним з організаторів і ведучим громадських слухань) як місцевого політичного діяча та кандидата в депутати. Суд звернув увагу, що в листопаді 2005 р. позивач погодився на його зйомку під час громадських слухань, його фотографія була передрукована з раніше зробленої фотографії та надрукована в газеті відповідача. Опублікована фотографія позивача була зроблена під час заходів публічного характеру (громадських слухань) як політичного діяча, а тому його інтереси порушені не були. З огляду на це в задоволенні позовних вимог у цій частині позову було відмовлено, апеляційна скарга була відхилена*[2]. Незважаючи на те, що автором статті був померлий ветеран війни, роль якого звелась до оформлення газетного матеріалу, а фактичного автора фотографії так і не було встановлено, що не є вірним, суд акцентував увагу на захід, під час якого було проведено зйомку.

[1] *Рішення* Міжгірського районного суду Закарпатської області від 21.12.2009 р. по справі № 2-538/2009 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/8413187.

[2] *Рішення* Артемівського міськрайонного суду Донецької області від 31.01.2008 р. по справі № 2-162-2008 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/5554705; *Ухвала* Апеляційного суду Донецької області від 18.03.2008 р. по справі № 22ц-2315 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/3765276; *Ухвала* Верховного Суду України від 19.05.2008 р. по справі № 6-10453ск08 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/1877555.

В обох випадках позивачів було сфотографовано у громадських місцях та використано зроблені фотографії з метою висвітлення інформації про певні події, які й демонструються на спірних фотографічних творах. Беручи до уваги викладені обставини, в задоволенні позовів було відмовлено.

До фотографій, які розміщуються в ЗМІ, встановлюються *вимоги достовірності,* як і до інформації, яка оприлюднюється.

Кодекс етичних норм, прийнятий Спілкою професійних журналістів у 1996 р., конкретизує вимогу принципу достовірності інформації. Так, він встановлює, що журналіст повинен:

— забезпечити, щоб заголовки, інформація, що має помітний характер і здатна породити відповідну реакцію, фото-, відео- й аудіоматеріали, графіка, звукові фрагменти та цитати були достовірними. Вони не повинні приводити до спрощеного сприйняття матеріалу чи до його освітлення поза контекстом;

— не спотворювати за жодних обставин зміст фото- та відеоматеріалів. Посилення образу можливе як технічний прийом, який забезпечує його повніше розкриття. Змонтовані матеріали та фотоілюстрації повинні бути помічені;

— уникати показу подій, що відбулися раніше, здатних ввести в оману. Якщо такий показ необхідний, неодмінно повідомити про це глядача.

Важливість дотримання даного принципу полягає у тому, що публікація неперевіреної інформації може завдати фізичним і юридичним особам значної шкоди[1].

У видавничій практиці поширене *повторне використання у книгах і журналах фотографій.* У цьому контексті постає питання, в яких випадках автор має право повторно використати раніше опубліковане зображення? Можна виділити три основні варіанти правомірного використання:

— якщо фотографію створено та використано за умовами видавничого договору, після спливу строку чинності такого договору автор може передати фотографію іншому видавництву (й отримати винагороду за друге використання), а також після розірвання договору чи дострокового припинення його чинності;

— якщо фото створено в межах трудової угоди (наряду-наказу), воно переходить у власність видавництва, тому автор не може передати іншому видавництву ні дубль, ні негатив (об'єктивно зараз рідко є негативи, тому слід вести мову про вихідні файли — цифрове фото). Дублі, що не відрізняються від фото ні композицією,

[1] *Кодекс* этических норм, принятый Союзом профессиональных журналистов [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.tatmedia.ru/smi/etika/kodeks_pro1.

ні ракурсом, ні освітленням, ні взаємним розташуванням об'єктів у кадрі, на нашу думку, не можна вважати окремим твором. У спірних випадках це питання має вирішувати експертиза;

— якщо при передачі автором видавництву фотографії їхні відносини з приводу цього не були оформлені жодним чином, автор має право визначити різновид відносин і залежно від цього вирішуватиметься питання права авторства на повторне використання його твору;

— якщо фотографію, створену за видавничим договором, передруковує інше видавництво без згоди автора, то попри строки чинності видавничого договору автор може вимагати виплати винагороди як за друге видання[1].

Зазначена пропозиція уявляється вірною та повинна враховуватися у практичній діяльності представників засобів масової інформації.

Фотожурналістика є одним з наймасовіших каналів виробництва та розповсюдження зображальних публікацій, багатим на форми прояву та обігу у системі ЗМІ[2]. Фотожурналістику та художню фотографію, на думку М. Іващенко, у певному сенсі розмежовують творчі методи — репортажність і постановочна практика. Хоча це розмежування — не абсолют, але завдяки електронним ЗМІ, Інтернету, розвитку цифрових технологій фотографії, відеозапису художня фотографія в постановочних роботах стала частіше імітувати саме репортажність, робити постановки «під репортаж». Мало того, деякі майстри здатні зняти репортаж так, щоб він став художнім твором[3].

Твори фотожурналістики не можна назвати завершеними тією мірою, як у живописі. У них зображені певні моменти, процес життя планети. І, як безмежне у своїх проявах життя, так і не завжди будуть етапними знімки (хоча можна знайти немало й таких). Саме така незавершеність дає матеріал для роздумів про те, що було до та буде після відзнятого епізоду[4].

Основними творами, пов'язаними з використанням фотографій у ЗМІ, є *фотонариси* та *фоторепортажі*, в яких фотографії тісно пов'язані з текстом. Коли текст не має самостійного значення та фотографія не є лише ілюстрацією до нього, фотонарис і фоторепортаж можна розглядати як єдиний об'єкт авторського права (твір, який становить нерозривне ціле, або збірник, якщо кожна

[1] *Харуто В. И.* Некоторые вопросы авторского права на произведения изобразительного искусства и фотографические произведения, используемые в печати // Проблемы советского авторского права / редкол.: М. М. Богуславский, Э. П. Гаврилов (отв. за вып.), С. А. Чернышева. — Москва, 1979. — С. 164–165.
[2] *Черняков Б. И.* Вказ. пр. — С. 20–21.
[3] *Не можна* красти фотографії. Про ринок фото, авторське право і технічні новації — в розмові з керівництвом НСФХУ. Інтерв'ю О. Макарського з М. Іващенко та В. Лєвіщенко // Журналіст України. — 2009. — № 8. — С. 20.
[4] *Шаповал Ю. Г.* Вказ. пр. — С. 17.

фотографія та текст до неї мають самостійне значення та можуть бути опубліковані окремо)[1].

Репортаж — це специфічний жанр публіцистичного стилю, що характеризується певними особливостями, котрі, проявляючись сукупно, і утворюють цей жанр. Щодо репортажу можна говорити про переважний уплив двох функціональних стилів — публіцистичного та розмовного. Це закладено в основі жанру репортажу: аналітично інформувати, з одного боку, та без підготовки, спонтанно образно-змістовно висвітлювати різні події, з другого. Ці особливості й визначають його функціонально-стильову належність. Загалом для репортажу характерна концентрація образно-емоційних засобів, які допомагають авторові привернути увагу до зображуваних фактів, повніше змалювати подію чи проблему та посилити вплив на читачів[2].

У репортажі провідна роль належить автору, тому що саме він є основним розпорядником усієї дії. Жанр репортажу потребує достатньо чіткого виділення позиції спостерігача, майстерного добору деталей спостереження з одночасним передаванням миттєвих відчуттів спостерігача-автора. Репортер, маючи в своєму розпорядженні різні факти, спостереження, враження, погляди, цікаві деталі, може мати труднощі щодо їх структурної організації. Одна з них зумовлена потребою зменшення події до декількох найбільш суттєвих і значних епізодів, які оцінюються й узагальнюються[3].

Фоторепортаж — це серія знімків, які, по-перше, передають кілька моментів, відібраних фоторепортером, тобто показують подію повніше, дають завершену розповідь про неї. По-друге, засобами монтажу (не тільки розміщення кадрів, але і їх добору) у фоторепортажах журналіст домагається точнішого висвітлення подій[4].

Репортажна фотографія є істотним джерелом упливу на громадську думку та візуальним представленням подій у світі[5].

Завдяки *документальності фотографії* інтерес до неї в наш час значно посилився. Це пояснюється загальним зростанням інтелектуального рівня читачів, їхнім прагненням до наочності пізнання й активізацією суспільного життя. Йдеться, звісно, не просто про фіксацію-протокол, а про публіцистичну фотографію, що

[1] *Харуто В. И.* Вказ. ст. — С. 163, 161–165.
[2] *Мозгова Я. О.* Репортаж — один із жанрів стилю публіцистики // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КНЛУ LINGUAPAX–VIII : Філологія — Педагогіка — Психологія : зб. наук. пр. — Київ, 2008. — Вип. 16. — С. 46.
[3] *Назар Р.* Характеристика репортажу як жанру мовлення // Лінгвістичні студії. — 2009. — Вип. 19. — С. 211–212.
[4] *Шаповал Ю. Г.* Вказ. пр. — С. 40–41.
[5] *Братчикова Т.* Динаміка візуального представлення світових подій (за результатами контент-аналізу репортажної фотографії) // Соціологія та сучасні соціальні трансформації : матеріали III Міжнар. конф. студентів та молодих науковців (Київ, 19–20 жовт. 2010 р.). — Київ, 2011. — С. 42.

вирізняється гостротою погляду на речі та проникненням у їхню суть[1].

Варто звернути увагу, що репортаж і журналістський коментар, який супроводжує показ зображення, мають бути єдині за змістом та відображати правдиві факти. Допускається подання журналістом оціночних суджень і власних міркувань, але в межах дотримання прав третіх осіб на честь, гідність, ділову репутацію, права на приватне життя тощо. Як звертає увагу Р. Сафіулліна, у ЗМІ необхідно особливо делікатно ставитися до фотографій, адже вони найчастіше використовуються як документ, який підтверджує чи ілюструє будь-яку подію або факт, посилює достовірність текстового матеріалу[2].

Розвиток іншого важливого жанру фотожурналістики — *фотонарису* — зумовлений об'єктивними закономірностями функціонування преси, зокрема сучасного літературного нарису, об'єктом відображення в якому стали реальні герої.

Фотонарис — це не самостійний нарис, ілюстрований фотографіями, що може бути надрукований без них. По суті, це розгорнені підписи, котрі за обсягом набагато ширші за назву та супроводжують серію фотографій на одну й ту ж тему. Фотонарис неодмінно має певний сюжет, внутрішню логіку дії, а кожен знімок — своє навантаження в розвитку теми. Ні фото без тексту, ні текст без фото публікуватися не можуть. У такому разі наявний творчий виклад тексту та, відповідно, він є об'єктом авторського права, але не самостійно, а нерозривно з фото, тобто частиною єдиного об'єкта авторського права, іменованого фотонарисом чи фоторепортажем. Фотонарис або фоторепортаж — це різновид фототвору, бо в ньому смислове навантаження несе зорове сприйняття, а текст має допоміжне значення[3].

У науковій літературі досліджувалися деякі види коментарів до фотографій, що використовуються в ЗМІ:

— *коментар-роздум* не обов'язково потрібен там, де розкриваються, вирішуються глобальні проблеми. Він може народжуватись із незначного факту, та за ним публіцист яскраво бачить суспільні мотиви й, розповідаючи про факт, розмірковуючи, підводить читача до значного, змушує замислитися над проблемами великого масштабу. Роздуми журналіста можуть містити елементи замальовки та ін. Особливого розвитку в пресі набула поетична форма коментаря-роздуму. Йому, зазвичай, притаманна особлива витонченість думки, ліричність, емоційність і асоціативність;

— особливості *полемічного коментаря* можна простежити власне у функціях полеміки, позаяк її завдання — публічно виступати

[1] *Шаповал Ю. Г.* Вказ. пр. — С. 15.
[2] *Сафиуллина Р.* Защита авторских прав в фотографии // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. — 2001. — № 3. — С. 62.
[3] *Чертков В. Л.* Вказ. пр. — С. 31–32.

зі спростуванням поглядів, думок, висловлювань опонента, висловлюючи та захищаючи власну точку зору. Вплив полемічного коментаря на читача залежить від правильного, точного вибору об'єкта полеміки. Важливо, щоб він не був дрібним, а давав матеріал для вагомого виступу, можливість нанести публічний удар поглядам і цілям опонента;

— у *сатиричному коментарі* важливо обрати певний аспект у висвітленні явища чи об'єкта, щоби не розсіювати увагу читача на змалюванні деталей, а, навпаки, всіма можливими засобами сфокусувати її на чомусь одному. А вже від майстерно поміченої та розкритої ситуації чи деталі сатиричний відтинок передається на увесь об'єкт. Поєднання сатиричного коментаря з публіцистичним знімком передбачає знаходження журналістом інформаційного приводу, котрий допоміг би показати ницість супротивника, розкрив би безсилість його аргументів і позицій, створив комічну ситуацію[1].

Формування фотонаповнення друкованих ЗМІ може засновуватися на двох полярних принципах — додатковості фотографії та самодостатності фотографії. За *принципом додатковості* фотографію розглядають як доповнення тексту, переважно як елемент оформлення. Як результат — шпальти газет і навіть журналів заповнені так званою робочкою. Тобто дешевими, протокольними, невиразними фотозображеннями, що фіксують якусь подію. Такі знімки не можна вважати фотожурналістикою. Це «пресова фотографія». *Принцип самодостатності* визнає самостійність фотографії (вона може використовуватися разом з текстом, але на рівних «правах»), унікальність і багатство мови. Принцип самодостатності породжує глибоко інформативну, знакову, таку, що привертає увагу, фотографію. Така фотографія формує неповторний стиль і образ періодичного видання. Фотожурналіст не просто поверхово фіксує, але й досліджує дійсність, намагається максимально адекватно й образно відобразити сутність. Рідко, проте трапляються фотознімки, котрі настільки досконалі й за формою, і за змістом, що самодостатні цілком. На таких знімках зафіксовано вирішальну мить. Дуже часто елементи, що можуть розкрити тему, розпорошені чи в часі, чи у просторі, тоді фотожурналіст робить фоторепортаж або навіть фотонарис або ж збирає візуально-змістову послідовність з використанням архівних фотографій[2].

У науковій літературі підтримується думка про можливість несанкціонованого копіювання захищених творів як частини пові-

[1] *Шаповал Ю. Г.* Вказ. пр. — С. 58–66.
[2] *Гуртовая Е.* Базовые принципы формирования фотографического содержания печатных СМИ // Журналістыка — 2006: Тэорыя. Практыка. Творчаець : матэрыялы 8-й Міжнар. навукова-практ. канф., прысвечанай 85-годдзю Беларускага дзяржаунага універсітэта / рэдкал.: С. В. Дубовік (адк. рэд.) [і ін]. — Мінск : БГУ, 2006. — Вып. 8. — С. 69–71.

домлення про поточні події, зокрема про культурні, як, наприклад, відкриття художньої виставки. Висвітлення новин у газетах або на телебаченні, що супроводжується показом творів мистецтва, захищених нормами законодавства про авторське право[1].

Варто звернути увагу, що репортаж і журналістський коментар, які супроводжують показ зображення, мають *бути єдині за змістом та відображати правдиві факти.* При цьому допускається подання журналістом оціночних суджень і власних міркувань, але в межах дотримання прав третіх осіб на честь, гідність, ділову репутацію, права на приватне життя тощо.

При вирішенні спорів судді іноді розглядають *окремо інформацію статті та фото,* що ілюструє статтю. Наприклад, *в одній зі справ вимоги позивача спростувати інформацію з приводу того, що поряд зі статтею було розміщено фото, на якому двоє безпритульних сплять під забором, що, на думку позивача, створює в читачів уявлення, що саме зображена безпритульна дитина була скривджена її матір'ю, яка обіймає посаду заступника голови Довгинцівської райради, не підлягали задоволенню. Суд вважав, що такі вимоги не ґрунтуються на чинному законодавстві, не підтверджені належними доказами, тому що вищеназване фото не містить будь-яких написів або коментарів з приводу зображених на ньому подій, отже, думка позивача, що фотографія має образливий характер і стосується безпосередньо оспорюваних відомостей, є особистим оціночним судженням і позовні вимоги в частині спростування зображеного на фотографії задоволенню не підлягають*[2].

Інший приклад: у газеті «Гривна» була опублікована стаття, в якій містяться відомості, що не відповідають дійсності, та знімки позивача (без його згоди) з коментарями, образливими за формою та змістом. Зважаючи, що текст статті та коментарі до вміщених як ілюстрації до цієї статті фотознімків позивача були викладені як розповідь про певні обставини, суд обґрунтовано не визнав поширену щодо позивача інформацію оціночними судженнями. Безпідставними були й доводи апеляційної скарги про те, що згода позивача на публікацію його фотознімків не була потрібна, оскільки останні були зроблені на офіційній зустрічі. Фотознімки позивача, опубліковані як ілюстрація до статті, ***містили коментарі, що жодним чином вказаної зустрічі не стосувалися****. За таких обставин, відповідно до змісту ст. ст. 307, 308 ЦК України, висновок суду про те, що у цьому випадку дії відповідача були спрямовані на умисне порушення права позивача на повагу до його гідності та честі, є достатньо обґрунтованим. Апеляційною інстанцією було змінено рішення лише в частині розміру відшкодування моральної шкоди — зменшено її суму*[1].

[1] *Bullinger W.* Aktuelles aus dem Urheberrecht: BGH Urteil zu Abbildungen in Online-Archiven // Mitt. — 2011. — N 9. — S. 404–405.

[2] *Рішення* Дзержинського районного суду м. Кривого Рога від 25.12.2009 р. по справі № 2-401/2009 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/7374483.

Отож простежується єдність за змістом матеріалу, що розміщується в ЗМІ, та фотографій, якими вони супроводжуються. У інших випадках, як, наприклад, в інтерв'ю, фоторепортажі, фотографія має допоміжне значення та демонструє особу, в якої беруть інтерв'ю. Зазвичай фотографування при проведенні інтерв'ю презюмує згоду на використання цих фотографій як частини інтерв'ю.

При ілюструванні новин ЗМІ право на недоторканність приватного життя може конфліктувати зі свободою слова. Участь людини в масових заходах не дає підстав презюмувати її згоду на фото- та відеозйомку з подальшим використанням зображень для ілюстрацій. Утім використання зображень, отриманих шляхом фото- та відеозйомки за інших обставин, може спричинити правові труднощі[2]. Тому варто підкреслити ще одну особливість використання фотографій ЗМІ — мету використання — задоволення суспільного інтересу.

Варто погодитися з А. К. Капишевою, що принцип забезпечення суспільного інтересу, коли обнародування зображення людини пресою може бути виправдане, має застосовуватись і щодо непублічних осіб. Цікава в цьому аспекті практика Європейського суду з прав людини. За основу судових рішень у Європейському суді зазвичай беруть ст. ст. 8 і 10 Конвенції з прав людини. Так, у справі «Тома проти Румунії» викладена така фабула: «У вересні 2002 р. заявника й іншу особу, А. М., затримали співробітники служби по боротьбі з наркотиками за зберігання 800 г марихуани, котру вони, на думку правоохоронців, збиралися продати. У день затримання журналісти місцевого телеканалу та газети знімали й фотографували заявника в поліцейському відділку. Наступного дня його фотографію з помітними слідами насильства опублікували на першій сторінці газети разом зі статтею, в якій його називали наркоторговцем. Як стверджує заявник, журналістів запросила поліція. Того ж дня його взяли під варту. За кілька днів він подав скаргу на рішення про взяття під варту, що надійшла до прокуратури наступного дня, та він особисто передав скаргу наступного дня в суді, де її зареєстрували через два дні. Через чотири дні окружний суд відхилив скаргу як явно необґрунтовану. Заявник подав касаційну скаргу. Через шість днів вона надійшла до апеляційного суду, де її наступного дня зареєстрували. Відклавши розгляд скарги на вимогу матері заявника, суд у результаті відхилив її»[3].

[1] *Рішення* Апеляційного суду Запорізької області від 18.08.2006 р. по справі № 22-4601/2006 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/184977.

[2] *Афанасьева Е. Г.* Соблюдение прав личности... — С. 134–135.

[3] *Капышева А. К.* Использование изображений человека... — С. 399–400.

Слід звернути увагу й на те, що ЗМІ не зобов'язані попереджати людину про публікацію, яка готується до випуску. В одній із суперечок заявником був Макс Мослі, колишній президент Міжнародної автомобільної федерації — некомерційної асоціації, що бере участь в організації чемпіонату по автогонках в класі Формула-1. Справа стосувалася публікації в газеті «News of the World» і на її сайті статей, фотографій і відеоматеріалів, у яких описувалися подробиці життя пана Мослі. Заявник скаржився на те, що у Великобританії газети не зобов'язані завчасно повідомляти героїв майбутніх статей про підготовлювану публікацію, щоб не допустити появи подібної публікації про себе шляхом клопотання перед судом про накладення запобіжної міри у вигляді тимчасової заборони на публікацію. Суд не встановив порушення ст. 8, відмітивши, що Конвенція не зобов'язує ЗМІ заздалегідь попереджати героїв майбутніх публікацій про те, що такі публікації готуються до випуску[1].

В аспекті охорони права фізичної особи на власне зображення видається можливим застосовувати й положення про охорону приватного життя. Наприклад, рішення та роз'яснення Європейського суду у справах, пов'язаних з проблемою конкуренції між правом ЗМІ на свободу слова та правом на повагу до приватного життя, на думку П. Ю. Поздникіна, дозволяють виділити принципи оцінки судом меж втручання ЗМІ в приватне життя людини:

— свобода слова є одним з наріжних каменів демократичного суспільства, і ЗМІ відіграють надзвичайно важливу роль у реалізації цього принципу. Свобода слова поєднує в собі також свободу думки, отримання та поширення інформації, форма та зміст котрої ображають, шокують чи непокоять державу або частину суспільства;

— найбільша свобода та захист від втручання в цю свободу допускається при публікації пресою думок, оціночних суджень і висловлювань, зокрема й щодо приватного життя фізичних осіб;

— допустиме більше втручання преси при публікації інформації, що стосується певних аспектів приватного життя осіб, котрі відіграють важливу роль в громадському житті країни (політичних і громадських діячів, представників великого бізнесу та ін.), порівняно з пересічними фізичними особами;

— необхідно чітко розрізняти повідомлення фактів, яке позитивно може впливати на обговорення в демократичному суспільстві питань щодо, приміром, політичних діячів при виконанні ними своїх функцій, і повідомлення подробиць приватного життя особи, котра до того ж не займається жодною офіційною діяльністю. Якщо в першому випадку преса виконує винятково свою

[1] *Mosley* против Соединённого Королевства от 10.05.2011 г. № 48009/08 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Own_image_RUS.pdf.

роль гаранта демократії, інформуючи суспільство щодо питань, які становлять суспільний інтерес, то у другому такої ролі вона не відіграє, ідеться власне про задоволення цікавості певного кола читачів деталями особистого життя особи[1].

О. О. Ніколаєва звернула увагу на те, що Європейський суд з питання про втручання журналістів і питання про загальновідомість відомостей висловив такі позиції, які, до певної міри, узагальнили і підтвердили ряд важливих висновків, висловлених в інших рішеннях Європейського суду, зокрема:

— завдання Європейського суду полягає в тому, щоб визначити, чи було втручання виправданим у значенні п. 2 ст. 10 Конвенції[2], тобто чи було воно «передбачено законом», чи переслідувало воно «законну мету» і чи було воно «необхідним в демократичному суспільстві»;

— при певних обставинах обмеження на відтворення інформації, яка вже стала загальнодоступною, може бути виправданим, наприклад, для попередження подальшого публічного обговорення подробиць приватного життя особи, коли таке обговорення не є частиною політичної або публічної дискусії з питання, що становить громадський інтерес;

— у справах про публікації, що стосуються подробиць приватного життя особи з єдиною метою задоволення цікавості окремих читачів, право особи на ефективний захист його або її приватного життя має пріоритет над журналістською свободою висловлювання думки[3];

— неприйнятно піддавати посадовця нападкам у зв'язку з питаннями, що стосуються членів його сім'ї;

— журналістська свобода поширення інформації про тяжкі злочини повинна поступатися праву неповнолітнього на ефективний захист особистого життя.

Ці висновки важливі для справ про захист права на зображення у зв'язку з тим, що при визначенні пріоритету в захисті прав ЄСПЛ віддає перевагу захисту громадянських прав над свободою ЗМІ. У справах про захист права на зображення це питання є одним із ключових, оскільки право на зображення «стикається» з правом на свободу інформації, зокрема «масової інформації»[4].

Отже використання форми об'єктивізації зображення людини засобами масової інформації для достовірного та повного висвітлення суспільно значимих подій або представлення іншої сус-

[1] *Поздникин П. Ю.* Вказ. ст. — С. 41.
[2] *Конвенція* про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. // Урядовий кур'єр. — 2010. — 17 листоп.
[3] *Von Hannover* против Германии, № 59320/00 от 24.06.2004 г. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://europeancourt.ru/uploads/ECHR_Von_Hannover_v_Germany_24_06_2004.pdf.
[4] *Николаева А. А.* Вказ. дис. — С. 174–176.

пільно значимої інформації є підставою обмеження права фізичної особи на власне зображення.

Суб'єкти приватного права. Обмеження права людини на власне зображення допускається також *з метою охорони суспільних інтересів суб'єктами приватного права,* як фізичними, так і юридичними особами, що не мають статусу засобу масової інформації та не належать до посадових осіб органів державної влади.

Однією з типових ситуацій є здійснення зйомки суб'єктами господарювання. Попередження щодо здійснення відеозйомки міститься на території більшості супермаркетів чи інших суб'єктів господарювання. Як звертають увагу в науковій літературі, основною проблемою є те, що значна частина простору знаходиться у приватній власності. Встановлення заборон, наприклад, торговельними центрами в США щодо можливості носія одягу з політичними гаслами було спробою в судовому порядку визначити квазігромадські простори. Власники універмагів, барів, нічних клубів, спортивних арен, торговельних центрів або супермаркетів можуть встановлювати заборони на фотографування на їхній території, що контролюється та регулюється їхніми власниками[1]. На думку В. Гармаш[2], при цьому лише формально виконуються умови ч. 1 ст. 307 ЦК України, адже фактично відмовитися від цієї зйомки в супермаркетах неможливо. Тому, на її погляд, підлягає сумніву добровільність і законність такої процедури. При цьому авторка моделює безліч ситуацій, зокрема таких, що стосуються оприлюднення записів, на яких відвідувачі супермаркету спілкуються між собою на фоні злочинця, який щось вкрав.

Аналогічно С. Россол порушує таку проблему та звертає увагу, що питання законності відеоспостереження в торговому залі неоднозначне. Достатньо, якщо відвідувач до входу в торговий зал буде повідомлений, що за ним здійснюватиметься відеоспостереження. Тоді сам факт того, що особа заходить до магазину, може розцінюватися як згода на обробку її зображення. При цьому формою, що підтверджує згоду, служитиме відеозапис. Тому підприємцеві раціонально розміщувати відповідне повідомлення безпосередньо на вхідній групі в торговий зал. Необхідно відмітити, що розміщення відеокамер поза контрольованими підприємцем приміщеннями викликає серйозні нарікання з боку законодавства про охорону персональних даних[3].

Т. С. Соколан зазначає, що під час застосування відеоспостереження в громадському секторі повинна переслідуватися конкретна мета — попередження правопорушень. При цьому з боку камер повинні бути виключені вікна будинків, щоб не порушувати права на приватність. Повідомлення про здійснення відеозйомки в певному місці стимулюватиме кожну людини контролювати свою поведінку, а у випадку необхідності дозволить отримати запис із власним зображенням. При цьому доцільним є прийняття нормативного акта, який би встановив необхідні параметри здійснення відеоспостереження та зберігання відеозапису[1]. Матеріали відеозаписів, отриманих камерами відеоспостереження, можуть бути використані як доказ у кримінальному або цивільному судочинстві для доведення факту здійснення протиправної дії; а також для встановлення особи, що вчинила відповідну протиправну дію[2]. Незрозумілим залишається питання здійснення попередження про проведення зйомки осіб з вадами зору, яким відповідне попередження не завжди може бути доступним для сприйняття на відміну від інших осіб.

У ситуації, що склалася, правильніше було б говорити про постійне зменшення «сфери приватності» кожного індивідуума й об'єктивності цього процесу в сучасному суспільстві, що викликано як вимогами безпеки кожного з нас, так і загальною зміною навколишнього світу, його оцифруванням і відходом у світові електронні мережі. Ці події вимагають серйозного перегляду не лише законодавства, але й самого підходу до меж природних прав на приватне й особисте життя. У випадку з відеоспостереженням у торговому залі має місце протиставлення цілого ряду реальних цілей (економічних, безпеки, підвищення якості обслуговування), деякої нечітко сформульованої цінності конкретної людини. Причому ми повинні розуміти, що самі відвідувачі від цієї цінності відмовляються постійно й без особливих зусиль. На це вказує хоч би той факт, що наявність або відсутність відеокамери в торговому залі не служить підставою вибору для його відвідування. Головне при цьому — дотриматися певного балансу інтересів, не переходячи межі розумного й загальноприйнятого в нашому суспільстві. Необхідно пам'ятати, що оформлення та формального закріплення вимагають два типи відносин. Перший — з відвідувачами магазину. Другий — з працівниками магазину. Загальні вимоги й декларації можуть бути викладені в єдиному документі — положенні або наказі про відеоспостереження в торговому залі. Цей документ необхідно розмістити в загальнодоступному місці[3].

---

[1] *Nemeth A.* Australian Street Photography Legal Issues [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http ://4020. net/words/photorights.php [08.05.2016].

[2] *Гармаш В.* Правовідносини, які виникають між споживачами та деякими суб'єктами господарювання / В. Гармаш, А. Овчаренко // Юридичний журнал. — 2010. — № 7. — С. 22–26.

[3] *Россол С.* Видеонаблюдение в магазине // Арсенал предпринимателя. — 2012. — № 10. — С. 64–73.

[1] *Соколан Т. С.* Як не порушути право на недоторканність приватного життя під час здійснення відеоспостереження? // Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених : матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 5 черв. 2010 р.) / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр.справ. — Харків, 2010. — С. 221–222.

[2] *Патракеев С.* Видеонаблюдение : юридические аспекты / С. Патракеев, Д. Дмитриев // Трудовое право. — 2012. — № 6. — С. 105–117.

[3] *Россол С.* Вказ. ст. — С. 64–73.

Зауважимо також, що відповідно до п. 2 ст. 8 Європейської конвенції про захист прав людини й основних свобод[1] право на недоторканність приватного життя може бути обмежене законом у вказаних в цих положеннях цілях згідно з Європейською конвенцією «в інтересах національної безпеки і громадського порядку, економічного добробуту країни, в цілях попередження безладів або злочину, для охорони здоров'я чи моральності або захисту прав і свобод інших осіб».

Прибічники такого роду заходів говорять про їх необхідність саме у вказаних цілях, з чим важко погодитися. «Тотальна відеокамеризація» могла би бути обґрунтованою лише за умови, що скоєння злочинів є стилем життя більшості людей. Враховуючи викладене, І. Пузанов вважає, що державі слід припинити практику створення систем стеження за власними громадянами, заборонити державним і муніципальним органам, а також приватним особам та організаціям встановлювати відеокамери в громадських місцях, магазинах, офісах, транспортних об'єктах, зобов'язати їх демонтувати вже встановлені відеокамери, дозволити установку відеокамер тільки там, де вони безумовно потрібні для цілей національної безпеки — на стратегічних оборонних підприємствах, в розвідцентрах і подібних установах, коло яких має бути максимально звуженим і окресленим законом[2].

Отже, все ж таки, коли особа знаходиться в громадському місці, вона не захищена в цей час таємницею особистого життя. Адже крім відеокамер магазину, зйомку може провести будь-яка стороння особа, наслідком чого також може бути оприлюднення запису. Тому в сучасному суспільстві не може існувати абсолютного захисту приватності людини. Але при цьому, як звертають увагу науковці, факт знаходження людини в ресторані очевидний для інших відвідувачів, проте це не означає, що про це повинні знати всі жителі міста за допомогою телебачення[3], адже відвідування людьми кафе, клубів не є важливим фактом для інших людей, і тому ці заклади не можуть вважатися публічними місцями[4].

Інше питання стосується протилежної ситуації — *можливості здійснення відеозйомки чи фотографування споживачем у торговельних центрах, закладах харчування тощо.*

У науковій літературі критикується встановлення заборони фотографування на території торгових комплексів. Покупців інформують про заборону на фото- і відеозйомку попереджувальними знаками, які найчастіше розміщують на вхідних дверях магазину чи торгового комплексу. Виходячи зі змісту ч. 2 ст. 307 ЦК України, у разі накладення представником юридичної особи заборони на фіксацію за допомогою відповідної плівки тих або інших обставин діяльності, приміщень, що їй належать, споруджень та інших володінь, зйомка має бути зупинена, а відзнятий матеріал вилучений або знищений[1].

Так, А. В. Тристан вважає заборону фотографування неправомірною, оскільки вона суперечить вимогам ст. ст. 4, 15 Закону України «Про захист прав споживачів»[2], відповідно до яких споживач має право отримати інформацію про продукцію. Вона звертає увагу на можливість отримання необхідної інформації за допомогою фіксування фотографіями. При цьому не заслуговують на увагу ствердження власників закладів про розповсюдження норм про комерційну таємницю на ціни на товар або порушення права власності при фотографуванні[3].

У чинному законодавстві про права споживача закріплено право споживача на інформацію про виробника (виконавця, продавця) і про товари (роботи, послуги). Вона в наочній і доступній формі доводиться до відома споживачів при укладенні договорів купівлі-продажу і договорів про виконання робіт (надання послуг) способами, прийнятими в окремих сферах обслуговування споживачів. Інформація про продукцію та послуги доводиться до відома споживачів за допомогою меню, прейскурантів або іншими способами, прийнятими при наданні таких послуг. Споживачеві має бути надана можливість ознайомитися з меню, прейскурантами й умовами обслуговування як в залі, так і поза залом обслуговування. Яким чином відвідувачі ресторану прийматимуть інформацію до відома, ніде не регламентовано (читати або спочатку знімати, а потім читати з технічного засобу). Виходячи з цього можна зробити висновок, що відмовити відвідувачеві в обслуговуванні, якщо він здійснює зйомку на підприємстві громадського харчування, заклад не має права[4].

---

[1] *Конвенція* про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. // Урядовий кур'єр. — 2010. — 17 листоп.

[2] *Пузанов И.* Вказ. ст. — С. 8.

[3] *Адиятуллина Г. М.* Вказ. ст. — С. 61–62.

[4] *Соликова А. Ш.* Вказ. ст.

[1] *Карнаух Т.* Гражданско-правовое регулирование личных неимущественных прав юридических лиц, возникающих при проведении фото-, кино-, теле- и видеосъемок // Legea si Viata. — 2014. — N 1. — С. 20.

[2] *Про захист* прав споживачів [Електронний ресурс] : Закон України від 12.05.1991 р. № 1023-XII. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1023-12.

[3] *Тристан А. В.* Цивільно-правові аспекти обмеження права на проведення фотозйомки // Актуальні проблеми юридичної науки : зб. тез міжнар. наук. конф. «Дев'яті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 12–13 листоп. 2010 р.) : у 4 ч. — Хмельницький, 2010. — Ч. 3. — С. 255.

[4] *Фролова О. А.* Вопрос: Согласно внутренним правилам предприятия общественного питания посетителям ресторана запрещено осуществлять несанкционированную фото- и видеосъемку. Можно ли отказать потребителю в обслуживании, если он делает это без разрешения администрации? [Електронний ресурс] // Предприятия общественного питания: бухгалтерский учет и налогообложение. — 2012. — № 2. — Режим доступу: http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=PBI;n=176724.

Заборона проведення будь-якої зйомки повинна відбуватися тільки у випадках, коли зйомка призводить до порушення суспільного порядку та заважає іншим відвідувачам. В інших випадках це суперечить нормам Конституції України та законодавству, що регулює інформаційні правовідносини.

З позиції визнання правомірності здійснення відеозйомки в закладі громадського харчування цікавою є така справа. *Товариство з обмеженою відповідальністю «Крим» звернулося до Господарського суду м. Києва з позовом до Об'єднання підприємств «Українська ліга музичних прав», в якому просить суд зобов'язати відповідача негайно знищити всі примірники відеозапису та зобов'язати відповідача відшкодувати моральну шкоду за приниження честі, гідності та ділової репутації позивача в сумі 15 000 грн.*

Позовні вимоги обґрунтовані тим, що відповідач подав позов в Господарський суд м. Києва до позивача по цій справі з вимогою про укладення договору, в якому в якості доказів наводиться недопустима таємна відеозйомка, на яку адміністрація ТОВ «Крим» своєї згоди не давала. Позивач стверджує, що відеозйомка без згоди фізичної чи юридичної особи могла бути здійснена лише правоохоронними органами в рамках заведеної оперативно-розшукової справи, та вважає таємну відеозйомку в приватному приміщенні вторгненням в приватне життя. Також позивач зазначає, що інформація про проведення в належному позивачу закладі (бар «Вікна») несанкціонованої відеозйомки ганьбить гідність і честь позивача та принижує його ділову репутацію.

В судовому засіданні було встановлено, що метою здійсненої відповідачем відеозйомки була фіксація факту публічного виконання фонограм та зафіксованих у них музичних творів, а не відеозйомка конкретних фізичних осіб. Суд дійшов висновку, що, здійснюючи відеозйомку з метою фіксації факту публічного виконання фонограм та зафіксованих у них музичних творів позивачем, відповідач правомірно здійснював збирання інформації на підтвердження факту публічного виконання фонограм та зафіксованих у них музичних творів позивачем.

Оскільки позивачем по справі є юридична особа, посилання позивача на порушення відповідачем при здійсненні відеозйомки прав фізичних осіб, які перебувають у трудових відносинах з позивачем, є необґрунтованими, оскільки предметом спору є порушене право позивача. За таких обставин суд дійшов висновку про необґрунтованість тверджень позивача, оскільки, реалізуючи своє необмежене законом право на інформацію шляхом проведення відеозйомки в громадському закладі, відповідачем жодним чином не були порушені права та інтереси позивача. У задоволенні позову відмовлено[1].

[1] *Рішення* Господарського суду м. Києва від 03.06.2009 р. по справі № 39/190 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/6775950.

У науковій літературі радянського періоду тривалий час обґрунтовувалась можливість використання форми об'єктивізації зображення шляхом поширення зображень людей, які були винні у вчиненні правопорушень. У той час серед способів боротьби з антигромадськими вчинками (зловживання алкоголем, прогулювання, безквитковий проїзд тощо) провідне місце займали способи боротьби шляхом розміщення фотографій правопорушників у багатолюдних місцях на стендах. Крім цього, поширювалися фейлетони, короткометражні фільми, сатиричні кіножурнали тощо. При інформуванні суспільства про антигромадські вчинки використовувалися персональні дані особи (ім'я, прізвище, місце роботи тощо) та її зображення. У більшості випадків інформація розміщалася без належного підтвердження достовірності її змісту.

В юридичній літературі радянського періоду висвітлювалися проблеми *використання засобів друку, кіно, фото, радіо та телебачення для профілактики злочинів*. Ця група технічних засобів тісно пов'язана з системою організаційно-технічних заходів. На підставі практики, аналізу злочинів пропонувалося пред'являти конкретні форми пропаганди, підіймаючи на боротьбу зі злочинністю широке коло трудящих[1].

Слід погодитися з М. С. Малеїним, що розміщення фото, карикатур громадян із зазначенням їх прізвищ, місця роботи і проживання в трамваях, автобусах (як «безквиткового пасажира»), вітринах магазинів (підозра у крадіжці) та інші подібні дії, не передбачені законом в якості міри покарання (тим більше до встановлення правопорушення судом або іншим компетентним органом), можуть призвести до серйозних моральних травм. У періодичній пресі наводилися приклади, коли після подібних публікацій громадяни змушені звільнятися з роботи, змінювати місце проживання тощо, одночасно травмуються й інші члени сім'ї (діти-школярі, подружжя). Подібні необґрунтовані дії посадових осіб деяких організацій, як і зйомка «прихованою камерою», не могли бути виправдані «позитивними намірами»: людина з її зовнішніми і внутрішніми якостями не може використовуватися як засіб досягнення якихось цілей[2]. Л. О. Красавчикова також звертала увагу, що виховна дія таких публічних фотовітрин незначна порівняно з моральними стражданнями особи, чиє зображення виявилося виставленим на загальний огляд за несплату 3 копійок у громадському транспорті[3]. Не викликав сумніву факт спричинення гострих моральних страждань особі (внаслідок публічного демонстрування

[1] *Зудин В. Ф.* Использование средств печати, кино, фото, радио и телевидения для профилактики преступления // Изучение и предупреждение преступности. — Воронеж, 1968. — Вып. 9. — С. 120.

[2] *Малеин Н. С.* Охрана прав личности советским законодательством. — С. 61.

[3] *Красавчикова Л. О.* Личная жизнь под охраной закона. — С. 90.

її зображення без отримання відповідної згоди) й у вчених кінця XIX — початку XX ст.[1]

Л. О. Красавчикова вважає, що навряд чи потреба в такого роду інформації про особу може служити підставою для поширення її зображення в тих громадських, державних інтересах, про які ведеться мова в статті ЦК про охорону інтересів особи, зображеної в творах образотворчого мистецтва. У всіх випадках публікації роботи в державних, громадських інтересах слід, передусім, враховувати співвідношення громадського і особистого, щоб у гонитві за ефектною громадською користю не було допущено можливість спричинення людині сильної моральної травми (без реальної необхідності) вторгненням в особисте життя особи шляхом довільної публікації її зображення[2].

Єдина у ЦК СРСР ст. 514, що забезпечувала охорону права фізичної особи на зображення у творах образотворчого мистецтва, помилково застосовувалася деякими вченими щодо зазначеної ситуації. В. А. Жакенов заперечував можливість розповсюдження її дії (щодо можливості вільного поширення твору образотворчого мистецтва у державних чи суспільних інтересах) на подібні ситуації, адже виникає необхідність уточнення формули «у державних і суспільних інтересах»; строку перебування фотографій в таких вітринах, оскільки будь-яке покарання (фотовітрини, як одну з форм громадського впливу за скоєне правопорушення, слід віднести до засобів покарання) має бути обмежено певними строками. Також він звертав увагу, що такого б не трапилося, якщо б у законодавстві існувала норма, що чітко регламентувала, в яких випадках можливим є опублікування зображень людей, його форми (випуск спеціальних листків, фотовітрини, ілюстрації до книг, кінофільми тощо), а також строк (в необхідних випадках), протягом якого можливо розміщення зображення для загального доступу суспільства. Близьким до цієї проблеми є питання якості зображення, бо іноді воно буває таким, що певною мірою може порушувати честь і гідність фізичних осіб[3]. У подібних випадках, як зазначає О. П. Сергєєв, не вимагається особливих доказів для обґрунтування зв'язку таких явищ, як захист репутації та захист права фізичної особи на власне зображення[4].

У науковій літературі, зокрема М. С. Малеїним, також пропонувалися пропозиції щодо удосконалення правового регулювання «самовільних» форм гласності. Він пропонував розрізняти оприлюднені за змістом факти та форми гласності. До *фактів за змістом* він відносив, по-перше, такі, що стосуються приватного

[1] *Кейснеръ Г.* Вказ. пр.; *Завадскій А. В.* Вказ. пр.
[2] *Красавчикова Л. О.* Авторское право и право гражданина на собственное изображение. — С. 84–85.
[3] *Жакенов В. А.* Вказ. дис. — С. 163–165.
[4] *Сергеев А. П.* Право на защиту репутации. — С. 7.

життя та не підлягають розголошенню, та, по-друге, відомості про антисуспільні вчинки, які порушують інтереси суспільства. При цьому до порушників можуть застосовуватися тільки міри впливу, які передбачені в законі. М. С. Малеїн звертав увагу на «локальне» або «глобальне» оприлюднення факту. Найбільш доцільною й ефективною, на його погляд, є *локальна форма* доведення до відома громадськості — за місцем роботи, навчання, проживання порушника. Обговорення правопорушення в обмеженому колективі більшою мірою відповідає й охороні особистих прав фізичних осіб. Що стосується *глобальної гласності* — доведення до відома невизначено великого кола осіб, то в такому випадку слід враховувати як ступінь соціальної значущості правопорушення, так і думку компетентних органів[1]. Аналогічні положення можна застосовувати в аспекті поширення зображення людини (для встановлення масштабів поширення зображення фізичної особи).

На практиці існують численні факти порушення права фізичної особи на власне зображення шляхом застосування локальної форми доведення до відома громадськості зображення та інформації про особу. Наприклад, у школі м. Буча біля Києва дирекція прийняла рішення розміщувати на дошці ганьби фотографії учнів, які запізнюються до школи, з'являються не в шкільній формі. Учнів фотографують без отримання відповідного дозволу[2]. Такі дії щодо малолітніх осіб у шкільних закладах є безпрецедентними та можуть негативно вплинути на психіку учнів.

Глобальна гласність отримала свою популярність завдяки появі та розповсюдження Інтернету. З метою інформування суспільства про скоєні правопорушення у багатьох країнах стає можливим поширення зображень людей, що перевищують швидкість при керуванні транспортом або неодноразово брали участь у скоєнні дорожньо-транспортних подій. Наприклад, американська громадськість оголосила «хрестовий похід» проти порушників правил дорожнього руху за допомогою Інтернет-ресурсу, на який пропонується всім очевидцям і свідкам, а також потерпілим від дорожньо-транспортних подій відсилати дані осіб, які «проштрафились», для оприлюднення у своєрідному «пантеоні ганьби». Найзапекліших «лихачів», номера авто яких з'являться на сайті, очікуватиме бурхливий осуд суспільства[3]. Шанхайська поліція зважилась на відчайдушні заходи для приборкання порушників правил дорож-

[1] *Малеин Н. С.* Об охране прав личности // Проблемы управления и гражданского права. — Москва : Изд-во ИГиП АН СССР, 1976. — С. 93–96.
[2] *В школе* под Киевом за опоздания и неформенную одежду фото учеников вывешивают на «доску позора» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ru.tsn.ua/ukrayina/v-shkole-pod-kievom-za-opozdaniya-i-neformennuyu-odezhdu-foto-uchenikov-vyveshivayut-na-dosku-pozora-349040.html [14.02.2014; 10:48].
[3] *В США* нарушителей ПДД будут порицать через Интернет [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0009004 [03.07.2006; 13:55].

нього руху (наприклад, пішоходів, які перебігають дорогу в недозволеному місці; велосипедистів, котрі «проскакують» на червоне світло). У цьому разі сподіваються, що моральний аспект покарання виявиться вагомішим за штрафи: сором перед родичами і друзями, котрі побачать порушника на «дошці ганьби», примусить порушника не повторювати своїх правопорушень[1].

Аналогічно Інтерпол оприлюднив фотографії та інформацію про понад 100 небезпечних злочинців, яких розшукують у межах операції Infra-Red (International Fugitive Round-Up and Arrest — Red Notices)[2]. Також у США федеральне бюро розслідувань планувало встановити 150 цифрових щитів у двадцяти найбільших містах для демонстрації фотографій злочинців, які перебувають у розшуку, терористів, знімки зниклих або викрадених людей і термінові повідомлення від ФБР[3].

Міліція вирішила публічно засуджувати в соцмережах водіїв, які неправильно паркують автомобілі. Фотографії всіх машин, які припарковані з порушенням правил дорожнього руху, почали викладати на сторінці в Facebook. На сторінці «Закарпаття. Сторінка ганьби» вже з'явилися перші фотографії машин, припаркованих на газонах, перед сходами та в інших заборонених місцях. Сторінка повинна працювати за типом «дошки ганьби», на всі факти оприлюднених порушень міліція буде реагувати, а порушників штрафувати[4]. Аналогічні сторінки існують і в соціальних мережах у пабліках інших міст. Наприклад, «Одесса как она есть» («я паркуюсь как...»)[5]. Нестандартні способи інформування про хабарників обрав начальник міліції Донецької області В'ячеслав Аброськін, який виклав на своїй сторінці у Facebook фото міліціонерів, яких спіймали на отриманні хабара[6].

Незважаючи на обговорення проблеми захисту права людини при застосуванні нетипових форм поширення інформації та наявності практичних рекомендацій у науковій літературі, зазначена проблема існує й досі. Закріплення норми про охорону права фізичної особи на власне зображення у ЦК України (ст. 308), на жаль, не вирішило зазначених проблем, а питання використання нетипових форм поширення інформації й досі залишаються неврегульованими.

[1] *Китайских* нарушителей ПДД будут показывать по ТВ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0015398 [02.09.2008; 18:20].

[2] *Интерпол* опубликовал фотографии самых разыскиваемых преступников [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://yurpractika.com/news.php?id=0022045 [05.07.2010].

[3] *ФБР* будет ловить преступников с помощью цифровых биллбордов [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0012807 [08.01.2008; 14:15].

[4] *Українська* міліція вирішила боротися з порушниками правил паркування за допомогою Facebook. У МВС просять викладати фото порушників у соцмережу і обіцяють їх штрафувати [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://tsn.ua/ukrayina/ukrayinska-miliciya-virishila-borotisya-z-porushnikami-pravil-parkuvannya-za-dopomogoyu-facebook-298256.html [13.06.2013; 10:32].

[5] *«Я паркуюсь* как...» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://odpublic.net/news/2015/04/27/ya-parkyus-kak.

[6] *Начальник* міліції Донецької області почав викладати у мережу фото міліціонерів-хабарників [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://tsn.ua/ukrayina/nachalnik-miliciyi-doneckoyi-oblasti-pochav-vikladati-u-merezhu-foto-milicioneriv-habarnikiv-422194.html [19.04.2015; 00:30].

Крім електронного середовища не втрачає актуальності належне засвідчення факту поширення зображень з відповідною інформацією у повсякденному житті. Також доволі проблематично довести факт поширення листівок фізичними особами.

В іншій справі за наказом відповідача були розвішані у жовтні та листопаді 2012 р. ганебні листівки на будинку, в якому мешкають позивач та його батьки. Аналогічні листівки з коментарями (резюме) розсилалися засобами електронного зв'язку та у соціальній мережі «Одноклассники» через сина відповідача, надавши ганебний коментар до фотографії, чим ускладнив спілкування з друзями. Доказів на підтвердження вимог, що саме відповідач «здійснює неправомірні дії щодо розповсюдження неправдивої інформації, що порочить честь, гідність та ділову репутацію позивача», «вивісив листівки на дверях приміщення з ганебною щодо нього інформацією», «за наказом відповідача розвішані у жовтні та листопаді 2012 р. ганебні листівки на будинку, в якому мешкають він та батьки позивача», «аналогічні листівки з коментарями (резюме) розсилалися засобами електронного зв'язку та у соціальній мережі «Одноклассники» через сина позивача, надавши ганебний коментар до фотографії», не надано. У задоволенні позову про захист честі, гідності та ділової репутації, відшкодування моральної шкоди, зобов'язання публічного вибачення — відмовлено[1]. *При розгляді зазначеної справи не були враховані як належні такі докази: копія листівки, вивішеної на дверях приміщення ТОВ «Парадокс-Технолоджі»; копія «резюме» на позивача, розіслана засобами електронного зв'язку; копія коментаря з соціальної мережі «Одноклассники»; копія фотофрагмента виштовхування позивача з приміщення 14.11.2012 р.*[2]

Одним з сучасних способів поширення інформації є також сучасні засоби зв'язку, але спірним є питання чи підпадає передача даних під визначення «поширення інформації». *В січні 2011 р. позивачі звернулися у суд із позовом до відповідача про зобов'язання вчинити певні дії, спростування недостовірної інформації та відшкодування моральної шкоди. Відповідач надіслав два повідомлення ММС з зображенням позивачки на мобільний телефон її чоловіка. Такими*

[1] *Заочне* рішення Деснянського районного суду м. Києва від 17.06.2013 р. по справі № 754/1234/13-ц [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/33543615.

[2] *Ухвала* Апеляційного суду м. Києва від 19.12.2013 р. по справі № 22-ц/796/11008/2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36637866.

діями відповідача їм завдано моральної шкоди, оскільки впродовж місяця в їх родині відбувалися постійні сварки, сімейні стосунки були припинені. Доказів того, що відповідач втручається в особисте та сімейне життя позивачів, матеріали справи не містять. Не надано таких доказів і суду апеляційної інстанції. Надіслання ММС з зображенням позивачки на мобільний телефон її чоловіка не є поширенням недостовірної інформації в розумінні ст. 277 ЦК України. У задоволенні позову було відмовлено[1].

Охарактеризовані нетипові форми гласності потребують визначення правових засад їх здійснення шляхом закріплення відповідних норм в чинному законодавстві про інформацію та у відповідних нормах ЦК України, що регулює засади здійснення інформаційних прав фізичної особи та права фізичної особи на власне зображення.

Також суб'єкти створення та/або використання форми об'єктивізації зображення людини можуть бути ***наділені на підставі договору повноваженнями вчиняти зазначені дії***. Багато неправомірних випадків поширення фотографій із зображенням людей відбувається у сфері фінансових відносин. Наприклад, фінансовими установами поширюються фотографії боржників, але тільки у деяких випадках можливість публічного використання фотозображення клієнта установи обумовлена за договором. Прикладами є такі справи.

За результатами розгляду однієї з них встановлено, що між позивачем та кредитною спілкою «Кредитний Альянс» (далі — КС) був укладений кредитний договір, умови якого не були виконані позивачем у передбачений договором строк через відсутність роботи та брак коштів. У зв'язку з цим сторони узгодили порядок погашення заборгованості по кредитному договору. Проте відповідачі розповсюдили на стовпах, воротах будинків м. Нова Одеса листівки з портретом відповідача, в яких зазначалося, що він розшукується службою безпеки КС за несплату боргу за кредитним договором. Враховуючи, що інформація щодо виконання позивачем зобов'язань за кредитним договором згідно з положеннями ст. ст. 10, 11, 21 Закону України «Про інформацію» є інформацією про фізичну особу з обмеженим доступом і використання та розповсюдження її не допускається без згоди фізичної особи, рішенням суду першої інстанції[2] *позов задоволено в частині компенсації моральної шкоди. Було доведено, що відповідачі розповсюдили без згоди позивача інформацію, яка має обмежений*

[1] *Рішення* Дергачівського районного суду Харківської області від 23.05.2013 р. по справі № 619/108/13-ц [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31435520; *Ухвала* Апеляційного суду Харківської області від 19.08.2013 р. по справі № 619/108/13-ц [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33111985.

[2] *Рішення* Новоодеського районного суду Миколаївської області від 02.02.2011 р. по справі № 2-36/11 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/15203100.

доступ. Оскільки через такі дії відповідачів були порушені особисті права позивача, то прийнято рішення про стягнення з відповідачів відшкодування моральної шкоди (з КС 3000 грн, із працівників відділення (двох інших відповідачів по справі) по 1000 грн з кожного). При розгляді справи в апеляційній інстанції рішення суду першої інстанції залишено без змін[1].

До аналогічних заходів поширення інформації вдаються й інші фінансові установи. Представниками Гадяцького відділення «Полтавське регіональне управління «ПАТ КБ «ПриватБанк» на адміністративному приміщенні банно-прального комбінату були розклеєні листівки з фотографією позивача та написом російською мовою: «ВНИМАНИЕ!!! ОСОБА (позивач) не выполняет своих обязательств по кредиту. ЗАДУМАЙТЕСЬ!!!». Під час розгляду справи судом встановлено, що недостовірну інформацію поширили працівники «ПриватБанку», оскільки фотографія, яка була розміщена на листівках, існує лише в одному екземплярі і була виготовлена при оформленні кредитної справи. Суд також встановив, що поширена інформація про наявність заборгованості по кредиту є неправдивою, оскільки згідно з довідкою відповідача станом на день, коли така інформація була розповсюджена, позивач не мав заборгованості по кредиту перед «ПриватБанком». Неправдива інформація була доведена до відома певного кола осіб: працівників КПП «Дана», директором якого є позивач, працівників Гадяцької міської ради, відвідувачів магазину «Океан», мешканців під'їзду будинку, в якому проживає відповідач. Встановлені факти були підставою для визнання поширеної інформації недостовірною. Судом було зобов'язано відповідача помістити повідомлення в тих же місцях, де й попередні, в якому вказати, що позивач не має заборгованості по кредитних зобов'язаннях. Крім цього, з відповідача було стягнуто моральну шкоду в сумі 500 грн[2].

В іншому випадку ПАТ КБ «ПриватБанк» розмістив в м. Надвірна листівки із зображенням позивача на фоні ґратів і написом «ОСОБА не виконує своїх зобов'язань по кредитному договору. Задумайтесь». Про те, що дана інформація розміщена саме працівниками ПАТ КБ «ПриватБанк», свідчить напис із назвою банку, розміщений зверху листівки, дану обставину відповідач не спростував. Розклеювання зазначених листівок відповідачем відбулося за відсутності дозволу позивача на використання його зображення та ідентифікаційних даних. Беручи до уваги, що при розгляді заявлених вимог позивача судом встановлено приниження честі, гідності, ділової репутації позивача як фізичної особи саме розповсюдженою відповідачем інформацією,

[1] *Ухвала* Апеляційного суду Миколаївської області від 20.04.2011 р. по справі № 22-ц-1076/11 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/15796544.

[2] *Рішення* Гадяцького районного суду Полтавської області від 28.04.2011 р. по справі № 2-9/11 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/15751429.

колегія погоджується з висновком суду, що пред'явлені вимоги позивача про стягнення з відповідача моральної шкоди на висунутих ним підставах є обґрунтованими і підлягають частковому задоволенню в розмірі 20 000 грн. При розгляді справи в апеляційній інстанції рішення суду першої інстанції залишено без змін[1].

Отже, у даному випадку рішення також було прийнято на користь позивача, але в судовій практиці приймаються й протилежні рішення — не на користь позивача. *Прикладом є справа, де, незважаючи на опублікування інформації про несумлінних позичальників у місцевій газеті, в оголошеннях біля будинків, розповсюдження інформації серед колег позичальника на роботі, тобто застосування різноманітних способів порушення меж життєвого простору позивача та завдання йому значної моральної шкоди, було прийнято рішення на користь відповідача, який займався розповсюдженням інформації. У задоволенні позовних вимог позивачу було відмовлено на підставі такого. Відповідно до змісту п. 2.3.7 Кредитного договору, банк має право доводити до відома третіх осіб інформацію про наявність заборгованості позичальника за кредитним договором, а також про наявність (відсутність) і стан предмета застави\іпотеки у випадку порушення позичальником зобов'язань за кредитним договором. У судовому засіданні відповідачем доведено, що поширена відносно позивача інформація є достовірною, у той же час позивач не довів факту заподіяння йому моральних чи фізичних страждань або втрат немайнового характеру. Тому дії представників банку були правомірними*[2].

Крім цього, суб'єктами можуть бути творчі працівники, внаслідок діяльності яких з'являється художня форма об'єктивізації, яка використовується тільки з метою здійснення професійної, творчої діяльності з найвищою художньою метою.

Також слід вирізняти суб'єктів, не наділених спеціальним статусом (наприклад, сусідки в під'їзді дому), використання якими форми об'єктивізації зображення може відбуватися не з суспільною значимістю, а найчастіше з суспільною цікавістю.

Тобто у визначених законом випадках допускається використання зображення людини тільки спеціально уповноваженими суб'єктами.

Викладене дозволяє запропонувати критерії, сукупність яких повинна враховуватися для визначення правомірності обмеження права фізичної особи на власне зображення.

[1] *Ухвала* Апеляційного суду Івано-Франківської області від 05.06.2013 р. по справі № 0907/8824/2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/33019277.

[2] *Рішення* Дзержинського районного суду м. Кривого Рога від 10.01.2011 р. по справі № 2-82/11 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/13842801.

* * *

Дослідження критеріїв правомірності вільного створення та/або використання фотографій та інших художніх творів з зображенням людини дозволяє зробити такі висновки.

1. При здійсненні фізичною особою права на власне зображення необхідно враховувати інтереси суспільства і держави, які можуть бути підставою для вільного створення та/або використання фотографій та інших художніх творів з зображенням людини, тобто для фактичного обмеження здійснення зазначеного права як у частині надання згоди на створення форми об'єктивізації власного зображення, так і в частині використання форми об'єктивізації зображення людини. Отже, обмеженню здійснення права на власне зображення протиставляються випадки вільного створення та/або використання форми об'єктивізації зображення людини без її згоди у державних, суспільних або особистих інтересах з дотриманням відповідних принципів.

2. Викладене дозволяє запропонувати критерії, котрі повинні враховуватися при визначенні правомірності обмеження здійснення права фізичної особи на власне зображення, а саме:

— визначення статусу зображуваної особи, зокрема чи належить зображення «приватній» особі чи «особі публічного права»;

— визначення основного об'єкта використання у фотографії чи іншому художньому творі;

— визначення суб'єкта інтересу, який є основою для вільного створення та/або використання фотографій та інших художніх творів з зображенням людини;

— визначення мети створення та/або використання зображення людини;

— спосіб створення та/або використання зображення людини;

— статус суб'єкта, що здійснює створення та/або використання зображення людини.

Зазначені критерії у своїй сукупності можуть бути підставою для обмеження права фізичної особи на власне зображення, з врахуванням конкретних обставин справи.

3. Першим критерієм є визначення статусу фізичної особи, зокрема як пересічної особи або фізичної особи публічного права. Характеристика фізичних осіб публічного права дозволяє запропонувати такі критерії для їх класифікації та визначення підстав набуття статусу публічної особи: за часом набуття статусу (які набули публічного статусу за час життя; які набули публічного статусу після смерті); за підставою отримання статусу публічної особи (за фактом народження; внаслідок власних зусиль; внаслідок випадкових обставин; внаслідок участі в історичних

подіях та обіймання історично значущої посади); в залежності від виду професійної діяльності (політичні діячі та посадові особи, що обіймають публічні посади чи здійснюють публічну владу на місцевому, регіональному, національному або міжнародному рівнях; особи, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги; особи, котрі не обіймають зазначені раніше посади, але відіграють певну роль у суспільному житті (у галузі політики, економіки, мистецтва, в соціальній сфері, спорті чи в будь-якій іншій галузі)); за ступенем відомості (історична особа (абсолютні та відносні історичні особи); відносно публічні особи; особи, пов'язані з публічними родинними або дружніми зв'язками (родичі публічних фігур або особи, наближені до публічних фігур). Запропоновані критерії можуть бути використані при доведенні факту відомості фізичної особи при визначенні можливого ступеня впливу на суспільство, ступеня популярності особи, при визначенні розміру компенсації шкоди, завданої публічній особі зловживанням її довірою, зокрема внаслідок неправомірного використання її зображення з комерційною метою для схвалення та популяризації товарів та послуг суб'єктів господарювання, а також з іншою метою у засобах масової інформації, при висвітленні спортивних подій та інших заходів суспільно значимого характеру.

4. Другим критерієм є визначення зображення людини як основного об'єкта використання у зображенні. Запропоновано для визначення основного об'єкта використання застосовувати комплексний підхід, зокрема з'ясувати роль, що відіграє зображення особи у формі об'єктивізації зображення (при цьому зображення людини розглядається не окремо, а як елемент системи), а також з'ясувати відсоток площі, яку займає зображення у формі об'єктивізації. За умови, що зображення не є основним об'єктом використання, допускається обмеження права фізичної особи на власне зображення.

5. Третім критерієм є визначення суб'єкта інтересу, який є основним при створенні та/або використанні зображення людини.

Фактичне закріплення у ЦК України умов захисту інтересів фізичної особи при проведенні фото-, кіно-, теле- та відеозйомок (ст. 307 ЦК України), охорони інтересів фізичної особи, яка зображена на фотографіях і в інших художніх творах (ст. 308 ЦК України), обумовлює доцільність дослідження поняття «інтерес» у правовідносинах зі створення та використання форм об'єктивізації зображення людини. Коло суб'єктів — носіїв інтересу, що виникає при створенні та/або використанні зображення людини, є ширшим за коло суб'єктів права на власне зображення та суб'єктів права на форму об'єктивізації та включає інших осіб, які зацікавлені у створенні та/або використанні форми об'єктивізації з найвищою художньою метою або з інформаційною, науковою метою

за умови, що представлена у зображенні інформація є суспільно значимою.

З врахуванням значного кола суб'єктів правовідносин у сфері створення та/або використання форми об'єктивізації зображення людини законодавець забезпечує охорону публічних інтересів (інтересів держави, інтересів суспільства) та приватних інтересів (інтерес автора; інтерес зображеної особи або такої, яка потенційно може бути зображеною; інтереси інших фізичних чи юридичних осіб).

Публічними інтересами є об'єктивні інтереси держави і суспільства, які взаємопов'язані, взаємообумовлені та визначаються нормативно-правовими актами або обґрунтовуються важливістю та значимістю інформації не для окремо взятих людей, а для держави та суспільства в цілому. Публічними інтересами у сфері створення та/або використання форми об'єктивізації зображення людини є охоронювані законом інтереси, спрямовані на створення та/або використання форми об'єктивізації зображення людини посадовими особами органів державної влади у випадках, встановлених законом, або особами без спеціального статусу посадової особи з інформаційною, науковою, навчальною чи найвищою художньою метою за умови дотримання загальних засад законодавства та моралі.

Фактично у правозастосовчій практиці поняття «публічний» інтерес ототожнюється з поняттями «державний» та «суспільний». Зміст державного інтересу розкривається у законодавстві України, зокрема при наділенні посадових осіб повноваженнями проведення фото- та відеозйомки особи або при закріпленні підстав вільного проведення зйомки людини. Існує декілька підходів до розуміння змісту суспільних інтересів, зокрема це концепції «суспільно значимого інтересу» (як розумного, об'єктивного інтересу, що стосується суспільно значимих подій та публічних осіб) та «суспільної цікавості» (як пересічного, буденного, суб'єктивного інтересу до певної особи). Прагнення дотримання балансу між інтересами суспільства та приватними інтересами осіб свідчить про доцільність підтримання першої концепції до розуміння суспільного інтересу, який був саме суспільно значимим, а не задовольняти звичаєву цікавість пересічних фізичних осіб.

Приватними інтересами у сфері створення та/або використання форми об'єктивізації зображення людини є охоронювані законом інтереси, спрямовані на створення та/або використання форми об'єктивізації зображення людини, що здійснюється фізичними або юридичними особами приватного права відповідно до загальних засад цивільного законодавства та норм моралі, як з особистою некомерційною метою (особиста згадка), так і з метою отримання нематеріальних (світове визнання, популярність тощо) та матеріальних (переваги поряд з конкурентами) благ. Приватні

інтереси можуть проявлятися у різноманітних діях, зокрема: як у проведенні, так і у недопущенні проведення фото- чи відеозйомки; як у використанні, так і у забороні використання форми об'єктивізації зображення людини.

Незважаючи на можливий розподіл приватних інтересів відповідно до категорій зацікавлених груп: авторів, осіб, які зображені на творі або потенційно можуть бути зображені, зміст цих інтересів не є однорідним та визначається за конкретних обставин самим суб'єктом або його представником.

Наявність значного кола суб'єктів інтересу при здійсненні права фізичної особи на власне зображення дозволяє зробити висновок про доцільність публічно-правового та приватноправового регулювання відносин, що виникають при здійсненні права фізичної особи на власне зображення. Відповідні норми містяться в адміністративному (наприклад, при визначенні випадків фотографування посадовою особою без відповідного погодження), трудовому (наприклад, при визначенні порядку доступу до персональної інформації працівника, зокрема фотографічної, при здійсненні зйомки працівника на робочому місці), інформаційному (наприклад, при визначенні фотографічної інформації такою, що перебуває у публічному доступі або належить до персональних даних фізичної особи), кримінальному (наприклад, встановлення кримінального ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів), цивільному законодавствах. Викладене свідчить про можливість встановлення як публічного, так і приватного режиму охорони до форми об'єктивізації зображення людини.

Сучасні тенденції свідчать про розширення інтересів фізичних осіб у сфері використання їх зображення завдяки його комерційній експлуатації у сфері шоу-бізнесу, при створенні рекламної, сувенірної продукції з використанням зображення людини, а також для схвалення, просування чи продажу товарів або послуг. У той же час конструкція права на гласність, законодавчо визнана у зарубіжних країнах, також не дає можливості усесторонньо забезпечити охорону інтересів фізичної особи. Викладене обумовлює створення ідеальної моделі права фізичної особи на власне зображення, яка за своїм змістом охоплюватиме права зображеної особи як майнового, так і немайнового характеру.

6. Четвертим критерієм є мета створення та/або використання зображення людини. Створення та/або використання зображення у суспільно значимих інтересах може відбуватися з інформаційною, правоохоронною, найвищою художньою, навчальною чи науковою метою або з особистою метою, зокрема для особистих спогадів. При цьому ознакою мети є відсутність прагнення отримати прибуток як первинної мети створення та/або використання форми об'єктивізації зображення. Іноді комерційна мета може мати вторинний характер, зокрема перед усім є найвища художня

(створення пародій, карикатур), навчальна чи наукова (розміщення портретів у наукових виданнях), інформаційна (опублікування чи використання іншим способом зображення людини засобами масової інформації).

7. П'ятим критерієм є визначення способу створення та/або використання зображення людини. На відміну від способів створення зображення (механічний або художній), які знайшли закріплення у законодавстві, потребує законодавчого врегулювання створення та/або використання зображення поширенням у мережі Інтернет, зокрема в онлайн-трансляціях, у соціальних мережах тощо. Окремим питанням, що потребує вирішення, є врегулювання відносин з використання форм об'єктивізації зображення у соціальних мережах та отримання правової регламентації можливості репосту зображень людей, пошуку зображення людини за хештегом та інші способи поширення інформації про людину та її зображення.

8. Шостим критерієм є визначення статусу суб'єкта, що створює та/або використовує зображення людини. При характеристиці статусу суб'єкта, що здійснює створення та/або використання зображення людини, слід розрізняти зокрема:

— спеціально уповноважених законом суб'єктів створення та/або використання форми об'єктивізації зображення людини (наприклад, посадових осіб у зв'язку з виконанням ними посадових обов'язків; представників засобів масової інформації з метою виконання ними покладених законом функцій для інформування громадськості про суспільно значимі події тощо);

— суб'єктів зі спеціальним інформаційним статусом (представників засобів масової інформації);

— суб'єктів приватного права (фізичних або юридичних осіб, які не належать до державних органів або суб'єктів з інформаційним статусом);

— суб'єктів, наділених такими повноваженнями договором (коли можливість створення та/або використання зображення не є однією з умов договору, наприклад, кредитного);

— суб'єктів, які виконують професійні функції (творчі працівники, внаслідок діяльності яких з'являється художня форма об'єктивізації, яка використовується тільки з метою здійснення професійної, творчої діяльності з найвищою художньою метою);

— суб'єктів, не наділених спеціальним статусом, використання якими зображення відбувається не з суспільною значимістю, а найчастіше з суспільною цікавістю.

При вирішенні спорів слід співвідносити статус суб'єкта, мету та інтерес, що є основою для створення та/або використання зображення людини.

Розділ 5

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВА ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ НА ВЛАСНЕ ЗОБРАЖЕННЯ

Дослідження судової практики щодо неправомірного використання зображення людини дозволяє виявити ряд проблем, що підлягають дослідженню в рамках цієї роботи. По-перше, важливим є визначення дій, вчиненням яких порушується право фізичної особи на власне зображення. По-друге, встановлення інших обставин, що мають значення для ухвалення рішення у справі про захист права фізичної особи на власне зображення. По-третє, становить інтерес визначення можливості та ефективності застосування у судовому порядку цивільно-правових способів захисту права фізичної особи на власне зображення, зокрема відшкодування шкоди, вибачення, припинення публічного використання зображення людини. Вирішення зазначених питань дозволить сформулювати висновки щодо ефективності застосування окремих цивільно-правових способів захисту права фізичної особи на власне зображення.

5.1.

Порушення права фізичної особи на власне зображення та особливості їх доказування

Низький рівень правової освіченості з питання охорони права фізичної особи на власне зображення, на жаль, призводить до того, що в певній частині справ, що розглядаються органами судової влади, фізичні особи не пред'являють вимогу про захист права на власне зображення, незважаючи на наявність факту порушення. У більшій частині суперечок позивачами пред'являлися вимоги про визнання відомостей, що супроводжують фотографії або інші художні твори із зображенням людини, недостовірними, такими, що не відповідають дійсності, порушують права, свободи, ганьблять честь, гідність, ділову репутацію[1]; про захист авторських прав[2]; про захист честі, гідності, ділової репутації та відшкодування моральної шкоди[3]; про спростування відомостей, що не відповідають дійсності, захист честі, гідності[4] тощо.

Тому в рамках цього дослідження важливим є розгляд питання про визначення обставин, що мають суттєве значення для вирішення спору.

---

[1] *Рішення* Новозаводського районного суду м. Чернігова від 03.03.2011 р. по справі № 2-115/11 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/14519901.

[2] *Рішення* Шевченківського районного суду м. Києва від 03.10.2013 р. по справі № 761/9447/13-ц [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/34168481; *Рішення* Шевченківського районного суду м. Києва від 13.03.2014 р. по справі № 761/30231/13-ц [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37757238; *Ухвала* Апеляційного суду м. Києва від 04.06.2014 р. по справі № 22-ц/796/6757/2014 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39213031.

[3] *Рішення* Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 03.11.2010 р. по справі № 2п-7851/10 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/12395696; *Рішення* Апеляційного суду Закарпатської області від 12.04.2011 р. по справі № 22-ц/0790/557/11 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/15324993.

[4] *Рішення* Шевченківського районного суду м. Києва від 18.06.2012 р. по справі № 2610/6168/2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25102219.

Кожна сторона повинна доказати ті обставини, на які вона посилається як на підстави для висування своїх вимог або заперечень, крім випадків, встановлених ЦПК України (ч. 3 ст. 10, ч. 1 ст. 60 ЦПК України[1]).

Відповідно до ст. 57 ЦПК України доказами є будь-які фактичні дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення сторін, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Ці дані встановлюються на підставі пояснень сторін, третіх осіб, їхніх представників, допитаних як свідків, показань свідків, письмових доказів, речових доказів, зокрема звуко- і відеозаписів, висновків експертів.

При розгляді спорів про порушення права фізичної особи на власне зображення підлягають доведенню **обставини, що мають значення для ухвалення рішення у справі і щодо яких у сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, виникає спір**. Серед них слід виділити такі.

По-перше, має значення питання визначення відповідача у справі — фізичної або юридичної особи. Необхідно констатувати, що сьогодні значна частина рекламної друкарської продукції (буклети, флаєри, афіші тощо) може поширюватися без вказівки видавництва, замовника й інших даних, які дозволяють визначити відповідача у справі, що робить неможливим встановлення особи, винної в порушенні права на зображення. Ця проблема відображена в такому судовому рішенні. *Позивачка є автором фотографічного твору у вигляді фотографічного зображення жінки в українському національному вбранні, що підтверджується відповідним свідоцтвом. Як було встановлено під час розгляду справи, восени 2010 р. представник ресторану «Хуторець» звернувся до товариства з повідомленням про те, що на рекламному щиті міститься зображення, якого він не замовляв для реклами ресторану «Хуторець», і протягом декількох днів працівниками товариства це зображення було змінено. При цьому свідки зазначили, що випадки самовільного розміщення невідомими особами рекламних зображень на належних товариству конструкціях (рекламних щитах) є поширеними. Разом із тим в судовому засіданні не було надано достатніх та допустимих доказів тієї обставини, що належне позивачці авторське право було порушене саме з боку ТОВ «Аспект-2007». Зображення логотипа відповідача із зазначенням контактного номера телефону міститься на окремій стаціонарній панелі, прикріпленій до металевої конструкції рекламного щита, що свідчить лише про належність даної конструкції конкретній особі та не може вважатись безперечним доказом того, що спірне рекламне зображення розміщено саме відповідачем, тому позов залишено без*

[1] *Цивільний* процесуальний кодекс України : від 18.03.2004 р. // Голос України. — 2004. — 7 трав. — Ст. 1088.

задоволення[1]. Проблематичним є визначення відповідача й у мережі Інтернет. *Відсутність доказів того факту, що саме відповідач (редакція щотижневика «Коментарі») розповсюдив в мережі Інтернет відносно позивача інформацію, яка не відповідає дійсності, була підставою для відмови в задоволенні позовних вимог в іншій справі*[2].

По-друге, при спробі захистити право фізичної особи на власне зображення виникає питання про належну фіксацію факту порушення права.

Враховуючи зростаючу кількість випадків неправомірного використання фотографій та інших художніх творів у мережі Інтернет, набуває важливості питання фіксації факту порушення в електронному середовищі. В Україні це питання на законодавчому рівні було вирішене на початку 2016 р. Відповідно до Порядку проведення Державним підприємством «Інтелзахист» фіксації та дослідження змісту веб-сторінок у мережі Інтернет, затвердженого Державним підприємством «Інтелзахист»[3]. Підприємство за заявами заявників (фізичних осіб, фізичних осіб-підприємців, юридичних осіб та заявників, що не мають статусу юридичної особи), поданими через Онлайн-сервіс «WEB-фіксація», надає послуги по проведенню фіксації та дослідженню змісту веб-сторінок у мережі Інтернет. Надання даних послуг частково вирішило питання належної фіксації доказів по справі.

До цього періоду фіксація доказів у мережі Інтернет здійснювалася або до моменту пред'явлення позовної заяви, або під час розгляду справи.

До початку розгляду справи фіксація доказів може здійснюватися таким чином.

1. Фіксацією інформації, що міститься на сайті у вигляді роздрукованого зображення, шляхом його збереження на відповідних носіях (CD, DVD, SD тощо)[4]. Безумовно, як не раз відзначалося в юридичних публікаціях[5] і підтверджувалося судовою практикою, безпосередні роздруківки з Інтернет-сайта порушника не є достатнім доказом факту порушення, оскільки вони не доводять «ствер-

[1] *Рішення* Печерського районного суду м. Києва від 30.11.2011 р. по справі № 2-3302/11 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/19600077.

[2] *Рішення* Святошинського районного суду м. Києва від 30.07.2012 р. по справі № 2608/1634/12 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25471339.

[3] *Порядок* проведення Державним підприємством «Інтелзахист» фіксації і дослідження змісту веб-сторінок у мережі Інтернет [Електронний ресурс] : затв. Держ. підприємством «Інтелзахист» від 29.01.2016 р. — Режим доступу: http://login.intelprotect.org/p/poryadok-provedennya.

[4] *Слепкан В. К.* К вопросу о защите чести, достоинства и деловой репутации в сети Интернет // Матеріали Міжнародної конференції «Охорона прав інтелектуальної власності в Україні та Європейському Союзі: політика, законодавство, практика» (Київ, 15–16 черв. 2011 р.). — Київ, 2011. — С. 87–90.

[5] *Ворожбит С. П.* Интернет как источник доказательств по гражданским делам // Закон. — 2008. — № 1. — С. 107–113.

дження позивача про їх отримання через web-сайт мережі Інтернет за адресою відповідача»[1]. При цьому при здійсненні факту фіксації порушення запрошуються свідки для перегляду Інтернет-сторінки відповідача на комп'ютерах[2]. Деякі автори все-таки дотримуються думки про неприпустимість використання змісту веб-сторінки в якості письмового засобу доведення, що є наслідком вживання поняття «документ» в якості синоніма письмового доказу[3].

2. Фіксація факту порушення із залученням органів внутрішніх справ. Так, позивач може спочатку звернутися до органів внутрішніх справ із заявою про проведення розслідування питання можливості порушення кримінальної справи на підставі незаконного використання об'єктів авторського права. Навіть у разі відмови в порушенні кримінальної справи за мотивами відсутності великого розміру заподіяної шкоди органи внутрішніх справ надають письмову відмову, в якій міститься вказівка на факт наявності у Всесвітній мережі Інтернет-сторінки порушника з твором позивача[4].

3. Отримання від провайдера копій файлів, які формують Інтернет-сайт як такий, зокрема так званих log-файлів, що містять системну інформацію про роботу сайта. Відповідні носії таких файлів можна залучити до матеріалів справи в якості речових доказів[5].

4. Фіксація скриншоту (зображення, отримане комп'ютером, яке показує абсолютно точно те, що бачить користувач на екрані монітора в конкретний момент часу) особою, уповноваженою на це законом. Наприклад, у деяких зарубіжних країнах на прохання зацікавлених осіб нотаріус забезпечує докази для суду або адміністративного органу, якщо є підстави вважати, що представлення доказів згодом стане неможливим або скрутним. І суди визнають протоколи огляду Інтернет-сторінок допустимими доказами. Зробити нотаріальне посвідчення Інтернет-сторінки необхідно до подання позовної заяви до суду, оскільки нотаріус не забезпечує доказів у справі, яка знаходиться у провадженні суду або адміністративного органу[6]. По ходу огляду Інтернет-сторінки

[1] *Слепкан В. К.* Вказ. ст. — С. 87–90; *Ткачук К. А.* Проблеми запровадження електронних документів з мережі Інтернет в якості доказів в цивільному судочинстві України // Від громадянського суспільства — до правової держави : тези VIII Міжнар. наук. Internet-конф. студентів та молодих вчених / ХНУ ім. В. Н. Каразіна. — Харків, 2012. — С. 512–513.

[2] *Невзоров И. В.* Проблемы регулирования предпринимательской деятельности, осуществляемой с использованием Интернет : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Невзоров Игорь Валерьевич. — Санкт-Петербург, 2010.

[3] *Ворожбит С. П.* Вказ. ст. — С. 110–111.

[4] *Невзоров И. В.* Вказ. дис. — С. 146–147.

[5] *Слепкан В. К.* Вказ. ст. — С. 87–90; *Ткачук К. А.* Вказ. ст. — С. 512–513.

[6] *Орлова Е. В.* Когда пригодятся скриншоты [Електронний ресурс] // Главная книга. — 2013. — № 6. — Режим доступу: http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=PBI;n=191725; *Рыбак К. Е.* Некоторые особенности применения норм музейного права // Правосудие в Поволжье. — 2004. — № 6. — С. 98–109.

сайта нотаріус складає протокол з описом результатів огляду[1]. Як вже зазначалося, в Україні завірення web-сторінки здійснює ДП «Інтелзахист» відповідно до наданих йому повноважень.

Фіксація в рамках судового процесу. При поданні позовної заяви позивач може клопотати перед судом про забезпечення його позову. Негативною стороною такого варіанта є те, що за час розгляду судом цього клопотання відповідач (отримавши копію позовної заяви від позивача) може спробувати усунути порушення і видалити цю Інтернет-сторінку. Нарешті, позивач може на стадії підготовки до засідання також клопотати перед судом про безпосередній огляд суддею інформації, що міститься в мережі Інтернет або що зберігається на комп'ютері відповідачів. Подібний спосіб забезпечення доказів фігурує у дослідженнях окремих науковців[2].

У практиці існують відповідні приклади огляду Інтернет-сайтів. *При розгляді однієї зі справ у порядку ст. 54 ЦПК України для надання безпосередньої технічної допомоги до участі в процесі був залучений спеціаліст та було оглянуто надані позивачем файли зі спірними зображеннями в електронному форматі у кількості 7 штук. Під час їх огляду судом було встановлено, що серійний номер фотокамери, зазначений у мета-даних файлів (EXIF), збігається з серійним номером камери, яка належить позивачеві. Окрім того, в мета-даних файла (EXIF) міститься зазначення прізвища позивача латиницею та дата виготовлення фото. Окрім того, із залученням спеціаліста судом було оглянуто Інтернет-сайт за адресою http://gazeta.sebastopol.ua та сторінка соціальної мережі «ВКонтакте»*[3]. Такі дії є законними та допустимими в межах судового розгляду.

По-третє, необхідно в судовому порядку пред'явити докази, що свідчать про впізнаваність зображеної людини.

При відтворенні зображення на фотографії необхідно здійснювати ідентифікацію людини за рисами обличчя та фігури. У випадках, коли йдеться про ідентифікацію зображення, відтвореного на картині, карикатурі, можуть бути певні відхилення намальованого образу від оригінального зображення особи. У науковій літературі дослідники-криміналісти звертають увагу, що творам живопису, на яких відтворено портрети людей, притаманні певні спотворення пропорцій, які можуть стосуватися анатомічних деталей будови голови, які в криміналістичній практиці вважаються стійкими ознаками і використовуються при ототожненні особистості

[1] *Кожин Д. А.* Досудебное обеспечение доказательственной базы по делам о нарушениях авторских и смежных прав в сети Интернет // Вестник ЮУрГУ. Серия «Право». — 2006. — № 13. — Вып. 8, т. 1. — С. 257.

[2] *Невзоров И. В.* Вказ. дис. — С. 146–147; *Слепкан В. К.* Вказ. ст. — С. 87–90.

[3] *Рішення* Ленінського районного суду м. Севастополя від 25.12.2012 р. по справі № 2-2881/11 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/29621337; *Ухвала* Апеляційного суду м. Севастополя від 17.06.2013 р. по справі № 22ц-797/1527/2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/31985944.

по фотографіях. Природно, що в результаті таких спотворень при використанні різноманітних методик порівняння, зіставляючи два або кілька мальованих або живописних зображень однієї і тієї ж особи, неможливо отримати точний збіг всього необхідного комплексу ознак[1].

Обов'язок доведення схожості зазвичай покладається судами на зображену особу. На практиці позивачам не завжди вдається довести факт схожості. Як приклад можна навести таку справу. *Позивачі звернулися до суду з позовом до відповідача ТОВ «Телерадіокомпанія Студія «1+1» про зобов'язання останнього припинити дії щодо розміщення рекламних щитів та про стягнення з відповідача 2000 грн як відшкодування моральної шкоди. При розгляді справи було встановлено факт розміщення по м. Києву декількох рекламних щитів такого змісту: в центрі щита, який відтворює фотографію, розміщено двоє людей (хлопець і дівчина), які цілуються, а поруч — ще одна людина в масці, яка прикриває більшу частину обличчя. У правому нижньому кутку рекламних щитів зображено надпис «ТСН ВРАЖАЄ», а в правому верхньому — «1+1». Було встановлено, що фотографія із зображенням чоловіка та жінки зроблена 22.09.2011 р. відкрито на Софійській площі у м. Києві, при проведенні заходу публічного характеру — Студентського контрфоруму «Інша сторона освіти». Розміщення матеріалів відповідача було здійснено на строк в один місяць, і після вони були демонтовані власником спеціальних конструкцій (рекламних щитів).* ***З боку позивачів не було доведено, що на рекламних щитах зображені саме вони.*** *На момент пред'явлення позову до відповідача вже сплинув строк публічного показу зображення. Враховуючи вищевикладене, судом не вбачається порушення права позивачів. Апеляційну скаргу по цій справі було відхилено*[2]. Вбачається, що у випадку доведення факту використання зображення саме позивачів, сплив строку публічного показу зображення не повинен бути підставою для відмови у компенсації шкоди, завданої неправомірним використанням зображення людини.

При розгляді справ про неправомірне використання форми об'єктивізації зображення людини може призначатися експертиза для встановлення впізнаваності, але в більшості випадків це питання вирішується суддею самостійно. *Позивач (професійний актор та продюсер) був запрошений на відкриття піцерії «Quanto Costa» від ТОВ «Вишуканий смак». Домовленості щодо фотозйомки не було. У грудні 2013 р. в журналі «Panorama» була опублікована фотокартка позивача, як реклама піцерії «Quanto Costa». Як зазначає позивач, він не надавав письмового дозволу на розміщення власного фото. У судовому засіданні не було визнано, що саме позивач зображений на фото, позивач не заявляв клопотання про призначення портретної експертизи для ідентифікації позивача за ознаками зовнішності по фотознімку, а суд не має спеціальних знань для ідентифікації особи. А тому, оскільки в судовому засіданні позивачем не надано належних та допустимих доказів, що саме він зображений у рекламі, суд не вбачає передбачених законом підстав для стягнення матеріального та морального відшкодування*[1]. *При перегляді рішення в апеляційній інстанції судом було призначено портретну експертизу, на час проведення якої призупинено провадження по справі*[2]. *Разом із цим адміністративний позов по цій справі, поданий Інспекцією з питань захисту прав споживачів у м. Києві до ТОВ «Вишуканий смак», було задоволено у повному обсязі та прийнято рішення про стягнення суми штрафних санкцій у розмірі 5083 грн*[3]. Суди можуть призначати у подібних випадках судово-портретні експертизи, в яких ставиться питання про тотожність зображених осіб. Природа об'єктів дослідження не однорідна і має подвійний характер. По-перше, це відображення зовнішнього вигляду людини, що характеризується певною сукупністю ознак зовнішності, що її індивідуалізують. По-друге, це носій інформації, отриманий тим або іншим способом, призначеним для збереження зовнішнього вигляду людини[4].

Коло сучасних завдань, які можуть вирішуватися портретною експертизою, складають такі: визначення умов і способу виготовлення фотознімка, включаючи і встановлення способу отримання (друк) цифрового фотознімка, розпізнавання проекційного або контактного (скануванням) способів отримання зображень, визначення факту повторної репродукції; встановлення факту ретуші (негативною, позитивною), зокрема розпізнавання основних прийомів цифрової ретуші по відображеннях на фотознімку; встановлення факту складання зображення з двох або більше зображень (фотомонтажу); розпізнавання прийомів аналогового і цифрового фотомонтажу зображень по фотознімках; визначення розмірів предметів, зображених на фотознімку, і відстаней між предметами, зокрема з використанням спеціалізованих комп'ютерних програмних засобів; відновлення зображень на фотознімках, зокрема

[1] *Буров С. А.* О правомерности идентификации личности по рисованным изображениям / С. А. Буров, Л. И. Прокопенко // Сибирские юридические записки. — Омск, 1971. — Вып. 2. — С. 155.

[2] *Рішення* Печерського районного суду м. Києва від 07.05.2012 р. по справі № 2-908/12 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/23986049; *Ухвала* Апеляційного суду м. Києва від 17.07.2012 р. по справі № 22ц\2690\10195/12 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25386040.

[1] *Рішення* Шевченківського районного суду м. Києва від 18.11.2014 р. по справі № 761/17727/14-ц [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41808854.

[2] *Ухвала* Апеляційного суду м. Києва від 05.02.2015 р. по справі № 22-ц/796/2039/2015 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42662663.

[3] *Постанова* Окружного адміністративного суду м. Києва від 15.12.2014 р. по справі № 826/16523/14 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42081110.

[4] *Зинин А. М.* Индивидуальный облик человека как объект гражданско-правовой защиты // Цивилист. — 2013. — № 2. — С. 34–35.

з використанням цифрових методів відновлення контрасту й кольорів[1].

При ідентифікації особи із зображенням, зафіксованим на фотографії, криміналістами запропоновано враховувати такі фактори, що впливають на достовірне відображення зовнішності на фотознімках: освітлення при зйомці; положення голови особи, яку фотографують, щодо фотоапарата; оптичні системи, які використовуються при фотографуванні; характеристики фотоматеріалів; різкість зображення; умови експонування при зйомці і фотодруку; склад, концентрація, температура і тривалість прояву негативу і позитиву; спосіб одержання фотознімків; застосування ретуші; наявність вуалі; репродукування; ті, що характеризують стан зовнішності особи, яку фотографують (вираз обличчя; штучні зміни зовнішності без хірургічного втручання (застосування перуки, приклеювання вусів, борід); ті, що залежать від умов використання і зберігання фотознімків, зокрема різні дефекти і сліди фізичного і хімічного впливу. Серед факторів, які змінюють ознаки зовнішності назавжди, розрізняють вікові, патологічні, косметико-хірургічні, посмертні. Патологічні зміни включені у групу умовно, оскільки зміни зовнішності людини залежать від виду та розвитку хвороби та можуть бути як тимчасовими, так і постійними[2].

По-четверте, доцільним є визначення підстав виникнення права на захист права на власне зображення (дій, які спрямовані на посягання, порушення, невизнання або оспорювання права фізичної особи на власне зображення або бездіяльності).

Порушенням права фізичної особи на власне зображення є вчинення дій, які суперечать положенням законодавства чи умовам договору та виражаються у неправомірному створенні та/або використанні зображення людини. Перелік дій, що порушують право на зображення, чинним законодавством не визначений, але вважаємо можливим його охарактеризувати в рамках даного підрозділу, використовуючи частково законодавство про авторське право й законодавчий досвід зарубіжних країн, а також матеріали правозастосовчої практики.

Звертаючи увагу на характеристику дій, якими може бути порушено право фізичної особи на власне зображення, слід звернути увагу на таке. Такі дії полягають у неправомірному створенні та/або використанні зображення людини, яке може відбуватися як у договірних зобов'язаннях (наприклад, дострокове обнародування форми об'єктивізації зображення, збільшення тиражу зображень

[1] *Дмитриев Е. Н.* Судебная экаспертиза фотографических изображений: современное состояние и возможности решения экспертных задач // Судебная экспертиза. — 2009. — № 3. — С. 79.

[2] *Шаова Т. Г.* Система факторов, влияющих на внешний облик изображенного на фотоснимке лица / Т. Г. Шаова, Т. И. Исматова // Криминалистическая экспертиза: исследование документов : межвуз. сб. науч. ст. / Саратов. юрид. ин-т МВД РФ. — Саратов, 1999. — С. 49.

без додаткового погодження), так і у позадоговірних зобов'язаннях без її згоди (наприклад, несанкціоноване використання зображення людини у рекламі, на упаковках товарів, при наданні послуг тощо). Як вірно підкреслюється у науковій літературі, специфіка права фізичної особи на власне зображення полягає у тому, що воно порушується при розповсюдженні зображення суб'єкта, навіть якщо воно не порушує ні право на честь, гідність, ні право на приватність. Порушенням буде вважатися несанкціоноване розповсюдження таких зображень, з яких можна ідентифікувати людину[1]. При відтворенні зовнішнього вигляду особи без її згоди та при наступному розповсюдженні також може бути завдана шкода такій особі[2].

Серед **дій, якими порушуються права на власне зображення**, є такі.

1. Неправомірне здійснення фото-, відео-, теле- та відеозйомок фізичної особи, що виражається у такому.

По-перше, відкрите здійснення фото-, відео-, теле- та відеозйомок всупереч волевиявленню фізичної особи, за виключенням випадків, передбачених законом.

Доволі важко при розгляді спорів у суді без факту поширення створених фотографій довести факт фотографування людини. У деяких країнах законодавство взагалі не регламентує сам факт зйомки (без подальшого «використання»), можливо, унаслідок того, що такий факт важко довести. Дійсно, спірний фотознімок може бути зроблений не умисно, а шляхом випадкового натиснення кнопки на прикладеному до вуха телефоні[3].

Як приклад можна розглянути такі дві справи. *В обох справах спірну зйомку було проведено відповідачем на території біля брами консервного заводу в селі Ручі Роздольненського району АР Крим у присутності свідків, без згоди позивача. Відповідач невмотивовано проводив фотозйомку, не реагуючи на заперечення позивача. В одній зі справ суд дійшов висновку про недоведеність здійснення відповідачем фото- або відеозйомки позивача. Незважаючи на те, що суд не взяв до уваги показання свідка, який помітив під час зйомки рух автоматичного об'єктиву, доказів створення відповідачем фотографії, а також доказів порушення цим певних немайнових прав позивача й завдання йому моральної шкоди матеріали справи не містять. У задоволенні вимог позивача судом було відмовлено*[4]. *В іншій аналогічній*

[1] *Афанасьева Е. Г.* Как защитить право ребенка... — С. 110–111.

[2] *Сухбаатр Ш.* Гражданско-правовая защита чести и достоинства гражданина и деловая репутация юридического лица // Вестник Бурятского госуниверситета. — 2011. — № 2. — С. 282.

[3] *Климов А.* Анализы: мобилография в законе [Електронний ресурс] / А. Климов, А. Коськин. — Режим доступу: http://programming-lang.com/ru/computers/kompyuterra/3o/j12.html.

[4] *Заочне* рішення Керченського районного суду Автономної Республіки Крим від 12.06.2012 р. по справі № 108/2722/12 [Електронний ресурс]. — Режим до-

справі тільки під час розгляду справи в апеляційному порядку була звернута увага на відсутність доказів створення відповідачем такого носія, а також доказів порушення цим певних немайнових прав позивача і завдання йому моральної шкоди, що було підставою для скасування рішення першої інстанції та прийняття рішення про відмову в задоволенні позовних вимог[1].

У певних справах факт фотографування навіть не засвідчується поясненнями свідків. *У одній зі справ позивачці, як при розгляді справи у першій інстанції, так і при перегляді справи, не вдалося довести факт здійснення фотографування шляхом фіксації її зовнішнього вигляду на мобільний телефон та поширення відповідачем зображення. При розгляді спору судом критично оцінювалися твердження позивачки про протиправність дій відповідача, оскільки вона вказувала на взаємовиключні факти: «26.03.2014 р. в денний час, на вул. Я. Мудрого, біля перехрестя з вулицею Соборності, в м. Славута, відповідач сфотографував мене» при цьому вказує, що це він вчинив «без мого відома». Неявка позивача, зловживання процесуальними правами, позбавлення можливості ідентифікувати позивача та особу, фото якої було приєднано до позовної заяви було підставою для визнання позову безпідставним*[2].

Розглянуті матеріали судової практики дають можливість зробити висновок про складність доведення факту зйомки людини, навіть враховуючи те, що вона проводилася відкрито.

По-друге, здійснення фото-, відео-, теле- та відеозйомок прихованою камерою без згоди фізичної особи, зокрема на території, де особа бажає утаємничитись, за виключенням випадків, передбачених законом.

ступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/24577717; *Ухвала* Апеляційного суду Автономної Республіки Крим від 19.09.2012 р. по справі № 22-ц/0191/1144/2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/26148702.

[1] *Заочне* рішення Керченського міського суду Автономної Республіки Крим від 10.08.2012 р. по справі № 108/2366/12 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/26772623; *Рішення* Апеляційного суду Автономної Республіки Крим від 13.11.2012 р. по справі № 22-ц/0191/1529/2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27659332.

[2] *Рішення* Славутського міськрайонного суду Хмельницької області від 24.07.2014 р. по справі № 682/1310/14-ц [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39897494; *Ухвала* Апеляційного суду Хмельницької області від 15.09.2014 р. по справі № 682/1310/14-ц [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40532174; *Рішення* Апеляційного суду Хмельницької області від 16.04.2015 р. по справі № 682/1310/14-ц [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43731520; *Ухвала* Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17.12.2014 р. по справі № 6-38382св14 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41992641; *Ухвала* Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17.06.2015 р. по справі № 6-15666св15 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/46299605.

Зйомки прихованою апаратурою не допускаються та можуть кваліфікуватись як вторгнення у приватне життя. Існує велика кількість випадків несанкціонованого знімання осіб, наприклад, телепередачі, такі як: «Посміхніться — вас знімають», системи відеоспостереження в магазинах та на підприємствах тощо. У всіх таких випадках особа, що проводить зйомку, не отримує попередньої згоди на неї. Тому особи, що використовують системи відеоспостереження, зобов'язані публічно письмово попереджати про проведення зйомки[1].

Незважаючи на закріплення відкритості фотографування як умови його правомірності, на практиці існують проблеми щодо притягнення до відповідальності за «приховану» зйомку. Існує думка, що відсутність в законодавстві відповідальності за несанкціоноване фотографування є серйозним упущенням, оскільки це часто призводить до порушень прав на недоторканність приватного життя[2]. Прихована зйомка людини може кваліфікуватися як злочин, передбачений ст. 182 КК України[3] «Порушення недоторканності приватного життя». Відповідно до змісту цієї статті незаконне збирання, зберігання, використання або поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди або поширення цієї інформації в публічному виступі, творі, що публічно демонструється, чи в засобах масової інформації, караються штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років.

Можливість завдання шкоди репутації людини в результаті зйомок методом прихованої камери, безперечно, дуже висока, оскільки навіть просте безпристрасне відтворення зображення людини здатне на тлі загальної картини створити абсолютно спотворений образ людини. А якщо кадри при цьому супроводжуються відповідними коментарями, можна абсолютно змінити реальні риси людей. У подібних випадках захист права фізичних осіб на власне зображення стає рівнозначним захисту їхньої репутації[4].

У пресі регулярно з'являються фотографії відомих осіб — артистів, політиків, спортсменів і т. п. в невигідних ракурсах, неприємних ситуаціях, які не підпадають під випадки виключень, передбачених нормами цивільного законодавства, що є втручанням у приватне життя цих осіб (фотографії отримані без згоди і пла-

[1] *Науково-практичний* коментар Цивільного кодексу України / за ред. В. М. Коссака. — Київ, 2004. — С. 276.

[2] *Сидорина Н. А.* Конфликт интересов фотографа и изображаемого лица: проблемы ответственности // Право интеллектуальной собственности. — 2010. — № 1. — С. 20.

[3] *Кримінальний* кодекс України : від 05.04.2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 25–26. — Ст. 131.

[4] *Сергеев А. П.* Право на защиту репутации. — С. 7.

ти людей, зображених на них). У даному випадку фотографування якраз є порушенням інтересів інших осіб[1].

Для запобігання таємному фотографуванню в деяких країнах почали лобіювати законопроекти, що висувають технічні вимоги для виробників фотоапаратури (забезпечення її звуковим супроводом при фотографуванні чи фотоспалахом). Наприклад, американський конгресмен Пітер Кінг підготував законопроект, у якому пропонував зобов'язати виробників мобільних телефонів із вбудованими камерами забезпечити фотографування неодмінним звуковим супроводом. Кожного разу, коли робиться знімок, апарат повинен видавати характерний звук «розумного» радіуса чутності. Якщо законопроект буде прийнятий, то всі нові мобільні телефони, що продаються в США, не тільки зможуть імітувати «фотоклацання», але й будуть позбавлені функції, що дозволяє їх відключати або приглушати[2]. Експерти британської організації захисту приватного життя Privacy International вважають, що мобільні телефони з вбудованими фотокамерами порушують право на приватне життя. У зв'язку з цим Privacy International рекомендував виробникам телефонів обов'язково вбудовувати в них фотоспалах, який попереджатиме людей про те, що їх знімають. Деякі уряди і організації вже висловили свою заклопотаність некоректним використовуванням «камерофонів». У Південній Кореї виробників мобільних телефонів зобов'язали додати в телефони гучний звуковий сигнал, який супроводжує фотографування. Заборону на використання «камерофонів» у своїх стінах вже ввели компанії Intel, Samsung, британське міністерство закордонних справ і національні лабораторії Lawrence Livermore в Америці. Все більше фітнес-центрів, басейнів та інших організацій також забороняють використовувати мобільні телефони з камерами, щоб уникнути втручання в приватне життя[3]. Отже, враховуючи кількість порушень у сфері приватного життя, у більшості країн світу намагаються впроваджувати технічні засоби (звукові чи світлові), за допомогою яких особу буде попереджено або поінформовано про здійснення фотографування.

По-третє, зйомка фізичної особи на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку у порушення спеціальних вимог, визначених нормативно-правовими актами.

Про отримання згоди фізичної особи на здійснення зйомки згадується й у деяких визначених законом випадках:

[1] *Кондратьева Е.* Проблемы правового регулирования отдельных объектов авторских прав // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. — 2011. — № 3. — С. 25–26.

[2] *В США* могут обязать производителей камерофонов обеспечить воспроизведение щелчков при фотосъемке [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0016609 [28.01.2009; 10:30].

[3] *Шлыкова Н.* Камерофоны вторгаются в частную жизнь? [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ovi-club.ru/news/2001 [18.11.2004].

— фотографування особи, проведення кінозйомки, відеозапису, звукозапису та прослуховування співбесід особи з медичними працівниками чи іншими фахівцями при наданні їй психіатричної допомоги (вимагається отримання згоди цієї особи або її законного представника та лікаря-психіатра, який надає психіатричну допомогу)[1];

— фотографування, відео- та кінозйомка осіб, які живуть з ВІЛ, беруть участь у пов'язаних з ВІЛ-інфекцією наукових дослідженнях, випробуваннях відповідних медичних засобів і методів (тільки за їх письмовою згодою)[2];

— проведення зйомки журналістами та представниками засобів масової інформації на заходах, що організовуються органами державної влади та органами місцевого самоврядування за умови наявності відповідної акредитації[3].

2. Дії, що порушують права на інформацію про зображену особу, можуть виражатися у діях з незазначення інформації про зображену особу, за виключенням випадків, передбачених законом; у зазначенні інформації про особу всупереч її бажанню, за винятком випадків передбачених законом; у супроводженні зображення шкідливою інформацією, за виключенням випадків, передбачених законом.

Як приклад порушення права на інформацію про зображену особу можна навести реєстрацію фейкових сторінок у соціальних мережах з використанням зображення та/або імені людини.

Як звертає увагу Т. В. Юр'єва, вперше поняття «фейк» стало використовуватися стосовно соціальних мереж, і в цьому випадку воно має два значення. Фейк — це фальшива сторінка сайта або, точніше, фальшивий сайт, який створений для крадіжки персональних даних, зокрема — паролів, які в подальшому будуть використовуватися для розсилки спаму. Друге значення слова пов'язане з підробленим акаунтом, який створюється на будь-якому сайті, де є реєстрація. Фейковий акаунт — це анкета неіснуючої людини або людини без її відома, з використанням знову ж її персональних даних[4]. У соціальних мережах досить розповсюджені випадки

[1] *Про психіатричну* допомогу : Закон України від 22.02.2000 р. № 1489-III // Відомості Верховної Ради України. — 2000. — № 19. — Ст. 143 (ст. 6).

[2] *Про протидію* поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ : Закон України від 12.12.1991 р. № 1972-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 11. — Ст. 152 (ч. 2 ст. 15).

[3] *Про порядок* висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації : Закон України від 23.09.1997 р. № 539/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 49. — Ст. 299 (ст. 3).

[4] *Юрьева Т. В.* Фейковое интервью как методический приём в преподавании курса «Арт-журналистика» // Журналистика постсоветских республик : 20 лет спустя : сб. тр. Междунар. науч-практ. конф. Белгород, 24–27 сент. 2012 г. / под ред. А. П. Короченского и М. Ю. Казак. — Белгород, 2012. — С. 235.

неправомірної реєстрації акаунту, тобто під іменем особи, але без її відома та, відповідно, без отримання її згоди на це як відносно пересічних фізичних осіб, так і щодо фізичних осіб публічного права.

Прикладом є спір, коли бразильський полузахисник донецького футбольного клубу «Шахтар» Жадсон пред'явив позов проти соціальної мережі «orkut», створеної компанією Google. Незадоволення Жадсона викликав підроблений профіль в «orkut», нібито належний футболісту. Гравець має намір заблокувати неправомірне використання свого образу в соціальній мережі, а також вимагати компенсацію за використання підробленого профілю. У соціальний мережі «orkut» є профіль користувача під іменем Жадсон Родрігес. У розділі «про себе» зазначено, що профіль належить футболісту клубу «Шахтар». Коло інтересів користувача обмежується футболом. Користувач доволі активний у мережі, має 135 друзів. Крім того, він регулярно поновлює розділ «фотографії». Також у мережі «orkut» є товариство, присвячене Жадсону[1]. Іншим прикладом є справа про притягнення до відповідальності мешканки Мурманська за порушення недоторканності приватного життя. Після розриву стосунків зі своїм співмешканцем жінка знайшла в квартирі відеофайли еротичного змісту за участю колишнього друга, створила на сайті «ВКонтакте» сторінку з його ім'ям і розмістила на ній наявну в її розпорядженні інформацію[2]. Безперечно, такі дії є неправомірними. У подібних випадках адміністрація соціальних мереж повинна швидко реагувати на звернення користувачів щодо фейкових сторінок з метою запобігання розповсюдженню недостовірної інформації, завдання шкоди честі, гідності та ділової репутації фізичних осіб.

3. Дії, що порушують право на недоторканність зображення фізичної особи, втіленого у фотографії чи іншому художньому творі.

Як звертає увагу О. О. Ніколаєва, неузгоджене зображення зовнішності людини в спотвореному вигляді, а також перекручення зображення може болісно сприйматися як самою людиною, так і її оточенням, завдавати страждань, шкодити честі та гідність та здійснювати інший негативний вплив[3]. Отже, зміна зображення людини повинна здійснюватися за її попередньої згоди або наступним схваленням.

По-перше, використання зображення зі зміною формату, розміру, кольорового рішення, фотографії чи іншого художнього твору, за виключенням випадків, передбачених законом.

[1] *Футболист* «Шахтера» подал в суд на социальную сеть [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0018287 [14.08.2009].

[2] *За эротическое* видео с бывшим мужем «ВКонтакте» женщина ответит в суде [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://yurpractika.com/news.php?id=0020816 [08.04.2010].

[3] *Николаева А. А.* Вказ. дис. — С. 165–166.

Вважається, що зображення не можна обрізувати, змінювати і здійснювати з ним будь-які інші дії, в результаті яких зображення піддається змінам без згоди автора або зображеної особи. Такі корективи можуть порушити цілісність сприйняття[1]. Фотограф не має права відтворювати знімок без дозволу, бажання або замовлення у збільшеному чи в тому ж вигляді, чи у розмальованому вигляді[2].

Найфундаментальніше питання внесення змін стосується достовірної відповідності первинній художній концепції. Хоча колоризація є найбільш драматичним прикладом, взаємовідношення технології та зміни кінотворів, що охороняються авторським правом, також виноситься на перший план такими технологічними процесами:

— *горизонтальне кадрування та сканування*: зведення формату кадру (екранного зображення) від прямокутного, широкоекранного до квадратного, телевізійного формату;

— *стиснення тимчасового масштабу/розтягування тимчасового масштабу*: практично прискорення або уповільнення швидкості зміни кадрів;

— *лексиконінг*: здатність змінювати висоту тону під час зміни швидкості фільму, щоб зберігати рівень звуку постійним і маскувати зміни швидкості;

— *морфінг* (трансформація, плавне перетворення одного зображення в інше за допомогою геометричних операцій і колірної інтерполяції): техніка цифрової зміни відеофільму;

— *редагування*: рішення видалити зміст з огляду на різні причини, включаючи підгонку тривалості фільмів для досягнення заданих інтервалів часу й видалення образливих слів або оголення.

Ідея, схвалена одним з комітетів Конгресу, полягала в такій вимозі: якщо новий правоволоділець захоче змінити твір, йому треба завадити називати перероблений твір тією ж самою назвою[3].

У судовій практиці України одна із суперечок торкалася колоризації фільму «В бой идут одни «старики» (1973 р., Національна кіностудія художніх фільмів імені Олександра Довженка). У 2009 р. позивачу стало відомо, що відповідач здійснив колоризацію та цифрову переробку створеного її батьком фільму «В бой идут одни «старики». Позивач вказала, що колоризацію та цифрову переробку цього фільму було зроблено без погодження зі спадкоємцями володільців немайнових прав на оригінальний фільм. Колоризація та цифрова переробка фільму відповідачем внесла зміни до цього аудіовізуального твору, спотворивши його та порушивши його цілісність. Згідно зі сценарієм кінострічка «В бой идут одни «старики» створювалася саме як чор-

[1] *Цисик И.* Фотографические произведения как объекты авторского права // Наука и инновации. — 2014. — № 1. — С. 58.

[2] *Фотографія* въ правѣ и правосудіи... — 1894. — С. 41–42.

[3] *Арнольд П. Луцкер.* Вказ. пр. — С. 248–255.

но-білий фільм. Її батько свідомо писав сценарій, враховуючи особливості чорно-білої плівки, що надавала йому можливість у якості ігрових епізодів використовувати чорно-білі кадри кінохроніки воєнних часів і за допомогою монтажу органічно сплітати їх з чорно-білими постановочними кадрами. Рішенням суду першої інстанції позов було задоволено[1]*. Рішенням Апеляційного суду м. Києва від 14.09.2011 р. рішення суду першої інстанції було скасовано з ухваленням у справі нового рішення, яким у задоволенні позову відмовлено у зв'язку з тим, що позивач відмовилася від спадщини після смерті батька, тобто відмовилася від усіх прав та обов'язків, пов'язаних із нею, зокрема від права на захист недоторканності твору. Ухвалою Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 31.01.2012 р.*[2] *касаційна скарга відхилена та рішення Апеляційного суду м. Києва від 14.09.2011 р. залишено без змін. У травні 2012 р. на адресу Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ надійшла заява про перегляд ухвали судді Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, але в перегляді справи було відмовлено*[3]. Отже, у наведеному випадку фактично відсутність майнових прав інтелектуальної власності на твір була перепоною для задоволення позовних вимог. Цілком обґрунтованим з позиції авторсько-правової охорони видається рішення суду першої інстанції, адже аргументи позивача безперечно свідчать про порушення концепції представлення ідеї твору — саме у блакитно-білому форматі.

По-друге, використання зміненого (спотвореного) зображення людини, за виключенням випадків, передбачених законом.

П. Погуляєв підіймає питання щодо так званої обробки фотографії — коли фотографічне зображення людини, одержане з її згоди або у випадках, що не вимагають згоди (наприклад, при зйомці на публічному заході), змінюється до невпізнання (старіє, наділяється дефектами шкіри тощо) і в такому вигляді оприлюднюється. З одного боку, автор фотографії має те, що входить у зміст авторських прав (право на його переробку), з другого боку, виникає питання, чи не будуть порушені інтереси особи, яка зображена на спотвореній фотографії?[4] Наслідком оприлюднення подібного результату творчості може бути порушення гідності, ділової

[1] *Рішення* Голосіївського районного суду м. Києва від 16.05.2011 р. по справі № 2-429/11 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/15708682.

[2] *Ухвала* Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 31.01.2012 р. по справі № 6-36562св11 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/21430870.

[3] *Ухвала* Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 16.07.2012 р. по справі № 6-20140зп12 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25481536.

[4] *Погуляев В. И.* Вказ. ст. — С. 39–45.

репутації особи, спричинення моральної шкоди. Отже, наявність проблем у цій сфері має місце, і їх вирішення має здійснюватися на законодавчому рівні[1].

В. Ю. Болочагін звертає увагу на те, що поза увагою законодавця залишається питання про недопущення умисного спотворення та розповсюдження спотвореного образу (з метою приниження гідності опонента)[2]. Усілякі трансформації фотографій часто обумовлені не смисловими й естетичними завданнями, а спровоковані широкими можливостями електронних графічних редакторів. Для надання знімку більшого ефекту центральна фігура повністю або частково може відділятися від фону й обрамлятися рваним рядком. Якщо оцінити масштаби застосування прийому, то вийде негативний результат: персонаж вилучений з контексту реального життя[3].

За допомогою фотографії можна завдати шкоди доброму імені особи та похитнути її суспільний добробут. Таке порушення може проявлятися в різних видах. Наприклад, можна сфотографувати особу без її відома та зобразити її у смішному вигляді чи виявити її недоліки. У такому випадку фотографія повинна вважатися пасквілем, і в такій якості вона підлягає судовому переслідуванню, безперечно, найбільш суворому, тому що цей пасквіль буде найбільш близьким до правди. Ці явища не можуть залишатися безкарними[4].

У науковій літературі висловлюються пропозиції про конкретизацію відповідальності за умисне спотворення персонального зображення, а також розповсюдження спотвореного образа (наприклад, з метою приниження гідності опонента) в суспільстві взагалі і в Інтернет-мережі зокрема, оскільки цей процес, крім надання більшої свободи вибору дій, також сприяє збільшенню шляхів втручання в особисте життя індивіда[5].

Істотним моментом також є те, що особа має право вимагати захисту честі й гідності при спотворенні її зображення. Такий спосіб захисту прав людини може бути застосований, наприклад, якщо особа дала згоду на використання свого зображення на фотографіях, проте після обробки фотографій її зображення стало спотвореним, наприклад, у карикатурному вигляді. Подібного

[1] *Кондратьева Е.* Проблемы правового регулирования... — С. 26.

[2] *Болочагин В. Ю.* Юридическая природа и содержание права на неприкосновенность личного изображения человека // Проблеми цивільного права та процесу (пам'яті проф. О. А. Пушкіна) : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (26 трав. 2007 р.) / за ред. В. А. Кройтора, Р. Б. Шишки, Є. О. Мічуріна ; ХНУВС. — Харків, 2007. — С. 157.

[3] *Гуртовая Е.* Цифровая фотография в СМИ: между правдой и правдоподобием // Журналістыка — 2008: стан, праблемы і перспектывы : матэрыялы 10-й Міжнар. навукова-практ. канф. / рэдкал.: С. В. Дубовік (адк. рэд.) [і ін.]. — Мінск : БДУ, 2008. — Вып. 10. — С. 75–77.

[4] *Фотографія* въ правѣ и правосудіи... — 1894. — С. 40–41.

[5] *Романченко Т. С.* Право фізичної особи на власне зображення. — С. 241.

роду зміни зображення необхідно обумовлювати заздалегідь і отримувати згоду особи, повідомивши її про них[1].

Порушення недоторканності твору очевидні й зустрічаються порівняно рідко. Ці порушення неприпустимі, навіть коли вони виправдовуються «суспільними» інтересами[2].

Також слід звернути увагу на запобігання зловживанню правом на зображення. І. А. Крус розглядає редагування зображення за допомогою програм «фотошоп» (з метою введення в оману щодо певних властивостей або якісних характеристик особи) як форму зловживання. При цьому в якості прикладу розглядається випадок, коли при складанні резюме додається фотографія у військовому мундирі чи у мантії судді тощо, у випадку якщо відповідні посади особа не займала[3].

Прикладом є справа за позовом до громадського об'єднання «Волинські перспективи» Навчально-методичного центру культури Волині про визнання недостовірною та такою, що принижує честь, гідність та ділову репутацію інформації, вилучення тиражу буклету з метою знищення, відшкодування моральної шкоди. Заяву позивач мотивував тим, що відповідачами випущено та розповсюджено буклет для безкоштовного поширення під назвою «З піснею в серці. 65 років Великої перемоги», присвячений народним аматорським хорам ветеранів Волинської області. На сторінці 17 буклету відтворена фотографія хору «Злагода», виконана ще в 2005 р., з явними ознаками монтажу, на якій замальоване обличчя та верхній одяг позивача, внаслідок чого складається враження про відсутність зображення позивача на знімку. Позивач є головою Волинського обласного відділення Всеукраїнського об'єднання ветеранів з 1998 р., а також засновником та адміністративним керівником народного аматорського хору «Злагода», заснованого цього ж року, тривалий час брав активну участь у діяльності народного аматорського хору «Злагода». Судом встановлено, що одна із відповідачів (учасник хору) передала фотографію учасників хору й особисто замалювала зображення позивача.

При розгляді позову судом першої інстанції провадження було закрито у зв'язку з тим, що втручання державних органів та службових осіб у діяльність державних органів, службових осіб та у діяльність інших об'єднань громадян не допускається, а тому, за таких обставин, суд не має права взагалі на втручання в діяльність громадської організації, і справа не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства[4]. *Ухвалою суду апеляційної інстанції справу направлено до розгляду суду першої інстанції*[1]. *Рішенням суду було визнано недостовірною та такою, що принижує честь, гідність та ділову репутацію позивача інформацію, розміщену в буклеті. Оскільки той факт, що на ілюстрації замальованого позивача могло знати незначне коло осіб, а особам, не ознайомленим ґрунтовно з діяльністю хору, під час перегляду буклету неможливо встановити, зображення якої саме фізичної особи замальовано на ілюстрації, суд доходить висновку, що ухвалення рішення про визнання інформації недостовірною та такою, що принижує честь, гідність та ділову репутацію, є достатньою сатисфакцією заподіяної позивачу моральної шкоди. Вимога про вилучення тиражу буклету та його знищення до задоволення не підлягає, оскільки згідно з поясненнями представників відповідачів увесь тираж буклету безкоштовно поширено в травні 2010 р.*[2] Представлене рішення є цілком логічним та обґрунтованим.

В іншій справі позивач в *обґрунтування позовних вимог зазначив, що в м. Дзержинську Донецької області він зустрівся з близьким знайомим, від якого отримав примірник спеціального випуску журналу «Експерт Україна», в якому була розміщена інформація про позивача. Знайомий виказав здивування тим, що в журналі розміщене спотворене зображення людини, яка абсолютно не схожа на позивача. У тексті невідомого автора поруч із зображенням невідомої особистості йшлося про позивача — Героя України, нагородженого цим званням 27.08.2003 р. Досліджуючи статтю, суд встановив наявність зображення-малюнка чоловіка під прізвищем позивача, що свідчить про те, що читачу зрозуміло, що саме так виглядає позивач. Суд вважає доведеним завдання позивачу моральної шкоди, що виявилась у душевних стражданнях, переживаннях, які позивач зазнав у зв'язку з протиправною поведінкою відповідачів. Суд враховує, що позивач є інвалідом 3-ї групи, ряд його захворювань, що підтверджуються довідками, те, що він є депутатом міської ради, тобто публічною особою, людиною похилого віку, тому суд дійшов висновку про часткове задоволення вимог про відшкодування моральної шкоди. Прийнято рішення про стягнення з відповідачів (з Журналу «Експерт Україна», Товариства з обмеженою відповідальністю «Експерт Україна», головного редактора) моральної шкоди в розмірі 30 000 грн та компенсацію в рахунок відшкодування збитків, завданих порушенням авторського права в розмірі 100 000 грн*[3].

---

[1] *Сошников П. Ю.* Вказ. ст. — С. 55.

[2] *Дозорцев В. А.* Авторские дела в суде : науч.-практ. коммент. / В. А. Дозорцев. — Москва, 1985. — С. 67–68.

[3] *Крусс И. А.* Вказ. ст. — С. 137–139.

[4] *Ухвала* Луцького міськрайонного суду Волинської області від 15.03.2011 р. по справі № 2-1563/11 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/14236145.

[1] *Ухвала* Апеляційного суду Волинської області від 20.04.2011 р. по справі № 2-1563/11 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/15363498.

[2] *Рішення* Луцького міськрайонного суду Волинської області від 01.07.2011 р. по справі № 2-3643/11 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17334449.

[3] *Заочне* рішення Оболонського районного суду м. Києва від 24.03.2014 р. по справі № 756/17125/13-ц [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38009166.

Становить інтерес також дослідження законодавства та юридичної практики зарубіжних країн щодо порушення недоторканності зображення. Наприклад, французькі законодавці вирішили вимагати від рекламодавців супроводжувати фотографії підписами про те, що зображення поліпшене за допомогою комп'ютерної обробки. Повсюдне використання ретуші привело до того, що споживачі постійно бачать поліпшених людей, продукти і місця, тобто бачать власну недосконалість. Так, за даними видання, новий законопроект змусить рекламодавців друкувати відретушовані зображення з підписом «Фотографія відретушована зі змінами зовнішності зображеної людини». Порушники цього правила будуть зобов'язані заплатити штраф у розмірі 55 000 доларів або, принаймні, 50 % від вартості рекламного розміщення. Відмітимо, таке нововведення вже підтримали 50 французьких депутатів. Крім того, варто зазначити, що законопроект повинен торкнутися не лише рекламників, але й фотографів, художників і навіть виробників постерів із фотографіями політиків[1].

Також слід приймати до уваги оцифровку, котра, відповідно до судової практики, не є порушенням права на недоторканність[2].

По-третє, порушення недоторканності зображення з використанням спеціальних комп'ютерних програм створенням колажу. Першою формою побутування фотографії став фотомонтаж, під яким розуміють з'єднання фото і фото, фото і тексту, фото і малюнка. У новій формі подання фотографій, на наш погляд, важливим було те, що монтаж у згорнутій формі містив значну кількість сенсів, які необхідно було осмислити глядачеві. Без дозволу фізичної особи, яку зображено на фотографії, не можна об'єднувати дане зображення з іншим зображенням, текстом і графікою, за виключенням випадків, встановлених законом. У фотоколажі, на відміну від фотомотажу, використовується випадковий матеріал, запозичений художником із масової поліграфічної продукції, тоді як для фотомонтажу фотографія знімається спеціально[3].

Більш конкретно неправомірні дії характеризуються залежно від форми об'єктивізації зображення людини (зокрема механічної, художньої або комп'ютерно-програмної) та втілення зображення у конкретному виді носія.

[1] *Во Франции* планируют обязать рекламодателей указывать на рекламе об улучшении изображения с помощью компьютерной обработки [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0018792 [07.10.2009; 18:25].

[2] *Visual* Disk (Japan, 2005) // Copyright and Related Rights Cases in the Field of Music in the Asia-Pacific Region / WIPO. — Geneva, 2011. — P. 187–189.

[3] *Фоменко А. Н.* Авангард и критика фотографии // Вестник Томского государственного университета. — 2009. — Вып. 329. — С. 73.

* * *

Підсумовуючи результати розгляду проблематики визначення порушення права фізичної особи на власне зображення та особливості їх доказування, можна зробити такі висновки.

1. При розгляді спорів про порушення права фізичної особи на власне зображення, як і у інших спорах, існує ряд обставин, що мають значення для ухвалення рішення у справі і щодо яких у сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, виникає спір. Узагальнення матеріалів судової практики дозволяє звернути увагу на доцільність встановлення таких обставин:

— визначення відповідача у справі — фізичної або юридичної особи, яка неправомірно використала фотографії та інші художні твори;

— належної фіксації факту порушення;

— навести докази, що свідчать про впізнаваність зображеної людини. Впізнаваність може встановлюватися як суддею самостійно, так і за призначенням відповідної експертизи форми об'єктивізації зображення;

— визначити дії, якими порушується право на власне зображення.

2. Особливу важливість до особи, права якої порушено, набуває визначення дій, якими порушуються права фізичної особи на власне зображення, зокрема, це:

— неправомірне здійснення фото-, відео-, теле- та відеозйомок фізичної особи, що виражаються у відкритому здійсненні фото-, відео-, теле- та відеозйомок всупереч волевиявленню фізичної особи, за виключенням випадків, передбачених законом; здійсненні фото-, відео-, теле- та відеозйомок прихованою камерою без згоди фізичної особи, за виключенням випадків, передбачених законом; зйомці фізичної особи на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку у порушення спеціальних вимог, визначених нормативно-правовими актами;

— дії, що порушують права на інформацію про зображену особу, можуть виражатися у незазначенні інформації про зображену особу, за виключенням випадків, передбачених законом; у зазначенні інформації про особу всупереч її бажанню, за винятком випадків передбачених законом; у супроводженні зображення шкідливою інформацією, за виключенням випадків, передбачених законом;

— дії, що порушують недоторканність зображення людини, втіленого у фотографії чи іншому художньому творі, котрі виражаються у використанні зображення зі зміною формату, розміру, кольорового рішення, фотографії чи іншого художнього твору, за виключенням випадків, передбачених законом; використання

зміненого (спотвореного) зображення людини, за виключенням випадків, передбачених законом; порушення недоторканності зображення з використанням спеціальних комп'ютерних програм створенням колажу;

— неправомірне використання зображення людини, яке може відбуватися як у договірних зобов'язаннях (наприклад, збільшення тиражу зображень без додаткового погодження), так і у позадоговірних зобов'язаннях без її згоди (наприклад, несанкціоноване використання форми об'єктивізації зображення у рекламі, на упаковках товарів, при наданні послуг тощо).

5.2.

Застосування цивільно-правових способів захисту права фізичної особи на власне зображення

Право фізичної особи на власне зображення, як і будь-які інші суб'єктивні права, потребує формування дієвого механізму захисту у випадку порушення, що обумовлює доцільність дослідження системи цивільно-правових способів захисту цивільних прав та інтересів, застосування яких буде дієвим для захисту права на власне зображення. При здійсненні захисту порушених прав та інтересів фізичних осіб одним з актуальних питань є вибір ефективних способів захисту. Загальнотеоретичні питання захисту цивільних прав та інтересів були предметом численних розробок[1], що дозволяє оминути увагою визначення понять «захист цивільних прав та інтересів», «цивільно-правові способи захисту», «захист у судовому порядку» та зосередити увагу на конкретних проблемах правозастосовчої практики щодо захисту права фізичної особи на власне зображення.

Статтею 16 ЦК України визначено загальний перелік способів захисту цивільних прав та інтересів при зверненні до суду за захистом. Цей перелік не є вичерпним, тому суд може застосувати й інші способи, встановлені договором або законом. Наприклад, ст. 277 ЦК України передбачена можливість спростування поширеної недостовірної інформації, у ст. 432 ЦК України закріплені способи захисту, що застосовуються при порушенні прав інтелектуальної власності. При виборі конкретного способу потрібно посилатися на можливість його застосування, що регламентується законом або договором.

[1] *Тимченко Г. П.* Способи та процесуальні форми захисту цивільних прав : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Тимченко Геннадій Петрович. — Харків, 2002. — 26 с.; *Сидоренко М. В.* Судовий захист цивільного права та інтересу як загальна засада цивільного законодавства України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Сидоренко Михайло Володимирович. — Одеса, 2012. — 20 с.; *Підлубна Т. М.* Право на захист цивільних прав та інтересів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Підлубна Тетяна Миколаївна. — Київ, 2009. — 23 с.; *Антонюк О. І.* Право учасників цивільних правовідносин на самозахист : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Антонюк Олена Ігорівна. — Харків, 2004. — 22 с.; *Бондар Н. П.* Превентивний захист цивільних прав : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Бондар Наталія Петрівна. — Харків, 2015. — 20 с. та ін.

Розглядаючи зображення людини як нематеріальне благо, як результат творчої діяльності, як особисті папери, існує можливість вибору цивільно-правових способів захисту цивільних прав та інтересів при створенні та/або використанні фотографій та інших художніх творів із зображенням людини та їх комплексного застосування.

По-перше, загальних способів захисту цивільних прав та інтересів (у випадку порушення права на зображення як нематеріальне благо), визначених у ст. 16 ЦК України, зокрема: визнання права; визнання правочину недійсним; припинення дії, яка порушує право; відновлення становища, яке існувало до порушення; примусове виконання обов'язку в натурі; зміна правовідношення; припинення правовідношення; відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди; відшкодування моральної (немайнової) шкоди; визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб. Суд може захистити цивільне право або інтерес іншим способом, що встановлений договором або законом.

По-друге, спеціальних способів захисту права інтелектуальної власності (у випадку порушення права на зображення як результат творчої праці), зокрема: застосування негайних заходів щодо запобігання порушенню права інтелектуальної власності та збереження відповідних доказів; зупинення пропуску через митний кордон України товарів, імпорт чи експорт яких здійснюється з порушенням права інтелектуальної власності; вилучення з цивільного обороту товарів, виготовлених або введених у цивільний оборот з порушенням права інтелектуальної власності, та знищення таких товарів; вилучення з цивільного обороту матеріалів та знарядь, які використовувалися переважно для виготовлення товарів з порушенням права інтелектуальної власності, або вилучення та знищення таких матеріалів та знарядь; застосування разового грошового стягнення замість відшкодування збитків за неправомірне використання об'єкта права інтелектуальної власності. Розмір стягнення визначається відповідно до закону з урахуванням вини особи та інших обставин, що мають істотне значення; опублікування в засобах масової інформації відомостей про порушення права інтелектуальної власності та зміст судового рішення щодо такого порушення.

Незважаючи на роз'яснення деяких судів, що права на обнародування та використання зображення особи не є виключними правами інтелектуальної власності, а тому до їхнього захисту можуть застосовуватися лише загальні способи захисту цивільних прав[1], зазначена теза уявляється необ'єктивною. Не виключаються

[1] *Тиллинг Е.* Вказ. ст. — С. 16.

ситуації, коли зображеній особі можуть належати майнові права на форму об'єктивізації зображення, внаслідок чого можливе одночасне застосування загальних способів захисту цивільних прав та інтересів та спеціальних способів захисту прав інтелектуальної власності. Питання щодо застосування цивільно-правових способів захисту авторських прав на фотографії та інші художні твори також були предметом численних досліджень. Науковці звертають увагу на те, що ситуація захисту прав ускладнюється розвитком технічних способів та методів фіксації та поширення інформації. Наприклад, зростанням кількості рекламних продуктів, які дозволяють значно змінювати код оригінального файлу фотографії, а також тим, що в мережі Інтернет складніше встановити правопорушника авторських прав, оскільки фігурують кілька осіб (власник сайта, власник доменного імені тощо)[1]. Викладене свідчить про необхідність своєчасного вирішення у законодавстві питань з врахуванням швидкості розвитку наукового прогресу.

По-третє, спеціальних способів захисту інформаційних прав (у випадку якщо є посягання на зображення як об'єкт інформаційних відносин), а саме: вимагати спростування недостовірної інформації (ст. 277 ЦК України) або забороняти поширення інформації, якою порушуються особисті немайнові права (ст. 297 ЦК України). Допускається застосування заборони розповсюдження відповідної інформації, якщо особисте немайнове право фізичної особи порушене в газеті, книзі, кінофільмі, теле-, радіопередачі тощо, які готуються до випуску у світ. Суд може заборонити (припинити) їх розповсюдження до усунення цього порушення, а якщо усунення порушення неможливе, вилучити тираж газети, книги тощо з метою його знищення.

Уявляється доцільним поширити дію ст. 297 ЦК України не тільки щодо захисту особистих немайнових прав, але й у випадку посягання на майнові права на нематеріальні блага. У науковій літературі обговорюють доцільність реформування захисту системи нематеріальних благ та ефективності застосування таких способів захисту, як: визнання судом факту порушення особистого немайнового права; публікація рішення суду про допущене порушення; припинення або заборона дій, що порушують або створюють загрозу порушення особистого немайнового права або посягання на нематеріальне благо. Доцільність закріплення кожного з названих способів не викликає сумнівів, оскільки їх застосування здатне дієво протистояти різноманітним порушенням, поширеним у цій сфері, і забезпечити ефективніший (у порівнянні з нинішнім) за-

[1] *Фок Ю. В.* Актуальні аспекти порушення авторських прав на фотографічні твори // Актуальні проблеми юридичної науки : зб. тез міжнар. наук. конф. «Дев'яті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 12–13 листоп. 2010 р.) : у 4 ч. / Хмельниц. ун-т упр. та права. — Хмельницький, 2010. — Ч. 3. — С. 265.

хист нематеріальних благ і особистих немайнових прав фізичних осіб[1].

Деякі вчені пропонують ввести в цивільне законодавство санкції, спрямовані передусім на попередження подальших порушень, зокрема, виносити судові ухвали про зобов'язання винних принести публічне вибачення, про винесення громадського осуду або догани, про припинення дій, що загрожують праву, та ін., оскільки у ряді випадків порушене особисте право взагалі не піддається відновленню[2]. Зазначена позиція є спірною, наприклад, у частині зобов'язання принести вибачення, що буде обґрунтовано при розгляді відповідного способу захисту.

У наукових дослідженнях не міститься комплексного підходу до аналізу цивільно-правових способів захисту права фізичної особи на власне зображення, а згадується про це лише в окремих роботах. Т. М. Палькіна звертає увагу на можливість застосування при захисті права фізичної особи на власне зображення таких способів захисту: визнання права на власне зображення, з метою попередження його незаконного використання без згоди зображеної особи; припинення дій, що порушують нематеріальне благо або особисте немайнове право; відшкодування збитків (у разі спричинення шкоди здоров'ю фізичної особи або поширення відомостей, що порочать честь, гідність, ділову репутацію); компенсація моральної шкоди[3]. Більшість вчених звертають увагу на застосування такого способу захисту, як припинення публічного показу. Наприклад, Г. Кейснер звертав увагу, що особа, яка зображена, має право вимагати знищення примірників фото та засобів виробництва[4]. Аналогічна позиція прослідковується й у працях інших вчених, вони пропонують вимагати заборону виходу твору у світ або припинення його поширення[5], заборону публікації іншого видання[6], зняття зображення з фотовітрини, заборону демонстрації фільму, вилучення накладу газети або журналу,[7] плакатів, листівок, кадрів кіно- і телефільму, його частини, заборону їх показу[8].

Викладене свідчить про доцільність дослідження цивільно-правових способів захисту, які можна застосовувати при захисті права фізичної особи на власне зображення.

[1] *Михайлова И. А.* Личные неимущественные права и нематериальные блага: традиционное понимание и новые подходы // Законы России: опыт, анализ, практика. — 2012. — № 4. — С. 3–8.
[2] *Егоров Н. Д.* Гражданско-правовое регулирование общественных отношений: единство и дифференциация / Н. Д. Егоров. — Ленинград, 1988. — С. 122; *Малеина М. Н.* Личные неимущественные права : учеб. пособие / М. Н. Малеина. — Москва, 1990. — С. 13–14.
[3] *Палькина Т. Н.* Вказ. дис. — С. 71–72.
[4] *Кейснеръ Г.* Вказ. пр. — С. 15.
[5] *Тимешов Р. П.* Вказ. дис. — С. 50–51.
[6] *Тагайназаров Ш.* Вказ. автореф. дис. — С. 41–42.
[7] *Сергеев А. П.* Право на защиту репутации. — С. 31.
[8] *Захаров Д. Н.* Вказ. дис.

З урахуванням викладеного доцільно проаналізувати окремі цивільно-правові способи захисту права фізичної особи на власне зображення.

Самозахист права фізичної особи на власне зображення. Самозахист є одним із дієвих способів захисту цивільних прав та інтересів. Як звертає увагу О. І. Антонюк, «при обранні дій для застосування самозахисту необхідно враховувати загальні критерії правомірності самозахисту, за якими заходи самозахисту: не можуть бути заборонені законом і суперечити моральним засадам суспільства; повинні відповідати змісту права (інтересу), яке порушується (щодо порушення якого існує реальна загроза); характеру дій, якими воно порушується (створюється реальна загроза), тобто бути необхідними і достатніми для захисту; наслідкам порушення (тим, щодо настання яких існує реальна загроза)»[1]. Дослідження змісту ЦК України дає можливість визначити, що самозахист може відбуватися лише такими діями, як: припинення дії, яка порушує право; відновлення становища, яке існувало до порушення; зміна правовідносин; припинення правовідносин; відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди.

Науковцями пропонувалося в рамках здійснення самозахисту *вчинення дій щодо неможливості створення зображення.* Наприклад, як зазначає А. С. Мограбян, при затриманні особи, коли ще не пред'явлено звинувачення і невідомо, винна особа в здійсненні того або іншого діяння чи ні, її фотографують, знімають на інші матеріальні носії (відео-), ці зображення потрапляють у засоби масової інформації без відома самої особи, що також є порушенням її права на недоторканність зовнішнього вигляду. У даному випадку єдиним способом захисту може служити тільки фізичне прикриття цієї особи від камер[2]. Представлену позицію слід підтримати в повному обсязі.

Деякі автори піднімають питання про те, чи можливо в якості самозахисту розглядати дії, спрямовані на фізичне перешкоджання вторгненню в приватне життя. Так, нерідко трапляються випадки, коли публічні люди, помітивши, що їх фотографують без їх згоди, фізично знищують зроблені фотографії. Це питання не отримало однозначного вирішення в судовій практиці[3]. З. В. Вешкурцева, розглядаючи питання про можливість застосування як способу самозахисту дій з фізичного знищення фотографій при неправомірному фотографуванні, також звертає увагу на неоднозначне його вирішення в судовій практиці. Крім того, переслідування папараці дуже часто є провокаційними діями, наслідком чого є оприлюд-

[1] *Антонюк О. І.* Вказ. автореф. дис.
[2] *Мограбян А. С.* Формы защиты права физического лица на неприкосновенность внешнего облика // Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 5. Юриспруденция. — 2011. — № 2 (15). — С. 125.
[3] *Гришаев С. П.* Право на неприкосновенность частной жизни. — С. 27–29.

нення реакції на неправомірне фотографування та представлення реакції як нібито побиття інших осіб тощо[1]. При вирішенні цього питання в кожній ситуації слід враховувати запропоновані О. І. Антонюком критерії самозахисту.

Крім цього, самозахист може здійснюватися завдяки власним діям зі *знищення власних зображень у мережі Інтернет або недопущення їхньої появи у мережі*. Як звертає увагу А. С. Мограбян, останнім часом дуже часто трапляються випадки незаконного використання в соціальних мережах фотографій із чужих профілів. Єдиним способом самозахисту тут є видалення своїх фотографій із мережі Інтернет, зокрема зі свого профілю[2]. З урахуванням того, що доволі часто зображення можуть залишатися доступними навіть після видалення, можна порекомендувати взагалі їх не завантажувати.

Визнання права фізичної особи на власне зображення та визнання факту його порушення. Визнання права — один із способів захисту цивільних прав та інтересів (ст. 16 ЦК України). Визнання права застосовується у випадку наявності спору між суб'єктами цивільних прав щодо наявності або відсутності правовідносин між сторонами і, відповідно, наявності чи відсутності цивільного права і цивільного обов'язку. Необхідність застосування визнання права виникає у випадках, коли існування в певної особи права викликає сумнів, не підтверджується даними (документами) встановленої форми, а також суб'єктивне право оспорюється. Як спосіб захисту визнання права може бути реалізоване лише в юрисдикційному порядку, причому вимога позивача буде звернена не до позивача, а до суду, який на підставі наданих позивачем доказів офіційно встановлює наявність або відсутність у нього спірного права[3].

Визнання права може супроводжуватися публічним оголошенням про існування певного права, яке здійснюється порушником або за його рахунок[4]. Вимога про визнання права має бути адресована особі, яка заперечує або іншим чином не визнає право, порушуючи тим самим інтереси правоволодільця. Визнання права є, по суті, першочерговою вимогою для усіх подальших вимог, оскільки спрямоване на підтвердження наявності в конкретної особи виключного права на спірне зображення[5].

Позов про визнання права може бути пред'явлений навіть і тоді, коли правовідносини, у зміст яких входило суб'єктивне право, про захист якого йде мова, вже припинились, але сторона

[1] *Вешкурцева З. В.* Вказ. ст. — С. 1584–1585.
[2] *Мограбян А. С.* Формы защиты права физического лица... — С. 125.
[3] *Єрьоменко Г.* Визнання права // Енциклопедія цивільного права України / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; відп. ред. Я. М. Шевченко. — Київ, 2009. — С. 115–116.
[4] *Гаврилов Э. П.* Комментарий к закону об авторском праве и смежных правах. Судебная практика / Э. П. Гаврилов. — Москва : Экзамен, 2002. — С. 316.
[5] *Капитонова Е. А.* Вказ. ст. — С. 65–69.

заперечує факт його (права) існування в минулому. Позови про визнання ще не порушеного права (такого, що не визнається чи оспорюється) можуть пред'являтися, а відповідні вимоги позивачів повинні задовольнятися незалежно від строку позовної давності. Якщо право не порушене, перебіг строку позовної давності не починався (ст. 261 ЦК України). Коли ж суб'єктивне цивільне право вже порушене, позов про визнання права може бути пред'явлений у межах встановлених строків позовної давності, якщо тільки закон не допускає можливості захисту права в суді без обмеження строком позовної давності. Якщо суд задовольняє позовні вимоги про визнання права або іншу подібну вимогу, рішення суду зазвичай не підлягає примусовому виконанню, оскільки виконання такого рішення суду не передбачає вчинення будь-яких дій[1].

Як звертає увагу О. М. Єрмолова[2], необхідність використання такого способу захисту, як визнання судом певного суб'єктивного права на нематеріальне благо, може виникнути в тих випадках, коли наявність наданого права ставиться під сумнів, оспорюється, заперечується або є реальна загроза таких дій. Як приклад К. Б. Ярошенко наводить визнання права на власне зображення з метою попередження його неправомірного використання (без згоди особи)[3]. Зазначену думку поділяють не всі науковці. Як звертає увагу А. Б. Арзуманян, оскільки нематеріальні блага належать людині від народження, а отже, не потребують визнання, цей спосіб захисту навряд чи може застосовуватись щодо нематеріальних благ. Право на зображення на сьогодні вже має досить чітке законодавче закріплення, проте це не означає, що раніше для охорони даного права було необхідне визнання його судом. Зображення фізичної особи є різновидом інформації про фізичну особу, яка, у свою чергу, є відомостями приватного характеру. Фізична особа має право заборонити використати своє зображення в засобах масової інформації або іншим чином у силу права, що належить їй, на недоторканність приватного життя[4]. Якщо проаналізувати зазначені позиції сторін, слід враховувати ситуації, коли зображення особи зроблено за її замовленням, але не здатне до впізнання, наприклад, внаслідок особливої художньої концепції. Безумовно, використання такого зображення в рекламі без згоди особи є порушенням її права на власне зображення. Для дієвого захисту права необхідно в судовому порядку перш за все визнати факт належності права на оспорюване зображення, а потім вже доводити факт його порушення. Визнання факту порушення права може

[1] *Науково-практичний* коментар до цивільного законодавства України. У 2 т. Т. 1 / відп. ред. В. Г. Ротань. — [2-ге вид.]. — Харків, 2010. — С. 74–75.
[2] *Ермолова О. Н.* Вказ. дис. — С. 79–80.
[3] *Ярошенко К. Б.* Совершенствование гражданско-правовых форм защиты личных неимущественных прав граждан по советскому праву : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / К. Б. Ярошенко. — Москва, 1989. — С. 83.
[4] *Арзуманян А. Б.* Вказ. дис. — С. 134.

бути основою для прийняття рішення щодо застосування інших способів захисту, зокрема компенсаційного характеру.

Відшкодування збитків та компенсація шкоди, завданої порушенням права фізичної особи на власне зображення. Як звертає увагу Р. О. Стефанчук, відшкодування шкоди — спосіб захисту цивільних прав та інтересів, метою якого є поновлення заподіяного в результаті правопорушення зменшення або знищення майнової, немайнової чи іншої сфери потерпілої особи. Підставою для відшкодування шкоди є цивільне правопорушення, однак у визначених законом випадках відшкодування шкоди можливе й у разі правомірної поведінки, зокрема, у випадку заподіяння шкоди, завданої у стані крайньої необхідності. Відшкодування шкоди включає в себе два основні способи захисту: відшкодування шкоди та інші способи відшкодування майнової шкоди та відшкодування моральної (немайнової) шкоди. Конкретний спосіб, на підставі якого буде здійснюватися відшкодування шкоди, обирається потерпілою особою з урахуванням характеру правопорушення, його наслідків та інших обставин. Основним принципом відшкодування шкоди є повнота відшкодування, тобто шкода, яка підлягає відшкодуванню, за своїм обсягом повинна бути еквівалентною шкоді, яка завдана потерпілій особі. Однак в окремих передбачених законом або договором випадках може бути відповідальність обмежена або збільшена порівняно із завданою шкодою[1].

Відшкодування збитків. Відповідно до ст. 22 ЦК України особа, якій завдано збитків у результаті порушення її цивільного права, має право на їх відшкодування. Збитками є:

— втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки);

— доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода).

Збитки визначають як грошове вираження втрачених, додатково витрачених або недоотриманих майнових благ особою внаслідок порушення відповідного цивільного права іншою особою (зокрема стороною договірного зобов'язання), які підлягають відшкодуванню[2]. При пред'явленні вимог позивачу слід надати розрахунок як

[1] *Стефанчук Р.* Відшкодування шкоди // Енциклопедія цивільного права України / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; відп. ред. Я. М. Шевченко. — Київ, 2009. — С. 143.

[2] *Подколзін І. В.* Збитки та їх відшкодування в договірному праві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Подколзін Ігор Васильович. — Київ, 2010. — 20 с.; *Стефанчук Р.* Відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди // Енциклопедія цивільного права України / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; відп. ред. Я. М. Шевченко. — Київ, 2009. — С. 141–142; *Примак В.* Вина як критерій визначення розміру відшкодування моральної шкоди // Юридична Україна. — 2009. — № 5. — С. 76.

реальних збитків, завданих внаслідок неправомірного створення та/або використання зображення людини, так і упущеної вигоди.

З врахуванням дуалістичної природи зображення, особливостей договірної конструкції з передачі прав на використання зображення людини при розрахунку упущеної вигоди слід застосовувати за аналогією норми законодавства про авторське право. Упущена вигода може розраховуватися, наприклад, виходячи з вартості потенційної, неотриманої ліцензії, яку порушник повинен був би мати[1]. Справи, в яких судом при визначенні розміру компенсації враховується розмір оплати за укладеними ліцензійними договорами на використання порушених об'єктів авторського права, нерідко трапляються у практиці українських судів[2].

Розрахунок отриманої вигоди є досить складним питанням у судовій практиці й вирішується, зазвичай, виходячи або з того прибутку, який був отриманий правопорушником, або з доходу правовласника у схожих умовах (наприклад, якщо ілюстратор продав схоже зображення редакції якого-небудь видання за певну суму, то він має право розраховувати на компенсацію за незаконне використання його ілюстрацій в інших виданнях у не меншому розмірі). Закон передбачає й інший варіант захисту майнових прав автора — виплату компенсації. У цьому випадку не треба доводити розмір заподіяних збитків, що особливо важливо для особи, яка раніше не робила фінансову оцінку власних творів і не може правильно визначити вартість прав на них[3].

Як приклад можна навести таку справу. *У травні 2007 р. позивач звернувся до суду з позовом до ВАТ «Видавництво «Зоря», в якому просив стягнути на його користь із відповідача упущену вигоду в розмірі 29 694 000 грн у зв'язку з порушенням авторського права. В обгрунтування доводів посилався на те, що він є автором картини, яку відповідач без його дозволу відтворив та розповсюдив у кількості 560 000 екземплярів зображень у семи випусках по 80 000 екземплярів щотижневої газети «Днепровская неделя». Рішенням Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 08.12.2009 р.*[4] *позовні вимоги задоволено частково, стягнуто солідарно з ВАТ «Видавництво «Зоря», ТОВ РВА «Реклама Бізнес» та третього відповідача на користь позивача відшкодування майнової шкоди 70 000 грн, витрати на ІТЗ в розмірі 30 грн, а на користь держави судовий збір в сумі 700 грн. Апеляційні скарги товариства з обмеженою відповідальністю рекламно-видавницького агентства «Реклама Бізнес» і заяву відкрито-*

[1] *Колосов В.* Вказ. ст. — № 3. — С. 11–12.

[2] *Рішення* Господарського суду Харківської області від 22.06.2009 р. по справі № 38/100-09 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/5812752.

[3] *Капитонова Е. А.* Вказ. ст. — С. 65–69.

[4] *Рішення* Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 08.12.2009 р. по справі № 2-165/09 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/7334519.

го акціонерного товариства «Видавництво «Зоря» про приєднання до апеляційної скарги було відхилено. Рішення Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 08.12.2009 р. залишено без змін[1]. Аналогічні методи слід застосовувати й при розрахунку упущеної вигоди зображеної особи при використанні зображення без її дозволу.

Компенсація завданої майнової шкоди. При здійсненні захисту права фізичної особи на власне зображення, як і в авторському праві, доцільно запровадити застосування разового грошового стягнення (компенсації за порушення права фізичної особи на власне зображення).

Найбільш розгорнуте поняття разового грошового стягнення дав Закон України «Про авторське право і суміжні права». Пункт «г» ч. 2 ст. 52 цього Закону містить норму, за якою суд на прохання позивача може постановити рішення про виплату компенсації, що визначається судом, у розмірі від 10 до 50 000 мінімальних заробітних плат замість відшкодування збитків або стягнення доходу. При визначенні розміру збитків, які мають бути відшкодовані особі, права якої порушено, а також для відшкодування моральної (немайнової) шкоди суд зобов'язаний виходити із суті порушення, майнової і моральної шкоди, завданої особі, що має авторське право і (або) суміжні права, а також із можливого доходу, який могла б одержати ця особа. У розмір збитків, завданих особі, права якої порушено, додатково можуть бути включені судові витрати, понесені цією особою, а також витрати, зв'язані з оплатою допомоги адвоката.

У той же час у ЦК України правило про компенсацію викладено інакше. Передусім, у п. 5 ч. 2 ст. 432 ЦК України мова йде не про компенсацію замість відшкодування збитків, а про разове грошове стягнення замість відшкодування збитків. Причому розмір стягнення за ЦК України визначається відповідно до закону з урахуванням вини особи та інших обставин, які мають істотне значення.

Сутність цього способу захисту полягає в тому, що з урахуванням всіх обставин порушення судами визначається розмір одноразового компенсаційного стягнення при порушенні права інтелектуальної власності. Тобто в даному випадку не передбачається відшкодування в повному обсязі завданої шкоди за неправомірне використання об'єкта права інтелектуальної власності (не відшкодовуються збитки та неотриманий прибуток). При визначенні розміру компенсації, яка має бути виплачена замість відшкодування шкоди або стягнення доходу, суд враховує обсяг правопорушення та умисел правопорушника.

[1] *Ухвала* Апеляційного суду Дніпропетровської області від 15.03.2010 р. по справі № 22ц-1176/2008 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/8789443.

Становить інтерес дослідження матеріалів судової практики про стягнення компенсації при порушенні авторських прав на прикладі фотографічних творів із метою аналізу визначення факторів, які впливають на визначення розміру компенсації при незаконному використанні фотографічних творів.

Перш за все при розрахунку розміру компенсації суддя звертає увагу на кількість об'єктів авторських прав, права на які порушені. При порушенні прав на один об'єкт авторського права, як правило, суддями присуджується мінімальний розмір компенсації (10 мінімальних заробітних плат)[1], але судами не завжди звертається увага щодо кількості творів, права на які порушуються[2].

По-друге, при розрахунку розміру компенсації крім кількості об'єктів авторського права, права на які було порушено, слід чітко визначити способи незаконного використання об'єктів та дії, якими порушуються права. У випадках встановлення факту багаторазовості незаконного використання, наприклад, фотографічного твору в журналі[3], зображення на конвертах для пересилання поштової кореспонденції[4], розмір компенсації може визначатися в обсязі 50 мінімальних заробітних плат. У випадку використання об'єктів авторського права як надання платної послуги, а саме: розповсюдження музичних творів у спеціальному форматі для використання в якості дзвінків для мобільних телефонів (мелодії

[1] *Рішення* Деснянського районного суду м. Чернігова від 01.04.2010 р. по справі № 2–456/10 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/8811546; *Ухвала* Апеляційного суду Чернігівської області від 09.07.2010 р. по справі № 22ц-2209/2010 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/10310408; *Рішення* Деснянського районного суду м. Чернігова від 25.06.2012 р. по справі № 2506/3147/2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/24907546; *Рішення* Господарського суду м. Києва від 19.05.2011 р. по справі № 9/44 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/15928205; *Постанова* Київського апеляційного господарського суду від 25.09.2008 р. по справі № 20/62 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2498270; *Постанова* Вищого господарського суду від 09.12.2008 р. по справі № 20/62 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2749170; *Рішення* Новокаховського міського суду Херсонської області від 06.02.2012 р. по справі № 2117/2-1255/11 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/21231241; *Рішення* Апеляційного суду Херсонської області від 18.04.2012 р. по справі № 22-ц/2190/1116/2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/23564823; *Рішення* Шевченківського районного суду м. Києва від 02.06.2009 р. по справі № 2-1121/09 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/13465327.

[2] *Рішення* Апеляційного суду м. Києва від 26.01.2012 р. по справі № 22-15938 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/21901444.

[3] *Рішення* Апеляційного суду Одеської області від 24.03.2011 р. по справі № б/н [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/14646067.

[4] *Рішення* Шевченківського районного суду м. Києва від 01.12.2011 р. по справі № 2-1446/11 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/20081094.

у формі рингтонів, реалтонів), компенсація становила 20 мінімальних заробітних плат за кожне з 12 випадків неправомірного використання творів (240 мінімальних заробітних плат)[1].

По-третє, слід визначити масштаби порушення. Певний інтерес становить позиція щодо визначення розміру компенсації при використанні фотографічного твору у виробничих масштабах. У наступних двох випадках фотографічний твір було використано як зображення календаря (10 та 15 мінімальних заробітних плат із кожного з відповідачів[2]). На наш погляд, при розгляді даної справи важливо було звернути увагу саме на комерційну мету використання даного фотографічного твору та на прибуток, який отримав підприємець внаслідок такого використання.

По-четверте, слід враховувати тривалість порушення. Так, із врахуванням тривалості порушення (із доказів, які містяться у справі, — з 2005 по 2007 р. включно), умислу відповідача на порушення виключних майнових авторських та суміжних прав особи, яка ними володіє, судом була звернута увага на багаторазове рекламування Контент-провайдерних послуг з надання Контенту із застосуванням різноманітних засобів рекламування: у друкованих засобах масової інформації, у мережі Інтернет, що збільшує коло набувачів послуг відповідача по відтворенню та розповсюдженню Контенту, кількість відео, анімацій та кольорових заставок, неможливість відновлення попереднього стану, який мав місце до вчинення порушення. З урахуванням зазначених обставин суд застосував розмір компенсації в обсязі 400 мінімальних заробітних плат[3].

Аналогічним чином слід розраховувати компенсацію при порушенні права фізичної особи на власне зображення.

У законодавстві зарубіжних країн існують приклади зобов'язання особи виплачувати штраф за неправомірне використання зображення людини. Наприклад, германський закон впроваджував особливий легальний штраф («Busse») до 6000 марок (замість позову про збитки) та право вимагати передання примірників неправомірно виготовлених зображень замість їх знищення[4]. Відповідно до Австрійського закону (від 26.12.1895 р.) про авторське право на літературні та художні твори й на фотографічні знімки, особа, яка винна у використанні портрета-фотографії особи без згоди зображеної особи, сплачує штраф у розмірі 5–100 гульденів[1]. Розмір компенсації має визначатися судом у межах заявлених вимог залежно від характеру правопорушення, ступеня вини відповідача та інших обставин. Зокрема, враховуються такі показники: тривалість порушення та його обсяг (одно- або багаторазове використання об'єкта авторського права); передбачуваний розмір збитків потерпілої особи; розмір доходу, отриманого внаслідок правопорушення; кількість потерпілих осіб, наміри відповідача; можливість відновлення попереднього стану та необхідні для цього зусилля тощо. Відповідні мотиви визначення розміру компенсації мають бути наведені в судовому рішенні. У випадку стягнення компенсації замість збитків або отриманого доходу суд має визначити їх масштаб (орієнтовні збитки), а не точну цифру, а саме, встановити належними засобами доведення наявність упущеної вигоди: можливої винагороди за аналогічне використання на умовах ліцензійного договору, яке або встановлювалось цим правовласником за попередніми угодами, або є усталеною практикою в даній сфері; прибуток від реалізації примірників твору із зображення людини, який прогнозувався, але не був отриманий через поширення контрафактної продукції із зображенням людини.

Зображена особа може вимагати від порушника виплати компенсації за кожен випадок неправомірного використання її зображення. Важливо мати на увазі, що компенсація підлягає стягненню судом при доведеності факту правопорушення незалежно від наявності або відсутності збитків у позивача у зв'язку з порушенням права на власне зображення.

У судовій практиці міститься приклад стягнення компенсації за незаконне використання зображення людини, але в наведеному випадку зображена особа володіла майновими правами на твір, у якому втілювалося її зображення.

Відповідно до матеріалів справи, 05.06.2002 р. позивачка звернулася до суду з позовом до ЗАТ «Хмельницька кондитерська фабрика «Кондфіл» і ЗАТ «Укрдрук» про захист авторського права. Згідно з авторським договором від 20.08.2002 р. між нею й автором фотографічного твору з її зображенням, їй належать майнові права автора на фотографічний твір, яким є її власне зображення. Вперше цей твір був опублікований з її дозволу на обкладинці журналу «Наталі» у грудні 2000 р. У жовтні 2001 р. їй стало відомо про те, що ЗАТ «Хмельницька кондитерська фабрика «Кондфіл» випускає цукерки під назвою «Дамські пальчики» і в якості реклами до них кондитерською фабрикою використане її власне зображення на упаковці цукерок, що походить із зображення на фотографічному слайді, на який їй нале-

[1] *Постанова* Київського апеляційного господарського суду від 04.10.2007 р. по справі № 39/341 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/1505572.

[2] *Ухвала* Апеляційного суду Одеської області від 24.12.2007 р. по справі № 33ц-1510/2007 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2579563.

[3] *Рішення* Господарського суду м. Києва від 01.09.2010 р. по справі № 20/4831.08.10 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/10996606.

[4] *Вольманъ И.* Вказ. ст. — С. 47.

[1] *С. З. Австрійській* законъ (26 декабря 1895 года) объ авторскомъ правѣ на литературныя и художественныя произведенія и на фотографическіе снимки // Журналъ Министерства юстиции. Годъ второй. — Санкт-Петербург, 1896. — № 8 (окт.). — С. 239.

жать майнові права. Вказану упаковку для цукерок на замовлення ЗАТ «Хмельницька кондитерська фабрика «Кондфіл» було виготовлено ЗАТ «Укрдрук». Відповідно до висновку експерта було встановлено ідентичність зображень. Під час розгляду спору було доведено відсутність згоди на використання даного твору.

Рішенням суду першої інстанції позов був задоволений частково, зокрема, було заборонено відповідачу випускати продукцію з використанням фотографічного твору, права на який належать позивачці. При розгляді справи в апеляційній інстанції рішенням суду було зменшено розмір компенсації, зокрема, замість стягнення з ЗАТ «Хмельницька кондитерська фабрика «Кондфіл» компенсації в розмірі 1000 мінімальних заробітних плат було прийнято рішення про стягнення компенсації у розмірі 200 мінімальних заробітних плат (що складало на час прийняття рішення 26 200 грн). Відповідно з ЗАТ «Укрдрук» стягнуто на користь позивачки компенсацію в розмірі 50 мінімальних заробітних плат, що складає 13 100 грн (замість 200 мінімальних заробітних плат, як це було встановлено рішенням суду першої інстанції). Також апеляційною інстанцією було зменшено розмір моральної шкоди: замість 50 000 грн з кожного відповідача прийнято рішення про стягнення 10 000 грн з кожного. Касаційні скарги по цій справі були відхилені[1]. Отже, незважаючи на масштабність неправомірного використання фотографічного твору, при розгляді даного спору та визначенні розміру компенсації судом так і не було враховано розмір доходу, отриманого внаслідок правопорушення.

Отже, аналіз судової практики застосування норми про компенсацію дозволяє констатувати, що, на жаль, судами при розгляді справ про захист авторських прав при визначенні розміру компенсації за неправомірне використання фотографічних творів не завжди враховуються рекомендації Верховного Суду України. Безперечно, у кожній справі судами визначається факт порушення майнових прав та яке саме порушення допущено; досліджуються тривалість та обсяг порушень (одноразове чи багаторазове використання спірних об'єктів); кількість осіб, право яких порушено. Разом із цим судами майже не звертається увага на об'єктивні критерії, що можуть свідчити про орієнтовний розмір шкоди, завданої кожним окремим неправомірним використанням об'єкта авторського права і (або) суміжних прав; на розмір доходу, отриманого унаслідок правопорушення; наміри відповідача. Не є одностайною позиція й щодо залежності розміру компенсації від кількості фотографічних творів, які було неправомірно використано. Розмір компенсації, яка присуджується судом, майже в усіх випадках є нижчим порівняно із сумами, заявленими позивачами. При цьому судом не аргументуються фактори та причини, які впливають на зменшення ними суми компенсації. Отже, при перегляді справ про порушення авторських прав на фотографічні твори слід звертати увагу на всебічне та повне дослідження обставин справи. Аналогічні позиції слід чітко прописати в роз'ясненнях правозастосовної практики при виробленні рекомендацій щодо здійснення захисту права фізичної особи на власне зображення. З урахуванням матеріалів судової практики можна зробити висновок, що компенсація може бути одним із дієвих способів захисту права фізичної особи на власне зображення. При цьому компенсація має свої переваги на відміну від відшкодування шкоди (не потребує чіткого розрахунку, а визначається у межах встановленої законодавцем шкали з врахуванням конкретних обставин справи).

[1] *Ухвала* Апеляційного суду Донецької області від 06.09.2007 р. по справі № 33ц2044кс/2007 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2196864.

Відшкодування моральної (немайнової) шкоди. Щодо моральної (немайнової) шкоди, то Конституція України[1] передбачила право на її відшкодування (ст. ст. 32, 56, 62 та 152). Питання про поняття моральної (немайнової) шкоди на сьогодні досить актуальне. Пояснюється це таким. По-перше, це відносно новий правовий інститут, який потребує як постійних теоретичних досліджень, так і перевірки їх практикою. По-друге, на законодавчому рівні та серед науковців відсутнє єдине визначення змісту цього поняття. По-третє, незважаючи на вказане, наявність позовів про відшкодування такого виду шкоди постійно збільшується. До того ж новітність норм про відшкодування моральної (немайнової) шкоди, їх розпорошеність по різних законодавчих актах, відсутність термінологічної чіткості й визначеності в законодавстві зумовили суперечності в тлумаченні цього правового інституту[2].

Відповідно до ст. 23 ЦК України особа має право на відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок порушення її прав.

Моральна шкода полягає:

— у завданні фізичного болю та страждань, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я;

— у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів;

— у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна;

— у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи.

Слід звернути увагу на думку Р. О. Стефанчука, який визначає моральну шкоду як втрати немайнового характеру внаслідок мо-

[1] *Паліюк В. П.* Відшкодування моральної шкоди по Конституції України // Конституція. Незалежність. Правова держава : доп. та повідомл. наук.-практ. конф., присвяч. першій річниці Конституції України. — Миколаїв, 1997. — С. 52–53.

[2] *Відшкодування* моральної та матеріальної шкоди : навч. посіб. / за ред. М. К. Галянтича. — Київ, 2011. — С. 97.

ральних та/або фізичних страждань або інших негативних явищ, заподіяних фізичній особі протиправними діями або бездіяльністю інших осіб. Поряд із поняттям «моральна шкода» використовується поняття «немайнова шкода», основна відмінність між якими полягає в тому, що моральна шкода може бути завдана виключно фізичній особі, оскільки саме вона як біопсихосоціальна істота здатна переживати моральні та фізичні страждання; немайнова шкода — як фізичній особі, так і особі юридичній, оскільки остання, внаслідок фіктивності своєї природи, не наділена свідомістю і до таких процесів, як страждання, не здатна[1].

Визначення змісту моральної (немайнової) шкоди через поняття «страждання» означає, що дії особи, яка завдала цю шкоду, повинні знайти своє відображення у свідомості потерпілого, отже й миттєво оцінюватися свідомістю й викликати певну психічну реакцію. При цьому несприятливі зміни в охоронюваних законом благах визначаються у свідомості людини у формі негативного відчуття (фізичних страждань) або переживань (душевних страждань). Внаслідок чого продовження звичайної буденної поведінки та колишнього способу життя стає неможливим. Безумовно, що такі негативні емоції, які переживає потерпілий, у кожному окремому випадку будуть різними за глибиною, силою, тривалістю, зовнішнім проявом і зумовленими ними наслідками. Часом вони можуть досягати такого кількісного та якісного стану, що спричиняють зміни в найрізноманітніших сферах діяльності потерпілого: втрату творчого натхнення (наприклад, для людини творчої професії), нервове захворювання, депресію, втрату чи погіршення стосунків на роботі, вимушену зміну чи обмеження у виборі професії, втрату кар'єри, звичного кола спілкування, втрату чи погіршення стосунків у сім'ї тощо. Саме ці втрати, як обґрунтовано вважають фахівці, і є власне моральною (немайновою) шкодою[2].

Н. В. Павловська виділяє такі загальні принципи компенсації моральної шкоди:

— моральна шкода компенсується в разі порушення або посягання на особисті нематеріальні блага та майнові права громадян;

— моральна шкода за загальним правилом компенсується за наявністю вини, крім випадків, передбачених законом;

— моральна шкода компенсується незалежно від відшкодування майнової шкоди, тобто як поряд із нею, так і самостійно;

— моральна шкода компенсується в грошовій формі[3].

[1] *Стефанчук Р.* Моральна шкода // Енциклопедія цивільного права України / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; відп. ред. Я. М. Шевченко. — Київ, 2009. — С. 509–510.

[2] *Шимон С. І.* Відшкодування моральної (немайнової) шкоди як спосіб захисту суб'єктивних цивільних прав : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Шимон Світлана Іванівна. — Київ, 1998. — С. 8.

[3] *Павловська Н. В.* Теорія та практика захисту моральних благ за цивільним законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Павловська Наталія Володимирівна. — Харків, 2002. — С. 8.

Інститут відшкодування моральної шкоди спрямований на захист особистих прав та інтересів громадян, а саме права на все, що індивідуалізує особу, включаючи право на зображення, право на таємницю професійної діяльності та кореспонденції, авторські права, право на свободу пересування і вибір професії тощо[1].

При дослідженні спорів про компенсацію моральної шкоди, завданої внаслідок порушення права фізичної особи на власне зображення, у науковій літературі виділяють такі підстави для компенсації.

По-перше, обнародування зображення без згоди зображеної особи. Застосовуючи аналогію з авторським правом, порушник буде притягнений до аналогічної відповідальності за неправомірне використання об'єкта авторського права — компенсації шкоди в межах встановленого законом розміру[2]. *Французький тижневик Paris Match у січні 2009 р. оштрафували на 4000 євро за публікацію фотографій із весільної церемонії молодшого сина президента Ніколя Саркозі Жана без відповідного дозволу. Позов проти видання подала невістка Саркозі, 22-річна Джесіка Себуен-Дарті. Вона заявила, що Paris Match використовував весільні знімки, не запитавши в неї дозволу. Дружина молодшого сина президента вимагала у видання 30 000 євро, проте суд визнав достатнім призначити штраф у розмірі 4000, судові витрати на суму 2000 євро. У січні 2009 р. суд також оштрафував журнал Voici на 4000 євро за публікацію фотографій із церемонії одруження сина Саркозі*[3].

По-друге, підставою може бути неправомірне використання фотографічного твору з комерційною метою або з метою отримання прибутку[4].

По-третє, неправомірне використання зображення, якщо воно порочить честь, гідність, ділову репутацію зображеної на ньому особи за умови, що відомості, які містяться у фотографії, не відповідають дійсності[5].

По-четверте, якщо при поширенні зображення фізичної особи розголошується інформація, що складає таємницю особистого жит-

[1] *Самородов Д. А.* Использование внешнего облика лица в политической рекламе как основание требовать судебной защиты чести и достоинства // Реклама: социально-правовые аспекты : тр. НОСиА. — Москва, 2002. — Вып. 8. — С. 13; *Самородов Д. А.* Вказ. дис. — С. 13.

[2] *Оганесян А. С.* Право на изображение гражданина // Пути улучшения качества подготовки кадров сферы гостиничного и туристского бизнеса : материалы VII Междунар. науч.-практ. конф. 25 февр. 2011 г. / отв. ред.: М. А. Морозова, О. В. Архипова. — Санкт-Петербург, 2011. — С. 378.

[3] *Журнал* Paris Match оштрафован за публикацию свадебных фотографий сына Н. Саркози [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0016728 [06.02.2009, 12:30].

[4] *Ренкель А.* Вказ. ст. — С. 23.

[5] *Ренкель А.* Вказ. ст. — С. 23; *Пустовалов Ю. В.* Вказ. ст. — С. 131.

тя. Незважаючи на те, що дана позиція розділяється не всіма науковцями[1], у практиці міститься безліч прикладів таких порушень.

Наприклад, британська актриса Сієнна Міллер отримала 35 000 фунтів моральної компенсації від двох видань, які розмістили її фотографії та інформацію про неї, що свідчать про вторгнення у приватне життя[2]. Екс-кандидат у президенти Франції Сеголен Руаяль отримала 16 000 євро (у позові вимагала 50 000 євро) від журналу Paris Match, який без дозволу опублікував її фотографії на курорті в компанії чоловіка, невідомого широкій публіці. Розмір відшкодування відповідає тому, якою мірою «скритність» потерпілої особи виявлялася раніше. Зокрема, він відзначив, що Руаяль «проявляла деяку поблажливість до всього, що торкалося її особистого й сімейного життя»[3].

У законодавстві деяких країн встановлюється відповідальність за порушення права на зображення в рамках порушення права на честь і гідність людини. Наприклад, ч. 6 ст. 135 Зобов'язально-правового закону Естонії передбачається, що при визначенні відшкодування немайнової шкоди за зневагою честі особи (зокрема внаслідок неналежних оцінок цінностей або публікації невірних даних, неправомірного використання імені або зображення особи, порушення недоторканності особистого життя, зображення особи або іншого подібного порушення прав людини) суд може на додаток до встановленого в ч. 5 врахувати необхідність вплинути на особу, яка завдала шкоду, для припинення подальшого спричинення шкоди, враховуючи при цьому матеріальне становище особи, яка завдала шкоду. Відповідно до ст. 1046 зневага честі особи, зокрема, неналежними ціннісними оцінками, невиправданим використанням імені або зображення особи, порушенням недоторканності приватного життя або іншого особистого права, є протиправною, якщо інше не встановлене законом. При встановленні протиправності повинні враховуватися вид, причина й мотив порушення, а також співвідношення між метою, що досягається шляхом порушення, і ступенем тяжкості порушення. Порушення особистого права не є протиправним, якщо порушення виправдане з урахуванням інших захищених законом благ, а також інтересів третіх осіб або громадськості. У таких випадках при встановленні протиправності слід виходити з порівняльної оцінки різних захищених благ та інтересів[4].

[1] *Пустовалов Ю. В.* Вказ. ст. — С. 131.

[2] *Актриса* С. Миллер отсудила у таблоидов 35 тыс. фунтов [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0016040 [11.11.2008; 12:10].

[3] *Экс-кандидат* в президенты Франции отсудила 16 тыс. евро у журнала [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0017156 [23.03.2009; 10:25].

[4] *Vxlaxigusseadus* [Електронний ресурс] Vastu vxetud 26.09.2001 RT I 2001, 81, 487 jxustumine 01.07.2002. — Режим доступу: https://www.riigiteataja.ee/akt/111042014013.

Вважаємо, що вказані підстави не носять вичерпного характеру, а основою для компенсації моральної шкоди має бути факт неправомірного створення або поширення зображення людини.

Слід звернути увагу на неоднозначність підходів до визначення шкали моральної шкоди й збільшувати суму компенсації за умови, коли неправомірне створення або використання зображення людини супроводжується завданням шкоди правам та інтересам фізичної особи. Наприклад, праву на честь, гідність і ділову репутацію, праву на таємницю особистого життя тощо.

І. М. Забара звертає увагу на те, що підходи до визначення моральної шкоди різняться: визначення розміру шкоди в ФРН досягається розробленою судовою практикою позицією, що ґрунтується на раніше винесених судами рішеннях по справах, пов'язаних із подібними порушеннями, у Великобританії — шляхом введення для певних категорій справ тарифної схеми для визначення розміру відшкодування моральної (немайнової) шкоди, в США та Франції — переважно позицією судів. В Україні та Росії, у зв'язку з відсутністю передбаченої законодавством методики, були розроблені методики визначення розміру компенсації моральної шкоди. Автор відмічає, що загальним підходом у методиках, які запропоновані в ФРН, Росії й Україні, є те, що вони диференціюють фізичні та моральні страждання залежно від ступеня і, вже на їх підставі, з урахуванням попередньої практики (ФРН) або за допомогою математичних формул (Україна, Росія) визначають суму відшкодування. На думку автора, позитивним у цих методиках є те, що при кваліфікації правопорушень охоплюються всі випадки порушень прав осіб і, відповідно, диференціюється ступінь можливих страждань потерпілого. При цьому І. М. Забара відмічає дискусійний характер питань застосування категорії індивідуальних особливостей потерпілого, які визначають за допомогою математичних методів. Автор зазначає, що існування методики без експертизи стану потерпілого лише обмежено може визначити реально завдану моральну (немайнову) шкоду[1].

Отже, моральна шкода внаслідок порушення права фізичної особи на власне зображення потребує розрахунку з врахуванням загальних положень про компенсацію моральної шкоди.

Добровільне вибачення як форма компенсації моральної шкоди, завданої порушенням права фізичної особи на власне зображення.

Звернення до матеріалів судової практики зумовлює певний інтерес до такого способу захисту прав та інтересів фізичних осіб,

[1] *Забара І. М.* Відшкодування моральної (немайнової) шкоди в міжнародному приватному праві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Забара Ігор Миколайович. — Київ, 2002. — 24 с.

як покладення обов'язку принесення вибачень. Викликає питання позиція суду щодо правомірності та можливості застосування його в примусовому порядку.

Відповідно до ст. 19 Конституції України[1] правовий порядок в Україні грунтується на засадах, коли ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Частина 1 ст. 34 Конституції України гарантує кожному право на свободу думки та слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Суд не має права зобов'язувати відповідача вибачатися перед позивачем у тій або тій формі, позаяк примусове вибачення як спосіб захисту не передбачений у ЦК України. Втім не суперечить закону визнання судом мирової угоди, за умовами якої сторони добровільно застосовують вибачення перед потерпілим як спосіб захисту честі, гідності та ділової репутації[2]. Аналогічне положення було закріплено й у роз'ясненнях органів судової влади деяких зарубіжних країн[3]. Тож при розгляді позовних вимог про зобов'язання принести вибачення позивачу суди повинні відмовляти в задоволенні позовних вимог у цій частині.

Поняття ***«вибачення»*** тлумачиться як поблажливість до когонебудь винного, до вини; прощення за провину; прохання пробачити[4]. Вибачення пов'язують з психологічними зусиллями людини, спрямованими на загладжування провини перед несправедливо скривдженою особою.

В юридичній літературі при дослідженні покладення обов'язку принесення вибачень як способу захисту розглядалася можливість його застосування поряд зі спростуванням відомостей, схвалювалося принесення публічного вибачення, оскільки за сформованими правилами поведінки людина повинна вибачитися перед особою, котру незаконно образила. З позицій закону таке рішення вважали правомірним, оскільки вибачення розглядали як форму спростування інформації, що обирається на розсуд суду (звісно, що вона не порушує правил закону та норм моралі)[5], як засіб громадського впливу в боротьбі з правопорушеннями, який має право застосовувати третейський суд[1].

Вибачення може бути приватним і публічним. ***Публічне вибачення*** відбувається в судовому засіданні, через ЗМІ, у присутності трудового колективу тощо. Вибачення ***в приватному порядку*** може бути зроблено усно, зокрема й наодинці з позивачем або в листі до нього[2].

Законодавство деяких зарубіжних країн містить такий спосіб захисту. Наприклад, у Законі про авторське право КНР (ст. 46) передбачено (поряд із забороною, відшкодуванням прямих збитків) такий спосіб захисту, як публічне вибачення. Так у справі Founder Co., Red Mansion Institute vs Gaoshu Tianli Co., Gaoshu Co. (2001–2007 рр.) Верховний Суд Китаю зобов'язав відповідача, що незаконно копіював комп'ютерні програми, права на які належать позивачеві, за власний кошт розмістити публічне вибачення у виданні «Computer World». Ще один приклад — рішення у справі Ding Xiaochun vs Nantong Education Bureau and Jiangsu Fine Arts Publishing House (2002 р.). Суд зобов'язав відповідача, котрий без згоди автора та без вказування його імені опублікував фотографію, крім відшкодування збитків, у 15-денний строк опублікувати вибачення, текст котрого мав затвердити суд. Суд уповноважив позивача самостійно опублікувати затверджений текст вибачень за підписом відповідача та віднести витрати на рахунок відповідача. Публічні вибачення не чужі і й американській культурі: за свою поведінку часто публічно вибачаються відомі спортсмени, бізнесмени, політики. Закони 35 американських штатів містять норми, що заохочують і захищають осіб, які приносять вибачення. За законодавством Флориди висловлення співчуття та вибачень не можуть використовуватися як доказ проти того, хто їх висловлює, крім випадків, коли така особа водночас визнає свою вину. Закони Онтаріо й Орегону містять аналогічні норми щодо вибачень і співчуття, які висловлює медичний персонал жертвам невдалого лікування[3].

У сучасній юридичній літературі висловлюються різні думки щодо визначення природи принесення вибачень серед способів цивільно-правового захисту. Так, Г. О. Смирнова звертає увагу на невідповідність змісту конституційних норм і покладання

[1] *Цивільний* кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV // Офіційний вісник України. — 2003. — № 11. — Ст. 461.

[2] *Про судову* практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи : постанова Верховного Суду України від 27.02.2009 р. № 1 // Вісник Верховного Суду України. — 2009. — № 3.

[3] *О судебной* практике по делам о защите чести и достоинства граждан, а также деловой репутации граждан и юридических лиц [Текст] : Постановление Пленума Верховного Суда Российской Федерации от 24.02.2005 г. № 3 // Бюллетень ВС РФ. — 2005. — № 4. — С. 2-8.

[4] *Тлумачний* словник сучасної української мови. — Харків, 2005. — С. 103.

[5] *Белявский А. В.* Вказ. пр. — С. 45; *Анисимов А. Л.* Честь, достоинство, деловая репутация: гражданско-правовая защита / А. Л. Анисимов. — Москва, 1994. — С. 43; *Малеина М. Н.* Защита личных неимущественных прав советских граждан. — С. 63.

[1] *Гельфанд І. А.* Вказ. пр. — С. 5.

[2] *Малеина М. Н.* Возложение обязанности принести извинение как способ защиты неимущественных прав // Законодательство. — 2011. — № 6. — С. 14–15.

[3] *Афанасьева Е. Г.* Принесение извинений как способ защиты прав интеллектуальной собственности: уроки Китая : дайджест 2012.04.022 // Социальные и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература. Серия 4 : Государство и право. — 2012. — № 4. — С. 80–85. — Дайдж. на ст.: Apologies as intellectual property remedies: Lessons from China / X.-T. Nguyen // Connecticut law rev. — Connecticut, 2012. — Vol. 44, N 3. — P. 883–923. — Mode of access: http://connecticutlawreview.org/files/ 2012/04/11-nguyen.pdf.

обов'язку принесення вибачень при розгляді спору в суді про поширення відомостей, що ганьблять честь, гідність, ділову репутацію[1]. Іншими вченими обов'язок вибачитися за поширення недостовірних відомостей, що ганьблять честь, гідність, ділову репутацію, розглядається серед несприятливих негативних наслідків особистого характеру у цивільному праві[2]. Зокрема, Н. С. Ізмайлова[3] визначає принесення винною особою публічного вибачення як один з додаткових способів захисту права на недоторканність приватного життя, перелік яких залишається відкритим. О. Е. Черновол[4] обґрунтовує доцільність використання, поряд з грошовою компенсацією, інших матеріальних форм компенсації моральної шкоди, а вибачення розглядає серед загальних способів захисту цивільних прав. На її думку, вибачення не виконує функції компенсації, тому що не має матеріального змісту. К. Г. Дюбко[5] висловлює думку, що вибачення як спосіб захисту більше відповідатиме суті порушених прав і матиме вагоміше значення разом з компенсацією такої шкоди в грошовому еквіваленті. Адже в більшості випадків, на її думку, простіше компенсувати збитки в грошовому вираженні, ніж принести вибачення. С. С. Карабанов пропонує його закріпити в нормах законодавства про працю щодо трудових відносин як альтернативний моральній шкоді спосіб компенсації моральної шкоди[6].

Отож умовно можна визначити основні підходи до визначення природи вибачення. Зокрема, вибачення розглядають як форму реалізації спростування і як самостійний спосіб захисту цивільних прав та інтересів.

Необхідно чітко розмежовувати такі цивільно-правові способи захисту, як спростування та вибачення. Т. В. Черкасова, М. Д. Добрієва розглядають публічне вибачення як один зі способів спростування інформації[7]. І. В. Воробйова, навпаки, вибачення відносить

[1] *Смирнова А. А.* Диффамация как правонарушение и злоупотребление правом: конституционно-правовой аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Смирнова Анна Александровна. — Москва, 2008. — С. 21.

[2] *Погодина Н. А.* К вопросу о понятии «юридическая ответственность» / Н. А. Погодина, Я. Г. Пашкевич // Вектор науки Тольяттинского государственного университета. — 2010. — № 3. — С. 154–155.

[3] *Измайлова Н. С.* Неприкосновенность частной жизни в гражданском праве: на примере права Великобритании, США и России : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Измайлова Наталия Сергеевна. — Москва, 2009. — С. 23.

[4] *Чорновол О. Е.* Обязательства по компенсации морального вреда в российском гражданском праве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Чорновол Оксана Евгеньевна. — Екатеринбург, 2011. — С. 10, 11, 23.

[5] *Дюбко Е. Г.* Специальные способы защиты нематериальных благ и личных неимущественных прав: основные проблемы и пути их решения // Евразийский юридический журнал. — 2012. — № 51. — С. 105–108.

[6] *Карабанов С. С.* Пределы и способы возмещения морального вреда за нарушение трудовых прав сторон трудового договора // Вестник Челябинского государственного университета. — 2010. — № 27. Экономика. — Вып. 29. — С. 99.

[7] *Черкасова Т. В.* Гражданско-правовая защита чести, достоинства и деловой репутации как форма социальной защищенности граждан (по материалам практики Северо-Кавказского региона) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Черкасова Татьяна Викторовна. — Махачкала, 2001. — С. 14.

до різних повідомлень, поряд з уточненням, коментарем, поправкою, які не мають юридичного значення, та відокремлює його від інших повідомлень у ЗМІ з таких підстав. Вибачення виражається в стислій формі та спрямоване на те, щоб висловити співчуття з приводу допущеної помилки. Вибачення — це акт доброї волі, здійснення якого залежить від морально-етичних настанов[1]. Спростування полягає в повідомленні про невідповідність дійсності, але не в проханні пробачити[2].

Право на спростування недостовірної інформації згідно зі ст. 277 ЦК України має фізична особа, особисті немайнові права якої порушено внаслідок поширення про неї та (або) членів її сім'ї такої недостовірної інформації.

Поняття недостовірної інформації означає інформацію, що не відповідає дійсності. Цивільно-правове поняття спростування має конституційно-правове закріплення. Так, ч. 4 ст. 32 Конституції України гарантує право кожного на спростування недостовірної інформації стосовно себе та членів своєї сім'ї. Специфіка цього способу захисту полягає в особливостях тих благ, які підлягають захисту, а саме в їхньому немайновому характері й у тому, що їх практично неможливо повернути до того рівня, котрий існував до порушення особистих немайнових прав.

Спростування інформації — спеціальний цивільно-правовий спосіб захисту особистих немайнових прав. Фізична особа, особисті немайнові права якої порушено внаслідок поширення про неї та (або) членів її сім'ї недостовірної інформації, має право на спростування інформації (ч. 1 ст. 277 ЦК України). Це право особи, стосовно якої була поширена інформація, що не відповідає дійсності чи викладена неправдиво та ображає честь, гідність і репутацію фізичної особи чи репутацію юридичної особи, вимагати від особи, яка поширила цю інформацію, поширення додаткової інформації про те, що попередня інформація є такою, що викладена неправдиво чи не відповідає дійсності. Основним принципом при здійсненні права на спростування інформації є те, що спростування інформації повинне охопити якомога більшу кількість реципієнтів (осіб, які сприйняли попередню інформацію), в результаті чого воно повинно бути вчинено, зазвичай, аналогічним або адекватним способом до того, яким ця інформація була поширена вперше.

[1] *Воробьёва И. В.* Опровержение как специальный внесудебный гражданско-правовой способ защиты чести, достоинства и деловой репутации // Юридические науки. — 2006. — № 4 (20). — С. 65.

[2] *Гусалова А. Р.* Гражданско-правовая защита деловой репутации // Бизнес в законе. — 2010. — № 2. — С. 69.

Підставою виникнення права на спростування інформації є юридичний факт правопорушення, до змісту протиправної поведінки якого належать:

— поширення відомостей, тобто доведення інформації до відома третьої особи будь-яким способом, за умови здатності сприйняття останньою її змісту. При цьому не вважається поширенням відомостей повідомлення їх особі, котрої вони стосуються;

— поширення відомостей про особу, з яких можна було б точно встановити, що вони стосуються конкретної особи чи, принаймні, ця особа включається до кола осіб, яких такі відомості стосуються;

— поширення відомостей недостовірних, тобто таких, що не відповідають дійсності чи викладені неправдиво. При цьому відповідно до ч. 3 ст. 277 ЦК України негативна інформація, поширена про особу, вважається недостовірною, якщо особа, котра її поширила, не доведе протилежного (презумпція добропорядності)[1].

Спростування — це доведення неправильності, помилковості, хибності будь-чого, будь-чиїх тверджень, переконань; заперечення, відкидання будь-яких тверджень. Спростування має відбуватися, зазвичай, в ідентичній до поширення формі, а коли це неможливо чи недоцільно — в адекватній чи іншій формі, з огляду на те, що воно має бути ефективне. Крім цього, спростування обов'язково має бути здійснено чи підписано особою, яка поширила неправдиву інформацію й таким чином порушила особисті немайнові права фізичної особи. Інакше йдеться радше про інші способи захисту (відповідь, висловлювання своєї думки тощо). Спростування недостовірної інформації як спеціальний захист особистих немайнових прав фізичної особи має застосовуватися незалежно від того, була в діях заподіювача вина чи ні.

Спеціальним способом захисту фізичної особи в разі порушення її особистих немайнових прав поширенням про неї та (або) членів її сім'ї недостовірної інформації є також право на відповідь. Відмінність між поняттями «спростування» та «відповідь» суттєва. Спростування по суті є добровільним визнанням факту поширення такої інформації. У цьому разі фізична особа, права якої порушено, отримує право вимагати відшкодування збитків і компенсації моральної шкоди, тоді як відповідь таких правових наслідків не передбачає[2].

Як звертає увагу Л. Ф. Сафчук, названі способи захисту цивільних прав принципово різняться за формою та функціями, котрі

[1] *Стефанчук Р.* Спростування інформації // Енциклопедія цивільного права України / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; відп. ред. Я. М. Шевченко. — Київ, 2009. — С. 790–791.

[2] *Правова* система України: історія, стан та перспективи. У 5 т. Т. 3. Цивільно-правові науки. Приватне право / за заг. ред. Н. С. Кузнєцової. — Харків, 2008. — С. 204–206.

вони виконують. Спростування — це констатація факту поширення відомостей, що не відповідають дійсності та ганьблять особу. Передбачається, що таке повідомлення не несе жодного емоційного чи морально-етичного забарвлення, спрямовано на об'єктивну зміну громадської думки й адресоване невизначеному колу третіх осіб, серед яких була поширена інформація. Публічне вибачення спрямовано, насамперед, на згладжування душевних хвилювань постраждалої особи, тобто виконує функцію морального задоволення, і, безумовно, впливає на громадську думку. Пропонується доповнити відповідні статті цивільного законодавства такими способами захисту нематеріальних благ, як вибачення та публічне вибачення[1].

Є. В. Гаврилов також погоджується, що публічні вибачення могли б стати перспективним способом захисту нематеріальних благ, але тільки щодо фізичних осіб, які можуть мати почуття гідності, тобто цей спосіб виключається щодо юридичних осіб, яким не притаманна наявність честі та гідності[2]. М. М. Малеїна також звертає увагу на можливість кваліфікації вибачення як самостійного способу захисту цивільних прав та інтересів, поряд з компенсацією моральної шкоди та спростуванням інформації, що може бути універсальним способом захисту особистих немайнових прав[3].

Тож у юридичній літературі досі не вироблено єдиного підходу до можливості визнання вибачення як способу захисту цивільних прав та інтересів.

Незважаючи на те, що чинне цивільне законодавство не визначає вибачення як спосіб захисту прав, така міра покарання все ж таки не виключається у справах, пов'язаних із захистом честі, гідності та ділової репутації. Позицію щодо необхідності нормативного закріплення обов'язку висловити публічні вибачення, але тільки органами держави (їхніми представниками або посадовими особами) фізичній особі, обвинуваченій в здійсненні правопорушення та незаконно притягненій до юридичної відповідальності, в якості одного зі способів захисту честі та гідності пропонують О. І. Цибулевська та О. В. Власова[4].

У науковій літературі висловлюється думка, зокрема К. А. Долгополовим, що зобов'язання неповнолітнього вибачитися є одним

[1] *Савчук Л. Ф.* Нравственное здоровье как личное неимущественное право гражданина // Здоровье населения — основа процветания России : материалы IV Всерос. науч.-практ. конф. с междунар. участием, 26–27 апр. 2011 г. — Анапа, 2011. — С. 278–279.

[2] *Гаврилов Е. В.* Способы судебной защиты деловой репутации // Гражданин и право. — 2011. — № 11. — С. 66.

[3] *Малеина М. Н.* Возложение обязанности принести извинение... — С. 14.

[4] *Цыбулевская О. И.* Достоинство личности и гражданское общество / О. И. Цыбулевская, О. В. Власова. — Саратов, 2008. — С. 125; *Власова О. В.* Достоинство личности и нравственно-гуманистические аспекты проблемы наказания в праве // Вестник Югорского государственного университета. — 2009. — Вып. 4. — С. 59–65.

з можливих способів загладжування шкоди як примусовий захід виховного характеру[1]. Але такі заходи передбачались серед інших при притягненні до кримінальної відповідальності. Примирення з потерпілою особою та загладжування шкоди перед суспільством — це два завдання, які вирішувалися в рамках «суду рівних». Як уже було розглянуто, ті ж завдання вирішуються в процесі кримінального судочинства щодо неповнолітніх у Німеччині та Великобританії[2].

Незважаючи на різноманітність підходів до змісту поняття «вибачення», що містяться в юридичній літературі, та можливості його застосування в примусовому порядку, варто звернутися до поглядів на вибачення як спосіб захисту з позицій сучасної психології. Як звертає увагу психолог Т. П. Будякова, складності із застосуванням вибачення зумовлені специфічними властивостями, пов'язаними з його природою: квазіпримусовий характер такої міри відповідальності (вибачення — це особисті дії, виконання яких залежить від особистості); нематеріальний характер вибачення як форми компенсації моральної шкоди зумовив труднощі в правозастосуванні, тому що найбільш поширеною доктриною в цивільному праві є визнання виключно майнового характеру цивільно-правової відповідальності, наявність різних форм вибачення в практиці людського спілкування; труднощі у визначенні кола правопорушень, де воно буде природною та прийнятною формою компенсації моральної шкоди, залежність сприйняття вибачення як форми компенсації моральних збитків для конкретної особи залежно від індивідуальних її особливостей[3].

Якщо й дотримуватися позиції про доцільність закріплення вибачення серед способів захисту цивільних прав та інтересів, лишається незрозумілим, у яких діях воно має виражатися: через власне засмучення від скоєних неправомірних дій, через визнання своєї провини, через пояснення ситуації, що склалася, через обіцянки недопущення подібного в майбутньому, через примирення тощо. Як звертає увагу К. О. Плетньова, при вивченні різних аспектів комунікативної взаємодії лінгвісти намагаються зрозуміти, яким чином використання певних слів і фраз після вчинення дії, що завдали моральної або фізичної шкоди, приводить до виправлення ситуації. Отже, виникає цілий комплекс проблем, пов'язаних з аналізом того, що саме становить звичайні побутові

[1] *Долгополов К. А.* Возложение обязанности загладить причиненный вред как принудительная мера воспитательного воздействия // Российский ежегодник уголовного права. — 2011. — № 3–5. — С. 83–85.

[2] *Шиловская А. Л.* Принудительные меры воспитательного воздействия : оценка состояния и перспективы развития / А. Л. Шиловская. — Москва, 2009. — С. 8, 51, 55.

[3] *Будякова Т. П.* Извинение как форма компенсации морального вреда в истории российского государства и права // Государство и право. — 2004. — № 1. — С. 103.

комунікативні дії «вибачення», за яких обставин виникають і наскільки різноманітно використовуються в різних культурах ті мовні засоби, в семантиці яких міститься пробачливий компонент[1].

Особа не завжди визнає свою провину та може вибачатися, супроводжуючи це такими жестами чи мімікою, що вибачення не дозволить відновити моральний стан потерпілого та, незважаючи на слова вибачення, буде свідчити про відсутність каяття у скоєному. Викладене дозволяє запропонувати можливість застосування вибачення тільки в разі добровільного примирення чи укладення мирової угоди. При цьому вибачення розглядається як добровільні дії, що спрямовані на компенсацію моральних страждань і відновлення морального, психологічного стану потерпілого. Покладення обов'язку принести вибачення в примусовому порядку не матиме необхідного психологічного ефекту через відсутність доброї волі на ці дії.

Отже, незважаючи на те, що чинне цивільне законодавство не передбачає вибачення як способу захисту цивільних прав, його застосування все ж не виключається у справах, пов'язаних з порушенням прав на нематеріальні блага.

Звертаючись до матеріалів судової практики у справах про неправомірне публічне поширення фотографій із зображенням людей, варто звернути увагу, що в більшості випадків додатковою, а іноді навіть єдиною позовною вимогою було публічне вибачення за такі дії. У більшості випадків такі вимоги задовольнялися.

Огляд наступних матеріалів судової практики у спорах про порушення прав на нематеріальні блага з **вимогою про покладення обов'язку вибачитися** дає підстави до таких висновків.

По-перше, зобов'язання публічно вибачитися застосовувалось як форма спростування недостовірної інформації. Залежно від кола осіб, яким вона стала відома, публічне вибачення відбувається перед невизначеним або визначеним колом фізичних осіб.

Прикладом покладення обов'язку публічно вибачитися є така справа. *На першій і сьомій сторінках обласної щотижневої газети була опублікована фотографія плаката, розташованого на Палаці культури, позивача й учнів гімназії, що супроводжувався коментарем «Політичний стриптиз з неповнолітніми» і текст «Політичний стриптиз. «Їх є кому захищати?», в якому містилася недостовірна та негативна інформація про позивача. Беручи до уваги всі обставини справи, рішенням суду позов задоволено частково. Зобов'язано редакцію обласної газети «Новини Надросся» протягом одного місяця з дня набрання рішенням суду законної сили опублікувати спросту-*

[1] *Плетнева Е. А.* Извинение как социокультурно обусловленный коммуникативный феномен // Вестник Воронежского государственного университета. Серия : Лингвистика и межкультурная коммуникация. — 2007. — № 2, ч. 2. — С. 19.

вання, в якому зазначити, що спірна стаття має образливий характер; факти, наведені в ній, перекручені; редакція газети вибачається перед позивачем. Зобов'язано автора статті вибачитися перед позивачем шляхом опублікування визначеного судом тексту вибачення. Було стягнуто солідарно з редакції обласної газети «Новини Надросся» й автора статті на користь позивача моральну шкоду в розмірі 5000 грн[1].

Засоби масової інформації є не єдиною формою поширення недостовірної інформації, воно може відбуватися й через інші джерела. *Цікава ще одна справа, при розгляді якої було встановлено факти: укладення між позивачкою та відповідачем кредитного договору; його розірвання в судовому порядку; виплата заборгованості за зобов'язаннями відповідно до укладеної мирової угоди. Через деякий час після виплати останньої плати за зобов'язанням, при зустрічі зі знайомими та друзями, позивачка дізналася, що в приміщенні кредитної спілки на видному місці розміщений стенд, на якому зображена її фотографія, в чому згодом вона переконалася особисто. Під час розгляду справи встановлено, що за рішенням спостережної ради кредитної спілки в приміщенні кредитної спілки був вивішений стенд із зображенням ксерокопії фотографії позивачки з вказаними прізвищем, ім'ям та по батькові під назвою «їх розшукує кредитний комітет». Фотографія була неякісна, тому особи, що бачили стенд, сприймали інформацію про розшук позивачки як те, що її розшукує міліція, внаслідок чого була принижена честь і гідність позивачки та завдано їй моральної шкоди. З огляду на обставини справи, позовні вимоги були задоволені частково. Зобов'язано відповідача вивісити на дошці оголошень у приміщенні кредитної спілки публічні вибачення та виплатити компенсацію моральної шкоди в розмірі 2000 грн, яку при розгляді справи в апеляційному порядку збільшено до 5000 грн. У відкритті касаційного провадження було відмовлено*[2].

Розглядаючи покладення обов'язку публічно вибачитися перед певним колом осіб, яким стала відома недостовірна інформація, як приклад можна навести таку справу. *Судом було встановлено факт розповсюдження серед учнів школи за допомогою мобільних телефонів фотографії порнографічного змісту. Визначено особу, що виготовила монтаж фотографії та здійснила запис її на мобільний телефон іншої особи, яка посприяла поширенню фото серед учнів школи. Незважаючи на відмову в задоволенні позовних вимог при розгляді справи в першій інстанції, при розгляді апеляційної скарги*

[1] *Ухвала* Апеляційного суду Київської області від 23.09.2009 р. по справі № 22Ц-3897/2009 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/7237812.

[2] *Рішення* Апеляційного суду Луганської області від 14.09.2006 р. по справі № 22ц-1934/06 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/216896; *Ухвала* Верховного Суду України від 20.11.2006 р. по справі № 6-30167ск06 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/350929.

дії відповідача, спрямовані на поширення інформації, що не відповідає дійсності, принижує честь і гідність доньки позивачів, було визнано неправомірними. Зобов'язано відповідачів спростувати недостовірну інформацію шляхом вибачення перед донькою позивачів у присутності колективу 10-В класу загальноосвітньої школи. Стягнуто з батьків неповнолітніх відповідачів солідарно 5000 грн як відшкодування моральної шкоди[1]. У цій справі суд звернув увагу на те, наскільки відповідачі покаялися й усвідомили неправомірність своїх дій, але фактично спростування відбувалося саме через публічне вибачення в присутності всіх осіб, серед яких було поширено недостовірну інформацію. Вибачення в цьому випадку було формою спростування недостовірної інформації.

По-друге, зобов'язання публічно вибачитися застосовується як форма доведення до невизначеного кола осіб інформації про неправомірні дії. Ідеться про поширення інформації, що є достовірною, але має характер таємниці особистого життя чи стосується фотографій із зображенням людини, належних до особистих паперів фізичної особи.

Якщо через відтворення зовнішності вчиняється приниження доброго імені особи, остання має право вимагати заборони такого відтворення, а також вибачення, зокрема й публічного[2].

Звертаючись до матеріалів судової практики, варто згадати численні неправомірні публікації фотографічних зображень людей без відповідної згоди в ЗМІ, що кваліфікується як втручання в приватне життя, а у випадках використання зображень поряд з поширенням інформації недостовірного характеру — порушенням права на честь, гідність і ділову репутацію. При розгляді таких справ були прийняті рішення про:

— покладення обов'язку вибачитися за публікацію фотографії без згоди позивача (*в тижневику «Деловая столица» була надрукована стаття, в якій були опубліковані фотографії позивача поруч зі статтею, загальний зміст якої створює вкрай негативне враження про позивача. При цьому позовні вимоги були задоволені тільки в частині порушення права на зображення*)[3];

— покладення обов'язку опублікувати статтю із зазначенням незаконності опублікування фотографії та принесенням вибачень (*у статті газети «События» надрукована фотографія позивача*

[1] *Рішення* Докучаєвського міського суду Донецької області від 28.12.2007 р. по справі № 2-414/2008 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/1357552; *Ухвала* Верховного Суду України від 06.10.2008 р. по справі № 6-8314ск08 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2415773.

[2] *Леонидов М. А.* Вказ. дис. — С. 49–50.

[3] *Ухвала* Апеляційного суду м. Києва від 09.01.2008 р. по справі № 2-7354/07 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/4555212; *Ухвала* Верховного Суду України від 22.05.2008 р. по справі № 6-5961св08 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/1910900.

без його згоди. Встановлено, що позивач був сфотографований при проведенні заходу публічного характеру, що презюмує його згоду на зйомку, але не передбачає згоду на оприлюднення фотографічного зображення)[1];

— покладення обов'язку публічно вибачитися за незаконну публікацію фотографії до статті шляхом опублікування вибачення в цій же газеті на тій же сторінці за власні кошти (*у цій справі в київському випуску газети «Сегодня» в статті під назвою «Пономарьов вже не заспіває для Ющенка гімн України» була опублікована приватна фотографія із зображенням позивача, чим було порушено право на особисте та сімейне життя, честь, гідність і ділову репутацію*[2]. *В іншій справі було встановлено, що опублікована стаття супроводжувалася фотографією позивача та була присвячена міжпартійному з'їзду, а також деяким аспектам передвиборної гонки політичних сил. Позивач згадується тільки в останньому абзаці цієї статті у зв'язку з його участю у виборчій кампанії. При цьому матеріал проілюстрований фоторепортажем про святкування «Дня пасічника» за участю позивача та його хобі (бджільництво) й містить фотографії позивача в напівоголеному вигляді у воді з дітьми та невстановленою жінкою на пікніку, які за своїм характером і змістовим наповненням є частиною приватного життя. Зазначені фотографії жодним чином не стосувалися змісту статті, що свідчить про їх нецільове використання. Незрозуміло й змістове навантаження зазначеною фотографією статті, внаслідок чого може виникнути несерйозне ставлення до позивача, в порівнянні з іншими особами, згаданими у статті. З огляду на те, що опублікування фотографії позивача без його дозволу принизило його честь і гідність, а спростування оприлюдненої інформації у цьому випадку неможливе, суд вважав за доцільне застосувати публічне вибачення в зазначений раніше спосіб*)[3].

Що стосується ЗМІ, то їхні вибачення також можуть бути опубліковані тільки в добровільному порядку[4]. Тож рішення суду, що зобов'язує ЗМІ вибачитися, неправомірні та підлягають скасуванню[5].

[1] *Ухвала* Апеляційного суду Донецької області від 16.05.2007 р. по справі № 22-3746 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2098122.

[2] *Ухвала* Апеляційного суду м. Києва від 07.10.2008 р. по справі № 22-7323 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/7283555; *Ухвала* Верховного Суду України від 27.04.2009 р. по справі № 6-2089ск09 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/3639466.

[3] *Рішення* Солом'янського районного суду м. Києва від 19.06.2008 р. по справі № 2-825-1/08 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/9134081.

[4] *Настольная* книга судьи по гражданским делам / под ред. Н. К. Толчеева. — [2-е изд., перераб. и доп.]. — Москва, 2008. — С. 202.

[5] *Потапенко С.* Диффамация в СМИ: проблемы права и журналистики : учеб. пособие / С. Потапенко, А. Осташевский. — Краснодар, 2001. — С. 191.

У деяких справах суд все ж звертає увагу, що такий спосіб захисту, як вибачення, не передбачено чинним законодавством України, а тому відмовляє у задоволенні позовних вимог в цій частині[1].

Згідно з роз'ясненнями вищих органів судової влади України, вибачення може застосовуватися тільки в разі укладення мирової угоди, тобто бути добровільним і відображати каяття осіб, які порушили права та інтереси інших осіб. У цьому сенсі правильною є постанова суду, якою було затверджено мирову угоду про вибачення. *При розгляді справи судом було встановлено, що в одному з номерів Луганської суспільно-політичної газети в рубриці «Влада» під заголовком «Іменини серця» було розміщено колаж із зображенням позивача в нацистській формі. Зазначена фотографія неоригінальна та виготовлена за допомогою монтажу. Посилаючись на свою непричетність до будь-яких профашистських організацій, служби в армії гітлерівської Німеччини, несприйняття нацистської ідеології та протест проти неї, позивач вказував на помилковий зміст опублікованого колажу. Постановою суду було затверджено мирову угоду, відповідно до якої відповідач добровільно зобов'язувався опублікувати спростування колажу*[2]. Отже, саме таке вирішення конфлікту — затвердження мирової угоди про вибачення — є допустимим при встановленні факту порушення прав фізичних осіб на нематеріальні блага.

Розглянувши матеріали судових рішень, вимогою в яких було покладання обов'язку вибачитися, необхідно констатувати, що судами України у певних випадках враховується, а іноді ігнорується положення про неприпустимість покладання обов'язку вибачитися в примусовому порядку. У судовому порядку можливо лише затвердити мирову угоду чи встановити факт порушення прав на нематеріальні блага, покладення обов'язку вибачитися в примусовому порядку не є правомірним. За своєю суттю вибачення передбачає каяття, до якого неможливо примусити людину. Крім цього, досить проблематично отримати вибачення від юридичних осіб, які не здатні на каяття, щодо яких також застосовується такий спосіб захисту. Водночас, з огляду на значення поняття «вибачення» та позицію вищих судових органів з приводу застосування вибачення як способу захисту, можливо закріпити в чинному цивільному законодавстві при порушенні прав на нематеріальні блага прине-

[1] *Рішення* Новозаводського районного суду м. Чернігова від 03.03.2011 р. по справі № 2-115/11 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/14519901; *Рішення* Господарського суду Харківської області від 02.04.2012 р. по справі № 5023/477/12 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/22454106; *Ухвала* Апеляційного суду м. Києва від 26.04.2012 р. по справі № 8-2690/30/2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/24439139.

[2] *Ухвала* Ленінського районного суду м. Луганська від 08.07.2008 р. по справі № 2-4252008 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/5719411.

сення вибачення, що здійснюється в добровільному порядку, як форму компенсації моральних страждань. Так суд зможе вирішувати тільки питання про наявність факту порушення прав на нематеріальні блага і зобов'язання здійснити матеріальну компенсацію моральної шкоди. У разі каяття чи бажання примиритися з потерпілим порушник може самостійно виявити бажання вибачитися й таким чином частково компенсувати моральні страждання, визнавши неправомірність своїх дій.

Припинення дій, що створюють загрозу порушення права фізичної особи на власне зображення. Одним із дієвих способів захисту, який є ефективним при захисті права фізичної особи на власне зображення, є припинення дій, що створюють загрозу порушення права фізичної особи на власне зображення, зокрема пред'явлення вимоги про заборону створення зображення людини та заборону його використання.

По-перше, заборона зйомки фізичної особи на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку може встановлюватися на підставі рішення суду та стосуватися конкретної особи. Наприклад, Лондонський суд заборонив фотографам знімати поп-зірку Лілі Аллен без її відома та згоди. Просити про це співачку змусило постійне переслідування з боку фотографів, якому вона піддавалася протягом декількох місяців. Припис суду стосується представників двох фотобанків — Matrix і Big Pictures, фотографа Дена Босіновські та інших «особистостей, відповідальних за фотографування Аллен у публічних місцях»[1].

Обґрунтування вимог про захист від довільного фотографування можуть бути досить різноманітними. Англійській судовій практиці відомі випадки спроб перешкоджання несанкціонованому отриманню фотографій шляхом пред'явлення позовів про порушення володіння і шкідливості. У випадках, коли особа за межами свого дому постійно піддається ризику бути сфотографованою проти її волі, вважає Р. Беддард, вона може пред'явити до суду позов про порушення свободи пересування[2]. На жаль, для національної судової системи не є звичним застосування на майбутнє таких способів захисту, як заборона фотографування особи, заборона наближення до певної особи. Особа звертається за захистом тільки у випадку порушення права та може отримати компенсацію, вимагати знищення контрафактних примірників творів із її зображенням тощо.

По-друге, це заборона використання зображення людини в майбутньому. Слід погодитися з Т. Б. Юсуповим у тому, що судова заборона публікації особистого зображення повинна розглядатися

[1] *Суд* запретил папарацци фотографировать Л. Аллен [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0017106 [17.03.2009; 12:00].

[2] *Афанасьева Е. Г.* Соблюдение прав личности... — С. 135–136.

в якості необхідного засобу захисту прав фізичних осіб. Заборона публікації може носити постійний характер. Застосування такої заборони можливе тільки за умови подання до суду позовної заяви і прийняття судового рішення по суті. Проте заборона публікації особистого зображення може носити тимчасовий характер і застосовуватися до розгляду й вирішення справи по суті. Заборона публікації особистого зображення в якості міри по забезпеченню позову може бути визначена як встановлене судом тимчасове обмеження на відтворення образу людини і, таким чином, на доведення інформації, що міститься в ньому, до відома громадськості[1].

Захист права на зображення, щоденники, листи, замітки може здійснюватися по аналогії із захистом авторських прав шляхом заборони виходу твору у світ або припинення його поширення. Відновлення становища, що існувало до порушення права, як спосіб захисту може мати значення в разі порушення особистих немайнових прав. Наприклад, для захисту права на честь і гідність — разом із визнанням певних фактів або відомостей, що порочать честь і гідність особи, і покладанням обов'язку їх спростувати суд у рішенні може вказати на заборону подальшого їх поширення через естраду, пресу тощо[2].

В Україні, пред'являючи вимоги про припинення публічного показу, потрібно звернути увагу на спірність можливості застосування заборони майбутніх публікацій твору як способу захисту на майбутнє, позаяк це не передбачено чинним цивільним законодавством. Зазвичай, суди відмовляють у задоволенні таких вимог. *Наприклад, при розгляді однієї зі справ встановлено, що в березні 2010 р. в газеті був розміщений фотоколаж із зображеннями позивачів, до яких приставлені тулуби жаб, і публікації, що містять інформацію про корупційні схеми їхньої педагогічної роботи в середній загальноосвітній школі № 9 м. Дніпропетровська, що ганьбить честь, гідність і ділову репутацію. Позов задоволено частково. Визнано недостовірними й такими, що принижують гідність, честь і ділову репутацію позивачів, фотоколаж та вислови в статтях. Зобов'язано газету спростувати зазначені відомості, а автора статті відшкодувати завдану моральну шкоду в розмірі 1000 грн на користь кожного. У задоволенні вимог щодо заборони майбутніх публікацій відмовлено, бо вони не належать до предмета спору*[3]. *В іншому випадку суд за-*

[1] *Юсупов Т. Б.* Вказ. ст. — С. 46.

[2] *Тимешов Р. П.* Вказ. дис. — С. 106–107.

[3] *Рішення* Жовтневого районного суду м. Дніпропетровськ від 20.09.2012 р. по справі № 412/4221/2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/26581121; *Рішення* Жовтневого районного суду м. Дніпропетровськ (додаткове) від 29.10.2012 р. по справі № 412/4221/2012 (2/412/3064/2012) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27044225; *Рішення* Жовтневого районного суду м. Дніпропетровськ (додаткове) від 19.11.2012 р. по справі № 412/4221/2012 (2/412/3064/2012) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27603144; *Рішення* Апеляційного суду Дніпропетровської області від

значив про неможливість заборонити друкувати фотографії в майбутньому[1]. *У відкритті касаційного провадження було відмовлено*[2].

Ще один приклад. *Позивач звернувся до суду з позовом до відповідачів про захист честі, гідності та ділової репутації, заборону поширювати негативну інформацію й використовувати фотографічне зображення, посилаючись на те, що ПП «Поліпрес» на замовлення кандидата в народні депутати надрукувало 30 тис. примірників листівки, в якій міститься негативна інформація про позивача. Метою дій відповідача було створення хибного уявлення про позивача у виборців та, як наслідок, позбавлення його голосів виборців. У задоволенні позову в частині спростування — визнання інформації, викладеної в листівках, недостовірною, такою, що не відповідає дійсності, порушує права та свободи позивача, було відмовлено у зв'язку з відсутністю доказів. Вимоги щодо заборони відповідачам поширювати негативну недостовірну інформацію про позивача, заборони відповідачам використовувати його фотографію задоволенню не підлягали також, оскільки чинним законодавством України прямо передбачена заборона поширювати негативну недостовірну інформацію щодо будь-якої особи та використовувати без згоди її зображення (ч. 3 ст. 308 ЦК України)*[3].

Беручи до уваги наявність зазначеної норми, досить незвичним видається рішення про заборону використання фотографій на майбутнє. Прикладом є така справа. *Позивачка звернулася з вимогою заборонити відповідачу розповсюджувати та публічно показувати будь-які фотознімки, на яких зображена позивачка, без згоди останньої. Судом встановлено, що в судовому засіданні апеляційного суду Одеської області представником відповідача було зроблено спробу продемонструвати суддям колегії зазначені фотографії. Позивачка не була учасником судового процесу, але дозволу відповідачеві на використання та демонстрацію фотографій із зображенням позивачки, зокрема й під час судових засідань, та на розміщення вказаних фотографій у мережі Інтернет не надавала. Фотографії були зроблені на відпочинку, під час фотосесії позивачка не заперечувала, що її буде сфотографовано. Дозволу на оприлюднення фотокартки відповідачем вона не надавала, інформацію з картки пам'яті фотоапарата було знищено. Позовні вимоги позивачки задоволено частково, зобов'язано*

28.01.2013 р. по справі № 22-ц/774/611/13 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29041028.

[1] *Ухвала* Верховного Суду України від 25.02.2009 р. по справі № 6-22721св08 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/3136900.

[2] *Ухвала* Верховного Суду України від 15.03.2010 р. по справі № 6-6171ск10 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/8517352.

[3] *Рішення* Старобешівського районного суду Донецької області від 30.10.2012 р. по справі № 2-753/2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/28136997.

відповідача не розповсюджувати та публічно не показувати будь-які фотознімки, на яких зображена позивачка, без згоди останньої[1].

До розгляду позову по суті суд може зобов'язати відповідача тимчасово, до винесення рішення по справі, утриматися від подальшого розповсюдження примірників твору чи іншого предмета, що містить зображення чи відомості про особу. Забезпечення позову допускається, якщо невжиття заходів забезпечення може ускладнити чи зробити неможливим виконання рішення суду. Наприклад, якщо готується до друку стаття, а тим паче книга або інше видання, що містить відомості, які принижують позивача, суд може зобов'язати автора утриматися від публікації до рішення суду, тому що вихід книги може ускладнити спростування відомостей (легше виправити рукопис, аніж передруковувати книгу). Звісно, зазначені заходи можуть застосовуватися лише тоді, коли без них ускладнюється чи стає неможливим спростування[2].

Отже, вимоги щодо припинення дій, що створюють загрозу порушення права на власне зображення, за колом осіб, до яких вони заявляються, умовно можна поділити на загальні (умовні та безумовні), що встановлюються на рівні чинного законодавства відповідних країн, та індивідуальні (тільки безумовні), що встановлюються щодо конкретних фізичних осіб на підставі рішення суду. Чітке визначення таких підстав у положеннях чинного законодавства та ознайомлення з ними пересічних осіб частково запобігатиме порушенням у цій сфері. Проаналізований спосіб захисту видається доволі ефективним, але при його застосуванні в судовому порядку важливо дотримуватися балансу між правом суспільства на інформацію та правом на власне зображення, між правом на свободу творчості та правом на власне зображення.

Припинення публічного використання зображення людини як спосіб захисту права на власне зображення. Відповідно до п. 3 ч. 2 ст. 16 ЦК України одним зі способів захисту цивільних прав та інтересів є припинення дії, що порушує право. Пунктом 3 ч. 2 ст. 432 ЦК України передбачено, що при захисті прав інтелектуальної власності суд у випадках та в порядку, встановлених законом, може постановити рішення про вилучення з цивільного обороту товарів, виготовлених або введених у цивільний оборот з порушенням права інтелектуальної власності, та про знищення таких товарів. Відповідно до ст. 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права»[3] також при порушенні авторських прав правоволоділець може вимагати визнання та поновлення своїх прав,

[1] *Рішення* Малиновського районного суду м. Одеси від 25.02.2014 р. по справі № 521/2779/13-ц [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39659335.

[2] *Белявский А. В.* Вказ. пр. — С. 48.

[3] *Про авторське* право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 р. № 3792-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 13.

зокрема й забороняти дії, що порушують авторське право й (або) суміжні права чи створюють загрозу їх порушення, шляхом припинення розповсюдження примірників твору також.

У судовій практиці України непоодинокі приклади розгляду спорів про припинення розповсюдження художніх творів, вилучення та знищення тиражу книг, заборону їх друку у зв'язку з поширенням недостовірної інформації, порушенням права на честь, гідність, ділову репутацію тощо[1]. Розглядаючи матеріали справ, пов'язаних з пред'явленням вимоги про припинення публічного показу, відтворення та розповсюдження фотографій й інших художніх творів, варто звернути увагу, що позивачами можуть бути як особи, зображення яких міститься на фотографіях та інших художніх творах, так і особи, котрим належать авторські права на фотографії та інші художні твори.

Типовими для застосування цього способу захисту цивільних прав та інтересів є такі випадки.

1. Фотографія або інший художній твір із зображенням людини правомірно створені, особа надала згоду на його використання, але згодом прийняла рішення про відкликання згоди.

З позицій науки та практики одним з найважливіших сьогодні є питання про те, чи має людина право, дозволивши обнародування та використання яким-небудь чином власного зафіксованого в об'єктивній формі зовнішнього вигляду, передумати та відкликати (відмінити) таку згоду. Чітка відповідь на це запитання принципова задля досягнення гармонії у правовій взаємодії носіїв різних, але однакових за значенням приватних інтересів, які перетинаються щодо одного об'єкта (зображення людини)[2].

У радянській юридичній літературі деякі дослідники відстоювали позицію про неможливість зображеною особою відкликання (анулювання) згоди на опублікування, розповсюдження чи відтворення роботи (чи відповідних осіб після смерті зображеної особи) незалежно від форми її вираження[3]. Висловлена в радянській науці думка про те, що згода, що дається зображеною особою, не може бути відкликана чи анульована правонаступником такої особи, зазнала критики з боку сучасних авторів[4]. Адже таке трактування норми обмежує право зображеного. Як вважає М. М. Малеїна,

[1] Див., наприклад: *Рішення* Апеляційного суду м. Києва від 08.07.2008 р. по справі № 22-6253/08 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/8922980; *Рішення* Калінінського районного суду м. Донецька від 12.02.2007 р. по справі № 2-132/07 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/742008.

[2] *Микрюков В. А.* О возможности отмены согласия гражданина на использование его изображения // Юрист. — 2013. — № 13. — С. 36–39.

[3] *Суховерхий В. Л.* Вказ. автореф. дис. — С. 14; *Красавчикова Л. О.* Личная жизнь под охраной закона. — С. 87.

[4] *Микрюков В. А.* О возможности отмены согласия гражданина на использование его изображения. — С. 36–39.

зображення в будь-який момент можна відкликати чи анулювати згоду та відшкодувати спричинені цим збитки[1].

У чинному ЦК України підтримується позиція про можливість відкликання згоди зображеною особою (або після її смерті колом визначених законом осіб) у будь-який момент. Відповідно до ч. 2 ст. 307 ЦК України фізична особа, що погодилася на знімання її на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку, може вимагати припинення їх публічного показу в тій частині, що стосується її особистого життя. Витрати, пов'язані з демонтажем виставки чи запису, відшкодовуються цією фізичною особою. Частина 1 ст. 308 ЦК України передбачає, що згода, яку дала фізична особа, зображена на фотографії чи іншому художньому творі, може бути після її смерті відкликана її дітьми, вдовою (вдівцем), а якщо їх немає, — батьками, братами та сестрами. Витрати особи, що здійснювала публічний показ, відтворення чи розповсюдження фотографії, іншого художнього твору, відшкодовуються цими особами.

Формулювання згаданих статей не дають можливості чітко визначити підстави для відкликання згоди зображеною особою чи після її смерті певним колом родичів. Можливо припустити, що особа може вимагати припинення показу нібито внаслідок небажання поширення інформації про її особисте життя. Підстав відкликання згоди після смерті зображеної особи її родичами чинне законодавство не містить.

Як підкреслює В. А. Мікрюков, у сучасних реаліях стає очевидно, що безапеляційне визнання за фізичною особою права немотивовано (довільно) змінювати правовий режим власного зображення без взяття до уваги розумного інтересу власника фотографії (чи іншого об'єкта права інтелектуальної власності), який оплатив можливість використання зображення, що міститься в ній, може підірвати комерційну впевненість учасників обігу виключних прав, завдати шкоди суспільним інтересам. Водночас інтерес особи, що законно використовує будь-які результати інтелектуальної праці чи засоби індивідуалізації, розумно обмежується необхідністю дотримуватися режиму використання фіксованого (котре вони містять) зображення (що визнається особистим нематеріальним благом), визначеного зображуваною особою. Проте також резонно задуматися з приводу необхідності забезпечення (в інтересах особи, котра використовує чуже зображення) стабільності меж такого режиму. Створюючи або придбаваючи який-небудь придатний до обігу об'єкт інтелектуальної власності, що містить зображення людини, особа має отримувати розумну комерційну впевненість і не залежати від свавілля зображуваного[2].

[1] *Малеина М. Н.* Вказ. дис. — С. 214–231; *Малеина М. Н.* Использование в рекламе изображения гражданина... — С. 21–26.

[2] *Микрюков В. А.* О возможности отмены согласия гражданина... — С. 36–39.

Така ситуація є невигідною для більшості суб'єктів творчої діяльності, тому що при відкликанні згоди можуть бути недоступними для використання не тільки певні фотографії, а й цілі колекції фотографій, кінофільми, на створення яких були потрачені не тільки матеріальні ресурси, але й безліч часу та натхнення не лише творця, але й усієї творчої команди.

Нормами ЦК України передбачено, що особами, які відкликають згоду, відшкодовуються витрати, пов'язані з демонтажем виставки чи запису. На нашу думку, ця ситуація досить несправедлива щодо фотографів або інших осіб, які використовують зображення.

Автори одного з коментарів до ЦК України при тлумаченні зазначених норм наводять такий приклад. Фотографом була підготовлена виставка, деякі з фотографій якої фіксують зображення людини та публічно представлені за попереднім погодженням з нею. У випадках, коли особа з будь-яких причин не хоче, щоби фотографії з її зображенням були частиною виставки, вона може вимагати припинення їх публічного показу. Безперечно, процес демонтажу відзнятого матеріалу чи виставки є доволі тривалим і працемістким. Отож з метою захисту майнових інтересів особи, котра проводила відповідні зйомки, законодавець наділяє особу, що організувала такий публічний показ, правом вимагати відшкодування всіх витрат, пов'язаних з демонтажем запису чи виставки[1].

При цьому, як звертає увагу В. М. Ляшко, таке положення створює несприятливі умови для роботи журналістів, фотографів, спеціалістів у галузі реклами тощо. Таку норму буде важко застосувати на практиці, бо в законі не передбачена процедура реалізації вимоги щодо припинення публічного показу чи відкликання згоди та відшкодування понесених при цьому збитків. У випадку, якщо вимога про припинення публічного показу, відтворення чи розповсюдження фотографії, іншого художнього твору буде заявлена особою, що позувала автору за плату, чи її родичами (після смерті), то в розмір збитків необхідно врахувати неотримані доходи, розмір яких у більшості випадків визначити досить складно[2].

Видається несправедливим таке положення чинного законодавства. На думку автора, особа має відшкодовувати не тільки витрати, пов'язані з демонтажем виставки чи запису, а ще й витрати, зроблені в процесі здійснення зйомки людини (зокрема, оренда приміщення, оплата студійних працівників, гримерів та інших витрат). Крім цього, особа повинна компенсувати моральну шкоду, завдану відкликанням згоди, позаяк у деяких випадках автор витратив зусилля та час на підготовку результату зйомки,

[1] *Науково-практичний* коментар Цивільного кодексу України. Т. 1 / за відп. ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової, В. В. Луця. — Київ, 2011. — С. 500–501.

[2] *Ляшко В. М.* Умови здійснення реалізації права суб'єкта... — С. 217–218.

а внаслідок відкликання згоди може скасуватися прем'єра фільму, відкриття фотографічної виставки тощо.

Безумовно, такий стан речей видається несправедливим. З метою захисту прав особи, що використовує зображення, та недопущення зловживання правом на зображення родичами померлої особи доцільно в чинному законодавстві передбачити, що згода після смерті особи може бути відкликана тільки у випадку, коли використання відбувається на порушення встановлених домовленостей, або у випадку, коли виникли інші обставини, за яких відбувається використання зображення людини (наприклад, зміна якості продукції, яку рекламувала особа, зміна ділової репутації суб'єкта господарювання тощо). У такому випадку припинення показу фотографій або інших художніх творів із зображенням людини буде розглядатись як спосіб захисту цивільних прав та інтересів, адже внаслідок порушення умов використання фотографій може бути завдана шкода честі, гідності чи діловій репутації зображеної особи. Факт зміни обставин використання зображення, втіленого у творі, повинен доводитись у судовому порядку. При цьому всі витрати, пов'язані з припиненням показу твору, повинні бути покладені на суб'єкта, що порушив зобов'язання.

В іншій ситуації, коли йдеться про безпідставне відкликання згоди на публічне використання зображення, втіленого у творі, в чинному законодавстві необхідно передбачити обов'язок особи, що здійснила відкликання, відшкодувати витрати, пов'язані зі створенням твору із зображенням особи, з демонтажем виставки чи запису, неотриманими доходами, та компенсувати завдану моральну шкоду авторові твору.

Доцільно виробити певні **критерії для визначення розміру компенсації,** що може бути заявлена особою, котра організувала, наприклад, публічний показ твору. При визначенні розміру компенсації варто брати до уваги кілька моментів.

По-перше, це ***витрати, що їх зазнала особа у зв'язку з виготовленням примірника твору із зображенням людини*** (фототвір, кінофільм).

По-друге, ***потрібно визначити значення та місце спірної фотографії чи іншого твору в усій виставці***. Необхідно з'ясувати його ідейне значення у виставці, тобто якщо представлена фотографія серед інших є ідейною концепцією та без неї виставка втрачає свою цінність, актуальність, то розмір компенсації моральної шкоди є більшим, аніж у випадку, коли припинення показу фотографії жодним чином не вплине на художнє значення всієї виставки та її ідейний зміст.

По-третє, ***варто також зважати на кількість фотографій із зображенням людини, припинення публічного показу яких вимагається***. Адже для створення кожного з них фотографом була витрачена певна кількість часу, докладено творчих зусиль на

втілення свого задуму. Видається доцільним, як і в авторському праві, закріпити в чинному законодавстві розмір компенсації, що може заявлятися особами у зв'язку з припиненням публічного показу художніх творів та фотографій особами, які на них зображені. При цьому, також як і в авторському праві, компенсація шкоди повинна бути альтернативним способом захисту відшкодуванню завданої шкоди. Крім цього, на розмір компенсації може впливати й мета використання, статус особи, котра зображена, та інші обставини.

Якщо в користувача немає письмового договору з автором, який дозволяє обнародувати його твір, а твір, наприклад фотографія, вперше відтворюється шляхом друку без дозволу автора, то цей факт свідчить про порушення прав автора на обнародування твору (та права на відтворення). Автор може прийняти рішення про відкликання твору, тобто відмовитися від раніше прийнятого рішення про обнародування твору. Але при цьому автор повинен відшкодувати користувачу збитки (враховуючи упущену вигоду), яких автор завдав йому у зв'язку зі зміною свого рішення. Якщо ж твір було обнародувано, автор повинен публічно заявити про його відкликання. При цьому він може за власний рахунок вилучити з обігу раніше створені примірники твору. При створенні твору в порядку виконання службових обов'язків це правило не застосовується[1].

2. Застосування такого способу захисту, як припинення публічного використання фотографій або інших художніх творів із зображенням людини, можливо у випадку, якщо зображення було створено та/чи використовувалося неправомірно (без згоди зображеної особи, у випадках, які не належать до вільного створення та/або використання фотографій та інших художніх творів з зображенням людини).

Вимога про припинення використання, зокрема, публічного показу, відтворення та розповсюдження фотографій та інших художніх творів може заявлятися особою, котру було зображено на таких творах без її згоди, здійснено показ її зображення без відповідного погодження, крім випадків, коли це зумовлено необхідністю захисту її інтересів або інтересів інших осіб.

Такий спосіб захисту цивільних прав та інтересів авторів або осіб, зображених на творі, як припинення публічного використання фотографій, застосовувався ще століття тому. Відповідно до Закону Німеччини 1876 р. право вимагати усунення картки з вітрини та продажу стороннім особам належало виключно особі, що замовила картки. Згодом за німецьким законодавством вилучити

[1] *Максимова Л.* Авторские права на фотографические произведения // Интеллектуальная собственность. — 1998. — № 4. — С. 82.

з обігу картки уповноважена була як особа, що замовила їх, так і особа, зображена на них[1].

При неправомірному публічному використанні фотографій або інших художніх творів з використанням зображення чи інших персональних даних фізичних осіб, окрім вимоги про стягнення компенсації моральних страждань (у випадку наявності таких), одним зі способів захисту прав є вимога припинення публічного показу фотографій чи інших художніх творів чи видалення з певних ресурсів (наприклад, Інтернет-сайта). При цьому, якщо порушник буде нести певні збитки внаслідок знищення примірників твору, в якому неправомірно відтворено фотографію, усі такі збитки покладаються лише на нього. Ця вимога заснована на положенні ч. 2 ст. 278 ЦК України, відповідно до якої, якщо особисте немайнове право фізичної особи порушено в газеті, книзі, кінофільмі, телепередачі тощо, які випущені у світ, суд може заборонити (припинити) їх розповсюдження до усунення цього порушення, а якщо усунення порушення неможливе, вилучити тираж газети, книги тощо з метою його знищення.

Інформаційним листом Вищого господарського суду України від 28.03.2007 р. № 01-8/184 «Про деякі питання практики застосування господарськими судами законодавства про інформацію»[2] встановлено, що за змістом приписів ст. 91 ЦК України право на заборону поширення інформації, передбачене ст. 278 ЦК України, належить не лише фізичним, але і юридичним особам, оскільки це право може бути використано суб'єктом господарювання (підприємцем) як спосіб судового захисту проти можливого поширення інформації, що шкодить його діловій репутації (п. 11).

Захист права фізичної особи на власне зображення може здійснюватися через подання позову з вимогою зняти зображення (з виставки, вітрини), вилучення тиражу (плакатів, листівок), кадрів кіно-, телефільму, заборони показу фільму, прослуховування запису, заміни зукозапису, використання чужого індивідуального образу без згоди його власника тощо, а також у порядку застосування норм законодавства про захист честі та гідності, якщо зображення (монтаж) не відповідає дійсності чи має принизливий характер[3].

При відтворенні та розповсюдженні фотографій чи інших художніх творів із зображенням людини та виникненні спору щодо незаконності таких дій необхідно з'ясувати, чи містять такі твори інформацію про особисте або сімейне життя. Конституція Украї-

[1] *Н. К.* Имеет ли фотограф право распространять снятые им портреты? // Вестникъ права. — 1914. — № 2. — С. 53.

[2] *Про деякі* питання практики застосування господарськими судами законодавства про інформацію : інформ. лист Вищого господарського суду України від 28.03.2007 р. № 01-8/184 // Вісник господарського судочинства. — 2007. — № 3. — С. 46.

[3] *Малеина М. Н.* Право гражданина на внешний облик (вид). — С. 138.

ни є головним законом у нашій країні, норми якого мають пряму дію. Статтею 32 Конституції України встановлено, що ніхто не може зазнавати втручання в його особисте та сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Звертаючись до тлумачення поняття «особисте та сімейне життя» Конституційним Судом України[1], потрібно звернути увагу, що інформацією про особисте та сімейне життя особи є будь-які відомості та (чи) дані про відносини немайнового та майнового характеру, обставини, події, стосунки тощо, пов'язані з особою і членами її сім'ї, за винятком передбаченої законами інформації, що стосується здійснення особою, котра обіймає посаду, пов'язану з виконанням функцій держави чи органів місцевого самоврядування, посадових або службових повноважень. Така інформація про особу є конфіденційною. Отож лише фізична особа, якої стосується конфіденційна інформація, відповідно до конституційного та законодавчого регулювання права особи на збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації, має право вільно, на власний розсуд визначати порядок ознайомлення з нею інших осіб, держави й органів місцевого самоврядування, а також право на збереження її в таємниці.

Якщо інформація про приватне життя людини, отримана з порушенням закону, міститься в документах, відеозаписах або на інших матеріальних носіях, вказана особа має право звернутися до суду з вимогою про **вилучення таких носіїв** з обігу чи їх **знищення без будь-якої компенсації** (очевидно, що з такою вимогою можливо звернутися лише у випадку, коли суд вже визнав факт порушення права на недоторканність приватного життя)[2].

При публікації конфіденційної інформації, крім відшкодування збитків, позивачі мають право вимагати зупинити її публікацію, наклавши попередню заборону на її опублікування. Проте судам слід ретельніше перевіряти, наскільки ця заборона справді необхідна та чи відповідає вона заявленій меті. Імовірно позивачеві можуть відмовити у накладенні попередньої заборони, якщо після публікації можна вимагати компенсації збитків. Так було у *справі Douglas Я Hello!, коли ексклюзивне право на фотозйомку весілля знаменитостей було передано іншому журналу*. Суд вирішив, що попередня заборона недоречна, тому що позивач уже відмовився від свого права на приватне життя, продавши право на публікацію фотографій іншому виданню. У такому випадку позивачі можуть отримати адекватну компенсацію через відшкодування збитків. Водночас можлива

[1] *Рішення* Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України від 20.01.2012 р. № 2-рп/2012 // Вісник Конституційного суду України. — 2012. — № 2. — С. 14.

[2] *Гришаев С. П.* Право на неприкосновенность частной жизни. — С. 27–29.

ситуація, коли інформація має справді конфіденційний характер, а її розголошення не може бути компенсовано відшкодуванням збитків. У таких випадках попередня заборона на опублікування може стати єдиним ефективним вирішенням проблеми[1].

В Україні при розгляді спору про неправомірне використання фотографічного зображення людини у книзі було встановлено таке. *У спірній книжці на кольоровій вклейці між сторінками 160 та 161 міститься фотографічне зображення позивача, зроблене в невідомий йому час невідомою особою, що супроводжується підписом: «Похоже, он не очень убежден». Позивач вимагав заборонити дії, спрямовані на розповсюдження зазначеної книги, відкликати з продажу та знищити непродані примірники, компенсувати моральну й матеріальну шкоду. Що стосується позовних вимог про солідарне стягнення з відповідачів матеріальної шкоди, суд відмовив у задоволенні цієї вимоги, тому що позивачем не надано доказів того, що відповідачі розповсюджували зазначену книгу та за якою ціною. Позовні вимоги задоволено частково. Зобов'язано ТОВ «Бібколектор» і ТОВ «Видавництво «Фоліо» не вчиняти дій, спрямованих на розповсюдження книжки, відкликати з продажу та знищити всі примірники книжки, стягнути з ТОВ «Бібколектор» на користь позивача 2000 грн моральної шкоди (адже поява такої публікації знизила його особистий авторитет та спричинила душевні хвилювання)*[2].

Крім цього, на практиці трапляються випадки незаконного використання фотографій та інших художніх творів із зображенням людей або інформації про них на різноманітних виробах.

Наприклад, компанія Experience Hendrix, яку очолює родичка відомого гітариста Дж. Гендрикса, а також компанія Authentic Hendrix оголосили про перемогу в суді з виробниками алкогольних напоїв Dieffenbach, Electric Hendrix Spirits. При оформленні плящок «Електричної горілки Гендрикса» використовувалася фотографія гітариста і його підпис. Таким чином, компанія К. Диффенбаха вводила споживачів в оману про нібито зв'язок з особами, що володіють правами на спадщину Дж. Гендрикса та команії, що випускає горілку. Власники прав на творчу спадщину Дж. Гендрикса переконали суд, що бізнесмен із Сіетла К. Диффенбах незаконно використовував ім'я музиканта для випуску горілки. Було прийнято рішення про заборону випуску «Електричної горілки Гендрикса»[3].

В іншій справі за позовом удови американського музиканта Ф. Заппи в задоволенні позову було відмовлено. Г. Заппа подала

[1] *Перова Н.* Вказ. ст. — С. 94–95.

[2] *Рішення* Дзержинського районного суду м. Харкова від 20.03.2014 р. по справі № 638/12938/13-ц [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37788290.

[3] *Суд* запретил выпускать «Электрическую водку Хендрикса» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0015888 [21.10.2008; 15:05].

до суду на організаторів фестивалю з вимогою припинити використання імені її чоловіка, його образу та виплати їй 325 тис. дол. США компенсації. Одним з джерел доходу організаторів є торгівля атрибутикою із зображеннями відомого рок-музиканта, що активно експериментував від початку своєї кар'єри з різними стилями — від авангарду та класики до року і джазу. Проте суд підтвердив права організаторів на використання образу Ф. Заппи, позаяк фестиваль проводиться з 1990 р. і він одержав патент незабаром після започаткування, тоді як патент Г. Заппи був оформлений тільки в 2002 р.[1]

Припинення публічного показу може здійснюватися по-різному залежно від способу подання інформації. Класичним прикладом є заборона поширення примірників ЗМІ, примірників книг, з їх наступним знищенням. Наприклад, журнал, який опублікував на своїй обкладинці фотографію захопленого в січні 2006 р. у полон французького єврея (викраденого та згодом закатованого до смерті етнічною бандою), був за рішенням суду вилучений з обігу. Суддя вирішив, що фото завдає душевної травми сім'ї вбитого. Крім цього, суд прийняв рішення про виплату видавцями журналу фінансової компенсації сім'ї загиблого[2]. Отже, вилучення з обігу примірнику твору, що містить фотографії із зображенням людини, є формою припинення публічного показу.

В іншій справі у грудні 2008 р. К. Бруні-Саркозі через суд заборонила розміщувати свої фото на сумках компанії Pardon, які безкоштовно розповсюджувалися серед клієнтів компанії. На полотняній сумці компанії Pardon, що базується в заморському департаменті Франції на острові Реюньйон, методом шовкографії була нанесена відома фотографія К. Бруні 1993 р., де вона позує голою. За задумом, вона імітує картину Ж. Сера «Натурниця», написану за 100 років до появи цього фото. Тоді ще майбутня перша леді Франції стоїть з гладко зачесаним волоссям, повернувши ступні носками всередину, п'ятами назовні та прикриваючи долонями низ живота. Спочатку цей портрет призначався для соціальної реклами проти СНІДу. Він був проданий у квітні 2008 р. з нью-йоркського аукціону «Крістіс» за 91 тис. дол. США. Паризький суд стягнув з компанії Pardon 40 тис. євро як компенсацію моральної шкоди та зобов'язав компанію негайно припинити пряме чи непряме розповсюдження спірного предмета[3]. Отже, заборона розповсюдження

[1] *Вдова* Фрэнка Заппы проиграла в суде дело против фестиваля Zappanale [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0016615 [28.01.2009; 14:30].

[2] *Журнал* с фотографией убитого еврея был изъят из продажи [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0017617 [21.05.2009; 10:15].

[3] *К. Бруни* судится с производителем сумок с ее изображением [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0016306 [12.12.2008; 12:25]; *Суд* запретил размещать на сумках фото К. Бруни-Саркозы [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0016372 [18.12.2008; 16:00].

предмета, що містить зображення чи іншу інформацію про особу, а також його вилучення та знищення є звичайною вимогою для зарубіжної практики захисту цивільних прав та інтересів.

Судова заборона випуску газети, книги, кінофільму, телепередачі тощо через рішення про вилучення тиражу газети або книги діє до моменту усунення порушення права. В Україні досі застосовувалася прокурорська заборона на розповсюдження книг. Так, у Печорському суді м. Києва розглядалася позовна заява героя книги «Нарцис» В. В. Медведчука про захист честі та гідності до автора Д. В. Чобота та видавництва. Хоча весь тираж був вилучений прокуратурою майже за 2 роки до пред'явлення вимог, відразу після порушення кримінальної справи за ст. 182 КК України[1]. В іншому випадку в місцевому суді м. Євпаторії розглядався позов С. В. Куніцина до М. І. Пурима (творчий псевдонім — Марк Агатов) про заборону розповсюдження книги «Прем'єр Куніцин і його команда» (позивач ще не знав, що весь тираж продано)[2].

Узагалі, попередні заборони є цілком звичними для більшості європейських країн. В Австрії, якщо існує конкретна підозра, що публікація є злочинною (наприклад, містить наклеп), тираж може бути конфіскований за рішенням суду. У Франції цивільні суди уповноважені вживати будь-яких кроків, спрямованих на припинення посягань на право на приватне життя. У Великобританії на публікацію конфіденційних урядових відомостей накладається постійна заборона, якщо уряд доведе, що при оприлюдненні інформації постраждають суспільні інтереси. У справі про відому книгу «Ловець шпигунів» заявники просили Європейський суд визнати англійську практику тимчасових судових заборон порушенням ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод[3]. Суд відмовився зробити це, хоча й визнав, що «небезпеки, приховані в попередніх обмеженнях, вимагають дуже обережного підходу з боку суду» (справа «Обсервер і Гардіан проти Великобританії», 1991 р.)[4].

Вимога про припинення публічного показу, відтворення та розповсюдження фотографій може також заявлятися суб'єктами, що володіють авторськими правами на твір, у випадку використання твору без їхньої згоди. У судовій практиці чимало прикладів засто-

[1] *Автор* книги «Нарцисс» вновь признан виновным во вмешательстве в личную жизнь Медведчука [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://korrespondent.net/ukraine/politics/101104-avtor-knigi-narciss-vnov-priznan-vinovnym-vo-vmeshatelstve-v-lichnuyu-zhizn-medvedchuka [31.08.2004, 14:58].

[2] *Миллион* долларов за книгу «Премьер Куницын и его команда [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://podrobnosti.ua/84160-million-dollarov-za-knigu-premer-kunitsyn-i-ego-komanda.html [24.10.2003; 15:37].

[3] *Конвенція* про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. // Урядовий кур'єр. — 2010. — 17 листоп.

[4] *Якубенко В.* Вказ. ст. — С. 13–14.

сування зазначеного способу захисту. *Наприклад, рішенням суду було заборонено здійснювати виробництво та реалізацію об'єктів, на яких неправомірно відтворено об'єкт авторського права — пейзажі Криму. Під час розгляду справи встановлено, що готові оригінальні файли зберігались у позивача та є його фотороботами. Авторські права на фотороботи «Пейзажі Криму» засвідчені свідоцтвом про державну реєстрацію. У 2010 р. було виявлено, що виготовлені позивачем фотозображення на акрилових і вінілових магнітах продаються в м. Феодосії відповідачами без відповідного дозволу автора, що засвідчено адміністративним протоколом. Відповідачів було притягнуто до адміністративної відповідальності. Діями відповідачів позивачеві спричинено моральну шкоду, котру він оцінив у 5000 грн. Моральна шкода полягає в приниженні його гідності, рівня ділової репутації, доброго імені автора, все це спричинило душевні страждання, в нього погіршилися здоров'я та сон. З урахуванням всіх обставин справи судом було заборонено відповідачам здійснювати виробництво і реалізацію вінілових і акрилових магнітів з фото зображення, які належать на праві інтелектуальної власності позивачу, без укладення відповідного договору з автором робіт. Стягнуто з відповідачів солідарно моральну шкоду в сумі 5000 грн та судові витрати*[1].

В іншому випадку при порушенні авторських прав внаслідок неправомірного використання об'єкта авторського права в мережі Інтернет було заявлено вимоги про усунення фотографії з сайта. *Так, компанія С. А. Командор звернулася з позовом до відповідача про припинення порушення прав інтелектуальної власності, що полягає в незаконному розміщенні відповідачем на сторінках свого сайта без дозволу позивача фотографій з сайта http://komandor.com, належних позивачеві, та на які позивач має виключні авторські права на підставі укладеного договору. Відповідачем не надано суду правовстановлювальних документів на спірні фотографії, отже, їх використання відбувається без належних для цього правових підстав. У частині розгляду спору про незаконне розміщення фотографічних творів було прийнято рішення про зобов'язання відповідача усунути з сайта http://www.komandor.com.ua фотографії, що належать компанії С. А. Командор*[2].

Практика пред'явлення вимог про видалення об'єктів авторського права із сайтів або закриття сайта є звичайною для зарубіжних країн. П. Гілтон пред'являла позов з вимогою закрити сайт, на якому розміщені її особисті фотографії, відеозаписи, щоденники й інші матеріали. На сайті parisexposed.com можна побачити фотографії та відеозаписи П. Гілтон, призначені для особистого користування, а також ознайомитися з вмістом її щоденників, листів і записами телефонних розмов. Творець сайта стверджував, що зареєстровані користувачі сайта (вартість місячної передплати становить 39,97 дол. США) отримають доступ до даних з паспорта П. Гілтон, її медичної карти й інших документів[1].

[1] *Рішення* Судацького міського суду Автономної Республіки Крим від 30.03.2011 р. по справі № 2-84/11 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/14649024.

[2] *Рішення* Господарського суду м. Києва від 26.06.2012 р. по справі № 5011-12/3283-2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25448440.

На відміну від ЦК України в Цивільному кодексі РФ[2] серед новел (при внесенні змін 23.07.2013 р.) закріплено можливість пред'являти вимоги не тільки про вилучення зображень людей у мережі Інтернет, а також про припинення чи заборону наступного їх розповсюдження (ч. 3 ст. 152[1]). Крім цього, ч. 4 ст. 152[2] Цивільного кодексу РФ передбачається можливість знищення примірників матеріальних носіїв, які містять інформацію про приватне життя, отриману з порушенням закону. До такої інформації доречно відносити й фотографії та інші художні твори, зокрема і з зображенням людини.

Таке нововведення особливо актуальне в епоху розвитку інформаційних технологій і масового поширення випадків порушення права на зображення в мережі Інтернет. Пряме закріплення в законі конкретних способів захисту права на зображення значно спрощує подальший захист особам, чиї права порушені, тому що вони можуть посилатися на норми чинного законодавства. Введення такої норми є безсумнівним кроком уперед в історії розвитку інституту захисту нематеріальних благ людини, зокрема, права на власне зображення[3].

Щодо зображення, вимога може стосуватися не лише зобов'язання порушника прибрати спірну ілюстрацію з певного сайта чи припинити її поширення й використання іншим чином, але також відновлення зображення у початковому вигляді (якщо під час його використання було порушено право автора на недоторканність твору). При цьому зовсім неважливо, як саме порушник використовує зображення, чи лишається воно тим самим ілюстративним контентом, чи перетворюється на об'єкт іншого типу (в якусь продукцію з цим зображенням), права автора чи іншого володільця виключних авторських прав мають бути дотримані[4].

Представник позивача звернувся до суду з позовом до відповідача про спростування недостовірної інформації, захист честі, гідності, ділової репутації та стягнення моральної шкоди. У позовній заяві позивач просить зобов'язати відповідача ***видалити*** *з групи в соціальній*

[1] *Хилтон* П. судится с сайтом из-за личного архива [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0010808 [31.01.2007; 10:00].

[2] *Гражданский* кодекс Российской Федерации (часть первая) : от 30.11.1994 г. № 51-ФЗ (ред. от 23.07.2013 г.) // СЗ РФ. — 1994. — № 32. — Ст. 3301.

[3] *Мограбян А. С.* Актуальные проблемы защиты права физического лица на собственное изображение. — С. 56.

[4] *Капитонова Е. А.* Вказ. ст. — С. 65–69.

мережі «Однокласники» додану фотографію із зображенням позивача й текстом на зображенні. Зобов'язати відповідача спростувати поширену недостовірну інформацію про позивача шляхом розміщення спростування в групі соціальної мережі «Однокласники». Також просив стягнути з відповідача моральну шкоду в розмірі 5000 грн. При розгляді справи суд дійшов висновку, що вказана інформація справді була опублікована відповідачем в соціальній мережі «Однокласники» в групі. Вивчивши надані докази, враховуючи, що відповідач опублікувала спірну інформацію, яка мала місце, суд вважає, що в задоволенні позовних вимог щодо захисту честі, гідності та ділової репутації, спростування недостовірної інформації потрібно відмовити[1].

Отже, вимоги про припинення публічного показу, відтворення та розповсюдження публічного показу фотографій можуть пред'являтися тільки щодо порушень, які сталися, без вимоги щодо заборони цих дій у майбутньому. Розглядаючи вимогу про припинення публічного показу форми об'єктивізації зображення людини, що пред'являється зображеною особою або її представниками, необхідно звернути увагу на дві типові ситуації.

По-перше, коли фотографування відбувалося зі згоди фізичної особи, а згодом за певних обставин особа вирішила відкликати рішення про публічний показ твору. При задоволенні позовних вимог автору твору чи особі, що організовувала публічний показ, компенсуються всі витрати, пов'язані з демонтажем і організацією публічного показу твору.

По-друге, коли фотографування відбувалося без згоди фізичної особи (крім випадків, коли така згода на фотографування та подальше обнародування й використання фотографій не потрібна). Особа, зображена у творі, має право вимагати компенсації завданої шкоди та припинення публічного показу фотографій. На жаль, чинне законодавство потребує вдосконалення, зокрема щодо визначення мінімального та максимального розмірів компенсації, встановлення порядку припинення публічного показу, відтворення та розповсюдження фотографій тощо. Крім цього, заборона може висуватись разом з іншими позовними вимогами автором чи особою, котрій належать авторські права, у випадку неправомірного публічного показу, відтворення чи розповсюдження фотографії. Такий спосіб захисту досить активно застосовується в судовій практиці, але в кожному випадку за наявності спірних ситуацій у рішенні суду необхідно роз'яснювати порядок його застосування та метод здійснення. Доцільним є закріплення у матеріалах правозастосовчої практики роз'яснень щодо застосування зазначеного способу захисту права фізичної особи на власне зображення.

[1] *Рішення* Сімферопольського районного суду Автономної Республіки Крим від 18.09.2013 р. по справі № 116/4484/13-ц [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33760209.

Опублікування рішення про захист права фізичної особи на власне зображення в засобах масової інформації. Позовні вимоги про захист цивільних прав та інтересів у певних випадках супроводжуються вимогою про опублікування в засобах масової інформації відомостей про порушення прав та змісту судового рішення. Даний спосіб захисту носить інформаційний характер. При цьому при публікації інформації про порушення визначають усіх учасників спору, форми та способи порушення прав, докази, що свідчать про порушення, чиї права було порушено і які саме, а залежно від конкретного порушення прав, способи захисту, які були застосовані відносно порушника, прийняте рішення суду та інші обставини, які мають значення у справі. На наш погляд, опублікування рішення є дієвим способом захисту, тому що завдяки його застосуванню можливо розповсюдити інформацію про факт порушення та про визнання цивільних прав та інтересів.

Звертаючись до матеріалів судової практики, що ілюструють застосування цього способу захисту, можна зупинитися на справах про порушення прав на фотографії. Як правило, масштабність незаконного використання фотографій у деяких випадках (зокрема їх відтворення в календарях, зошитах, збірках та інших об'єктах авторського права) може бути значною. При доведенні порушення необхідно ознайомити всіх потенційних чи реальних покупців контрафактної продукції про порушення авторських прав. У даному випадку й звертаються до опублікування рішення в засобах масової інформації, що надає можливість поширити інформацію про порушення, що відбулось.

Публікація рішення дозволяє поширити інформацію про порушення прав. Здійснення публікації в регіональному виданні дозволило розповсюдити інформацію саме на території, де здійснювалося порушення авторських прав[1], або на території України завдяки публікації у Всеукраїнському періодичному виданні, яке саме й здійснило публікацію фотографії з порушенням прав інтелектуальної власності, наприклад, у газеті «Юридична практика»[2]. Судами неоднозначно вирішується питання щодо вимоги про публікацію відомостей про порушення та змісту судового рішення у виданні «Юридична практика». При розгляді деяких справ суд звертає увагу, що в судовому порядку можна зобов'язувати публікувати таку інформацію лише спеціальні видання, метою створення яких є здійснення інформування щодо авторських прав. Усі інші видання

[1] *Рішення* Корсунь-Шевченківського районного суду Черкаської області від 27.06.2007 р. по справі № 2-281/2007 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2349487.

[2] *Рішення* Печерського районного суду м. Києва від 11.06.2008 р. по справі №2-663-1/08 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/1995689; *Ухвала* Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 15.07.2009 р. по справі № 6-13660св09 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/4284080.

суд не має права зобов'язувати здійснювати будь-які публікації. Ні на вимогу сторін, ні на вимогу суду газета «Юридична практика» не зобов'язана публікувати певну інформацію, оскільки право вибору тем та конкретних судових рішень для публікації належить виключно виданню[1]. Крім цього, не виключається опублікування на Інтернет-сайтах[2].

У чинному ЦК України формулювання «опублікування» в засобах масової інформації відомостей про порушення права інтелектуальної власності та зміст судового рішення щодо такого порушення є не досить вдалим. Видається доцільним замінити його на «публічне оголошення», що надає можливість й іншим чином розповсюдити інформацію про порушення в засобах масової інформації.

Враховуючи викладене уявляється доцільним узагальнити матеріали судової практики з розгляду справ про захист права фізичної особи на власне зображення з метою вироблення єдиної судової практики, що матиме не лише теоретичне, але й практичне значення.

* * *

Підсумовуючи результати розгляду проблематики цивільної відповідальності за посягання на право фізичної особи на власне зображення, вважаємо за необхідне зробити такі висновки.

1. При здійсненні цивільно-правового захисту права фізичної особи на власне зображення застосовуються як загальні цивільно-правові способи захисту, так і спеціальні способи захисту як до зображення, втіленого в об'єкті інтелектуальної власності, так і до зображення як об'єкта інформаційних відносин.

2. Самозахист права фізичної особи на власне зображення здійснюється, зокрема, вчиненням дій щодо неможливості створення зображення, знищенням власних зображень у мережі Інтернет або недопущенням їхньої появи у мережі.

3. Збитки, завдані внаслідок порушення права фізичної особи на власне зображення, складаються з реальних збитків та доходів, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода). Упущена вигода особи вираховується з вартості потенційної неотриманої ліцензії, яку

[1] *Рішення* Господарського суду м. Києва від 28.08.2005 р. по справі № 39/341-20/141 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/1728558.

[2] *Рішення* Печерського районного суду м. Києва від 24.10.2012 р. по справі № 2-2171/12 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/26975896.

порушник повинен був би мати при використанні зображення людини.

4. Доцільним є впровадження у законодавстві можливості застосування такого способу захисту права фізичної особи на власне зображення, як застосування разового грошового стягнення (компенсації за порушення права фізичної особи на власне зображення). Компенсація має свої переваги на відміну від відшкодування шкоди (не потребує чіткого розрахунку, а визначається у межах встановленої законодавцем шкали з врахуванням конкретних обставин справи). Необхідно запровадити шкалу визначення компенсації залежно від статусу особи, способу та масштабів використання форми об'єктивізації зображення людини, тривалості порушення, суб'єкта порушення, мети використання тощо.

5. При пред'явленні вимог про компенсацію моральної шкоди, завданої внаслідок порушення права фізичної особи на власне зображення, слід враховувати загальні положення цивільного законодавства про компенсацію моральної шкоди.

Огляд судової практики свідчить про поширення застосування такого способу захисту прав та інтересів, як вибачення. Незважаючи на те, що чинне цивільне законодавство не передбачає вибачення як способу захисту цивільних прав, його застосування все ж не виключається у справах, пов'язаних з порушенням прав на нематеріальні блага. По-перше, зобов'язання публічно вибачитися застосовується як форма спростування недостовірної інформації. Залежно від кола осіб, яким вона стала відома, публічне вибачення відбувається перед невизначеним або визначеним колом осіб. По-друге, зобов'язання публічно вибачитися застосовується як форма доведення до невизначеного кола осіб інформації про неправомірні дії.

Відсутність визначення даного способу захисту створює непорозуміння у його прояві, зокрема чи виражається вибачення через власне засмучення від скоєних неправомірних дій, через визнання своєї провини, через пояснення ситуації, що склалася, через обіцянки недопущення подібного в майбутньому, через примирення тощо. Запропоновано вибачення розглядати як добровільні дії, що виражають каяття, визнання неправомірності дій, спрямовані на компенсацію моральних страждань і відновлення морального, психологічного стану потерпілого. Крім цього, досить проблематично отримати вибачення від юридичних осіб, які не здатні на каяття, щодо яких на практиці також застосовується такий спосіб захисту.

Обґрунтовано недоцільність застосування зазначеного способу захисту у примусовому порядку, адже покладення обов'язку принести вибачення в примусовому порядку не матиме необхідного психологічного ефекту через відсутність доброї волі на ці дії. Особа не завжди визнає свою провину та може вибачатися, супро-

воджуючи це такими жестами чи мімікою, що вибачення не дозволить відновити моральний стан потерпілого та, незважаючи на слова вибачення, буде свідчити про відсутність каяття у скоєному. Розглянувши матеріали судової практики, вимогою в яких було покладання обов'язку вибачитися, необхідно констатувати, що судами України у певних випадках враховується, а іноді ігнорується положення про неприпустимість покладання обов'язку вибачитися в примусовому порядку.

Викладене дозволяє закріпити в чинному цивільному законодавстві серед способів захисту цивільних прав та інтересів, зокрема при порушенні прав на нематеріальні блага, принесення вибачення в добровільному порядку як форму компенсації моральних страждань.

6. Одним із дієвих способів захисту, який є ефективним при захисті права фізичної особи на власне зображення, є припинення дій, що створюють загрозу порушення права фізичної особи на власне зображення, зокрема пред'явлення вимоги про заборону зйомки людини на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку, що може встановлюватися на підставі рішення суду та стосуватися конкретної особи, або заборону використання зображення людини в майбутньому. Вимоги щодо припинення дій, що створюють загрозу порушення права на власне зображення, за колом осіб, до яких вони заявляються, умовно можна поділити на загальні (умовні та безумовні), що встановлюються на рівні чинного законодавства відповідних країн, та індивідуальні (тільки безумовні), що встановлюються щодо конкретних фізичних осіб на підставі рішення суду.

7. Практика застосування такого способу захисту права фізичної особи на власне зображення, як припинення використання зображення (на прикладі фотографій або інших художніх творів з зображенням людини), дозволяє визначити дві підстави застосування такого способу захисту права:

— по-перше, зображення було створено за згодою особи, правомірно використовувалося, але особа прийняла рішення про відкликання згоди на використання;

— по-друге, форма об'єктивізації зображення людини була створена та/або використовувалася неправомірно.

У першому випадку для недопущення зловживання зображеною особою або її представниками права на відкликання згоди слід запровадити підставою відкликання згоди не безпідставне бажання, а порушення встановлених домовленостей використання або у випадку, коли виникли інші обставини, за яких відбувається використання зображення людини (наприклад, зміна якості продукції, яку рекламувала особа, зміна ділової репутації суб'єкта господарювання тощо). При цьому всі витрати, пов'язані з припиненням показу твору, повинні бути покладені на суб'єкта, що порушив зобов'язання.

Допоки у законодавстві існує можливість відкликання згоди на публічне використання зображення, втіленого у творі, доцільно розширити обов'язок особи, що здійснила відкликання, відшкодуванням витрат, пов'язаних зі створенням твору із зображенням особи, з демонтажем виставки чи запису, неотриманих доходів та компенсації завданої моральної шкоди авторові твору, правоволодільцю.

При визначенні розміру компенсації брати до уваги, зокрема, таке:

— витрати, що зазнала особа у зв'язку з виготовленням примірника твору із зображенням людини (фототвір, кінофільм тощо);

— ідейне значення та місце спірної фотографії чи іншого твору у концепції виставки або іншого заходу, де відбувається публічний показ зображення (залежно від впливу припинення показу фотографії на художнє значення всієї виставки та її ідейний зміст, від цього розмір компенсації моральної шкоди може різнитися);

— кількість фотографій або інших художніх творів із зображенням людини, припинення публічного показу яких вимагається, що обґрунтовує доцільність запровадження компенсаційної шкали визначення розміру компенсації, у тому числі залежно від кількості творів, згода на використання яких була відкликана.

Закріплення відповідних пропозицій у чинному законодавстві дозволить частково вирішити проблеми, що виникають на практиці при здійсненні та захисті права фізичної особи на власне зображення.

Висновки

За сучасних умов стрімкого розвитку науково-технічного прогресу, засобів фіксації та передання інформації, у тому числі зображувальної, особливого значення набуває розвиток права фізичної особи на власне зображення. В умовах ринкових відносин, у яких зображення людини, втілене у певну форму об'єктивізації, перебуває у цивільному обігу, потребує кардинального осмислення положення цивільного законодавства. Закріплення у ЦК України поряд з охороною немайнових інтересів фізичної особи норм, що передбачатимуть визначення змісту правомочностей майнового характеру, забезпечить умови для здійснення та захисту права фізичної особи на власне зображення. Формування авторської концепції права фізичної особи на власне зображення дозволяє на якісно новому рівні врегулювати відносини, спрямовані на досягнення балансу між правами та інтересами зображуваної особи; авторами чи правоволоділцями авторських прав на художні твори чи інші об'єкти інтелектуальної власності з зображенням людини; власниками форми об'єктивізації з зображенням людини; суспільства в частині забезпечення доступу до суспільно значимої інформації.

Право фізичної особи на власне зображення є суб'єктивним цивільним правом, котре якісно відрізняється від інших суб'єктивних прав такими характерними рисами та особливостями здійснення.

По-перше, об'єктом права фізичної особи на власне зображення є зображення людини, як власне, так і іншої особи, з моменту об'єктивного втілення у будь-якій формі об'єктивізації, здатній перебувати у цивільному обороті. Предметом втілення зображення людини може бути будь-яка форма об'єктивізації, у котрій як у цілому, так і у певній частині відтворюються зображення людини.

Зображенням людини є зафіксована (фото-, кіно-, теле-, відеозйомкою тощо) або відтворена (завдяки застосуванню прийомів малювання, скульптурування тощо) в об'єктивній формі, доступній для зорового, тактильного, слухового сприйняття, інформація про зовнішній вигляд людини або його окремі елементи, котра містить, зокрема, індивідуальні ознаки і характерні риси обличчя, голови й інших частин тіла, фігури людини, рухів, одягу.

Зображенню людини як нематеріальному благу притаманні ознаки блага, як основні (нематеріальність, інформативність, немайновість, здатність до об'єктивізації, дуалізм, оборотоздатність), так

і додаткові (наявність реальної або потенційної цінності; впізнаваність). Додаткові ознаки, як правило, встановлюються у судовому порядку у випадку наявності спору.

По-друге, суб'єктами здійснення права фізичної особи на власне зображення може бути як зображена особа, так і інші фізичні особи. Особа може здійснювати це право як особисто з моменту досягнення повноліття, так і через представників. У чинному цивільному законодавстві необхідно визначити умови або вік, з досягненням якого фізична особа в змозі самостійно визначати власні інтереси у сфері створення та/або використання власного зображення та здійснювати самостійно право на власне зображення. Крім цього, при удосконаленні норм законодавства слід забезпечити охорону прав осіб з вадами зору, недієздатних, неповнолітніх та інших осіб, для яких загальновстановлений порядок повідомлення про здійснення їх зйомки може бути незрозумілим.

Після смерті фізичної особи право на її власне зображення може здійснюватися її представниками. Аналіз законодавства України, досвіду правозастосування свідчить про доцільність розширення переліку осіб (що здійснюють право фізичної особи на власне зображення після її смерті) іншими особами, аніж родичі, визначені ст. 307, 308 ЦК України. Також доцільно уточнити необхідність отримання одностайної згоди родичів на використання форми об'єктивізації зображення особи після її смерті. Запропоновано замість кола родичів (дітей, вдови (вдівця), а якщо їх немає, — батьків, братів та сестер) закріпити у законодавстві коло осіб, які є спадкоємцями зображеної особи або які були спеціально наділені такими повноваженнями за життя зображеної особи. Реалії правозастосовчої практики свідчать про необхідність надання повноважень стороннім особам (у випадку відсутності спадкоємців або інших правоволоділців) здійснювати захист «доброї пам'яті про померлу особу» при неправомірному використанні її зображення.

По-третє, право на власне зображення виникає з моменту народження людини та діє безстроково. Пропозиція безстроковості дії права запропонована з врахуванням досвіду правового регулювання відповідних відносин у зарубіжних країнах, а також численних випадків порушення права фізичної особи на власне зображення після її смерті.

По-четверте, за своїм змістом це право полягає у можливості особи надавати згоду на створення форми об'єктивізації зображення, використання, надання дозволу на використання, перешкоджання неправомірному використанню, у тому числі заборони такого використання зображення людини, за виключенням випадків, встановлених законом. Закріплення у законодавстві зазначених повноважень сприятиме створенню умов для ефективного здійснення захисту права фізичної особи на власне зображення, адже, як свідчить судова практика, у частині випадків особи

пред'являють позови не про захист права на власне зображення, а про захист особистих немайнових прав, зокрема права на честь, гідність, ділову репутацію, права на таємницю особистого життя, права на особисті папери тощо.

Це право подвійної природи, яке поєднує майнові та немайнові правомочності, так звані права «на зображення» (право дозволяти проведення фото-, кіно-, теле-, відеозйомок та створення інших форм об'єктивізації зображення людини за умови її власної участі (позування), за виключенням випадків, визначених законом; право на інформацію про зображену особу) та права «з зображення» (право на використання зображення, право дозволяти використання зображення, право перешкоджати неправомірному використанню зображення, в тому числі забороняти таке використання, якщо інше не передбачено договором або законом; право на недоторканність зображення людини). Визнання законодавцем права фізичної особи на власне зображення як права подвійної природи сприятиме розвитку договірних відносин у сфері створення та/або використання зображення фізичної особи.

По-п'яте, зв'язком з правами на форму об'єктивізації зображення людини (з правами інтелектуальної власності, правом власності тощо) та їх спільним здійсненням, за виключенням випадків, встановлених законом. Дуалізм зображення людини як об'єкта права завдяки втіленню інформації про зображену особу у форму об'єктивізації зумовлює виникнення різних за своєю природою інтересів та прав суб'єкта права на власне зображення та суб'єкта права на форму об'єктивізації зображення людини. Зв'язок права фізичної особи на власне зображення та права на форму об'єктивізації зображення особи свідчить про доцільність встановлення балансу інтересів зазначених суб'єктів завдяки спільності здійснення ними права, якщо інше не передбачено договором між ними. Удосконалення відповідних норм законодавства в частині визначення прав та обов'язків зображеної особи, автора фотографії чи іншого художнього твору або іншого суб'єкта, який має права на форму об'єктивізації, сприятиме встановленню балансу між правами вказаних суб'єктів та частково допоможе запобігти виникненню конфліктів між ними.

По-шосте, наявністю можливості у інших осіб вільно створювати та використовувати зображення людини, що проявляється в тому, що фактично законодавець встановлює певні умови, за яких зображення особи може бути використано вільно, тобто визначає правила поведінки третіх осіб щодо зображення інших. При закріпленні у цивільному законодавстві права фізичної особи на власне зображення важливо не заблокувати діяльність засобів масової інформації, органів державної влади, а також забезпечити право фізичних осіб на доступ до суспільно значимої інформації, у тому числі й у зображувальній формі. Викладене свідчить про

необхідність конкретизації випадків вільного використання зображення людини у державних та інших суспільних інтересах завдяки визначенню принципів та критеріїв визначення правомірності вільного створення та використання зображення людини. Застосування запропонованих у роботі критеріїв у судовій практиці сприятиме ефективному вирішенню спорів про захист права фізичної особи на власне зображення в частині вирішення питання про правомірність створення та використання зображення фізичної особи без її згоди.

По-сьоме, можливістю застосування як загальних способів захисту цивільних прав та інтересів, так і спеціальних, що застосовуються до захисту прав інтелектуальної власності, інформаційних прав тощо. Доцільним є впровадження в системі захисту цього блага застосування разового грошового стягнення (за аналогією з авторськими правами) з певною шкалою визначення компенсації залежно від конкретних обставин справи; припинення дій, що створюють загрозу порушення права фізичної особи на власне зображення, зокрема встановлення заборони створення зображення людини та заборони його використання у майбутньому; опублікування в засобах масової інформації змісту рішення про захист права фізичної особи на власне зображення; розроблення механізму застосування припинення використання зображення людини у мережі Інтернет тощо.

Зазначені та інші проблеми обумовлюють доцільність вдосконалення цивільного законодавства України та запровадження змін у регулювання відносин, що виникають при створенні та використанні зображення людини, зокрема в частині визначення змісту права фізичної особи на власне зображення та особливостей його здійснення окремими категоріями фізичних осіб; умов презумпції згоди фізичної особи на її фото-, відео-, теле-, кінозйомку; принципів та критеріїв вільного створення та використання зображення людини; умов правомірності створення пародій та карикатур фізичної особи та інших творів, у тому числі й специфічних творів Інтернет-середовища тощо.

Список використаних джерел

Нормативно-правові акти

1. Конституція України : від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. // Урядовий кур'єр. — 2010. — 17 листоп. (№ 215).
3. Європейська конвенція про спільне кінематографічне виробництво [Електронний ресурс] : Конвенція Ради Європи від 02.10.1992 р. ETS № 147 // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_136.
4. Європейська конвенція про транскордонне телебачення [Електронний ресурс] : Конвенція Ради Європи від 05.05.1989 р. ETS № 132 // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_444.
5. Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом [Електронний ресурс] : Конвенція ООН від 15.12.1998 р. // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_374.
6. Міжнародна конвенція про припинення обігу порнографічних видань та торгівлі ними [Електронний ресурс] : Конвенція Ліги Націй від 12.09.1923 р. // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_592.
7. Рекомендації щодо визначення ознак віднесення друкованої, аудіовізуальної, електронної та іншої продукції, а також переданих та отриманих по комунікаційних лініях повідомлень та матеріалів до продукції порнографічного характеру [Електронний ресурс] : затв. рішенням Національної експертної комісії України з питань захисту суспільної моралі від 20.04.2010 р. № 3. — Режим доступу: http://www.moral.gov.ua/documents/39.
8. Угода стосовно припинення обігу порнографічних видань [Електронний ресурс] : Конвенція ООН від 04.05.1910 р. // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_591.
9. Рекомендація про збереження фольклору [Електронний ресурс] : рекомендації ЮНЕСКО від 15.11.1989 р. // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_295.

10. Про уніфікацію термінів захисту авторського права і деяких суміжних прав : Директива Ради від 29.10.1993 р. № 93/98/ЄЕС // Офіційний вісник Європейських співтовариств. — 24.11.1993. — № 290. — С. 9. (Зміни внесено Директивою 2001/29/ЄС Європейського парламенту та Ради від 22.05.2001 р. // Офіційний вісник Європейських співтовариств. — 22.10.2001. — № 167. — С. 10) [Електронний ресурс] // Офіційний портал Верховної Ради України. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_434.
11. Про гармонізацію певних аспектів авторського та суміжних прав у інформаційному суспільстві : Директива Європейського парламенту та Ради від 22.05.2001 р. № 2001/29/ЄС // Офіційний вісник Європейських співтовариств. — 22.06.2001. — № 167. — С. 10. (Виправлення внесено Директивою 2001/29/ЄС // Офіційний вісник Європейських співтовариств. — 10.01.2002. — № 6. — С. 70.)
12. Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних : Конвенція Ради Європи від 28.01.1981 р. // Офіційний вісник України. — 2011. — № 1 (2010. — № 58. — Ст. 1994).
13. Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних [Електронний ресурс] : Директива Європейського Союзу від 24.10.1995 р. № 95/46/ЄС // Верховна Рада України : офіц. вебпортал. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_242.
14. Стосовно обробки персональних даних і захисту права на невтручання в особисте життя в телекомунікаційному секторі [Електронний ресурс] : Директива Європейського парламенту і Ради від 15.12.1997 р. № 97/66/ЄС // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. — Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_243.
15. Civilinio Kodekso Patvirtinimo, Įsigaliojimo ir Įgyvendinimo [Електронний ресурс] : Lietuvos Respublikos, Nr. VIII-1864, 2000 m, liepos, 18 d. // Valstybės žinios. — 06.09.2000. — N 74-2262. — Режим доступу: https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2E7C18F61454.
16. Código Civil [Електронний ресурс] : Decreto Ley No 12760 de 6 agosto de 1975 // Gaceta Oficial de Bolivia. — 1975. — 15 agosto (N 800). — Режим доступу: Enlace Permanente: http://www.derechoteca.com/codigo-civil-boliviano-1975.htm.
17. Code Civil des Français [Електронний ресурс] // Legifrance. — Режим доступу: https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070721.
18. The Civil Code of the State of California, 1872 [Електронний ресурс] // California Legislative information. — Режим доступу: http://leginfo.legislature.ca.gov/faces/codesTOCSelected.xhtml?tocCode=CIV&tocTitle=+Civil+Code+-+CIV.
19. Гражданский кодекс Азербайджанской Республики [Електронний ресурс] : утв. Законом Азербайджанской Республики от 28 дек. 1999 г. № 779-IQ) // Сборник законодательства Азербайджанской Республики. — 2000. — № 4. — Режим доступу: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30420111.
20. Гражданский кодекс Грузии от 26.06.1997 г. № 786-IIс [Електронний ресурс] // Парламентские ведомости. — 1997. — 24 июля (№ 31). — Режим доступу: https://matsne.gov.ge/ru/document/view/31702.

21. Гражданский кодекс Кыргызской Республики от 08.05.1996 г. № 15 (Часть I) [Електронний ресурс] (с изм. и доп. по сост. на 30.07.2015 г.) // Ведомости Жогорку Кенеша Кыргызской Республики. — 1996. — № 6. — Ст. 80. — Режим доступу: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30212538.
22. Гражданский кодекс Республики Казахстан (Общая часть) [Електронний ресурс] : принят Верховным Советом Республики Казахстан 27.12.1994 г. (с изм. и доп. по сост. на 24.11.2015 г.) // Ведомости Верховного Совета Республики Казахстан. — 1994. — № 23–24 (приложение). — Режим доступу: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1006061.
23. Гражданский кодекс Республики Молдова (Книга первая. Общие положения) от 06.06.2002 г. № 1107-XV [Електронний ресурс] (с изм. и доп. по сост. на 29.05.2014 г // Официальный монитор Республики Молдова. — 2002. — 22 июня (№ 82-86/661). — Режим доступу: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30397878#sub_id=10000.
24. Гражданский кодекс Республики Таджикистан. Часть первая [Електронний ресурс] : 30.06.1999 г. № 803 // Ахбори Маджлиси Оли Республики Таджикистан. — 1999. — № 6. — Ст. 153. — Режим доступу: http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=236026.
25. Гражданский кодекс Республики Узбекистан [Електронний ресурс] : утв. законами Республики Узбекистан от 21.12.1995 г. № 163-I и от 29.08.1996 г. № 256-I. — Режим доступу: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30421270.
26. Гражданский кодекс Российской Федерации (часть первая) от 30.11.1994 г. № 51-ФЗ (ред. от 23.07.2013 г.) // Собрание законодательства Российской Федерации. — 1994. — № 32. — Ст. 3301.
27. Гражданский кодекс Туркменистана [Електронний ресурс] : от 17.07.1998 г. № 294-I // Ведомости Меджлиса Туркменистана. — 1998. — № 2 (ч. II). — Ст. 39. — Режим доступу: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31295232.
28. Гражданский кодекс. Модель Рекомендательный законодательный акт Содружества Независимых Государств [Електронний ресурс] : принят на 5-м пленарном заседании Межпарламентской Ассамблеи государств — участников Содружества Независимых Государств 29.10.1994 г. — Режим доступу: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30073642.
29. Кодекс цивільного захисту України : від 02.10.2012 р. № 5403-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2013. — № 34–35. — Ст. 458.
30. Кримінальний кодекс України : від 05.04.2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 25–26. — Ст. 131.
31. Цивільний кодекс України : від 16.01.2003 р. № 435-IV // Офіційний вісник України. — 2003. — № 11. — Ст. 461.
32. Цивільний процесуальний кодекс України : від 18.03.2004 р. // Голос України. — 2004. — 7 трав. (№ 16). — Ст. 1088.
33. Copyright Act, 04.06.1957 (as consolidated up to Act No. 49 of 1999), India [Електронний ресурс] // Всемирная организация интеллектуальной собственности. — Режим доступу: http://www.wipo.int/wipolex/ru/text.jsp?file_id=128097.
34. Children's Online Privacy Protection : Act of 1998, 15 U.S.C. 6501–6505 [Електронний ресурс] // Federal Trade Commission. — Режим доступу: https://www.ftc.gov/enforcement/rules/rulemaking-regulatory-reform-proceedings/childrens-online-privacy-protection-rule.

35. An act to amend Section 3344.1 of the Civil Code, relating to deceased personalities : Senate Bill 771, October 10, 2007, California.
36. An act amending Title 18 (Crimes and Offenses) of the Pennsylvania Consolidated Statutes, in assault, providing for the offense of intimate partner harassment : Senate Bill 1167, January 14, 2014, Pennsylvania.
37. The Image Rights (Bailiwick of Guernsey) : Guernsey Statutory Instrument, 2012, № 55 [Електронний ресурс] // Guernsey Legal Resources. — Режим доступу: http://www.guernseylegalresources.gg/article/104749/Image-Rights-Bailiwick-of-Guernsey-Ordinance-2012.
38. Võlaõigusseadus : Vastu võetud 26.09.2001 : RT I 2001, 81, 487 : jõustumine 01.07.2002 [Електронний ресурс] // Riigi Teataja. — 11.04.2001. — N 84. — Режим доступу: https://www.riigiteataja.ee/akt/111042014013.
39. Про автомобільні дороги : Закон України від 08.09.2005 р. № 2862-IV // Офіційний вісник України. — 2005. — № 40. — Ст. 2534.
40. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 р. № 3792-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 13.
41. Про вибори народних депутатів України : Закон України від 25.03.2004 р. № 1665-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 27–28. — Ст. 366.
42. Про вибори Президента України : Закон України від 05.03.1999 р. № 474-XIV // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 14. — Ст. 81.
43. Про видавничу справу : Закон України від 05.06.1997 р. № 318/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 32. — Ст. 206.
44. Про виконавче провадження : Закон України від 21.04.1999 р. № 606-XIV // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 24. — Ст. 207.
45. Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку : Закон України від 08.02.1995 р. № 39/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 12. — Ст. 81.
46. Про гастрольні заходи : Закон України від 10.07.2003 р. № 1115-IV // Офіційний вісник України. — 2003. — № 32. — Ст. 1686.
47. Про державний контроль за використанням та охороною земель : Закон України від 19.06.2003 р. № 963-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 39. — Ст. 350.
48. Про Державну кримінально-виконавчу службу України : Закон України від 23.06.2005 р. № 2713-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 30. — Ст. 409.
49. Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб : Закон України від 04.03.1998 р. № 160/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1998. — № 35. — Ст. 236.
50. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI // Голос України. — 2011. — 9 лют. (№ 24).
51. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні : Закон України від 16.11.1992 р. № 2782-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 1. — Ст. 1.

52. Про засади запобігання та протидії корупції : Закон України від 11.06.2009 р. № 1506-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2009. — № 45. — Ст. 691.

53. Про захист прав споживачів : Закон України від 12.05.1991 р. № 1023-XII [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1023-12.

54. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 р. № 2297-VI // Урядовий кур'єр. — 2010. — 7 лип. (№ 122.

55. Про захист суспільної моралі : Закон України від 20.11.2003 р. № 1296-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 14. — Ст. 192.

56. Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення : Закон України від 22.09.2005 р. № 2899-IV // Голос України. — 2015. — 25 жовт. (№ 201).

57. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 48.

58. Про контррозвідувальну діяльність : Закон України від 26.12.2002 р. № 374-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 12. — Ст. 89.

59. Про кінематографію : Закон України від 13.10.1998 р. № 9/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1998. — № 22. — Ст. 114.

60. Про мисливське господарство та полювання : Закон України від 22.02.2000 р. № 1478-III // Відомості Верховної Ради України. — 2000. — № 18. — Ст. 132.

61. Про Національний архівний фонд та архівні установи : Закон України від 24.12.1993 р. № 3814-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 15. — Ст. 86.

62. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII // Голос України. — 2015. — 6 серп. (№ 141–142).

63. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 22.

64. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19.06.2003 р. № 964-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 39. — Ст. 351.

65. Про охорону культурної спадщини : Закон України від 08.06.2000 р. № 1805-III // Відомості Верховної Ради України. — 2000. — № 39. — Ст. 333.

66. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг : Закон України від 15.12.1993 р. № 3689-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 7.

67. Про попереднє ув'язнення : Закон України від 30.06.1993 р. № 3352-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 35.

68. Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації : Закон України від 23.09.1997 р. № 539/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 49. — Ст. 299.

69. Про правові засади цивільного захисту : Закон України від 24.06.2004 р. № 1859-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 39. — Ст. 488.

70. Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ : Закон України від 12.12.1991 р. № 1972-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 11. — Ст. 152.

71. Про психіатричну допомогу : Закон України від 22.02.2000 р. № 1489-III // Відомості Верховної Ради України. — 2000. — № 19. — Ст. 143.

72. Про рекламу : Закон України від 03.07.1996 р. № 270/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 39. — Ст. 181.

73. Про свободу совісті та релігійні організації : Закон України від 23.04.1991 р. № 987-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 25. — Ст. 283.

74. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 07.07.2010 р. № 2453-VI // Голос України. — 2010. — 3 серп. (№ 142).

75. Про тваринний світ : Закон України від 13.12.2001 р. № 2894-III // Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 14. — Ст. 97.

76. Про телебачення і радіомовлення : Закон України від 21.12.1993 р. № 3759-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 10. — Ст. 43.

77. Про недопущення порушень закону під час передвиборної агітації : Указ Президента від 16.09.2010 р. № 910/2010 // Урядовий кур'єр. — 2010. — 21 верес. (№ 174).

78. Про Національну експертну комісію України з питань захисту суспільної моралі : постанова Кабінету Міністрів України від 17.11.2004 р. № 1550 // Офіційний вісник України. — 2004. — № 46. — Ст. 3036.

79. Про Експертну комісію з питань розповсюдження і демонстрування фільмів при Міністерстві культури і туризму України : наказ Міністерства культури і туризму України від 13.06.2005 р. № 390 // Офіційний вісник України. — 2005. — № 27. — Ст. 1592.

80. Про затвердження Положення про Громадську експертну раду з питань захисту суспільної моралі : наказ Державного комітету телебачення і радіомовлення України від 14.05.2004 р. № 141 // Офіційний вісник України. — 2004. — № 22. — Ст. 1532.

81. Про затвердження Порядку оформлення і видачі паспорта громадянина України : наказ Міністерства внутрішніх справ № 600 від 15.06.2006 р. // Офіційний вісник України. — 2006. — № 28. — Ст. 2041 (втратив чинність на підставі наказу Міністерства внутрішніх справ «Про затвердження Порядку оформлення і видачі паспорта громадянина України» від 13.04.2012 р. № 320 // Офіційний вісник України. — 2012. — № 54. — Ст. 2178).

82. Про затвердження Порядку проведення фотозйомок та аудіо-, відеозапису роботи митних органів : наказ Державної митної служби України від 12.06.2000 р. № 336 // Офіційний вісник України. — 2000. — № 32.

83. Про затвердження Порядку користування документами Національного архівного фонду України, що належать державі, територіальним громадам : наказ Міністерства юстиції України від 19.11.2013 р. № 2438/5 // Офіційний вісник України. — 2013. — № 92. — Ст. 3435.

84. Про затвердження Правил організації діловодства та архівного зберігання документів у державних органах, органах місцевого самоврядування,

на підприємствах, в установах і організаціях : наказ Міністерства юстиції України від 18.06.2015 р. № 1000/5 // Офіційний вісник України. — 2015. — № 52. — Ст. 1699.

85. Про затвердження Інструкції з діловодства в місцевих загальних судах, апеляційних судах областей, апеляційних судах міст Києва та Севастополя, Апеляційному суді Автономної Республіки Крим та Вищому спеціалізованому суді України з розгляду цивільних і кримінальних справ : наказ Державної судової адміністрації від 17.12.2013 р. № 173 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. — Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/rada/show/v0173750-13.
86. Инструкция о порядке осуществления контроля за репертуаром : постановление Комиссариата внутренних дел РСФСР, от 30.03.1923 г. [Електронний ресурс] / Народный Комиссариат Юстиции РСФСР// Библиотека нормативно-правовых актов Союза Советских Социалистических Республик. — Режим доступу: http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_1593.htm.
87. О передаче Центральному архиву РСФСР негативов фотоснимков и кинофильмов, имеющих историко-революционный интерес : Декрет Совета народных комиссаров РСФСР от 04.02.1926 г. [Електронний ресурс] // Библиотека нормативно-правовых актов Союза Советских Социалистических Республик. — Режим доступу: http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_2810.htm.
88. О порядке воспроизведения и распространения бюстов, барельефов, картин и т. п. с изображениями В. И. Ленина : Декрет Центрального исполнительного комитета СССР от 27.06.1924 г. [Електронний ресурс] // Библиотека нормативно-правовых актов Союза Советских Социалистических Республик. — Режим доступу: http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_2071.htm.
89. О порядке производства фото — кино съемок событий внутренней жизни РСФРС : постановление Народного комиссариата просвещения РСФСР, Народного комиссариата внутренних дел РСФСР, Революционного военного совета республики от 25.05.1923 г. [Електронний ресурс] // Библиотека нормативно-правовых актов Союза Советских Социалистических Республик. — Режим доступу: http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_1658.htm.
90. О порядке производства фотографических и кинематографических съемок воинских частей и военных сооружений : постановление Совета труда и обороны СССР от 14.12.1923 г. [Електронний ресурс] // Библиотека нормативно-правовых актов Союза Советских Социалистических Республик. — Режим доступу: http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_1895.htm.
91. О печати : Декрет Совета народных комиссаров РСФСР от 28.10.1917 г. [Електронний ресурс] // Библиотека нормативно-правовых актов Союза Советских Социалистических Республик. — Режим доступу: http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_11.htm.
92. Положение о Главном управлении по делам литературы и издательства (ГЛАВЛИТ) : Декрет Совета народных комиссаров РСФСР от 06.06.1922 г. [Електронний ресурс] // Библиотека нормативно-правовых актов Союза Советских Социалистических Республик. — Режим доступу: http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_1340.htm.

93. Порядок проведення Державним підприємством «Інтелзахист» фіксації і дослідження змісту веб-сторінок у мережі Інтернет [Електронний ресурс] : затв. Державним підприємством «Інтелзахист» від 29.01.2016 р. — Режим доступу: http://login.intelprotect.org/p/poryadok-provedennya.

Спеціальна література

94. «Old Masters»: интерпретация классики от Райнера Эльстерманна [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.kulturologia.ru/blogs/041009/115622.
95. Абдуліна І. Авторське право на фотографічні твори / *І. Абдуліна* // Інтелектуальна власність. — 2002. — № 12. — С. 14–18.
96. Абдуліна І. Права інтелектуальної власності у періодичних друкованих виданнях (пресі) / *І. Абдуліна* // Інтелектуальна власність. — 2003. — № 5. — С. 12–16.
97. Авиакомпания Ryanair выплатит 60 тыс. евро супругам Саркози [Електронний ресурс] // Юридическая практика. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0013180 [05.02.2008; 18:15].
98. Автор книги «Нарцисс» вновь признан виновным во вмешательстве в личную жизнь Медведчука [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://korrespondent.net/ukraine/politics/101104-avtor-knigi-narciss-vnov-priznan-vinovnym-vo-vmeshatelstve-v-lichnuyu-zhizn-medvedchuka [31.08.2004, 14:58].
99. Автора найпопулярнішого портрета Обами засудили в США за порушення авторських прав [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ua.korrespondent.net/showbiz/1392638-avtora-najpopulyarnishogo-portreta-obami-zasudili-v-ssha-za-porushennya-avtorskih-prav [08.09.2012; 02:51].
100. Авторское право в шоу-бизнесе. Нормативные акты и комментарии / авт.-сост. И. А. Силонов. — Москва : Агентство «Издательский сервис», «Норма», 2001. — 336 с.
101. Авторское право на фотографіи (дело в Сенате) // Право. — 1900. — № 19. — С. 952–956.
102. Адиятуллина Г. М. Гражданско-правовые аспекты охраны изображения гражданина / *Г. М. Адиятуллина* // Проблемы государства и права в исследованиях курсантов, слушателей и студентов : сб. тез. докл. и сообщ. на всерос. науч. конф. (30 апр. 2010 г.) / редкол.: Н. В. Яджин [и др.] ; отв. за вып. В. В. Недокушев. — [Б.г.] : [Б.и.], 2010. — С. 60–62.
103. Актеры, сыгравшие знаменитых людей [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://placepic.ru/87687-aktery-sygravshie-znamenityh-lyudey.html [09.12.2013].
104. Актриса С. Миллер отсудила у таблоидов 35 тыс. фунтов [Електронний ресурс] // Юридическая практика. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0016040 [11.11.2008; 12:10].
105. Александровскій Ю. В. Авторское право. Законъ 20 марта 1911 г. Историческій очеркъ, законодательные мотивы и разъясненія / *Ю. В. Александровскій*. — Санкт-Петербургъ : Товарищество по изданію новыхъ законовъ, 1911. — 176 с.

106. Аливердиева М. А. К вопросу о защите несовершеннолетних от воздействия вредной информации / *М. А. Аливердиева, Д. А. Рагимханова, А. Г. Саидов* // Юридический вестник Дагестанского государственного университета. — 2012. — № 4. — С. 110–112.

107. Андросова С. А. Характеристика внешнего облика человека по его одежде (на материале арготических фразеологизмов французского языка) / *С. А. Андросова* // Франція та Україна, науково-практичний досвід у контексті діалогу національних культур. Філологічні науки : матеріали XIII міжнар. конф. / Дніпропетр. нац. ун-т ; упоряд. Л. В. Пономарьова ; редкол.: І. С. Попова [та ін.]. — Дніпропетровськ, 2009. — С. 53—57.

108. Андрощук Г. Повернення «Капітошки» / *Г. Андрощук* // Інтелектуальна власність. — 2013. — № 5. — С. 42–47.

109. Андрощук Г. Удивительные приключения Винни-Пуха / *Г. Андрощук* // Інтелектуальна власність. — 2013. — № 2. — С. 30–38.

110. Андрощук Г. А. Удивительные приключения Винни-Пуха (персонаж как объект коммерческого использования: коллизия авторского права и права товарных знаков) / *Г. А. Андрощук* // Питання інтелектуальної власності : зб. наук. пр. / редкол.: О. П. Орлюк [та ін.]. — Київ : НДІ ІВ НАПрНУ, «НВП Інтерсервіс», 2012. — Вип. 10. — С. 17–29.

111. Анисимов А. Л. Честь, достоинство, деловая репутация: гражданско-правовая защита / *А. Л. Анисимов*. — Москва : Юристъ, 1994. — 79 с.

112. Анненков К. Начала русскаго гражданскаго права. Вып. 1 / *К. Анненков*. — Санкт-Петербургъ : Тип. М. М. Стасюлевича, 1900. — 247 с.

113. Аноним. Джордж Шамун: Iconatomy [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://fishki.net/tag/dzhordzh-shamun [21.09.2011; 08:25].

114. Антимонов Б. С. Авторское право / *Б. С. Антимонов, Е. А. Флейшиц*. — Москва : Юрид. лит., 1957. — 280 с.

115. Антонюк О. І. Право учасників цивільних правовідносин на самозахист : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Антонюк Олена Ігорівна*. — Харків, 2004. — 20 с.

116. Анчабадзе Н. А. Проблемы идентификации лиц, подвергшихся изменению внешности путем косметико-хирургических операций, по фотокарточкам / *Н. А. Анчабадзе, Е. С. Попов* // Вестник Волгоградской академии МВД России. — 2010. — № 2 (13). — С. 41–49.

117. Апелляционный суд вынес решение относительно кукол вуду с изображением Н. Саркози [Електронний ресурс] // Юридическая практика. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0016220 [01.12.2008; 14:10].

118. Апранич М. Л. Проблемы гражданско-правового регулирования личных неимущественных отношений, не связанных с имущественными : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Апранич Марина Леонидовна*. — Санкт-Петербург, 2001. — 144 с.

119. Арзуманян А. Б. Нематериальные блага как объекты гражданских прав : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Арзуманян Анна Борисовна*. — Ростов-на-Дону, 2008. — 201 с.

120. Арнольд П. Луцкер. Авторское право в цифровых технологиях и СМИ / *Арнольд П. Луцкер*. — Москва : КУДИЦ-ОБРАЗ, 2005. — 416 с.

121. Арнольд Шварценеггер подписал «Закон о умерших знаменитостях» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.vsesmi.ru/news/1150930/2160496 [24.10.2007; 14:26].

122. Артемьев М. Журнал «Хастлер» против Фалуэлла / *М. Артемьев* // ЭЖ-Юрист. — 2013. — № 11. — С. 16.

123. Арупов Р. А. Судебная защита наследственных прав и охраняемых законом интересов граждан : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Арупов Рашит Арупович*. — Москва, 1988. — 25 с.

124. Арутюнян Г. Право на лицо / *Г. Арутюнян* // Домашний адвокат. — 2007. — № 4. — С. 12.

125. Афанасьева Е. Г. «Добросовестнее всех» и другие добрые сказки о добросовестном использовании : дайджест 2004.02.027 / *Е. Г. Афанасьева* // Социальные и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература. Серия 4 : Государство и право. — 2004. — № 2. — С. 86–88. — Дайдж. на ст.: «Fairest of them all» and other fairy tales of fair use / D. Nimmer // Law A. Contemporary problems. — Purham, 2003. –Vol. 66, N 1–2. — P. 263–287.

126. Афанасьева Е. Г. Защита персональных данных: фундаментальное право XXI в.: сравнительное исследование : дайджест 2008.03.025 / *Е. Г. Афанасьева* // Социальные и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература. Серия 4 : Государство и право. — 2008. — № 3. — С. 85–88. — Дайдж. на ст.: La protecciyn de datos personales: derecho fundamental del siglo XXI. Un estudio comparado / A. García González// Boletin Mexicano de Derecho Comparado. — Mexico, 2007. — Septiembre-Diciembre, N 120. — Mode of access: http://www.juridicas.unam.mx/publica/rev/boletin/cont/120/art/art3.htm.

127. Афанасьева Е. Г. Как защитить право ребенка на собственное изображение на телевидении : дайджест 2011.03.036 / *Е. Г. Афанасьева* // Социальные и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература. Серия 4 : Государство и право. — 2011. — № 3. — С. 110–114. — Дайдж. на ст.: Cymo proteger el derecho a la propia imagen de los menores en television / I. Serrano Maíllo // Revista online especializada en derecho de la comunicaciyn (derecom). — Nueva Época, 2010. — N 2. — P. 1–13. — Mode of access: http://www.derecom.com/numeros/articulo0402.html.

128. Афанасьева Е. Г. Неприкосновенность частной жизни в общем праве: доктринальный и теоретический анализ : дайджест 2006.03.031 / *Е. Г. Афанасьева* // Социальные и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература. Серия 4 : Государство и право. — 2006. — № 3. — С. 93–95. — Дайдж. на ст.: Privacy in the common law: a doctrinal and theoretical analysis / N. A. Moreham // Law Quarterly Review. — 2005. — Vol. 121. — P. 628–656.

129. Афанасьева Е. Г. Принесение извинений как способ защиты прав интеллектуальной собственности: уроки Китая : дайджест 2012.04.022 / *Е. Г. Афанасьева* // Социальные и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература. Серия 4 : Государство и право. — 2012. — № 4. — С. 80–85. — Дайдж. на ст.: Apologies as intellectual property remedies: Lessons from China / X.-T. Nguyen // Connecticut Law Review. — Connecticut, 2012. — Vol. 44, N 3. — P. 883–923. — Mode of access: http://connecticutlawreview.org/files/ 2012/04/11-nguyen.pdf.

130. Афанасьева Е. Г. Соблюдение прав личности при осуществлении фото- и видеосъемки : дайджест 97.02.036 / *Е. Г. Афанасьева* // Социальные и гу-

манитарные науки. Отечественная и зарубежная литература. Серия 4 : Государство и право. — 1997. — № 2. — С. 133–137. — Дайдж. на ст.: Photographs and the rights of the individual / R. Beddard // Modern Law Review. — 1995. — Vol. 58, N 6. — P. 771–787.

131. Афанасьєва К. О. Охорона прав на фотографічні твори: історична ретроспектива / *К. О. Афанасьєва* // Інтелектуальна власність. — 2006. — № 11. — С. 12–14.

132. Афанасьєва К. Приватні листи та щоденники / *К. Афанасьєва* // Інтелектуальна власність. — 2008. — № 1. — С. 65–67.

133. Б. Р. [Рецензия] Гуго Кейснеръ Право на свое изображеніе. Пер. съ нѣм. Вильна, 1897 г. / *Б. Р.* // Журнал Юридическаго сообщества при императорском СП университете. — 1897. — Кн. 4, апр. — С. 7–9.

134. Бабаджанов И. Х. Гражданско-правовые проблемы права на жизнь и здоровье : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Бабаджанов Исрофил Хусейнович*. — Душанбе, 2004. — 175 с.

135. Бабкин С. А. Интеллектуальная собственность в сети Интернет / *С. А. Бабкин*. — Москва : АО «Центр ЮрИнфоР», 2006. — 512 с.

136. Багенц Д. С. Право на индивидуальность — естественное право человека / *Д. С. Багенц* // Международный журнал экспериментального образования. — 2010. — № 8. — С. 213–214.

137. Багиров В. А. Некоторые вопросы использования произведений изобразительного и фотографического искусства в промышленных изделиях / *В. А. Багиров* // Проблемы советского авторского права / Институт государства и права АН СССР ; вступ. ст. Б. Д. Панкин ; отв. за вып. Э. П. Гаврилов ; редкол.: М. М. Богуславский, С. А. Чернышева. — Москва : ВААП-информ, 1979. — С. 149–154.

138. Байлов А. В. Щодо проблем визначення предмету ввезення, виготовлення, збуту та розповсюдження порнографії / *А. В. Байлов* // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. — 2011. — Спец. вип. № 6 : Розвиток держави і права в сучасних умовах: досвід, реалії, перспективи. — С. 496–503.

139. Бандурина О. С. Авторско-правовая охрана фотографий в Мексике : дайджест 10.09.08 / *О. С. Бандурина* // Патентное дело. Дайджест российской и зарубежной прессы. — 2010. — № 9. — С. 29–31. — Дайдж. на ст.: Image of protection / C. Trujillo // CW. — 2010. — N 199. — P. 25–26.

140. Бандурина О. С. Дело о копировании фотографий : дайджест 10.07-08.16 / *О. С. Бандурина* // Патентное дело. Дайджест российской и зарубежной прессы. — 2010. — № 7–8. — С. 48–49. — Дайдж. на ст. : The case of the copied photograph / E. Eede Van den, L. Trevisan // CW. — 2010. — N 197. — P. 12–13.

141. Бандурина О. С. Как пережить бракосочетание знаменитостей без ущерба для бренда : дайджест 12.06.06 / *О. С. Бандурина* // Патентное дело. Дайджест российской и зарубежной прессы. — 2012. — № 6. — С. 24–25. — Дайдж. на ст.: How to survive a celebrity marriage / H. Schafer // Intellectual Property Magazine. — 2012. — № 2. — P. 14–15.

142. Бахолдина М. Цензура по-царски — как издать книгу / *М. Бахолдина* // Юридическая практика. — 2007. — 17 апр. (№ 16). — С. 11.

143. Бачило И. Л. Информационное право : учебник / [*И. Л. Бачило, В. Н. Лопатин, М. А. Федотов*] ; под ред. Б. Н. Топорника. — Санкт-Петербург : Юрид. центр Пресс, 2001. — 789 с.

144. Безликие девушки на фотографиях Пэтти Майер (Patty Maher) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.kulturologia.ru/blogs/040713/18516.

145. Безугленко О. С. Классификация субъектов защиты несовершеннолетних от воздействия «вредной» информации / *О. С. Безугленко* // Информационное право. — 2011. — № 2 (25). — С. 9–12.

146. Белов В. А. Гражданское право. Особенная часть : учебник / *В. А. Белов*. — Москва : АО «Центр ЮрИнфоР», 2004. — 767 с.

147. Белов В. А. Занимательная цивилистика : очерки по небольшим, но небезызвестным вопросам гражданского права. Вып. 1 / *В. А. Белов*. — Москва : Центр ЮрИнфорР®, 2006. — 189 с.

148. Белова Л. Приставы нашли должника по фото на коробке спичек [Електронний ресурс] / *Л. Белова, В. Арутунян*. — Режим доступу: http://lifenews.ru/news/118592 [30.08.2013; 10:50].

149. Белый дом разрабатывает тактику защиты бренда Barack Obama [Електронний ресурс] // Юридическая практика. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0016673 [03.02.2009; 15:40].

150. Белявский А. В. Судебная защита чести и достоинства граждан / *А. В. Белявский*. — Москва : Юрид. лит., 1966. — 60 с.

151. Бентли Л. Право интеллектуальной собственности. Авторское право / *Л. Бентли, Б. Шерман*. — Санкт-Петербург : Юрид. центр Пресс, 2004. — 535 с.

152. Беседин А. Н. Развитие гражданского законодательства в государствах — участниках Содружества Независимых Государств : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Беседин Анатолий Николаевич*. — Москва, 2005. — 248 с.

153. Благодаров С. Ответный удар — по себе? / *С. Благодаров* // Российская газета. — 2000. — 4 мая. — С. 7.

154. Близнец И. А. Соотношение права на изображение гражданина и авторских прав на фотографические произведения / *И. А. Близнец, Н. М. Гарина* // Сборник научных трудов кафедры авторского права, смежных прав и частноправовых дисциплин / Федерал. гос. бюджет. образовательное учреждение высш. проф. образования «Рос. гос. акад. интеллектуал. собственности» (ФГБОУ ВПО РГАИС). — Москва, 2014. — Вып. 1. — С. 12–20.

155. Блокман А. Франция: исключение в художественных целях — ещё один вид исключений из права на собственное изображение / *А. Блокман* // Законодательство и практика масс-медиа. — 2004. — № 11. — С. 28–29.

156. Бобрик В. І. Проблеми правомірності обмеження права на індивідуальність / *В. І. Бобрик* // Регулирование личных неимущественных и имущественных отношений граждан в Гражданском кодексе Украины : материалы круглого стола (Донецк, 6 февр. 2007 г.) / Донец. ун-т экономики и права ; отв. ред. Е. В. Зверева. — Донецк, 2007. — С. 22–27.

157. Бобрик В. І. Цивільно-правова охорона особистого життя фізичних осіб : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Бобрик Володимир Іванович*. — Харків, 2004. — 19 с.

158. Богатырев Ф. О. Обязательство с нематериальным интересом : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Богатырев Федор Олегович. — Москва, 2003. — 27 с.

159. Боер А. А. Защита конституционного права на собственное изображение / *А. А. Боер* // Пробелы в законодательстве и пути их преодления : сб. науч. ст. по итогам Междунар. науч.-практ. конф. 14–15 сент. 2007 г. / Нижегород. акад. МВД России [и др.]. — Нижний Новгород, 2008. — С. 72–75.

160. Бойко О. П. Особенности гражданско-правового регулирования авторских прав в Российской Федерации в среде Интернет : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Бойко Олеся Петровна*. — Москва, 2007. — 161 с.

161. Болочагин В. Ю. Личное изображение и право на его неприкосновенность / *В. Ю. Болочагин* // Цивилист. — 2007. — № 3. — С. 25–27.

162. Болочагин В. Ю. Право на неприкосновенность личного изображения: перспективы гражданско-правового регулирования личных неимущественных отношений / *В. Ю. Болочагин* // Теоретические аспекты и правоприменительная практика российского законодательства : материалы Всерос. науч.-практ. конф. 12–14 апр. 2007 г. / Курс. гос. техн. ун-т. — Курск, 2007. — С. 34–38.

163. Болочагин В. Ю. Юридическая природа и содержание права на неприкосновенность личного изображения человека / *В. Ю. Болочагин* // Проблеми цивільного права та процесу (пам'яті проф. О. А. Пушкіна) : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (26 трав. 2007 р.) / за ред. В. А. Кройтора, Р. Б. Шишки, Є. О. Мічуріна ; ХНУВС. — Харків, 2007. — С. 155–157.

164. Бондар А. Ю. Психологические особенности восприятия человека по его фотографии / *А. Ю. Бондар* // «Вектори психології — 2011» : матеріали Міжнар. молодіж. наук. конф. (Харків, 12–13 квіт. 2011 р.). — Харків : Оперативна поліграфія, 2011. — С. 13–15.

165. Бондар Н. П. Превентивний захист цивільних прав : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Бондар Наталія Петрівна*. — Харків, 2015. — 20 с.

166. Бондаренко С. В. Авторське право та суміжні права / *С. В. Бондаренко* ; Ін-т інтелектуал. власності і права. — Київ, 2008. — 288 с.

167. Борисенко Д. Персонаж как законодательно признанная часть произведения, на которую распространяется авторское право / *Д. Борисенко* // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. — 2011. — № 2. — С. 17–25.

168. Бородкін А. О. Право громадян України на індивідуальність: цивільно-правовий аспект / *А. О. Бородкін* // Проблеми розвитку держави і права України в сучасних умовах : тези доп. учасників Всеукр. студент. наук. конф. 30–31 берез. 2000 р. / відп. ред. С. В. Ківалов ; Одес. держ. юрид. акад. — Одеса : Юрид. літ., 2000. — С. 230–231.

169. Братановский С. Н. Понятие и виды правовых режимов в российском законодательстве и правовой науке / *С. Н. Братановский* // Гражданин и право. — 2012. — № 11. — С. 12–23.

170. Братановский С. Н. Правовой режим персональных данных / *С. Н. Братановский* // Гражданин и право. — 2013. — № 8. — С. 3–16.

171. Братановский С. Н. Сущность и виды правовых режимов информации / *С. Н. Братановский* // Гражданин и право. — 2012. — № 9. — С. 3–17.

172. Братківський К. Про авторське право на фотографію / *К. Братківський* // Інтелектуальна власність. — 2012. — № 9. — С. 56–59.

173. Братковский К. С. Авторское право на фотографию / *К. С. Братковский*. — Киев, 2010. — 17 с.

174. Братусь С. Н. Гражданское право : пособие для слушателей нар. ун-тов / *С. Н. Братусь, О. С. Иоффе*. — Москва : Знание, 1967. — 159 с.

175. Братчикова Т. Динаміка візуального представлення світових подій (за результатами контент-аналізу репортажної фотографії) / *Т. Братчикова* // Соціологія та сучасні соціальні трансформації : матеріали III Міжнар. конф. студентів та молодих науковців (Київ, 19–20 жовт. 2010 р.) / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, фак. соціології ; за ред. В. І. Судакова. — Київ : Логос, 2011. — С. 42–45.

176. Британский папарацци оштрафован за снимки принцессы Дианы [Електронний ресурс] // Юридическая практика. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0015603 [22.09.2008; 12:55].

177. Буданов С. А. К вопросу о понятии вредной для несовершеннолетних информации / *С. А. Буданов, С. Т. Гаврилов, С. Н. Махина* // Вестник Воронежского института МВД России. — 2007. — № 1. — С. 92–94.

178. Будник Р. А. Эволюция системы авторских и смежных прав в информационном обществе: от исключительного к инклюзивному праву автора / *Р. А. Будник*. — Москва : Юрлитинформ, 2013. — 192 с.

179. Будякова Т. П. Извинение как форма компенсации морального вреда в истории российского государства и права / *Т. П. Будякова* // Государство и право. — 2004. — № 1. — С. 103–105.

180. Будякова Т. П. Психологическая оценка оскорбления личности средствами карикатуры / *Т. П. Будякова* // Психологический журнал. — 2003. — Т. 24, № 5. — С. 110–118.

181. Бузарова Н. Х. Средства индивидуализации граждан в российском гражданском праве : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Бузарова Нина Хасановна*. — Краснодар, 2007. — 222 с.

182. Букалерова Л. А. Проблемы правового регулирования оборота фотографий (изображений) несовершеннолетних / *Л. А. Букалерова* // Правовые и криминологические проблемы защиты прав несовершеннолетних : сб. науч. тр. / Акад. Ген. прокуратуры РФ. — Москва, 2008. — Ч. 1. — С. 73–80.

183. Бурнос Т. Квентин Тарантино попал под запрет на Украине. Вместе с Коровиным [Електронний ресурс] / *Т. Бурнос* // Свободная пресса. — Режим доступу: http://svpressa.ru/world/article/18932 [24.12.2009; 16:19].

184. Буров С. А. О правомерности идентификации личности по рисованным изображениям / *С. А. Буров, Л. И. Прокопенко* // Сибирские юридические записки. — Омск, 1971. — Вып. 2. — С. 152–162.

185. Бухтерева И. В. «Культура знаменитостей», личность и право на публичность как предмет правового спора в Европе : дайджест 06.01.06 /

И. В. Бухтарева // Патентное дело. Дайджест российской и зарубежной прессы. — 2006. — № 1. — С. 20–23. — Дайдж. на ст.: Celebrity Culture, Individuality, and Right of Publicity as a Evropean Legal Issue / D. Biene // IIS. — 2005. — Vol. 36, N 5. — P. 505–524.

186. Бушков Д. В. Тайна личной корреспонденции в уголовном праве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / *Бушков Денис Валерьевич*. — Ставрополь, 2003. — 26 с.
187. Бызина А. Ю. Охрана прав исполнителей авторских произведений по законодательству Российской Федерации : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Бызина Антонина Юрьевна*. — Москва, 2005. — 148 с.
188. Быкова К. Объекты фотосъемки / *К. Быкова* // Законодательство и практика масс-медиа. — 2006. — № 6. — С. 6–9.
189. Бычков А. Использование налицо / *А. Бычков* // ЭЖ-Юрист. — 2013. — № 5. — С. 14.
190. В Англии запретили фотографировать полицейских [Електронний ресурс] // Юридическая практика. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0016819 [17.02.2009; 10:55].
191. В Германии фотографирование еды является нарушением авторского права [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://geektimes.ru/post/260436/ [18.08.2015; 13:39].
192. В Израиле ограничили коммерческую рекламу медицинских услуг [Електронний ресурс] // Юридическая практика. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0015482 [10.09.08; 14:10].
193. В Калифорнии защитили права мертвых знаменитостей [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.lenta.ru/news/2007/10/24/deadceleb/ [25.10.2007].
194. В поисках смысла жизни: люди-«клоны» в фотопроекте от Gabriel Aguirre [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.kulturologia.ru/blogs/240613/18479.
195. В США могут обязать производителей камерофонов обеспечить воспроизведение щелчков при фотосъемке [Електронний ресурс] // Юридическая практика. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0016609 [28.01.2009; 10:30].
196. В США нарушителей ПДД будут порицать через Интернет [Електронний ресурс] // Юридическая практика. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0009004 [03.07.2006; 13:55].
197. В школе под Киевом за опоздания и неформенную одежду фото учеников вывешивают на «доску позора» [Електронний ресурс] // ТСН вражає. — Режим доступу: http://ru.tsn.ua/ukrayina/v-shkole-pod-kievom-za-opozdaniya-i-neformennuyu-odezhdu-foto-uchenikov-vyveshivayut-na-dosku-pozora-349040.html [14.02.2014; 10:48].
198. BuzzSumo. 10 самых популярных людей, ставших известными после смерти [Електронний ресурс] / *BuzzSumo*. — Режим доступу: http://fishki.net/1598099-10-samyh-populjarnyh-ljudej-stavshih-izvestnymi-posle-smerti.html [16.06.2015; 08:39].
199. Валькман Ю. Р. О структуре образа: доформальное исследование / *Ю. Р. Валькман* // X международная научная конференция имени Т. А. Таран «Интеллектуальный анализ информации ИАИ-2010», Киев, 18–21 мая 2010 г. : сб. тр. / редкол.: гл. ред. С. В. Сирота. — Киев : Просвіта, 2010. — С. 17–27.
200. Варфломеев В. В. Оценка «карикатурному скандалу» / *В. В. Варфломеев* // Юридический мир. — 2006. — № 8. — С. 36–39.
201. Василий. Изображение Стива Джобса из продуктов Apple [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ukrainianiphone.com/2009/08/izobrazhenie-stiva-dzhobsa-iz-produktov-apple/?am_force_theme_layout=mobile [11.08.2009].
202. Васнев О. Г. Правовое регулирование оборота культурных ценностей : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Васнев Олег Геннадьевич*. — Краснодар, 2006. — 23 с.
203. Вдова Фрэнка Заппы проиграла в суде дело против фестиваля Zappanale [Електронний ресурс] // Юридическая практика. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0016615 [28.01.2009; 14:30].
204. Ведерникова О. А. Право на изображение гражданина в зарубежных странах / *О. А. Ведерникова* // Законность и правопорядок в современном обществе : сб. материалов XIV Междунар. науч.-практ. конф. — Новосибирск : Изд-во ЦРНС, 2013. — С. 84–86.
205. Веинке В. Авторское право. Регламентация, основы, будущее / *В. Веинке* ; под ред. Б. Д. Панкина. — Москва : Юрид. лит., 1979. — 232 с.
206. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. — Київ : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. — 1440 с.
207. Великоборцева Н. В. Понятие и природа права на образ личности в гражданском праве / *Н. В. Великоборцева* // Интеллектуальная собственность в инновационном развитии России : материалы 3-й Всерос. науч.-практ. конф. 23–26 апр. 2007 г. : в 2 т. / Рос. гос. ин-т интеллектуал. собственности. — Москва, 2007. — Т. 1. — С. 63–70.
208. Великоборцева Н. В. Роль института товарного знака в реализации физическими лицами права на собственный образ / *Н. В. Великоборцева* // Интеллектуальная собственность в инновационном развитии России : материалы 3-й Всерос. науч.-практ. конф. 23–26 апр. 2007 г. : в 2 т. / Рос. гос. ин-т интеллектуал. собственности. — Москва, 2007. — Т. 1. — С. 71–76.
209. Венедиктова И. В. Охраняемый законом интерес в гражданском праве : монография / *И. В. Венедиктова*. — Харьков : Точка, 2012. — 508 с.
210. Венедіктова І. В. Загальнонаукові підходи до визначення категорії «інтерес» у цивільному праві / *І. В. Венедиктова* // Страницы Харьковской цивилистики. В 3 ч. Ч. 1. История развития кафедры гражданско-правовых дисциплин ХНУ имени В. Н. Каразина; Ч. 2. Лучшие работы кафедры гражданско-правовых дисциплин за 2009/2010 учебный год / под общ. ред. И. В. Венедиктовой и С. Н. Бервено ; ХНУ им. В. Н. Каразина. — Харьков, 2010. — С. 112–138.
211. Вешкурцева З. В. Проблемы защиты частной жизни при применении ст. 152.2 ГК РФ / *З. В. Вершкурцева* // Право и политика. — 2014. — № 10 (178). — С. 1582–1588 (DOI: 10.7256/1811-9018.2014.10.13135).
212. Вивчарук К. Г. К вопросу об охране изображения гражданина / *К. Г. Вивчарук* // Актуальные проблемы гуманитарных и социально-экономических наук : сб. материалов 7-й междунар. заоч. науч.-практ. конф. : в 4 ч. / под ред. М. М. Горбунова. — Саратов ; Вольск : Наука : ВФВАМТО, 2013.

— Ч. 1 : Актуальные проблемы отечественной истории и историографии. Актуальные проблемы социально-политических наук. — С. 103–106.

213. Відчайдушна вчителька зі США підірвала Інтернет моторошним селфі з акулою [Електронний ресурс] // ТСН вражає. — Режим доступу: http://tsn.ua/tsikavinki/vidchaydushna-vchitelka-zi-ssha-pidirvala-internet-motoroshnim-selfi-z-akuloyu-373051.html [09.10.2014; 15:48].

214. Відчайдушний канадієць зробив селфі прямо в жерлі діючого вулкана [Електронний ресурс] // ТСН вражає. — Режим доступу: http://tsn.ua/tsikavinki/vidchaydushniy-kanadiyec-zrobiv-selfi-pryamo-v-zherli-diyuchogo-vulkana-367291.html [08.09.2014; 10:56].

215. Відшкодування моральної та матеріальної шкоди : навч. посіб. / *М. К. Галянтич, А. Б. Гриняк, А. І. Дрішлюк* [та ін.] ; за ред. М. К. Галянтича. — Київ : Юрінком Інтер, 2011. — 624 с.

216. Власова О. В. Достоинство личности и нравственно-гуманистические аспекты проблемы наказания в праве / *О. В. Власова* // Вестник Югорского государственного университета. — 2009. — Вып. 4 (15). — С. 59–65.

217. Во Франции планируют обязать рекламодателей указывать на рекламе об улучшении изображения с помощью компьютерной обработки [Електронний ресурс] // Юридическая практика. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0018792 [07.10.2009; 18:25].

218. Вовк О. Б. Об'єкти та суб'єкти фотографування у контексті авторського права / *О. Б. Вовк, В. А. Андруник* // Інформаційні системи та мережі. — Львів : Вид-во Нац. ун-ту «Львів. політехніка», 2009. — С. 54–61.

219. Вознесенская Е. Л. Формирование имиджа Президента Украины средствами документальной фотографии / *Е. Л. Вознесенская* // Наукові студії з політичної психології : матеріали звіт. наук. сесії Наук.-практ. центру політ. психології АПН України, 28–29 лют. 1996 р. / редкол.: М. М. Слюсаревський (голов. ред.) [та ін.]. — Київ : ДОК-К, 1996. — Вип. 2. — С. 158–167.

220. Волкова Н. В. Зовнішній вигляд і зображення фізичної особи в системі індивідуалізуючих засобів (окремі аспекти) / *Н. В. Волкова* // Південноукраїнський правничий часопис. — 2008. — № 1. — С. 69–71.

221. Вольманъ И. Право на собственное изображеніе / *И. Вольманъ* // Судебное обозрѣніе. Годъ первый. — 1903. — № 3 от 19.01. — С. 45–47.

222. Вольфсон В. Парадоксы правообъектности: цитата и аллюзия; пародия — пастиш / *В. Вольфсон* // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. — 2003. — № 10. — С. 2–15.

223. Воробьева И. В. Защита неимущественных благ как институт гражданского права России : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Воробьева Ирина Викторовна*. — Москва, 2006. — 114 с.

224. Воробьева И. В. Опровержение как специальный внесудебный гражданско-правовой способ защиты чести, достоинства и деловой репутации / *И. В. Воробьева* // Юридические науки. — 2006. — № 4 (20). — С. 64–66.

225. Ворожбит С. П. Интернет как источник доказательств по гражданским делам / *С. П. Ворожбит* // Закон. — 2008. — № 1. — С. 107–113.

226. Воронко В. В. Право на неприкосновенность частной жизни по гражданскому законодательству Российской Федерации : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Воронко Владимир Валерьевич*. — Москва, 2004. — 154 с.

227. Вострикова Е. А. Имиджевые права спортсменов в России как институт частного права / *Е. А. Вострикова, Р. Э. Полухина* // Современное право. — 2013. — № 12. — С. 87–95.

228. Вторая записка объ авторскомъ правѣ фотографа Государственной Думѣ отъ Русскихъ Фотографическихъ Сообществъ . — Санкт-Петербург : Типо-литогр. К. Л. Пентковскаго, 1908. — 12 с.

229. Вуди Аллен требует в суде компенсацию за использование его образа в рекламе [Електронний ресурс] // Юридическая практика. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0013851 [01.04.2008; 09:35].

230. Вуйчич Ник [Електронний ресурс] // Википедия : свободная энцикл. — Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/Вуйчич,_Ник.

231. Вязанкина Н. А. Проблемы авторского права на фотографические произведения / *Н. А. Вязанкина* // Збірник тез наукових робіт учасників ІІІ Міжнародної цивілістичної наукової конференції студентів та аспірантів, 4–5 квіт. 2008 р. — 2008. — С. 45–46.

232. Гаврилов Е. В. Добрая память об умершем человеке как нематериальное благо в гражданском праве Российской Федерации и зарубежных стран / *Е. В. Гаврилов* // Гражданин и право. — 2014. — № 9. — С. 39–47.

233. Гаврилов Е. В. К вопросу о доброй памяти об умершем человеке как нематериальном благе в России и в Украине / *Е. В. Гаврилов* // Актуальні проблеми юридичної науки : зб. тез Міжнар. наук. конф. «Одинадцяті осінні юридичні читання» (Хмельницький, 23–24 листоп. 2012 р.) : у 4 ч. / Хмельниц. ун-т упр. та права. — Хмельницький, 2012. — Ч. 3. — С. 43–44.

234. Гаврилов Е. В. О необходимости закрепления норм о защите памяти об умершем в гражданском законодательстве Российской Федерации, Республики Беларусь и Украины / *Е. В. Гаврилов* // Матеріали І Міжнародної науково-практичної конференції «Малиновські читання», м. Острог, 16–17 листоп. 2012 р. — Острог : Вид-во Нац. ун-ту «Остроз. акад.», 2012. — С. 118–121.

235. Гаврилов Е. В. Способы судебной защиты деловой репутации / *Е. В. Гаврилов* // Гражданин и право. — 2011. — № 11. — С. 57–67.

236. Гаврилов Э. П. Великая российская реформа права интеллектуальной собственности. Нормы, которые уже вступили в силу / *Э. П. Гаврилов* // Патенты и лицензии. — 2007. — № 4. — С. 8–12.

237. Гаврилов Э. П. Комментарий к закону об авторском праве и смежных правах. Судебная практика / *Э. П. Гаврилов*. — Москва: Экзамен, 2002. — 352 с.

238. Гаврилов Э. Комментарий к постановлению Пленума Верховного Суда РФ и Пленума Высшего Арбитражного Суда РФ от 26.03.2009 г. № 5/29 «О некоторых вопросах, возникших в связи с введением в действие части четвертой Гражданского кодекса Российской Федерации / *Э. Гаврилов* // Хозяйство и право. — 2009. — № 10. — С. 19–44.

239. Гаврилов Э. П. О правовой охране произведений фольклора / *Э. П. Гаврилов* // Правоведение. — 1983. — № 2. — С. 51–55.

240. Галай Ю. Г. Проблема с охраной фотографической собственности в Российской империи второй половины XIX — начале XX столетия /

Ю. Г. Галай // Преступления против интеллектуальной собственности : материалы Междунар. науч.-практ. конф. (Нижний Новгород, 19–20 мая 2011 г.). — Нижний Новгород : НИУ ВШЭ, 2011. — С. 102–113.

241. Галицких О. Фальшивые бабки. Курортный «чес» артистов-«клонов» завершился в зале суда / *О. Галицких* // Российская газета. — 2006. — 29 марта. — С. 21.
242. Гальперин Л. Б. Интеллектуальная собственность: сущность и правовая природа / *Л. Б. Гальперин, Л. А. Михайлова* // Право промышленной и интеллектуальной собственности. — Новосибирск : ВО «Наука» : Сибир. изд. фирма, 1992. — С. 37–57.
243. Гамбаров Ю. С. Курс гражданского права. Часть общая. Т. 1 / *Ю. С. Гамбаров*. — Санкт-Петербург : Тип. М. М. Стасюлевича, 1911. — 793 с.
244. Гармаш В. Правовідносини, які виникають між споживачами та деякими суб'єктами господарювання / *В. Гармаш, А. Овчаренко* // Юридичний журнал. — 2010. — № 7. — С. 22–26.
245. Гаюров Ш. К. Личное информационное право граждан: проблемы гражданско-правового регулирования в Республике Таджикистан : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / Гаюров Шукрулло Караматуллоевич. — Москва, 2010. — 371 с.
246. Гелич Ю. О. Охорона таємниці особистого життя людини за законодавством України / *Ю. О. Гелич* // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. — 2009. — № 4. — С. 81–87.
247. Гельфанд І. А. Радянське законодавство про охорону гідності і честі громадян / *І. А. Гельфан*. — Київ : Знання, 1974. — 21 с.
248. Гиренко Н. М. Законодательство об экстремизме в контексте социальной антропологии / *Н. М. Гиренко* // Журнал социологии и социальной антропологии. — 2003. — Т. VI, № 4. — С. 186–200.
249. Гоголь Б. М. Право на інформацію в цивільному праві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Гоголь Богдан Миколайович*. — Київ, 2010. — 16 с.
250. Головін А. С. Деякі проблеми захисту інтересів фізичної особи при проведенні фото-, кіно-, теле- і відеозйомок у контексті положень статті 32 Коституції України / *А. С. Головін* // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. — 2013. — № 4. — С. 3–10.
251. Гончар И. Информационные цели. О пределах допустимости распространения фотографий фоторабот [Електронний ресурс] / *И. Гончар* // Юридическая практика. — 2011. — 18 янв. (№ 3). — Режим доступу: http://pravo.ua/article.php?id=100100929.
252. Гончар И. Продажа выходит за пределы информационных целей [Електронний ресурс] / *И. Гончар* // Юридическая практика. — 2011. — 18 янв. (№ 3). — Режим доступу: http://pravo.ua/article.php?id=100100929.
253. Гончар И. Рекламное изображение. Об использовании в рекламе изображения физического лица с публичных мероприятий [Електронний ресурс] / *И. Гончар* // Юридическая практика. — 2010. — 10 авг. (№ 32). — Режим доступу: http://pravo.ua/article.php?id=100099928.
254. Горбась Д. В. Здійснення суб'єктивних цивільних прав фізичних осіб: поняття, способи, межі : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Горбась Денис Володимирович*. — Київ, 2009. — 20 с.

255. Гордон М. В. Советское авторское право / *М. В. Гордон*. — Москва : Юрид. лит., 1955. — 232 с.
256. Горев А. И. Революционная ситуация в авторском праве / *А. И. Горев* // Интеллектуальная собственность: правовые и социально-экономические аспекты : материалы 2-й Всерос. науч.-практ. конф. / отв. за вып. С. В. Матюшенко ; Ом. акад. МВД России. — Омск, 2012. — С. 19–25.
257. Горевий В. І. Окремі питання про імідж і статус суддів / *В. І. Горевий* // Міжнародно-правове забезпечення стабільності та безпеки суспільства : матеріали наук.-теорет. конф. викл., аспірантів та студентів юрид. ф-ту (Суми, 25 трав. 2013 р.) / Сум. держ. ун-т. — Суми, 2013. — С. 82–85.
258. Горнев Р. В. Гражданско-правовая охрана права гражданина на собственное изображение [Електронний ресурс] / *Р. В. Горнев* // Материалы Международного молодежного научного форума «ЛОМОНОСОВ-2010» / отв. ред.: И. А. Алешковский, П. Н. Костылев, А. И. Андреев, А. В. Андрианов. — Москва : МАКС Пресс, 2010. — 1 электрон. опт. диск (CD-ROM); 12 см. — Систем. требования: ПК с процессором 486+; Windows 95; дисковод CD-ROM; Adobe Acrobat Reader.
259. Городов О. А. Основы информационного права России / *О. А. Городов*. — Санкт-Петербург : Юрид. центр Пресс, 2003. — 305 с.
260. Гражданское право : учебник. Т. II / [А. М. Белякова, Н. А. Боровиков, Н. П. Волошин и др.] ; отв. ред.: П. Е. Орловский, С. М. Корнеев. — Москва : Юрид. лит,, 1970. — 576 с.
261. Гражданское право. Ч. 1 / отв. ред. Я. Ф. Миколенко, П. Е. Орловский. — Москва : Юрид.изд-во НКЮ СССР, 1938. — 279 с.
262. Гражданское право. В 2 т. Т. 2 / отв. ред. Е. А. Суханов. — Москва : БЕК, 1998. — 816 с.
263. Гражданское право : учебник. В 2. Т. 1 / [О. А. Дюжева, В. С. Ем, И. А. Зенин и др.] ; отв. ред. Е. А. Суханов. — [2-е изд., перераб. и доп.]. — Москва : БЕК, 1998. — 816 с.
264. Гражданское право. В 4 т. Т. 2. Вещное право. Наследственное право. Исключительные права. Личные неимущественные права : учеб. для студентов вузов, обучающихся по направлению 521400 «Юриспруденция» и по спец. 021100 «Юриспруденция» / [И. А. Зенин, Е. В. Кулагина, Е. А. Суханов и др.] ; отв. ред. Е. А. Суханов. — [3-е изд., перераб. и доп.]. — Москва : Волтерс Клувер, 2008. — 496 с.
265. Гражданское право : учебник / [Н. Г. Валеева, Б. М. Гонгало, Т. И. Илларионова и др.] ; под ред. Т. И. Илларионовой, Б. М. Гонгало, В. А. Плетнева. — Москва : Изд. группа НОРМА-ИНФРА, 1998. — 464 с.
266. Гражданское право. Часть первая : учебник / под ред. А. Г. Калпина, А. И. Масляева. — [2-е изд., перераб. и доп.]. — Москва : Юристъ, 2000. — 536 с.
267. Гражданское уложеніе. Проектъ Высочайше учрежденной Редакціонной Коммисіи по составленію Гражданскаго Уложенія. (Съ объясненіями, извлеченными изъ трудовъ Редакціонной Коммисіи). Т. 1 / под ред. И. М. Тютрюмова ; сост. А. Л. Саатчіанъ. — Санкт-Петербургъ : Изд. книж. магазина «Законовѣдѣніе», 1910. — 1362 с.
268. Грим [Електронний ресурс] // Википедия : свободная энцикл. — Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/Грим.

269. Гримальская О. И. Гражданско-правовой статус личности и изменение пола, внешности и имени / *О. И. Гримальская* // Современное гражданское законодательство: проблемы применения и пути совершенствования : сб. науч. ст. : в 2 ч. / Курск. гос. техн. ун-т.— Курск, 2010. — Ч. 1. — С. 151–156.

270. Грицик А. Ф. Правова відповідальність за зловживання свободою інформації / *А. Ф. Грицик* // Україна в системі глобального інформаційного обміну: теоретико-методологічні аспекти дослідження і підготовки фахівців : Всеукр. наук. конф., Львів, 27 трав. 2011 р. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. ун-т «Львів. політехніка». — Львів, 2011. — С. 209–215.

271. Гришаев С. П. Право гражданина на изображение / *С. П. Гришаев* // Гражданин и право. — 2012. — № 9. — С. 48–53.

272. Гришаев С. П. Право на неприкосновенность частной жизни / *С. П. Гришаев* // Гражданин и право. — 2012. — № 12. — С. 11–29.

273. Губань Р. Хіджаб як право на індивідуальність (досвід Туреччини) / *Р. Губань* // Юридичний журнал. — 2008. — № 5 (71). — С. 60–61.

274. Губин М. Ю. Мусульманский религиозный платок в России: конституционно-правовой взгляд / *М. Ю. Губин* // Конституционное и муниципальное право. — 2011. — № 11. — С. 29–34.

275. Гуев А. Н. Комментарий к гражданскому законодательству, не вошедшему в части первую и вторую Гражданского кодекса Российской Федерации / *А. Н. Гуев*. — Москва : Изд. Дом ИНФРА-М, 2000. — 482 с.

276. Гуменюк О. І. Право фізичної особи на індивідуальність / *О. І. Гуменюк* // Актуальні проблеми юридичної науки : зб. тез міжнар. наук. конф. «Восьмі осінні юридичні читання» (Хмельницький, 13–14 листоп. 2009 р.) : у 4 ч. / Хмельниц. ун-т упр. та права. — Хмельницький, 2009. — Ч. 3 : Цивільне право. Сімейне право. Міжнародне приватне право. Комерційне право. Цивільний, господарський та адміністративний процес. — С. 92–94.

277. Гуревич В. Б. Право на собственное изображеніе въ нѣмецкой юриспруденціи / *В. Б. Гуревич* // Право. — 1904. — № 37. — С. 1776–1787.

278. Гуртовая Е. Базовые принципы формирования фотографического содержания печатных СМИ / *Е. Гуртовая* // Журналістыка — 2006. Тэорыя. Практыка. Творчаець : матэрыялы 8-й Міжнар. навукова-практычнай канферэнцыі, прысвечанай 85-годдзю Беларускага дзяржаунага універсітэта / рэдкал.: С. В. Дубовік (адк. рэд.) [і ін.] / БГУ. — Мінск, 2006. — Вып. 8. — С. 69–71.

279. Гуртовая Е. Цифровая фотография в СМИ: между правдой и правдоподобием / *Е. Гуртовая* // Журналістыка — 2008: стан, праблемы і перспектывы : матэріялы 10-й Міжнар. навукова-практычнай канферэнцыі / рэдкал.: С. В. Дубовік (адк. рэд.) [і ін.] / БДУ. — Мінск, 2008. — Вып. 10. — С. 75–77.

280. Гусалова А. Р. Гражданско-правовая защита деловой репутации / *А. Р. Гусалова* // Бизнес в законе. — 2010. — № 2. — С. 68–70.

281. Д. Роулинг выиграла суд по делу о публикации фотографий ее сына [Електронний ресурс] // Юридическая практика. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0014304 [08.05.2008; 19:35].

282. Д. Роулинг повторно подала в суд на папарацци из-за фотографии ее сына [Електронний ресурс] // Юридическая практика. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0013583 [11.03.2008; 11:45].

283. Давидова Н. О. Межі приватності: порівняння українського та американського досвіду / *Н. О. Давидова* // Держава і право : зб. наук. пр. Юридичні та політичні науки / Ін-т держави і права ім. В. Корецького НАН України. — Київ, 2010. — Вип. 49. — С. 588–593.

284. Давидова Н. О. Право на персональні дані як складова права на приватність / *Н. О. Давидова* // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Право. Спеціальний випуск. — 2010. — № 929. — С. 306–310.

285. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка. В 4 т. Т. 1. А–З / *В. И. Даль*. — Москва : Рус. яз., 1978. — 699 с.

286. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка. В 4 т. Т. 2. И–О / *В. И. Даль*. — Москва : Рус. яз. — Медиа, 2003. — 779 с.

287. Даневич Б. Распределение прав на авторство. Проблемные аспекты распределения прав интеллектуальной собственности между работником и работодателем [Електронний ресурс] / *Б. Даневич, С. Крахмалева* // Юридическая практика. — 2009. — 29 сент. (№ 39). — Режим доступу: http://pravo.ua/article.php?id=100097993.

288. Дахно И. И. Энциклопедический англо-русский словарь по интеллектуальной собственности : около 1150 терминов / *И. И. Дахно*. — Киев : Изд. Паливода А. В., 2007. — 296 с.

289. Дашян М. С. Авторское право: абсурд и гениальность : монография / *М. С. Дашян*. — Москва : Волтерс Клувер, 2011. — 632 с.

290. Дашян М. С. Захват рынков. Тактика и стратегия расширения бизнеса / *М. С. Дашян*. — Москва : Эксмо, 2009. — 352 с.

291. Дзгоева Б. О. Соотношение частных и публичных интересов в правовом регулировании рекламы : монография / *Б. О. Дзгоева*. — Москва : Проспект, 2009. — 128 с.

292. Дианова О. С. Право на собственное изображение и защита / *О. С. Дианова* // Сибирский юридический вестник. — 2004. — № 4. — С. 33–36.

293. Дідук А. Г. Правовий режим конфіденційної інформації: цивільно-правовий аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Дідук Алла Григорівна*. — Харків, 2008. — 21 с.

294. Дмитриев Е. Н. Судебная экаспертиза фотографических изображений: современное состояние и возможности решения экспертных задач / *Е. Н. Дмитриев* // Судебная экспертиза. — 2009. — № 3. — С. 73–79.

295. Дозорцев В. А. Авторские дела в суде : науч.-практ. коммент. / *В. А. Дозорцев*. — Москва : ВААП-ИНФОРМ, 1985. — 175 с.

296. Дозорцев В. А. Интеллектуальные права: Понятие. Система. Задачи кодификации : сб. ст. / *В. А. Дозорцев*. — Москва : Статут, 2005. — 416 с.

297. Докучаєва О. В. Зміст особистого немайнового права на зображення / *О. В. Докучаєва* // Проблеми цивільного права та процесу (пам'яті проф. О. А. Пушкіна) : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (26 трав. 2007 р.) / за ред. В. А. Кройтора, Р. Б. Шишки, Є. О. Мічуріна ; ХНУВС. — Харків, 2007. — С. 334–335.

298. Долгов С. Г. Культурные ценности как объекты гражданских прав и их защита (гражданско-правовой и криминалистический аспекты) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09, 12.00.03 / *Долгов Сергей Геннадьевич*. — Москва, 2000. — 189 с.

299. Долгополов К. А. Возложение обязанности загладить причиненный вред как принудительная мера воспитательного воздействия / *К. А. Долгополов* // Российский ежегодник уголовного права. — 2011. — № 3–5. — С. 83–85.

300. Дорогова Е. В. История развития административно-правового механизма защиты детей от вредной информации / *Е. В. Дорогова* // Правоприменительная деятельность: теория и практика : материалы регион. науч.-практ. конф. (17 апр. 2014 г.). — Челябинск : ИЦ ЮУрГУ, 2014. — С. 65–70.

301. Дорогова Е. В. Юридическая сущность вредной для детей информации / *Е. В. Дорогова* // Проблемы права. — 2014. — № 2. — С. 131–135.

302. Дурнайкин Д. Г. Теоретико-правовые основы защиты личных неимущественных прав российских граждан : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01, 12.00.03 / *Дурнайкин Дмитрий Геннадиевич*. — Москва, 2008. — 217 с.

303. Дьяченко А. Подходы к регламентации нормативного определения порнографии / *А. Дьяченко, Е. Цимбал* // Уголовное право. — 2004. — № 4. — С. 101–102.

304. Дюбко Е. Г. Специальные способы защиты нематериальных благ и личных неимущественных прав: основные проблемы и пути их решения / *Е. Г. Дюбко* // Евразийский юридический журнал. — 2012. — № 51. — С. 105–108.

305. Дякович М. М. Індивідуалізація юридичних осіб та їх об'єднань у нотаріальній практиці / *М. М. Дякович, Ю. М. Юркевич* // Адвокат. — 2012. — № 8 (143). — С. 18–23.

306. Е. Петросян требует в суде $10 млн за свой образ [Електронний ресурс] // Юридическая практика. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0016793 [13.02.2009; 11:40].

307. Еврейский университет судится с General Motors [Електронний ресурс] // Юридическая практика. — Режим доступу: http://yurpractika.com/news.php?id=0021416 [27.05.2010].

308. Егоров Н. Д. Гражданско-правовое регулирование общественных отношений: единство и дифференциация / *Н. Д. Егоров* ; ЛГУ. — Ленинград, 1988. — 176 с.

309. Егоров Н. Д. Личные неимущественные права и их защита / *Н. Д. Егоров* // Проблемы совершенствования законодательства о защите субъективных гражданских прав : сб. науч. тр. / Яросл. гос. ун-т. — Ярославль, 1988. — С. 25–32.

310. Екатерина Рождественская [Електронний ресурс] // Официальный сайт Екатерины Рождественской. — Режим доступу: http://www.katyaart.ru/ru/photo/gallery/chastnaja-kollekcija.html#.

311. Елена Санаева подала в суд из-за книги «Самый добрый Бармалей Ролан Быков» [Електронний ресурс] // Юридическая практика. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0007768 [14.12.2005; 14:35].

312. Ельчанинова О. В. Гражданско-правовое положение лиц, осужденных к лишению свободы : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Ельчанинова Ольга Владимировна*. — Санкт-Петербург, 2004. — 260 с.

313. Еннан Р. Є. Право інтелектуальної власності та інтелектуально-правові відносини: поняття, функції, методи, принципи / *Р. Є. Еннан* // Актуальні проблеми права інтелектуальної власності : зб. матеріалів І Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 10-й річниці святкування Міжнар. дня інтелектуальної власності, 16 черв. 2010 р. — Одеса, 2010. — С. 34–39.

314. Еннан Р. Є. Права на результати інтелектуальної діяльності: зміст і сутність / *Р. Є. Еннан* // Теорія і практика інтелектуальної власності. — 2011. — № 6. — С. 10–16.

315. Еременко В. И. Законодательство об интеллектуальной собственности в Бразилии / *В. И. Еременко* // Законодательство и экономика. — 2013. — № 3. — С. 46–65.

316. Ермолова О. Н. Нематериальные блага и их защита : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Ермолова Ольга Николаевна*. — Саратов, 1998. — 150 с.

317. Ершов Ю. Охрана права на изображение / *Ю. Ершов* // Эж-Юрист. — 2007. — № 9. — С. 3.

318. ЕС запрещает Google фотографировать европейцев [Електронний ресурс] // Юридическая практика. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0014405 [19.05.2008; 13:20].

319. Ефектна дружина голови одного з районів Харківщини любить оголювати груди та хизується підкачаними сідницями [Електронний ресурс] // ТСН вражає. — Режим доступу: http://tsn.ua/foto/efektna-druzhina-golovi-odnogu-z-rayoniv-harkivschini-lyubit-ogolyuvati-grudi-ta-hizuyetsya-pidkachanimi-sidnicyami-415157.html [13.03.2015; 16:24].

320. Ефимова Л. Л. Опыт Германии по защите детей от вредной информации / *Л. Л. Ефимова* // Правовые и криминологические проблемы защиты прав несовершеннолетних : сб. науч. тр. / Акад. Ген. прокуратуры РФ. — Москва, 2008. — Ч. 1. — С. 64–72.

321. Ефремов А. А. Информация как объект гражданских прав / *А. А. Ефремов* // Студенты в правовой науке : сб. науч. тр. — Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1998. — Вып. 1. — С. 52–60.

322. Єрьоменко Г. Визнання права / *Г. Єрьоменко* // Енциклопедія цивільного права України / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; відп. ред. Я. М. Шевченко. — Київ : Ін Юре, 2009. — С. 115–116.

323. Жакенов В. А. Личные неимущественные права в советском гражданском законодательстве и их социальное значение : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Жакенов Валерий Алимханович*. — Москва, 1984. — 200 с.

324. Живые национальные символы Америки. Серия фотографий Артура С. Моула (Arthur S Mole) и Джона Д. Томаса (John D Thomas) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.kulturologia.ru/blogs/020809/11357.

325. Жукова К. В. Защита права на неприкосновенность частной жизни / *К. В. Жукова* // Защита частных прав: проблемы теории и практики : материалы 2-й ежегод. междунар. науч.-практ. конф. (Иркутск, 20–21 июня 2013 г.) / под ред. Н. П. Асланян, Ю. В. Винниченко. — Иркутск : Изд-во БГУЭП, 2013. — С. 238–243.

326. Жураковський А. В об'єктиві обмежень. Порядок проведення зйомки в судових засіданнях залишає більше питань, ніж дає відповідей [Електронний ресурс] / *А. Жураковський* // Закон і бізнес. — 2016. — 13–19 лют. — Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/121649-poryadok_provedennya_zyomki_v_sudovih_zasidannyah_zalishae_b.html.

327. Журнал Paris Match оштрафован за публикацию свадебных фотографий сына Н. Саркози [Електронний ресурс] // Юридическая практика. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0016728 [06.02.2009, 12:30].

328. Журнал с фотографией убитого еврея был изъят из продажи [Електронний ресурс] // Юридическая практика. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0017617 [21.05.2009; 10:15].

329. За эротическое видео с бывшим мужем «ВКонтакте» женщина ответит в суде [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://yurpractika.com/news.php?id=0020816 [08.04.2010].

330. Забара І. М. Відшкодування моральної (немайнової) шкоди в міжнародному приватному праві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Забара Ігор Миколайович*. — Київ, 2002. — 24 с.

331. Завадскій А. В. О правѣ на собственное изображеніе (по поводу § 50 Проекта министра юстиціи объ авторскомъ правѣ на литературныя, музыкальныя, художественныя и фотографическія произведенія). Докладъ Юридическому Обществу при Императорскомъ Казанскомъ Университетѣ 14 марта 1909 года / *А. В. Завадскій*. — Казань : Типо-литогр. Имп. Ун-та, 1909. — 29 с.

332. Заєць М. Авторське право: торгівля чужими обличчями / *М. Заєць* // Інтелектуальна власність. — 2010. — № 9. — С. 68–69.

333. Законъ объ авторскомъ правѣ съ изложеніемъ разсужденій и матеріаловъ, на коихъ онъ основанъ / сост. Д. А. Коптевъ. — Санкт-Петербургъ : Изд. Юрид. Книж. Магазина Н. К. Мартынова, 1911. — 444 с.

334. Закордонний візит: правила поведінки : посіб. для працівників судової системи / [*О. Какауліна, М. Полянська, Т. Пустовойтова* та ін.]. — Київ, 2010. — 40 с.

335. Заман Ш. Х. Гражданско-правовой статус физических лиц в Германии, Италии, Франции и России : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Заман Шамима Хасмат-уз*. — Москва, 2009. — 204 с.

336. Записка объ авторскомъ правѣ фотографа Государственной Думѣ отъ 11 Русскихъ Фотографическихъ Обществъ . — Санкт-Петербургъ : Типо-литогр. К. Л. Пентковскаго, 1908. — 32 с. — (Безплатное приложеніе къ № 7 «Вѣстника Фотографіи» 1908 г.).

337. Заславский А. А. Авторское право в области архитектурной деятельности : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Заславский Алексей Аркадьевич*. — Екатеринбург, 2001. — 199 с.

338. Захаров Д. Н. Теоретические и практические проблемы защиты личных неимущественных прав : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Захаров Дмитрий Николаевич*. — Москва, 2007. — 227 с.

339. Зинин А. М. Индивидуальный облик человека как объект гражданско-правовой защиты / *А. М. Зинин* // Цивилист. — 2013. — № 2. — С. 34–36.

340. Зинин А. М. Особенности проведения судебно-портретных експертиз в гражданском судопроизводстве / *А. М. Зинин* // Цивилист. — 2012. — № 1. — С. 98–102.

341. Злотник Я. А. Проблемы правовой защиты авторских прав в мобильном контенте / *Я. А. Злотник* // Дискриминация, терроризм и другие виды нетерпимости (Современный мир: единство и разнообразие) : учеб.-метод. пособие / под ред. С. А. Гончарова, В. Ю. Моргуновой. — Санкт-Петербург : Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2010. — С. 139–142.

342. Знаковые фотографии XX века: 15 знаменитых портретов, воссозданных актёром Джоном Малковичем и фотографом Сандро Миллером [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.kulturologia.ru/blogs/310516/29768.

343. Зоріна Ю. Особисті немайнові права людини у рекламі / *Ю. Зоріна* // Право України. — 2004. — № 10. — С. 41–43.

344. Зудин В. Ф. Использование средств печати, кино, фото, радио и телевидения для профилактики преступления / *В. Ф. Зудин* // Изучение и предупреждение преступности. — Воронеж, 1968. — Вып. 9. — С. 114–128.

345. Иванов И. Портрет неизвестного / *И. Иванов* // Эж-Юрист. — 2012. — № 47. — С. 13.

346. Из Google Street View «сотрут» 244 тысячи немецких домов [Електронний ресурс] // Юридическая практика. — Режим доступу: http://yurpractika.com/news.php?id=0023524 [22.10.2010].

347. Измайлова Н. С. Неприкосновенность частной жизни в гражданском праве: на примере права Великобритании, США и России : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Измайлова Наталия Сергеевна*. — Москва, 2009. — 29 с.

348. Ильницкий К. О. Цензурные правоотношения как основа возникновения законодательства Российской империи об авторском праве / *К. О. Ильницкий* // Закон и право. — 2012. — № 3. — С. 43–45.

349. Интерпол опубликовал фотографии самых разыскиваемых преступников [Електронний ресурс] // Юридическая практика. — Режим доступу: http://yurpractika.com/news.php?id=0022045 [05.07.2010].

350. Ионас В. Я. Произведения творчества в гражданском праве / *В. Я. Ионас*. — Москва : Юрид. лит., 1972. — 168 с.

351. Иоффе О. С. Личные неимущественные права и их место в системе гражданского права / *О. С. Иоффе* // Советское государство и право. — 1966. — № 7. — С. 51–59.

352. Иоффе О. С. Новая кодификация советского гражданского законодательства и охрана чести и достоинства граждан / *О. С. Иоффе* // Советское государство и право. — 1962. — № 7. — С. 59–71.

353. Иоффе О. С. Основы авторского права. Авторское, изобретательское право, право на открытие : учеб. пособие / *О. С. Йоффе*. — Москва : Знание, 1969. — 127 с.

354. Ихсанов У. К. Права авторов произведений изобразительного искусства / *У. К. Ихсанов*. — Москва : Юрид. лит., 1966. — 143 с.

355. К. Бруни судится с производителем сумок с ее изображением [Електронний ресурс] // Юридическая практика. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0016306 [12.12.2008; 12:25].

356. К. Собчак требует 5 млн рублей за использование своего фото в рекламе [Електронний ресурс] // Юридическая практика. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0016317 [15.12.2008; 12:00].

357. Казарян А. Право на образ знаменитости / *А. Казарян* // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. — 2011. — № 5. — С. 56–59.

358. Казати Д. Месть реализуется через любительское порно [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://aktiv.com.ua/archives/47 [29.04.2009; 16:44].

359. Калейдоскопические портреты Лолы Дюпре (Lola Dupré) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.kulturologia.ru/blogs/110809/11386.

360. Камео [Електронний ресурс] // Википедия : свободная энцикл. — Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/Камео [10.06.2016; 12:38].

361. Канторович Я. А. Авторское право на литературныя, музыкальныя, художественныя и фотографическія произведенія. Систематическій комментарій къ закону 20-го марта 1911 г. — съ историческимъ очеркомъ и объясненіми, основанными на законодательныхъ мотивах, литературныхъ источникахъ, иностранныхъ законодательствахъ и судебной практикѣ / *Я. А. Канторович*. — Второе значительно доп. изд. — Петроградъ : Складъ изданія въ конторѣ общ «Брокгаузенъ-Ефронъ», 1916. — 736 с.

362. Канторович Я. А. Авторское право на художественно-промішленныя произведенія / *Я. А. Канторович* // Журнал Министерства юстиции. — 1913. — № 6. — С. 84–127.

363. Канторович Я. Литературная собственность. Съ приложеніемъ всѣхъ постановленій дѣйствующаго законодательства о литературной, художественной и музыкальной собственности, вмѣстѣ съ разъясн. по кассац. рѣшен. Сената / *Я. Канторович*. — Санкт-Петербургъ : Типо-литогр. К. Л. Пантковского, 1895. — 158 с.

364. Канторович Я. А. Основные идеи гражданского права / *Я. А. Канторович* ; с предисл. проф. А. Малицкого. — Харьков : Юрид. изд-во НКЮ УССР, 1928. — 310 с.

365. Капинус О. С. Ответственность за порнографию в современном уголовном праве / *О. С. Капинус, В. Н. Додонов* // Право и политика. — 2006. — № 12 (84). — С. 109–118.

366. Капитонова Е. А. Защита авторских прав на изображение, размещенное в сети Интернет / *Е. А. Капитонова* // Цивилист. — 2013. — № 4. — С. 65–69.

367. Капусткин А. С. Правовые основы фотографии : науч.-популяр. изд. / *А. С. Капусткин*. — Москва : Юрист, 2011. — 106 с.

368. Капышева А. К. Использование изображений человека в средствах массовой информации / *А. К. Капышева* // Вестник Казахско-русского международного университета. — 2013. — Вып. 4 (5) : материалы Междунар. науч.-практ. конф. «Интеллектуальная нация как основа правового Казахстана и повышения благосостояния граждан», посвящ. 20-летию ун-та, 1 нояб. 2013 г. — С. 397–404.

369. Капышева А. Право на собственное изображение: проблемные аспекты объекта / *А. Капышева* // Юридический Казахстан. — 2013. — № 1. — С. 76–85.

370. Капышева А. К. Соотношение личного неимущественного права и авторского права в изобразительных произведениях / *А. К. Капышева* // Юридический Казахстан. — 2014. — № 2. — С. 58–66.

371. Капышева А. К. Сравнительный анализ законодательных норм Республики Казахстан и Российской Федерации о праве на собственное изображение / *А. К. Капышева* // Современная юриспруденция: тенденции развития : материалы междунар. заоч. науч.-практ. конф. (3 окт. 2011 г.). — Новосибирск : Априори, 2011. — С. 27–33.

372. Карабанов С. С. Пределы и способы возмещения морального вреда за нарушение трудовых прав сторон трудового договора / *С. С. Карабанов* // Вестник Челябинского государственного университета. — 2010. — № 27 (208) : Экономика. — Вып. 29. — С. 98–99.

373. Карикатура [Електронний ресурс] // Академик. Словари и энциклопедии на академике. — Режим доступу: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_pictures/1322/Карикатура.

374. Карл Фредриксен [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ru.disney.wikia.com/wiki/Карл_Фредриксен.

375. Карнаух Т. Гражданско-правовое регулирование личных неимущественных прав юридических лиц, возникающих при проведении фото-, кино-, теле- и видеосъемок / *Т. Карнаух* // Legea si Viata. — 2014. — № 1. — С. 18–22.

376. Кашанин А. В. Минимальный уровень творческого характера произведений в авторском праве Германии / *А. В. Кашанин* // Законодательство и экономика. — 2009. — № 12. — С. 48–57.

377. Кашанин А. В. О проблеме распоряжения личными неимущественными правами автора / *А. В. Кашанин* // Вестник гражданского права. — 2009. — Т. 9, № 4. — С. 43–98.

378. Кейснеръ Г. Право на свое изображеніе : пер. съ нѣмецкаго / *Г. Кейснеръ*. — Вильна : Тип. Свято-Духовскаго Братства, 1897. — 58 с.

379. Керенский И. В. ВАС РФ разъяснил особенности съемки, аудиозаписи и трансляции судебных заседаний [Електронний ресурс] / *И. В. Керенский*. — Режим доступу: http://lawfirm.ru/pr/index.php?id=3543 [07.11.2012].

380. Кирей В. Портрет Шевченка склали з понад сотні фрагментів [Електронний ресурс] / *В. Кирей* // Урядовий кур'єр. — Режим доступу: http://ukurier.gov.ua/uk/articles/portret-shevchenka-sklali-z-ponad-sotni-fragmentiv/ [13.12.2012].

381. Китайских нарушителей ПДД будут показывать по ТВ [Електронний ресурс] // Юридическая практика. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0015398 [02.09.2008; 18:20].

382. Китайська влада конфіскувала туалетний папір і носові хустинки з портретом лідера Гонконгу [Електронний ресурс] // ТСН вражає. — Режим доступу: http://tsn.ua/svit/kitayska-vlada-konfiskuvali-tualetniy-papir-i-nosovi-hustinki-z-portretom-lidera-gonkongu-407878.html [08.02.2015; 01:50].

383. Климов А. Анализы: мобилография в законе [Електронний ресурс] / *А. Климов, А. Коськин*. — Режим доступу: http://programming-lang.com/ru/computers/kompyuterra/3o/j12.html.

384. Клімовський С. С. Право на особисті папери: поняття та характерні риси / *С. С. Клімовський* // Актуальні проблеми цивільного, сімейного та міжнародного приватного права (Матвєєвські цивілістичні читання) : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 19 жовт. 2012 р. : у 2 т. — Київ : ТОВ «Білоцерківдрук», 2013. — Т. 1. — С. 184–187.

385. Клімовський С. С. Право на особисті папери: цивільно-правовий аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Клімовський Станіслав Сергійович*. — Київ, 2015. — 20 с.

386. Кобзева С. В. Сравнительно-правовой анализ регулирования оборота вредной информации в телерадиовещании и кинопрокате / *С. В. Кобзева* // Информационное право. — 2010. — № 2 (21). — С. 8–13.

387. Кодинець А. Інформація як об'єкт цивільних прав: концепція, методологія, правова природа / *А. Кодинець* // Право України. — 2015. — № 1. — С. 107–115.

388. Кодинець А. Теоретичні проблеми правозастосування у сфері інформаційних відносин / *А. Кодинець* // Право України. — 2015. — № 7. — С. 96–104.

389. Кожин Д. А. Досудебное обеспечение доказательственной базы по делам о нарушениях авторских и смежных прав в сети Интернет / *Д. А. Кожин* // Вестник Южно-Уральского государственного университета. Серия «Право». — 2006. — № 13. — Вып. 8, т. 1. — С. 256–259.

390. Козырев В. Е. Авторское право: вводный курс : учеб. пособие / *В. Е. Козырев, К. Б. Леонтьев*. — Москва : Университет. кн., 2007. — 256 с.

391. Колесова-Гудилина М. А. Право на изображение: опыт зарубежных стран / *М. А. Колесова-Гудилина* // Проблемы частного права в период реформирования законодательства : сб. науч. тр. (Саратов, 25 апр. 2013 г.). — Саратов : Наука, 2013. — С. 44–46.

392. Колосов В. Право на изображение с учётом зарубежного опыта / *В. Колосов, М. Шварц* // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. — 2008. — № 3. — С. 4–12 ; № 4. — С. 38–46 ; № 5. — С. 4–12.

393. Комзюк О. Проблеми охорони прав на фотографії у контексті європейської інтеграції України / *О. Комзюк* // Інтелектуальна власність. — 2007. — № 9. — С. 60–63.

394. Комзюк О. Л. Фотографія як об'єкт авторського права і суміжних прав / *О. Л. Комзюк* // Другі цивілістичні читання з питань права інтелектуальної власності, присвячені пам'яті професора О. А. Підопригори : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 22 квіт. 2008 р.) / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. — Київ, 2009. — С. 145–148.

395. Комментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации. В 2 т. Т. 2. Части третья, четвертая ГК РФ / под ред. Т. Е. Абовой, М. М. Богуславского, А. Г. Светланова. — [4-е изд., перераб. и доп.] — Москва : Юрайт, 2010. — 728 с.

396. Кондратьева Е. Проблемы правового регулирования отдельных объектов авторских прав / *Е. Кондратьева* // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. — 2011. — № 3. — С. 18–27.

397. Кондратьева Е. А. Свободное использование произведений в личных, информационных, научных, учебных и культурных целях: проблемы

и перспективы / *Е. А. Кондратьева* // Культура: управление, экономика, право. — 2013. — № 1. — С. 8–13.

398. Коноплич Н. А. Собственное изображение гражданина по законодательству республики Беларусь / *Н. А. Коноплич, Ю. В. Суета* // Человек, психология, экономика, право, управление: проблемы и перспективы : материалы XV Междунар. науч. конф. аспирантов, магистрантов и студентов, г. Минск, 16 мая 2012 г. / Минский ин-т упр. ; под ред. В. В. Гедранович. — Минск, 2012. — С. 171.

399. Копченко И. Е. Защита детей от вредной информации в сети Интернет / *И. Е. Копченко* // Ретроспективы и перспективы права. — 2013. — № 5. — С. 77–80.

400. Копытин Д. А. Правовое регулирование рекламного рынка : предпринимательско-правовой аспект : монография / *Д. А. Копытин*. — Москва : Волтерс Клувер, 2010. — 192 с.

401. Кораблева М. С. Гражданско-правовые способы защиты прав предпринимателей : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Кораблева Марина Сергеевна*. — Москва, 2002. — 215 с.

402. Кормич Б. А. Інформаційна безпека: організаційно-правові основи : навч. посіб. / *Б. А. Кормич*. — Київ : Кондор, 2004. — 384 с.

403. Королев М. П. Использование произведений при создании и дальнейшем использовании пародии / *М. П. Королев* // Актуальные проблемы российского права. — 2014. — № 3 (40). — С. 381–388.

404. Король И. Г. Личные неимущественные права ребенка : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Король Ирина Геннадиевна*. — Москва, 2008. — 222 с.

405. Коростелева С. В. Личные неимущественные права авторов и особенности их реализации в Интернет : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Коростелева Светлана Валерьевна*. — Москва, 2006. — 160 с.

406. Косицына М. В. Защита детей от вредной информации / *М. В. Косицына* // Российское правоведение. Трибуна молодого ученого : сб. ст. — Томск, 2010. — Вып. 10. — С. 14–15.

407. Кохановська О. Інформаційно-правова основа громадянського суспільства / *О. Кохановська* // Право України. — 2015. — № 4. — С. 35–42.

408. Кохановська О. Інформація як благо / *О. Кохановська* // Енциклопедія цивільного права України / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; відп. ред. Я. М. Шевченко. — Київ : Ін Юре, 2009. — С. 413.

409. Кохановська О. Інформація як нематеріальне благо та захист інформаційних прав згідно з Цивільним кодексом України / *Олена Кохановська* // Інтелектуальна власність. — 2009. — № 6. — С. 13–21.

410. Кохановська О. В. Правове регулювання інформаційних відносин в Україні : монографія / О. В. Кохановська ; Нац. акад. внутр. справ України. — Київ, 2001. — 212 с.

411. Кохановська О. В. Теоретичні проблеми інформаційних відносин у цивільному праві : монографія / *О. В. Кохановська*. — Київ : Вид.-полігр. центр «Київ. ун-т», 2006. — 463 с.

412. Кохановська О. В. Цивільно-правові проблеми інформаційних відносин в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / *Кохановська Олена Велеонінівна*. — Київ, 2006. — 35 с.

413. Кравец Л. Г. Авторские права на фотографии : дайджест / *Л. Г. Кравец* // Патентное дело. Дайджест российской и зарубежной прессы. — 2000. — № 12. — С. 30–32. — Дайдж. на ст.: Copyright in photograph / K. Gurnet // EIPR. — 2000. — N 5. — P. 229–237.

414. Кравец Л. Г. Вторая жизнь знаменитостей : дайджест 98.-11-12.10 / *Л. Г. Кравец* // Патентное дело. Дайджест российской и зарубежной прессы. — 1998. — № 11–12. — С. 29–30. — Дайдж. на ст.: Life after death / J. Fhillips // EIPR. — 1998. — Vol. 20, N 6. — P. 201–203.

415. Кравец Л. Знаменитости и предприниматели: общность и столкновение интересов / *Л. Кравец* // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. — 2000. — № 2. — С. 34–38.

416. Кравец Л. Г. Обогащение за счет славы: права личности в Великобритании : дайджест / *Л. Г. Кравец* // Патентное дело. Дайджест российской и зарубежной прессы. — 2000. — № 3. — С. 25–28. — Дайдж. на ст.: A fortune out of fame : personality rights in the UK / M. Antigham // TW. — 1999. — N 120. — P. 25–28.

417. Кравец Л. Г. Охрана и использование имен и имиджей в британской торговле : дайджест / *Л. Г. Кравец* // Патентное дело. Дайджест российской и зарубежной прессы. — 2000. — № 7. — С. 14–17. — Дайдж. на ст.: Protecting and exploiting names and images on merchandise in the UK / M. Abell, A. Tlliot // TW. — 2000. — N 124. — P. 30–32.

418. Кравец Л. Г. Охрана имиджа принцессы Дианы : дайджест / *Л. Г. Кравец* // Патентное дело. Дайджест российской и зарубежной прессы. — 1998. — № 4–5. — С. 39–40. — Дайдж. на ст.: Trademark applications filed in effort to protect Diana's image / G. Fearon // WIPR. — 1998. — Vol. 12, N 3. — P. 82–84.

419. Красавчикова Л. О. Авторское право и право гражданина на собственное изображение / *Л. О. Красавчикова* // Проблемы современного авторского права : межвуз. сб. науч. тр. / отв. ред.: М. М. Богуславский, О. А. Красавчиков. — Свердловск : УрГУ, 1980. — С. 76–90.

420. Красавчикова Л. О. Личная жизнь под охраной закона / *Л. О. Красавчикова*. — Москва : Юрид. лит., 1983. — 160 с.

421. Красавчикова Л. О. Понятие и система личных, не связанных с имущественными прав граждан (физических лиц) в гражданском праве Российской Федерации : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / *Красавчикова Лариса Октябриевна*. — Москва, 2007. — 435 с.

422. Красавчикова Л. О. Понятие и система личных неимущественных прав граждан (физических лиц) в гражданском праве Российской Федерации / *Л. О. Красавчикова*. — Екатеринбург : Изд-во Урал. юрид. акад., 1994. — 199 с.

423. Красавчикова Л. О. Право гражданина на собственное изображение / *Л. О. Красавчикова* // Гражданско-правовая охрана интересов личности в СССР : межвуз. сб. науч. тр. — Свердловск : Изд-во Свердл. ин-та, 1977. — Вып. 53. — С. 96–103.

424. Краткая философская энциклопедия / ред.-сост.: Е. Ф. Губский, Г. В. Кораблева, В. А. Лутченко. — Москва : Изд. группа «Прогресс»-«Энциклопедия», 1994. — 576 с.

425. Крейденець Г. Ю. Фотографічні твори як об'єкти авторського права / *Ю. Г. Крейденець* // Треті щорічні читання з проблем права інтелектуальної власності, присвячені пам'яті проф. О. А. Підопригори : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. — Київ, 2009. — С. 45–47.

426. Кривенко Ю. В. Категорія «моральні засади суспільства» в цивільному праві України / *Ю. В. Кривенко* // Актуальні проблеми юридичної науки : зб. тез Міжнар. наук. конф. «Одинадцяті осінні юридичні читання» (Хмельницький, 23–24 листоп. 2012 р.) : у 4 ч. / Хмельниц. ун-т упр. та права. — Хмельницький, 2012. — Ч. 3. — С. 102–103.

427. Крупянко А. С. О некоторых аспектах охраны изображения граждан / *А. С. Крупянко* // Сборник материалов научных конференций памяти Н. И. Овчинникова (Овчинниковские чтения). — Владивосток : Изд-во Дальневост. федер. ун-та, 2012. — С. 30–32.

428. Крусс И. А. Злоупотребление правом на изображение / *И. А. Крусс* // Личность, право, власть в современной России : сб. материалов VIII Всерос. науч.-практ. конф. (11 дек. 2010 г.) : в 2 т. / КГУ им. Н. А. Некрасова. — Кострома, 2011. — Т. 2. — С. 136–139.

429. Крымчанка судится за право сфотографироваться для паспорта в хиджабе [Електронний ресурс] // Юридическая практика. — Режим доступу: http://yurpractika.com/news.php?id=0019849 [25.01.2010].

430. Кубракова Н. А. Государственно-правовая защита несовершеннолетних от вредной информации, распространяемой в сети Интернет, в России и за рубежом / *Н. А. Кубракова* // Конституционные основы информационной политики в России и за рубежом : материалы IV Междунар. конституционного форума, посвящ. 95-летию юрид. фак. СГУ им. Н. Г. Чернышевского (Саратов, 12–15 дек.). — Саратов : Саратов. источник, 2013. — Вып. 4, ч. 2. — С. 88–92.

431. Кувыркова А. Ю. Осуществление исключительных интеллектуальных смежных прав : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Кувыркова Анастасия Юрьевна*. — Москва, 2009. — 219 с.

432. Кудряшова Н. Защита изображения гражданина / *Н. Кудряшова* // Проблемы применения законодательства и совершенствование прокурорской деятельности : сб. науч. тр. (по материалам IV Междунар. науч. конф. студентов и аспирантов, Саратов, 16 марта 2011 г.). — Саратов : Изд-во ГОУ ВПО «Саратов. гос. акад. права», 2011. — С. 126–128.

433. Кузнецов Э. В. Право на индивидуальность: к истории вопроса / *Э. В. Кузнецов* // История государства и права. — 2009. — № 10. — С. 3–5.

434. Кузнєцова З. В. Управління у сфері рекламної діяльності: організаційно-правовий аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / *Кузнєцова Зоя Вікторівна*. — Харків, 2003. — 19 с.

435. Кулагин Ю. В. Ограничения субъективных авторских прав по законодательству России и отдельных зарубежных стран : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Кулагин Юрий Валерьевич*. — Москва, 2010. — 171 с.

436. Кулеба О. Природа іміджу: об'єктивні характеристики та складові формування / *О. Кулеба* // Стратегія реформування системи державного управління на засадах демократичного врядування : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю, Київ, 31 трав. 2007 р. : у 4 т. / за заг. ред. О. Ю. Оболенського, С. В. Сьоміна. — Київ : Вид-во НАДУ, 2007. — Т. 3. — С. 320–323.

437. Кулініч О. О. Вирішення спорів про визнання свідоцтва на торговельну марку недійсним внаслідок порушення авторських прав на персонажі художніх творів / *О. О. Кулініч* // Правове життя сучасної України : матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-викл. складу (Одеса, 20–21 квіт. 2012 р.) / відп. за вип. В. М. Дрьомін ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». — Одеса : Фенікс, 2012. — Т. 3. — С. 163–164.

438. Кулініч О. О. Порушення авторських прав на персонажі художніх творів при реєстрації прав на торговельні марки: вирішення спорів за законодавством України / *О. О. Кулініч, Л. Д. Романадзе* // Часопис цивілістики. — 2012. — Вип. 13. — С. 95–98.

439. Курбонов К. Б. Гражданско-правовые проблемы права на неприкосновенность частной жизни : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Курбонов Курбон Бобоевич*. — Душанбе, 2012. — 165 с.

440. Курицына А. С. Охрана изображения гражданина / *А. С. Курицына* // Защита гражданских прав : материалы круглого стола по гражд. праву и процессу, 20 февр. 2009 г. / Моск. ун-т МВД России. — Москва, 2011. — С. 54–57.

441. Кустарев А. Карнавал нетерпимости / *А. Кустарев* // Эксперт. — 2006. — № 6. — С. 52–55.

442. Лавров А. М. Указатель русской литературы по фотографии с 1858 года по 1-е января 1898 года, составленный редактором издателем журнала «Фотограф-любитель» А. М. Лавровым. — Санкт-Петербург : Тип. т-ва «Обществ. Польза», 1898. — 20 с.

443. Ландкоф С. Н. Киноавторское право : [лекции для студентов] / *С. Н. Ландкоф*. — Киев : Науч.-метод. комбинат заоч. экономич. образования, 1963. — 132 с.

444. Лебедев К. А. Неприкосновенность частной жизни публичных лиц: подходы правоприменительной практики России и Европейского суда по правам человека [Електронний ресурс] / *К. А. Лебедев* // Материалы Международного молодежного научного форума «ЛОМОНОСОВ-2013» / отв. ред.: А. И. Андреев [и др.]. — Москва : МАКС Пресс, 2013. — 1 электрон. опт. диск (DVD-ROM); 12 см. — Систем. требования: ПК с процессором 486+; Windows 95; дисковод DVD-ROM; Adobe Acrobat Reader.

445. Лебедь В. В. Произведения искусства в авторском праве : монография / *В. В. Лебедь*. — [2-е изд.]. — Москва : Книгодел, 2011. — 112 с.

446. Леонидов М. А. Гражданско-правовая охрана чести, достоинства, деловой репутации и доброго имени : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Леонидов Максим Алексеевич. — Москва, 2007. — 152 с.

447. Леонкина К. Теоретико-правовые аспекты использования фотографий физических лиц в рекламе на примере Республики Беларусь / *К. Леонкина* // Право и жизнь. — 2012. — № 170 (8). — С. 270–278.

448. Лисенко О. О. Правовий захист суспільства від шкідливої інформації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / *Лисенко Ольга Олександрівна*. — Харків, 2011 . — 20 с.

449. Лисенко О. О. Правові засади захисту суспільства від дії шкідливої інформації / *О. О. Лисенко* // Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених : матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 5 черв. 2010 р.) / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. — Харків, 2010. — С. 132–134.

450. Лисицын-Светланов И. А. Социальные сети и закон. Право «ГУГЛА» : дайджест 2012.03.021 / *И. А. Лисицын-Светланов* // Социальные и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература. Серия 4 : Государство и право. — 2012. — № 3. — С. 88–91. — Дайдж. на ст.: A social networks and the law. Google-law / S. Halberstam // Experts in Internet and Web Law. — Mode of access: http://www.weblaw. co.uk.

451. Лісніча Т. В. Захист особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування фізичної особи (право на життя, здоров'я, свободу та особисту недоторканність) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Лісніча Тетяна Володимирівна*. — Харків, 2007. — 20 с.

452. Літературознавча енциклопедія. У 2 т. Т. 1. А (аба) — Л (лямент) / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. — Київ : Вид. центр «Академія», 2007. — 608 с.

453. Літературознавча енциклопедія. У 2 т. Т. 2. М (Маадай-Кара) — Я (я-форма) / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. — Київ : Вид. центр «Академія», 2007. — 624 с.

454. Літо втекло занадто швидко? Впіймай його на новому АЗК «ОККО»! Сторінка компанії ОККО [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.facebook.com/okkoua/photos/a.117254457345.99757.115758917345/10153609198677346/?type=1&theater [25.09.2015].

455. Лужецький В. А. Захист персональних даних : навч. посіб. / *В. А. Лужецький, О. П. Войтович, А. В. Дудатьєв*. — Вінниця : ВНТУ, 2009. — 487 с.

456. Луткова О. Международно-правовая охрана фотографических произведений / *О. Луткова* // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. — 2008. — № 11. — С. 4–13.

457. Луткова О. В. Эволюция охраны фотографических произведений иностранных граждан в авторском праве России / *О. В. Луткова* // Lex Russia (Научные труды МГЮА). — 2010. — № 1. — С. 134–142.

458. Луценко А. А. Персонаж как объект охраны авторского права / *А. А. Луценко* // Верховенство права очима правників-початківців : матеріали Всеукр. студент. наук. конф., присвяч. 15-річчю Нац. ун-ту «Одес. юрид. акад.» та 165-річчю одес. школи права (Одеса, 26 квіт. 2012 р.). — Одеса : Юрид. літ., 2012. — С. 365–367.

459. Ляхова Е. Ю. К вопросу о праве на собственное изображение / *Е. Ю. Ляхова* // Правотворчество и правоприменение в современном обществе : материалы междунар. науч. конф. студентов и аспирантов, Минск, 31 окт.—1 нояб. 2008 г. / редкол.: Г. А. Шумак (отв. ред.) [и др.] ; БГУ. — Минск, 2009. — С. 142–143.

460. Ляшко В. М. Право на зображення в релігії / *В. М. Ляшко* // Збірник тез наукових робіт учасників 3-ї Міжнародної цивілістичної наукової конференції студентів та аспірантів (Одеса, 4–5 квіт. 2008 р.). — Одеса : Фенікс, 2009. — С. 157–158.

461. Ляшко В. М. Приватний характер права на власне зображення / *В. М. Ляшко* // Збірник тез наукових робіт учасників ІІ Всеукраїнської цивілістичної наукової конференції студентів та аспірантів, 30–31 берез. 2007 р. — Одеса : Фенікс, 2007. — С. 112–113.

462. Ляшко В. М. Умови здійснення реалізації права суб'єкта на зображення / *В. М. Ляшко* // Молодь у юридичній науці : зб. тез Міжнар. наук.

конф. молодих учених «П'яті осінні юридичні читання» (Хмельницький, 27–28 жовт. 2006 р.) : у 5 ч. — Хмельницький : Вид-во Хмельниц. ун-ту упр. та права, 2006. — Ч. 3 : Цивільне право. Сімейне право. Міжнародне приватне право. Комерційне право, підт. 1. — С. 216–219.

463. Microsoft розробила систему доповненої реальності для відеодзвінків [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.5.ua/nauka/microsoft-rozrobyla-systemu-dopovnenoi-realnosti-dlia-videodzvinkiv-103880.html [19.01.2016; 16:46].

464. Мажинская Н. Г. Нормативно-правовые основы регулирования защиты авторских прав на фотографические произведения в России, США и Германии / *Н. Г. Мажинская, Р. А. Мажинский* // Актуальные проблемы российского законодательства : сб. ст. — Москва : ИТК «Дашков и К», 2014. — Вып. 8. — С. 82–94.

465. Мазуренко С. В. Право на зображення фізичної особи / *С. В. Мазуренко* // Роль та місце ОВС у розбудові демократичної правової держави: сучасний стан, проблеми та шляхи вирішення : тези міжнар. наук.-практ. конф. / ОДУВС. — Одеса, 2009. — С. 137.

466. Мазуренко С. В. Проблемні аспекти визначення співавторства у цивільному законодавстві України / *С. В. Мазуренко* // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. — Одеса, 2008. — Вип. 43. — С. 66–70.

467. Мазуренко С. В. Фотографії як об'єкт авторського права / *С. В. Мазуренко* // Проблеми права інтелектуальної власності : тези доп. круглого столу / за ред. О. І. Харитонової. — Одеса : Фенікс, 2008. — С. 13–14.

468. Майданик Л. Право на використання імені відомої особи post mortem: поняття, природа, законодавче регулювання в Україні та за кордоном / *Л. Майданик* // Теорія і практика інтелектуальної власності. — 2013. — № 4. — С. 74–79.

469. Макода В. Є. Фотографічний твір, як об'єкт авторського права: цивільно-правовий аспект / *В. Є. Макода, Р. М. Іманов* // Актуальні проблеми цивільного, сімейного та міжнародно-приватного права (Матвєєвські цивілістичні читання) : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 10 листоп. 2011 р. — Київ : Алерта, 2012. — С. 291–294.

470. Максимова Л. Авторские права на фотографические произведения / *Л. Максимова* // Интеллектуальная собственность. — 1998. — № 4. — С. 80–86.

471. Максимова О. В. Содержание понятия «частная жизнь» в российском уголовном законодательстве / *О. В. Максимова* // Научный вестник Омской академии МВД России. — 2012. — № 1 (44). — С. 69–72.

472. Малеин Н. С. Гражданский закон и права личности в СССР / *Н. С. Малеин*. — Москва : Юрид. лит., 1981. — 216 с.

473. Малеин Н. С. Об охране прав личности / *Н. С. Малеин* // Проблемы управления и гражданского права. — Москва : Изд-во ИГиП АН СССР, 1976. — С. 89–96.

474. Малеин Н. С. Охрана прав личности советским законодательством / *Н. С. Малеин* ; отв. ред. А. И. Масляев ; Акад. наук СССР. — Москва : Наука,1985. — 165 с.

475. Малеина М. Н. Возложение обязанности принести извинение как способ защиты неимущественных прав / *М. Н. Малеина* // Законодательство. — 2011. — № 6. — С. 10–16.

476. Малеина М. Н. Защита личных неимущественных прав советских граждан : (пособие для слушателей народных университетов) / *М. Н. Малеина*. — Москва : Знание, 1991. — 128 с.

477. Малеина М. Н. Изменение биологического и социального пола: перспективы развития законодательства / *М. Н. Малеина* // Журнал российского права. — 2002. — № 9. — С. 52–59.

478. Малеина М. Н. Использование в рекламе изображения гражданина: правовые основания и последствия / *М. Н. Малеина* // Закон. — 2007. — № 10. — С. 21–26.

479. Малеина М. Н. Личные неимущественные права : учеб. пособие / *М. Н. Малеина*. — Москва : ВНИИТЭМР, 1990. — 64 с.

480. Малеина М. Н. Личные неимущественные права граждан: понятие, осуществление, защита : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / *Малеина Марина Николаевна*. — Москва, 1997. — 431 с.

481. Малеина М. Н. Личные неимущественные права граждан: понятие, осуществление, защита : монография / *М. Н. Малеина*. — Москва : МЗ Пресс, 2000. — 242 с.

482. Малеина М. Н. Право гражданина на внешний облик (вид) / *М. Н. Малеина* // Советское государство и право. — 1990. — № 11. — С. 134–138.

483. Малеина М. Н. Право на тайну и неприкосновенность персональных данных / *М. Н. Малеина* // Журнал российского права. — 2010. — № 11 (167). — С. 18–28.

484. Малыгин С. А. К вопросу о нормативно-технической регламентации изготовления фотографий на документы, удостоверяющие личность / *С. А. Малыгин, А. Г. Задоров* // Вестник Волгоградской академии МВД России. — Волгоград, 2010. — № 2 (13). — С. 81–83.

485. Малько А. В. Законные интересы советских граждан : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / *Малько Александр Васильевич*. — Саратов, 1985. — 207 с.

486. Малько А. В. Субъективное право и законный интерес / *А. В. Малько* // Правоведение. — 1998. — № 4. — С. 58–70.

487. Малюга Л. В. Особисті немайнові права фізичних осіб в цивільному праві: теоретичні основи та проблеми правового забезпечення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Малюга Людмила Василівна*. — Київ, 2004 . — 22 с.

488. Мамажанов К. С. Участие в гражданском обороте лиц, осужденных к лишению свободы в Кыргызской Республике : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Мамажанов Кабылжан Сабржанович*. — Санкт-Петербург, 2011. — 241 с.

489. Маматказина А. И. Проблемные вопросы определения юридической природы карикатуры и пародии в авторском праве / *А. И. Маматказина* // Актуальные проблемы реформирования современного законодательства Российской Федерации : сб. тез. докл. (по материалам Всерос. ежегод. науч. студен. конф., Саратов, 15–16 апр. 2009 г.). — Саратов : ГОУ ВПО «Саратов. гос. акад. права», 2009. — С. 127–128.

490. Мамонтов В. А. Правовое обеспечение публичных интересов в сфере предпринимательской деятельности : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01, 12.00.03 / *Мамонтов Виктор Александрович*. — Москва, 2012. — 193 с.

491. Мамчур Л. В. Правове регулювання реклами (цивілістичний аспект) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Мамчур Людмила Володимирівна*. — Львів, 2006. — 20 с.

492. Маркин Д. Гражданин и право на изображение / *Д. Маркин* // Корпоративный юрист. — 2014. — № 6. — С. 37–40.

493. Матвеева И. «Голодные игры: Сойка-пересмешница. Часть II» : Дженнифер Лоуренс и Джулианна Мур в новом трейлере [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.glamour.ru/culture/cinema/1162158 [24.07.2015].

494. Матин А. В. Гражданско-правовое регулирование игр и пари : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Матин Алексей Владимирович*. — Москва, 2006. — 205 с.

495. Матузов Н. И. Личность. Права. Демократия. Теоретические проблемы субъективного права / *Н. И. Матузов*. — Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1972. — 292 с.

496. Маурин В. С. Правовой анализ вредной информации в условиях информационного общества : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.14 / *Маурин Владимир Сергеевич*. — Москва, 2004. — 190 с.

497. Махінчук В. М. Моральні засади суспільства як один із чинників цивільного законодавства та критеріїв визначення меж здійснення особистих немайнових прав / *В. М. Махінчук* // Еволюція цивільного законодавства: проблеми теорії і практики : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Харків, 29–30 квіт. 2004 р. / Акад. правових наук України, НДІ приват. права і підприємництва, НДІ інтелектуал. власності, Нац. юрид. акад. ім. Я. Мудрого. — Київ, 2004. — С. 258–272.

498. Мельников В. М. Воспроизведение на фотографиях футболистов значков футбольных клубов означает нарушение авторских прав : дайджест 05.03.14 / *В. М. Мельников* // Патентное дело. — 2005. — № 3. — С. 49–52. — Дайдж. на ст.: The Football Association League Ltd v. Panini UK Ltd // European Copyright and Design Review. — 2003. — Part 6. — P. 393–405.

499. Мельников В. М. Зарубежная судебная практика по авторскому праву / *В. М. Мельников*. — Москва : ИНИЦ Роспатента, 2002. — 75 с.

500. Мельников В. М. К вопросу о нарушении авторских прав на видеофильм, запечатлевший принцессу Диану накануне её гибели (Решение Апеляционного суда Великобритании) : дайджест / *В. М. Мельников* // Патентное дело. Дайджест российской и зарубежной прессы. — 2001. — № 8. — С. 11–18. — Дайдж. на ст.: Hyde Park Residence LTD V. Yelland // R.P.C. — 2000. — N 16. — P. 604–630.

501. Мельников В. М. Передача в эфир фотографий картин, экспонированных в музее : дайджест 05.03.13 / *В. М. Мельников* // Патентное дело. Дайджест российской и зарубежной прессы. — 2005. — № 3. — С. 46–48. — Дайдж. на ст.: Jean Roger Fabris v. Societe Nationale de Televisio France 2 SA // European Copyright and Design Review. — 2003. — N 3. — P. 147–153.

502. Мельников В. Предмет иска — вторжение в частую жизнь младенца / В. Мельников // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. — 2010. — № 2. — С. 4–12.

503. Мельников В. Охраноспособность некоторых объектов авторского права / *В. Мельников* // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. — 2006. — № 2. — С. 68–75.

504. Мельников В. Охраноспособность товарных знаков, воспроизводящих фамилии. Зарубежный и российский опыт / *В. Мельников* // Интеллектуальная собственность. — 1998. — № 5–6. — С. 52–57.

505. Мельников В. Толкование судами понятия «оригинальное произведение» / *В. Мельников* // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. — 2008. — № 9. — С. 46–53.

506. Мельников В. С. Теоретические проблемы правового регулирования сделок (по современному гражданскому законодательству РФ) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / *Мельников Владимир Сергеевич*. — Москва, 2003. — 413 с.

507. Микрюков В. А. О возможности отмены согласия гражданина на использование его изображения / *В. А. Микрюков* // Юрист. — 2013. — № 13. — С. 36–39.

508. Микрюков В. А. О дифференцированном согласии гражданина на обнародование и использование его собственного изображения / *В. А. Микрюков* // Право и экономика. Документы. Комментарии. — 2013. — № 2 (300). — С. 47–51.

509. Микрюков В. А. О форме согласия гражданина на обнародование и дальнейшее использование его изображения / *В. А. Микрюков* // Законодательство и экономика. — 2013. — № 2. — С. 42–46.

510. Микрюков В. А. Субъектно-временные пределы охраны изображения гражданина / *В. А. Микрюков* // Юрист. — 2013. — № 4. — С. 3–8.

511. Миллеръ П. Фотографическая собственность / *П. Миллеръ*. — Санкт-Петербургъ : Тип. А. Суворина, 1883. — 22 с.

512. Миллион долларов за книгу «Премьер Куницын и его команда» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://podrobnosti.ua/84160-million-dollarov-za-knigu-premer-kunitsyn-i-ego-komanda.html [24.10.2003; 15:37].

513. Мир двойников Франсуа Брюнеля [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.rosphoto.com/portfolio/mir_dvoynikov-2146 [05.11.2013].

514. Мирзоян С. М. Охрана авторских прав в России и США (Сравнительно-правовой анализ) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Мирзоян Сергей Михайлович*. — Москва, 2004. — 223 с.

515. Мироненко Н. М. Суб'єкти суміжних прав: проблеми удосконалення правового статусу / *Н. М. Мироненко* // Приватне право і підприємництво : зб. наук. пр. / НДІ приват. права і підприємництва НАПрН України. — Київ, 2009. —Вип. 8. — С. 97–101.

516. Михайлов С. К вопросу об авторско-правовой охране персонажей произведений / *С. Михайлов* // Хозяйство и право. — 2015. — № 6. — С. 41–47.

517. Михайлов С. В. Категория интереса в гражданском (частном) праве : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Михайлов Семен Викторович*. — Москва, 2000. — 255 с.

518. Михайлов С. В. Категория интереса в российском гражданском праве / *С. В. Михайлов*. — Москва : Статут, 2002. — 205 с.

519. Михайлова И. А. Личные неимущественные права и нематериальные блага: традиционное понимание и новые подходы / *И. А. Михайлова* // Законы России: опыт, анализ, практика. — 2012. — № 4. — С. 3–8.

520. Мицкевич С. С. Авторское право и смежные права в театре : учеб. пособие / *С. С. Мицкевич*. — Санкт-Петербург : СПГАТИ, 2005. — 212 с.

521. Мінюкова Т. Право на індивідуальність / *Т. Мінюкова* // Вісник прокуратури. — 2001. — № 1 (7). — С. 40–41.

522. Множество: серия причудливых фотографий «Я и мои клоны» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.kulturologia.ru/blogs/260315/23818.

523. Мограбян А. С. Актуальные проблемы защиты права физического лица на собственное изображение / *А. С. Мограбян* // Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 5. Юриспруденция. — 2014. — № 3 (24). — С. 55–60.

524. Мограбян А. С. Взгляд на внешний облик человека от древности до Нового времени / *А. С. Мограбян* // Актуальные вопросы современного российского права : материалы Всерос. науч.-практ. конф. (Старый Оскол, 20 марта 2009 г.). — Старый Оскол, 2009. — С. 47–54.

525. Мограбян А. С. Внешний облик физического лица как объект субъективного права на неприкосновенность внешнего облика / *А. С. Мограбян* // Эксперт криминалист. — 2011. — № 4. — С. 5–8.

526. Мограбян А. С. Медиация как специфическая форма защиты права физического лица на неприкосновенность внешнего облика / *А. С. Мограбян* // Новейшие юридические технологии: гражданский процесс, арбитражный процесс, альтернативные способы разрешения споров : материалы круглого стола, г. Волгоград, 18 мая 2012 г. — Волгоград : Изд-во ВолГУ, 2012. — С. 142–146.

527. Мограбян А. С. Перспективные направления решения правовых проблем, возникающих в связи с оперативным изменением внешнего облика человека / *А. С. Мограбян* // Гражданское право. — 2012. — № 5. — С. 32–35.

528. Мограбян А. С. Право физического лица на неприкосновенность внешнего облика : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Мограбян Армине Самвеловна*. — Волгоград, 2011. — 200 с.

529. Мограбян А. С. Правовое регулирование операций по изменению внешнего облика человека / *А. С. Мограбян* // Медицинское право. — 2008. — № 3. — С. 26–31.

530. Мограбян А. С. Правовые основы использования внешнего облика человека в средствах массовой информации / *А. С. Мограбян* // Проблемы модернизации гражданского законодательства : материалы Междунар. науч.-практ. конф. — Волгоград : Станица-2, 2011. — С. 305–311.

531. Мограбян А. С. Правовые основы реализации оперативного изменения внешнего облика физического лица / *А. С. Мограбян* // Общественные науки. — 2011. — № 5. — С. 387–395.

532. Мограбян А. С. Формы защиты права физического лица на неприкосновенность внешнего облика / *А. С. Мограбян* // Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 5. Юриспруденция. — 2011. — № 2 (15). — С. 123–126.

533. Модели размера плюс [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://modagid.ru/articles/1453.

534. Модели с абстрактных полотен в реальной жизни — оригинальный фотопроект «The real life models» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.kulturologia.ru/blogs/101013/19000.

535. Мозаичная личность: оригинальные фотосессии знаменитостей от Maurizio Galimberti [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.kulturologia.ru/blogs/010313/179522.

536. Мозгова Я. О. Репортаж — один із жанрів стилю публіцистики / *Я. О. Мозгова* // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КНЛУ LINGUAPAX–VIII : Філологія — Педагогіка — Психологія : зб. наук. пр. — Київ : Вид. центр КНЛУ, 2008. — Вип. 16. — С. 42–46.

537. Молчанов С. В. Обеспечение конфиденциальности информации в России и некоторых зарубежных странах: сравнительно-правовое исследование / *С. В. Молчанов, В. К. Нехайчик* // Право и политика. — 2008. — № 6. — С. 1395–1400.

538. Моргунова Е. А. Авторское право : учеб. пособие / *Е. А. Моргунова* ; отв. ред. В. П. Мозолин. — Москва : Норма, 2008. — 288 с.

539. Моргунова Е. А. Авторское право : Комментарии законодательства; Образцы документов. Вопросы и ответы / *Е. А. Моргунова, О. А. Рузанова*. — Москва : Экзамен : Право и закон, 2004. — 272 с.

540. Московська газета відреагувала на використане фото мера Львова. Видання пише про помилку [Електронний ресурс] // ТСН вражає. — Режим доступу: http://tsn.ua/politika/moskovska-gazeta-vidreaguvala-na-vikoristane-foto-mera-lvova-328306.html [03.01.2014; 23:22].

541. Мужанова В. А. О положительном содержании субъективного гражданского права на нематериальные блага / *В. А. Мужанова* // Сибирский юридический вестник. — 2011. — № 4 (55). — С. 77–82.

542. Мужанова В. А. Понятие изображение в германском праве / *В. А. Мужанова* // Защита частных прав: проблемы теории и практики : материалы междунар. науч.-практ. конф. (Иркутск, 20–21 апр. 2012 г.) / отв. ред. Н. П. Асланян. — Иркутск : Изд-во БГУЭП, 2012. — С. 94–101.

543. Мульт личности [Електронний ресурс] // Википедия : свободная энцикл. — Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/Мульт_личности.

544. Мухамєдова Е. Е. Індивідуалізація фізичних осіб в цивільно-правових відносинах / *Е. Е. Мухамєдова* // Другі цивілістичні читання з питань права інтелектуальної власності, присвячені пам'яті професора О. А. Підопригори : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (22 квіт. 2008 р.). — Київ, 2009. — С. 149–155.

545. Мухамєдова Е. Е. Цивільно-правові аспекти реалізації особистих немайнових прав фізичної особи в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Мухамєдова Ельміра Енверівна*. — Київ, 2010. — 20 с.

546. Н. К. Имеет ли фотограф право распространять снятые им портреты? / *Н. К.* // Вестникъ права. — 1914. — № 2. — С. 53.

547. Н. Саркози намерен судиться с авиакомпанией из-за рекламы [Електронний ресурс] // Юридическая практика. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0013069 [30.01.2008; 09:35].

548. Н. Саркози намерен судиться с производителями кукол вуду [Електронний ресурс] // Юридическая практика. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0015900 [22.10.2008, 11:55].

549. На Каннському фестивалі заборонили робити селфі [Електронний ресурс] // ТСН вражає. — Режим доступу: http://tsn.ua/glamur/na-kannskomu-festivali-zaboronili-robiti-selfi-421810.html [16.04.2015; 18:52].

550. Назар Р. Характеристика репортажу як жанру мовлення / *Р. Назар* // Лінгвістичні студії. — 2009. — Вип. 19. — С. 209–212.

551. Настольная книга судьи по гражданским делам / [*А. Ф. Ефимов, В. Ю. Зайцев, Г. В. Манохина* и др.] ; под ред. Н. К. Толчеева. — [2-е изд., перераб. и доп.]. — Москва : Велби, Проспект, 2008. — 656 с.

552. Науково-пракичний коментар до Закону України «Про доступ до публічної інформації» / [*Р. Головенко, Д. Котляр, О. Нестеренко* та ін.] ; під заг. ред. Д. Котляра. — Київ : ГО «Фундація «Центр суспільних медія», 2012. — 336 с.

553. Науково-практичний коментар до цивільного законодавства України. У 2 т. Т. 1 / [*В. Г. Ротань, А. Г. Ярема, В. В. Кривенко* та ін.] ; відп. ред. В. Г. Ротань. — [2-ге вид.]. — Харків : Фактор, 2010. — 800 с.

554. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України / [*Ю. Б. Бек, Й. Г. Богдан, Л. В. Григоровська* та ін.] ; за ред. В. М. Коссака. — Київ : Істина, 2004. — 976 с.

555. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України. Т. I / [*Н. С. Кузнєцова, І. О. Дзера, В. М. Коссак* та ін.] ; за відп. ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнєцової, В. В. Луця. — [4-те вид., перероб. і допов.]. — Київ : Юрінком Інтер, 2011. — 820 с.

556. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : станом на 1 трав. 2012 р. / за заг. ред. В. В. Богатиря. — Київ : Центр учб. літ., 2012. — 1024 с.

557. Научно-практический комментарий к ГК РСФСР / [*Б. С. Антимонов, З. С. Беляева, С. Н. Братусь* и др.] ; под ред. Е. А. Флейшиц. — Москва : Юрид. лит., 1966. — 640 с.

558. Начальник міліції Донецької області почав викладати у мережу фото міліціонерів-хабарників [Електронний ресурс] // ТСН вражає. — Режим доступу: http://tsn.ua/ukrayina/nachalnik-miliciyi-doneckoyi-oblasti-pochav-vikladati-u-merezhu-foto-milicioneriv-habarnikiv-422194.html [19.04.2015; 00:30].

559. Не можна красти фотографії. Про ринок фото, авторське право і технічні новації — в розмові з керівництвом НСФХУ. Інтерв'ю О. Макарського з М. Іващенко та В. Лєвіщенко // Журналіст України. — 2009. — № 8. — С. 19–22.

560. Невзоров И. В. Проблемы регулирования предпринимательской деятельности, осуществляемой с использованием Интернет : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Невзоров Игорь Валерьевич*. — Санкт-Петербург, 2010. — 199 с.

561. Невядомская В. И. Проблемы реализации в РФ права на изображение в сети Интернет / *В. И. Невядомская* // Актуальные проблемы права в современном обществе : материалы регион. науч. конф. студентов, аспирантов и молодых преподавателей, 3 дек. 2012 г. / отв. ред. А. В. Майоров. — Челябинск : Изд. центр ЮУрГУ, 2013. — С. 83–87.

562. Недоруб О. Особенности использования и охраны фотографических произведений в сети Интернет / *О. Недоруб* // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. — 2008. — № 9. — С. 22–33.

563. Немчинова Е. В. Право на изображение гражданина / *Е. В. Немчинова* // Личность, общество, государство и право. Проблемы соотношения

и взаимодействия / под науч. ред. Н. М. Добрынина. — Тюмень : Вектор Бук, 2015. — Вып. 11 : сб. науч. ст. по материалам XI Всерос. науч.-практ. конф. 16 апр. 2015 г. — С. 253–255.

564. Необычные картины или художники со странностями [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://morefactov.ru/fact/neobychnye-kartiny-ili-xudozhniki-so-strannostyami.

565. Необычные портреты [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.liveinternet.ru/users/bogsve/post248356844 [17.11.2012; 17:32].

566. Необычные фотографии: люди в рентгеновских лучах (14 фото) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://pressa.tv/foto/40156-neobychnye-fotografii-lyudi-v-rentgenovskih-luchah-14-foto.html [03.06.2015].

567. Необычные фотографии Томаса Барбе [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://namba.tj/blogs/post.php?id=5451 [04.01.2014; 03:46].

568. Никитина М. И. Авторское право на произведения науки, литературы и искусства / *М. И. Никитина*. — Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1972. — 135 с.

569. Николаев В. Е. Нарушение авторских прав на фотографиччеcкие произведения в России второй половины XIX — начала XX века на примере юридической практики / *В. Е. Николаев* // Право. Законодательство. Личность. — 2010. — № 1 (8). — С. 50–56.

570. Николаева А. А. Изображение гражданина : проблемы правового регулирования, использования, охраны и защиты : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Николаева Александра Александровна*. — Москва, 2014. — 220 с.

571. Оганесян А. С. Право на изображение гражданина / *А. С. Оганесян* // Пути улучшения качества подготовки кадров сферы гостиничного и туристского бизнеса : материалы VII Междунар. науч.-практ. конф. 25 февр. 2011 г. / отв. ред.: М. А. Морозова, О. В. Архипова ; СПбГИЭУ. — Санкт-Петербург, 2011. — С. 377–382.

572. Огражденіе художественной собственности С. Л. Левицкаго // Голосъ. — 1878. — 24 апр. (№ 112). — С. 2.

573. Ожегов С. И. Словарь русского языка : ок. 57 000 слов / *С. И. Ожегов* ; под ред. Н. Ю. Шведовой. — [19-е изд., испр.]. — Москва : Рус. яз., 1987. — 750 с.

574. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка / *С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова*. — Москва : Азъ, 1993. — 955 с.

575. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка / *С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова* ; РАН, Ин-т рус. яз. им. В. В. Виноградова. — Москва : Азбуковник, 1998. — 944 с.

576. Омельчук К. До питання про авторські права на фотографію / *К. Омельчук* // Право України. — 2003. — № 4. — С. 75–79.

577. Они как люди, только добрее [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://prikol.i.ua/view/914996 [06.08.2013, 20:18].

578. Опалева А. А. Сущность правовых ограничений личной неприкосновенности / *А. А. Опалева* // Гражданин и право. — 2009. — № 5. — С. 6–7.

579. Опрышко Л. «Ограниченные» публичные лица. Влияние статуса «публичного лица» на степень защиты частной жизни и репутации через призму решений Европейского суда по правам человека / *Л. Опрышко* // Юридическая практика. — 2005. — 11 окт. (№ 41). — С. 1, 11–12.

580. Орел І. В. Обов'язкові умови проведення фото-, кіно-, теле- та відеозйомок в публічних місцях і місцях особистого користування / *І. В. Орел* // Науковий вісник. Серія «Право». — Київ, 2011. — Вип. 165, ч. 3. — С. 86–91.

581. Орлов А. Model release: как правильно составить договор с моделью / *А. Орлов* // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. — 2011. — № 9. — С. 58–68.

582. Орлов Д. М. Осуществление и гражданско-правовая защита прав авторов аудиовизуального произведения : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Орлов Дмитрий Михайлович*. — Москва, 2011. — 205 с.

583. Орлова Е. В. Когда пригодятся скриншоты [Електронний ресурс] / *Е. В. Орлова* // Главная книга. — 2013. — № 6. — Режим доступу: http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=PBI;n=191725.

584. Осипов А. А. Интерес и субъективное гражданское право : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Осипов Александр Александрович*. — Москва, 2011. — 168 с.

585. Основные институты гражданского права зарубежных стран / [*В. В. Залесский, К. М. Беликов, Н. И. Гайдаенко-Шер* и др.] ; отв. ред. В. В. Залесский. — Москва : Норма, 2009. — 1184 с.

586. Осокин Р. Б. Порнография: опыт легального, доктринального и судебного толкования / *Р. Б. Осокин* // Вестник Нижегородской академии МВД России. — 2014. — № 1 (25). — С. 134–140.

587. Остапчук М. Я. Особливості авторсько-правової охорони складових елементів аудіовізуального твору / *М. Я. Остапчук* // Часопис Київського університету права. — 2012. — № 3. — С. 283–288.

588. Отменен приказ 1954 года о запрете фото- и видеосъемки на вокзалах и в аэропортах [Електронний ресурс] // Юридическая практика. — Режим доступу: http://yurpractika.com/news.php?id=0026768 [29.06.2011].

589. Отпечатки пальцев заменят фото в паспортах саудовских женщин [Електронний ресурс] // Юридическая практика. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0015489 [11.09.2008; 10:55].

590. Очаровательные младенцы на созданных из пряжи копиях полотен мировых художников [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.kulturologia.ru/blogs/230416/29247.

591. Павлова Е. А. Авторское право на произведения изобразительного искусства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Павлова Елена Александровна*. — Москва, 1984. — 203 с.

592. Павловська Н. В. Теорія та практика захисту моральних благ за цивільним законодавством України : автореф. дис. .. канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Павловська Наталія Володимирівна*. — Харків, 2002. — 15 с.

593. Паліюк В. П. Відшкодування моральної шкоди по Конституції України / *В. П. Паліюк* // Конституція. Незалежність. Правова держава : доп. та повідомл. наук.-практ. конф., присвяч. першій річниці Конституції України. — Миколаїв, 1997. — С. 52–53.

594. Палькина Т. Н. Личные неимущественные права по гражданскому и семейному законодательству РФ и зарубежных стран (на примере США и Германии) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Палькина Татьяна Николаевна*. — Москва, 2011. — 215 с.

595. Пальцева Е. С. Информационная прозрачность правосудия: пределы и ограничения / *Е. С. Пальцева* // Информационное право. — 2013. — № 4 (35). — С. 26–29.

596. Панкевич А. В. Объектъ авторскаго права. Изъ XXV тома Записокъ Императорскаго Новороссійскаго Университета / *А. В. Панкевич*. — Одесса : Печатано в тип. Ульриха и Шульце, 1878. — 59 с.

597. Панфилов И. А. Порнография в сети Интернет и ее криминогенное значение / *И. А. Панфилов* // Российский следователь. — 2013. — № 23. — С. 34–37.

598. Панфилова А. П. Имидж делового человека : учеб. пособие / *А. П. Панфилова*. — Санкт-Петербург : ИВЭСЭП : О-во «Знание» СПб и ЛО, 2007. — 488 с.

599. Пародия [Електронний ресурс] // Википедия : свободная энцикл. — Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/Пародия.

600. Патракеев С. Видеонаблюдение: юридические аспекты / *С. Патракеев, Д. Дмитриев* // Трудовое право. — 2012. — № 6. — С. 105–117.

601. Пашко О. А. Твори, що пропагують культ насильства та жорстокості як предмет злочину, передбаченого ст. 300 ККУ / *О. А. Пашко* // Митна справа в Україні: теорія і практика : матеріали міжнар. наук. конф.-форуму випускників, курсантів, студентів та молодих науковців. 28 берез. 2008 р. — 2008. — Ч. 2. — С. 60–64.

602. Первая палка для селфи появилась в Японии 32 года назад [Електронний ресурс] // ТСН вражає. — Режим доступу: http://ru.tsn.ua/tsikavinki/pervaya-palka-dlya-selfi-poyavilas-v-yaponii-32-goda-nazad-419837.html [09.04.2015; 09:56].

603. Пергамент О. Я. Законопроект об авторском праве на литературные, музыкальные и художественные произведения / *О. Я. Пергамент* // Право. — 1909. — № 4. — С. 216–222.

604. Перель И. М. Похитители душ (о правах на изображения людей в Интернете) : дайджест 09.10.04 / *И. М. Перель* // Патентное дело. Дайджест российской и зарубежной прессы. — 2009. — № 10. — С. 10–13. — Дайдж. на ст.: Soul stealers. What control do you have over your online images? / I. Lowe, C. Waite // CW. — 2009. — N 192. — P. 24–26.

605. Перель И. М. Принадлежность и охрана авторских прав на фотографии и стоп-кадры из фильмов с изображением знаменитостей : дайджест 06.06.06. / И. М. Перель // Патентное дело. Дайджест российской и зарубежной прессы. — 2006. — № 6. — С. 15–18. — Дайдж. на ст.: Feeding the frenzy. Photographs and film stills in a celebrity obsessed world / R. Sharma, C. Kernick // Copyright World. — 2006. — N 157. — P. 15–17.

606. Перель И. М. Фотографирование объектов авторского права : дайджест : 06.08.05 / И. М. Перель // Патентное дело. Дайджест российской и зарубежной прессы. — 2006. — № 8. — С. 12–13. — Дайдж. на ст.: Using photographs of copyrighted works and trademarks // WIPO Magazine. — 2006. — N 2, April. — P. 18–21.

607. Перова Н. Ограничения свободы слова в целях предотвращения разглашения личной и государственной тайны в праве США и Великобритании / *Н. Перова* // Право и управление. XXI век. — 2012. — № 1 (22). — С. 93–99.

608. Першин М. В. Частно-правовой интерес (понятие, правообразование, реализация) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / *Першин Михаил Викторович*. — Нижний Новгород, 2004. — 199 с.

609. Першина И. В. Интерес в праве : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / *Першина Ирина Викторовна*. — Нижний Новгород, 2002. — 183 с.

610. Петренко И. «Бесплатная реклама» фотохудожнику Владимиру Архипову / *И. Петренко* // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. — 2003. — № 12. — С. 68–72.

611. Петренко І. Правова охорона персонажа літературно-художнього твору / *І. Петренко* // Теорія і практика інтелектуальної власності. — 2013. — № 2. — С. 48–54.

612. Петров Є. В. Інформація як об'єкт цивільно-правових відносин : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Петров Євген Вікторович*. — Харків, 2003. — 20 с.

613. Петров М. В. Объекты авторского права в кино и на телевидении / *М. В. Петров* // Проблемы управления и гражданского прав : сб. ст. / отв. ред. А. Е. Лунев ; Ин-т государства и права Акад. наук СССР. — Москва, 1976. — С. 109–116.

614. Петрыкина Н. И. Правовое регулирование оборота персональных данных: теория и практика / *Н. И. Петрыкина*.– Москва : Статут, 2011. — 134 с.

615. Пиленко А. С. Къ вопросу о новомъ проектѣ статей объ авторскомъ правѣ. (Окончаніе) // Право. — 1899. — 2 мая (№ 18). — С. 912–919.

616. Пиленко А. Международныя литературныя конвенціи / *А. Пиленко*. — Санкт-Петербургъ : Тип. Морскаго Министерства, въ Главномъ Адмиралтействѣ, 1894. — 569 с.

617. Пиленко А. Новый законъ объ авторскомъ правѣ (текстъ закона, сопоставленіе съ прежде дѣйствовавшимъ правомъ, подготовительные матеріалы) / *А. Пиленко*. — Санкт-Петербургъ : Изд. А. С. Суворина, 1911. — 168 с.

618. Пилипенко В. Д. Проблемы реализации права гражданина на изображение / *В. Д. Пилипенко* // Проблемы социального обновления России в исследованиях молодых ученых : материалы выступлений на аспирант. чтениях 18 апр. 2009 г. — Москва : Изд-во Акад. повышения квалификации и проф. переподготовки работников образования, 2009. — С. 422–427.

619. Пичугина А. Социальные сети и публичные люди / *А. Пичугина* // Корпоративный юрист. — 2014. — № 6. — С. 38.

620. Підлубна Т. М. Право на захист цивільних прав та інтересів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Підлубна Тетяна Миколаївна*. — Київ, 2009. — 23 с.

621. Підопригора І. С. Право фізичних осіб на індивідуальність в Україні: цивільно-правовий аспект / *І. С. Підопригора* // Наука і вища освіта : доп. учасників X міжвуз. студент. наук. конф. — 2002. — Вип. 6, ч. 2. — С. 74–76.

622. Пічкур О. В. Обгрунтування нового визначення поняття «фотографічний твір» у законодавстві України з питань авторського права / *О. В. Пічкур, В. О. Пічкур* // Питання інтелектуальної власності : зб. наук. пр. / редкол.: О. П. Орлюк [та ін.] ; НДІ ІВ НАПрНУ. — Київ, 2012. — Вип. 10. — С. 132–137.

623. Плетнева Е. А. Извинение как социокультурно обусловленный коммуникативный феномен / *Е. А. Плетнева* // Вестник Воронежского государственного университета. Серия : Лингвистика и межкультурная коммуникация. — 2007. — № 2 (ч. 2). — С. 19–25.

624. Погодина Н. А. К вопросу о понятии «юридическая ответственность» / *Н. А. Погодина, Я. Г. Пашкевич* // Вектор науки Тольяттинского государственного университета. — 2010. — № 3 (3). — С. 153–155.

625. Погонцева Д. В. «Selfie» как современный социально-психологический феномен [Електронний ресурс] / *Д. В. Погонцева* // Концепт : науч.-метод. электрон. журн. — 2013. — № 12 (28). — Режим доступу: e-koncept.ru/2013/13263.htm.

626. Погребняк С. Тут одной тётеньке сказали, что её снимут, так она стала стесняться, брыкаться и говорить всякие нехорошие слова... Можно ли снимать процесс налоговой проверки на видеокамеру? / *С. Погребняк* // Бухгалтер. — 2008. — № 36 (468). — С. 46.

627. Погуляев В. Право на изображение / *В. Погуляев, И. Тулубьева* // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. — 2004. — № 3. — С. 39–45.

628. Подволоцкий И. Н. Влияние современных медико-косметических средств на изменение характеристик элементов внешнего облика человека / *И. Н. Подволоцкий, Н. И. Фролова* // Судебная экспертиза: дидактика, теория, практика : сб. науч. тр. / Моск. ун-т МВД России. — Москва, 2007. — Вып. 3. — С. 155–158.

629. Подволоцкий И. Н. Соотношение понятий «элемент внешнего облика человека» и «признак внешнего облика человека» в габитоскопии / *И. Н. Подволоцкий* // Lex Russica. — 2011. — № 3. — С. 555–565.

630. Подглядывать хорошо: интригующий фотопроект о частной жизни парижан [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.kulturologia.ru/blogs/031114/22036.

631. Подколзін І. В. Збитки та їх відшкодування в договірному праві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Подколзін Ігор Васильович*. — Київ, 2010. — 20 с.

632. Поздникин П. Ю. Право на частую жизнь и свобода слова: разумный баланс / *П. Ю. Поздникин* // Известия высших учебных заведений. Поволжский регион. — 2010. — № 3 (15). — С. 38–44.

633. Поклонники звезд, сделавшие пластику ради сходства с кумирами [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.shymkent.inform.kz/detail/3463 [04.03.2015; 10:21].

634. Покореева А. В. Право на изображение [Електронний ресурс] / *А. В. Покореева* // ЮрКлуб : виртуал. клуб юристов. — Режим доступу: http://www.yurclub.ru/docs/civil/article319.html.

635. Покровский И. А. Основные проблемы гражданского права / *И. А. Покровский*. — Петроград : Изд-во юрид. книж. склада. «Право», 1917. — 328 с.

636. Положенцева Н. Ю. О праве двойников знаменитостей на собственное изображение / *Н. Ю. Положенцева, К. С. Митягин* // Право интеллектуальной собственности. — 2015. — № 1 (39). — С. 21–25.

637. Польська туристка загинула, намагаючись зробити селфі на вершині мосту [Електронний ресурс] // ТСН вражає. — Режим доступу: http://tsn.ua/svit/polska-turistka-zaginula-namagayuchis-zrobiti-selfi-na-vershini-mostu-390175.html [05.11.2014; 21:36].

638. Попова П. А. Правовая охрана призведений портретной живописи / *П. А. Попова* // Интеллектуальная собственность: теория и практика : сб. докл. науч.-практ. конф. «Петербургские коллегиальные чтения — 2009» (Санкт-Петербург, 25–26 июня 2009 г.). — Санкт-Петербург : Изд-во СПбГЭТУ «ЛЭТИ», 2009. — С. 37–39.

639. Попова П. А. Правовая охрана призведений портретной живописи / *П. А. Попова* // Патенты и лицензии. — 2009. — № 12. — С. 31–34.

640. Портреты из пепла от Рэйвен Коллинз [Електронний ресурс]. — Режим доступу: Источник: http://www.bugaga.ru/interesting/1146725747-portrety-iz-pepla-ot-reyven-kollinz.html#ixzz3wyI0Sgc7 [20.04.2011].

641. Посикалюк О. О. До питання про об'єкт особистих немайнових прав фізичних осіб / *О. О. Посикалюк* // Юридична Україна. — 2009. — № 5. — С. 65–70.

642. Посикалюк О. О. Загальне особисте немайнове право («allgemeine Persönlichkeitsrecht») за німецьким цивільним правом / *О. О. Посикалюк* // Право України. — 2010. — № 3. — С. 253–259.

643. Посикалюк О. О. Особисті немайнові права фізичних осіб в романській, германській, англо-американській системах приватного права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Посикалюк Олег Олександрович*. — Київ, 2012. — 20 с.

644. Посикалюк О. О. Особисті немайнові права фізичних осіб в романській, германській, англо-американській системах приватного права : монографія / *О. О. Посикалюк* ; ред. А. М. Шадріна ; Нац. акад. прав. наук України, НДІ приват. права і підприємництва. — Київ, 2011. — 204 с.

645. Посикалюк О. О. Право на зображення за цивільним правом Франції / *О. О. Посикалюк* // Приватне право і підприємництво : зб. наук. пр. — 2011. — Вип. 10. — С. 196–199.

646. Пост Р. Религия и свобода слова: изображения пророка Мухаммеда / *Р. Пост* // Сравнительное конституционное обозрение / Ин-т права и публичной политики. — Москва, 2006. — № 3 (56). — С. 59–71.

647. Потапенко С. Диффамация в СМИ: проблемы права и журналистики : учеб. пособие / *С. Потапенко, А. Осташевский* ; Кубан. гос. ун-т. — Краснодар, 2001. — 390 с.

648. Потоцький М. Ю. Господарсько-правовий захист інтелектуальної власності в Україні : монографія / *М. Ю. Потоцький*. — Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2014. — 620 с.

649. Правила Активації під умовною назвою «KINDER CHOCOLATE ШУКАЄ НОВІ ОБЛИЧЧЯ» «Kinder Chocolate» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://smiles.kinder-promo.com.ua/rules.

650. Право интеллектуальной собственности : учебник / [*И. А. Близнец, Э. П. Гаврилов, О. В. Добрынин* и др.] ; под ред. И. А. Близнеца. — Москва : Проспект, 2010. — 960 с.

651. Право интеллектуальной собственности : учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по спец. «Юриспруденция» / [*Н. М. Коршунов, Н. Д. Эриашвили, Ю. С. Харитонова* и др.] ; под ред. Н. М. Коршунова, Н. Д. Эриашвили. — Москва : ЮНИТИ- ДАНА : Закон и право, 2011. — 327 с.

652. Право інтелектуальної власності : наук.-практ. комент. до Цивільного кодексу України / [*М. В. Паладій, Н. М. Мироненко, В. О. Жаров* та ін.] ; за заг. ред. М. В. Паладія, Н. М. Мироненко, В. О. Жарова. — Київ : Парлам. вид-во, 2006. — 432 с.

653. Правова охорона творів образотворчого мистецтва в Україні : монографія / *Ю. Л. Бошицький, І. І. Ващинець*. — Київ : Вид-во Європ. ун-ту, 2011. — 295 с.

654. Правова система України: історія, стан та перспективи. У 5 т. Т. 3. Цивільно-правові науки. Приватне право / [*М. М. Сібільов, Я. М. Шевченко, А. С. Довгерт*] ; за заг. ред. Н. С. Кузнєцової. — Харків : Право, 2008. — 640 с.

655. Правовые аспекты создания фотографии физического лица [Електронний ресурс] // Житомирський клуб фотографів «Фотосфера». — Режим доступу: http://photosphere.at.ua/blog/pravovye_aspekty_sozdanija_fotografii_fizicheskogo_lica/2011-10-15-40 [15.10.2011. 23:29]

656. Праницкая Т. О. Конституционно-правовой механизм обеспечения неприкосновенности частной жизни : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / *Праницкая Татьяна Олеговна*. — Белгород, 2010. — 214 с.

657. Придворов Н. А. Правовые и философские вопросы субъективного права на честь и достоинство / *Н. А. Придворов* // Советское государство и право. — 1968. — № 3. — С. 97–100.

658. Примак В. Вина як критерій визначення розміру відшкодування моральної шкоди / *В. Примак* // Юридична Україна. — 2009. — № 5. — С. 71–76.

659. «Приманка» судебных приставов в «Одноклассниках» требует в суде компенсацию [Електронний ресурс] // Юридическая практика. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0019294 [23.11.2009].

660. Проектъ статей объ авторскомъ правъ на литературныя, музыкальныя и художественныя произведенія съ объясненьями. — Санкт-Петербург : Тип. Правительствующаго Сената, 1899. — 178 с.

661. Производителей заставили переименовать кукол, названных в честь дочерей Обамы [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ural.ru/news/life/2009/02/04/news-87943.html [04.02.2009; 15:12].

662. Промышленная фотография. Применение фотографии к графическому искусству.. Необходимая настол. кн. для фотографов, цинкографов, типографов, литографов и всех лиц, соприкасающихся к граф. искусству : с отд. хим. лаб. в пределах фотографического искусства... : в 3 ч. / сост. по всем новейшим иностр. и рус. источникам П. Ф. Симоненко. — Москва : Тип. Н. Н. Булгакова, 1901. — 452 с.

663. Промышленная, литературная, художественная и музыкальная собственность. Сборникъ, составленный съ разрешенія Департамента Торговли и мануфактуръ, А. Кобеляцкимъ. — Санкт-Петербургъ : Тип. В. Киршбаума, 1896. — 140 с.

664. Протиняк О. М. Відповідальність за дифамацію у праві зарубіжних країн та України / *О. М. Протиняк* // Україна в системі глобального інформаційного обміну: теоретико-методологічні аспекти дослідження і підго-

товки фахівців : Всеукр. наук. конф. Львів, 27 трав. 2011 р. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. ун-т «Львів. політехніка». — Львів, 2011. — С. 225–229.

665. Прохоров С. А. Компьютерные технологии в современной живописи / *С. А. Прохоров* // Известия Алтайского государственного университета. — 2012. — № 2 (74). — С. 202–206.

666. Проценко Д. Е. Понятие и юридическая природа института диффамации в СМИ / *Д. Е. Проценко* // Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России. — 2008. — № 2. — С. 150–156.

667. Процьків Н. М. Правове регулювання розірвання цивільно-правових договорів за цивільним законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Процьків Наталія Миколаївна*. — Київ, 2003 . — 19 с.

668. Пузанов И. Видеокамера в законе? / *И. Пузанов* // Эж-Юрист. — 2012. — № 8. — С. 8.

669. Пустовалов Ю. В. Право на изображение / *Ю. В. Пустовалов* // Право и современность : сб. науч.-практ. ст. / СЮИ МВД России. — Саратов, 2008. — Вып. 3, ч. 1. — С. 128–132.

670. Р. Киреев не разрешил возобновить трансляцию суда по «делу Ю. Тимошенко» [Електронний ресурс] // Юридическая практика. — Режим доступу: http://yurpractika.com/news.php?id=0027410 [26.08.2011].

671. Рабец А. П. К вопросу об использовании известных имен в качестве товарных знаков / *А. П. Рабец* // Сборник материалов II Международного юридического форума «Правовая защита интеллектуальной собственности: проблемы теории и практики», 14–15 февр. 2014 г. — Москва, 2014. — С. 112–120.

672. Раскотников И. С. Особенности и формы соотношения публичных и частных интересов в правовой жизни общества / *И. С. Раскотников* // Гражданин и право. — 2014. — № 5. — С. 40–52.

673. Раскотников И. С. Соотношение частного и публичного интересов как объектов правового регулирования / *И. С. Раскотников* // Гражданин и право. — 2014. — № 6. — С. 41–52.

674. Реальные личности, сыгранные звёздами Холливуда pt. 1 — Megalyrics [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.megalyrics.ru/posts/kino/2011-12-10-riealnyie-lichnosti-sy#ixzz3ypIjYdXn [10.12.2011].

675. Рейн Ѳ. Авторское право на фотографическіе снимки, производимые членами ученыхъ и просветительныхъ обществъ въ области научной фотографіи. Доклад, читанный въ засѣданіи Естественно-Истрической Секціи Общества Изслѣдователей Волыни 18 февраля 1912 г. Изданіе Общества Изслѣдователей Волыни / *Ѳ. Рейн*. — Житоміръ : Электрическая тип. насл. М. Денемана, 1912. — 18 с.

676. Рекомендації щодо забезпечення правомірності створення і використання фотографічних творів : рекомендації Державної служби інтелектуальної власності України від 26.01.2011 р. [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Державної служби інтелектуальної власності України. — Режим доступу: http://sips.gov.ua/ua/recfoto.html.

677. Ренкель А. Охрана изображения гражданина / *А. Ренкель* // Изобретатель и рационализатор. — 2010. — № 5. — С. 22–23.

678. Роберт Де Ниро и Аль Пачино судятся с часовой компанией [Електронний ресурс] // Юридическая практика. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0016996 [06.03.2009, 10:25].

679. Рогозина А. Обидчикам сестры Натальи Водяновой грозит пять лет тюрьмы [Електронний ресурс] / *А. Рогозина*. — Режим доступу: http://www.vesti.ru/doc.html?id=2652294&cid=1.

680. Родионов М. Ю. Возникновение и охрана авторских прав при создании кинофильмов : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Родионов Михаил Юрьевич*. — Москва, 2005. — 193 с.

681. Родителей не выбирают : (35 фото) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.bugaga.ru/jokes/1146734943-roditeley-ne-vybirayut.html [01.10.2012].

682. Родный О. В. Проблема сатирического и смехового в русской литературе XVII века [Електронний ресурс] / *О. В. Родный* // Література в контексті культури. — 2008. — Вип. 18. — С. 229–234. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/lvk_2008_18_34.

683. Рождественская, Екатерина Робертовна [Електронний ресурс] // Википедия : свободная энцикл. — Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/Рождественская,_Екатерина_Робертовна.

684. Розегнал А. Чешская Республика. Охрана личности и честного имени юридического лица в СМИ / *А. Розегнал* // Социально-политические науки. — 2013. — № 1. — С. 150–167.

685. Романченко Т. С. Зображення як об'єкт особистого немайнового права фізичної особи / *Т. С. Романченко* // Актуальні проблеми цивільного, сімейного та міжнародного приватного права (Матвєєвські цивілістичні читання) : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 16 верес. 2010 р. — Київ : КНТ, 2011. — С. 355–358.

686. Романченко Т. С. Право фізичної особи на власне зображення / *Т. С. Романченко* // Проблеми цивільного права та процесу : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. О. А. Пушкіна (22 трав. 2010 р.) / Харк. нац. ун-т внутр. справ. — Харків, 2010. — С. 241–243.

687. Ромовская З. В. Личные неимущественные права граждан СССР (понятие, виды, классификация, содержание, гражданско-правовая защита) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Ромовская Зореслава Васильевна*. — Киев, 1968. — 20 с.

688. Роналдо подал в суд на китайских фармацевтов [Електронний ресурс] // Юридическая практика. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0010792 [29.01.2007; 12:15].

689. Російські журналісти «купилися» на фотожабу з українськими нардепами та кулеметом у Раді [Електронний ресурс] // ТСН вражає. — Режим доступу: http://tsn.ua/politika/rosiyski-zhurnalisti-kupilisya-na-fotozhabu-z-ukrayinskimi-nardepami-ta-kulemetom-u-radi-394325.html [28.11.2014; 11:41].

690. Россиянка подает в суд на министерство обороны Израиля [Електронний ресурс] // Юридическая практика. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0010149 [07.11.2006; 12:05].

691. Россол С. Видеонаблюдение в магазине / *С. Россол* // Арсенал предпринимателя. — 2012. — № 10. — С. 64–73.

692. Росспоживнагляд назвав селфі причиною поширення вошей [Електронний ресурс] // ТСН вражає. — Режим доступу: http://tsn.ua/tsikavinki/rosspozhivnaglyad-nazvav-selfi-prichinoyu-poshirennya-voshey-388328.html [27.10.2014; 14:28].

693. Рудольф Д.-В. Захист авторських прав: світовий досвід / *Д.-В. Рудольф* // Інтелектуальна власність. — 2004. — № 2. — С. 32–39.

694. Рыбак К. Е. Некоторые особенности применения норм музейного права / *К. Е. Рыбак* // Правосудие в Поволжье. — 2004. — № 6. — С. 98–109.

695. Рыдченко К. Д. Проблемы выявления и пресечения оборота вредоносной информации / К. Д. Рыдченко // Обеспечение законности и правопорядка в странах СНГ : сб. материалов Междунар. науч.-практ. конф. / Воронеж. ин-т МВД России. — Воронеж, 2009. — Ч. 1 : Юридические науки. — С. 246–248.

696. С. Берлускони выиграл суд против папарацци, снимавшего его обнаженных гостей [Електронний ресурс] // Юридическая практика. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0017703 [01.06.2009; 17:40].

697. С. З. Австрійській законъ (26 декабря 1895 года) объ авторскомъ правѣ на литературныя и художественныя произведенія и на фотографическіе снимки / *С. З.* // Журналъ Министерства Юстиции. Годъ второй. — Санкт-Петербург, 1896. — № 8 (окт.). — С. 233–240.

698. Савчук Л. Ф. Нравственное здоровье как личное неимущественное право гражданина / *Л. Ф. Савчук* // Здоровье населения — основа процветания России : материалы IV Всерос. науч.-практ. конф. с междунар. участием, 26–27 апр. 2011 г. — Анапа : Изд. филиала РГСУ в г. Анапе, 2011. — С. 278–279.

699. Сазонова Е. С. О правовом ограничении распространения вредной массовой информации / *Е. С. Сазонова, О. В. Куропаткина, А. С. Сулакшина, А. В. Шестопалова* // Проблемный анализ и государственно-управленческое проектирование. — 2010. — Вып. 6. — С. 124–135.

700. Самбор М. Щодо класифікації інтересів в праві / *М. Самбор* // Право України. — 2007. — № 7. — С. 21–26.

701. Самойлович М. В. Эффектная сторона авторского права: нарушение прав знаменитостей : дайджест 99.08.14 / *М. В. Самойлович* // Патентное дело. Дайджест российской и зарубежной прессы. — 1999. — № 8. — С. 26–29. — Дайдж. на ст.: The glamorous side of copyright: celebrity infringements / E. S. Simcoe, D. L. Maravei // Copyright World. — 1999. — N 89. — P. 26–28.

702. Самородов Д. А. Использование внешнего облика лица в политической рекламе как основание требовать судебной защиты чести и достоинства / *Д. А. Самородов* // Реклама: социально-правовые аспекты. Труды НОСиА. — Москва : ПОЛТЕКС, 2002. — Вып. 8. — С. 8–13.

703. Самородов Д. А. Честь и достоинство по российскому гражданскому праву: социальные основы и правовая характеристика : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Самородов Дмитрий Альбертович*. — Москва, 2005. — 179 с.

704. Самые гиперреалистичные портреты, созданные компьютерной программой [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://cameralabs.org/6000-samye-giperrealistichnye-portrety-sozdannye-kompyuternoj-programmoj [09.07.2014].

705. Саприкіна І. В. Захист честі, гідності, ділової репутації фізичної особи за законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Саприкіна Ірина Валентинівна*. — Київ, 2006. — 21 с.

706. Сафиуллина Р. Защита авторских прав в фотографии / *Р. Сафиуллина* // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. — 2001. — № 3. — С. 62–63.

707. Свердлык Г. А. Гражданско-правовые способы сочетания общественных, коллективных и личных интересов : учеб. пособие / *Г. А. Свердлык* ; УрГУ. — Свердловск, 1980. — 72 с.

708. Свиницкая М. И. Фотография как особый вид изобразительного искусства / *М. И. Свиницкая* // Прикладные аспекты научных исследований. Перспективы инновационного развития общества и технологий : сб. докл. III Междунар. науч. заоч. конф. (Россия, г. Москва, 11 янв. 2012 г.). — Москва : Изд-во ИНГН, 2012. — С. 10–12.

709. Свиридов Н. Л. Границы и ограничения по закону исключительного интеллектуального права : права интеллектуальной собственности : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Свиридов Николай Львович*. — Москва, 2008. — 182 с.

710. Світ охопила нова мода робити «самостріли» на цвинтарях і похоронах [Електронний ресурс] // ТСН вражає. — Режим доступу: http://tsn.ua/foto/svit-ohopila-nova-moda-robiti-samostrili-na-cvintaryah-i-pohoronah-318849.html [05.11.2013; 18:25].

711. Сергеев А. П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации : учебник / *А. П. Сергеев*. — [2-е изд., перераб. и доп.]. — Москва : ООО «ТК Велби», 2003. — 752 с.

712. Сергеев А. П. Право на защиту репутации / *А. П. Сергеев*. — Ленинград : Знание, 1989. — 32 с.

713. Серебровский В. И. Вопросы советского авторского права / *В. И. Серебровский*. — Москва : Изд-во Акад. наук СССР, 1956. — 283 с.

714. Середа В. Мир Шевченко в мириадах «пикселей». Уникальный портрет Кобзаря создают его же сюжеты [Електронний ресурс] / *В. Середа*. — Режим доступу: http://gazeta.zn.ua/CULTURE/mir_shevchenko_v_miriadah_pikseley__unikalnyy_portret_kobzarya_sozdayut_ego_zhe_syuzhety.html [04.03.2011, 14:36].

715. Серьогін В. О. Забезпечення недоторканності приватного життя в епоху комп'ютерних технологій : прайвесі 3.0 / *В. О. Серьогін* // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна № 1028. Серія «Право». — 2012. — Вип. 12. — С. 97–100.

716. Сидоренко М. В. Судовий захист цивільного права та інтересу як загальна засада цивільного законодавства України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Сидоренко Михайло Володимирович*. — Одеса, 2012. — 20 с.

717. Сидорина Н. А. Конфликт интересов фотографа и изображаемого лица: проблемы ответственности / *Н. А. Сидорина* // Право интеллектуальной собственности. — 2010. — № 1. — С. 19–21.

718. Сидорина Н. Проблемы баланса интересов авторов фотографических произведений и изображаемых лиц в российском и немецком праве / *Н. Сидорина* // Проблемы правового регулирования международных экономических отношений на современном этапе : материалы науч.-практ. конф. междунар.-правового фак. ВАВТ (Москва, апр. 2010 г.). — Москва, 2011. — Вып. 45. — С. 154–159.

719. Сидорина Н. Соотношение авторского права на фотографии и прав изображаемого лица в России и Германии / *Н. Сидорина* // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. — 2015. — № 7. — С. 59–72.

720. Сидорина Н. А. Сроки и охрана авторских прав на фотографии в России и Германии / *Н. А. Сидорина* // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. — 2015. — № 6. — С. 59–72.

721. Сидорина Н. Субъекты и объекты авторских прав на фотографии в России и Германии / *Н. Сидорина* // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. — 2015. — № 5. — С. 59–72.

722. Сидорина Н. Фотография в авторском праве России и Германии : монография / *Н. Сидорина*. — Saarbrücken : LAP LAMBERT Academic Publishing, 2012. — 65 с.

723. Симолинъ А. А. Два вопроса изъ области авторскаго права : (отдѣльный оттискъ изъ журнала «Юридическій Вѣстникъ», 1914 г., кн. V (I)) / *А. А. Симолинъ*. — Москва : Тип. Г. Лисснера и Д. Собко, 1914. — 21 с.

724. Синайскій В. И. Русское гражданское право : (пособіе къ изученію т. X ч. 1 и сенатской практики) / *В. И. Синайскій*. — Кіевъ : Тип. А. М. Пономарева, 1912. — 427 с.

725. Ситдикова Р. И. Обеспечение частных, общественных и публичных интересов авторским правом / *Р. И. Ситдикова*. — Москва : Статут, 2013. — 159 с.

726. Сізова К. Портрет героя як текстова категорія / *К. Л. Сізова* // Діалог: медіа-студії : зб. наук. пр. / відп. ред. О. В. Александров. — Одеса : Астропринт, 2009. — Вип. 8. — С. 294–302.

727. Скакалина А. А. Проблемы охраны изображения гражданина, размещенного в сети Интернет / *А. А. Скакалина* // Студент и научно-технический прогресс : материалы XLVIII Междунар. студенч. конф., 10–14 апр. 2010 г. : Государство и право. — Новосибирск : СибАГС, 2010. — С. 34–35.

728. Скітейкін М. Ю. Актуальні аспекти детермінації ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості (ст. 300 КК України) / *М. Ю. Скітейкін* // Держава і право. — 2009. — Вип. 44. — С. 537–542.

729. Скокіна О. О. Право на зовнішній вигляд: деякі аспекти цивільно-правового регулювання / *О. О. Скокіна* // Проблеми цивільного права та цивільного процесу на сучасному етапі розвитку законодавства : матеріали міжвуз. курсант. (студент.) наук. конф., 5 квіт. 2002 р. / ДІВС. — Донецьк, 2002. — С. 121–126.

730. Слепкан В. К. К вопросу о защите чести, достоинства и деловой репутации в сети Интернет / *В. К. Слепкан* // Матеріали Міжнародної конференції «Охорона прав інтелектуальної власності в Україні та Європейському Союзі: політика, законодавство, практика» (Київ, 15–16 черв. 2011 р.). Проект ЄС «Вдосконалення стратегії, політики та регулювання інновацій в Україні». — Київ : Фенікс, 2011. — С. 87–90.

731. Слипченко С. А. К вопросу о правовом регулировании личных неимущественных отношений / *С. А. Слипченко* // Правове життя сучасної України : матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-викл. складу (Одеса, 20–21 квіт. 2012 р.) / відп. за вип. В. М. Дрьомін ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». — Одеса : Фенікс, 2012. — Т. 3. — С. 12–14.

732. Слипченко С. А. Некоторые аспекты характеристики права на изображение физического лица / *С. А. Слипченко* // Актуальні проблеми юридичної науки : зб. тез міжнар. наук. конф. «Восьмі осінні юридичні читання» (Хмельницький, 13–14 листоп. 2009 р.) : у 4 ч. — Хмельницький : Вид-во Хмельниц. ун-ту упр. та права, 2009. — Ч. 3 : Цивільне право. Сімейне право. Міжнародне приватне право. Комерційне право. Цивільний, господарський та адміністративний процес. — С. 322–323.

733. Слипченко С. А. Оборотоспособность объектов личных неимущественных прав, обеспечивающих социальное бытие физического лица / *С. А. Слипченко*. — Харьков : ФОП Мічурина Н. А., 2011. — 336 с.

734. Сліпченко С. О. Індивідуальність фізичної особи, як об'єкт особистих немайнових прав / *С. О. Сліпченко* // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. № 929. Серія : Право. — 2010. — Спец. вип. — С. 340–344.

735. Сліпченко С. Надання згоди фізичною особою, що зображена на фотографії, як юридичний факт за ЦК України / *С. Сліпченко* // Право України. — 2008. — № 3. — С. 110–114.

736. Сліпченко С. Особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття фізичної особи, як різновид виключних прав / *С. Сліпченко* // Теорія і практика інтелектуальної власності. — 2012. — № 4 (66). — С. 96–104.

737. Слободян С. Дневники и личные письма как объекты авторского права / *С. Слободян* // Хозяйство и право. — 2010. — № 8. — С. 18–23.

738. Слободян С. Персонаж и название произведения как объекты авторского права / *С. Слободян* // Право и экономика. — 2012. — № 6. — С. 53–61.

739. Смирнова А. А. Диффамация как правонарушение и злоупотребление правом: конституционно-правовой аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / *Смирнова Анна Александровна*. — Москва, 2008. — 26 с.

740. Смолькова И. В. Понятие и значение частной жизни граждан / *И. В. Смолькова* // Защита частных прав: проблемы теории и практики : материалы 2-й ежегод. междунар. науч.-практ. конф. (Иркутск, 20–21 июня 2013 г.) / под ред. Н. П. Асланян, Ю. В. Винниченко. — Иркутск : Изд-во БГУЭП, 2013. — С. 133–138.

741. Смородина А. Заборона на публічний показ фотографії / *А. Смородина* // Юридичний журнал. — 2009. — № 10 (88). — С. 73–75.

742. Снытников А. А. Информация как объект гражданских правовых отношений : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Снытников Алексей Александрович*. — Санкт-Петербург, 2000. — 26 с.

743. Собчак А. А. Основы гражданского законодательства: проблемы совершенствования / *А. А. Собчак, Н. Д. Егоров* // Советское государство и право. — 1988. — № 10. — С. 47–55.

744. Советский энциклопедический словарь / ред. совет: А. М. Прохоров (глав. ред.), М. С. Гиляров, Е. М. Жуков [и др.]. — [4-е изд.]. — Москва : Сов. энцикл., 1988. — 1600 с.

745. Советское гражданское право. В 2 т. Т. 1 / [*А. М. Белякова, В. К. Бессмертный, А. Г. Быков* и др.] ; под ред. В. П. Грибанова и С. М. Корнеева. — Москва : Юрид. лит., 1979. — 552 с.

746. Советское гражданское право : учебник. В 2 т. Т. 2 / [*С. А. Верб, Ю. Е. Добрынин, Т. И. Илларионова* и др.] ; под ред. О. А. Красавчикова. — [3-е изд., испр. и доп.]. — Москва : Высш. шк., 1985. — 544 с.

747. Создатель Facebook случайно снялся в китайском кино [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.facenews.ua/news/2012/73897 [29.05.2012, 15:41].

748. Соколан Т. С. Як не порушути право на недоторканність приватного життя під час здійснення відеоспостереження? / *Т. С. Соколан* // Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених : матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 5 черв. 2010 р.) / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр.справ. — Харків, 2010. — С. 220–222.

749. Солдатенко С. В. Правовий інтерес: загальнотеоретична характеристика : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / *Солдатенко Світлана Василівна*. — Харків, 2014. — 20 с.

750. Соликова А. Ш. К вопросу об охране изображения гражданина [Електронний ресурс] / *А. Ш. Соликова* // Молодёжь и наука : сб. материалов VI Всерос. науч.-техн. конф. студентов, аспирантов и молодых учёных / Сибир. федерал. ун-т. — Красноярск, 2011. — Режим доступу: http://conf.sfu-kras.ru/sites/mn2010/section10.html, вільний.

751. Солкина А. С. Проблема определения творческой составляющей в фотографиях и произведениях, полученных аналогичными способами / *А. С. Солкина* // Сборник научных трудов кафедры авторского права, смежных прав и частноправовых дисциплин / Федерал. гос. бюджет. образоват. учреждение высш. проф. образования «Рос. гос. акад. интеллектуал. собственности» (ФГБОУ ВПО РГАИС). — Москва, 2014. — Вып. 1. — С. 184–192.

752. Софіюк Т. О. Право фізичної особи на ознайомлення з особистими паперами, які передані до фонду бібліотек або архівів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Софіюк Тарас Олександрович*. — Київ, 2015 . — 19 с.

753. Соцмережі 24-річної депутатки Кошелєвої рясніють світлинами з вечірок [Електронний ресурс] // ТСН вражає. — Режим доступу: http://tsn.ua/politika/socmerezhi-24-richnoyi-deputatki-koshelyevoyi-ryasniyut-svitlinami-z-vechirok-394427.html [28.11.2014; 19:10].

754. Соцмережі підірвали фото двійників Путіна, Обами, Порошенка і Януковича [Електронний ресурс] // ТСН вражає. — Режим доступу: http://tsn.ua/tsikavinki/socmerezhi-pidirvali-foto-dviynikiv-putina-obami-poroshenka-i-yanukovicha-429137.html [24.05.2015; 20:47].

755. Сошников П. Ю. Отдельные аспекты правовой охраны изображения гражданина / *П. Ю. Сошников* // Российское законодательство: современное состояние и перспективы развития : материалы 14-й межрегион. науч. студен. конф. с междунар. участием (Вологда, 22–23 апр. 2012 г.). — Вологда, 2012. — С. 54–56.

756. Сощенко Д. Д. К вопросу об авторском праве на фотографию / *Д. Д. Сощенко* // Актуальные проблемы права и управления глазами молодёжи : материалы междунар. науч. студен. конф. (Тула, 28–29 марта 2014 г.) / под общ. ред. И. Б. Богородицкого ; Ин-т ИЗУ ВПА. — Тула : Папирус, 2014. — С. 161–163.

757. Спасович В. Права авторскія и контрафакція / *В. Спасович*. — Санкт-Петербургъ : Изд. книгопродавца и типографа М. О. Вольфа, 1865. — 106 с. — Из содерж.: О фотографической собственности : (письмо к редактору журн. «Фотографъ» А. Фрибесу). — С. 91–106.

758. Спеціально для любителів селфі створили фото-дзеркало [Електронний ресурс] // ТСН вражає. — Режим доступу: http://tsn.ua/nauka_it/specialno-dlya-lyubiteliv-selfi-stvorili-foto-dzerkalo-344657.html [10.04.2014; 19:09].

759. Спиряев С. И. Авторско-правовые и смежно-правовые проблемы индустрии развлечений / *С. И. Спиряев* // Законодательство. — 2009. — № 5. — С. 74–80.

760. Спиряев С. Особенности авторского права и смежных прав в модельном бизнесе / *С. Спиряев* // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. — 2005. — № 3. — С. 73–76.

761. Степанов В. Настоящий Санта-Клаус запретил отмечать себя на фото в Facebook [Електронний ресурс] / *В. Степанов*. — Режим доступу: https://tjournal.ru/p/never-tag-santa [29.12.2014; 20:39].

762. Стефанчук М. О. Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Стефанчук Микола Олексійович*. — Київ, 2006. — 20 с.

763. Стефанчук Р. Відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди / *Р. Стефанчук* // Енциклопедія цивільного права України / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; відп. ред. Я. М. Шевченко. — Київ : Ін Юре, 2009. — С. 141–142.

764. Стефанчук Р. Відшкодування шкоди / *Р. Стефанчук* // Енциклопедія цивільного права України / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; відп. ред. Я. М. Шевченко. — Київ : Ін Юре, 2009. — С. 143.

765. Стефанчук Р. О. Загальнотеоретичні проблеми поняття та системи особистих немайнових прав фізичних осіб у цивільному праві України / *Р. О. Стефанчук*. — Хмельницький : Вид-во Хмельниц. ун-ту упр. та права, 2006. — 170 с.

766. Стефанчук Р. Моральна шкода / *Р. Стефанчук* // Енциклопедія цивільного права України / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; відп. ред. Я. М. Шевченко. — Київ : Ін Юре, 2009. — С. 509–510.

767. Стефанчук Р. Наклеп / *Р. Стефанчук* // Енциклопедія цивільного права України / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; відп. ред. Я. М. Шевченко. — Київ : Ін Юре, 2009. — С. 518.

768. Стефанчук Р. Нематеріальні блага / *Р. Стефанчук* // Енциклопедія цивільного права України / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; відп. ред. Я. М. Шевченко. — Київ : Ін Юре, 2009. — С. 530.

769. Стефанчук Р. Образа / *Р. Стефанчук* // Енциклопедія цивільного права України / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; відп. ред. Я. М. Шевченко. — Київ : Ін Юре, 2009. — С. 559–560.

770. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : монографія / *Р. О. Стефанчук* ; відп. ред. Я. М. Шевченко. — Хмельницький : Вид-во Хмельниц. ун-ту упр. та права, 2007. — 626 с.

771. Стефанчук Р. Спростування інформації / *Р. Стефанчук* // Енциклопедія цивільного права України / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; відп. ред. Я. М. Шевченко. — Київ : Ін Юре, 2009. — С. 790–791.

772. Столяренко О. Як захистити персонаж? / *О. Столяренко* // Інтелектуальна власність. — 2006. — № 8. — С. 16–22.

773. Страунинг Э. Л. Некоторые проблемы общей теории рекламных правоотношений / *Э. Л. Страунинг*. — Москва : Лекс-Книга, 2004. — 173 с.

774. Стрельников А. В. Адміністративна відповідальність за порушення законодавства про рекламу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / *Стрельников Андрій Вікторович*. — Одеса, 2004. — 18 с.

775. Субота Н. Авторські права на фотографічний твір: проблемні аспекти судового захисту / *Н. Субота, А. Нечипоренко* // Інтелектуальна власність. — 2006. — № 3. — С. 11–15.

776. Суворов А. А. Защита прав авторов на фотографии: теория и практика / *А. А. Суворов, И. В. Федорова* // Правовая система как элемент устойчивого развития субъекта Российской Федерации : сб. науч. ст. — Сыктывкар : КРАГСиУ, 2009. — Вып. 2. — С. 175–188.

777. Суд запретил выпускать «Электрическую водку Хендрикса» [Електронний ресурс] // Юридическая практика. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0015888 [21.10.2008; 15:05].

778. Суд запретил папарацци фотографировать Л. Аллен [Електронний ресурс] // Юридическая практика. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0017106 [17.03.2009; 12:00].

779. Суд запретил размещать на сумках фото К. Бруни-Саркози [Електронний ресурс] // Юридическая практика. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0016372 [18.12.2008; 16:00].

780. Суд запретил украинским мусульманкам фотографироваться на паспорт в хиджабе [Електрониий ресурс]. — Режим доступу: http://korrespondent.net/ukraine/events/1083755-sud-zapretil-ukrainskim-musulmankam-fotografirovatsya-na-pasport-v-hidzhabe [07.06.2010; 23:34].

781. Суд обязал польскую социальную сеть удалить с сайта старую школьную фотографию по иску одного из одноклассников [Електронний ресурс] // Юридическая практика. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0017011 [06.03.2009].

782. Суд отказал К. Собчак в иске за использование ее фото в рекламе [Електронний ресурс] // Юридическая практика. — Режим доступу: http://yurpractika.com/news.php?id=0020284 [25.02.2010].

783. Суд разрешил куклы Вуду с изображением Н. Саркози [Електронний ресурс] // Юридическая практика. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0015955 [29.10.2008; 17:30].

784. Суд разрешил продавать товары с изображением М. Джексона [Електронний ресурс] // Юридическая практика. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0018317 [19.08.2009].

785. Суд США отклонил иск Еврейского университета к General Motors из-за фотографии Эйнштейна [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.runyweb.com/articles/life/auto/gm-lawsuit-over-einstein-image-use-dismissed.html [23.10.2012].

786. Судариков С. А. Авторское право : учебник / *С. А. Судариков*. — Москва : Проспект, 2009. — 464 с.

787. Судья лишил наследников прав на фотографии Мэрилин Монро [Електронний ресурс] // Юридическая практика. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0013863 [01.04.2008].

788. Судья Печерского райсуда Киева О. Царевич продолжила слушание дела Е.Корнийчука [Електронний ресурс] // Юридическая практика. — Режим доступу: http://yurpractika.com/news.php?id=0025154 [04.03.2011].

789. Судья разрешил осуществлять фотосъемку оглашения приговора Ю. Тимошенко [Електронний ресурс] // Юридическая практика. — Режим доступу: http://yurpractika.com/news.php?id=0027568 [09.09.2011].

790. Сулимов А. Регистрация фамилий в качестве товарных знаков / *А. Сулимов* // Интеллектуальная собственность. Промышленная собственность. — 2007. — № 5. — С. 96–103.

791. Суржик А. Ф. Проблемы правового регулирования институтов чести, достоинства и деловой репутации в гражданском праве Российской Федерации : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Суржик Александр Феодосьевич*. — Москва, 2006. — 199 с.

792. Сухарев А. И. Пути развития педагогики портретного искусства / *А. И. Сухарев, О. В. Шаляпин* // Омский научный вестник. — 2011. — № 1 (95). — С. 202–205.

793. Сухбаатр Ш. Гражданско-правовая защита чести и достоинства гражданина и деловая репутация юридического лица / *Ш. Сухбаатр* // Вестник Бурятского госуниверситета. — 2011. — № 2. — С. 279–282.

794. Суховерхий В. Л. Личные неимущественные права граждан в советском гражданском праве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *В. Л. Суховерхий*. — Свердловск, 1970. — 20 с.

795. Сысоева Ю. Ю. Историко-педагогический анализ «допонятийного» периода исследований феномена имиджа личности / *Ю. Ю. Сысоева* // Гуманитарный вектор. — 2013. — № 1 (33). — С. 44–49.

796. Т 100 Создана компьютерная программа, способная создавать трехмерную модель лица человека по его ДНК [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://scienceblog.ru/2014/03/27/sozdana-kompyuternaya-programma-sposobnaya-sozdavat-trekhmernuyu-model-lica-cheloveka-po-ego-dnk [27.03.2014].

797. Табашников И. Г. Литературная, музыкальная и художественная собственность съ точки зрѣнія науки гражданскаго права и по постановленіямъ законодательствъ: Сѣверной Германіи, Австріи, Франціи, Англіи и Россіи. Т. 1. Литературная собственность, ея понятіе, исторія, объектъ и субъектъ / *И. Г. Табашников*. — Санкт-Петербургъ : Тип. М. И. Попова, 1878. — 576 с.

798. Тагайназаров Ш. Проблемы гражданско-правового регулирования личных неимущественных прав граждан : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Тагайназаров Шариф*. — Ташкент, 1993. — 49 с.

799. Телеведущая пытается отсудить у газеты собственное лицо [Електронний ресурс] // Юридическая практика. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0010072 [27.10.2006; 17:30].

800. Теория государства и права / под ред. В. К. Бабаева. — Москва : Юристъ, 2001. — 591 с.

801. Тиллинг Е. Последние тенденции в судебной практике рассмотрения дел по вопросам интеллектуальной собственности / *Е. Тиллинг, И. Моцный* // Интеллектуальная собственность и реклама. Актуальные вопросы, административная и судебная практика / под ред. И. Шаблинского и Е. Тиллинг. — Москва : Альпина Паблишерз, 2010. — С. 11–25.

802. Тимешов Р. П. Нематериальные блага в гражданском праве и их защита : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Тимешов Роман Павлович*. — Краснодар, 2010. — 208 с.

803. Тимофієнко Л. Правова охорона фотографічних творів / *Л. Тімофієнко* // Інтелектуальна власність. — 2002. — № 6. — С. 12–18.

804. Тимченко Г. П. Способи та процесуальні форми захисту цивільних прав : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Тимченко Геннадій Петрович*. — Харків, 2002. — 26 с.

805. Ткачук К. А. Проблеми запровадження електронних документів з мережі Інтернет в якості доказів в цивільному судочинстві України / *К. А. Ткачук* // Від громадянського суспільства — до правової держави : тези VIII Міжнар. наук. Internet-конф. студентів та молодих вчених / ХНУ ім. В. Н. Каразіна. — Харків, 2012. — С. 511–514.

806. Тлумачний словник сучасної української мови / уклад.: Л. П. Коврига, Т. В. Ковальова, В. Д. Пономаренко ; за ред. В. С. Калашника. — Харків : Белкар-книга, 2005. — 800 с.

807. Толкачев Е. Категории моделей в модельном бизнесе. Ч. 1 [Електронний ресурс] / *Е. Толкачев*. — Режим доступу: http://podium.life/photoblog/530998-Kategorii-modeley-v-modelnom-biznese-ChAST-1 [17.06.2015; 23:41].

808. Толкачев Е. Категории моделей в модельном бизнесе. Ч. 2 [Електронний ресурс] / *Е. Толкачев*. — Режим доступу: http://podium.life/note/531064-Kategorii-modeley-v-modelnom-biznese-ChAST-2 [18.06.2015; 13:39].

809. Толмачева Е. Коммерческое использование образов члена королевской семьи : реферат 2004.04.022 / *Е. Толмачева* // Социальные и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература. Серия 4 : Государство и право. — 2004. — № 4. — С. 77–79. — Реф. на ст.: Commercial use of royal images / N. Koks // The New Zealand Law Journal. — Melborne, 2001. — June. — P. 48–63.

810. Толстой В. С. Личные неимущественные правоотношения / *В. С. Толстой*. — Москва : Изд-во Акад. повышения квалификации и проф. переподготовки работников образования, 2009. — 216 с.

811. Толстой Ю. К. Охрана личных прав граждан, не связанных с имущественными правами / *Ю. К. Толстой* // Гражданскоправовая охрана интересов личности / [О. С. Иоффе, Е. А. Поссе, А. Г. Потюков и др.] ; отв. ред. Б. Б. Черепахин. — Москва : Юрид. лит., 1969. — С. 58–73.

812. Топ-10. Люди, которые потратили тысячи долларов ради того, чтобы стать похожими на других [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.bugaga.ru/interesting/1146749041-top-10-stat-pohozhimi-na-drugih.html [02.06.2015].

813. Точь-в-точь [Електронний ресурс] // Википедия : свободная энцикл. — Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/Точь-в-точь [03.06.2016; 11:29].

814. Тристан А. В. Право на зображення як особисте немайнове право особи в цивільному законодавстві України / *А. В. Тристан* // Актуальні проблеми юридичної науки : зб. тез міжнар. наук. конф. «Восьмі осінні юридичні читання» (Хмельницький, 13–14 листоп. 2009 р.) : у 4 ч. — Хмельницький : Вид-во Хмельниц. ун-ту упр. та права, 2009. — Ч. 3 : Цивільне право. Сімейне право. Міжнародне приватне право. Комерційне право. Цивільний, господарський та адміністративний процес. — С. 354–356.

815. Тристан А. В. Правова природа «розписки моделі» як юридичного факту в правовідносинах з приводу створення фотографії / *А. В. Тристан* // Актуальні проблеми юридичної науки : зб. тез міжнар. наук. конф. «Десяті юридичні читання» (Хмельницький, 18–19 листоп. 2011 р.) : у 4 ч. — Хмельницький : Вид-во Хмельниц. ун-ту упр. та права, 2011. — Ч. 3. — С. 396–399.

816. Тристан А. В. Фотографія у засобах масової інформації: об'єкт права інтелектуальної власності чи об'єкт інформаційних відносин? / *А. В. Тристан* // Інформаційні правовідносини та право інтелектуальної власності як інститути приватного права : Четверті цивілістичні читання, присвяч. пам'яті проф. О. А. Підопригори, 25 берез. 2010 р. : зб. наук. доп. та ст. — Київ : Вид.-полігр. центр «Київ. ун-т», 2011. — С. 305–311.

817. Тристан А. В. Цивільно-правові аспекти обмеження права на проведення фотозйомки / *А. В. Тристан* // Актуальні проблеми юридичної науки : зб. тез міжнар. наук. конф. «Дев'яті осінні юридичні читання» (Хмельницький, 12–13 листоп. 2010 р.) : у 4 ч. — Хмельницький : Вид-во Хмельниц. ун-ту упр. та права, 2010. — Ч. 3 : Цивільне право. Сімейне право. Міжнародне приватне право. Комерційне право. Цивільний, господарський та адміністративний процес. — С. 254–255.

818. Троє студентів трагічно загинули у спробі зробити селфі на тлі наближення поїзда [Електронний ресурс] // ТСН вражає. — Режим доступу: http://tsn.ua/svit/troye-studentiv-tragichno-zaginuli-u-sprobi-zrobiti-selfina-tli-nablizhennya-poyizda-405535.html [27.01.2015; 18:41].

819. Трофимова Т. В. Нематериальные блага как объект гражданско-правового регулирования : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Трофимова Татьяна Владимировна*. — Волгоград, 2004. — 23 с.

820. Трофимова Т. В. Нематериальные блага как объект гражданско-правового регулирования : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Трофимова Татьяна Владимировна*. — Волгоград, 2004. — 198 с.

821. Труханова М. Верховный суд признал фотографии с возможностью репоста «общими» [Електронний ресурс] / *М. Труханова* // Параграф. Информационно-правовые системы. — Режим доступу: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=38190551.

822. Трухачева А. А. Соавторство при создании фотографического произведения / *А. А. Трухачева* // Сборник научных студенческих работ юридического факультета МГПУ. — Москва : Логос, 2000. — С. 129–135.

823. Тулубьева И. Наследство «Кота Леопольда» / *И. Тулубьева* // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. — 2003. — № 11. — С. 59–62.

824. Турлак М. С. Правова охорона фотографічних та інших художніх творів / *М. С. Тулак* // Актуальні проблеми права інтелектуальної власності : матеріали І Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 10-й річниці святкування Міжнар. дня інтелектуал. власності, 16 черв. 2010 р. / упоряд.: Г. О. Ульянова, Р. Є. Еннан ; Одес. нац. юрид. акад. — Одеса : Вид. БВВ, 2010. — С. 78–81.

825. Тюленев И. В. Защита чести, достоинства и деловой репутации по российскому и международному законодательству : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Тюленев Игорь Викторович*. — Москва, 2010. — 200 с.

826. У Жолтані не «Все буде добре» або ужгородський лохотрон-2 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://mediacentr.info/socio/u-zholtani-nevse-bude-dobre-abo-uzhgorodskij-lohotron-2__3598 [22.07.2010; 02:12].

827. У Норвегії обурилися через плюшевих ведмедиків у вигляді Гітлера й Каддафі [Електронний ресурс] // ТСН вражає. — Режим доступу: http://tsn.ua/tsikavinki/u-norvegiyi-oburilisya-cherez-plyushevih-vedmedikiv-u-viglyadi-gitlera-y-kaddafi-579536.html?g=article&m=385215371 [27.01.2016; 17:45].

828. У США створили програму, яка перетворює текстовий опис на 3D-зображення [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.5.ua/nauka/u-ssha-stvoryly-prohramu-iaka-peretvoriuie-tekstovyi-opys-na-3dzobrazhennia-99910.html# [30.11.2015; 14:46].

829. У центрі Львова невідомі «прострелили» голову меру. Зараз вирішується питання про порушення кримінального провадження [Електронний ресурс] // ТСН вражає. — Режим доступу: http://tsn.ua/politika/u-centri-lvova-nevidomi-prostrelili-golovu-meru-312488.html [23.09.2013; 13:44].

830. Уголовно-правовая охрана неприкосновенности частной жизни : науч.-практ. пособие / под ред. Б. Н. Кадникова. — Москва : Юриспруденция, 2011. — 136 с.

831. Уголовный кодекс Дании / науч. ред. и предисл. С. С. Беляева ; пер. с дат. С. С. Беляева, А. Н. Рычевой. — Санкт-Петербург : Юрид. центр Пресс, 2001. — 230 с.

832. Уголовный кодекс Испании / пер. с исп. В. П. Зыряновой, Л. Г. Шнайдер ; под ред. Н. Ф. Кузнецовой, Ф. М. Решетникова. — Москва : Зерцало, 1998. — 218 с.

833. Удалкин В. А. Интеллектуальные права на произведения изобразительного искусства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Удалкин Владимир Александрович*. — Москва, 2010. — 188 с.

834. Українська міліція вирішила боротися з порушниками правил паркування за допомогою Facebook. У МВС просять викладати фото порушників у соцмережу і обіцяють їх штрафувати [Електронний ресурс] // ТСН вражає. — Режим доступу: http://tsn.ua/ukrayina/ukrayinska-miliciya-virishila-borotisya-z-porushnikami-pravil-parkuvannya-za-dopomogoyu-facebook-298256.html [13.06.2013; 10:32].

835. Улыбка за миллион (сколько получают звезды за рекламу) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.iwoman.ru/article790.html [07.05.2006].

836. Ульянова Г. О. Захист авторських прав у правовідносинах, які виникають у зв'язку із рекламою : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Ульянова Галина Олексіївна*. — Одеса, 2008. — 18 с.

837. Ульянова Г. О. Охорона пародій за законодавством Російської Федерації / *Г. О. Ульянова* // Роль та місце органів внутрішніх справ в розбудові демократичної правової держави : матеріали 4-ї міжнар. наук.-практ. конф. — Одеса, 2012. — С. 77–78.

838. Ульянова Г. О. Цивільно-правовий захист прав інтелектуальної власності від плагіату (проблеми теорії) : монографія / *Г. О. Ульянова* ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.» — Одеса : Букаєв В. В., 2015. — 346 с.

839. Усков В. О, бедный фотограф, замолви хоть слово / *В. Усков* // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. — 2001. — № 4. — С. 73–77.

840. Устав Варшавского фотографического общества : [утв. 4 июня 1901 г.]. — Варшава, 1901. — 35 с.

841. Устав Одесского фотографического общества : [утв. 13 сент. 1981 г.]. — Одесса, 1914. — 13 с.

842. Уставъ о цензурѣ от 22 апрѣля 1828 г. — Санкт-Петербургъ : Тип. Департамента нар. просвѣщенія, 1929. — 101 с.

843. Устименко Н. В. Таємниці особистого життя людини та їх цивільно-правова охорона : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Устименко Наталія Василівна*. — Харків, 2001. — 21 с.

844. ФБР будет ловить преступников с помощью цифровых биллбордов [Електронний ресурс] // Юридическая практика. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0012807 [08.01.2008; 14:15]

845. Федоров А. Ф. Къ вопросу объ авторскомъ правѣ на произведенія литературныя, художественныя и музыкальныя / *А. Ф. Федоров*. — Одесса : Тип. Штаба Округа, 1896. — 38 с.

846. Фетисова О. В. Защита несовершеннолетних от вредного влияния общественной информации в рядах стран ближнего зарубежья / *О. В. Фетисова, М. Э. Фолосян* // Законодательное регулирование общественных отношений в отдельных отраслях российского права : сб. ст. преподавателей и студентов. — Москва : ФЦОЗ, 2014. — С. 168–173.

847. Филимонова Е. А. Конституционное право российских граждан на неприкосновенность частной жизни : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / *Филимонова Елена Александровна*. — Волгоград, 2005. — 229 с.

848. Филин Д. Охрана персонажа: Проблемы и перспективы / *Д. Филин* // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. — 2005. — № 5. — С. 26–32.

849. Философский энциклопедический словарь / гл. ред.: Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев [и др.]. — Москва : Сов. энцикл., 1983. — 836 с.

850. Флейшиц Е. А. Теоретические вопросы кодификации гражданского законодательства / *Е. А. Флейшиц, А. Л. Маковский* // Советское государство и право. — 1963. — № 1. — С. 89–91.

851. Фок Ю. В. Актуальні аспекти порушення авторських прав на фотографічні твори / *Ю. В. Фок* // Актуальні проблеми юридичної науки : зб. тез міжнар. наук. конф. «Дев'яті осінні юридичні читання» (Хмельницький,

12–13 листоп. 2010 р.) : у 4 ч. — Хмельницький : Вид-во Хмельниц. ун-ту упр. та права, 2010. — Ч. 3 : Цивільне право. Сімейне право. Міжнародне приватне право. Комерційне право. Цивільний, господарський та адміністративний процес. — С. 264–265.

852. Фоменко А. Н. Авангард и критика фотографии / *А. Н. Фоменко* // Вестник Томского государственного университета. — 2009. — Вып. 329. — С. 73–76.

853. Фотограф-екстремал зробив вражаюче селфі з небезпечною білою акулою [Електронний ресурс] // ТСН вражає. — Режим доступу: http://tsn.ua/tsikavinki/fotograf-ekstremal-zrobiv-vrazhayuche-selfi-z-nebezpechnoyu-biloyu-akuloyu-389750.html [03.11.2014; 18:26].

854. Фотографируясь на права во Франции, сикхам придется снимать тюрбаны [Електронний ресурс] // Юридическая практика. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0008257 [07.03.2006; 11:05]

855. Фотографія въ правѣ и правосудіи. Сообщеніе, читанное въ годичномъ Собраніи Одесскаго Юридическаго Общества М. В. Шимановскимъ. — Одесса : Тип. «Одесскаго Листка», 1894. — 42 с.

856. Французский журнал оштрафован за незаконное вторжение в частную жизнь Зидана [Електронний ресурс] // Юридическая практика. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0010558 [20.12.2006; 17:15].

857. Фридман В. Э. Охрана частей и структурных элементов произведения как объектов авторского права в России и США : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Фридман Вероника Эмильевна*. — Москва, 2005. — 28 с.

858. Фролова О. А. Вопрос: Согласно внутренним правилам предприятия общественного питания посетителям ресторана запрещено осуществлять несанкционированную фото- и видеосъемку. Можно ли отказать потребителю в обслуживании, если он делает это без разрешения администрации? [Електронний ресурс] / *О. А. Фролова* // Предприятия общественного питания: бухгалтерский учет и налогообложение. — 2012. — № 2. — Режим доступу: http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=PBI;n=176724.

859. Футболист «Шахтера» подал в суд на социальную сеть [Електронний ресурс] // Юридическая практика. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0018287 [14.08.2009]

860. Х. О Праве собственности въ фотографіи (письмо къ редактору Одес. Вѣст.) / *Х.* // Одесскій Вѣстникъ. — 1865. — 22 апр. (№ 84). — С. 276–277.

861. Харитонов Є. О. Цивільне право України : підручник / *Є. О. Харитонов, О. В. Старцев*. — [2-ге вид., переробл. і допов.]. — Київ : Істина, 2007. — 816 с.

862. Харитонов Є. О. Цивільні правовідносини : монографія / *Є. О. Харитонов, О. І. Харитонова*. — [2-ге вид., переробл. і допов.]. — Одеса : Фенікс, 2011. — 456 с.

863. Харитонова О. І. Захист авторських прав від плагіату : монографія / *О. І. Харитонова, Г. О. Ульянова* ; ред. О. І. Харитонова ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». — Одеса : Юрид. літ., 2014. — 211 с.

864. Харитонова О. І. Правовідносини інтелектуальної власності, що виникають внаслідок створення результатів творчої діяльності (концептуальні засади) : монографія / *О. І. Харитонова*. — Одеса : Фенікс, 2011. — 346 с.

865. Харуто В. И. Некоторые вопросы авторского права на произведения изобразительного искусства и фотографические произведения, используемые в печати / *В. И. Харуто* // Проблемы советского авторского права / редкол.: М. М. Богуславский, Э. П. Гаврилов (отв. за вып.), С. А. Чернышева. — Москва : ВААЛ, 1979. — С. 161–165.

866. Хефлинг Г. Римляне, рабы, гладиаторы. Спартак у ворот Рима / *Г. Хефлинг*. — Москва : Мысль, 1992. — 274 с.

867. Хилтон П. судится с сайтом из-за личного архива [Електронний ресурс] // Юридическая практика. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0010808 [31.01.2007; 10:00].

868. Хіт-парад найдурніших селфі: люди фотографуються з померлими та під час катастроф [Електронний ресурс] // ТСН вражає. — Режим доступу: http://tsn.ua/tsikavinki/hit-parad-naytupishih-ta-naynedorechnishih-selfi-lyudi-fotografuyutsya-z-pomerlimi-ta-pid-chas-katastrof-399739.html [26.12.2014; 12:57].

869. Хлопець випадково застрелився, поки робив селфі з пістолетом [Електронний ресурс] // ТСН вражає. — Режим доступу: http://tsn.ua/tsikavinki/hlopec-vipadkovo-zastrelivsya-poki-robiv-selfi-s-pistoletom-361975.html [05.08.2014; 17:02].

870. Хорошилова Т. Публичное изображение нуждается в разрешении / *Т. Хорошилова* // Российская газета. — 2006. — 29 сент. — С. 2.

871. Художница Хонг Йи (Hong Yi) aka Red [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.liveinternet.ru/tags/%ED%E5%EE%E1%FB% F7%ED%FB%E5+%EF%EE%F0%F2%F0%E5%F2%FB [13.03.2013; 13:43].

872. Хужокова И. М. Право на частную жизнь в континентальной Европе / *И. М. Хужокова* // Журнал зарубежного законодательства и сравнительного правоведения. — 2010. — № 4. — С. 62–69.

873. Цвайгерт К. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права. В 2 т. Т. 2 : пер. с нем. / К. Цвайгерт, Х. Кётц. — Москва : Междунар. отношения, 1998. — 512 с.

874. Цветков П. П. О криминалистическом исследовании внешнего облика человека / *П. П. Цветков* // Правоведение. — 1972. — № 2. — С. 121–127.

875. Цвиркун И. В. Соотношение понятий «имидж» и «образ» в контексте специфики политической рекламы / *И. В. Цвиркун* // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства : зб. наук. пр. / Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. — Харків, 2005. — С. 682–684.

876. Цивільне законодавство України (основні категорії, принципи та концепти) : монографія / за заг. ред. Є. О. Харитонова. — Одеса : Фенікс, 2012. — 344 с.

877. Цивільне право : підручник. У 2 т. Т. 1 / [*В. І. Борисова* (кер. авт. кол.), *Л. М. Баранова, Т. І. Бєгова* та ін.] ; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. — Харків : Право, 2011. — 656 с.

878. Цивільне право України. Загальна частина : підручник / [*С. М. Бервено, В. А. Васильєва, М. К. Галянтич* та ін] ; за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцо-

вої, Р. А. Майданика. — [4-те вид., стер.]. — Київ : Юрінком Інтер, 2014. — 976 с.

879. Циклограма // Енциклопедія інтелектуальної власності / [П. П. Крайнєв, А. М. Жила, Н. М. Ковальова та ін.] ; за ред. П. П. Крайнєва. — Київ : Старт-98, 2012. — С. 639.

880. Цисик И. Фотографические произведения как объекты авторского права / *И. Цисик* // Наука и инновации. — 2014. — № 1 (13). — С. 57–59.

881. Цыбулевская О. И. Достоинство личности и гражданское общество / *О. И. Цыбулевская, О. В. Власова*. — Саратов : Изд-во ГОУ ВПО «Саратов. гос. акад. права», 2008. — 208 с.

882. Цыганкина Е. А. Охрана изображения и частной жизни гражданина / *Е. А. Цыганкина* // Законность и правопорядок в современном обществе : сб. материалов XIX Междунар. науч.-практ. конф. — Новосибирск : Изд-во ЦРНС, 2014. — С. 63–69.

883. Чайников Д. Г. Значение элемента творчества при создании изображения физического лица / *Д. Г. Чайников* // Правове життя сучасної України : матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-викл. складу (Одеса, 20–21 квіт. 2012 р.) / відп. за вип. В. М. Дрьомін ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». — Одеса : Фенікс, 2012. — Т. 3. — С. 85–87.

884. Чайников Д. Г. Оборотоспособность изображения как личного неимущественного блага / *Д. Г. Чайников* // Актуальні проблеми цивільного, сімейного та міжнародного приватного права (Матвєєвські цивілістичні читання) : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 16 верес. 2010 р. — Київ : КНТ, 2011. — С. 436–440.

885. Чайников Д. Г. Правовая природа изображения как объекта гражданского права / *Д. Г. Чайников* // Проблеми цивільного права та процесу : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. О. А. Пушкіна (22 трав. 2010 р.) / Харк. нац. ун-т внутр. справ. — Харків, 2010. — С. 173–176.

886. Чеботарьов В. Правові передумови виникнення конфліктів, пов'язаних з реєстрацією назв літературних і художніх творів в якості торговельних марок / *В. Чеботарьов, Т. Шевелева* // Інтелектуальна власність. — 2008. — № 1. — С. 15–19.

887. Чепига А. С. Право гражданина на собственное изображение по законодательству Республики Беларусь / *А. С. Чепига* // КонсультантПлюс : Беларусь. Технология 3000 [Електронний ресурс] ООО «ЮрСпектр», Нац. центр правовой информ. Республики Беларусь. — Минск, 2012.

888. Чепис О. І. Інтереси в цивільному праві : сутність, місце та особливості захисту : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Чепис Олеся Іванівна*. — Харків, 2010. — 16 с.

889. Червинский П. Толково-этимологический словарь иностранных слов русского языка / *П. Червинский, М. Недель-Червинская*. — Тернополь : Крок, 2012. — 640 с.

890. Черевко Г. В. Інтелектуальна власність : навч. посіб. / *Г. В. Черевко*. — Київ : Знання, 2008. — 412 с.

891. Черкасова Т. В. Гражданско-правовая защита чести, достоинства и деловой репутации как форма социальной защищенности граждан (по материалам практики Северо-Кавказского региона) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Черкасова Татьяна Викторовна*. — Махачкала, 2001. — 230 с.

892. Черных Е. С. Некоторые особенности правовой охраны изображения гражданина / *Е. С. Черных* // Актуальные проблемы реформирования современного законодательства Российской Федерации : сб. тез. докл. (по материалам Всерос. ежегод. науч. студен. конф., Саратов, 15–16 апр. 2009 г.). — Саратов : ГОУ ВПО «Саратов. гос. акад. права», 2009. — С. 143–145.

893. Чернышева С. А. Правоотношения в сфере художественного творчества / *С. А. Чернышева*. — Москва : Наука, 1979. — 167 с.

894. Чернышева С. А. Художественное творчество и закон / *С. А. Чернышева*. — Москва : Моск. рабочий, 1980. — 96 с.

895. Черняков Б. И. Фотография в системе изобразительной журналистики : метод. разработка по спецкурсу «Основы изобразительной журналистики» / *Б. И. Черняков*. — Киев : Fotoinfo, 1990. — 36 с.

896. Чертков В. Л. Авторское право в периодической печати / *В. Л. Чертков*. — Москва : Юрид. лит., 1989. — 144 с.

897. Чорновол О. Е. Обязательства по компенсации морального вреда в российском гражданском праве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Чорновол Оксана Евгеньевна*. — Екатеринбург, 2011. — 26 с.

898. Чорнооченко С. І. Особисті немайнові права, які забезпечують соціальне існування фізичних осіб в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Чорнооченко Світлана Іванівна*. — Харків 2000. — 19 с.

899. Что может быть общего у Кристиана Лабутена, Картье и Мари Клер? [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.kulturologia.ru/blogs/010616/29764.

900. Чубукова И. Коротко о самых важных табу в рекламе медицинских товаров и услуг для потребителей, а также биологически активных добавок (БАД) / *И. Чубукова* // Интеллектуальная собственность и реклама. Актуальные вопросы, административная и судебная практика / под ред. И. Шаблинского и Е. Тиллинг. — Москва : Альпина Паблишерз, 2010. — С. 156–178.

901. Чуковская Е. Э. Аудиовизуальный бизнес. Договорное регулирование / *Е. Э. Чуковская*. — Москва : РосКонсульт, 1999. — 336 с.

902. Чуковская Е. Э. Правовые аспекты предпринимательской деятельности в кинематографии : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Чуковская Екатерина Эдуардовна*. — Москва, 1999. — 200 с.

903. Шабанов Д. С. Имя и образ гражданина / *Д. С. Шабанов* // Право: теория и практика. — Москва, 2009. — № 3 (116). — С. 19–22.

904. Шайкенов Н. А. Категория интереса в советском праве (право как средство реализации интересов личности) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / *Шайкенов Нагашбай Амангалеевич*. — Свердловск, 1980. — 204 с.

905. Шайо А. Датские карикатуры и веселье: изучение компенсационных пошлин в мировой торговле идеями / *А. Шайо* // Сравнительное конституционное обозрение / Ин-т права и публичной политики. — Москва, 2006. — № 3 (56). — С. 72–83.

906. Шалиганова А. С. Індивідуальність як філософсько-правова категорія / *А. С. Шалиганова* // Фінанси і право. — 2011. — № 2. — С. 972–980.

907. Шанхаев С. В. Правовое регулирование охраны изображения военнослужащего / *С. В. Шанхаев* // Право в вооруженных силах. — 2009. — № 1. — С. 73–75.

908. Шаова Т. Г. Система факторов, влияющих на внешний облик изображенного на фотоснимке лица / *Т. Г. Шаова, Т. И. Исматова* // Криминалистическая экспертиза: исследование документов : межвуз. сб. науч. ст. — Саратов : Изд-во Саратов. юрид. ин-та МВД РФ, 1999. — С. 49–50.

909. Шаповал Ю. Г. Фотожурналістика : навч. посіб. / *Ю. Г. Шаповал* ; Міжнар. економ.-гуманіт. ун-т ім. акад. С. Дем'янчука. — Рівне, 2007. — 76 с.

910. Шаповалов М. А. Правовые аспекты эстетической хирургии во Франции / *М. А. Шаповалов* // Вестник СГАП. — 2007. — № 4 (56). — С. 230–233.

911. Шахов Н. И. Теоретико-правовые основы функции обеспечения государством права на неприкосновенность информации о частной жизни : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01/ *Шахов Николай Иванович*. — Краснодар, 2008. — 199 с.

912. Швейцарские часовщики подали в суд на актрису Ш. Терон [Електронний ресурс] // Юридическая практика. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0010850 [07.02.2007; 11:05]

913. Швейцарцы подадут в суд на Google из-за сервиса Street View [Електронний ресурс] // Юридическая практика. — Режим доступу: http://yurpractika.com/news.php?id=0019230 [16.11.2009].

914. Шебзухова М. Х. Правовая охрана проявлений фольклора : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Шебзухова Муминат Хатизовна*. — Москва, 2002. — 26 с.

915. Шевченко О. А. Имиджевые права спортсменов в России / *О. А. Шевченко* // Спорт: экономика, право, управление. — 2011. — № 1. — С. 12–13.

916. Шершеневич Г. Ф. Авторское право на литературныя произведенія / *Г. Ф. Шершеневич*. — Казань : Тип. Имп. Ун-та, 1891. — 313 с.

917. Шершеневич Г. Ф. Исторія авторскаго права на Западѣ / *Г. Ф. Шершеневич*. — Казань : Тип. Имп. Ун-та, 1891. — 44 с.

918. Шершеневич Г. Ф. Учебникъ русскаго гражданскаго права / *Г. Ф. Шершеневич*. — Казань : Типо-литогр. Имп. Ун-та, 1894. — 608 с.

919. Шершеневич Г. Ф. Экономическое обоснованія авторскаго права / *Г. Ф. Шершеневич*. — Казань : Тип. Имп. Ун-та, 1890. — 26 с.

920. Шиловская А. Л. Принудительные меры воспитательного воздействия: оценка состояния и перспективы развития / *А. Л. Шиловская* ; Ин-т права и публичной политики. — Москва, 2009. — 59 с.

921. Шимон С. І. Відшкодування моральної (немайнової) шкоди як спосіб захисту суб'єктивних цивільних прав : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Шимон Світлана Іванівна*. — Київ, 1998. — 17 с.

922. Ширшикова А. Г. Запрет на ношение паранджи мусульманками во Франции — закон или беззаконие / *А. Г. Ширшикова* // Актуальные вопросы развития России в исследованиях студентов: управленческий, правовой и социально-экономический аспекты : материалы IV Всерос. студен. науч.-практ. конф. (Челябинск, 3–13 мая 2011 г.) / Челябин. ин-т (филиал) ФГОУ ВПО «Урал. акад. гос. службы». — Челябинск, 2011. — С. 209–211.

923. Шишка О. Р. Договір на створення та розповсюдження реклами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Шишка Олександр Романович*. — Харків, 2005. — 19 с.

924. Шишка Р. Б. До проблем індивідуалізації фізичної особи / *Р. Б. Шишка* // Еволюція цивільного законодавства: проблеми теорії і практики : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Харків, 29–30 квіт. 2004 р. / Акад. прав. наук України, НДІ приват. права і підприємництва, НДІ інтелектуал. власності, Нац. юрид. акад. ім. Я. Мудрого. — Київ, 2004. — С. 153–162.

925. Шишка Р. Б. Охорона права інтелектуальної власності у цивільному праві України : монографія / *Р. Б. Шишка*. — Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. — 424 с.

926. Шлыкова Н. Камерофоны вторгаются в частную жизнь? [Електронний ресурс] / *Н. Шлыкова*. — Режим доступу: http://www.ovi-club.ru/news/2001 [18.11.2004].

927. Шоу настоящих толстушек «Красотки Рубенса» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://krasotkirubensa.ru.

928. Шоу-Варьете «Гранд» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://supertolstushki.mirtesen.ru.

929. Штефан О. Фотографічний твір як специфічний об'єкт охорони авторським правом / *О. Штефан* // Теорія і практика інтелектуальної власності. — 2007. — № 3. — С. 3–9.

930. Шухнин М. Н. Краткий исторический очерк развития учения о внешнем облике человека / *М. Н. Шухнин* // Криминалистическая экспертиза: исследование документов : межвуз. сб. науч. ст. — Саратов : Изд-во Саратов. юрид. ин-та МВД РФ, 1999. — С. 50–52.

931. Щенникова Л. В. Гражданско-правовое регулирование : публичные интересы, общие пользы, добрые нравы : монография / *Л. В. Щенникова*. — Москва : Норма : ИНФРА — М, 2013. — 144 с.

932. Щурина Ю. В. Комически креолизованные тексты в Интернет-коммуникации / *Ю. В. Щурина* // Вестник Новгородского университета. — 2010. — № 57. — С. 82–86.

933. Эйнгорнъ В. Право собственности на свою тѣнь / *В. Эйнгорнъ* // Юридическая газета. — 1896. — № 59. — С. 2.

934. Экс-кандидат в президенты Франции отсудила 16 тыс. евро у журнала [Електронний ресурс] // Юридическая практика. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0017156 [23.03.2009; 10:25].

935. Эмдина Ю. М. Фотографии известных личностей как средство рекламы средств массовой информации : дайджест / *Ю. М. Эмдина* // Патентное дело. Дайджест российской и зарубежной прессы. — 2004. — № 6. — С. 8–12. — Дайдж. на ст.: Personenbildnisse in der Werbung für Medienprodukte / M. Fricke // GRUP. — 2003. — Jg. 105. — № 5. — S. 406–409.

936. Энтин В. Персонаж как охраняемая часть произведения / *В. Энтин, А. Клишин* // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. — 2008. — № 5. — С. 37–47.

937. Эрделевский А. М. Об охране изображения гражданина / *А. М. Эрделевский* // Законодательство. — 2007. — № 7. — С. 9–13.

938. Эрделевский А. М. Охрана изображения гражданина / *А. М. Эрделевский* // Патенты и лицензии. — 2007. — № 7. — С. 11–15.

939. Эрделевский А. М. Проблемы компенсации за причинение страданий в российском и зарубежном праве : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / *Эрделевский Александр Маркович*. — Москва, 2000. — 348 с.

940. Эрделевский А. Тайна внешнего облика / *А. Эрделевский* // Домашний адвокат. — 2007. — № 11. — С. 3-5.

941. Юдина Е. А. Значение красоты в гармонизации социальных отношений в обществе / *Е. А. Юдина* // VIII Державинские чтения в Республике Мордовия : материалы Всерос. науч.-практ. конф., г. Саранск, 27 апр. 2012 г. / РПА Минюста РФ Средне-Волж. (г. Саранск) фил. ; [редкол.: Г. П. Кулешова, Н. Н. Азисова, И. В. Бахлов]. — Саранск, 2012. — С. 305–307.

942. Юрьева Д. Скандальный портрет в интерьере: Информагентство судится с художником из-за прав на изображение президента США / *Д. Юрьева* // Российская газета. — 2009. — 13 марта. — С. 8.

943. Юрьева Т. В. Фейковое интервью как методический приём в преподавании курса «Арт-журналистика» / *Т. В. Юрьева* // Журналистика постсоветских республик: 20 лет спустя : сб. тр. Междунар. науч-практ. конф. Белгород, 24–27 сент. 2012 г. / под ред. А. П. Короченского и М. Ю. Казак. — Белгород : КОНСТАНТА, 2012. — С. 234–236.

944. Юсупов Т. Б. Запрет опубликования личного изображения как мера по обеспечению иска в свете прецедентного права Европейского Суда по правам человека / *Т. Б. Юсупов* // Европейская интеграция и развитие цивилистического процесса в России : сб. науч. ст. — Москва : РАП, 2006. — С. 33–61.

945. «Я паркуюсь как...» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://odpublic.net/news/2015/04/27/ya-parkyus-kak.

946. Якубенко В. Защита свободы слова в суде / *В. Якубенко* // Юридическая практика. — 2003. — 2 дек. (№ 48). — С. 13–14.

947. Ярошенко К. Б. Жизнь и здоровье под охраной закона. Гражданско-правовая защита личных неимущественных прав граждан / *К. Б. Ярошенко*. — Москва : Юрид. лит., 1990. — 174 с.

948. Ярошенко К. Б. Совершенствование гражданско-правовых форм защиты личных неимущественных прав граждан по советскому праву : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / *К. Б. Ярошенко*. — Москва, 1989. — 362 с.

949. Ясечко С. В. Цивільно-правова відповідальність за порушення права на інформацію : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / *Ясечко Світлана Вадимівна* ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. — Харків, 2011. — 17 с.

950. Яценко Н. Е. Толковый словарь обществоведческих терминов / *Н. Е. Яценко*. — Санкт-Петербург : Лань, 1999. — 528 с.

951. 15 знаменитостей и их исторические копии [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.adme.ru/tvorchestvo-kino/15-znamenitostej-i-ih-istoricheskie-kopii-1240515 [15.04.2016]

952. 15-річна фанатка селфі загинула на Львівщині, впавши з мосту [Електронний ресурс] // ТСН вражає. — Режим доступу: http://tsn.ua/ukrayina/15-richna-fanatka-selfi-zaginula-na-lvivschini-vpavshi-z-mostu-390853.html [10.11.2014; 13:20]

953. 16 самых дорогих фотографий в мире, стоимостью больше $ 1 000 000 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.rosphoto.com/best-of-the-best/10_samuh_dorogih_fotografiy_mira-671.

954. 20 актеров, которые безупречно сыграли исторических героев [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.adme.ru/tvorchestvo-kino/20-akterov-kotorye-bezuprechno-skopirovali-istoricheskih-personazhej-1055460 [30.09.2015].

955. 20 актеров, которые фантастически изменились ради искусства [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.adme.ru/tvorchestvo-kino/20-akterov-kotorye-fantasticheski-izmenilis-radi-iskusstva-1228310 [02.04.2016].

956. 20 известных актеров, которых грим изменил до неузнаваемости [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.adme.ru/tvorchestvo-kino/20-izvestnyh-akterov-kotoryh-grim-izmenil-do-neuznavaemosti-999210 [16.04.2016].

957. Adele Enersen [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://adeleenersen.com.

958. Facebook хоче завадити юзерам публікувати селфі «під мухою» [Електронний ресурс] // ТСН вражає. — Режим доступу: http://tsn.ua/bbc/facebook-hoche-zavaditi-yuzeram-publikuvati-selfi-pid-muhoyu-397062.html [12.12.2014; 12:37].

959. Google могут обязать размывать изображения школ, больниц и церквей [Електронний ресурс] // Юридическая практика. — Режим доступу: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0017002 [06.03.2009; 12:55].

960. LOOKSERY [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://looksery.com.

961. Selfie Shoes. Американська компанія вигадала жіночі «селфі-туфлі» на підборах [Електронний ресурс] // ТСН вражає. — Режим доступу: http://tsn.ua/nauka_it/amerikanska-kompaniya-pridumala-zhinochi-selfi-tufli-na-pidborah-418729.html [31.03.2015; 15:14].

962. Adrian A. If I am the Author of my Online Persona, How can I protect it? [Електронний ресурс] / *A. Adrian*. — Режим доступу: https://www.academia.edu/7928102/If_I_am_the_Author_of_my_Online_Persona_How_can_I_protect_it [25.07.2014].

963. Alpin T. The Development of the Action for Breach of Confidence in a Post-HRA Era / *T. Alpin* // IP Quarterly. — 2007. — N 1. — P. 19–59.

964. Aries N. Lifeline for leading lights? Two recent cases suggest a more European approach is being taken on the protection of personalities / *N. Aries* // ITMA REVIEW. — 2014. — № 411, July/August. — P. 10–13.

965. Arnold R. Q. C. Copyright in Photographs : A Case for Reform / R. Q. C. Arnold // EIRP. — 2005. — Vol. 27, N 9. — P. 303–305.

966. Balcarczyk J. Sports Image Rights — a comparative overview / *J. Balcarczyk* // Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu. — 2010. — God. 47, 2. — Str. 327–334.

967. Basu T. How selfie-related deaths happen [Електронний ресурс] / *T. Basu*. — Режим доступу: http://edition.cnn.com/2016/02/11/health/death-by-selfie/?sr=fbcnni022016death-by-selfie0400AMStoryGalLink&linkId=21402113 [11.02.2016; 12:39].

968. Batteson A. AG Sheds Light On «Author's Own Intellectual Creation» and Jurisdictional Issue / *A. Batteson* // WIPR. — 2011. — Vol. 25, N 7. — P. 43–44.

969. Ben Heine [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.benheine.com.

970. Black G. Exploiting Image : Making a Case for the Legal Regulation of Publicity Rights in the United Kingdom / *G. Black* // EIPR. — 2011. — Vol. 33, N 7. — P. 413–418.

971. Black G. Recent Developments in Publicity Rights in the UK: Where Now for Celebrities? / *Gillian Black* // Intellectual Property Law and Practice / ed. Hugh H. Hansen. — 2010. — Vol. 11.

972. Blum J. Unauthorised use of celebrity images on merchandising: No right in her image per se but Rihanna prevails against Topshop [Електронний ресурс] / *J. Blum, T. Ohta*. — Режим доступу: http://www.bristows.com/news-and-publications/articles/unauthorised-use-of-celebrity-images-on-merchandising-no-right-in-her-image-per-se-but-rihanna-prevails-against-topshop-by-jeremy-blum-and-tom-ohta/ [08.08.2013].

973. Bongiorno J. Fair Use of Copyrighted Images After Perfect 10 v. Amazon. com: Diverging from Constitutional Principles & United States Treaty Obligations / *J. Bongiorno* // Touro International Law Review. — 2009. — Vol. 12. — P. 107–156.

974. Brazell L. Confidedence, Privacy and Human Rights: English Law in the Twenty-first Century / *L. Brazell* // EIRP. — 2005. — Vol. 27, N 11. — P. 405–411.

975. Budhiraja G. Publicity Rights of Celebrities: An Analysis Under the Intellectual Property Regime [Електронний ресурс] / *G. Budhiraja* // NALSAR Student Law Review. — 2011. — N 7. — P. 85–108. — Режим доступу: http://www.liiofindia.org/in/journals/NALSARStuLawRw/2011/7.html.

976. Bullinger W. Aktuelles aus dem Urheberrecht: BGH Urteil zu Abbildungen in Online-Archiven / *W. Bullinger* // Mitt. — 2011. — N 9. — S. 404–405.

977. Bunn R. How image conscious are you ? Protecting rights in UK law / *R. Bunn, M. Sannie* // CW. — 2008. — N 178. — P. 19–23.

978. Cheng T. Does Copyright Law Confer a Monopoly over Unpreserved Cows? / *T. Cheng* // EIPR. — 2006. — Vol. 28, N 5. — P. 276–281.

979. Common permissions issues People in photos & portraits [Електронний ресурс] // Australian Copyright Council. — Режим доступу: http://www.copyright.org.au/acc_prod/ACC/Home/ACC/Home.aspx?hkey=24823bbe-5416-41b0-b9b1-0f5f6672fc31.

980. Copyright Notice: digital images, photographs and the internet [Електронний ресурс] // Copyright Notice. — 2014. — N 1. — Режим доступу: http://usermanual.id/view?title=copyright-notice-digital-images-photographs-and-the-internet&url=https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/481194/c-notice-201401.pdf.

981. Daley D. New ground on celebrities' rights? / *D. Daley* // Managing IP. — 2009. — N 189. — P. 120–122.

982. Dear Photograph [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://dearphotograph.com.

983. Deazley R. Collecting Photographs, Copyrights and Cash / *R. Deazley* // EIRP. — 2001. — Vol. 23, N 12. — P. 551–556.

984. Geiger C. The Right to the Image of One's Own Property on the Run : Has the Brake Finally Been Pulled on the Privatisation of the Public Domain? / *C. Geiger* // IIC. — 2005. — Vol. 36, N 6. — P. 706–712.

985. George T. Celebrity-focused culture highlights need for statutory right to publicity / *T. George* // World Trademark Review. — 2010. — October–November. — P. 94–95.

986. Gerauer A. Der Unterlassungsanspruch des Eigentümers bei gewerblichem Fotografieren / *A. Gerauer* // GRUR. — 1988. — N 9. — S. 672–674.

987. Glazer D. C. Thumbnail hazards, continued / *D. C. Glazer, S. Herman* // CW. — 2007. — N 172. — P. 17–18.

988. Goldsmith A. How to market through celebrities: publicity rights in the usa, product placement and Endorsement. Presented to: Union Internationale des Avocats and International Association of Young Lawyers [Електронний ресурс] / *A. Goldsmith, T. Krinsky* // Union Internationale des Avocats. — Режим доступу: http://www.uianet.org/sites/default/files/safe_uploads/clients/37563/rapports/Amy Goldsmith — PRESENTATION.pdf [15.02.2013].

989. Grabrucker M. Aus der Rechtsprechung des Bundespatentgerichts im Jahre 2009. Teil I : Markenrecht / *M. Grabrucker, I. Kopacek* // GRUR. — 2010. — N 5. — S. 369–386.

990. Grierson B. What if Age Is Nothing but a Mind-Set? [Електронний ресурс] / *B. Grierson*. — Режим доступу: http://www.nytimes.com/2014/10/26/magazine/what-if-age-is-nothing-but-a-mind-set.html?_r=1.

991. Harper S. Westminster`s state of mind — open to protection for parody? / *S. Harper* // Intellectual Property Magazine. — 2012. — N 5. — P. 64–65.

992. Heitland H. Der Schutz im Urheberrecht Deutschlands. Frankreichs und der Vereinigten Staaten von Amerika / *H. Heitland*. — Munchen : C. H. Bencksche Verlagsbuchhandlung, 1995. — 274 p.

993. Hoffman R. B. The right of publicity: an analytical update / *R. B. Hoffman* // Intellectual Property Law Review — 1982 : Including The John Marsshall Conference on Intellectual Property-1982 / ed. G. Rose. — New York : Clarck Boardman Company, Ltd. — P. 3–39.

994. Howard S. Hogan The Glamorous Side of Intellectual Property Law. Celebrities are supposed to look good, but the path to beauty can lead through legal minefields [Електронний ресурс] / *Howard S. Hogan*. — Режим доступу: http://www.nationallawjournal.com/id=1202642059094/The-Glamorous-Side-of-Intellectual-Property-Law [10.02.2014].

995. Hug G. Bob Marley vs Christoph Meili: ein Schnappschuss / *Gitti Hug* // sic!. — 2005. — N 1. — S. 57–65.

996. Hughes J.The Photographer's Copyright –Photograph as Art, Photograph asDatabase / *J. Hughes* // Harvard Journal of Law and Technology. — 2012. —Vol. 25; Cardozo Legal Studies Research Paper No. 347.

997. James S. Picture use does not sit pretty : Virrgin Mobile and Creative Commons are in the frame over picture rights for user-generated content / *S. James* // Copyright World. –2007. — N 175. — P. 9–10.

998. Jason E. Powell, Cameraist [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://jasonepowell.com.

999. Jones P. Manipulating the Law Against Misleading Imagery: Photo-montage and Appropriation of Wellknown Personality / *P. Jones* // EIPR. — 1999. — Vol. 21, N 1. — P. 28–32.

1000. Julio Cesar [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.behance.net/gallery/10211745/The-Beatles.

1001. Klink J. 50 Years of Publicity Rights in the United States and the never-ending Hassle with Intellectual Property and Personality Rights in Europe / *J. Klink, E. Geldard* // I.P.Q. — 2003. — N 4. — P. 363–387.

1002. Kolawole Oke E. Image Rights of Celebrities in the digital Era: Is there a need for the Right of Publicity in Ireland? / *E. Kolawole Oke* // Irish Journal of Legal Studies. — 2014. — Vol. 4, N 1. — P. 92–117.

1003. Krinsky T. How to market through celebrities: publicity rights in the usa, product placement and Endorsement / *T. Krinsky* // LLP Intellectual Property Practice Group Amy B. Goldsmith, Esq. July 22, 2014 ialci.

1004. Kurzman C. Celebrity Status / *C. Kurzman, C. Anderson, C. Key, Youn Ok Lee, M. Moloney, A. Silver, M. W. Van Ryn* // Sociological Theory. — 2007. — Vol. 25, N 4. — P. 347–367.

1005. Latham D. Protecting your image : Can a picture or fotograph of a celebrity also distinguish the commercial origin of a product or a service and function as a trademark? / *D. Latham, A. Zimmermann, D. Amor* // TW. — 2009. — N 215. — P. 21–23.

1006. Laws Ch. I've Been Called the «Erin Brockovich» of Revenge Porn, and For the First Time Ever, Here is My Entire Uncensored Story of Death Threats, Anonymous and the FBI [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.xojane.com/it-happened-to-me/charlotte-laws-hunter-moore-erin-brockovich-revenge-porn.

1007. Lee Y. H. Photographs and the Standart of Originality in Europe: Eva-Maria Painer v Standard Verlags GmbH, Axel Springer AG, Suddeutsche Zeitung GmbH, Spiegel-Verlag Rudolf Augstein GmbH & Co KG, Vergal M. DuMont Schauberg Expedition der Kolnischen Zeiting GmbH & Co KG (C-145/10) / *Y. H. Lee* // EIRP. — 2012. — Vol. 34, N 4. — P. 290–293.

1008. Liting Z. Protection of Character Names in Literature and Attistic Works in Trademark Registration Prosecution : Comments on Yao Hong v TRAB, et al.an administrative case of dispute over trademark opposition review / *Z. Liting* // CPT. — 2012. — Vol. 108, N 1. — P. 67–71.

1009. Lowe I. Soul stealers. What control do you have over your online images? / *I. Lowe, C. Waite* // Copyright World. — 2009. — N 192. — P. 24–26.

1010. Madeline Stuart [Електронний ресурс] // Википедия : свободная энцикл. — Режим доступу: https://en.wikipedia.org/wiki/Madeline_Stuart.

1011. Mahajan A. Celebrity marks: an emerging concern. A celebrity is entitled to use publicity or image rights to commercially exploit the goodwill associated with their fame / *A. Mahajan* // World Intellectual Property Review. — 2011. — March/April. — P. 34–36.

1012. Marinovic S. Commercialization of Dead and Living Celebrities in the U.S. and Germany: Marilyn Monroe, Marlene Dietrich and Caroline von Monaco — Bericht vom 2. Hamburg International Media Law Forum am 3. Juni 2009 / *S. Marinovic* // GRUR Int. — 2010. — N 1. — P. 26–31.

1013. Marlene Dietrich Case BGH 1 ZR 49/97. The University of Texas School of Law [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://law.utexas.edu/transnational/foreign-law-translations/german/case.php?id=726 [01.12.2005; 11:04:42].

1014. Masson S. The Presidential Right of Publicity [Електронний ресурс]/ *S. Masson* // Intellectual Property and Technology Forum / Boston College Law School. — Режим доступу: http://bciptf.org/?p=24 [02.02.2010].

1015. McGrath W. T. U.S. Copyright Case Law Developments in the New Millennium / *W. T. McGrath* // CW. — 2001. — N 110. — P. 16–19.

1016. Mocsona R. Having Paid for Exclusivity One Ought to Be in a Position to Protect It : A New Direction for the Law of Confidentiality? / *R. Mocsona* // EIRP. — 2007. — Vol. 29, N 10. — P. 428–431.

1017. Mosimann P. Zur Fotografie als urheberrechtliches Werk — Bemerkungen zum Bundesgerichtsentscheid vom 5. September 2003, «Bob Marley» / *P. Mosimann, P. Herzog* // sic!. — 2004. — N 9. — S. 705–708.

1018. Moskin J. A bumpy ride for celebrities / *J. Moskin* // Managing IP. — 2006. — N 161. — P. 56–57.

1019. Muller H. Die Privatkopie bei Portratwerken der bildenden Kunst / *H. Muller* // GRUR. — 2012. — N 8. — S. 785–791.

1020. Mullick S. Protecting Celebrity Rights Through Intellectual Property Conceptions [Електронний ресурс] / *S. Mullick, S. Narnaulia* // NALSAR Student Law Review. — 2008. — P. 615–635. — Режим доступу: http://www.liiofindia.org/in/journals/NUJSLawRw/2008/36.html.

1021. Narula R. When your face is your fortune / *R. Narula, M. Kumar* // World Trademark Review. — 2012. — October/November. — P. 106–107.

1022. Nathu J. Publicity rights and celebrity endorsements in Trinidad and Tobago [Електронний ресурс] / *J. Nathu*. — Режим доступу: http://www.jdsellier.com/images/pdf/jn-article-publicityrights.pdf [2010].

1023. Nemeth A. Australian Street Photography Legal Issues [Електронний ресурс] / *A. Nemeth* // NSW Photo Rights. — Режим доступу: http ://4020.net/words/photorights.php [08.05.2016].

1024. Nordhaus Jamie E. Celebrities' Rights to Privacy: How Far Should the Paparazzi Be Allowed to Go? / *Nordhaus Jamie E.* // Review of Litigation. — 1999. — Vol. 18, N 2. — P. 285.

1025. Ostagram [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ostagram.ru/static_pages/lenta?last_days=30&locale=en.

1026. Painer E.-M. Relief for rightsholders but pain for the press / *E.-M. Painer* // Intellectual Property Magazine. — 2012. — March. — P. 83–84.

1027. Palomba M. Using Celebrities in Advertising [Електронний ресурс] / *M. Palomba, C. Hackford, H. Morris* // ReedSmith, april 2010 client Alert 10-095 ReACTS. — Режим доступу: https://www.adlawbyrequest.com/wp-content/uploads/sites/5/2010/12/Using-Celebrities-in-Advertising.pdf.

1028. Reber N. «Celebrity Impersonators» zwischen Personlichkeitsschutz und Kunstfreiheit / *N. Reber* // GRUR Int. — 2010. — N 1. — S. 22–25.

1029. Reider J. Celebrity Brands: To Wed or Not to Wed? [Електронний ресурс] / *J. Reider, S. Tavlian* // BuchalterNemer. A Professional law Corporation. —

Режим доступу: http://www.buchalter.com/wp-content/uploads/2013/09/Celebrity-Brands.Reider.Tavlian.pdf.

1030. Rupp H. Who Owns Celebrity? — Law and the formation of Fame [Електронний ресурс] / *H. Rupp* // Entertainment and Sports Law. — 2014. — N 12. — Режим доступу: http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/law/elj/eslj/issues/volume12/rupp/rupp.pdf.

1031. Scharf J. Shooting for the stars: a call for federal legislation to protect celebrities'privacy rights / *J. Scharf* // Buffalo Intellectual Property Law Journal. — 2006. — Vol. 3. — P. 164–195.

1032. Schertz Ch. Bildnesse, die einm hohern Interesse der Kunst dienen : Die Ausnahmevorschrift des § 23 I Nr. 4 KUG / *Ch. Schertz* // GRUP. — 2007. — N 7. — S. 558–565.

1033. Simon I. CD-s, Celebrities and Merchandise: the Trade Mark Registry's Hybrid Theory / *I. Simon* // EIRP. — 2005. — Vol. 27, N 7. — P. 265–269.

1034. Starr B. Grey power: grandparents photographed just like their grandkids drew them [Електронний ресурс] / *B. Starr*. — Режим доступу: https://www.visualnews.com/2013/11/15/grey-power-grandparents-photographed-just-grandkids-drew [15.11.2013].

1035. Street J. Celebrity Politicians: Popular Culture and Political Representation / *J. Street* // BJPIR. — 2004. — Vol. 6, N 4. — P. 435–452.

1036. Strowel A. The Rights on Images in Books. Clarifying the Legal Issues for Facilitating the Clearing of the Rights on Books Images and the Diligent Search for Rightholders [Електронний ресурс] / *A. Strowel* // European Registries of Rights Information and Orphan Works. — 16.10.2012. — Режим доступу: https://www.arrow-net.eu/sites/default/files/D6.2_Annex_I_rights_images_0.pdf.

1037. Synodinou T. Image Right and Copyright Law in Europe: Divergences and Convergences / *T. Synodinou* // Laws. — 2014. — N 3. — P. 181–207; doi:10.3390/laws3020181.

1038. Tan D. The Fame Monster Reloaded: The Contemporary Celebrity, Cultural Studies and Passing Off [Електронний ресурс] / *D. Tan*. — Режим доступу: http://sydney.edu.au/law/slr/slr_32/slr32_2/Tan.pdf.

1039. Telec I. Autorske pravo k fotografiim / *I. Telec* // PV. — 2000. — N 11–12. — S. 221–225.

1040. Tugendhat M. Exploitation of Image Rights in the UK [Електронний ресурс] / *M. Tugendhat* // Association des Juristes Franco-Britanniques. Franco-British Lawyers Society. — Режим доступу: http://fbls.eu/wp-content/uploads/2013/03/2002-Exploitation-of-Image-Rights-in-the-UK-by-Michael-Tugendhat-QC.pdf [29.01.2003].

1041. Tune C. Legal issues for photography / *C. Tune, E. Wagner* // Copyright World. — 2009. — N 193. — P. 15–17.

1042. Verbauwhede L. Legal Pitfalls in Taking or Using Photographs of Copyright Material, Trademarks and People [Електронний ресурс] / *L. Verbauwhede*. — Режим доступу: http://www.wipo.int/export/sites/www/sme/en/documents/pdf/ip_photography.pdf.

1043. Vertrag uber die Veroffentlichung von Aktfotos // OBI. — 2004. — N 4. — S. 182–183.

1044. Vignola F. Publicity rights, trademarks and personality merchandising / *F. Vignola* // Master of Laws in Intellectual Property : Collection of Research Papers. — Geneva : WIPO, 2010. — P. 231–262.

1045. Visual Disk (Japan, 2005) // Copyright and Related Rights Cases in the Field of Music in the Asia-Pacific Region / WIPO. — Geneva, 2011. — P. 187–189.

1046. Waiting M. Using celebrity images [Електронний ресурс] / *M. Waiting* // Charity and Social Enterprise Update. — 2014. — Summer. — P. 18. — Режим доступу: http://www.bwbllp.com/file/celebrity-charitymay14-pdf.

1047. Walzer S. Celebrity Goodwill / *S. Walzer, J. Gabrielson* // Journal of the American Academy of Matrimonial Law. — 1986. — Vol. 2. — P. 35–44.

1048. Waycot S. Turning common thinking on its head / *S. Waycot* // Copyright World. — 2007. — N 175. — P. 5.

1049. Welfare S. Wanted Dead or Alive [Електронний ресурс] / *S. Welfare*. — Режим доступу: http://www.royds.com/'wanted-dead-or-alive'-by-stephen-welfare/ [01.06.2011].

1050. Whibley M. Celebrity and trademarks: why courts should recognize a celebrity-likeness-mark / *M. Whibley* // Southwestern Law Review. — 2013. — Vol. 43. — P. 121–147.

1051. Wienand P. Copyright protection in photographs [Електронний ресурс] / *P. Wienand*. — Режим доступу: http://www.farrer.co.uk/Global/Briefings/10.%20Media%20Group%20Briefing/Copyright%20protection%20in%20photographs.pdf [March, 2012].

1052. Willi C. Merchandising mit fiktiven Figuren / *C. Willi* // WRP. — 1996. — N 7/8. — S. 652–659.

1053. Wilson A. Photographs, Privacy and Public Places / *A. Wilson, V. Jones* // EIRP. — 2007. — Vol. 29, N 9. — P. 357–361.

Матеріали судової практики

1054. «Ашетт Филипакки Ассосье» (Hachette Filipacchi Associes) против Франции : постановление Европейского суда по правам человека от 14.06.2007 г. № 71111/01 [Електронний ресурс] // Решения районных судов Москвы и Петербурга. — Режим доступу: http://resheniya-sudov4.ru/5/84534.

1055. Алексей Овчинников (Aleksey Ovchinnikov) против Российской Федерации : постановление Европейского Суда по правам человека от 16.12.2010 г. по делу № 24061/04 [Електронний ресурс] // Консультант Плюс. — Режим доступу: http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=ARB;n=233202.

1056. Валентина Подольская против Российской Федерации : решение ЕСПЧ от 8 июля 2004 г. // Бюллетень Европейского Суда по правам человека. — 2005. — № 3. — С. 33–37.

1057. Заочне рішення Деснянського районного суду м. Києва від 17.06.2013 р. по справі № 754/1234/13-ц [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/33543615.

1058. Заочне рішення Деснянського районного суду м. Чернігова від 10.02.2011 р. по справі № 2/2506/348/11 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/13830899.

1059. Заочне рішення Керченського міського суду Автономної Республіки Крим від 10.08.2012 р. по справі № 108/2366/12 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/26772623.

1060. Заочне рішення Керченського районного суду Автономної Республіки Крим від 12.06.2012 р. по справі № 108/2722/12 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/24577717.

1061. Заочне рішення Кіровського районного суду м. Макіївки Донецької області від 25.10.2010 р. по справі № 2-527-528/10 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/11948551.

1062. Заочне рішення Ленінського районного суду м. Луганська від 29.05.2009 р. по справі № 2-261/09 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/14879107.

1063. Заочне рішення Оболонського районного суду м. Києва від 24.03.2014 р. по справі № 756/17125/13-ц [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38009166.

1064. Заочне рішення Олександрійського міськрайонного суду Кіровоградської області від 13.12.2010 р. по справі № 2-3723/10 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/12866559.

1065. Институт Отто-Премингер (Otto-Preminger-Institut) против Австрии : постановление Европейского суда по правам человека по делу от 20.09.1994 г. [Електронний ресурс] // Сайт Олега Анищика о подаче жалоб против России в Европейский суд по правам человекам. — Режим доступу: http://europeancourt.ru/uploads/ECHR_Otto_Preminger_v_Austria_20_09_1994.pdf.

1066. Постанова Вищого господарського суду від 09.12.2008 р. по справі № 20/62 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2749170.

1067. Постанова Київського апеляційного господарського суду від 04.10.2007 р. по справі № 39/341 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/1505572.

1068. Постанова Київського апеляційного господарського суду від 18.09.2012 р. по справі № 2/97 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/26063051.

1069. Постанова Київського апеляційного господарського суду від 25.09.2008 р. по справі № 20/62 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр

судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2498270.

1070. Постанова Окружного адміністративного суду м. Києва від 15.12.2014 р. по справі № 826/16523/14 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42081110.

1071. Постанова Харківського апеляційного господарського суду від 01.02.2010 р. по справі № 38/159-09 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/7842689.

1072. Постанова Харківського апеляційного господарського суду від 11.04.2012 р. по справі № 5023/314/12 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/23555632.

1073. Про деякі питання практики застосування господарськими судами законодавства про інформацію : інформ. лист Вищого господарського суду України від 28.03.2007 р. № 01-8/184 // Вісник господарського судочинства. — 2007. — № 3. — С. 46.

1074. Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав : постанова Верховного Суду України від 04.06.2010 р. № 5 // Вісник Верховного Суду України. — 2010. — № 6. — С. 4.

1075. Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи : постанова Верховного Суду України від 27.02.2009 р. № 1 // Вісник Верховного Суду України. — 2009. — № 3.

1076. Рішення Апеляційного суду Автономної Республіки Крим від 04.04.2007 р. по справі № 22-ц-2363/2007 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/1931906.

1077. Рішення Апеляційного суду Автономної Республіки Крим від 13.11.2012 р. по справі № 22-ц/0191/1529/2012 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27659332.

1078. Рішення Апеляційного суду Вінницької області від 13.02.2012 р. по справі № 2-2529/11 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/21458294.

1079. Рішення Апеляційного суду Дніпропетровської області від 28.01.2013 р. по справі № 22-ц/774/611/13 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29041028.

1080. Рішення Апеляційного суду Дніпропетровської області від 08.12.2014 р. по справі № 200/9775/13-ц [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41887733.

1081. Рішення Апеляційного суду Закарпатської області від 12.04.2011 р. по справі № 22-ц/0790/557/11 [Електронний ресурс] // Єдиний державний

реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/15324993.

1082. Рішення Апеляційного суду Закарпатської області від 09.06.2011 р. по справі № 22-ц/0790/1532/11 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/16226429.

1083. Рішення Апеляційного суду Запорізької області від 18.08.2006 р. по справі № 22-4601/2006 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/184977.

1084. Рішення Апеляційного суду Запорізької області від 30.03.2011 р. по справі № 22-1552/11 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/14721861.

1085. Рішення Апеляційного суду Київської області від 14.01.2008 р. по справі № 22Ц-3767/2007 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/1399341.

1086. Рішення Апеляційного суду Луганської області від 14.09.2006 р. по справі № 22ц-1934/06 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/216896.

1087. Рішення Апеляційного суду Львівської області від 23.12.2013 р. по справі № 461/1609/13 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37380550.

1088. Рішення Апеляційного суду м. Києва від 08.07.2008 р. по справі № 22-6253/08 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/8922980.

1089. Рішення Апеляційного суду м. Києва від 15.04.2009 р. по справі № 22-3406/09 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/7590079.

1090. Рішення Апеляційного суду м. Києва від 25.06.2009 р. по справі № 22-3118/2009 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/10433459.

1091. Рішення Апеляційного суду м. Києва від 26.01.2012 р. по справі № 22-15938 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/21901444.

1092. Рішення Апеляційного суду м. Києва від 30.10.2013 р. по справі № 22-ц/796/7681/2013 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/34477157.

1093. Рішення Апеляційного суду м. Києва від 21.01.2014 р. по справі № 22-ц/796/824/2014 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36775032.

1094. Рішення Апеляційного суду м. Києва від 27.05.2014 р. по справі № 22-ц/796/5864/2014 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38975727.

1095. Рішення Апеляційного суду Одеської області від 24.03.2011 р. по справі № б/н [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/14646067.

1096. Рішення Апеляційного суду Одеської області від 18.01.2013 р. по справі № 22-ц/785/1261/13 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29277930.

1097. Рішення Апеляційного суду Рівненської області від 29.07.2014 р. по справі № 569/22783/13-ц [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/40042504.

1098. Рішення Апеляційного суду Тернопільської області від 27.03.2013 р. по справі № 1915/14210/2012 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30073248.

1099. Рішення Апеляційного суду Херсонської області від 11.10.2011 р. по справі № 22 ц-4016/2011 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/19934852.

1100. Рішення апеляційного суду Херсонської області від 18.04.2012 р. по справі № 22-ц/2190/1116/2012 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/23564823.

1101. Рішення Апеляційного суду Хмельницької області від 16.04.2015 р. по справі № 682/1310/14-ц [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43731520.

1102. Рішення Апеляційного суду Черкаської області від 22.07.2010 р. по справі № 22-4421/2010 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/10891757.

1103. Рішення Апеляційного суду Черкаської області від 26.01.2011 р. по справі № 22-ц-191/11 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/13759180.

1104. Рішення Апеляційного суду Чернігівської області від 06.03.2008 р. по справі № 22ц-433/2008 р. [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/1568217.

1105. Рішення Артемівського міськрайонного суду Донецької області від 31.01.2008 р. по справі № 2-162-2008 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/5554705.

1106. Рішення Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська від 17.03.2014 р. по справі № 200/8909/13ц [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37804053.

1107. Рішення Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська від 29.05.2014 р. по справі № 200/9775/13-ц [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39724084.

1108. Рішення Бердянського міськрайонного суду Запорізької області від 06.08.2013 р. по справі № 310/2394/13-ц [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/32891400.

1109. Рішення Біляївського районного суду Одеської області від 17.11.2011 р. по справі № 2-6523/11 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27241449.

1110. Рішення Бориславського міського суду Львівської області від 04.10.2012 р. по справі № 2-717/2011 р. [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/26373657.

1111. Рішення Василівського районного суду Запорізької області від 13.08.2013 р. по справі № 311/2168/13-ц [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/33024330.

1112. Рішення Верховного Суду України від 19.05.2010 р. по справві № 6-26209св07 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/10230213.

1113. Рішення Виноградівського районного суду Закарпатської області від 20.08.2012 р. по справі № 703/2759/12 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25809550.

1114. Рішення Вищого спеціалізованого сду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 16.05.2012 р. по справі № 6-11430св12 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/24409801.

1115. Рішення Гадяцького районного суду Полтавської області від 28.04.2011 р. по справі № 2-9/11 р. [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/15751429.

1116. Рішення Галицького районного суду м. Львова від 03.04.2013 р. по справі № 461/1609/13-ц [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/30500467.

1117. Рішення Голосіївського районного суду м. Києва від 16.05.2011 р. по справі № 2-429/11 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/15708682.

1118. Рішення Господарського суду Волинської області від 11.02.2012 р. по справі № 5004/1632/12 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29260818.

1119. Рішення Господарського суду Волинської області від 14.02.2013 р. по справі № 5004/1536/12 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29436374.

1120. Рішення Господарського суду Волинської області від 18.02.2013 р. по справі № 903/58/13-г [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29451069.

1121. Рішення Господарського суду Львівської області від 22.12.2010 р. по справі № 5/107 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/13139035.

1122. Рішення Господарського суду м. Києва від 28.08.2005 р. по справі № 39/341-20/141 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/1728558.

1123. Рішення Господарського суду м. Києва від 03.06.2009 р. по справі № 39/190 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/6775950.

1124. Рішення Господарського суду м. Києва від 01.09.2010 р. по справі № 20/4831.08.10 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/10996606.

1125. Рішення Господарського суду м. Києва від 19.05.2011 р. по справі № 9/44 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/15928205.

1126. Рішення Господарського суду м. Києва від 26.06.2012 р. по справі № 5011-12/3283-2012 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25448440.

1127. Рішення Господарського суду м. Києва від 05.11.2012 р. по справі № 31/46-53/22 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27409915.

1128. Рішення Господарського суду Одеської області від 18.11.2011 р. по справі № 27/17-3626-2011 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/19960101.

1129. Рішення Господарського суду Харківської області від 22.06.2009 р. по справі № 38/100-09 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/5812752.

1130. Рішення Господарського суду Харківської області від 01.12.2009 р. по справі № 38/159-09 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр

судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/7132717.

1131. Рішення Господарського суду Харківської області від 22.10.2010 р. по справі № 29/313-10 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/12103656.

1132. Рішення Господарського суду Харківської області від 02.04.2012 р. по справі № 5023/477/12 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/22454106.

1133. Рішення Дергачівського районного суду Харківської області від 23.05.2013 р. по справі № 619/108/13-ц [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31435520.

1134. Рішення Деснянського районного суду м. Чернігова від 01.04.2010 р. по справі № 2-456/10 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/8811546.

1135. Рішення Деснянського районного суду м. Чернігова від 25.06.2012 р. по справі № 2506/3147/2012 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/24907546.

1136. Рішення Дзержинського районного суду м. Кривого Рога від 25.12.2009 р. по справі № 2-401/2009 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/7374483.

1137. Рішення Дзержинського районного суду м. Кривого Рога від 10.01.2011 р. по справі № 2-82/11 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/13842801.

1138. Рішення Дзержинського районного суду м. Харкова від 20.03.2014 р. по справі № 638/12938/13-ц [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37788290.

1139. Рішення Дзержинського районного суду м. Харкова від 18.12.2014 р. по справі № 638/16245/13-ц [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42133202.

1140. Рішення Докучаєвського міського суду Донецької області від 28.12.2007 р. по справі № 2-414/2008 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/1357552.

1141. Рішення Жовтневого районного суду м. Дніпропетровськ від 20.09.2012 р. по справі № 412/4221/2012 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/26581121.

1142. Рішення Жовтневого районного суду м. Дніпропетровськ (додаткове) від 29.10.2012 р. по справі № 412/4221/2012 (2/412/3064/2012) [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27044225.

1143. Рішення Жовтневого районного суду м. Дніпропетровськ (додаткове) від 19.11.2012 р. по справі № 412/4221/2012 (2/412/3064/2012) [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27603144.

1144. Рішення Замостянського районного суду м. Вінниці від 15.12.2011 р. по справі № 2-2530/11/0206 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/20514090.

1145. Рішення Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 21.05.2014 р. по справі № 344/5503/14-ц [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38838199.

1146. Рішення Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 19.10.2009 р. по справі № 2-1860/2009 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/6428142.

1147. Рішення Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 08.12.2009 р. по справі № 2-165/09 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/7334519.

1148. Рішення Калінінського районного суду м. Донецька від 12.02.2007 р. по справі № 2-132/07 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/742008.

1149. Рішення Київського районного суду м. Полтави від 03.12.2012 р. по справі № 1609/6245/12 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27897472.

1150. Рішення Київського районного суду м. Сімферополя від 16.10.2013 р. по справі № 123/8447/13-ц [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/34303522.

1151. Рішення Київського районного суду м. Харкова від 30.01.2013 р. по справі № 2018/10033/2012 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29221078.

1152. Рішення Київського районного суду м. Харкова від 11.04.2013 р. по справі № 2018/16704/2012 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30710925.

1153. Рішення Кіровського районного суду м. Дніпропетровська від 24.12.2009 р. по справі № 2-214/2009 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/7479795.

1154. Рішення Кобеляцького районного суду Полтавської області від 23.02.2012 р. по справі № 2-52/2012 [Електронний ресурс] // Єдиний

державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/24354438.

1155. Рішення Коломійського міськрайонного суду від 28.03.2012 р. по справі № 2-2055/11 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/22195554.

1156. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України від 20.01.2012 р. № 2-рп/2012 // Вісник Конституційного суду України. — 2012. — № 2. — С. 14.

1157. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес) від 01.12.2004 р. № 18-рп/2004, справа № 1-10/2004 // Урядовий кур'єр. — 2004. — 15 груд. (№ 239).

1158. Рішення Конституційного Суду України у справі щодо офіційного тлумачення ст. 3, 23, 31, 47, 48 Закону України «Про інформацію» та статті 12 Закону України «Про прокуратуру» (справа К. Г. Устименка) від 30.10.1997 р. // Офіційний вісник України. — 1998. — № 46.

1159. Рішення Корсунь-Шевченківського районного суду Черкаської області від 27.06.2007 р. по справі № 2-281/2007 р. [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2349487.

1160. Рішення Краматорського міського суду Донецької області від 22.12.2010 р. по справі № 2-4677-2010 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/13109474.

1161. Рішення Ленінського районного суду м. Запоріжжя від 19.12.2012 р. по справі № 0814/8750/2012 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/28353940.

1162. Рішення Ленінського районного суду м. Луганська від 16.12.2009 р. по справі № 2-261/09 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/8417633.

1163. Рішення Ленінського районного суду м. Севастополя від 16.05.2012 р. по справі № 2-4232/11 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/24316321.

1164. Рішення Ленінського районного суду м. Севастополя від 25.12.2012 р. по справі № 2-2881/11 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/29621337.

1165. Рішення Личаківського районного суду м. Львова від 07.05.2009 р. по справі № 2-815/09 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр

судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/7097913.

1166. Рішення Луцького міськрайонного суду Волинської області від 16.05.2011 р. по справі № 2-2129/11 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/23852303.

1167. Рішення Луцького міськрайонного суду Волинської області від 01.07.2011 р. по справі № 2-3643/11 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17334449.

1168. Рішення Луцького міськрайонного суду Волинської області від 11.09.2012 р. по справі № 0308/2682/2012 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/26147512.

1169. Рішення Малиновського районного суду м. Одеси від 25.02.2014 р. по справі № 521/2779/13-ц [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39659335.

1170. Рішення Мелітопольського міськрайонного суду Запорізької області від 29.12.2010 р. по справі № 2-5653 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/13178322.

1171. Рішення Міжгірського районного суду Закарпатської області від 21.12.2009 р. по справі № 2-538/2009 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/8413187.

1172. Рішення Мукачівського міськрайонного суду Закарпатської області від 30.03.2011 р. по справі № 2-249/11 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/14598410.

1173. Рішення Новозаводського районного суду м. Чернігова від 03.03.2011 р. по справі № 2-115/11 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/14519901.

1174. Рішення Новокаховського міського суду Херсонської області від 09.08.2011 р. по справі № 2117/2-919/11 [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17767939.

1175. Рішення Новокаховського міського суду Херсонської області від 06.02.2012 р. по справі № 2117/2-1255/11 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/21231241.

1176. Рішення Новоодеського районного суду Миколаївської області від 02.02.2011 р. по справі № 2-36/11 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/15203100.

1177. Рішення Олександрійського міськрайонного суду Кіровоградської області від 29.10.2013 р. по справі № 398/2203/13-ц [Електронний ресурс]

// Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/35259792.

1178. Рішення Охтирського міськрайонного суду Сумської області від 23.09.2011 р. по справі № 2-480/11 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/19788527.
1179. Рішення Першотравневого районного суду м. Чернівці від 04.11.2008 р. по справі № 2-1416/08 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/3171859.
1180. Рішення Печерського районного суду м. Києва від 11.06.2008 р. по справі № 2-663-1/08 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/1995689.
1181. Рішення Печерського районного суду м. Києва від 30.11.2011 р. по справі № 2-3302/11 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/19600077.
1182. Рішення Печерського районного суду м. Києва від 07.05.2012 р. по справі № 2-908/12 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/23986049.
1183. Рішення Печерського районного суду м. Києва від 24.10.2012 р. по справі № 2-2171/12 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/26975896.
1184. Рішення Печерського районного суду м. Києва від 23.04.2013 р. по справі № 757/1460/13-ц [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/31003057.
1185. Рішення Подільського районного суду м. Києва від 09.07.2008 р. по справі № 2-327/08 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/7580561.
1186. Рішення Подільського районного суду міста Києва від 15.10.2013 р. по справі № 758/5724/13-ц [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/34241418.
1187. Рішення Приморського районного суду м. Одеси від 15.05.2012 р. по справі № 2/1522/9420/11 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/24169239.
1188. Рішення Приморського районного суду м. Одеси від 31.01.2013 р. по справі № 1522/9429/12 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29076883.
1189. Рішення Рівненського міського суду Рівненської області від 03.06.2007 р. по справі № 2-973/07 [Електронний ресурс] // Єдиний державний

реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/3138312.

1190. Рішення Рівненського міського суду Рівненської області від 13.06.2014 р. по справі № 569/22783/13-ц [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39319400.
1191. Рішення Світловодського міськрайонного суду Кіровоградської області від 23.12.2010 р. по справі № 2-3678/10 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/13356491.
1192. Рішення Святошинського районного суду м. Києва від 30.07.2012 р. по справі № 2608/1634/12 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25471339.
1193. Рішення Святошинського районного суду м. Києва від 02.12.2013 р. по справі № 759/15624/13-ц [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36520931.
1194. Рішення Сімферопольского районного суду Автономної Республіки Крим від 18.09.2013 р. по справі № 116/4484/13-ц [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33760209.
1195. Рішення Славутського міськрайонного суду Хмельницької області від 24.07.2014 р. по справі № 682/1310/14-ц [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39897494.
1196. Рішення Солом'янського районного суду м. Києва від 19.06.2008 р. по справі № 2-825-1/08 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/9134081.
1197. Рішення Соснівського районного суду м. Черкаси від 01.03.2010 р. по справі № 2-145/10 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/9866524.
1198. Рішення Соснівського районного суду м. Черкаси від 17.11.2010 р. по справі № 2-491/10 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/12929113.
1199. Рішення Старобешівського районного суду Донецької області від 30.10.2012 р. по справі № 2-753/2012 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/28136997.
1200. Рішення Судацького міського суду Автономної Республіки Крим від 30.03.2011 р. по справі № 2-84/11 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/14649024.
1201. Рішення Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 03.11.2010 р. по справі № 2п-7851/10 [Електронний ресурс] // Єдиний

державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/12395696.

1202. Рішення Хмельницького міськрайонного суду від 17.11.2011 р. по справі № 2/2218/5468/11 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/19518954.
1203. Рішення Центрального районного суду м. Сімферополя Автономної Республіки Крим від 24.01.2012 р. по справі № 2-3521/11 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/21455106.
1204. Рішення Центрального районного суду м. Сімферополя Автономної Республіки Крим від 31.07.2012 р. по справі № 122/5450/2012 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25538881.
1205. Рішення Шевченківського районного суду м. Києва від 04.02.2009 р. по справі № 2-4097\09 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/8877359.
1206. Рішення Шевченківського районного суду м. Києва від 19.02.2009 р. по справі № 2-929 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/8876922.
1207. Рішення Шевченківського районного суду м. Києва від 02.06.2009 р. по справі № 2-1121/09 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/13465327.
1208. Рішення Шевченківського районного суду м. Києва від 17.05.2011 р. по справі № 2-5446/11 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/18595520.
1209. Рішення Шевченківського районного суду м. Києва від 01.12.2011 р. по справі № 2-1446/11 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/20081094.
1210. Рішення Шевченківського районного суду м. Києва від 26.01.2012 р. по справі № 2-3855/11 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/21173253.
1211. Рішення Шевченківського районного суду м. Києва від 18.06.2012 р. по справі № 2610/6168/2012 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25102219.
1212. Рішення Шевченківського районного суду м. Києва від 30.04.2013 р. по справі № 2610/28819/2012 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/31162083.
1213. Рішення Шевченківського районного суду м. Києва від 03.10.2013 р. по справі № 761/9447/13-ц [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/34168481.
1214. Рішення Шевченківського районного суду м. Києва від 13.03.2014 р. по справі № 761/30231/13-ц [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37757238.
1215. Рішення Шевченківського районного суду м. Києва від 06.10.2014 р. по справі № 761/19741/14-ц [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/41004240.
1216. Рішення Шевченківського районного суду м. Києва від 18.11.2014 р. по справі № 761/17727/14-ц [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41808854.
1217. Ухвала Апеляційного суду Автономної Республіки Крим від 19.09.2012 р. по справі № 22-ц/0191/1144/2012 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/26148702.
1218. Ухвала Апеляційного суду Вінницької області від 13.11.2007 р. по справі № 22-2638 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2427981.
1219. Ухвала Апеляційного суду Вінницької області від 07.02.2012 р. по справі № 22Ц-4043/11 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/21309729.
1220. Ухвала Апеляційного суду Волинської області від 20.04.2011 р. по справі № 2-1563/11 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/15363498.
1221. Ухвала Апеляційного суду Волинської області від 22.08.2011 р. по справі № 2-2129/11 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/18016756.
1222. Ухвала Апеляційного суду Дніпропетровської області від 15.03.2010 р. по справі № 22ц-1176/2008 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/8789443.
1223. Ухвала Апеляційного суду Дніпропетровської області від 12.06.2014 р. по справі № 200/8909/13-ц [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39214893.
1224. Ухвала Апеляційного суду Донецької області від 10.10.2006 р. по справі № 22-6929-2006 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/266273.
1225. Ухвала Апеляційного суду Донецької області від 16.05.2007 р. по справі № 22-3746 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2098122.

1226. Ухвала Апеляційного суду Донецької області від 18.06.2007 р. по справі № 33ц-1002 КС 07 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2138695.

1227. Ухвала Апеляційного суду Донецької області від 03.09.2007 р. по справі № 33ц-1808кс 07 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2210955.

1228. Ухвала Апеляційного суду Донецької області від 03.09.2007 р. по справі № 33ц-954кс/2007 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2210961.

1229. Ухвала Апеляційного суду Донецької області від 06.09.2007 р. по справі № 33ц2044кс/2007 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2196864.

1230. Ухвала Апеляційного суду Донецької області від 03.12.2007 р. по справі № 22ц-6849 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2829798.

1231. Ухвала Апеляційного суду Донецької області від 18.03.2008 р. по справі № 22ц-2315 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/3765276.

1232. Ухвала Апеляційного суду Запорізької області від 10.04.2013 р. по справі № 0814/8750/2012 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30670821.

1233. Ухвала Апеляційного суду Запорізької області від 18.09.2013 р. по справі № 22-ц/778/4763/13 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33589373.

1234. Ухвала Апеляційного суду Запорізької області від 20.09.2013 р. по справі № 22-ц/778/4646/13 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/33589329.

1235. Ухвала Апеляційного суду Івано-Франківської області від 05.06.2013 р. по справі № 0907/8824/2012 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/33019277.

1236. Ухвала Апеляційного суду Київської області від 23.09.2009 р. по справі № 22Ц-3897/2009 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/7237812.

1237. Ухвала Апеляційного суду Кіровоградської області від 26.12.2013 р. по справі № 22-ц/781/3598/13 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36504450.

1238. Ухвала Апеляційного суду Луганської області від 23.05.2013 р. по справі № 415/966/13-ц [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31399604.

1239. Ухвала Апеляційного суду м. Києва від 09.01.2008 р. по справі № 2-7354/07 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/4555212.

1240. Ухвала Апеляційного суду м. Києва від 28.03.2008 р. по справі № 22-9450 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/4578966.

1241. Ухвала Апеляційного суду м. Києва від 07.10.2008 р. по справі № 22-7323 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/7283555.

1242. Ухвала Апеляційного суду м. Києва від 27.05.2009 р. по справі № 22-4123/2009 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/9778484.

1243. Ухвала Апеляційного суду м. Києва від 26.04.2012 р. по справі № 8-2690/30/2012 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/24439139.

1244. Ухвала Апеляційного суду м. Києва від 17.07.2012 р. по справі № 22ц\2690\10195/12 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25386040.

1245. Ухвала Апеляційного суду м. Києва від 19.12.2013 р. по справі № 22-ц/796/11008/2013 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36637866.

1246. Ухвала Апеляційного суду м. Києва від 04.06.2014 р. по справі № 22-ц/796/6757/2014 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39213031.

1247. Ухвала Апеляційного суду м. Києва від 17.12.2014 р. по справі № 22-ц/796/14378/2014 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41983087.

1248. Ухвала Апеляційного суду м. Києва від 05.02.2015 р. по справі № 22-ц/796/2039/2015 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42662663.

1249. Ухвала Апеляційного суду м. Севастополя від 17.06.2013 р. по справі № 22ц-797/1527/2013 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/31985944.

1250. Ухвала Апеляційного суду Миколаївської області від 06.10.2006 р. по справі № 22ц-1640/2006 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/269260.

1251. Ухвала Апеляційного суду Миколаївської області від 16.09.2009 р. по справі № 22ц-1484/09 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/7496923.

1252. Ухвала Апеляційного суду Миколаївської області від 20.04.2011 р. по справі № 22-ц-1076/11 [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/15796544.

1253. Ухвала Апеляційного суду Одеської області від 23.10.2007 р. по справі № 22ц-4693-2007 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2184678.

1254. Ухвала Апеляційного суду Одеської області від 24.12.2007 р. по справі № 33ц-1510/2007р. [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2579563.

1255. Ухвала Апеляційного суду Полтавської області від 04.04.2012 р. по справі № 22-ц/1690/1370/2012 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/22590580.

1256. Ухвала Апеляційного суду Сумської області від 27.01.2009 р. по справі № 22-ц-94 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/3036593.

1257. Ухвала Апеляційного суду Сумської області від 13.12.2011 р. по справі № 22-ц-2051/11 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/19864070.

1258. Ухвала Апеляційного суду Тернопільської області від 05.03.2013 р. по справі № 1915/15097/2012 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29996493.

1259. Ухвала Апеляційного суду Харківської області від 29.05.2013 р. по справі № 2018/16704/2012 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31628369.

1260. Ухвала Апеляційного суду Харківської області від 05.06.2013 р. по справі № 2018/10033/2012 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/32256514.

1261. Ухвала Апеляційного суду Харківської області від 19.08.2013 р. по справі № 619/108/13-ц [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33111985.

1262. Ухвала Апеляційного суду Харківської області від 10.06.2015 р. по справі № 22-ц/790/1684/15 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44861595.

1263. Ухвала Апеляційного суду Херсонської області від 24.06.2010 р. по справі № 22ц 2840/2010 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/11960581.

1264. Ухвала Апеляційного суду Хмельницької області від 15.09.2014 р. по справі № 682/1310/14-ц [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40532174.

1265. Ухвала Апеляційного суду Черкаської області від 04.06.2009 р. по справі № 22ц-876/2009 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/10598352.

1266. Ухвала Апеляційного суду Чернівецької області від 20.02.2012 р. по справі № 22ц-247/13 р. [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25332446.

1267. Ухвала Апеляційного суду Чернігівської області від 09.07.2010 р. по справі № 22ц-2209/2010 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/10310408.

1268. Ухвала Верховного Суду України від 20.11.2006 р. по справі № 6-30167ск06 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/350929.

1269. Ухвала Верховного Суду України від 19.05.2008 р. по справі № 6-10453ск08 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/1877555.

1270. Ухвала Верховного Суду України від 22.05.2008 р. по справі № 6-5961св08 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/1910900.

1271. Ухвала Верховного Суду України від 28.07.2008 р. по справі № 6-6285св08 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2296813.

1272. Ухвала Верховного Суду України від 06.10.2008 р. по справі № 6-8314ск08 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2415773.

1273. Ухвала Верховного Суду України від 25.02.2009 р. по справі № 6-22721св08 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/3136900.

1274. Ухвала Верховного Суду України від 27.04.2009 р. по справі № 6-2089ск09 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/3639466.

1275. Ухвала Верховного Суду України від 15.07.2009 р. по справі № 6-13660св09 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/4284080.

1276. Ухвала Верховного Суду України від 15.03.2010 р. по справі № 6-6171ск10 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/8517352.

1277. Ухвала Верховного Суду України від 24.11.2010 р. по справі № 6-18198св09 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/12614831.

1278. Ухвала Верховного Суду України від 14.12.2010 р. по справі № 6-46965св10 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/13029309.

1279. Ухвала Верховного Суду України від 03.03.2011 р. по справі № 6-59076св10 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/14223068.

1280. Ухвала Верховного Суду України від 08.06.2011 р. по справі № 6-38292св10 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/16062967.

1281. Ухвала Вищого адміністративного суду України від 01.11.2012 р. по справі № К-59/10 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27405261.

1282. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 07.11.2011 р. по справі № 6-40285ск11 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/20209005.

1283. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 31.01.2012 р. по справі № 6-36562св11 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/21430870.

1284. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 16.07.2012 р. по справі № 6-20140зп12 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25481536.

1285. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 10.04.2013 р. по справі № 6-8904св13 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30810665.

1286. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 26.02.2014 р. по справі № 6-49493св13 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37455196.

1287. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17.12.2014 р. по справі № 6-38382св14 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41992641.

1288. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17.06.2015 р. по справі № 6-15666св15 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/46299605.

1289. Ухвала Господарського суду Дніпропетровської області від 24.03.2009 р. по справі № К25/226-08 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/4675701.

1290. Ухвала Господарського суду Дніпропетровської області від 12.06.2012 р. по справі № 27/144-09 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/24692792.

1291. Ухвала Господарського суду Житомирської області від 07.09.2012 р. по справі № 15/5007/34/12 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25949265.

1292. Ухвала Господарського суду м. Києва від 21.12.2011 р. по справі № 35/465 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/20532324.

1293. Ухвала Господарського суду м. Києва від 23.12.2011 р. по справі № 35/465 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/20532325.

1294. Ухвала Господарського суду м. Києва від 06.08.2012 р. по справі № 2/97 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25562977.

1295. Ухвала Господарського суду м. Києва від 18.09.2012 р. по справі № 17/297 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/26184535.

1296. Ухвала Київського районного суду м. Сімферополя від 18.07.2008 р. по справі № 2-2311/08 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2070054.

1297. Ухвала Ленінського районного суду м. Луганська від 08.07.2008 р. по справі № 2-4252008 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/5719411.

1298. Ухвала Луцького міськрайонного суду Волинської області від 15.03.2011 р. по справі № 2-1563/11 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/14236145.

1299. Mgn Limited против Соединённого Королевства : решение Европейского Суда по правам человека от 18.01.2011 г. № 39401/04 [Електронний ресурс] // Консультант Плюс. — Режим доступу: http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?base=ARB&n=211829&req=doc.

1300. Minelli против Швейцарии : решение Европейского Суда по правам человека от 14.06.2005 г. № 14991/02 [Електронний ресурс] // European Court of human rights. — Режим доступу: http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Own_image_RUS.pdf.

1301. Mosley против Соединённого Королевства от 10.05.2011 г. № 48009/08 [Електронний ресурс] // European Court of human rights. — Режим доступу: http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Own_image_RUS.pdf.

1302. Von Hannover против Германии, № 59320/00 от 24.06.2004 г. [Електронний ресурс] // Сайт Олега Анищика о подаче жалоб против России в Европейский Суд по правам человека. — Режим доступу: http://europeancourt.ru/uploads/ECHR_Von_Hannover_v_Germany_24_06_2004.pdf.

Кулініч О. О.

К903 Право фізичної особи на власне зображення: сучасний стан та перспективи розвитку : монографія / О. О. Кулініч. — Одеса : Юридична література, 2016. — 624 с., 16 с. іл.

ISBN 978–966–419–287–0.

Монографія присвячена проблемам здійснення та захисту права фізичної особи на власне зображення, встановлення балансу між правом фізичної особи на власне зображення та авторськими правами, правом фізичної особи на доступ до публічної інформації. Формується концепція цивільно-правової охорони права фізичної особи на власне зображення.

Книга розрахована на наукових та науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів і наукових установ, студентів, аспірантів та докторантів, практичних працівників судових, правоохоронних органів, посадових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування, представників засобів масової інформації і широкий читацький загал.

УДК 347.15/17:347.783
ББК 67.404.3

Наукове видання

КУЛІНІЧ
Ольга Олексіївна

ПРАВО ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ НА ВЛАСНЕ ЗОБРАЖЕННЯ:

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Монографія

Редактор-коректор *Н. І. Крилова*
Дизайнер обкладинки *Н. Ю. Павленко*
(natasha-pavlienko.wix.com/graphic-designer)
Технічний редактор *Т. В. Іванова*

Формат 60×90/16. Ум. друк. арк. 39,0.
Тираж 300 прим. Зам. № 256 (38).

Видавництво і друкарня «Юридична література»
65009, м. Одеса, вул. Піонерська, 7. Тел./факс: 777-48-79
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 4284 від 23.03.2012 р.

Автор буде вдячний за відгуки, зауваження та пропозиції
щодо запропонованої до уваги читачів монографії.

✉ *kulinich.olha@gmail.com*